

Title :

Rig - veda

text with Sayana's
Commentary

Year - 1922

Sas.
Librarian

Uttarpara Joykshna Public Library
Govt. of West Bengal

॥ आंगणेशाय नमः ॥

वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ।
यं गत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननं ॥
यस्य निःश्वसितं वेद्यं यो वेदेभ्योऽखिलं जगत्
निर्ममे तमहं वंदे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥

अथ पंचमण्डले प्रथमोऽध्याय आरभ्यते । महर्षेः कृतस्य मन्त्रेऽनुशासने अहोरात्रे
सूक्तानि । तत्र सूत्रे नरेत्येकादशर्षं प्रथमं सूक्तं । अत्रैवचतुःशतिका । सूत्र
एकादशान्वितं त्विति । मंडलद्वयं वाह्यं सत्यो भरद्वाज ऋषिः । अहोरात्रादिदृष्टुः ॥
अश्विनो देवता ॥ प्रातरनुशासक आश्विने क्रतापिहयादिके हे सूक्ते । आश्विनो
चैते एव । सूत्रितं च । सूत्रे नरेति सूक्ते । आ० ४, १५, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

सू० नरा० दि० अ० प्र० सं० ता० श्वि० ना० हु० वे० ज० र० मा० णो० अ० र्के० ।
या० स० द्य० उ० स्या० वि० स० र्षि० उ० म० अं० ता० न्य० यू० ष० तः० प० र्यु० व० व० री० षि० ॥ १ ॥
सू० न० रा० दि० अ० प्र० सं० ता० श्वि० ना० हु० वे० ।
ज० र० मा० णः० अ० र्के० ।

या । सद्यः । उस्या । विसर्षि । उमः । अंतां । हुयूषतः ।
परि । उव । वरीषि ॥ १ ॥

इति सूक्तोक्तस्य नरा नेनारावस्य ऋषवस्य प्रसंता प्रसंती प्रथमंतापीश्वरा-
वश्विनादिर्षवर्षैरान्वितो सूत्रे । प्रतीतधर्मशास्त्रेः शोभैः शोभैः शोभैः शोभैः शोभैः शोभैः
यस्यैवैरमासः 'सूत्रितं' इत्यंशुवे । आश्विनानि । कीदृशापितृपैशावा । वा शो कस्य

एवोक्त्वा यत्पूर्वां निवारको व्यधि व्यष्टौ निशायाः समाप्नो जमः पृथिव्या अंताज्
पर्यन्तानुरुहृण्वि वरांसि रूपस्यापरकाण्वि नवांसि च परि परितो युष्मत्तः पृथक्कृतः ।
अथवा वरांसि तैजांसि तन्नोनिवारणात्परियुष्मत्तः । विस्तारयतः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ता यज्ञमा शुचिभिश्चक्रमाणा रथस्य भानुं रुक्चू रजोभिः ।

पुरु वरांस्यमिता मिमानापो धन्वान्यतिं याथो अजान् ॥ २

ता यज्ञं । आ । शुचिभिः । चक्रमाणा । रथस्य । भानुं ।

रुक्चुः । रजोभिः ।

पुरु । वरांसि । अमिता । मिमाना । अपः । धन्वानि ।

अतिं । याथः । अजान् ॥ २

किं च ता नो प्रसिद्धावश्विनौ यज्ञमश्वदोयं यागताचक्रमाणाभिवक्रमाणौ
शुचिभिर्निर्गले रजोभि स्त्रीयैस्तेजोभिः । रजो रजतेर्ज्योती रज उच्यते । नि०
४. १९. । इति यास्केनोक्तत्वात् । रथस्य स्वकीयस्य रथस्य भानुं दीप्तं युक्चुः ।
रोषयेते । अपि च पुरु बह्वनि वरांसि तन्मानिवारकाण्वि तैजांस्यमितापरिमितानि
मिमाना निर्दिष्टायाप उद्दिश्य धन्वानि भरुप्रदेशानजान् स्वकीयानश्वानतियाथः ।
अतिक्रामयथः ॥

। अथ तृतीया ।

ता च त्यद्वर्तिर्यदरं प्रमुग्रेत्या धियं ऊहथुः शश्वदश्वैः ।

मनोजवेभिरिषिरैः शयध्वै परि व्यथिर्दाशुषो मर्त्यस्य ॥ ३

ता च । त्यत् । वर्तिः । यत् । अरं ध्वं । अग्रा । इत्या ।

धियः । ऊहथुः । शश्वत् । अश्वैः ।

मनः । जवेभिः । इषिरैः । शयध्वै । परि । व्यथिः । दाशुषः ।

मर्त्यस्य ॥ ३

ता इ तो खलूयोद्यावश्विनौ युवां यदरभ्रमसमृद्धं तद्दृतिर्येजमानस्य तद्दृष्टं
समर्धविः गच्छथः । किंचेत्येत्थं धियः स्तोत्रनिषिरैरेषषीथैः कास्यैर्मनोजवेभिर्मनो-
वेगैरश्वैः स्त्रीशैरश्वैः शश्वत्सर्षदोहयुः । स्वर्गं प्रापयथः । मर्त्यस्य मनुष्यसा दायुषो
यजमानस्य व्यधिर्हिसकः परिषयथ्ये परिषयनाय दीर्घनिद्राथै युवाभ्यां क्रियतां ॥

। अथ चतुर्थी ।

ता नव्यसो जरमाणस्य मन्मोषं भूषतो युयुजानसमी ।

शुभं पृक्षमिषमूर्जं वहता होता यक्षत्रो अधुग्युवांना ॥ ४

ता । नव्यसः । जरमाणस्य । मन्म । षपं । भूषतः ।

युयुजानसमी इति युयुजानसमी ।

शुभं । पृक्षं । इषं । जर्जं । वहता । होता । यक्षत् । प्रतः ।

अधुक् । युवांना ॥ ४

ता तार्वाश्विनौ युयुजानसमी रथे युज्यमानाश्चौ शुभं शोभनं पृक्षमर्जं । पयः
पृक्ष इत्यक्षनामस्य पाठात् । इषं पुष्टिमूर्जं रसं च वहता वहतो नव्यसो नवतरस्य
जरमाणस्य स्तुतिं कुर्वतो मन्म मननीयं स्तोत्रस्यपभूषतः । षपगच्छतः । यद्वा
स्तोत्रसमीपं भवतः । किंच युवाना नित्यतक्षणौ तौ होता देवानामाह्वाताधु गद्रोग्घा
प्रियः प्रतः पुराणोऽग्निर्यक्षत् । यजत ॥

। अथ पंचमी ।

ता वलू दस्ता पुरुशाकतमा प्रजा तव्यसा वचसा विवासे ।

या । तै सुवते । शंभविष्ठा बभूवत्सुगृणते चित्रराती ॥ ५

ता । वलू इति । दस्ता । पुरुशाकतमा । प्रजा । नव्यसा ।

वचसा । या । विवासे ।

या । शंसते । स्तुवते । शंसंभविष्ठा । बभूवतुः । गृण्यते ।

चित्रराती इति चित्रराती ॥ ५

या यो शंसते शंसैः स्तुतिं कुर्वते स्तुवते स्तौत्रैः स्तुतिं कुर्वते जनाय शंसविष्ठाति-
शयेन सुखस्य भावधितारावतिशयेन सुखस्वरूपो वा गृण्यते, स्तोत्रशस्त्रव्यतिरिक्त-
लोकिकस्तुतिभिः स्तुवते च चित्रराती विचित्रदानो बभूवतुः ता तौ बला बलनशीलो
हचिरौ वा पुरुशाकतमातिशयेन बह्वकर्मणो बह्वसहायो वा पत्न्या पत्नौ पुराणौ ।
प्रत्नं प्रदिप इति पुराणनामसु पाठात् । दक्षा दर्शनीयावश्विनौ नव्यसा नवसरेण
पचसा स्तुत्याविवासे । परिचराणि ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे प्रथमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

ता मुज्यं विभिरद्भः संसुद्रान्नुग्रस्य सुनुमुह्य रजोभिः ।

अरेणुभिर्योजनेभिर्भुजंतां पतत्रिभिर्यसो निरुपस्थात् ॥ ६

ता । मुज्यं । विऽभिः । अत्ऽभ्यः । संसुद्रात् । नुग्रस्य ।

सुनुं । ऊह्युः । रजऽभिः ।

अरेणुभिः । योजनेभिः । भुजंतां । पतत्रिभिः । अर्यसः ।

निः । उपऽस्थात् ॥ ६

ता तावश्विनौ युवां लपस्य सुनुं मुज्यं मुज्यं नामकं संसुद्रमथो भग्नतावं भुजंता
रक्षंतापरेषुभी रेसुरश्चितैरांतरिक्षै रजोभिर्सांशैर्योजनेभी रथयुक्तैः पतत्रिभिः
पतनवह्निभिर्भिरश्वैर्यसो जलस्योपस्थाद्योनेः संसुद्रादङ्गो निरुह्युः । निरगमयतं ।
संसुद्रादङ्ग इति प्रयोगो आसुगुहाङ्गत्तीतिवत् ॥

। अथ सप्तमी ।

वि जयुषा रथ्या यातमद्रिं श्रुतं चर्षं वृषणा वध्निसत्याः ।

दशस्यंतां शयवे पिप्यथुर्गामितिं चवाना सुमतिं भुरणू । ७

वि । जयुषां । रथ्या । यातं । अद्रिं । श्रुतं । चर्षं । वृषणा ।

वध्निसत्याः ।

दशस्यंतां । शयवे । पिप्यथुः । गां । इति । चवाना ।

सुमतिं । भुरणू इति ॥ ७

रथ्या हे पथारूढावन्धिनौ जयुषा जवशीलेन रथेनाद्रिं मार्गे स्थितं पर्वतं विद्यातं । व्यवाधेषां । यातिरत्र वधकया । तथा च निगमांतरं । विविंदुना नासत्या रथेन वि पर्वतां अजरथू अयातं । ऋषे० १. ११६. २०. । इति । वृषणा कामानां वर्षितारौ वध्निसत्याः पुत्राधिण्या वृषमाह्वानं श्रुतं । शृणुतं । दशस्यंतां स्तोत्रभ्यः कामान्प्रयच्छंतौ शयवे युषां स्तुयते गां निवृत्तप्रसवां पिप्यथुः । क्षीरेणाप्यायवतं । तथा च निगमांतरं । शयवे विश्वासत्या शचीभिर्जंसुरये चर्षं पिप्यथुर्गां । ऋषे० १. ११६. २२. । इति । इतीत्यं सुमतिं सुदुतिं चवाना गच्छंतौ भुरणू सर्वत्र गंतारौ वज्रस्य भतारौ वा भवतं ॥

। अथाष्टमी ।

यद्रीदसी प्रदिवो अस्ति भूमा हिङी देवानामुत मर्त्यत्रा ।

तद्दादित्या वसवो रुद्रियासो रक्षोयुजे तपुर्घं दधात ॥ ८

यत् । रोदसी इति । प्रदिवः । अस्ति । भूमं । हिङीः ।

देवानां । उत । मर्त्यत्रा ।

तत् । आदित्याः । वसवः । रुद्रियासः । रक्षः । युजे । तपुः ।

अघं । दधात ॥ ८

रोदसी हे व्यावाष्टधियो हे आदित्या हे वसवो इन्द्रियसो हे इन्द्रपुत्रा मरुतो मर्त्यवा मर्त्येष्वश्विनोः परिवारकेषु देवानां वहेङ्गः क्रोधो भूम मङ्गानक्षि तवेङ्गस्त-
पुस्तापकं रक्षोयुके रक्षोभिर्युक्ताय रक्षसां स्वामिने प्रेरकाय पाषणाहं ह दधात
कुरुत । अथवा रक्षोयुके रक्षोभिर्युक्ताय यज्वनेऽवमाहं ह कुरुत ॥

॥ अथ नवमी ॥

य इँ राजानावृतुथा विदधद्रजसो मित्रो वरुणश्चिकेतत् ।

गंभीराय रक्षसे हितिमस्य द्रोघाय चिद्वचस आनवाय ॥ ९

य । इँ । राजानौ । ऋतुथा । विदधत् । रजसः । मित्रः ।

वरुणः । चिकेतत् ।

गंभीराय । रक्षसे । हितिं । अस्य । द्रोघाय । चित् । वचसे ।

आनवाय ॥ ९

यो नरो रजसः समस्तस्य लोकस्य । लोका रजांस्युच्यन्त इति यास्कैर्नोक्तत्वात् ।
राजानापीमेतावन्निनाष्टतया काले काले विदधत् परिचरति तं मित्रो वरुणश्च
किकेतत् । जानीयात् । मित्रवरुणप्रभृतयो देवा एनं विदुः । त्वयः । किंवायं परि-
चारको गंभीराय महाबलाय रक्षसे राजसाय हेतिं धातकमायुधमस्य । अस्यति ।
क्षिपति ॥ प्रथमपुरुषस्य अथममपुरुषेण व्यत्ययः ॥ द्रोघायाभिद्रोहात्तकायानवाय
अनुष्यसंबन्धिने वचसे चित् वचनायैव हेतिमस्यति । अनुष्यापामभिद्रोहाथैनमास्कंद-
तीति ॥

॥ अथ दशमी ॥

अंतरैश्चक्रैस्तनयाय वर्तिर्दुमता यातं वृषता रथेन ।

सनुत्येन त्यजसा मर्त्यस्य वशुष्यतामपि शीर्षा बंहक्तं ॥ १०

अंतरैः । चक्रैः ॥ तनयाय । वर्तिः । दुमता । आ । यातं ।

वृषता । रथेन ।

सनुत्थेन । त्यजसा । मर्त्यस्य । वनुथ्यतां । अपि । शीर्षा ।

वटक्तं ॥ १०

हे अश्विनावंतरैरनिलक्षैश्चक्रैर्युक्तेन द्युमता दीप्तिमता न्यवता नेत्रा सारथिना युक्तेन यदाश्वयुक्तेन । परतंगा नर इत्यश्वनामसु पाठात् । रथेन परिंरक्षाकं वटक्तं तनयाश्च तनयं दातुमायातं । अपि च सनुत्थेन तिरोहितेन त्यजसा क्रोधेन । हृषित्यज इति क्रोधनामसु पाठात् । मर्त्यस्य वनुथ्यतां वाधयानानां । वनुथ्यति ईतिकर्मेति यास्केनोक्तत्वात् । शीर्षा शिरांश्चापि वटक्तं । प्रवटक्तं ॥

॥ अथैकादशो ॥

आ परमाभिः कृत मध्यमाभिर्निवृत्त्यर्थात्मवमाभिर्वर्षाकं ।

दृङ्क्ष्यं चिह्नोमतो वि व्रजस्य दुरो वर्तं गृण्यते चित्रराती ॥ ११

आ । परमाभिः । कृत । मध्यमाभिः । निवृत्त्यभिः । यातं ।

अवमाभिः । वर्षाकं ।

दृङ्क्ष्यं । चित्रं । गोः मतः । वि । व्रजस्य । दुरः । वर्तं ।

गृण्यते । चित्रराती इति चित्रराती ॥ ११

हे अश्विनौ परमाभिः कृतृणाभिः कृतापि च मध्यमाभिरनुत्कृष्टाभिरवमाभिर्निवृत्त्याभिः निवृत्त्यर्थात्मवमाभिर्वर्षाकं । दृङ्क्ष्यं चिह्नोमतो गोः मतो गोयुक्तस्य व्रजस्य गोत्रस्य दुरो द्वाराणि विवर्तं । विदृणुतं । किंच गृण्यते स्तुषते गच्छं चित्रराती विचित्रदानो भवतं ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे द्वितीयो वर्गः ॥

क त्वेति कादशर्चं द्वितीयं सूक्तं भरद्वाज्यादि । अत्रैवमनुक्रमणिका । क त्वैक-पदात् त्वेष्ट भविति । आ वा सुम्न इत्येकादशैकपदा त्वेष्टप् शिष्टास्त्रिष्टुभः । आश्विनं त्वित्युक्तत्वाद्वापि सूक्तस्य अश्विनौ देवता ॥ प्रातरनुवाकाश्विनयस्त्रयोस्त्रिभुवे कंदश्च विनिधागः ॥

। तत्र प्रथमा ।

क॑त्वा व॒ल्गू पु॒रु॒ह॒ताद्य॑ दू॒तो न॒ स्तोमी॑ऽवि॒द्वम॑स्वान् ।

आ॒ यो अ॒र्वाङ्गा॑स॒त्या व॒वर्त॑ प्रे॒ष्ठा ह्य॒संथो॒ अस्य॑ मन्म॑न् ॥ १

क॑त्वा । व॒ल्गू इति॑ । पु॒रु॒ह॒ता । अ॒द्य । दू॒तः । न ।

स्तोमः॑ । अ॒वि॒द्वत् । नम॑स्वान् ।

आ॒ यः । अ॒र्वाक् । ना॑स॒त्या । व॒वर्त॑ । प्रे॒ष्ठा । हि । अ॒संथः॑ ।

अ॒स्य । मन्म॑न् ॥ १

क कृत्व स्थितौ वल्गू रविरो पुरुहता बहुभिराहृतौ त्या तावन्विनौ नमस्मान्-
विषा युक्तः । नम आयुरित्यन्ननामस्य पाठात् । स्तोमः पंचदशादिः स्तोमोऽद्य दूतो
न प्रेरितो दूत इवापिद्वत् । विंदेत् । यः स्तोमोऽर्वाङ्गादभिसृष्टं नासत्यावन्विना-
वावर्त आवर्ततत् । हे अश्विनो पुत्रामस्य स्तोत्रमन्मन् स्तोत्रे प्रेष्ठा हि प्रियतमो
ह्यसथः । असथः ॥

॥ अथ द्वितीया ।

अ॒रं मे॒ गंतं॑ ह॒वना॒यास्मै॑ गृ॒णाना॒ यथा॒ पिवा॑थो अ॒ंधः ।

परि॑ ह॒ त्य॒द्वर्ति॑र्याथो रि॒षो न॒ यत्प॑रो ना॒ंतर॑स्तु॒र्यात् ॥ २

अ॒रं । मे॒ । ग॒तं । ह॒वना॒य । अ॒स्मै । गृ॒णा॒ना । यथा॑ ।

पि॒वा॒थः । अ॒ंधः ।

परि॑ । ह॒ । त्य॒त् । वर्ति॑ । र्या॒थः । रि॒षः । न । यत् । प॒रः ।

न । अ॒न्तरः॑ । तु॒र्यात् ॥ २

हे अश्विनो युवां मे मदोवावास्मै हवनायाङ्गानायां पर्वान् गंतं गच्छतं ।
गृणाना स्तूयमानाबंधः सोमं यथा पिवाथः पिपतं । रिषो षंसकस्य यत्रोक्त्य-
द्वर्तिस्तद्गृहं परि वाथः परितो वाथः यद्वर्तिः परा विप्रकृष्टो न तुर्यात् न विंश्यात् ।

ऊँतरः संनिक्तोऽपि न तृतीयत् । यद्वा त्यहतिस्तद्वददीयं षट् षं रिपो षंसक्तात्परि-
चायः । त्यहतिः परो निप्रकटोऽन्तरः संनिक्तोऽपि न तृतीयत् । अयं चायः ।
यथाऽद्वितीयं षट् षं दूरस्थः संनिक्तोऽपि न षिंस्थान्तथा रचां कुर्य इति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अकारि वामंघंसो वरीमन्नस्तारि बर्हिः सुप्रायणतमं ।

उत्तानहस्तो युवयुर्वंदो वां नक्षतो अद्रय आंजन् ॥ ३

अकारि । वां । अंघंसः । वरीमन् । अस्तारि । बर्हिः ।

सुप्रऽअयनतमं ।

उत्तानऽहस्तः । युवयुः । ववंद । आ । वां । नक्षतः ।

अद्रयः । आंजन् ॥ ३

वां युवयोरर्थेऽंघंसः सोमस्य वरीमन् विस्तृतेऽभिषवादौ यत्कृत्यमस्ति तदकारि ।
कर्म । सुप्रायणतमं षट्सुतमं बर्हिरस्तारि । स्त्रीर्थं । उत्तानहस्तः कर्ताऽखिद्युं व-
युयुं वां कामयमानो होता ववंद । स्त्रीमि । वां युवां नक्षतो व्याप्तुं वंतः ॥ तच्च पृथ-
नक्ष गतापि त घातुः ॥ अद्रयो आयाण आंजन् । सोमरचना सधंताद्वाक्तीकतवर्त ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ऊङ्घ्रिं वामग्निरध्वरेष्वस्थ्यात् रातिरेति जूर्णिनीं घृताचीं ।

प्र होता गूर्तमना उराणोऽयुक्तो नासत्या हवीमन् ॥ ४

ऊङ्घ्रिः । वां । अग्निः । अध्वरेषु । अस्थात् । प्र । रातिः ।

एति । जूर्णिनीं । घृताचीं ।

प्र । होता । गूर्तमनाः । उराणः । अयुक्त । वः । नासत्या ।

हवीमन् ॥ ४

अग्निर्वा युवयो वंश्रायं मूर्द्ध्नीऽस्यात् । उदतिष्ठत् । अश्वरेषु यज्ञेषु प्रैति । समिह
 आह्वयनीदं गच्छति च । रातिर्धनं हविर्जूर्णनी प्रगामिनो । जूर्णिलं वतेर्वेति
 वास्तेनोक्तत्वात् ॥ इतावो इतेनाक्ता । उपस्तीर्णाभिघारितेत्यर्थः । किं च होतोराण
 चरुः कुर्वीथः प्रभूतमनाः प्रकर्षेणोद्युक्तमना भवति वा होता नासत्यापश्चिनो
 हवीमसाह्वाने कोत्रे वायुक्त योजयति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

अधि श्रिये दुहित्वा सूर्यस्य रथं तस्थौ पुरुभुजा शतोर्तिं ।

प्र मायाभिर्मायिना भूतमत्र नरा नृत् जनिमन्वज्जियानां ॥ ५

अधि । श्रिये । दुहित्वा । सूर्यस्य । रथं । तस्थौ । पुरुभुजा ।

शतः कतिं ।

प्र । मायाभिः । मायिना । भूतं । अत्र । नरा । नृत् इतिं ।

जनिमन् । यज्जियानां ॥ ५

पुरुभुजा हे पूर्णमजो बहूना रजकापश्चिनो युवयोः शतोर्तिं बहुरक्षकं बहु-
 गमनं वा रथं सूर्यस्य दुहित्वा सूर्यां श्रिये श्रियस्तमहितस्थौ । अथतिष्ठत् । अपि
 च यज्जियाना देवानामत्र जनिमन्वज्जिन् जन्मनि प्रादुर्भावे मायाभिः प्रज्ञानैः ॥
 शर्चं भावेति प्रज्ञाननामसु पाठात् ॥ मायिनो प्रज्ञारंतो नरा नेतारो नृत् नृत्यंतो
 भूतं । भवतं । यद्वा हे मायिनो प्राज्ञो नरो नेतारो नृत् नृत्यंतावश्चिनो यज्जियानां
 देवानामत्र जनिमन् जन्मनि प्रादुर्भावे प्रभूतं प्राज्ञतमसग्न्यादिकं देवं मायाभिः
 प्रज्ञानैः कौशलैर्वा जितवंतो स्य इत्यर्थः । अथमर्थः प्रजापतिर्वै सोमाय राक्षे
 दुहितरं प्रायश्चत्वर्यां साषित्वा । ऐ० ब्रा० ४, ७ । इत्यादिना स्पष्टीकृतः ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे तृतीयो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

शुभं श्रीभिर्दृशताभिराभिः शुभे पुष्टिन्मूहयुः सूर्यायाः ।

प्र वा वयो वपुषेऽङ्गं पमन्नक्षहाणी सुष्टता धिष्णया वां ॥ ६

युवं । श्रीभिः । दर्शताभिः । आभिः । शमे । पुष्टिं ।

जहयः । सूर्यायाः ।

प्र । वां । वयं । वपंषे । अमुं । पमन् । नक्षत् दायी ।

सुस्तुता । धिष्णाग । वा ॥ ६

हे अश्विनौ युवं युवां दर्शताभिर्दर्शनीयाभिराभिः श्रीमता परिदृश्यमानाभिः श्रीभिलंज्योभिः कांतिभिर्वा सूर्याया युवयोः पत्न्याः युने शोभनार्थं पुष्टिं पूर्तिभूहृद्युः । प्रापयथः । किंच वा युवां वयोऽश्वा वपुषे शोभायै प्रातुपमन् । प्रकर्मणान्वपतन् । अपि च हे धिष्णाग स्तृत्यहोवश्विनौ वां युवां सुष्ट ता वास्यृषीणां स्तुतिर्नक्षत् । व्याप्नोति ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

आ वां वयोऽश्वासा वद्विष्टा आभ प्रयो नामत्या वदंतु ।

प्र वां रथो मनोजवा असर्जिषः पृक्ष इषिधो अमुं पूर्वी । ७

आ । वां । वयं । अश्वासः । वद्विष्टाः । आभि । प्र ॥ ६ ।

नासत्या । वदंतु ।

प्र । वां । रथः । मनःजवाः । असर्जि । इषः । पृक्षः ।

इषिधः । अमुं । पूर्वी । ७ ।

हे नासत्यौ वां युवां वयो गंतारो वद्विष्टा बोद्धृतमा अश्व'सोऽश्वाः प्रयः सोम-
रूपगन्तमभ्यावदंतु । प्रापयंतु । वां युवयोर्मानोजवा मनोवेगो रथः पृक्षः संपर्चनीय
इषिध एषथोवाः पूर्वीर्बह्वीरिषोऽत्रानि सोमाननूपासर्जि । विष्टः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

पुरु द्वि वीं पुरुभुजा देषां धनु न इषं पित्वतमसंक्रां ।

स्तुतंश्च वां माध्वी सुष्टितश्च रसाश्च ये वामनुं रातिमग्नुं । ८

पु॒रु । चि॒ । वां । पु॒रुऽभु॒जा । दे॒ष्णां । धे॒नुं॑ । नः॒ । इ॒धं॑ ।

पि॒न्व॒तं । अ॒स॒क्रां॑ ।

स्तु॒तः॑ । च॒ । वां । मा॒ध्वी इ॒ति॑ । सु॒ऽस्तु॒तिः॑ । च॒ । र॒साः॑ ।

च॒ । ये॒ । वां । अ॒नु॑ । रा॒तिं॑ । अ॒ग्म॑न् ॥ ८

पुरुभुजा हे पूर्णभुजो बह्वपःलको वां युवयोर्देष्णां दातव्यं धनं पुरु बहु चि भवति । अतः कारणाचोऽस्रव्यं धेनुं प्रीणयित्वा असक्रां मत्तोऽन्यत्वासंक्रमणी । असक्रामसंक्रमणी । नि० ६, २६, । इति यास्केनोक्तत्वात् । इषमस्रं पिन्वतं । प्रयच्छतं । यद्देशमेतथीया धेनुमित्यन्वयः । किंच वां स्तुतः । स्तुवतीति स्तुतः स्तोताइः । संति । माध्वी मदयितारावन्विनौ सुष्टुतिः शोभना स्तुतिश्च स्तोत्रपु भवति । रसाः सोमरसाश्च संति । ये रसा वां युवयो रातिं दानमनूद्दिष्ट्याग्मन् देवयजनं प्राप्ताः । अयं भावः । सुष्टुतिं श्रुत्वा देवयजनं प्राप्तान् सोमरसान् भोत्वा स्तोत्रभ्यः कानाग्रप्रयच्छतमिति शेषः ॥

॥ अथ नवमौ ॥

उ॒त॒ मं॑ ऋ॒ञ्जे पु॒र॒य॒स्य॑ र॒घ्वी सु॒मी॒ड॒हे॒ श॒तं॑ पे॒रु॒के च॑ प॒क्वा ।

शा॒ण्डो दा॑द्वि॒र॒णि॒नः॒ स्म॒त्ऽदि॒ष्टी॒न् । द॒शं॑ । व॒शासं॑ । अ॒भि॒षा॒चं॑ ऋ॒ष्वान् ॥ ९

उ॒त॒ । मे॒ । ऋ॒ञ्जे इ॒ति॑ । पु॒र॒य॒स्य॑ । र॒घ्वी इ॒ति॑ । सु॒मी॒ड॒हे॒ ।

श॒तं॑ । पे॒रु॒के॑ । च॒ । प॒क्वा॑ ।

शा॒ण्डः॑ । दा॒त् । चि॒र॒णि॒नः॑ । स्म॒त्ऽदि॒ष्टी॒न् । द॒शं॑ । व॒शासं॑ ।

अ॒भि॒ऽसा॒चं॑ । ऋ॒ष्वान् ॥ ९

उतापि च पुरयस्य पुरयनाद्युक्तस्य श्रुते ऋञ्जे ऋजुगमने रघ्वी क्षिप्रगामिभ्यौ बह्वे मेऽन्विनोः स्तुतिं कुर्वतो जमाभूतां । सुमीड्हे रात्रिं विद्यामानां संतः शतं गावो जमाभूवन् । पेरुके-रात्रिं विद्यामानानि पक्वा पक्वान्यसाधि जमासन् । शाण्डश्च राजा चिरणिनो चिरव्ययतः स्मद्विष्टीन् प्रयत्नदशनान्प्रयानश्रान्वा दश दपसंख्या-

कान्वशासीऽतुयुषानभिषाचः शतू षागभिभाहुकाऽट्ठान्दघनीयान्पुरुषाननिमीः
 स्तोत्रभ्यो दात् । ददात् ॥

॥ अथ दशमी ॥

सं वां शता नासत्या सहस्राशानां पुरुपंथां गिरे दात् ।

भरद्वाजाय वीर नू गिरे दाहता रक्षांसि पुरुदंससा स्यः ॥ १०

सं । वां । शता । नासत्या । सहसां । अशानां । पुरुपंथाः ।

गिरे । दात् ।

भरद्वाजाय । वीर । नु । गिरे । दात् । हता । रक्षांसि ।

पुरुदंससा । स्युरिति स्य ॥ १०

नासत्या हे अश्विनो वां युषवोगिरे । षट्पातीति गीः स्तोता । तथा अश्वानां
 शता शतानि सहस्रा सहस्राणि पुरुपंथाः पुरुपंथा नाम राजा संदात् । संददाति ।
 वीर हे वीरावश्विनो ॥ द्विषभनश्च लुक् ॥ गिरे युषवोः स्तोत्रे भरद्वाजाय मनुष्यमपि
 तु क्षिप्रं दात् । ददात् । किंच हे पुरुदंससा बहुकर्मोष्वावश्विनौ युषयोरशुभपङ्क-
 चांसि हता हतानि स्यः ॥

॥ अथैकादशी ॥

आ वां सुम्ने वरिमन्सूरिभिः प्यां ॥ ११

आ । वां । सुम्ने । वरिमन् । सूरिभिः । प्यां ॥ ११

हे अश्विनो वरिमन्विकृतौ सुम्ने वां युगार्थ्या दत्ते सुखान्ने धने । जलार्थं
 सुम्नमिति सुखनामसु पाठात् । सूरिभिर्विद्विद्भिः सहा सभंताऽस्यो । भवेयं ॥

॥ इति पंचमस्य अष्टमोऽष्टकः ॥

उदु अथ इति षडृचं तृतीयां सूक्तं भरद्वाजस्यार्थं त्रैष्टुभस्यभोदेवताकं । अतु-
 क्रस्यते च । उदु अथ षड् एस्यं त्विति ॥ प्रातरनुवाक उपस्ये क्रतौ त्रैष्टुभे कंद-
 स्याश्विनयश्चेतसादिके हे सूक्ते । सूक्त्यं हि । उदु अथ इति सूक्ते । अः ७
 ४ १४ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

उदुं अत्रि उषसो रोचमाना अस्थुरपां नोर्मयो रुशंतः ।

कृणाति विश्वा सुपथा सुगान्यभूदु वस्वी दक्षिणा मघोनी ॥ १

उत् । ऊं इति । अत्रि । उषसः । रोचमाना । अस्थुः

अपां । न । ऊर्मयः । रुशंतः ।

कृणाति । विश्वा । सुपथा । सुगानि । अभूत् । ऊं इति ।

वस्वी । दक्षिणा । मघोनी ॥ १

रोचमाना दीप्यमाना रुशंत युक्तवर्षाः ॥ रुशदिति रशनामेति यास्तः ॥ उषसः
अत्रि जगतः शोभायै जगद्ग्रात्रं वापामूर्मयो न उदकसंभंधिनस्तरंगा इषोदस्थुः ।
उत्तिष्ठति । अनंतरमेकवक्षिगमः । उषा विश्वा विश्वानि स्थानानि सुपथा सुगागाणि
सुगानि सुखेन गम्यानि कृणाति । करोति । अपि च मघोनी धनवत्युषा वस्वी
प्रयस्ता दक्षिणा समर्धयित्वा चाभूत् ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

भद्रा दृष्ट्वे उर्वया वि भास्यत्ते शोचिर्भानवो द्यामंपसन् ।

आविर्वक्षः कृणाधे शुभमानोषी देवि रोचमाना मघीम ॥ २

भद्रा । दृष्ट्वे । उर्वया । वि । भासि । उत् । ते । शोचिः ।

भानवः । द्याः । अपसन् ।

आविः । वक्षः । कृणाधे । शुभमाना । उषः । देवि ।

रोचमाना । मघीभिः ॥ २

ये उषा देवि भद्रा कल्याणी दृष्ट्वे । दृश्यसे । उर्वया विस्तीर्णा च विभासि ।
ते तप शोचिः शोचिषः ॥ असौ लुक् ॥ दीप्यमाना भानवो रश्मयो द्यामंतरिक्ष-

सुदपन्नम् । उत्पत्तिम् । किञ्च हे उषो देवि नहोभिल्लोमोभिः शुभमाना घोभमाना
रोचमाना दोषमाना वक्षस्वदीनं रूपमाविष्कृषुषे । प्रकटोकराणि ॥

॥ अथ तृतीया ॥

वहति सीमरुणासो रुशंतो गावः सुभगासुर्विधा प्रथानां ।

अपेजते मूरः । अस्तैव शत्रुनाधते तमी अजिरो न वोड्हा ॥ ३

वहति । सीं । अरुणासः । रुशंतः । गावः । सुभगां ।

सुर्विधा । प्रथानां ।

अप । ईजते । मूरः । अस्ताऽइव । शत्रुन् । बाधते । तमः ।

अजिरः । न । वोड्हा ॥ ३

अरुणासो लोहितवर्णा रुशंतो दीप्यमाना गावो रश्मयः ॥ किरणा गाव इति
रश्मिनामस्य पाठात् ॥ सुभगासुर्विधोर्वीं विस्तीर्णा प्रथानां प्रथमानं सीमनासुषो-
देवातां वहति । सैयसुषोदेवता मूरोऽस्तेव वोरः क्षेपेव शत्रून् तमोऽपेजते । अप-
गमयति । वोड्हा सेनाया अजिरो न क्षिप्रगामी शत्रून् यथा बाधते तथा तमांसि
बाधते च ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

सुगोत ते सुपथा पर्वतेष्ववाते अपस्तरसिस्वभानो

सा न आ वह पृथुयामन्नृष्वे रथिं दिवो दुहितरिषयर्ध्वै ॥ ४

सुऽगा । उत । ते । सुऽपथा । पर्वतेषु । अवाते । अपः ।

तरसि । स्वभानो इति स्वऽभानो ।

सा । नः । आ । वह । पृथुयामन् । ऋष्वे । रथिं । दिवः ।

दुहितः । इषयर्ध्वै ॥ ४

हे उषो देवि पयंतेषुन दुर्गोष्यवाति गमनसाधनरुहिते देशे सुपथा सुपथानि
 मार्गाणि सुगा सुगानि सुखेन गम्यानि ते तव भवन्ति । स्वभानो हे स्वप्रकाशेऽ-
 पोऽतरिचक्रमाकारं ॥ आप इत्यंतरिचक्रनामसु पाठात् ॥ सार्द्धिकोरपो वा तरसि ।
 पृथुयामन् पृथुरथ ऋषे दशमीये दिवो दुहितरंतरिचसुते हे उषो देवि सा त्वमिष-
 बध्या एषधीयं धनं नोऽस्त्रभ्यमावह ॥

॥ अथ पंचमी ॥

सा वंह योक्षभिरवाताषो वरं वहसि जोषमनु ।

त्वं दिवो दुहितर्या च देवी पूर्वह्रतौ मंहना दर्शता भूः । ५

सा । आ । वह । या । उक्षऽभिः । अवाता । उषः । वरं ।

वहसि । जोषं । अनु ।

त्वं । दिवः । दुहितः । या । च । देवी । पूर्वऽह्रतौ ।

मंहना । दर्शता । भूः ॥ ५

हे उषः सा त्वं वरं धनं मद्भ्यमावह । या त्वमवाताप्रतिगता जोषं प्रीतिमनू-
 क्षभिरनदुङ्गिरशैर्वा जोषभ्या वरं वहसि । किं च ऋ दिवो दुहितरंतरिचसुते या
 त्वं देवी द्योतमाना पूर्वह्रतौ प्रथमाह्वाने प्रातरनुवाके मंहना पूजनीया भवसि
 सा त्वं दर्शता दर्शनीयामूरिति योजना । या दर्शता भूरित्यव्यये यदृत्तेन साधानाधि-
 करण्यात् भूरित्यस्य निघाता न स्यात् ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

उत्ते वयंचिद्वसतेरंपसन्नरंश्च ये पितृभाजो ऋष्टौ ।

अमा सते वहसि भूरिं वामसुषो देवि दाशुषे मर्त्याय । ६

उत् । ते । वयः । चित् । वसतेः । अपसन् । नरः । च । ये ।

पितृऽभाजः । विऽष्टौ ।

अमा । सते । वहसि । भूरिं । वामं । उषः । देवि । दाशुषे ।

मर्त्याय । ६

हे उषो देवि ते तव व्युत्तो सत्यां वयश्चित्प्रसिद्धोऽपि वसतेनिवासस्थानाद्दुदपमन् ॥
उत्पतन्ति । ये पितृभाजा इविषां संभक्तारोऽस्योपाजंका वा ॥ पितृरित्यज्ञानमसु
पाठात् ॥ नरच तेऽपि चोत्पतन्ति । किं व हे उषो देवि त्वमवा सवीपे सते वर्तमानाद्य
राघुषे इविषां प्रदात्वे मत्प्राथ भूरि प्रभूतं वाचं धनं वदसि ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे पंचमो वगः ॥

एषां स्त्रेति षडृचं चतुर्थं सूक्तं भरद्वाजव्यासं त्वैष्टुभं । अतुक्तव्यते च । एषा
स्त्रेति । उषस्यं त्रिति पूषसूक्तं इत्तवादिदमयुषादेवताकं ॥ प्रातरनुषाकाश्चिन-
यस्योक्तो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

एषा स्या नो दुहिता दिवोजाः क्षितीरुच्छन्ती मानुषीरजीगः ।

या भानुना रयता राम्यास्त्रज्ञाय तिरस्तमंसश्चिदक्तून् ॥ १

एषा । स्या । नः । दुहिता । दिवऽजाः । क्षितीः । उच्छन्ती ।

मानुषीः । अजीगरिति ।

या । भानुना । रयता । राम्यासु । अज्ञायि । तिरः ।

तमंसः । चित् । अक्तून् ॥

एषा स्या सा दिवोजा दिवो जाता अत एव दुहिता दिवः पुत्र्य वा नोऽस्यदयं-
सुच्छन्ती तमांस वषयन्ती क्षितीः प्रजा मानुषीरजीगः । अङ्गिरिति ॥ जीरार्तिगंरति-
कर्मा वेति यास्कः ॥ प्रकाशयतीति यावत् । या रयता दीप्यमानेन भानुना युक्ता
राम्यासु याम्यासु रात्रिषु ॥ देवधकारयोर्बन्धयः ॥ अक्तून् चत्वारिंशतेजांसि तमसश्चित्
तमांसि च तिरस्कारस्तुर्बन्धयज्ञायि दृश्यते ॥

। अथ द्वितीया ।

वि तद्युवरुण्युग्भिर्श्वैश्चित्रं मांत्पुषस्यंद्रंरथाः ।

अग्रं यज्ञस्यै ब्रह्मतो नयतीर्वि ता बाधन्ते तम ऊर्म्याथाः ॥ २

वि । तत् । ययुः । अरुणवृक्षभिः । अश्वैः । चित्रं । भाति ।

उषसः । चंद्ररथाः ।

अग्रं । यज्ञस्यं । वृहतः । नयंतोः । वि । ताः । बाधते ।

तमः । ऊर्ध्वायाः ॥ २

चंद्ररथाः कांतिरथाः ॥ चंद्रचदतेः कांतिकर्मणः । नि० ११, ५, । इति याज्ञः ॥
ता उषसस्तदागौ प्रातःकाले वृहते वृक्षयशीलस्य अरुणस्य चंद्रं नयंतोः संपा-
दयंत्योऽरुणयुग्मिररुणपर्ययुक्तेरश्वैर् ययुः । विस्तोषं याति । चित्रं यथा भवति
तथा भाति च । ऊर्ध्वाया रात्रेः ॥ अक्लृष्ट्येति रात्रिनामसु पाठात् ॥ ततो वि
बाधते । सव्यगपनयति च ।

। अथ तृतीया ।

अवो वाजमिधमूर्जं वदंतीर्नि दाशुषं उषसो मर्त्याय ।

मघोनौवीरवत्यत्समाना अवो धात विधते रत्नमथ । ३

अवः । वाजं । इषं । ऊर्जं । वदंतीः । नि । दाशुषं । उषसः ।

मर्त्याय ।

मघोनौः । वीरवत् । पत्यमानाः । अवः । धात । विधते ।

रत्नं । अथ ॥ ३

ये उषसो दाशुषे वृषिषां दात्रे मर्त्याय अवः कीर्त्तिं वाजं वजमिधममूर्जं रत्नं च
वदंतीर्षहंत्यो यवं मघानोधनवत्यः पत्यमाना गच्छंत्योऽद्य विधते परिचरते मद्धं
वीरवत्पत्यमानादिसहितमवोऽर्जं ॥ सिनमव इत्यवनामसु पाठात् रत्नं धनं च ॥
दात्रं रत्नमिति धननामसु पाठात् ॥ निधात । नितरां धत्त ॥

। अथ चतुर्थी ।

इदा हि वी विधते रत्नमस्तीहा वीरायं दाशुषं उषासः ।

इदा विप्राय ऊरते यदुक्था नि आ मावते वदथा पुरा चित् ॥ ४

इ॒दा । चि॒ । वः । वि॒घ॒ते । रत्नं॑ । अ॒स्ति॑ । इ॒दा । वी॒राय॑ ।

दा॒श॒र्षे॑ । उ॒ष॒सः॑ ।

इ॒दा । वि॒प्राय॑ । ज॒र॒ते॑ । यत् । उ॒क्॒था॑ । नि॒ ॥ अ॒ । मा॒ऽव॒ते॑ ।

व॒ह॒थ॑ । पु॒रा । चि॒त् ॥ ४

ये उषस इदा ऋदानोमेव वो युष्मार्कं विघते परिचरते दान्तुं रत्नं धनमस्ति । इदा ऋदानोमेव वीराय प्रेरित्विन्ने ऋविनां दायुषे यजमानाय दान्तुं वो रत्नमस्ति । इदा ऋदानोमेव विप्राय प्राज्ञाय जरते स्तुयते दान्तुं वो रत्नमस्ति । यद्यस्मिन्निप्र उक्थोक्थनामकानि सोत्राणि विद्युते भावते मत्सुदयाय यजमानाय तद्गुह्यं बहसो । पुरा चित् पुरापि रत्नं मह्यं दत्तं ॥

। अथ पंचमी ।

इ॒दा चि॒ त उ॒षो अ॒द्रि॒सानो॑ गो॒त्रा ग॒वा॒मं॒गिर॒सो गृ॒णं॑ति ।

अ॒र्के॑ण॒ वि॒भि॒दुः॒ब्र॒ह्म॑णा च स॒त्या वृ॒षा॒मं॒भव॒द्दे॒व॒ह॑तिः ॥ ५

इ॒दा । चि॒ । ते॑ । उ॒षः । अ॒द्रि॒सानो॑ इ॒त्य॒द्रि॒सानो॑ । गो॒त्रा ।

ग॒वां । अं॒गिर॒सः । गृ॒णं॑ति ।

वि॒ । अ॒र्के॑ण॒ । वि॒भि॒दुः । ब्र॒ह्म॑णा । च । स॒त्या । वृ॒षां ।

अ॒भव॑त् । दे॒वः॒ह॑तिः ॥ ५

ये उषोऽद्रिसानो आहतसानो ते तव प्रसादादिदा चि सद्य एव गवां गोत्रा संवानंगिरसो गृणंति । उत्सृजंति । तथा च निगमांतरं । गवां गोत्रसुदस्युज वदंगिरः । ऋषे० २, २३, १८, इति । अर्केणार्चनीयेन ब्रह्मणा सोत्रेषु विविभिदुः । तर्काश्च विदारयंति च । नृषां नेतृषां तेषामंगिरसां देवहृतिर्देवविषया स्तुतिः सत्त्वा सत्वफलाभवत् ॥

। अथ षष्ठी ।

उ॒च्छा दि॒वो दु॒हितः॑ प्र॒ज॒व॒सी॑ भ॒र॒हा॒ज॒व॒धि॒ध॒ते॑ मं॒घो॒नि॑ ।

सु॒वीर॑ र॒थिं गृ॒णते॑ रि॒री॒ष्टु॒रु॒गा॒य॒मधि॑ धे॒चि॒ अ॒वी॒ नः॑ । ६

सु॒खी॒रं । र॒यिं । गृ॒णते । रि॒री॒चि । स॒ह॒गा॒यं । अ॒धि॒ ।

वि॒घते । म॒घो॒नि ।

सु॒खी॒रं । र॒यिं । गृ॒णते । रि॒री॒चि । स॒ह॒गा॒यं । अ॒धि॒ ।

दे॒हि । अ॒धः । नः । ६

हे दिवो दुहितरुपः प्रत्नवत्परातनेभ्य इव नोऽस्यदर्थमुच्छ । तमांसि वक्ष्ये ।
हे मघोनि भरहाजवद्विधते परिचरते । भरहाजवदिति वचनादन्योऽप्यस्ति भरहाजः ।
तथा च ब्राह्मणं । प्राणो वै भरहाजवदिति । गृणते स्तुतिं कुरुते मङ्गं सुवीरं
कल्याणपुत्रपौत्रादियुक्तं रयिं धनं रिरीचि । देहि । किंच नोऽस्यसुहृगायं
बहुभिरुतं अयोऽस्यमधि देहि । अधिकं प्रयच्छ ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमं षष्ठो वगः ॥

वपुर्मुं तदित्येकादशमं पंचमं सूक्तं भरहाजस्यार्थं त्वैष्टं भाकतं । तथा चालु-
काव्यते । वपुर्वेकादश भाकतमिति ॥ अष्टौ हे दशरात्रे षष्टेऽन्याग्निभास्त इदं
सूक्तं भाकतनिविधानं । सूत्रितं च । इतिष्यते वपुर्मुं तम् । आ० ८. ८. इति ॥
वैश्वदेवे पंचमि भाकतसप्रकपालस्य प्र चित्रमर्कमिति याज्या । प्र चित्रमर्कं गृणते
नवानुयाज्याः । आ० २. १६. इति ॥ एकादशने भाकते पचौ प्र चित्रमर्कमित्येषैष
याज्या । सूत्रितं च । प्र चित्रमर्कं गृणते तुरावारा इवेदचरमा अंके । आ०
३. ७. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

वपु॒र्मुं तच्चि॒क्रि॒तुषे॑ चिदस्तु॒ समानं॑ नामं धे॒नु पत्य॑मानं ।

मते॑ अन्य॒हो॒रसे॑ षी॒पायं॑ स॒ह॒स्रं॒ कं॒ टु॒दु॒हे॑ पृ॒श्निरु॑धः ॥ १

वपुः । मु । तत् । चि॒क्रि॒तुषे॑ । चि॒त् । अस्तु॒ । स॒मा॒नं॑ । नामं॑ ।

धे॒नु । पत्य॑ मानं ।

मते॑षु । अन्यत् । हो॒रसे॑ । षी॒पायं॑ । स॒ह॒स्रं॑ । श॒कं॑ । दु॒दु॒हे॑ ।

पृ॒श्निः॑ । अ॒धः॑ । १

तत्रसिद्धं समानमेकद्वयं । अस्तः सर्वदा समानरूपाः । तथा च निगमांतरं
 अज्जेहासो अकनिहास एते । ऋक् ० ५, ६०, ६१ । इति । नाम स्थिराणां प्रति
 नामकं चेतु प्रीणयित्वा पत्न्यमानं सर्वदा गच्छद्गुरुं कृतां रूपं चिकित्से विदुषे अतो
 तु क्षिप्रमस्तु । प्रादुर्भवत् । चिदिति पूरकं । किं च तद्रूपं मत्तेषु मत्तेषु कोऽन्यदोषधि-
 वनस्यत्यादिकं दोषसे कामान्दोषं प्रीयाय । आयायवति । किं च कृतामेव निर्दे-
 श्यत्पुत्रिरंतरिक्षं सकृत्पत्न्यरस्य वषासु युक्तं युक्तार्थंमूष उदकं दुदुष्टे । अरति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ये अग्नयो न शोशुचन्निधाना द्विर्यन्त्रिर्मरुतो वावृधंत ।

अरेणवो हिरण्ययांस एषां साकं नृम्यैः पौंश्वैर्भिश्च भूवन् ॥ २

ये । अग्नयः । न । शोशुचन् । निधानाः । द्विः । यत् त्रिः ।

मरुतः । ववृधंत ।

अरेणवः । हिरण्ययांसः । एषा । साकं । नृम्यैः । पौंश्वैः ।

च । भूवन् ॥ २

ये अस्त इधाना अग्नयो न समिध्यमाना अग्नय इव शोशुचन् दीप्यन्ते । यद्ये
 अस्तो द्विद्विशुषं त्रिस्त्रिशुषं च ववृधंत इच्छानुद्वयं वर्धन्ते ॥ संज्ञिताया दाघंका-
 दसः ॥ एषां अस्तानां रथा अरेणवो रेणुरश्मिर्ना हिरण्ययासो हिरण्ययासंकाराश्च
 भवन्ति । ते अस्तो नृम्यैर्धनेः पौंश्वैर्भिलेश साकं सार्धं भूवन् । प्रादुर्भवन्ति ।
 तथा च निगमांतरं । ये वृषतोभिश्चरिभिः । ऋक् ० १, ३७, २, । इति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

कद्रस्य ये मीड् दुषः संति पुत्रा याश्चा सु दाष्टविभरंभ्यै ।

विदे हि माता महो मही पा सैत्पुत्रैः सुभ्वेर्गर्भमाधात् ॥ ३

रुद्रस्य । ये । मीङ् इपः । संति । पुत्राः । यान् । चो इति ।

नु । दाष्टविः । भरंध्यै ।

विदे । हि । माता । मङ् । मङ्गी । सा । सा । इत् ।

पृत्रिः । सुम्भे । गर्भे । आ । अघात् । ३

मीङ् इपः सेङ् रुद्रस्य पुत्रा ये मदनः संति दाष्टविर्धरित्री पृत्रिरंतरिषं वाचां
तु वाच मरतो तु भरंध्यै भर्तुं जना भवति । विदे हि सर्वज्ञाता हि मङ्गी मङ्गता-
मेवां जाता सा पृत्रिर्नङ्गी मङ्गी । किंच सा पृत्रिः सुम्भे नृणां सम्भक् भवनात्
गर्भस्रक्कनापात् । आदधाति ॥

। अथ चतुर्थी ।

न य ईषंते अनुषोऽया न्वं । तः संतोऽवद्यानि पुनानाः ।

निर्यङ्क्ते शुचयोऽनु जोषमनु श्रिया तन्वमुक्षमाणाः ॥ ४

न । ये । ईषंते । अनुषः । अया । नु । अंतरिति । संतः ।

अवद्यानि । पुनानाः ।

निः । यत् । दुक्ते । शुचयः । अनु । जोषं । अनु । श्रिया ।

तन्व । उक्षमाणाः ॥ ४

ये प्रसिद्धा मरतो अनुषो जनान् सोत्पन्नत्ववायेन गमनसाधनेन नेषंते न
गच्छन्ति । किं तेषां रक्षणीवत्वाभावाद्गमनाभावो नेत्याह । अंतः संतः सर्वेषां हृदि
वर्तमाना एवावद्यानि पापानि पुनानाः शोधयंतः । तथा च निगमांतरं । प्राणा वै
मरतः जायव इति । अतः सर्वप्राणिनां हृदि वर्तमानानां तेषां गमनं नास्तीति ।
अथात्तं प्राणरूपेणागस्तत्वं दर्शितं भवति शोभ्रगामित्वं तु तेषामधिदैवतरूपेष्वेति
द्रष्टव्यं । यद्यदा शुचयो दीक्षमाना मरतो जोषमनु सोत्पृषां काशमनु निदुंहे
नितरां दुष्टान्दुर्कं । तथा श्रिया दीप्यान्वुगतास्तन्वमात्मीं यरीरं प्रकाशयंत
उक्षमाणा भूनिं चिंचंतो भवन्ति । यद्वा तन्वं विस्तीर्यं यथा भवति तथोक्षमाणा
भूनिं चिंचंतो भवन्तीत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ।

मञ्जु न येषु दोहसे चिदया आ नाम धृष्णु माहृतं दधानाः ।

न ये स्तौना अयासी मङ्गा नू चिन्सुहासुरवं वासुग्रान् । ५

मञ्जु । न । येषु । दोहसे । चित् । अयाः । आ । नाम ।

धृष्णु । माहृतं । दधानाः ।

न । ये । स्तौनाः । अयासः । मङ्गा । नू । चित् । सुहासु ।

अव । वासुत् । उग्रान् । ५

येषु प्रसिद्धेषु मन्त्रेषु धर्मकं माहृतं नाम मन्त्रसंज्ञकं शस्त्रमादधाना उच्चार-
कंतोऽद्या अपगच्छंतः स्तोतारो मञ्जु चिप्रं दोहसे कामान्दोषं ज्ञाना भवति । नेति
संप्रत्यये । ये स्तौनाः स्तोनास्तिरोहिता वा स्तोत्रधनानामपहृतीरोऽयासी गंतारो
भवति । मङ्गा मङ्गले न युक्ताश्च भवति उपान्तात्क्रुद्धान् सुहासुः शोभनप्रविधानो
वज्रपानोऽपवासत् । अपयजते । अपगतक्रोधान् करोति । नेति संप्रत्यये ॥

॥ इति पंचमस्य त्रयसे अष्टमो वगः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

त इदुपाः शर्वसा दृष्णुषेणा उमे युंजंत रोदंसी सुमेके ।

अधं औषु रोदंसी स्वशीचिरामं वत्स तस्थौ न रोकः ॥ ६

ते । इत् । उपाः । शर्वसा । दृष्णुसेनाः । उमे इति । युंजंत ।

रोदंसी इति । सुमेके इति सुमेके ।

अधं । स्र । एषु । रोदंसी । स्वशीचिः । आ । अमं वत्सु ।

तस्थौ । न । रोकः । ६

ते मन्त्र उपा शर्वसा बलेन वेगेन युक्ता दृष्णुषेणा धर्मकसेनाः सुमेके सुहृषे उमे
रोदंसी व्यापाडमिच्छो युंजंत । वोजवति । दृष्णा दृषिणी तपसंतीत्यभिप्रायः ।

अथ अपि चैषु वेषु मरुतु रोदसो रुद्रस्य पत्नो नाथ्यमिको वाक् स्वयो वः अदीप्ति-
वंसंतेऽमवत्सु वलवत्सु तेषु रोको दीप्तिर्वाधको वा नातस्यो । न तिष्ठति । न
निःसरत्येवेत्यर्थः ॥

। अथ सप्तमी ॥

अनेनो वीं मरुतो यामी भस्वनश्चिद्यमजत्य रंधीः ।

अनवसो अनभीशू रजस्तूर्वि रोदंसी पथ्या याति साधन् ॥ ७

अनेनः । वः । मरुतः । यामः । अस्तु । अनश्चः । चित् ।

यं । अजति । अरंधीः ।

अनवसः । अनभीशुः । रजःस्तूः । वि । रोदंसी इति ।

पथ्याः । याति । साधन् ॥ ७

हे मरुतो नो युष्माकं संबन्धी यासो रथोऽनेनः पापरहितं यथा भवति तथास्तु ।
प्रादुर्भवत्सु । किंच यं वासवरथोः । रथिः सारथिः । न रथिररथीः । असारथिरपि
स्तोताजति प्रेरयति स रथोनश्चिदन्तरहितोऽप्यनवसः पथ्यदनरहितोऽनभोयुः
पाथरहितोऽपि रजस्तूर्वकस्य प्रेरकः साधन् स्तोतृणां कामान् साधयन् रोदसी
द्यावापृथिव्यौ पत्न्याः पथं ऽन्तरिक्षमार्गान् वि याति विविधं गच्छति ॥

॥ अथाष्टमी ॥

नास्यं वर्ता न तरता न्व'स्ति मरु'तो यमवंध वाजंसातौ ।

तोके वा गोषु तनये यमष् स व्रजं दर्ता पार्थे अध द्योः ॥ ८

न । अस्य । वर्ता । न । तरता । नु । अस्ति । मरुतः । यं ।

अवंध । वाजंसातौ ।

तोके । वा । गोषु । तनये । यं । अप्सु । सः । व्रजं ।

दर्ता । पार्थे । अध । द्योः ॥ ८

हे मरुतो वाजसातो रंग्यामे यमवध रक्षय अस्त्र जन्स्य वती धरेको नास्ति ।
अस्त्र तरुता तु हिंसिता च नास्ति । अथापि च तोके पुत्रे तनये पौत्रे धने वा गोषु
वासु वा निमित्तभूतेषु यमवध स पार्ष्णे संग्यामे द्योर्दीप्तस्यापि विजिगीषोषी यत्नमूर्धं
गवां संघं दती दारयिता भवति ॥

॥ अथ नवमी ॥

प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे भरध्वं ।

ये सहांसि सहसा सहंते रेजते अग्ने पृथिवी मखेभ्यः ॥ ८

प्र । चित्रं । अर्कं । गृणते । तुरायं । मारुताय । स्वऽतवसे ।
भरध्वं ।

ये । सहांसि । सहसा । सहंते । रेजते । अग्ने । पृथिवी ।
मखेभ्यः ॥ ८

हे अग्ने गृणते शब्दं कुर्वते स्तयमानाय वा तुराय त्वरिनाय स्वतवसे स्वभूतबलाय
मारुताय मरुतां गणाय विद्वं दर्शनीयमर्कमघं इविः ॥ स्वधार्कं इत्यसनामस्तु
पाठात् ॥ प्रभरध्वं । त्वत्प्रहायभुना षट्त्विजस्तं च सर्वं यथं प्रभरत ॥ यथा लोके
वह्नुष्वेककार्थकरेषु मुख्यमेवं संवंध्य यथमेवं कुर्वतेति प्रार्थना तद्दत्त्वापि सख्यभग्नि-
मेकमेव संवंध्य प्रभरध्वसिति बहुवचनप्रयोगः ॥ ये मरुतः सहांसि यत्नं बलानि
सहसा बलेन सहंते अविभवंति मखेभ्यो रंजनीयेभ्यो मरुद्भ्यो अयात्पृथिवी रेजते ।
रंजते ॥ मारुतायेति तद्विषयवृत्तवत्संभूतानामपि मरुतां तुल्या प्रविभागात् च इति
प्रत्ययमर्थः । यथा महःसाय्ये । अथ वन्दानुशासनं । केषां वन्दानामिति । यथा वा
लोके । राजपुरुष इत्युक्ते कस्य राज इति ॥

॥ अथ दशमी ॥

त्विषीमंतो अध्वरस्यैव दिह्यत्तृष्यवंसो जुहोर्नाम्नेः ।

अर्धत्वयो धुनयो न धीरा भ्राजज्जन्मानो मरुतो अष्ट'ष्टाः ॥ १०

त्विर्विऽमंतः । अ॒ध्व॒र॒स्यऽइ॒व । दि॒द्युत् । तृ॒षुऽच्य॑वसः ।

शु॒द्धः । न । अ॒ग्नेः ।

अ॒र्च॒त्र॑यः । धु॒न॑यः । न । वी॒राः । भ्राज॑त्ऽज॒न्मानः । म॒रुतः॑ ।

अष्ट॑ष्टाः ॥ १०

मरुतोऽध्वरस्येव यज्ञस्येव दिद्युत् द्योतमानास्तृषुच्यवसः क्षिप्रगमना अग्नेर्जुहो न रश्मय इव त्विर्विमंतो दीप्तिमंतोऽर्चत्रयोऽर्चनीषा धुनयो न सप्तान्कंपयंत इव वीराः शूरा भ्राजन्मानो दीप्तिमन्तीरा अष्टष्टाः परैरनभिभूताश्च भवन्ति ॥

॥ अथैकादशी ॥

तं वृ॒धंतं॑ मा॒रुतं॑ भ्राज॑त्ऽऋ॒ष्टिं रु॒द्रस्य॑ सु॒नुं उ॒वसा॑ वि॒वासे॑ ।

दिवः॑ श॒र्धा॒य शु॒च॑यो म॒नीषा॑ गि॒रयो॑ नाप॑ उ॒ग्रा अ॑सृ॒ध्रन् ॥ ११

तं । वृ॒धंतं॑ । मा॒रुतं॑ । भ्राज॑त्ऽऋ॒ष्टिं । रु॒द्रस्य॑ । सु॒नुं ।

उ॒वसा॑ । आ । वि॒वासे॑ ।

दिवः॑ । श॒र्धा॒य । शु॒च॑यः । म॒नीषाः॑ । गि॒रयः॑ । न । आ॒पः ।

उ॒ग्राः । अ॒सृ॒ध्रन् ॥ ११

तं प्रसिद्धं वृधंतं वधमानं भ्राजत्ऽऋष्टिं भ्राजमानऋष्टिं रुद्रस्य सुनुं पुत्रं मारुतं मरुत्तयं उवसा स्तोत्रेषां विवासे । परिचराणि । किं च दिवः स्तोत्रः शुचयो निमंता मनीषाः स्तुतव उग्रा असृधाः शर्धाय मारुताय वलाय ॥ तृषः शर्ध इति वलनामस्तु पाठात् ॥ आप आसृध्रन्तो गिरयो न मेघा इव ॥ गिरिर्ब्रज इति मेघनामस्तु पाठात् ॥ असृध्रन् । असृधंत ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमेऽष्टमो वगः ॥

विश्वेषां च इत्येकादशर्धं षष्ठं अक्षं भरद्वाजस्यार्धं त्रैष्टुभं जैत्रावरुणं । तथा चातुष्कस्यते । विश्वेषां जैत्रावरुणमिति ॥ अक्षविनिधोगो लैंगिकः । जैत्रावरुणे पथावा वातं नित्रावरुणेति पशुपुरोडाशस्यानुवाक्या । अक्षितं च । आ वातं

मित्रावरुणा सुशक्त्या नो मित्रावरुणा इव्यसृष्टिं । आ० ३, ८ । इति ॥ ब्रह्मदे
दधरात्रे सप्तमेऽहनि प्रथमशब्दे प्र यद्वाभिति मैत्रावरुणस्तृतीयकृषः । सृष्टिर्न च ।
प्र यद्वा मित्रावरुणा स्पूर्धवा गोभता नासत्या रथेन । आ० ८, ९ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

विश्वेषां वः सतां ज्येष्ठतमा गीर्भिर्मित्रावरुणा वावृषध्यै ।

सं या रश्मिर्व यमतुर्यमिष्ठा हा जनां असमा बाहुभिः स्वैः ॥ १

विश्वेषां । वः । सतां । ज्येष्ठतमा । गीःभिः ।

मित्रावरुणा । वावृषध्यै ।

सं । या । रश्माऽह्व । यमतु । यमिष्ठा । हा । जनां ।

असमा । बाहुभिः । स्वैः ॥ १

विश्वेषां सतां मये ज्येष्ठतमा ज्येष्ठतमो मित्रावरुणो वो वां गीर्भिः स्तुतिभिर्व-
वृषध्यै वर्धयितुं प्रवृत्तोऽस्मि । या यो हा ह्यौ सञ्जितावसना विषमो । त्विरत्रिं षंति
चतुरन्त्रिक्यः । ष्वे० १, १५२, २, । इति निगमांतरेणासास्यं दर्शितं । यमिष्ठा
बंष्टतमो स्वैरात्मीयैवाहुभौ रश्मिर्व रश्मिनेवाह्वान् जनान् संबधतः संयच्छतः ।
बाहुभिरिति वस्तुवचनं पूजार्थं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

द्वयं महां प्र स्तृणीते मनीषोपं प्रिया नमसा बर्हिःरच्छं ।

यंतं नो मित्रावरुणावष्टं हृदिर्यदां वरुष्य सुदानू । २

द्वयं । मत् । वां । प्र । स्तृणीते । मनीषा । उपं । प्रिया ।

नमसा । बर्हिः । रच्छं ।

यंतं । नः । मित्रावरुणी । अष्टं । हृदिः । यत् । वां ।

वरुष्यं । सुदानू इति सुदानू । २

हे मित्रावरुणौ वां युवां भद्रं वसेवं जनीषा स्सुतिः प्रसृषीते । प्रच्छादयति ।
 प्रिया हे प्रियो युवां नमसास्तेन हविषा सहोपगच्छति च । युवयोर्वर्हिर्यज्ञमच्छाधि-
 गच्छति च । हे मित्रावरुणौ नोऽस्त्रभ्यमष्टुष्टमनभिभूतं हृदिर्गृहं यंतं । प्रवच्छतं । हे
 सुदानू शोभनदानौ वां युवयोः सर्वंषि युवाभ्यां देवं यद्गृहं वरुण्यं शीतवातातपानां
 वारयित्वा भवति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

आ यतं मित्रावरुणा सुशस्यं प्रिया नमसा ह्यमाना ।

सं यावंप्रःस्थो अपसेव जनान्छुधीयतश्च्युतथो महित्वा ॥ ३

आ । यतं । मित्रावरुणा । सुशस्यि । अपं । प्रिया ।

नमसा । ह्यमाना ।

सं । यौ । अप्तःस्थः । अपसाइव । जनान् । शुधिःयतः ।

चित् । यतथः । महित्वा । ३

हे मित्रावरुणौ सुशस्यि शोभनशंसनं नमसास्तेन हविषा स्तोत्रेण वा ह्यमाना
 कृत्यमानौ प्रिया विश्वस्य प्रियायुपायात् । उपागच्छतं । यौ महित्वा महत्त्वेन युक्तौ
 युवां शुधीयतः शुधिमच्चं यशो वात्मन इच्छतो जनान् अप्तःस्थः कर्मण्यधिकृतः
 पुरुषः ॥ अप अप्त इति कर्मनामस्य पाठात् ॥ अपसेव कर्मण्येव संयतथः संवच्छयः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अश्वा न या वाजिना पूतबंधू ऋता यद्गर्भमदितिर्भरंधै ।

प्र या महि महंता जायमाना घोरा मर्तीय रिपवे

नि दौघः ॥ ४

अश्वा । न । या । वाजिना । पूतबंधू इति पूतऽबंधू । ऋता ।

यत् । गर्भं । अदितिः । भरंधै ।

प्र। या। मङ्घि। मङ्घांता। जायमाना। घोरा। मतीय।

रिपवे। नि। हीघरिति। हीघः ॥ ४

या यावन्ना नाश्चापि वाजिना वाजिनौ बलिनौ पूतबंधू पूतस्रोत्राहता सत्यौ च। यत् यो गर्भं गर्भभूतावदितिर्देवी भरथ्यै वभार। किंच या धौ जावमाना जावमानावेव मङ्घि मङ्घतो मङ्घांता मङ्घत्तरो प्रभूतो नित्रावक्ष्यौ मतीय मत्यैव रिपवे चिसकाय घोरा घोरो घातकौ निदीघः निदधारादितिः स्रोदरे ॥

॥ अथ पंचमी ॥

विश्वे यदां मङ्घना मंदमानाः क्षत्रं देवासो अदंधुः सजोषाः ।

परि यद्भूयो रोदसी चिदुर्वी संति स्पशो अदंश्वासो अमूराः ॥ ५

विश्वं। यत्। वां। मङ्घनां। मंदमानाः। क्षत्रं। देवासः।

अदंधुः। सजोषाः।

परि। यत्। भूयः। रोदसी इति। चित्। उर्वी इति।

सिंतं। स्पशः। अदंश्वासः। अमूराः ॥ ५

विश्वे सर्वे देवासो देवाः सजोषाः परस्परं प्रीतियुक्ता यद्यौ वां युवां मङ्घना मङ्घत्तेन मंदमानाः स्तुतः क्षत्रं बलमदधुः धत्तवतः। किंच यद्यौ युवासुर्वी विस्तीर्ये रोदसी द्यावापृथिव्यौ परिभूयः परिभवथः तथोयुं यथोरदंश्वासोऽचिसिता अमूराः अमूटाः स्पशो रश्मयचरा वा संति ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे नवमो वगः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

ता हि क्षत्रं धारयेथे अनु द्गृहं हेथे सानुमुपमादिव द्योः ।

हृद् ह्यो नक्षत्रं चत विश्वदेवो भूमिमाताग्द्यां धासिनायोः ॥ ६

ता । हि । ज्वलं । धारयेथे इति । अमुं । यून । हं हेथे इति ।

सामुं । उपमात्स्रव । द्योः ।

दृङ्ङः । नक्षत्रः । उत । विश्वदेवः । भूमिं । आ । आतान् ।

द्यां । घासिना । आयोः ॥ ६

ता तो नित्रावरूपौ युवामनु यून दिवसे दिवसे ज्वलं बलं धारयेथे हि ।
द्वोरंतरिक्षस्य सामुं सञ्चिह्नितप्रदेशं मेघं सूर्यं वा हं हेथे : इडोकुवर्तं । उपमादिव ।
अपनीयते प्रक्षिप्यत इत्युपमात्स्रवणा । सा यथा बलं धारयति तद्वदित्यर्थः । दृङ्ङो
युवाभ्यां इडोकतश्च मेघो नक्षत्रोऽंतरिक्षं व्याप्तवान् उतापि च विश्वदेवः सूर्यो भूमिं
द्यां दिवं आयोर्गृहस्य ॥ इन्द्राय आयव इति मनुष्यनामसु पाठात् ॥ घासिनास्तेन
इविवा ॥ अतु घासिरित्यस्तेनामसु पाठात् ॥ आध्यायितः सन् आतान् । आतनोति
युवाभ्यां इडोकत एव ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

ता विग्रं धैथे जठरं पृणध्या आ यत्सन्न सभृतयः पृण्यंति ।

न स्रथ्यंते सुवतयोऽवाता वि यत्ययी विश्वजिन्वा भरंते ॥ ७

ता । विग्रं । धैथे इति । जठरं । पृणध्या । आ । यत् ।

सन्नं । सभृतयः । पृण्यंति ।

न । स्रथ्यंते । सुवतयः । अवाताः । वि । यत् । पर्यः ।

विश्वजिन्वा । भरंते ॥ ७

ता तो नित्रावरूपौ युवां विग्रं प्राञ्चं यजमानं ॥ विग्रो विग्र इति मेधाविनामसु
पाठात् ॥ धैथे धारयथो जठरसदरं पृणथ्यै सोमेन पूरयिष्यं । बवादा सभृतयः
सन्नं श्रवणाया ऋत्विजः सन्नं यत्सन्नदनापृण्यंति आपूरयंति । विश्वजिन्वा हे
विश्वजिन्वागौ बवादा प्रयो जलं भवङ्ग्रां प्रहितं तदा युवतयो नद्यो दिवो वा न
स्रथ्यंते । रजसा नाभिभूयंते । अवाता अयुष्काश्च वि भरंते । विभूतिं धारयंति ॥

। अथाष्टमी ।

ता जिह्वा सदमेदं सुमेधा आ यद्वा सत्यो अरतिऋते भूत् ।

तद्वा महित्वं घृताम्नावस्तु युवं दाशुषे वि अयिष्टमंहः ॥ ८

ता । जिह्वा । सदं । आ । इदं । सुमेधाः । आ । यत् ।

वां । सत्यः । अरतिः । ऋते । भूत् ।

तत् । वां । महित्वं । घृतम् । अन्वी । अस्तु । युवं । दाशुषे ।

वि । अयिष्टं । अंहः ॥ ८

ता सो मित्रावरुणै युवां सुमेधाः प्राप्नो जिह्वा वापा सदं सर्वदेवं जलवा याचते । आ इत्युपसर्गदर्शनाद्योग्यक्रियाच्चाहाराद्याचत इत्याप्याहिवने । पूर्वस्था-
न्ववि जलस्य प्रकृतत्वात् बुद्धौ विपरिवर्तमानं जलविदंशब्देन परास्त्वयते । यद्यदा
वां युवयोरतिरभिगता ऋते यज्ञे सत्यो माथारहित आभूत् आभवति हे घृताञ्चौ
तन्महित्वमपेक्षितप्रदाहत्वलक्षणं वां युवयोरस्तु । किंच युवं युवां दाशुषे दाशुषो
यजमानस्य ॥ षष्ठ्यर्थे षट्ठर्थी ॥ अंहः पापं विअयिष्टं । विनाशवतमित्यर्थः ॥

॥ अथ नवमी ।

प्र यद्वा मित्रावरुणा सूर्ध्वग्निषा धामं युवधिंता मिनन्ति ।

न ये देवास ओहसा न मर्ता अयंज्ञसाचो अप्यो न पुत्राः । ९

प्र । यत् । वां । मित्रावरुणा । सूर्ध्वन् । ग्निषा । धामं ।

युवधिंता । मिनन्ति ।

न । ये । देवास । ओहसा । न । मर्ताः । अयंज्ञसाचः ।

अप्यः । न । पुत्राः । ९

के मित्वावरुणो वां युवयोः प्रिया प्रियाणि धाम धामानि कर्माणि युवधिता
युवाभ्यां विहितानि यद्योऽयजंतो जनाः स्पर्धन् स्पर्धमानाः प्रभिनन्ति हिंसन्ति ।
ये च देशासो देशा षोडशा वज्रनसाधनेन स्तोत्रेण न युज्यन्ते । सर्वा मत्पुष्यासौडसा
न युज्यन्ते । ये चाप्यः । अपः कर्म । तदंतोऽयज्ञसासो न यज्ञयुक्ताः । इयाकर्माणि
कुर्वन् इत्यर्थः । ये च न पुत्राः । पृथन्तीति पुत्राः । न पुत्रा अपृथन्त इत्यर्थः । तान्
सर्वांन्विचयिष्यन्तित्युच्यते ॥

॥ अथ दशमी ॥

वि यद्वाचं कीस्तासो भरते शंसन्ति के चिन्निविदो मनानाः ।

आह्वी ब्रवाम सत्यान्युक्था नकिर्दे वेभिर्यतथो महित्वा ॥ १०

वि । यत् । वाचं । कीस्तासः । भरते । शंसन्ति । के । चित् ।

निऽविदः । मनानाः ।

आत् । वां । ब्रवाम । सत्यानि । उक्था । नकिः । देवेभिः ।

यतथः । महिऽत्वा ॥ १०

यदाहा कीस्तासो मेधाविन उद्गातारः ॥ उगिजः कीस्तास इति मेधाविनामसु
पाठात् ॥ वाचं स्तुतिं वि भरते पृथक् उच्चारयन्ति तदा केचिद्ब्रह्मवा मनाना
अन्यादीन् स्तुयन्तो निविदः शंसन्ति । आत्तथा सति वां युवाभ्यां सत्यान्युक्थानि
स्तोत्रानि पथं ब्रवाम । महित्वा महत्त्वेन देवेभिरन्यैर्देवैः सक्त नकिर्यतथः ।
न गच्छथः ॥

॥ अथैकादशी ॥

अवोरित्या वां कर्दिषो अभिष्टौ युवोर्मित्वावरुणावस्कृधोयु ।

अनु यद्वावः स्फुरानृजिप्यं पृष्णुं यद्रथे पृषणं युनक्तन् ॥ ११

अवोः । इत्या । वां । कर्दिषः । अभिष्टौ । युवोः ।

मित्वावरुणौ । अस्कृधोयु ।

अनु । यत् । गावः । स्फुरान् । ऋजिष्यं । धृष्णुं । यत् ।

रणे । दृषणं । युनजन् । १ ।

हे मित्रावरुणावरवतोर्वा युवधोरभिष्टावभिगमने कृदिषो ऋचाव सुखाव वा ॥ अतुर्थ्यं षट् ॥ युवामभिगतेषु स्तोत्रेषु युवोयुंनयाः संबन्धि युवाभ्यां देवं तद्गृहादिकमस्कृधेव्यनिष्कम्भं भवति । तथा च यास्तः । अस्तुभ्योरुत्तुष्टावुः । कश्चित् हलनाम निरुक्तं भवति । नि० ६, ३, । इति । इत्या सत्यमेव । कदा मित्रावरुणयोरभिगमनमित्यत आह । यदादा गावः स्तुतयोऽस्तुस्फुरान् अस्तुस्फुरैयुः । यदा च ऋजिष्यस्तुजुगामिनं धृष्णुं गत्वां धर्मकं दृषणं कामानां वषितारं सोमं रणे रमणे यज्ञे युनजन् यजमाना मुञ्चुः ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे दशमो वर्गः ॥

शुभो वावित्थेकादयर्चं सप्रभं स्रक्तं भरहाजश्रापं त्रैष्टुभमैद्रावरुणं । तथा चातुकस्येने । शुभो वावैद्रावरुणसुषांथे जगत्यामिति । प्र सञ्जान इन्द्रावरुणा सुतपावित्थेने जगत्यौ घिष्टास्त्रिष्टुभः । इन्द्रावरुणो देवता ॥ आभिप्रविकेष्क्येऽस्तु ततोयसवने होत्वकशस्त्रेषु स्तोमदृष्टौ मैत्रावरुणस्येदेमावापार्थं स्रक्तं । स्रक्तितं च । शुभो वां यज्ञो युवां नरा । आ० ७, ६, । इति ॥ ततोयसवन इन्द्रावरुणा सुतपावित्थं सुतमिति प्रशास्तुः प्रस्थितयाज्या । स्रक्तितं च । इन्द्रावरुणा सुतपावित्थं सुतमिंश्च सोमं पिवनं दृष्टस्यते । आ० ५, ५, । इति ॥ चक्ये ततोयसवन इन्द्रावरुणा नपुमत्तमस्येति मैत्रावरुणस्य शस्त्रयाज्या । स्रक्तितं च । इन्द्रावरुणा नपुमत्तमस्येति याज्या । आ० ६, १, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

शु॒ष्टी वां द॒न्न उ॒द्यंतः स॒जोषां म॒नुष्व॒ह॒ क्त॒वंर्हिषा॒ यज॑न्धै ।

आ य इन्द्रावरुणाविषे अद्य महे सुन्नायं मह आववर्तत् ॥ १

शु॒ष्टी । वां । य॒ज्ञः । उ॒त्स॒द्यंतः । स॒जोषाः । म॒नुष्व॒त् ।

व॒क्त॒वंर्हिषः । यज॑न्धै ।

या । य । इंद्रावरुणौ । इधे । पद्य । मडे । सुन्नायं ।

मडे । आऽववर्तत् । १

मडे मंङ्गीयो डे इंद्रावरुणौ वां युवयोरेधे शुटो क्षिप्रः । तथा च वास्तः । शुटोति क्षिप्रनाम शु अटोति । यत्तः सोमः सजोषा ऋत्विग्भिः सङ्घितोऽद्या समंता-
दुद्यतः प्रयत्तः । यः सोमो बहुष्वत् मनोरिष वृक्त्वर्हिषः क्षीर्यंर्हिषो यजमानस्ये-
वोऽज्ञार्थं मडे मङ्गते सुन्नाय सुखाय च यजथ्यै यट् वाभापवर्तत् आवर्तयति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ता हि अेषां देवतांता तुजा मूराणां शविष्ठा ता हि भूतं ।

मघोनां मंङ्छिष्ठा त्विशुष्मा ऋतेन एत्वतुरा सर्वसेना । २

ता । हि । अेषां । देवतांता । तुजा । मूराणां । शविष्ठा ।

ता । हि । भूतं ।

मघोनां । मंङ्छिष्ठा । त्विशुष्मा । ऋतेन । एत्वतुरा ।

सर्वसेना ॥ २

डे इंद्रावरुणौ ता तौ प्रसिद्धौ युषां अेषां अष्टौ देवताता देवतातौ यज्ञे ॥
इष्टिदेवतातेति यज्ञनामसु पाठात् ॥ तुजा धनानां प्रेरकौ हि भूतं । भवतं । किंच
ता तौ हि युषां मूराणां मध्ये यनिष्ठातिशयेन बलवन्तौ भूतं । किंच मघोनां दानवतां
मंङ्छिष्ठा दाहतामौ त्विशुष्मा बहुबलावतेन सत्येन एत्वतुरा यत्नूणां हिंसकौ
सर्वसेना कृत्स्नसेनौ च सूतमिति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

ता गृणोऽभि नमस्योऽभिः मूतैः सुन्नेभिरिंद्रावरुणा चकाना ।

वर्जैर्गान्यः शत्रंसा हंति एतं सिक्त्यन्यो वृजनेषु विप्रं ॥ ३

ता । गृणीहि । नमस्त्रैभिः । श्रूषैः । सुन्नेभिः । इंद्रावरुणा
चकाना ।

वज्रैः । अन्यैः । शवसा । हंति । हतं । सिसंक्त । अन्यैः ।
हजनेषु । विप्रः ॥ ३

हे भरद्वाज नमस्त्रैभिः स्तुतैः श्रूषैर्दलैः ॥ श्रुतमिति वरुणानसु पाठात् ॥
सुन्नेभिः सुखैश्च सर्वैश्चकाना स्तुतौ ॥ कार्यातः अट्कार्या । तस्य लिटः कानश्चि
रूपमिदं ॥ ता ताविन्द्रावरुणौ गृणीहि । स्तुहि । अन्यस्तयोरन्य इंद्रो हतं हतना-
मकमसुरं वज्रैश्च हंति । अन्यो वरुणो विप्रः प्राज्ञो हजनेषु स्तोत्रपाठपद्वेषु
रक्षितं शवसा बलेन सिसंक्ति । संगच्छते ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ग्नाश्च यन्नरंश्च वावृधंत विश्वे देवासो नरा स्वगूर्ताः ।

प्रैभ्य इंद्रावरुणा महित्वा द्यौश्च पृथिवि भूतमूर्ती ॥ ४

ग्नाः । च । यत् । नरः । च । वावृधंतं । विश्वे । देवासः ।

नरां । स्वगूर्ताः ।

प्र । प्रैभ्यः । इंद्रावरुणा । महित्वा । द्यौः । च । पृथिवि ।

भूतं । उर्वी इति ॥ ४

नरां गृणां मनुष्याणां मध्ये ग्नाश्च स्त्रियश्च ॥ येना ग्ना इति स्त्रीयामिति
यास्त्ववचनात् ॥ नरश्च पुरुषाश्च विश्वे सर्वे देवासो देवाः ॥ देवास इत्यत्र पुगान्
स्त्रियेत्येकशेषात् देव्यश्च देवास देवास इति निर्देशः पुंवस्त्रिदेशः ॥ स्वगूर्ताः
श्वधसद्यता यद्यदा वदधंत स्तुतिभिरंधंधंते तदा हे इंद्रावरुणौ महित्वा मनुष्य-
युक्तावेभ्यः स्तोत्रैभ्यः प्रभूतं । प्रभवतं । हे द्यौः पृथिवि योचे उर्वी विश्वीर्यं
युवासेभ्यः प्रभूतमित्यनुपगं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

स इत्सुदानुः स्वर्णां ऋताभेद्रा यो वां वरुण दार्शति ऋन् ।

इषा स द्विषस्तरेहास्वान्वंसद्रथिं रयिवतश्च जनान् ॥ ५

सः । इत् । सुदानुः । स्वर्वान् । ऋतर्वा । इंद्रा । यः । वां ।

वरुणा । दार्शति । ऋन् ।

इषा । सः । द्विषः । तरेत् । दास्वान् । वंसत् । रथिं ।

रयिष्वतः । च । जनान् ॥ ५

हे इंद्रो वरुणा हे वरुणो ॥ इत्तरेत्तयोगाद्भवत्यत्र द्विषनप्रयोगः वरुणेत्यत्र संज्ञितायां लृक्खण्डादसः ॥ वा युवाभ्यां यो यजमानस्त्वन्, आत्मनैव दार्शति । ऋवीणि ददाति । स इत् स एव सुदानुः यागनदानो भवति । स्ववान् धनवाश्च ऋतावान् यज्ञवाश्च भवति । किंच स दास्वान् दानवान् द्विषो द्वेषरिषोच्चन जयण्णेन सङ्ग तरेत् । प्राप्येत् । अपि च रथिं धनं रयिवतो धनवतो जनान् युवांश्च वंसत् । संभजेत् ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथम एकादशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

यं युवं दाश्वध्वराय देवा रथिं धत्यो वसुमंतं पुरुक्षुं ।

अस्मे से इंद्रावरुणावापं आत्प्र यो भनक्ति वमुषामशस्तीः ॥ ६

यं । युवं । दाश्वध्वराय । देवा । रथिं । धत्यः । वसुमंतं ।

पुरुक्षुं ।

अस्मे इति । सः । इंद्रावरुणौ । अपि । स्यात् । प्र । यः ।

भनक्ति । वमुषां । अशस्तीः ॥ ६

देवा देवो स्तूयमानो हे इंद्रावरुणो युषं युषां दान्धधराय दत्तहविष्काय
 वसुगंतं धनातुर्वधिनं पुरुषं वहुधं पूषं वसुधं वा धं यादृशं रविं धनं घृत्यः
 प्रयच्छथः । योऽपि च वतुषां हिंसकानामघस्तोरकीर्त्तिः । यत् कृतान्यवयासीत्यर्थः ।
 प्रथनक्ति प्रवृत्ति स तादृशो रविरसौ अथासु स्यात् । सूयात् ॥

। अथ सप्तमी ।

उत नः सुत्वात्रो देवगोपाः सूरिभ्य इंद्रावरुणा रयिः स्यात् ।

येषां शुभः पृतनासु साह्यान्प्र सद्यो द्युम्ना तिरते ततुः । ७

उत । नः । सुत्वात्रः । देवगोपाः । सूरिभ्यः । इंद्रावरुणा ।
 रयिः । स्यात् ।

येषां । शुभः । पृतनासु । साह्यान् । प्र । सद्यः । द्युम्ना ।
 तिरते । ततुः । ७

उतापि इंद्रावरुणा हे इंद्रावरुणो सूरिभ्यः लोहभ्यो नेऽस्य सुत्वात्रः सुरभी
 देवगोपाः । देवा गोपा गोपारो यश्च स तथाविधः । रयिर्धनं स्यात् । सूयात् ।
 किंच येषामश्नाकं श्रुषो बलं पृतनासु युषेषु साह्यान् यत्पूषामभिभवित् तद्वरिहिंस-
 कश्च सन् द्युम्ना यथास सद्य एव प्रतिरते सम्यक्किरक्तवर्षात् ॥

। अथाष्टमी ॥

न न इंद्रावरुणा गृणाना पृक्तं रयिं सौश्रवसाय देवा ।

इत्या गृणंती मच्चिनस्य शर्धो न नावा दुःरिता तरेम ॥ ८

सु । नः । इंद्रावरुणा । गृणाना । पृक्तं । रयिं ।

सौश्रवसाय । देवा ।

इत्या । गृणंतीः । मच्चिनस्य । शर्धोः । अपः । न । नावा ।

दुःरिता तरेम । ८

हे इंद्रावरुणे इंद्रावरुणे ऋषाना स्तवमानो युवां नोऽपश्यं सौम्यसाय । सुम्यसौ
 भावः सौम्यसं । तस्मै सुम्यसवाव रयिं धनं तु क्षिप्रं पृंक्षं । प्रयच्छतं किंच हे
 देवा देवो महिनस्तु महतोयुर्वधोः शर्षो बलमित्येत्यं ऋषंतः स्तुवंतो वधं दुरिता
 दुरितानि नापापो न उदकानीव तरेन ॥

॥ अथ नवमी ॥

प्र सम्राजं हृहते मन्म तु प्रियमर्चं देवाय वरुणाय सुप्रथः ।

अयं य उर्वी महिना महित्रतः क्रत्वा विभात्यजरो न

शोचिषा । ८

प्र । संराजं । हृहते । मन्म । तु । प्रियं । अर्चं । देवाय ।

वरुणाय । सुप्रथः ।

अयं । यः । उर्वी इति । महिना । महित्रतः । क्रत्वा ।

विभाति । अजरः । न । शोचिषा । ८

हे क्षीतः सन्नाज आश्रया राज्ञा यासकाव हृहते परिहृष्टाय देवाय द्योतमानाव
 वरुणाव प्रियं मनोहरं सुप्रथः सर्वतः पृथु । तथा च वास्तुः । सप्रथाः सर्वतः
 पृथुरिति । मन्म क्षीतं तु अथ प्राचं । प्रौञ्जारव । अयं यो योऽयं वरुणो महिना
 महिन्ना युक्तो महित्रतो महाकर्मो क्रत्वा प्रजया च युक्तः शोचिषा तेजसा युक्तोऽ-
 जरो न जरारहितशोर्वी विलीयं व्यावाष्टिभ्यो विभाति विभासयति ॥

॥ अथ दशमी ।

इन्द्रावरुणा सुतपाविमं सतं सोमं पिवतं मष्टं धृतव्रता ।

युवो रथी अध्वरं देवर्षीतये प्रति स्वसंरमुपं याति पीतये ॥ १०

इंद्रावरुणा । सुतःपौ । इमं । सुतं । सामं । पिवतं मधे ।

धृतःव्रता ।

युवोः । रथः । अध्वरं । वेवःवौतये । प्रतिं । स्वसरं । चपं ।

याति । पीतये ॥ १०

इंद्रावरुणा हे इंद्रावरुणो सुतपो सुतश्च सोमस्य पानारौ युवां भद्रं मदकरं सुतमभिपुतमिभं सामं पिवतं । किं व हे धृतव्रता धृतकर्माणो युवायुं वयो रघोऽध्व-
रसृष्टिभ्य देवतोतये देवानां पानार्थं पीतये युवयोरपि सोमपानार्थं स्वसरं मार्गं
प्रत्यु पयाति ॥

। अथैकादशी ।

इंद्रावरुणा मधुमत्तम य वृष्णाः सोमस्य वृषणा वृषेयां ।

इदं वामंधः परिपिक्तमस्त्रे आसद्योपनिग्वाचिभि मादयेथां ॥ ११

इंद्रावरुणा । मधुमत्तमस्य । वृष्णाः । सोमस्य । वृषणा ।

आ । वृषेयां ।

इदं । वां । अंधः । परिपिक्तं । अस्त्रे इति । आ । सद्यं ।

पस्मिन् । वचिभि । मादयेथां ॥ ११

इंद्रावरुणा हे इंद्रावरुणो वृषणा कानानां वर्धितारौ युवां मधुमत्तमस्यातिशयेन
मधुमत्तं रसवंतं वृष्णो वर्धितारं सोमस्य सोममावृषेयां । अन्नीतं । तथा च घृतपथ-
व्राह्मणं । यथाभागमावृषावध्वनिं यथाभागमन्नीत्येवैतदाहुः । २, ४, २, २० ।
इति । वा युवयोरथं इदमंधः सोमरूपमस्त्रमस्त्रे अस्त्राभिः परिपिक्तं पात्रे हु । अत
आसद्योपनिग्वाःचिभि यज्ञे मादयेथां सोमपान इति शेषः ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे द्वादशो वर्गः ॥

सं वां कर्षं ग्येत्पर्चमत्तमं स्त्रं अरुद्रांस्त्राभं त्वै वृ भवे द्वावैष्वाभं । अनुक्रयन्ते
च । सं वामावै द्वावैष्वाभनिति ॥ उक्थे तृतीयसप्तमेऽस्त्रापाकशस्त्र एतत्संज्ञं ।

स्रज्यते हि । सं वां कर्मणेद्राविष्णु मदपती मद नामिति याज्याः आ० ६. १. ।
 इति ॥ समातिरेके प्रातःसवने नैमित्तिके यज्ञे परिहिते सति गाणगारिभते सं
 वाभिति तस्य यज्ञयाज्या । स्रजितं च । ऐंद्रावेष्यव्यति गाणगारिदैवतप्रधानत्वात्
 वां कर्मणा समिषा हिनामि । आ० ६. ७. । इति ॥ सोमातिरेके माघ्यं दिनसवने
 वा विश्वासाभित्ये वा यज्ञयाज्या । स्रजितं च । वा विश्वासां जनितारा मतीनामिति
 याज्या । आ० ६. ७. । इति ॥ उक्त्यो तृतीयसवनेऽष्टावाकस्येंद्राविष्णु मदपती
 इति यज्ञयाज्या । स्रजं नृदाहृतं ॥ तृतीयसवनेऽष्टावाकस्येंद्राविष्णु पिवतमिति
 प्रस्थितयाज्या । स्रजितं च । इंद्राविष्णु पिवतं मध्वो अस्थेयं स्तोममर्हते जातवेदसे ।
 आ० ५. ५. । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

सं वां कर्मणा समिषा हिनोमोर्द्राविष्णु अपसम्याने अस्य ।

जुषेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिदैर्न पथिभिः पारयंता ॥ १

सं । वा । कर्मणा सं । इषा । हिनोमि । इंद्राविष्णु इति ।

अपस । पारे । अस्य ।

जुषेथां । यज्ञं । द्रविणं । च । धत्तं । अरिदैः । नः ।

पथिभिः । पारयंता ॥ १

जे इंद्राविष्णु वां युवां कर्मणा स्तोत्रेषो वा हिषा च सं हिनोमि । सम्यक्
 प्रेरथामि । अपसः कर्मणोऽस्त्रोक्तस्य पारे सभाप्रौ यज्ञं जुषेथा । संवेथा । किंचा-
 रिदैरनुपद्रवैः पथिभिर्नोर्नोऽन्पारयंता पारं नयंतौ युवां द्रविणं धनं धत्तं ।
 अस्त्रम्यं दत्तं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

या विश्वासां जनितारां मतीनामिंद्राविष्णु कलशां सोमघानां ।

प्र वां गिरः शल्यमाना अवंतु प्रं स्तोमांसो गीयमानासो अर्कैः ॥ २

या । वि॒त्रा॑सां । ज॒नि॒तारा॑ । म॒तीनां॑ । इं॒द्रा॒विष्णु॑ इति ।

क॒लशा॑ । सो॒म॒धाना॑ ।

प्र । वां । गि॒रः । श॒य॒मानाः॑ । स॒वंतु॑ । प्र । स्तो॒मासः॑ ।

गी॒य॒मानासः॑ । अ॒थैः ॥ २

या यो प्रसिद्धाबिंद्राविष्णु विश्व सां सर्वासां मतीनां मृतीनां जनितारा जनितारौ ॥ जन जनन इत्यस्माद्गतोऽस्तु नोदं रूपं । या जतो प्र दुर्भाष इत्यस्माद्गतोरेव त्वचि जनितो मत्वं इति निपातनाक्षिणेपः ॥ कलशा कलशौ सोमधाना सोमस्य निधान-भूतो च ख्यातां । अथ प्रत्यक्षमृतिः । हे इंद्राविष्णु वा युवा शस्यमाना उच्चार्यमाणाः यस्त्ररूपा गिरो वाचः प्रावंतु । प्राप्रुवंतु । अथै स्तोत्रभिर्गीयमानासो गीयमाना स्तोमासः स्तोमाः स्तोत्राणि च प्रावंतु । प्राप्रुवंतु ॥

। अथ तृतीया ।

इं॒द्रा॒विष्णु॑ म॒द॒पती॑ म॒दाना॑मा सोमं॑ यातं॑ द्र॒वि॒णो॑ द॒धाना॑ ।

सं वा॑मं॒जं॒त्व॒क्त॒भिर्मती॑नां सं॒स्तो॒मासः॑ श॒य॒मानास॑ उ॒क्तैः ॥ ३

इं॒द्रा॒विष्णु॑ इति । म॒द॒पती॑ इति म॒द॒पती॑ । म॒दानां॑ । आ ।

सोमं॑ । यातं॑ । द्र॒वि॒णो॑ इति । द॒धाना॑ ।

सं । वां । अं॒जं॒तु॑ । उ॒क्त॒भिः॑ । म॒तीनां॑ । सं । स्तो॒मासः॑ ।

श॒य॒मानासः॑ । उ॒क्तैः ॥ ३

हे इंद्राविष्णु मदानां सोमानां मदपती स्वामिनो । मदपती इत्यत्र मदशब्दोऽनु-वादः । द्रविणो द्रविणानि धनःन्यपि ॥ द्रविणा उ इति पदद्वयमेकीभूय द्रविणो इति पदं निष्पन्नं ॥ दधाना ददानो युवां सोमशय्यायातं । मतीना स्तोत्राणां स्तोमासः स्तोत्राण्युक्तैः उक्तैः सार्धं शस्यमानासं उच्चार्यमाणा वां य वासक्तुभिस्ते-जोभिः समंजंतु । समधेवंतु । सं समिति द्विक्रारादराधौ ॥

। अथ चतुर्थी ।

आ वा॒म॒श्वानो॑ अ॒भि॒मा॒ति॒षा॒ह इं॒द्रा॑विष्णु॒ स॒ध॒मादो॑ व॒च॒न्तु ।

जु॒षे॒थां वि॒श्वाना॑ ह॒व॒ना म॒तीना॑मु॒प ब्र॒ह्मा॑णि शृणु॒तं गि॒रो मे ॥ ४

आ । वां । अ॒श्वानः॑ । अ॒भि॒मा॒ति॒ऽस॒हः॑ । इं॒द्रा॑विष्णु॒ इति॑ ।

स॒ध॒मादः॑ । व॒च॒न्तु ।

जु॒षे॒थां । वि॒श्वाना॑ । ह॒व॒ना । म॒तीना॑ । उ॒प । ब्र॒ह्मा॑णि ।

शृणु॒तं । गि॒रोः । मे ॥ ४

हे इंद्राविष्णु वां युवामभिमातिषाहोऽभिमातीनां हिंसकानामभिवितारः
सधमादः सह मादतोऽश्वासाऽश्वा आनचंतु । मनोना स्तोत्रेषु विश्वा विश्वानि
हवना हवनानि स्तोत्राणि जुषेथां । सेवेथां । तदर्थं मे अदीयानि ब्रह्माणि स्तोत्राणि
गिरः शस्त्ररूपा वाचश्रोपशृणुतं ॥

। अथ पंचमी ।

इं॒द्रा॑विष्णु॒ तत्प॑नयाय्यं वां सोमं॒स्य म॒दं उ॒रु च॑क्रमाथे ।

अ॒क्र॑णु॒त॒म॒न्त॒रि॒च्छं व॒री॒योः प्र॑थ॒तं जी॒वसे॑ नो र॒जांसि ॥ ५

इं॒द्रा॑विष्णु॒ इति॑ । तत् । प॒नया॑य्यं । वां । सोमं॒स्य । म॒दं ।

उ॒रु । च॑क्र॒माथे॑ इति॑ ।

अ॒क्र॑णु॒तं । अ॒न्त॒रि॒च्छं । व॒री॒यः । अ॒प्र॑थ॒तं । जी॒वसे॑ । नः ।

र॒जांसि ॥ ५

हे इंद्राविष्णु वां युवयोस्तत्कर्म पनयाय्यं स्तुयं । किं तत्कर्मोत्यत आह ।
सोमस्य मदे सति यदुरु विस्तीर्थं चक्रमाथे विशक्रमाथे । यद्यपि पिप्पारेव विक्रमस्त-
थाप्येकार्थत्वादुभयोरित्युच्यते । अन्तारिच्छं वरीय उद्वतरनक्षत्रं अक्रुतं । अदपि

य रजांसि लोकान् सृष्टान् । लोका रजांस्तुच्यन्त इति यास्का । नोऽन्नाकं जीवसे
जीवनायाप्रयत् अग्रयतं ॥

॥ अथ षष्ठी ।

इंद्राविष्णु हविषा वावृधानायाद्दाना नमसा रातहव्या ।

एतासुती द्रविणं धत्तमन्मि समुद्रः स्थः कलशः सोमधानः ६

इंद्राविष्णु इति । हविषा । वावृधाना । अग्र'ऽअदाना ।

नमसा । रातऽहव्या ।

एतासुती इति एत'ऽआसुती । द्रविणं । धत्तं । अन्मि इति' ।

समुद्रः । स्थः । कलशः । सोमऽधानः ॥ ६

एतासुती एतासाविंद्राविष्णु युवां हविषा सोमेन वावृधाना वर्मानावप्यादाना,
सोमाग्रयण युक्रस्यात्तासौ नमसा नमस्कारेण रातहव्या दत्तहविष्यो यजमानैरस्त्रे
अस्त्रभ्यं द्रविणं धत्तं धत्तं । प्रयच्छन्तं । किं च युवां समुद्र उदधिरिव स्थः । भवथः ।
अतः सोमधानः सोमनिधानः कलशो भवथः ॥

। अथ सप्तमी ॥

इंद्राविष्णु पिवन्तं मध्वी अस्य सोमस्य दत्ता जठरं पृणोथां ।

आ वामंधांसि मदिराण्यग्मन्नुप ब्रह्मणि शृणुतं हव' मे ॥ ७

इंद्राविष्णु इति । पिवन्तं । मध्व'ः । अस्य । सोमस्य । दत्ता ।

जठरं । पृणोथां ॥

आ । वां । अंधांसि । मदिराणि । अग्मन् । उप । ब्रह्मणि ।

शृणुतं । हव' । मे ॥ ७

दसा हे दंशनीवाविंद्वाविष्णू युवां मध्वोऽस्य मदकरं सोमस्य सोमं पिवतं । किं च
जठरसुदरं पृथेयां । सोमेन पूरयेथां । हे इंद्राविष्णू वां युवां मदिराणि मदकरस्यं-
थांसि सोमात्मकान्यजान्याम्सन् । अभिगच्छंत । मे मदीयानि ब्रह्माणि सोमाणि
हृषं मदीयमाह्वानं शोषश्च्युतं ॥

॥ अथाटमी ॥

उभा विंशत्युर्न परा जयेथे न परा जिग्ये कतरश्चनैनी ।

इंद्रश्च विष्णो यदपंसृधेयां त्वेषा सहस्रं वि तदैरयेथां ॥ ८

उभा । जिग्येथः । न । परा । जयेथे इति । न । परा ।

जिग्ये । कतरः । चन । एनोः ।

इंद्र । च । विष्णो इति । यत् । अपंसृधेयां । त्वेषा ।

सहस्रं । वि । तत् । ऐरयेथां ॥ ८

हे इंद्राविष्णू उभाभौ युवां जिग्येथुः । यत् न ऊँटं । न पराजयेथे । न पुनः
कदापि पराजयेथे । एतौरेनयोर्न यथा मध्ये कतरश्चनैकतरोऽपि न पराजिग्ये । न
परा ऊँट । हे विष्णो इंद्रश्च त्वं च युवां यदाहस्तु प्रत्यपसृधेयां असुरैः सहासृधेया
त्वेषा लोकप्रदयागात्मना त्वेषा स्थितं सहस्रमगितं च वि तदैरयेथां । व्यक्रमेथा-
मित्यर्थः ॥ तथा च ब्राह्मण्यं । उभा जिग्येपुरि गच्छावाकस्योभौ हि तो जिग्येथुर्न
पराजयेथे न पराजिग्ये इति न हि तयोः कतरश्चन पराजिग्ये इंद्रश्च विष्णो
यदपसृधेयां त्वेषा सहस्रं वि तदैरयेथामित इत्येव वै विष्णु यासुरैश्च युधाते तान्
ह च जित्वोषतुः कल्पामहा इति ते ह तथेह असुरा जन्तुः सोऽप्रवीदिंद्रो यावदेवाथं
विष्णुस्त्रिंक्रमते तावदश्वाकमथ भूष्वाकमितरदिति स इमांस्तान्विचक्रमेऽथो
वेदानथो वाचं तदाहुः किं तत्सहस्रमितीमे लोका इमे वेदा अधो वागिति ब्रथादैर-
येथामैरयेथां । ऐ० ब्रा० ६. १५. । इति ॥ यद्वा तत्सहस्रं गवां सहस्रं त्वेषा
भैरयेथामित्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे त्रयोदशो वर्गः ॥

एतवती भुवनानामिति बहुचं नवनं स्रक्तं भरहाजक्षारं जागत् द्यावापृथिवी-
 देवताकं । तथा चानुक्रुष्यते । एतवती षट् द्यावापृथिवीभं जागतमिति ॥ आभि-
 म्रविके पंचमेऽङ्गनि वैश्वदेवस्य काद्यास्तृषो द्यावापृथिव्यनिविधानार्थः । सूत्रितं च ।
 एतवती भुवनानामभिश्रियेद् ऋभिरांजगद्भिरिति तेषो । आ० ७, ६, । इति ॥
 षडस्यनिसंज्ञेऽपि वैश्वदेवस्य एष तेषः । इति तं च । आ० ६, ५, ॥ आभिम्रविके
 तृतीयेऽङ्गनि वैश्वदेवस्ये एतेन द्यावापृथिवी इति तिस्रो द्यावापृथिव्यनिविधानार्थाः
 स्रक्तितं च । एतेन द्यावापृथिवी इति तिस्रोऽनस्रो जातः । आ० ७, ७, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

एतवती भुवनानामभिश्रियोर्वी पृथ्वी मधुदुघे सुपेशसा ।

द्यावापृथिवी वरुणास्य धर्मणा विष्कांभिते अजरे भूरिरेतसा ॥ १

एतवती इति एतवती भुवनानां । अभिश्रियां । सर्षी इति ।

पृथ्वी इति । मधुदुघे इति मधुदुघे । सुपेशसा ।

द्यावापृथिवी इति वरुणास्य । धमना । विष्कांभिते इति

विष्कांभिते । अजरे इति । भूरिरेतसा ॥ १

द्यावापृथिवी के द्यावापृथिव्यो एतवती दीप्तिमत्यावुदकवत्यो वा ॥ वनं इत-
 मित्पुदकनामस्य पाठान् ॥ भवन इति शेषः । भवनानां भूतानामभिश्रियानिश्चयणीये
 भवन इति पक्षेत्वानुसंधंभनीयं । सर्षीं विष्कीर्षे पृथ्वीं वरुणास्येऽङ्गणे प्रथिते च
 मधुदुघे मधुन उदकस्य दोग्ध्रौ सुपेशसा स्वरूपे वरुणस्य सर्षस्य निधामकस्य धर्मणा
 धारणेन विष्कांभिते पृथग्धारिते अजरे नित्ये भूरिरेतसा वरुणरेतस्के वरुणास्ये वा
 भवतः । अत्र साक्षात् द्यावापृथिव्योः स्तुतिप्रसंगाद्दृश्यते इत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

असंश्र्वती भूनिधारे पदस्यती एतं दुहाते सुकृते शचिं वने ।

राजंती अस्य भुवनं रादसी अस्मि देतः सिंचतं यन्मनुर्दितं ॥ २

असञ्चती इति । भूरिधारे इति भूरिऽघारे । पटस्वती इति ।
 घृतं । दुहाते इति । सुद्धते । शुचिब्रते इति शुचिऽब्रते ।
 राजती इति । अस्य । सुवनस्य । रोदसी इति । असो इति ।
 रेतः । सिञ्चतं । यत् । मनुऽहितं ॥ २

असञ्चते असञ्चमाने व्युदस्यत्यौ वा भूरिधारे बह्वधारे । द्विषो वृष्टिधाराः
 पृथिव्याश्चाङ्गलङ्गसरसधाराः । एवसुभयोरपि बह्वधारत्वं । पथकतो उदकवत्यौ ।
 तथा च वाक्कः । असञ्चमाने इति वा व्युदस्यं व्यावति वा बह्वधारे उदकवत्यौ ।
 नि० पू, २, इति । शुचिब्रते शुचिक्रिये व्यावापृथिव्यौ सुद्धते शोभनकारिणे
 वज्रमानाय घृतं सखादिससृष्टिहेतुदकं दुहाते । अथ पत्यञ्चस्तुतिः । रोदसी हे
 व्यावापृथिव्यावस्य सुवनस्य भूतजातस्य राजती ईशाने युवामसो अस्मासु रेतः
 प्रजननसमर्थं पीठं सिञ्चतं । यद्रेतो मनुऽहितं मनुष्येभ्यो हितं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

यो वाञ्छजे क्रमणाय रोदसी मतीं ददाशं धिषण्ये स साधति ।
 प्र प्रजाभिर्जायते धर्मण्यपरि युवोः सिक्ता विष्णुरुपाणि सव्रताः ३
 यः । वां । ऋजवे । क्रमणाय । रोदसी इति । मतीः ।
 ददाशं । धिषण्ये इति । सः । साधति ।

प्र । प्रजाभिः । जायते । धर्मण्यः । परि । युवोः । सिक्ता ।

विष्णुरुपाणि । सव्रता ॥ ३

धिषण्ये घृष्टे सर्वस्य सुवनस्य निवासभूते वा हे रोदसी वां युवाभ्यां यो मतीं मर्त्यं
 ऋजवे क्रमणाय युवोः सुखगमनाय ददाशं ऋजोषि ददाति स मर्त्यः साधति ।
 क्षामान् साधयति । किञ्च प्रजाभिः पुत्रपौत्रादिभिः प्रजायते । प्रष्टवो भवति ।
 धर्मण्यः कर्मण्यः पयुं परि युवोयुं वयोः सिक्ता सिक्तानि रेतानि विष्णुरुपाणि नाना-
 यथानि सव्रता सजानकर्त्तारिण्य भूतानि जायते ॥

। अथ चतुर्थी ॥

छ॒तेन॑ द्या॒वापृ॒थिवी॑ अ॒भि॒ष्ट॑ते छ॒त॒त्रिया॑ छ॒त॒ष्ट॒वा॑ छ॒ता॒वृ॒धा॑ ।
 सर्वा॑ पृ॒थ्वी॒ हो॒त्स्व॑र्ये॒ पुरो॑ऽऽहिते ते इ॒दि॒प्रा॑ ई॒ड॒ते सु॒न्न॑मि॒टथे॑ ॥ ४
 छ॒तेन॑ । द्या॒वापृ॒थिवी॑ इति॑ । अ॒भि॒ष्ट॑ते इ॒ष्ट॒भिऽष्ट॑ते ।
 छ॒त॒त्रिया॑ । छ॒त॒ष्ट॒वा॑ । छ॒ता॒वृ॒धा॑ ।
 सर्वा॑ इति॑ । पृ॒थ्वी॑ इति॑ । हो॒त्स्व॑र्ये॒ । पुरो॑ऽऽहिते इति॑
 पुरः॑ऽऽहिते । ते इति॑ । इत् । वि॒प्राः॑ । ई॒ड॒ते । सु॒न्न॑ ।
 इ॒ष्टथे॑ ॥ ४

द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यो छतेनोदकेनाभिष्टते प्याहते भवतः । छतत्रिवोदकं
 अथंत्यो च छतष्टवा छतसंपृक्ते च छतावृधा छतं वधंयंत्यो चोर्वा विस्तोर्णे पृथ्वी
 प्रथिते च भवतः । होत्स्वर्ये यज्ञे पुरोऽहिते यजमानैः पुरस्कृते च भवतः । विप्राः
 प्राजाः स्तोत्रारस्ते इत् द्यावापृथिव्यावेष्टेष्टे यज्ञाय ॥ होत्स्विरिति यज्ञनामसु
 पाटात् ॥ सुन्नं सुखमोडते । याचंते । सुखे सति च यागाः प्रवर्तंते ॥

। अथ पंचमी ॥

मधु॑ नो द्या॒वापृ॒थिवी॑ मि॒मि॒क्ष॒ता॑ मधु॒क्ष॒ता॑ मधु॒दु॒घे॒ मधु॑व्र॒ते ।
 द॒धानि॑ य॒ज्ञं द्रा॒वि॒णं॑ च दे॒वता॑ म॒हि॒ अ॒वो वा॒ज॑म॒स्रे सु॒वी॒थं॑ ॥ ५
 मधु॑ । नः । द्या॒वापृ॒थिवी॑ इति॑ । मि॒मि॒क्ष॒ता॑ । मधु॒क्ष॒ता॑ ।
 मधु॒दु॒घे॒ इति॑ मधु॒दु॒घे॑ । मधु॒व्र॒ते॒ इति॑ मधु॒व्र॒ते॑ ।
 द॒धानि॑ इति॑ । य॒ज्ञं । द्रा॒वि॒णं॑ । च । दे॒वता॑ । म॒हि॒ । अ॒वः ।
 वा॒जं । अ॒स्रे॑ इति॑ । सु॒वी॒थं॑ ॥ ५

मपुत्र्योदकस्य चारथ्यो मपुत्र्ये उदकदोस्तौ मात्रने उदकादंकर्षाणो देवता
 देवताभूते अस्ते अस्मात् यत्तं द्रविणं यनं च सङ्घि मङ्गु अतो यथो प्राजतत्तं सुतोर्थं
 सुतोर्त्वं च दधाने ददथौ द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यो नोऽस्मान्नु मपुना ॥
 ततोऽैकवचनस्य लुक् ॥ गिपिजतां । सिंचतां ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

ज॒ज्ञं नो द्यौश्च॑ पृथि॒वी च॑ पि॒न्वतां॑ पि॒ता मा॒ता विश्व॑वि॒दा ।

सुदं॑स॒सा ।

सं॒र॒रा॒ण्ये रोदं॑सी विश्व॑शंभु॒वा ऋ॒निं वा॒जं रथि॑म॒म्भे स॒मि॒न्वतां॑ ॥ ६

ज॒ज्ञं । नः । द्यौ । च । पृथि॒वी । च । पि॒न्वतां॑ । पि॒ता ।

मा॒ता । विश्व॑वि॒दा । सुदं॑स॒सा ।

सं॒र॒रा॒ण्ये इति॑ सं॒र॒रा॒ण्ये । रोदं॑सी इति॑ । विश्व॑शंभु॒वा ।

स॒निं । वा॒जं । रथि॑ । अ॒म्भे इति॑ । स॒मि॒न्वतां॑ ॥ ६

पिता वर्षश्च सेकृत्वेन पितृभूता द्यौश्च माता धारकत्वेन मातृभूता पृथिवी चोभे
 नोऽस्माभ्यामूर्ध्वमक्षं पिन्वतां । धन्वतां । किं च विश्वविदा विश्वं जानन्त्यो विश्वस्य
 वेदवित्यौ वा सुदंससा सुकर्मणो संरराण्ये परस्यरोपकार्योपकारकभावेन सह
 रमनाण्ये विश्वशंभुवा सर्वस्य भावयित्यौ रोदसो नृ व पृथिव्यावच्छे अस्मात् सानं
 संभजनोद्यं पुत्रादिकं वाजं वक्षं रथिं भनं च समिन्वतां । संद्रेयता ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे चतुर्दशो जगः ॥

उदु अ्य देव इति षड्भुवं दशमं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षिः । तद्देवताकं । आद्याक्षिप्त्रो
 जगत्पचतुर्थ्याद्याक्षिप्त्रास्तुभः । तथा चानुभ्रानं । उदु अ्य सावितं त्विनिद्व बन्त-
 विति ॥ सूक्तविनियोगे लैंगिकः ॥ चतुर्विंशिकेऽहनि वैश्वदेवस्य आद्यसृष्टः
 सावित्सूक्तस्थान आपपनीयः । सूक्तितं च । उदु अ्य देवः सविता हिरण्ययेति
 तिस्रस्ते हि द्यावापृथिवी । अ० ७, ४, इति ॥ षड्भुवस्यसंज्ञि वैश्वदेवस्यै
 सावित्सूक्तस्थान एषसृष्टः । सूक्तितं च । उदु अ्य देवः सविता हिरण्ययेत्यनुत्तिष्ठेत्
 आ० ६, ५, इति ॥ ऋग्वेदे पंचमेऽहनि वैश्वदेवस्य उदु अ्य देवः सविता दसून

इति त्वयः सावित्रनिविधानाद्यः । सूत्रितं च । उदु ष्य देवः सविता दसूना इति
तिष्ठः । आ० ८. ८. इति ॥ वैश्वदेवपर्यण्यि सावित्रहादधकपालश्च वासमद्योति
वाज्या । सूत्रितं च । वासमद्य सवितर्वामद्य श्वः पूषन्न पत्रते पयं । आ० २. १६. ।
इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

उदु ष्य देवः सविता हिरण्यया वाह अयंस्त सर्वनाय सुक्रतुः ।

घृतेन पाणी अभि प्रुणुते मखो युवा सुदक्षो रजसो विधर्मणि । १

उत् । अं इति । स्यः । देवः । सविता । हिरण्यया ।

वाह इति । अयंस्त । सर्वनाय । सुक्रतुः ।

घृतेन । पाणी इति । अभि । प्रुणुते । मखः । युवा ।

सुदक्षः । रजसः । विधर्मणि । १

देवो द्योतमानः सुक्रतः सुकर्मा स्त स प्रसिद्धः सविता हिरण्यया हिरण्यवा-
पात्कीर्षी वाह सपनाय सुपनाय दानाय बोदयंस्त । उदु ष्यति । किंच मखो मंङ्गीर्षी
युवा नित्यतरुणः सुदक्षः सुप्रज्ञो रजसो लोकस्योदकस्य वा विधर्मणि विधारणे
स्थितो ऋतेनोदकेन पूर्णो स्तो पाणी अभिप्रुणुते । अभिप्रेरयति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

देवस्य वयं सवितुः सर्षीमनि अष्टे स्याम वसुंश्च दावने ।

यो विश्वस्य द्विपदो यश्चतुष्पदो निवेशने प्रसवे चासि भूमनः । २

देवस्य । वयं । सवितुः । सर्षीमनि । अष्टे । स्याम । वसुंश्च ।

च । दावने ।

यः । विश्वस्य । द्विपदः । यः । चतुष्पदः । निवेशने ।

प्रसवे । च । चासि । भूमनः ॥ २

तस्य देवस्य सवितः प्रेरकस्य सवीमनि प्रसवेऽनुष्ठाने । तथा च यास्कः ।
सवीमनि प्रसवे । नि० ६, ७ । इति । अष्टेऽतिशयेन प्रयत्ने वस्तुनो धनस्य दावने
दाने च श्लाघ । समयां भूयाश्च । यस्त्वं पिबंस्य सर्वस्य हिमदी निवेशने स्थितौ प्रसवे
च खतंत्वोऽसि । यस्त्वं भूषणो भूरेखतप्रदो निवेशने प्रसवे च खतंत्वोऽसि ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अदब्धेभिः सवितः पायुभिर्द्धं शिवेभिंरद्य परिं पाहि नो गयं ।

हिरंय्यजिह्वः सुविताय नव्यंसे रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत ३

अदब्धेभिः । सवितरति । पायुऽभिः । त्वं । शिवेभिः ।

• अद्य । परिं । पाहि । नः । गयं ।

हिरंय्यजिह्वः । सुवितायं । नव्यंसे । रक्ष । मार्किः । नः ।

अघशंसः । ईशत ॥ ३

हे सवितरदब्धेभिरर्द्धिसत्तैः पायुभिस्तेजोभी रक्षयसाधनैर्वा शिवेभिः सुख-
कारिभिर्नोऽस्माकं गयं गृहं धनं वा ॥ गयः तदर इति गृहनामस्तु भीङ्ङं गय इति
वननामस्तु पाठाद् ॥ अद्य परिपाहि । रक्ष । हिरय्यजिह्वो हितरमणीयवाक् त्वं ।
तथा च यास्कः । हिरय्यं कक्षादित्युपक्रम्य हितरमणं भवतीति वेति । सुविताय
सुखाय नव्यंसे नवतराय भव । रक्ष । अस्मान्पालय च । नोऽस्माकमघशंसोऽनर्थना-
शंसनः यत्नर्नाफिरीयत । शेषत ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

उद् अ देवः संविता दसूना हिरंय्यपाणिः प्रतिदोशमंस्यात् ।

अथोहसुर्यजतो मंद्रजिह्व आ दाशुषे सुवति भूरि वामं ॥ ४

उद् : अं इति । स्यः । देवः । संविता । दसूनाः ।

हिरंय्यपाणिः । प्रतिदोषं । अस्यात् ।

अयःऽहनुः । यजतः । मंद्रऽजिह्वः । आ । दाशुषे । सुवति ।

भुरि । वामं ॥ ५

देवो व्योममानो दमूना दममना दानमना वा । तथा च यास्त्रः । दमूना दममना वा दानमना वा दांतमना वेति । हिरण्यपाण्डि हिरण्यपाण्डिरथो हनुहिरण्यवहनुः ॥ कक्लमय इति हिरण्यनामसु पाठात् ॥ यजतो यष्टव्यो मंद्रजिह्वो भोदमानवाक् स्त्र स सविता प्रतिदोषं प्रतिरात्रं रात्रेरवसान उदध्यात् । उत्तिहत् । जो दाशुषे यजमानाय मह्यं भुरि प्रभूतं वामं वननीयं रंभजनीयमसं वामं वननीयमिति यास्त्रः आसुवति प्रेरयति ॥

। अथ पंचमी ।

उदू' अयाँ उपवक्त्रेव वाह्र हिरण्यया सविता सुप्रतीका ।

दिवो रोहांस्यरुयत्पृथिव्या अरौरमत्पतयत्कञ्चिदश्वं ॥ ५

उत् । जं इति । अयान् । उपवक्त्राऽह्व । वाह्र इति ।

हिरण्यया । सविता । सुऽप्रतीका ।

दिवः । रोहांसि । अरुहत् । पृथिव्याः । अरौरमत् ।

पतयत् । कत् । चित् । अश्वं ॥ ५

सविनोपवक्त्रेवास्त्राकमथिवक्त्रेव हिरण्यया हिरण्ययो सुप्रतीका योभनापयवो वाह्र उदवान् । उद्यच्छत् । योऽश्वं पृथिव्याः पृथिवीपथंताहिऽंतरिक्षस्य रोहांस्य-
च्छित्तप्रदेशानह्वत् रोइति । पतयत् मच्छत् कञ्चित् यत्किंचिदश्वं अह्वत्सर्वं वस्तुजातं तिरौहितमरौरमत् रमयति च ॥

। अथ षष्ठी ॥

वाममद्य सवितर्वामसु श्वो दिवेदिवे वाममस्यर्भ्यं सावीः ।

वामस्य हि जयस्य देव भूरैरथा घिया वामभाजः स्याम ॥ ६

वामं । अद्य । सवितः । वामं । ऊं इति । श्वः । दिवेऽदिवे ।

वामं । अस्मभ्यं । सावीः ।

वाभस्यं । हि । क्षयस्य । देव । भूरेः । अया धिया ।

वामऽभाजः । स्याम ॥ ६

हे सवितरस्मभ्यं वामं धनमद्य सावीः । सुव । श्वश्च वामं धनं प्रसुव । किं बद्धज्ञा । दिवे दिवे प्रतिदिनं वामं धनं प्रसुव । हे देव हि यस्मात् क्षयस्य निवास-
भूतस्य भूरेः प्रभूतस्य वाभस्य दातासि अतो पयमयानया धिया स्तुत्या वामभाजो
घपमंतः स्याम । भूवाक् ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे पंचदशो वर्गः ॥

इंद्रासोमा महीति पंचममेकादशं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षं त्रैष्टुभनिंद्रासोमदेवताकं ।
इंद्रासोमा पंचेन्द्रासोममित्युक्तांतं ॥ सूक्तविनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

इंद्रासोमा महि तहां महित्वं युवं महानिं प्रथमानिं चक्रयुः ।

युवं सूर्यं विविदथुं युवं स्वः विश्वा तमांस्यहतं निदथ ॥ १

इंद्रासोमा । महिं । तत् । वां । महिऽत्वं । युवं । महानिं ।

प्रथमानिं । चक्रयुः ।

युवं । सूर्यं । विविदथुः । युवं । स्वः । विश्वा । तमांसि ।

अहतं । निदः । च ॥ १

इंद्रासोमा हे इंद्रासोभो वां युवयोष्मन्नहित्वं महत्त्वं महि महत् । किं तदित्यत
आह । युवं युवां महानिं महानिं प्रथमानिं प्रथमानिं सुखानि वा भूतानि प्रथम
इति इच्छनात् प्रथमो भवतीति वाक्यः । चक्रयुः । अकार्तं । किं य वं युवां

रूषं विविदयुः । अस्मिन्भवतं च जनान् । युवं वुवां अहदकं च विविदयुः ॥ हेम
अरित्पू दकनामसु पाठात् ॥ अपि च विश्वा विश्वानि तन्वांसि निदस्य निर्दिष्टन-
सुरां चाहृतं । अहिंसं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

इन्द्रासोमा वासयथः उषासमुत्सूयं नयथो ज्योतिषा सह ।

उप द्यां स्तंभयु स्तंभनेनाप्रथतं पृथिवीं मातरं वि ॥ २

इन्द्रासोमा । वासयथः । उषसं । उत् । सूयं । नयथः ।

ज्योतिषा । सह ।

उपं । द्यां । स्तंभयुः । स्तंभनेन । अप्रथतं । पृथिवीं ।

मातरं । वि ॥ २

इन्द्रासोमा हे इन्द्रासोमावुषसं वासयथः । विवासयथः । उषसं व्युत्सूयंती कारयथ
इत्यर्थः । किंच सूयं ज्योतिषा तेजसा सहोत्सयथः । अपि च द्यां दिवं स्तंभनेन
स्तंभनहेतुनातरिक्षेण मध्ये स्थापितेनोपस्तंभयुः । अस्तंभयतं । मातरं विश्वस्य
मातृभूतां पृथिवीं व्यप्रथतं । व्यप्रथयतं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

इन्द्रासोमावहिंसपः परिष्ठां हथो वृत्रमनुं वा द्यौरमन्यत ।

प्राणांस्यैरयतं नदीनामा समुद्राणि पप्रथुः पुरुषिणं ॥ ३

इन्द्रासोमौ । अहिंसं । अपः । परिष्ठां । हथः । वृत्रं ।

अनुं । वां । द्यौः । अमन्यत ।

प्रा । अर्णांसि । ऐरयतं । नदीनां । आ । समुद्राणि ।

पप्रथुः । पुरुषिणं ॥ ३

हे इंद्रासोमासि जगत आर्हतारमणे मेघस्थान्यदकानि परिष्ठां परिहृत्य स्थितं
 वृत्तमसुरं ऋषः । इतं । तदानीं द्यौवीं युवाभन्वभन्वत । किंच नदोनामषांस्यु-
 दकानि प्रैरथतं । युद्धिषि बहूनि ॥ त्वि युर्विति बहूनामसु पाठात् ॥ ससुद्रायु-
 दकस्थानान्यापप्रथुः । अदकैरापूरवतं च । अथवा ससुदंतीत्युदकान्धेव ससुद्राणि ।
 तानि रसेनापूरयतमित्यर्थः । तथा च वास्तुः । ससुद्रः कश्चात्सुद्रवन्त्यभादापः
 ससभिद्रवन्त्येनसापः संभोदंतेऽस्मिन्नानि ससुद्रको भवति ससुनन्तीति वेति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

इंद्रासोमा पक्वामासुतंतिर्नि गवामिहृष्युर्वक्षणांसु ।

जगृभ्युर्नपिनइमासु कशश्चिन्नासु जगतीष्यंतः ॥ ४

इंद्रासोमा । पक्व । आमासु । अंतः । नि । गवां । इत् ।

इहृष्युः । वक्षणांसु ।

जगृभ्युः । नपिनइमं । आसु । कशत् । चिन्नासु ।

जगतीषु । अंतरिति । ४

इंद्रासोमा हे इंद्रासोमावासासुपक्वासु गवां वक्षणासुधःसुतंतिष्ये पक्वं पयो
 निदधयुः । किंच चिन्नासु नानावर्णासु जगतीषु गोषु ॥ इडा जगतीति गोनामसु
 पाठात् ॥ अंतंभ्येनपिनं केनाध्यवचं रूपत् युक्तवर्णं पयो जगृभ्युः । यथा
 वृथिव्यां स्यं न अरति तथा धारितवन्तवित्यर्थः । इदिति पुरकः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

इंद्रासोमा सुवमंग तरुत्वमपत्यसाचं अत्युत्थं रराथे ।

सुवं शुभं नयं अर्षणिभ्यः सं विव्यथूः पृतनापाहंसुया ॥ ५

इंद्रासोमा । सुवं । अंग । तरुत्वं । अपत्यसाचं । अत्युत्थं ।

रराथे इति ।

युवं । शुभं । नयं । अर्षण्यिऽभ्यः । सं । विध्यथुः ।

पृथनाऽसहं । अया ॥ ५

इंद्रासोमा हे इंद्रासोमो युवं युवां तद्वत् तारकमपत्यसाचं संतानयुक्तं शुभं
अवनीचं रयिं धनमंगं क्षिप्रं रराधे । अस्त्रभ्यं धत्तः । किंचोप्या हे उद्गूणीविंद्रासोमो
युवं युवां नयं न्दभ्यो हितं पृथनासहं यत्नैव्याभिभातुकं शुभं वलं अर्षण्यिभ्यो
मनुष्येभ्यः ॥ कष्टयश्चर्षण्य इति मनुष्यनामसु पाठात् ॥ संविध्यथुः समतनुतं ।
परिवेष्टयथो वा ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे षोडशो वरगः ॥

यो अद्रिभिदिति त्वं ह्यदयं स्रक्तं वार्चस्यत्वं भरद्वाजस्यार्चं त्वैष्टुभं । तथा
वानुक्रातं । यो अद्रिभित्तृचं वार्चस्यत्वनिति ॥ आभिप्लाविकोषक्येऽग्रेषु तृतीयसवने
ब्राह्मणाश्वंसिगच्छे सोमोतिशंसनार्थमिदं स्रक्तं । स्रक्त्यते हि । यो अद्रिभित्तृचो
दिव इति स्रक्ते । आ० ७, ६, ॥ वाजपेये वार्चस्यत्वे चरो वृहस्पतिः समजयह-
स्रनीति - - - त्वानीदृते अजिरं दूष्याय । आ० ६, ६, । इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

यो अद्रिभित्तृचमजा ऋतावा वृहस्पतिरांगिरसो हविषान् ।

दिवह्वं उमा प्राघर्मसतिता न आ रोदसी वृषभो रीरवीति ॥ १

य । अद्रिभित् । प्रथमजाः । ऋतावा । वृहस्पतिः ।

आंगिरसः । हविषान् ।

दिवह्वं उमा प्राघर्मसत् । पिता । नः । आ । रोदसी इति ।

वृषभः रीरवीति ॥ १

यो वृहस्पतिराद्रिभित्तृचमभिर्विरचितानां षिलोऽनुमानां भेत्ता मेवानां विदारको
वा ॥ अद्रिर्वावेति मेघनामसु पाठात् ॥ 'प्रथमजाः प्रजापतेर्वीचीत् प्रथमं जात
ऋतावा सत्यवान् उदकवान् आंगिरसः पश्चाज्जातः । तथा च निगमः । वेऽंगारा

आसंसो ऽगिरसोऽभवन्वर्दगाराः पुनरवधाता उददीष्यं त तद्दृश्यतिरभवत् । ऐ०
ब्रा० ३, ३४, । इति । इषिद्वान् वसुभागवान् द्विवहंशना ह्यधोर्लोकबोधं चित्तगमनः
प्राचर्षत् प्रकर्षेण दीप्तस्थाने वर्तमानो नोऽप्याकं पिता पाशविता भवति स
दृश्यतिर्दंशो वर्णकः सन् रोदसो द्यावापृथिव्यावारोरपीति । अभिगर्जति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

जनाय चिद्य ईषत स लोकं दृश्यतिर्देवहृतौ चकार ।

न्नष्टत्वाणि वि पुरी ददरीति जयच्छत्रं रमितान् पृथु सचन् । २

जनाय । चित् । यः । ईषते । जं इति । लोकं । दृश्यतिः ।

देवहृतौ । चकार ।

न्नन् । त्वाणि । वि । पुरः । ददरीति । जयन् । शत्रून् ।

रमितान् । पृथुः । सचन् । २

अपि च बो दृश्यतिर्देवहृतौ यज्ञे वर्तमानायेवत सपगच्छते स्तोत्रे जनाय
लोकं स्थानं चकार करोति । चिदिति पूरणः । स त्वाख्यावरकाणि तर्षांसि
न्नष्टिवारयन् पृथुयुक्तेषु शत्रून् जयन् रमितान् सचन् अभिभवन् पुर आसुरीः
पुरोविददरीति । अयं विदारयति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

दृश्यतिः समजयदसूनि मसो व्रजान् गोमंतो देव एषः ।

अपः सिषांसन्स्व रप्रतीतो दृश्यतिर्हृत्थमित्तमकैः ॥ ३

दृश्यतिः । सं । अजयत् । वसूनि । मसः । व्रजान् ।

गोऽमंतः । देवः । एषः ।

अपः । सिषांसन् । स्वः । अप्रतिऽइतः । दृश्यतिः । हंति ।

रमितान् । अकैः । ३

देवो ज्योतमान एव प्रसिद्धो बृहस्पतिर्ब्रह्मनि पथीनामसुराणां बलस्य वा धनानि
 बद्धो मङ्गतो गोमतो गोसहितान् ब्रह्मांश्च समजयत् । तथा च निगमो । बृहस्पति-
 गोत्रपुत्रो बलस्य निमज्जानं न पर्वणो जभार । ऋत्वे० १०. ६८. ६. । इति । दूरमित
 पथवो परीय उद्गावो बंठ विनतीर्कृतेन । बृहस्पतिर्वा अविदिज्जुङ्घाः सोमो
 द्यावाश्च ऋषयश्च विप्राः । ऋत्वे० १०. १०८. ११. । इति । किं च बृहस्पतिरप्रतीतः
 केनाप्यप्रतिगतः सिषासन् संभक्तुकायः सः अगंक्षाभिलषसुरभैरचनसाधनैर्भञ्जि-
 र्चति । अर्को भंजो भवति बदेनेनार्चति । नि० ५. ४. । इति वाक्यः ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे सप्तमो वगः ॥

सोमारद्रेति चतुष्कं च त्रयोदशं स्रक्तं भरद्वाजस्यार्थं त्रैष्टुभं सोमारद्रेवत्तार्कं ।
 अतुक्तव्यते च । सोमारद्रे चतुष्कं सोमारोद्भवति ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

सोमारद्रे धारयेथामसुयं१ प्र वामिष्टयोऽरमश्रु वंतु ।

दमेदमे सप्त रत्ना दधाना शं नो भूतं द्विपदे शं चतुष्पदे । १

सोमारद्रे । धारयेथा । असुयं१ । प्र । वां । दृष्टयः । अरं ।

अश्रु वंतु ।

दमेदमे । सप्त । रत्ना । दधाना । शं । नः । भूतं । द्विपदे ।

शं । चतुष्पदे । १

सोमारद्रे हे सोमारद्वाजस्यसुरसंबन्धि बलस्यस्य धारयेथा किं च दमे दमे
 सर्वेष्वस्य हे ज्विष्टवो यथा वा युवावरमसं पथीप्रं प्राश्रु वंतु । प्रकर्षेण व्याश्रु वंतु ।
 अपि च युवां सप्त रत्ना रत्नानि दधाना धारयंतो नोऽस्वथं शं सुखकरो सुखरूपो ना
 भूतं । भवतं । द्विपदेऽस्यदोषाय पुत्रादये चतुष्पदे पश्चादये च शं भूतं । भवतं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

सोमारद्रे वि दृष्टं विष्णुं चोममौवा वा नो गयंमाविवेशं ।

आरे वाधेथा निरुत्तिं पराचैरस्मै भद्रा सौश्रवसानि संतु । २

सोमा॑रुद्रा । वि॒ । वृ॒ह॒तं॑ । विष्॑न्वी॒ । अ॒मी॒वा॑ । या॒ । नः॑ ।

ग॒यं॑ । आऽवि॒वे॒यं॑ ।

आ॒रे॑ । वा॒षे॒थां॑ । निःऽऽ॒कृ॒तिं॑ । प॒रा॒चैः॑ । अ॒स्मै॒ इति॑ । अ॒द्रा॑ ।

सौ॒त्र॒व॒सानि॑ । सं॒तु ॥ २

सोमारुद्रा हे सोमारुद्रो नोऽश्नाकं गयं वृहं वृहगतं प्राणिकानं वा यामीवा वो रोग आविदेय तां विष्न्वी विष्वक् सर्वतो गच्छंतीममीषां विवृहसं । विवोजयतं । अपि च निष्कृतिमलक्ष्मी पराचैः पराम्यथा भवति तद्यारे दूरे वाषेथां । निवारयतं । अस्मै अश्नाकं अद्रा अद्राणि सौत्रवसानि यथांसि च संतु । अर्बहं । सुत्रवसो भावसौत्रवसं । अनोऽसं ययश्च ॥

। अथ तृतीया ॥

सोमा॑रुद्रा यु॒वमे॒तान्य॒स्मै॒ वि॒श्वी॑ त॒नू॒षं॑ भे॒ष॒जानि॑ घ॒त्तं॑ ।

अ॒व॒स्य॑तं सु॒च॒तं॑ यन्नो॒ अ॒स्ति॑ त॒नू॒षु॑ ब॒ह्वं॑ ह॒तमे॒नो॑ अ॒स्मत् ॥ ३

सोमा॑रुद्रा । यु॒व॑ । ए॒तानि॑ । अ॒स्मै॒ इति॑ । वि॒श्वी॑ । त॒नू॒षु॑ ।

भे॒ष॒जानि॑ । घ॒त्तं॑ ।

अ॒व॒स्य॑तं । सु॒च॒तं॑ । यत् । नः॑ । अ॒स्ति॑ । त॒नू॒षु॑ । ब॒ह्वं॑ ।

ह॒तं॑ । ए॒नः॑ । अ॒स्मत् ॥ ३

हे सोमारुद्रो युव युवामभ्ये अश्नाकं तनूष्वंगेष्वेतानि प्रसिद्धानि विश्वा सर्वाणि भेषजानि घत्तं । धारयतं । किंच नोऽश्नाकं तनूष्वंगेष्वश्नाभिः कृतं बह्वं च यदेन पापमस्ति विद्यते तत्पापमपस्मृतं । जपयतं । ह्यययतं । प्रियिलषधं कुरुतवित्पथः । अस्मदस्मत्तो सुचतं च ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

ति॒ग्मा॒यु॒धी॒ ति॒ग्म॒र्चे॒ती॒ सु॒शे॒वो॒ सोमा॑रुद्रा॒वि॒वृ॒ सु॒वृ॒ड॒तं॑ नः॑ ।

प्र॒ नी॑ सु॒च॒तं॑ ब॒ह्वं॑ षस्य॒ पाशा॑द्गो॒पा॒य॒तं॑ नः॑ सु॒म॒न॒स्य॑मा॒ना॑ । ४

तिग्मऽर्थायुधौ । तिग्महेती इति । तिग्मऽहेती । सुशिवौ ।

सोमार्द्रौ । इह । सु । खड्गं । न ।

प्र । नः । मुंचतं । वरुणय । पाशात् । गोपायतं । नः ।

सुऽमनस्यमाना ॥ ४

ये सोमार्द्रौ तिग्मायुधौ दीपप्रतुष्को तिग्महेती तीक्ष्णशरी सुशिवौ शोभनसुख-
प्रदौ सुमनस्यमाना शोभनं मनः स्तोत्रमिच्छन्ती सुमनस्यमानौ क्रयमानौ सुमनसो वा
संतौ युवामिह लोके नोऽस्मान् सु अत्यंतं नृपतं । सुखधत्तं । नोऽस्मान् वरुणस्य
पाशात्प्रबंधतं । नोऽस्मान् गोपायतं । आपङ्क्तो रक्षतं च ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमेऽष्टादशो वर्गः ॥

जीमूतस्येथेकोनविंशत्यं चतुर्दशं स्रक्तं भरद्वाजस्य पावोरार्धं । अतुक्रव्यते च ।
जीमूतस्येथेकोना पायुभारद्वाजः संप्रानांगान्द्रुक्शोऽभितृष्टाव वर्मं धनुज्यांमार्त्ती
इदुधिं जगत्पद्मं सारथिमन् रश्मिनश्चान् रथं रथगोपान् जगत्पादि लिंगोक्तदेवता
द्वाभ्यामिधूः प्रतोदं वृष्टान्नं द्वाभ्यामिधूः पराः पंक्त्यादयो लिंगोक्तदेवताः संप्राना-
मिधोऽत्यंऽदुष्टृजीत आलाक्तेति च हे हे इति । रथे तिष्ठन् ब्राह्मणास इति
वशीदशस्यो जगत्पावत्या धी नः स इत्येवानुष्टृजीत आ जंपंत्वालाक्तापष्टटा
धी न स इति पंचानुष्टृथो यत्र वापा इति पंक्तिः शिष्टाश्चिष्टभः । आद्यया वर्मं
स्रयते द्वितीयया धनुज्यांमार्त्ती पंचस्येधुधिः । अतः पंचानां वर्माद्या
देवताः । पश्याः पूर्वाहेन सारथिः स्रयते । अतः सोऽहं स्रहेवताकः । उत्तरार्धं न
रश्मयः स्रयते । सप्रम्यान्वा अष्टम्या रथो नवम्या रथगोपाः । अतस्तास्तहेवताकाः ।
ब्राह्मणास इत्यस्यां ब्राह्मणपितृषोव्यद्यावाष्टयिनीपूषाथो लिंगोक्तदेवताः । एकादशी-
द्वादश्याविपुस्तुतिरूपत्वादिदुष्टदेवताके । त्रयोदश्या प्रतोदः । चतुर्दश्या वृष्टान्नः ।
पंचदशीषोडश्याविदुष्टदेवताके । सप्तदश्या युधभूमिन्नक्षत्रस्यत्यदितिरूपा लिंगोक्त-
देवताः । अष्टादश्याः कवचसोमवरुणा देवताः । अंश्याया देवा ब्रह्म च देवताः ॥
युक्तेनेन स्रक्तेन राजानं संनाहवेत् । तथा श्वाशलावनः । संप्राने सप्तपोड् डे
राजानं संनाहवेदा त्वाहार्धं संतरेधीति पचाद्रथस्यापस्वाव जीमूतस्येव भवति
प्रतीकविति कवचं प्रयच्छेत् उत्तरवा धनुश्चत्तारं वाचयेत्स्यं चतुर्थीं जपेत्पंचस्येधुधिं

प्रवच्छेद्विप्रवर्तमाने वशी सप्रव्याह्वानस्त्रीनिष्पन्नवेद्यनाथं चाववत्यहिरिव भोगैः
 पर्वेति वाञ्छन्ति तत्त्वं ननुमानं । ऋ० सू० १, ११ । इति । तथा चावच्छेदा परा
 पतेतीपून्विषयेद्यत्त्वं वाचाः संपर्तति बुध्नानेषु जपेत्संविद्याद्वा । ऋ० सू० १, ११ ।
 इति ॥ अथाधीपाकरथोत्सर्पेनबोर्भेदसांयज्ञोमे यो नः स इत्येवा । ऋ० सू० १, ५ ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

जी॒मू॒त॒स्ये॒व॒ भ॒व॒ति॒ प्र॒ती॒कं॒ य॒द्दर्मी॑ या॒ति॒ स॒म॒दा॑सु॒प॒स्थे॑ ।

अ॒ना॒वि॒द्य॒या॒ त॒न्वा॑ ज॒य॒ त्वं॒ स॒ त्वा॒ वर्म॑णो म॒हि॒मा॒ पि॒प॒र्तु॑ ॥ १

जी॒मू॒त॒स्य॑इ॒व । भ॒व॒ति॒ । प्र॒ती॒कं॒ । य॒त् । वर्मी॑ । या॒ति॑ ।

स॒म॒दा॑ । उ॒प॒स्थे॑ ।

अ॒ना॒वि॒द्य॒या॒ । त॒न्वा॑ । ज॒य॒ । त्वं॒ । सः॒ । त्वा॒ । वर्म॑णः ।

म॒हि॒मा॒ । पि॒प॒र्तु॑ ॥ १

समदा संयानावाहपस्य उपस्थाने सति वद्यदासं राजा वर्मी कवची वाग्नि तदा
 लोहमयेन वर्मणा संनक्ष्य राज्ञः प्रतीकं रूपं जीमूतस्यैव मेघस्यैव भवति । मेघस्य
 वाहसं रूपं तादृशस्य भवतीत्यर्थः । हे राजन् त्वमनाविद्यया यत्प्रथिरनाधितया
 तन्वा शरीरेण यत्नू जय । वर्मणः स तादृशो महिमा त्वा त्वां पिपर्तु । पादबद्ध ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ध॒न्व॑ना॒ गा॒ ध॒न्व॑नाजिं ज॒येम॒ ध॒न्व॑ना॒ ती॒व्राः॒ स॒म॒दा॑ ज॒येम॒ ।

ध॒तुः॒ श॒क्नी॑र॒प॒का॒मं॒ ह्य॒प्नो॑ति॒ ध॒न्व॑ना॒ सर्वाः॒ प्र॒दि॒शो॑ ज॒येम॒ ॥ २

ध॒न्व॑ना॒ । गाः॒ । ध॒न्व॑ना॒ । आ॒जिं॒ । ज॒येम॒ । ध॒न्व॑ना॒ ।

ती॒व्राः॒ । स॒म॒दा॑ः । ज॒येम॒ ।

ध॒तुः॒ । श॒क्नीः॒ । अ॒प॒का॒मं॒ । ह्य॒प्नो॑तु॒ । ध॒न्व॑ना॒ । सर्वाः॒ ।

प्र॒दि॒शः॒ । ज॒येम॒ ॥ २

धन्वना चापेन गाः यत्नूषां जयेत् । बभं पथीकरवाच । धन्वनाजिं संप्राप्तं च जयेत् । धन्वना तीव्रा उच्यताः सप्तदोऽन्धतं नदपतीः यत्नूषेनाथ जयेत् । तथा च वाक्कः । सप्तदः सप्तदो वाक्तेः संपदो वा नदपतीः । नि० ८, १७ । इति । धनु यत्नो-
रपवाचं कामस्यापायं ज्ञायोति । करोत्य । किंच धन्वना बभं सपाः प्रदिशः सर्वास्तु
द्विस्तु पतंगानान् यत्नून् जयेत् । प्रदिक्चन्द्रो लज्जस्रवा तस्थेद्दु पुद्मेद्दु वर्त्तते मंचाः
क्रोशंतीतिवत् । धन्वनुचन्द्रस्य जयतेचावृत्तिरादराधी ॥

॥ अथ तृतीया ॥

वक्ष्यतीवेदा गनीगंति कथं प्रियं सखायं परिषस्त्रजाना ।

योषेव शिंक्ते वितताधि धन्वन् ज्या इयं समने पारयंती । ३

वक्ष्यंतीऽइव । इत् । आ । गनीगंति । कथं । प्रियं । सखायं ।

परिऽसस्त्रजाना ।

योषाऽइव । शिंक्ते । वितता । अधि । धन्वन् । ज्या ।

इयं । समने । पारयंती । ३

पूर्वत्र चरद्भवेन कपचधनुषो स्तुते । अत्र ज्यास्तुतिः । इयं ज्या समने संप्राप्ते
धन्वन् धन्वनि । अधीनि सप्तव्यर्थात्तुपादः । वितता विसृता पारयंती पारं नयंती
प्रियं प्रियवरं वाक्कः वक्ष्यंतीव कथं धन्विनो राज्ञः कथं प्रदेशमागनीगंति । आग-
च्छति । इदिति पूरणः । योषा नारी सखायं पत्नित्वेन परिषस्त्रजानेभ्यं परिषस्त्रजाना
शिंक्ते । यन्दावते च । तथा च वाक्कः । वक्ष्यंतीवागच्छति कथं प्रियतमि च सखाय-
निष्ठं परिषस्त्रजाना बोधेन शिंक्ते यच्चं करोति वितताधि धनुषि ज्येवं समने
संप्राप्ते पारयंती पारं नयंती । नि० ८, १८ । इति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ते आचरंती समनेव योषा मातेव पुत्रं विंश्रुतासुपख्ये ।

अथ यत्नून्विध्यतां संविदाने आर्त्ती इमे विस्मुरंती

अभिज्ञान् । ४

ते इति । आचरंती इत्याऽचरंती । समंनाऽइव । दोषा ।

मातऽइव । पुत्रं । विभृतां । उपऽस्थे ।

अपं । शत्रून् । विध्यतां । संबिदाने इति संबिदाने ।

आर्त्नी इति । एसे इति । विस्फुरंती इति विस्फुरंती ।

अमित्त्रान् । ४

अत्र धनुःकोशोः स्तुतिः । ते धनुःकोशो समनेव समनस्त्वेव योषा पतिसमीपं न त्यजति तद्वदाचरंती अभितचरंत्य रुपस्य उपस्थाने भातेव पुत्रं यथा माता पुत्रं धारयति तद्वद्विभृतां । राजानं धारयेतां । किंचेमे धनुःकोशो संबिदाने संजानाने विसंवादरहिते आर्त्नी गच्छंत्यौ ॥ ऋ गतापिति धातोश्चुयं गिभ्यां निरिति बाहुल्य-
कान् निप्रत्ययो धातोरातंभावश्च । ततः कृत्कारादङ्गिन इति ङीष् । द्विवचनश्च पूर्वसवर्णः ॥ अस्य राज्ञोऽमित्त्रान् विस्फुरंती विहिंसंत्यौ शत्रून्चापविध्यतां । तथा च यास्तः । ते आचरंती समनसापिच बोधे भातेव पुत्रं विभृतामुपस्य उपस्थानेऽ-
पविध्यतां शत्रून् संबिदाने आर्त्त्राविभे विप्रत्यावमित्त्रान् । नि० ६, ३६ । इति ॥

। अथ पंचमी ।

बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिखा कृणोति समंनावगत्वं ।

इषुधिः संकाः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसृतः ॥ ५

बह्वीनां । पिता । बहूः । अस्य । पुत्रः । चिखा । कृणोति ।

समंना । अवऽगत्वं ।

इषुधिः । संकाः । पृतनाः । च । सर्वाः । पृष्ठे । निनद्धः ।

जयति । प्रसूतः ॥ ५

इषुधिरत्र स्तूयते । इषुधिर्बह्वीनामित्त्रां पिता भवति । रथेतेषुत्वात्पितृत्वस्यते । इषुधिरत्रोभवसिंशलाह्वीनामित्त्रां प्रबोधः । अस्तेषुधेः पुत्र इषुधिरत्रभवति । बहून्

इवमो ह्योषुधो निधीयते । इवमो निधानत्वादिबुधिः । तथा च यास्कः । इवुधिरिदृशं निधानं । नि० ६, १३ । इति । विद्या लपोति । विचेति प्रव्यानुकृतिः । इवुधिरिदृश-
माखेज्जिबुधिरिदृशायत्तं करोति । किंचेबुधिः वृष्टे निनक्षो धन्विनो राक्षः वृष्टभागे
वक्षः समना युद्धान्वयगत्य प्राप्य प्रसूतः प्रसूतवन् ॥ कर्तारि निष्ठा ॥ इवुधेरिवन् संकाः ।
सह कार्थंति वद्वान्त इति संकाः वृत्तनाः । सर्वाः सेना जयति ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथम एकोनविंशो वगः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

रथे तिष्ठन्नयति वाजिनं पुरो यत्नयत्न कामयंते सुषारथिः ।

अभीमूनां महिमानं पनायत मनः पश्चाद्गुं यच्छंति रश्मयः ॥ ६

रथे । तिष्ठन् । नयति वाजिनः । पुर । यत्नयत्न ।

कामयंते । सुषारथिः ।

अभीमूनां । महिमानं । पनायत । मनः । पश्चात् । अगुं ।

यच्छंति । रश्मयः ॥ ६

अत्र पूर्वार्धे सारथिस्तुतिरुत्तरार्धे अभीमूनां स्तुतिः । सुषारथिः योऽनसारथी
रथे तिष्ठन् पुरः पुरस्ताद्वर्तमानान्वाजिनोऽश्वान्यत्र यत्न नेतुं काषयते तत्र तत्र नयति ।
ये रथे रश्मवोऽश्वयोवाभ्यां व्याप्य वर्तमानाः पायाः पश्चात् रथस्य वृष्टभागे विद्यामाना
अश्वान् मनः सारथेभ्योऽनुकूलमनुयच्छंति । नियच्छंति । तेऽप्यभीमूनां रश्मीनां
महिमानं महत्त्वं पनायत । हे जनाः स्तुत । तथा च यास्कः । रथे तिष्ठन्नयति
वाजिनः पुरस्तात्पतो यत्न यत्न कामयते सुषारथिः कल्याणसारथिरभीमूनां महिमानं
पूजयत मनः पश्चात्पतोऽनुयच्छंति रश्मयः । नि० ६, १६ । इति ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

तीव्रान्घोषाच्छ्रवते वृषपाणयोऽश्वा रथेभः सह वाजयंतः ।

अवकाशंतः प्रपदैरमितान् क्षिजन्ति शत्रून् रनपव्ययंतः ॥ ७

ती॒त्रान् । घो॒षान् । ह्य॒ण॒ते । ह्य॒ऽपा॒ण॒वः । अ॒र्थाः ।

रथे॑भिः । स॒ह । वा॒ज॒य॑न्तः ।

अ॒व॒ऽक्रा॒भ॑न्तः । प्र॒ऽप॒दैः । अ॒भि॒त्रान् । क्षि॒ण॑न्ति । शत्रू॑न् ।

अ॒न॒प॒ऽव्य॑यन्तः । ७

अत्राहस्तुतिः । अत्रा ह्यपाणवः प्रांक्षणां वषं कर्षुरा रथेभी रथैः सह वाजयन्तो वेगवाचरन्तस्त्रीत्रादुञ्जतराग्घोषान् शब्दान् लपवन्ते । कुर्वन्ते । किंचानपव्ययन्तोऽपसाव-
भाना अभित्रान् चिंसकान् शत्रून् अपदैः पादाप्यैरवक्राभन्तः क्षिणन्ति । चिंसन्ति ॥

। अथाष्टमी ।

रथ॒वा॒ह॑नं च॒विर॑स्य॒ नाम॒ यत्रा॑यु॒धं नि॒श्चित॑मस्य॒ वर्म॑ ।

तत्रा॒ रथ॒सु॒पं श॒र्मं सु॒दे॒म वि॒श्वा॒हा व॒यं सु॒मन॑स्य॒मानाः ॥ ८

रथ॒ऽवा॒ह॑नं । च॒विः । अ॒स्य । नामं । यत्रं । आ॒यु॒धं ।

नि॒श्चितं॑ । अ॒स्य । वर्मं॑ ।

तत्रं । रथं । सु॒पं । श॒र्मं । सु॒दे॒म । वि॒श्वा॒हा । व॒यं ।

सु॒मन॑स्य॒मानाः ॥ ८

अथ राज्ञो रथवाहनं शत्रून् जित्वा रथेनोह्यमानं धनं चविभवंति । अग्नेर्हविरिष वधेकं भवतीत्यर्थः । नामेति संनतिः । यत्र रथेऽथ राज्ञ आयुधं धनुःशरदिकं वर्मं क्षयचं च निश्चितं भवति तत्र तं ॥ तत्रेत्यव्ययस्य सर्वविभक्तिकत्वात् ॥ शर्मं सुसुकरं विश्वाहा सर्वदा सुमनःमानाः सुखमनसो भवन्ती वयं पावपो धरहाजा उपसदेव । उपसदेव ॥

॥ अथ नवमी ।

स्वा॒दु॒षंस॒दः पि॒तरौ॒ वयो॒धाः ह्य॑ऽश्रु॒त्रितः॒ शत्रौ॑वंतो॒ गभी॑राः ।

चि॒त्र॒स॒ना ह्य॑व॒शा अ॒मृ॑भाः॒ सतो॑वी॒रा उ॒रवी॑ व्रा॒तसा॑हाः । ९

खादुःसंसदः । पितरः । वयःऽघाः । कच्छेऽश्रितः ।

शक्तिःवंतः । गभीराः ।

चित्तःसेनाः । इषुःबलाः । अष्टध्राः । सतःऽवीराः । उरवः ।

व्रातःसहाः । ८

अत्र रथगोपस्तुतिः । पितरो रथस्य पालयितारः खादुषंसदः यत्त्वां खादुष्यजे संसोदंतः यत्त्वात्मजमवसादयंतो वा वयोधा अस्य दातारः कच्छेऽश्रित आपदि अर्थतः शक्तिवंतः । शक्तिरायुधविशेषः । तदंतः । शक्तिवंतः शक्तीहस्ता इति यावत् । यदा शक्तिर्वलं । तदंतः । गभीरा अनाष्ट्र्याचित्तसेना दर्शनीयसेना इषुबला बाणबला अष्टध्रा षिसित्तमशक्याः सतोवीराः प्राप्नोयीः । तथा च यास्तुः । तिरः सत इति प्राप्नस्य तिरस्तीर्णं भवति सतः संस्तुतं भवतीति । उरवो बह्वांतो व्रतसाहाः समूहानामभिवितारो भवंतीति ॥

॥ अथ दशमी ॥

ब्राह्मणास पितरः सोम्यासः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसा ।

पृषा न पातु इरिताहं तावधी रक्षा मार्किर्ना अघशंस

ईशत ॥ १०

ब्राह्मणासः । पितरः । सोम्यासः । शिवे इति । नः ।

द्यावापृथिवी इति । अनेहसा ।

पृषा । नः । पातु । इःऽइतात् । ऋतःऽइध । रक्षं । मार्किः ।

नः । अघशंसः । ईशत ॥ १०

ब्राह्मणासो हे ब्राह्मणाः पितर ऋताइध ऋतस्य यज्ञस्य सत्यस्य वा वर्धयितार सोम्याः सोमाह्वीः सोमसंपादिनो वा । तथा च यास्तुः । सोम्याः सोमसंपादिनः । नि० ११, १८ । इति । नोऽस्मान्प्रथत । रक्षेत्यपरितनभेकवचनान्तं सत्यपि व्यनयाने

वच्छ्वनान्ततया विपरिणतं सत्त्वं संव्यतेऽद्याहारस्याभिजघन्यत्यात् । किंबानेह-
सापापे त्यावाष्टिषी त्यावाष्टिष्यो नोऽभाकं शिवे सुखकरो भवतां । पूषा पोषको
देवोऽपि नोऽद्यास्तरिनाह्क्कृतात्यात् । रक्षत । नोऽभाकनघशंसः पापशंसः यत् रपि
भाकिरीशत । मेष्ट ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे विंशो वगः ॥

॥ अथैकादशी ॥

सुपर्णं वस्ते ऋगो अस्या दंतो गोभिः संनद्धा पतति प्रस्रता ।

यत्रा नरः सं च वि च द्रवंति तत्रास्मभ्यः शर्मं दंसन् ॥ ११

सुपर्णा । वस्ते । ऋगः । अस्याः । दंतः । गोभिः । संनद्धा ।

पतति । प्रस्रता ।

यत्र । नरः । सं । च । वि । च । द्रवंति । तत्र । अस्मभ्यः ।

शर्मं । दंसन् ॥ ११

अस्यास्त्वेषवः स्तंगे । सुपर्णं शोभनं वाजं वस्ते । इयमिषुर्नारयति । अस्या
इषोर्भृगो ऋगावेषवः शृगं दंता भवति । इपत्रः काश्चिद्दंतमखा भवंति हि । अथ-
वास्या दंतो ऋगः यत्तन्मृगयमाथो भवति । किंच गोभिर्गोविकारैः स्नायुभिः संनद्धा
सस्यन्द्धा । अथवा गौरिति ज्ञानात् । तथा संनद्धा । अत्र वचनव्यत्ययः । तथा च
निगमः । वृक्षे वृक्षे नियता भीमवद्भौः ॥ ऋथे ० १०, २७, २२, । इति । अस्याय-
मर्थः । वृक्षे वृक्षे धनुषि धनुषि गौज्या नियता भीमवत् शब्दं करोतीति । तथा च
यास्तः । वृक्षे वृक्षे धनुषि धनुषि । वृक्षो व्रचनाहृषा खां तिष्ठतीति वा । खा
क्षियत्रेर्निषासकसंघः । नियता भीमवद्भौः शब्दं करोति । भीमवतिः शब्दकर्ता ।
नि० २, ६, । इति प्रस्रता प्रेरिता सती पतति । यत्र युद्धे नरः सं च सङ्घ च वि च
वृथक् च द्रवंति चरंति तत्रास्मभ्यमेषवः शर्मः शर्मं सुखं दंसन् । प्रवच्छंतु । तथा च
यास्तः । सुपर्णं वस्त इति वाजानभिप्रेत्य ऋगमबोऽस्या दंतो ऋगयतेषां गोभिः
संनद्धा पतति प्रस्रतेति व्याख्यातं । यत्र नराः संद्रवंति च विद्रवंति च तत्रास्मभ्य-
मेषवः शर्मं शर्मं प्रयच्छंतु । नि० ६, १६, । इति ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

ऋजोते परि हंधि नोऽश्मा भवतु नस्तनः

सोमो पधि ब्रवीतु नोऽदितिः शर्म यच्छतु ॥ १२

ऋजोते । परि । हंधि । नः । अश्मा । भवतु । नः । तनूः ।

सोमः । पधि । ब्रवीतु । नः । अदितिः । शर्म । यच्छतु ॥ १२

ऋजोते । ऋजु गच्छतोऽन्योतिरिषुः । से इषो नोऽस्मान्परिपंधि । परितो पधंय । नोऽस्माकं ननूः शरीरमशमा भवतु । अस्माकमेव्या दृढा भवतु । किं च नोऽस्माकं योकोऽधिब्रवीतु । पक्षपातेन ब्रवीतु । अदितिरपि शर्म सुखं यच्छतु ॥

• । अथ त्रयोदशी ॥

आ जघति सान्वेषां जघनां उपं जिघ्रते ।

अश्वानि प्रचेतसोऽश्वान् समत्सुं चोदय ॥ १३

आ । जघति । सान्वेषां । जघनां । उपं । जिघ्रते ।

अश्वान् । अजान । प्रचेतसः । अश्वान् । समत्सुं । चोदय ॥ १३

अश्वान्यश्वानां जेपि कशे यथा त्वया प्रचेतसः प्रकृष्टज्ञानाः सादिनः शारथयो वैषामश्वानां सान्वेषान् सान्वेषान् सक्थीन्याजघंति आश्रंति । जघनान् जघनान्युपजिघ्रते उपजिघ्रति सा त्वं समत्सुं संयामेज्वान् चोदय । प्रेरय । तथा च यास्कः । आश्रंति सान्वेषा सरथानि सक्थीनि । सक्थि सवतेरासक्थोऽश्वान् कायः । जघनानि पोपश्रंति । जघनं जंघन्यतेः । अश्वानि प्रचेतसः प्रकृष्टचेतसोऽश्वान् समत्सुं समरथेषु संयामेषु चोदय । नि० ८, २० । इति ॥

। अथ चतुर्दशी ॥

अहिरिष भोगैः पर्येति वाहुं ज्यायां हतिं परिबाधमानः ।

इस्तघ्नो विश्वा बहुनानि विद्वान्पुमान्पुमांसं परि पातु

विश्रतं ॥ १४

अहिःऽइव । भोगैः । परि । एति । बाहुं । ज्यायोः । ह्येति ।

परिवाधमानः ।

इस्तऽघ्नः । विश्वा । वयुनानि । विद्वान् । पुमान् । पुमांसं ।

परि । पातु । विश्वतं ॥ १४

अत्र धन्विनः प्रकोष्ठे बंधनीयस्य इन्द्रस्य स्तुतिः । इन्द्रः । इस्ते इस्तसमीपे
पतिनि प्रकोष्ठे स्थितः सन् ज्यया इत्यत इति इन्द्रः ॥ धन्वे कविधानमिति कः ॥
ज्याया ह्येति ज्याहेतुकां हिंसां परिवाधमानो निवारयन् भोगैः शरीरेषु । पचन-
व्यत्यवः । अहिरिव सपं इव बाहुं प्रकोष्ठं । लक्षणया बाहुगद्ः प्रकोष्ठे वर्तते ।
पथेति परिभेदवाति । किं च विश्वा विश्वानि वयुनानि ज्ञानानि ज्ञातव्यानि ॥ जाया
वयुनमिति तज्जानस्य पाठात् ॥ विद्वान् जानन् पुमान्पौरुषोपेतः अथं पुमांसं धन्विनं
विन्दतः संपतः परिपातु । रक्षति । तथा च दःस्रः अहिरिव भोगैः परिभेदवति
बाहुं ज्याया वधात्परित्वावभाषो इन्द्रः सर्वाणि प्रज्ञानानि प्रजानन् पुमान्पुरुषना
भवति पुंसतेषां । नि० ए. १५ । इति ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

आलांक्ता या रुग्शीर्ष्या यस्या अयो मुखं ।

इदं पर्जन्यरेतस इष्वै देव्यै इन्द्रममः ॥ १५

आलांक्ता । या । रुग्शीर्ष्या । अथो इति । यस्याः ।

अयः । मुखं

इदं । पर्जन्यरेतसे । इष्वै । देव्यै । इन्द्रम् । ममः ॥ १५

येनुराक्ताक्तालेन विषेष्वाक्ता रुग्शीर्ष्या इति शिरस्का ॥ अर्तेर्हिंसाकर्मणो रु-
ग्शब्दोत्पत्तिः ॥ रुग्शीर्ष्या वा । अथो किं च गच्छा इमोर्ष्वैखमयोऽयोनयं भवति
पर्जन्यरेतसे । पर्जन्यरेतो यस्याः सा पर्जन्येताः । तस्यै पर्जन्यकार्यभूतायै । शरकांइस्य
पर्जन्यजन्यत्वात् । इन्द्रम् इन्द्रस्यै देव्या इन्द्रा इदं ममः क्रियत इति ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथम एकविंशो वगः ॥

॥ अथ षोडशी ॥

अवसृष्टा परा पत शरव्ये ब्रह्मसंश्रिते ।

गच्छा नत्वाग्र पद्यस्व माग्मीषां कं चनोच्छ्रिषः ॥ १६

अवसृष्टा । परा । पत । शरव्ये ब्रह्मसंश्रिते ।

गच्छं । अमत्त्वान् । प्र । पद्यस्व । मा । अग्मीषां । कं ।

चन । उत् । श्रिषः ॥ १६

ब्रह्मसंश्रिते नत्वेण तीक्ष्णीकृते शरव्ये हिंसाकुशल इषो त्वमवसृष्टा अग्रा परा-
पत । परागच्छ । इतो देशगच्छ च । अमत्त्वान् हिंसाग्रपद्यस्व । प्राग्र हि प ।
अग्मीषाममत्त्वाणां मध्ये कं चन कंषिदपि नोच्छ्रिषः । अवसिष्टं वा कुरु ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

यत्र वाणाः संपतति कुमारा विशिखा इव ।

तत्रा नो ब्रह्मणस्पतिरदितिः शर्म यच्छत विश्वाहा शर्म ।

यच्छत ॥ १७

यत्र । वाणा । संपतति । कुमाराः । विशिखाः इव ।

तत्र । नः । ब्रह्मणः । पतिः । अदितिः । शर्म । यच्छत ।

विश्वाहा । शर्म । यच्छतु ॥ १७

यत्र युष्मे कुमारा विशिखा इव भुङ्किता इव वाणाः संपतति तत्र नोऽस्मभ्यं
ब्रह्मणस्पतिः शर्म सुखं विश्वाहा सर्वदा यच्छत । अदिनिच शर्म यच्छत ।
द्विरुक्तिरादरायां ॥

॥ अथाष्टदशी ॥

मर्माणि ते वर्मणा ह्लादयामि सोमस्त्वा राजाच्छतेनानुं वस्तां ।

उरोर्वरीयो वरुणस्ते कृणोतु जयंतं त्वानुं देवा मंहंत ॥ १८

भर्माणि । ते । वर्मणा । छादयामि । सोमः । त्वा । राजा ।

असृतेन । अन्तु । यस्तां ।

उरोः । वरौचः । वरुणः । ते । कृणोतु । जयंतं । त्वा ।

अन्तु । देवाः । मदंतु ॥ १८

हे राजन् ते त्वदीयानि भर्माणि । येषु स्थानेषु विश्वः सद्यो स्थिते तानि भर्माणि ।
वर्मणा कथमेव छादयामि । सोमो राजा त्वा त्वागन्तु भर्माच्छादनानंतरमसृतेन
यस्तां । आच्छादयन्तु । किंच दहृषोऽपि ते त्वव्यगरोवरीय उरतरं सुखं कृणोतु ।
करोतु । जयंतं त्वा त्वा देवाः सर्वेऽप्यनुगदंतु । अनुकुर्यांतु ॥

॥ अथैकोनविंशो ॥

यो नः स्वो अरण्यो यश्च निद्यो जिघांसति ।

देवास्तं सर्वं धूर्वतु ब्रह्म वर्म ममांतरं ॥ १९

यः । नः । स्वः । अरण्यः । यः । च । निद्यः । जिघांसति ।

देवाः । तं । सर्वं । धूर्वतु । ब्रह्म । वर्म । मम । अंतरं । ॥ १९

यः स्वो ज्ञातिररण्योरमनाणो यश्च निष्कृष्टिरोभूतो दूरे स्थितो नोऽस्मान्
जिघांसति हंतुमिच्छति तं देवाः सर्वे देवा धूर्वन्तु । हंतुन्तु । ब्रह्म मन्तो ममांतरं
यराणां निवारकं वर्म विद्यते ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे द्वाविंशो वर्गः ॥

॥ इति सप्तम्याचार्यविरचिते दाशतय्याः षष्ठे मंडले

मण्डोऽनुवाकः समाप्तं मंडलं च ॥

अथ सप्तमं मंडलं

—0—

अथ सप्तमं मंडलगारभ्यते । तन्निम्नं डले षडनुवाकाः । प्रथमेऽनुवाके सप्तदश
सूक्तानि । तत्वाग्निं नर इति पंश्विंशत्तुल्यं प्रथमं सूक्तं । अन्वेषणसूक्तमणिका ।
अग्निपंश्वभिका विराजोऽष्टादशाद्या इति । सप्तमं मंडलं वसिष्ठोऽष्टादशसूक्त-
त्वान्मंडलद्रष्टा वसिष्ठ ऋषिः । आदित्योऽष्टादश विराजस्त्रेकादशकाः शिष्टा
अनादेशपरिभाषया त्विष्टभः । मंडलादिपरिभाषयाग्निर्देवता ॥ विश्वजितोदं सूक्त-
माज्यमस्त्रं । सूत्रितं च । विश्वजितोऽग्निं नर इत्याज्यं । आ० ८, ७ । इति ॥
अत्रे अतुर्भीराख्ये षडनुवाके षडनुवाकानां सप्तमाज्यमस्त्रं । सूत्रिते षडनुवाके
अग्निं नर इति षडनुवाके । आ० १०, २ । इति ॥ अत्रे दशरत्ने षडनुवाके
सूक्तं जातवेदस्यनिषिद्धं । सूत्रितं च । अग्निं नर इत्याग्निमास्त । आ० ८, ८ ।
इति ॥ मङ्गलान्तोऽष्टादशसूक्तं । तथैव पंचमारण्यके सूत्र्यते । आज्यप्रथमे विश्व-
जितः । ऐ० आ० ५, १ । इति ॥ प्रातरनुवाके त्वमग्ने वसूनित्यादीनामनुवाकां
स्थान आद्यसूक्तः प्रथमेष्वीयः । सूत्र्यते हि । दशमेऽष्टादशसूक्तं स्थानेऽग्निं नरो
दीधितिभिररग्योरिति त्वमग्ने ये क्रतौ । आ० ८, १२ । इति ॥ आद्याः षडनुवा-
कास्त्रेवाङ्ग्याग्निमास्तुते षडनुवाके स्तोत्रियातुल्यपाथीः । सूत्रितं च अग्निं नरो
दीधितिभिररग्योरिति स्तोत्रियातुल्यपाथी । आ० ८, १२ । इति ॥ मंडलादिष्वेऽ-
थेषा ॥ आधाने ततोयावामिष्टौ प्रेक्ष इति स्त्रिष्टकतोऽनुवाक्या ॥ सूत्रितं च । प्रेक्षो
अग्ने इमो अग्ने इति संथाज्ये । आ० २, १ । इति ॥ एवमन्वत्वापि दीधणियादिषु
स्त्रिष्टकतोऽनुवाक्या । प्रायथायेष्टो रुदग्निरग्नीनित्यादिके द्वे शिष्टकतो याज्यानुवाक्ये
सूत्रितं च । रुदग्निरग्नीरन्वस्त्रन्यानिति हि संथाज्ये । आ० ४, ३ । इति ॥
आधाने ततोयावामिष्टाविमो अग्ने इति स्त्रिष्टकतो याज्या । सूत्रितं च । इमो अग्ने
इति संथाज्ये । आ० २, १ । इति ॥ एवमन्वत्वापि दीधणियादिष्वेषा स्तोत्रियादिको
याज्या ॥ प्रातरनुवाके अग्नेये क्रतौ त्वैष्टे मे वंदस्याग्निमस्त्रे च त्वमग्ने सुष्टव
इत्याद्याः पंचवचः । सूत्रितं च । त्वमग्ने सुष्टवो रणसंडक् । आ० ४, १३ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अग्निं नरो दीधितिभिररथ्यो हस्तं च्युती जनयंत प्रशस्तं ।

दूरे ह्यं गृहपतिमथयुं ॥ १

अग्निं । नरः । दीधितिभिः । अरथ्यः । हस्तं च्युती ।

जनयंत । प्रशस्तं ।

दूरे ह्यं । गृहपतिं । अथयुं ॥ १

नरो नेतार ऋत्विजः प्रशस्तं प्रकर्षेण स्तुतं दूरे ह्यं दूरे दृश्यमानं दूरे पश्यंतं वा गृहपतिं गृहाणां पालकमथयुं भागव्यतनयंतं वाग्निनरयोर्विद्यमानं हस्तच्युती हस्तप्रच्युत्या हस्तगत्या दीधितिभिरंगुलिभिर्जनयंतं दीधितयोऽंगुलयो भवति धीर्मानसं । अरथी प्रत्युत एने अग्निः सगरथाज्जायत इति वा । हस्तच्युती हस्तप्रच्युत्या जनयंतं प्रशस्तं दूरे दर्शनं गृहपतिमतनयंतं । नि० ५, १० । इति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

तमग्निमस्ते वसवो न्यृगवन् सुप्रतिचक्षमवसे कुतश्चत् ।

दक्षाद्यो यो दम आस नित्यः ॥ २

तं । अग्निं । अस्ते । वसवः । नि । ऋगवन् । सुप्रतिचक्षं ।

अवसे । कुतः । चित् ।

दक्षाद्यः । यः । दमं । आसं । नित्यं ॥ २

योऽग्निदंमे गृहे दक्षाद्यः पूजनीयो इतिभिः समनीयो वा नित्योऽजस्र आस वभूव तं सुप्रतिचक्षं सुप्रतिदर्शनमग्निं कुतश्चित् सर्वथादपि भवहेतोरेवसे रक्षणाय वसवो वासका ये वसिष्टा अस्ते गृहे न्यृगवन् । न्यदधः ॥

। अथ तृतीया ।

प्रे हीं अग्ने दीदृदि पुरी नोऽजंस्रवा सूर्यां यविष्ठ ।

त्वां शश्वंत उपं यंति वाजा ॥ ३

प्रऽइहः । अग्ने । दीदृदि । पुरः । नः । अजंस्रवा । सूर्यां ।

यविष्ठ ।

त्वां । शश्वंतः । उपं । यंति । वाजाः ॥ ३

यविष्ठ युवतम हे अग्ने प्रेषः प्रकर्षेण समिद्धस्वमजस्रवा यरवशीलवा सूर्यां
ज्वालावा नोऽस्रदधं पुरः पुरसादाङ्गनीशावतने दीदृदि । दीप्यन् । त्वां शश्वंतो
बहुवो वाजा अहानि हवीष्युपयंति । उपगच्छंति ॥

। अथ चतुर्थी ।

प्र ते अग्नयोऽग्निभ्यो वरं निः सुवीरांसः शोशुचंत द्युमंतः ।

यत्रा नरः समासते सुजाता ॥ ४

प्र । ते । अग्नयः । अग्निभ्यः । वरं । निः । सुवीरांसः ।

शोशुचंत । द्युमंतः ।

यत्रं । नरः । संऽभासते । सुजाताः ॥ ४

अग्निभ्यो लोकिकेभ्योऽग्निभ्यो वरमत्यंतं द्युमंतो दीपिमंतः सुवीरांसः कल्याण-
पुत्रपौत्रप्रदास्तेऽग्नयो प्र निः शोशुचंत । प्रकर्षेण नितरां दीप्यंते । यत्र वेष्मिन्सु
सुजाताः सुजन्मानो नरः कर्मणां नेतारो यजमाना ऋत्विजो वा समासते सहासते ॥

। अथ पंचमी ।

दा नो अग्ने धिया रयिं सुवीरं स्वपत्वं संहस्य प्रशस्तं ।

न थं यावा तरति यातुमावान् ।

दाः । नः । अग्ने । धिया । रधिं । सुवीरं । सुअपत्यं ।

सहस्य । प्रअक्षं ।

न । यं । यावा । तरति । यातुःसावान् । ५

सहस्राभिभवत्तुयस्य हे अग्ने सुवीरं शोभनपुत्रपौत्रोपेतं अपत्यं शोभनपौत्रोपेतं प्रअक्षं अत्र रधिं धनं धिया स्तोत्रेण नोऽअभ्यं दाः । देहि । यं रधिं यावाभिगता यत्नवीतुमावान् हिंसाया निमेतः । नलोपाभावम्ह्यं दसः ॥ यद्वा हिंसायुक्तः ॥ परो वतिर्भत्वधीयः पूरकः ॥ न तरति न वाधते ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे त्रयोविंशो वगः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

उप यमेति युवतिः सुदक्षं दोषा वस्तीर्हविष्मती वृताची ।

उप स्त्रैनंमरमंतिर्धसूयुः । ६

उप । यं । एति । युवतिः । सुदक्षं । दोषा । वस्तीः ।

हविष्मती । वृताची ।

उप । स्वा । एनं । अरमंतिः । वसुसूयुः ॥ ६

सुदक्षं सुबलं यमग्निं हविष्मती हविषा युक्ता वृताची । इतभं वतीति वृताची युक्तः । युवतिरग्निना नित्ययुक्ता दोषा वस्ती रात्रावहनि चोपैति उपगच्छति तमेनं स्वा स्त्रीयारमतिर्दीप्तिर्धसूयुः स्तोत्रं धनमिच्छन्त्यपैति ॥

। अथ सप्तमी ।

विष्वा अग्नेऽपं दृहारातीर्थभिस्तपोभिरदंष्ट्रो जह्वंथं ।

प्र निस्वरं चातयस्वामीवां । ७

विष्णा । अग्ने । अयं । इह । अरातोः । येभिः । तपःऽभि ।

अदहः । जरुथं ।

प्र । निऽस्वरं । चातवस्व । अनीवां ॥ ७

हे अग्ने विद्या विद्यानरानोः यन्नू तपोभिस्त्रेजोभिरपदह । येभिर्वैसापोभिषे-
रुथं पशुयद्धकारिणं राक्षसं ॥ नृष्यातेरुद्यमप्रत्यवे सति जरुथयद्धनिष्पत्तिः ॥
अदहः दहसि । किंचानीवां रोगं निररं न्यङ्कृतोपतापं यथा भवति तथा ॥ स्तृ-
यद्धोपतापयोरिति धातुः ॥ प्र चातवस्व । प्रकथं च नाशय ॥ अततिगन्त्यर्थो वेति
अदभास्करमिन्द्रः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

आ यस्तौ अग्ने इधते अनीकं वसिष्ठ शुक्र दीदिवः पावकः ।

उतो न एभिः स्तवथैरिह स्याः ॥ ८

आ । यः । ते । अग्ने । इधते । अनीकं । वसिष्ठ । शुक्र ।

दीदिवः । पावकः ।

उतो इति । नः । एभिः । स्तवथैः । इह । स्याः ॥ ८

वसिष्ठ अथ शुक्र शुक्र दीदिवो दीप्त पावक घोषक हे अग्ने ते तनानीकं तेजो
य एधते समेधयति तस्यैव नोऽस्माकसुतो अपि वैभिः कथयैः सोद्वैरिहास्मिन्वप्रे
स्यः । भव ॥

॥ अथ नवमी ॥

वि ये तौ अग्ने मेजिरे अनीकं मर्ता नरः पितृासः पुरुत्रा ।

उतो न एभिः सुमना इह स्याः ॥ ९

वि । ये । ते । अग्ने । मेजिरे । अनीकं । मर्ताः । नरः ।

पितृासः । पुरुत्रा ।

उतो इति । नः । एभिः । सुसनाः । इह । स्याः ॥ ९

ये अग्ने त्रे तपानीकं तेषां पितृषासः पितृहिता आर्षेया वा सती ऋतुष्या नरः
कर्मणां नेतारो ये वज्रपाणाः पुद्गला वज्रसु देवेषु विभेजिरे विभजंते । आदपुरिति
वापत् । तेषामिव नोऽप्याकृतो अप्येभिः स्तुतैः सह सोमैर्वा सुमना अतुपाह-
कचनाः सन् इह वसे स्याः । भव ॥

। अथ दशमी ।

इ॒मे न॒रो॑ व॒ज्रह॒स्त्र्येषु॑ अ॒र्रा॒ वि॒श्व॒ा अ॒र्दे॒वी॒रभि॑ सं॒तु मा॒या ।

ये मे॒ धियं॑ प॒नय॑न्त प्र॒शस्तं॑ ॥ १०

इ॒मे । न॒रः । व॒ज्रह॒स्त्र्येषु॑ । अ॒र्राः । वि॒श्व॒ा । अ॒र्दे॒वीः ।

अ॒भि । सं॒तु । मा॒याः ।

ये । मे॒ । धि॒यं॑ । प॒नय॑न्त । प्र॒शस्तं॑ ॥ १०

ये ऋतुष्या मे सदीयां प्रशस्तां प्रकृतां धियं कर्म स्तुतिं वा पनयन्त स्तुवन्ति ब्रुवन्ति
वा त इमे ऋषि स्त्रिगवा नरो ऋतुष्या वज्रहस्त्र्येषु संपामेषु अर्रा अर्देवीरासुरीर्विश्वाः
सर्वा माया अभिसंतु । अभिभवन्तु ॥

॥ इति पंचमस्क प्रथमे अठविंशो वगः ॥

। अथैकादशी ।

मा अ॒ग्ने॑ नि॒ स॒हाम॑ वृ॒षां मा॒शेष॑सोऽ॒वीर॑ता॒ परि॑ त्वा ।

प्र॒जाव॑न्तीषु॒ दु॒र्धांसु॑ दु॒र्व ॥ ११

मा । अ॒ग्ने॑ । नि॒ । स॒हाम॑ । वृ॒षां । मा॒ । अ॒शेष॑सः ।

अ॒वीर॑ता । परि॑ । त्वा ।

प्र॒जाव॑न्तीषु । दु॒र्धांसु॑ । दु॒र्व ॥ ११

हे अग्ने मून मूये पुत्रादिरहिते ऋते वा निषदाय । न निषदाय । ऋषामन्येषां च ऋते वा निषदाय । दुर्बं ऋतेभ्यो हितं हे अग्ने अशेषसोऽपुत्राः । तोक्य शेष इति पुत्रनामस्य पाठात् । अवीरतावीरतया बुद्ध्याश्च संतस्ता त्वां परिचरंतः प्रजापतीष्वेव दुर्बांसु ऋतेषु निषदाय ॥

। अथ द्वादशी ॥

यमञ्ची नित्यं सुपयाति यज्ञं प्रजावंतं स्वपत्यं क्षयं नः ।

स्वजन्मना शेषसा वष्टधानं ॥ १२

यं । अञ्ची । नित्यं । सुपयाति । यज्ञं । प्रजावंतं ।

सुऽपत्यं । क्षयं । नः ।

स्वऽजन्मना । शेषसा । वष्टधानं ॥ १२

यं यज्ञं वष्टान्प्रयत्नान्प्रयत्नान्निर्नित्यसुपयाति तं प्रजावंतं ऋत्यादिसहितं स्वपत्यं शोभनसंतानोपेतं स्वजन्मनोरसेन शेषसा पुत्रेषु वष्टधानं वधमानं क्षयं ऋष्टं नोऽस्त्रभ्यं हे अग्ने देहीति शेषः ॥

। अथ त्रयोदशी ।

पाहि नी अग्ने रक्षसो अर्जुंष्टात्पाहि धूर्तेररंरुषो अघायोः ।

त्वा बुजा घृतमायू रभि स्यां ॥ १३

पाहि । नः । अग्ने । रक्षसः । अर्जुंष्टात् । पाहि । धूर्तेः ।

अरंरुषः । अघायोः ।

त्वा । बुजा । घृतमायून् । अभि । स्यां ॥ १३

हे अग्ने नोऽस्त्रान्बुष्टादभीतिविषवाङ्मसो राक्षसात्पाहि । रक्ष । किंवार-
रुषोऽश्वरुषावोः पापनिष्कतो धूर्तेरिंसकात्पाहि । अपि च त्वा त्वा बुजा अघाव-
भूतेन घृतमायून् घृतमाकाशानभिष्यां । अष्टवभिभवेवं ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

सेद्ग्निरग्नीं रत्यस्वन्वान्यत्र वाजी तनयो वीङ्गुपाणिः ।

सहस्रपाथा अक्षरां समेति ॥ १४

सः । इत् । अग्निः । अग्नीन् । अति । अस्तु । अन्यान् ।

यत्र । वाजी । तनयः । वीङ्गुपाणिः ।

सहस्रपाथाः । अक्षरां । संऽएति ॥ १४

* स इत् स एवाग्निराङ्गनीयादिरक्षदीयोऽन्यानिगरानग्यदीयानग्नीनग्यस्तु । अतिभयत् । अत्र यस्मिन्नग्नी वाज्ययनवान् वसवान्वा वीङ्गुपाणिर्दृष्टः । वीङ्गु च्यौत्त्रमिति वसनापसु पाठात् । सहस्रपाथा बहुस्रो बहुस्थानो वा बहुदको वा तनयोऽस्त्युत्तोऽक्षराक्षरेण अक्षरहितेन स्तोत्रेण समेति सम्यक् परिचरसेति । अथयुत्तवत एवाग्निरग्यदीयानग्नीनभिभवतीति भावः ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

सेद्ग्नियो वहुष्यतो निपातिं समेक्षारमंहस उरुष्यान् ।

सुजातासः परिं चरन्ति वीराः ॥ १५

सः । इत् । अग्निः । यः । बहुष्यतः । निऽपातिं । संऽएक्षारं ।

अंहसः । उरुष्यात् ।

सुजातासः । परिं । चरन्ति । वीराः ॥ १५

सः समेक्षारं प्रबोधकं बहुष्यतो हिंसकात् । बहुष्यतिर्हितिकर्मेति वाक्यः । उरुष्यात् अधिकादंहसः पापाञ्च निपाति अत्यन्तं रक्षति । यं च सुजातासः सुजन्मान एव वीराः स्तोतारः सुता वा परिचरन्ति स इत् सु एवाग्निः ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे पंचविंशो वगः ॥

॥ अथ षोडशी ॥

अ॒यं सो अ॒ग्निराहु॑तः पु॒रु॒त्रा य॒मी॒शानः॑ स॒मि॒दि॒धे ह॒वि॒षान् ।

परि॑ य॒मे॒त्य॑ध्व॒रेषु॑ चो॒ता ॥ १६

अ॒यं । सः । अ॒ग्निः । आऽहु॑तः । पु॒रु॒त्रा । यं । दू॒शानः॑ ।

सं । इत् । इ॒धे । ह॒वि॒षान् ।

परि॑ । यं । ए॒ति । अ॒ध्व॒रेषु॑ । चो॒ता ॥ १६

यमग्निमीशानः समृच ऐश्वर्यमिच्छन् वा हविष्यान् यजमानः समिधे सम्यक् दीपयति । यं वाध्वरेषु विसारयितेषु यज्ञेषु चोता देवानामाह्वाता पठेति परिगच्छति सोऽयमग्निः पुरुत्रा बह्वेषु देशेषु बह्वेषु यज्ञेषु वाह्यत आहुतिभिरभिक्षतः ॥

॥ अथ समदशी ॥

त्वं अ॒ग्न आ॒हव॑नानि भू॒री॑शानास आ जुहु॒याम॑ नित्या ।

उ॒भा ऊ॒खं॑तो ब॒हू॒ तू मि॒ये॒धे ॥ १७

त्वे इति॑ । अ॒ग्ने । आ॒हव॑नानि । भू॒रि॑ । दू॒शानासः॑ । आ ।

ज॒हु॒याम॑ । नि॒त्या ।

उ॒भा । ऊ॒खं॑तः । ब॒हू॒ तू इति॑ । मि॒ये॒धे ॥ १७

हे अग्ने त्वे त्वयोशानासो धनानामीश्वराः संतो नित्या नित्यान्यग्निहोत्रादीन्मन्त्रोभो बहून् बह्वनश्चेत्त्वं सोत्वं यत्त्वं च ऊखंतः कुर्वतो मियेधे यज्ञे भूरि बह्वन्याह्वानानि हवीष्यापुष्टयाम आजुह्वयाम ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

इ॒मो अ॒ग्ने वी॒त॒त॒मा॒नि ह॒व्याज॑स्रो व॒शि॒ दे॒वता॑तिमच्छं ।

प्रति॑ न इ॒ सु॒र॒भी॒षि॑ व्यं॒तु ॥ १८

ऋग्वेदः ।

इ॒मो इ॒ति । अ॒ग्ने । वी॒तः॒त॒मानि । इ॒ध्या । अ॒ज॒स्रः ।

व॒क्षि । दे॒वऽता॒तिं । अ॒च्छं ।

प्र॒तिं । नः । इ॒ । सु॒र॒भी॒षि॑णं । अ॒यं॒तु ॥ १८

हे अग्ने त्वत्पत्न्योऽनवरतः सन् इमो इमानि वीततमान्यतिशयेन कांतानि इध्या इध्यानि देवतातिं देवानां समूहमपि वक्षि । वक्ष् । अच्छ गच्छ च । नोऽजस्रदीवानि सुरभीषि घोषनानीमेवानि इध्यानि देवाः प्रतिः प्रति अयंतु । प्रत्येकं काचवंतां ॥

। अथैकोनविंशो ।

मा नो॑ अ॒ग्नेऽवी॒र॒न्ते॑ प॒रा॒ दा॒ दु॒र्वास॒सेऽम॑न्तये॒ मा नो॑ अ॒स्यै॑ ।

मा नः॑ क्षु॒धे॒ मा॒ र॒क्ष॑से॒ ऋ॒ता॒वो॒ मा नो॑ द॒मे॒ मा॒ व॒ने॒ पा॒

क्षु॒ध्याः॑ ॥ १८

मा । नः । अ॒ग्ने । अ॒वी॒र॒न्ते॑ । प॒रा॒ । दाः । दुः॒ऽवा॒स॒से॑ ।

अ॒म॒न्त॒ये॑ । मा । नः । अ॒स्यै॑ ।

मा । नः । क्षु॒धे॒ । मा॒ । र॒क्ष॑से॒ । ऋ॒ता॒वः॑ । मा । नः । द॒मे॑ ।

मा । व॒ने॑ । पा॒ । क्षु॒ध्याः॑ । ॥ १८

हे अग्ने नोऽज्ञानवीरन्तेऽपुत्रतायै मा परादाः । मा देहि । दुर्वाससे दुष्टपत्न्याय च नो मा परादाः । अस्मा अमन्तयेऽभिधान्यै नोऽज्ञान्मा परादाः । क्षुधेऽथनावायै नोऽज्ञान्मा च परादाः । रक्षसे वक्षिने चाज्ञान्मा परादाः । हे ऋतावः सत्यवचने नोऽज्ञान् दमे ऋते वा क्षुध्याः । मा किंसोः ॥ ऋच्छां कौटिल्य इति धातुः ॥ वने चाज्ञान्मा क्षुध्याः ॥

। अथ विंशो ।

नू॒ मे॒ ब्र॒ह्मा॒स्य॒म् अ॒च्छं॒शाधि॒ त्वं दे॒व म॒घ॒व॒ज्ञाः॑ सु॒षू॒दः॑ ।

रा॒तो॒ स्या॑मो॒भवा॑स॒ आ॒ ते॒ य॒यं॒ पा॒त॒ स्व॒स्वाभिः॑ रु॒दा॒ नः॑ । २०

सु । मे । ब्रह्माणि । अग्ने । उत् । शशाधि । त्वं । देव ।

मघवत्स्यः । सुसुदः ।

रातौ । स्याम । उभयासः । आ । ते । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ २० ॥

हे अग्ने मे मम मर्दर्थं ब्रह्माण्यवानि तु चिप्रसृष्टयाधि । उत्कर्षेण शोषितानि क्रुद् । किं च हे देव द्योतमानग्ने मघवद्भ्यो ऋषिद्भ्योऽस्यं सुसुदः । अज्ञानि प्रेरय । ते त्वदीयायां रातौ दान उभयासः श्रोत्रिणः शस्त्रिणश्च अथवा सुसुदंतौ यजमानाश्च पयसा स्याम । आः ॥ १९ ॥ नःऽस्मान्पूर्वं त्वं व्यतिरिचाराश्च सर्वे स्वस्तिभिरपिनायिभिर्मंगलैः । तथा च यास्कः । अस्तीत्वपिनायनामास्तिरभि- पूजितः अस्तीति । सदा पात । रक्षण ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे षड्विंशो वर्गः ॥

॥ अथैकविंशी ॥

त्वमग्ने सुहवी रण्वसंहकसुदीती सूनो सहसो दिदीहि ।

मा त्वे सचा तनये नित्य आ घक्का वीरो अस्मन्नयो वि

दासीत् ॥ २१ ॥

त्वं । अग्ने । सुऽहवः । रण्वऽसंहक् । सुऽदीती । सूनो इति ।

सहसः । दिदीहि ।

मा । त्वे इति । सचा । तनये । नित्ये । आ । घक् । मा ।

वीरः । अस्मत् । नर्थः । वि । दासीत् ॥ २१ ॥

सहसः सूनो सहसः सुत हे अग्ने सुहवः आह्वानो रण्वसंहक् रमणीयसंदर्शनस्व' सुदीती शोभनवा दीप्य दिदीहि । दीप्यस्व । किंच तनये नित्य वीरसे पुत्रे त्वे त्वं सचा सहायभूतो माघक् । माघिघाचीः । अपि चास्त्वं पृथग्भूतोऽस्माकं वा ॥ षड्विंशे पंचमी ॥ वीरः पुत्रो नर्त्तनो नरहितो वा विदासीत् । शोपचीवत ॥

॥ अथ द्वाविंशी ॥

मा नो अग्ने दुर्भृतये सचेषु देवेष्वेव्वग्निषु प्र वीचः ।

मा ते अन्नाग्दमंतयो भृमाञ्चित् देवस्य सूनो सहसो नशंत । २२

मा । नः । अग्ने । दुःभृतये । सचा । एषु । देवः । देवेषु

अग्निषु । प्र । वीचः ।

मा । ते । अन्नान् । दुःसतयः । भृमात् । चित् । देवस्य ।

सूनो इति । सहसः । नशंत ॥ २२

ये अग्ने सवा सहायभूतस्य देवेष्वेव्वत्विग्निः सचेष्वेव्वग्निषु दुर्भृतये कच्छम-
रथाय नोऽन्नाग्ना प्रवीचः । न ऋचि । त्वत्सहायभूता अग्नयो यथा मासकच्छेय
विभ्युक्तया ऋचीत्यर्थः । किंच सहसः सूनो हे वसस्य पुत्राग्ने देवस्य द्योतमानस्य ते
तव दुर्मंतयो निपचतुदयो भृमाञ्चित् भ्रमादपि ॥ अत्र संसारणं छांदसं ॥
भ्रमादादपोत्यर्थः । अन्नाग्ना नशंत । मा व्यात्र वंत् ॥ नशदिति व्याप्तिर्नसु
पाठात् ॥

॥ अथ त्रयोविंशी ॥

स मतो अग्ने स्वनीक रेवानमर्त्यं य आजुहोति हव्यं ।

स देवता वसुवनि दधाति यं सूरिरर्थां पृच्छमान एति ॥ २३

सः । मतोः । अग्ने । सुअनीक । रेवान् । अमर्त्यं । यः

आजुहोति । हव्यं ।

सः । देवता । वसुवनि । दधाति । यं । सूरिः । अर्थां ।

पृच्छमानः । एति ॥ २३

अनीकं सुतेजस्कं हे अग्ने अमर्त्येऽमृत्युष्ये देवतात्मनि त्ववि ह्यस्यं हविषं आजु-
होति स मनीं मृत्युष्यो रेवान् धनवान्मरुति । ॐ मर्त्यं सूरिः प्राप्तेऽर्थी धनादिकायः
पृच्छमानोऽसावुदारः कास्त इति पृच्छन्ति अभिगच्छति स एव मृत्युष्यो देवता
देवताभ्यो वसुवर्निं धनपोषं ददाति । धारयति । यद्वा स देवताग्निर्वसुनि यजमानं
दधाति धारयति वमग्निं सूरिः क्षोतार्थी प्रयोजनवान् पृच्छमानः कोऽसावग्निरिति
पृच्छमान एति ॥

। अथ चतुर्विंशी ।

महो नो अग्ने सुवितस्यं विद्वावयिं सूरिभ्य आ वच्चा हृष्टं ।

येन वयं सहसावन्मदेमाविच्छितास आयुषा सुवीरा । २४ •

महः । नः । अग्ने । सुवितस्यं । विद्वां । रयिं । सूरिभ्यः ।

आ । वच्चा । हृष्टं ।

येन । वयं । सहसावन् । मदेम । अविच्छितासः । आयुषा ।

सुवीराः ॥ २४

हे अग्ने नोऽपदीयस्य महो महतः सुवितस्य कल्याणस्य कर्मणो विद्वां ।
अपदीयं कल्याणं कर्म जानन्नित्यर्थः । त्वं सूरिभ्यः क्षोत्रभ्योऽस्त्रभ्यं हृष्टं महान्तं
एविं धनमावह । रयिमेव विधिर्नाष्ट । हे सहसावन् वसवस्यग्ने येन धनेन वक्त्र
क्षोतारोऽविच्छितासोऽविच्छीषा आयुषा पुण्यायुषः सुवीराः कल्याणपुत्रपौत्राश्च संतो
महेम हृष्येम ॥

। अथ पंचविंशी ।

नू मे ब्रह्माय्यन्न उच्छंशाधि त्वं देव मघवंद्वाः सुघूहः ।

रातौ स्यामोभयांस आ ते वयं पात स्वस्तिभिः सदा नः । २५

सु॒ । मे॒ । ब्र॒ह्म॒णि॒ । अ॒ग्ने॒ । उ॒त् । अ॒था॒धि॒ । त्वं॒ । दे॒व॒ ।

म॒घ॒व॑न्त॒ऽभ्यः॒ । सु॒सू॒दः॒ ।

रा॒तौ । स्या॒म॒ । उ॒भ॒या॑सः॒ । आ॒ । ते॒ । यू॒यं॒ । पा॒त॒ ।

स्व॒स्तिः॑भिः॒ । स॒दा॒ । नः॒ ॥ २५

इत्यन्वक् प्रागेव व्याख्याता ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे सप्तविंशोऽवर्गः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन्
पुनर्याञ्चतुरो देवाहिद्यातीर्यमहेश्वरः ॥

इति श्रीमद्भाष्यकाराचार्यपरमेश्वरवैदिकशास्त्रप्रवर्तकश्रीवीरहनुमानभूपालसाम्नाज्यपुरं-
वरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदाष्टमकाण्डे ऋक्संहिताभाषे
पंचमस्य प्रथमोऽध्यायः समाप्तः ॥

य य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं बंदे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥

जुषस्व न इत्येकादशर्षं द्वितीयं सूक्तं वसिष्ठस्वर्षं त्रैलोक्यं । आःप्रथमोक्तत्वादिदं
तनूनपाद्गृहितं । समिधाद्या अग्निविशेषाः प्रत्यृचं देवता उक्ताः । तथा चानुक्तस्यते ।
जुषस्वैकादशाप्रति ॥ पशाविष्टाविदमाप्रोभूक्तं । सूत्रितं च । जुषस्व न समिध-
निति वसिष्ठानां । आ० ३, २, इति ॥ पत्नीसंयाजे त्याद्रथागस्य थाव्या त्वाद्दे
पशावपि पुरोडाशस्यानुवाक्येनिति पूर्वसूक्तं ॥

॥ तत्र प्रथमाष्टवमाह ॥

जुषस्व नः समिधमग्ने अद्य शोचां हृद्यं जतं धूमश्चखन् । .

उपं सृश दिव्यं सानुं स्तूपैः सं रश्मिभिस्ततनः सूर्यस्य ॥ १

जुषस्व । नः । संऽद्रुधं । अग्ने । अद्य । शोचं । हृद्यं ।

यजतं । धूमं । ऋखन् ।

उपं । सृश । दिव्यं । सानुं । स्तूपैः । सं । रश्मिभिः ।

ततनः । सूर्यस्य ॥ १

हे अग्ने नोऽस्वाकं समिधतद्य जुषस्व । जुषस्व । यजतं यजनीयं प्रथस्तं धूमश्चखन्
प्रेरवन् हृद्यद्वयं चोच । दीप्यस्व च । किंच दिव्यमंतरिक्षभवं सानुं सञ्चिह्नतं
स्तूपैश्च सै रश्मिभिरुपसृश । अपि च सूर्यस्य रश्मिभिरुज्जोभिः संततनः ।
संगच्छस्व ॥

। अथ द्वितीया ॥

नराशंसस्य महिमानमेषामुपं स्तोषाम यजतस्य यज्ञैः ।

वे सुकृतं वः शुचं यो धियंधाः स्वदंति देवा उभयानि चय्या ॥ २

नराशंसस्य । महिमानं । एषां । उप । स्तोषाम ।

यजतस्य । यज्ञैः ।

ये । सुकृतवः । गुचयः । धियंघाः । स्वदंति । देवाः ।

उभयानि । हव्या ॥ २

ये देवाः सुकृतवः सुप्रज्ञाः सुकर्माणो वा गुचयो दीप्तिमंतो धियंघाः कर्मणां धारयितार उभयानि सौमिकानि च हविःसंस्थादीनि च हव्या हव्यानि स्वदंति स्वदपंति भक्षयंति तेषामेषां मध्ये यज्ञैर्हविर्भं स्तोत्रैर्वा यजतस्य बजनीयस्य नराशंसस्य नरैः प्रशंसनोयस्याग्निविशेषस्य महिमानं महत्त्वदुपस्तोषाम । वयस्यस्तुमः । तथा च वाक्साः । नरा आसीनाः शंसंति । अग्निरिति याकपूष्पिनरैः प्रशस्यो भवति । तस्यैवा भवति । नराशंसस्य महिमानमेषास्य स्तोषाम यजतस्य यज्ञैर्हो सुकर्माणः गुचयो धियं धारयितारः स्वदयंस्तु देवा उभयानि हवीषि सोमं चेतराणि च । नि० ८. ६. । इति ॥

। अथ तृतीया ॥

ईडेन्यं वो असुरं सुदक्षमंतदूतं रोदसी सत्यवाचं ।

मनुष्वदग्निं मनुना समिद्धं समध्वराय सदमिन्महेम । ३

ईडेन्यं । वः । असुरं । सुदक्षं । अंतः । दूतं ।

रोदसी इति । सत्यवाचं ।

मनुष्वत् । अग्निं । मनुना । संदृष्टं । सं । अध्वरायं ।

सदं । इत् । महेम ॥ ३

हे अध्वर्यवो वो वृषभीदेन्यं सुत्वमसुरं वसवतं सुदक्षं सुप्रज्ञं रोदसी रोदस्यो-
रंतर्गच्छे दूतं देवानां हविर्भक्षनाग्निं चरतं सत्यवाचं मनुष्वत्सुदक्षमनुना समिद्धं
समध्वराय मनुष्वत्सुदक्षमनुना प्रजापतिना समिद्धमग्निमध्वराय
व प्राय सदमित्यदेष संमहेम । संपूजयत ॥ नभसपुद्व्यस्य ज्यत्सवेनोत्सपुद्वत्सं ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

सप॑र्यवो॒ भर॑माणा॒ अभि॒ञ्जु॒ प्र॑ वृ॑जते॒ नम॑सा॒ ब॒र्हि॑र॒ग्नौ॒ ।

आ॒जु॒ह्वाना॑ हृ॒त॒पृ॑ष्टं॒ पृ॒ष॑त्पृ॒ष्व॑र्यवो॒ ह॒विषा॑ म॒र्ज॑यध्वं ॥ ४

सप॑र्यवः । भर॑माणाः । अभि॒ञ्जु॒ । प्र॑ । वृ॑जते । नम॑सा ।

ब॒र्हिः । अ॒ग्नौ॒ ।

आ॒ञ्जु॒ह्वानाः॑ । हृ॒त॒पृ॑ष्टं । पृ॒ष॑त्पृ॒ष्व॑त् । अ॒ध्व॑र्यवः । ह॒विषा॑ ।

म॒र्ज॑यध्वं ॥ ४

सपर्यवः परिचयमिच्छन्तोऽभिञ्जु अभिगतजातुकं भरमाणाः पादैर्भरन्तो बर्हिरग्ने-
मसा हविषा सहाग्नौ प्रवृजते । प्रभरन्ति । तदेव विप्रदयति । हे अध्वर्यवो हृतपृष्ठं
हृतसंसिक्तपृष्ठं पृषत् पृषत् स्थूलविन्दुभिर्वृक्तं बर्हिर्हविषा सहाजुह्वाना मर्जयध्वं ।
अग्निं परिचरत ॥

॥ अथ पंचमी ।

स्वा॒ध्वो॒ वि॒ दुरो॑ दे॒व॒य॑न्तोऽशि॒श्रू॒ रथ॑सु॒र्दे॒वता॑ता ।

पूर्वो॑ शिशुं॒ न मा॒तरा॑ रि॒हाणे॒ सम॒ग्र॒वो॒ न स॒भने॑ष्वंजन् ॥ ५

सु॒ऽध्व॑ः । वि॒ । दुरः॑ । दे॒व॒य॑न्तः । अ॒शि॒श्रूः । रथ॑सुः ।

दे॒व॒ता॑ता ।

पूर्वो॑ इति । शिशुं॑ । न । मा॒तरा॑ । रि॒हाणे॒ इति॑ । सं ।

अ॒ग्र॒वः॑ । न । स॒भने॑वु । अं॒जन् ॥ ५

स्वाध्वः सुकर्मणो देवयन्तो देवकामा मज्जमाना रथसूरयकामाश्च ॥ जसि पूर्व-
सपर्यो सुकर्म ॥ देवताता देवतातो वसो दुरो यज्ञमहहरणि अशिश्रूः ।

आश्रितवः । किं च समनेषु यज्ञेषु पूर्णि प्राचीने प्राग्ये जुहपभ्यो शिषुं न
 नक्षत्रिण मातरौ गात्रौ रिहाये अग्निं लिहाने अयुं नो न यथा नद्यः खेला खलुदक्तेन
 तद्भ्यमंजनम् । अध्वर्यव आज्येन समंजंति ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये प्रथमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

उ॒त यो॒ष॒ण्ये दि॒व्ये म॒ही न॒ उ॒षा॒सान॒क्ता सु॒दु॒षे॒ष घे॒नुः ।

व॒हि॒ष॒दा पु॒रु॒ह॒ते म॒घो॒नी आ य॒ज्ञि॒ये सु॒वि॒ताय॑ अ॒येतां॑ ॥ ६

उ॒त । यो॒ष॒ण्ये इति॑ । दि॒व्ये इति॑ । म॒ही इति॑ । नः ।

उ॒षा॒सान॒क्ता । सु॒दु॒षा॒ऽऽव । घे॒नुः ।

व॒हि॒ऽऽदा॑ । पु॒रु॒ह॒ते इति॑ पु॒रु॒ऽऽह॒ते । म॒घो॒नी इति॑ । आ ।

य॒ज्ञि॒ये इति॑ । सु॒वि॒ताय॑ । अ॒येतां॑ ॥ ६

उतापि च योषणे युग्यौ स्मरूपे वा दिव्ये दिवि अवे मही मह्यौ वहिषदा
 वहिषि सीदंत्यौ पुरुहते वरुभिः सुते मघोनी धनवत्यौ यज्ञिये यज्ञार्हे उषासानक्ता-
 होरात्रे सुदुषेघेनुः कामघुग्धेरिष नोऽस्मान् सुविताय कल्याणाय अयेतां ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

वि॒प्रा य॒ज्ञेषु॑ मा॒नु॒षेषु॑ का॒रु म॒न्ये वा जा॒तवे॑दसा य॒ज॒ध्वे ।

ऊ॒र्ध्वं नो॑ अ॒ध्वर॑ स्ना॒तं ह॒वेषु॑ ता दे॒वेषु॑ व॒नथो॑ वा॒र्याणि॑ ॥ ७

वि॒प्रा । य॒ज्ञेषु॑ । मा॒नु॒षेषु॑ । का॒रु इति॑ । म॒न्ये । वा ।

जा॒तवे॑दसा । य॒ज॒ध्वे ।

ऊ॒र्ध्वं । नः । अ॒ध्वर॑ । स्ना॒तं । ह॒वेषु॑ । ता । दे॒वेषु॑ । व॒नथः॑ ।

वा॒र्याणि॑ ॥ ७

हे देव्यो हेतारो विद्या मेधाविनो जातवेदसा जातधनो मातृभेभु बहुष्यैः
क्रियमाणेषु वक्षेभु काहू कर्मणां कर्तारो वां युवा वजथै यद् मन्ये । क्षीणि ।
किं च हृषेभु हृषनेभु क्षोत्रेभु सत्सु नोऽभाकमध्वरमकुटिलं वज्रसूर्धं देवाभिहृष्यं
कृतं । कुहृतं च । अपि च ता तौ युवां देवेभु विद्यमानानि वावीषि धनानि
वनयः । संजभयः । तान्यस्त्रभ्यं संप्रवच्छेप इत्यर्थः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

आ भार॑ती भार॑तीभि॒ स॒जोषा॑ इ॒डा दे॒वैर्मनु॑ष्यै॒र्भिर॒ग्निः ।

सर॑स्वती सार॒स्वतेभि॑र॒र्वाक् ति॒स्रो दे॒वीर्वर्चि॑रेदं स॒दंतु॑ ॥ ८

आ । भार॑ती । भार॑तीभिः । स॒जोषा॑ । इ॒डा । दे॒वैः ।

मनु॑ष्यै॒भिः । अ॒ग्निः ।

सर॑स्वती । सार॒स्वतेभिः॑ । अ॒र्वाक् । ति॒स्रः । दे॒वीः । वर्चिः॑ ।

आ । इ॒दं । स॒दंतु॑ ॥ ८

एतदाद्यकचतुष्टयं द्वितीयाष्टकस्याष्टमाध्याये । न० १, ४, ८ । यद्यपि व्याख्यातं
तथापि व्यनधानात्पक्षेपतोऽत्रापि व्याख्यायते । भारती भरतस्यादित्यस्य पत्नी
भारतीभिः सजोषाः संहितेडा मनुष्येभिरमनुष्यलोकभवैर्देवैः सार्धमग्निरागच्छत ।
सरस्वती सारस्वतेभिः सारस्वतेभ्यमस्यानैर्देवैः सार्धमर्वागच्छदभिहृष्यभागच्छत ।
आगत्य तिस्रो देवोर्देवाः ॥ प्रथमार्धे द्वितीया ॥ वर्चिरिदमासदंतु ॥

॥ अथ नवमी ॥

तन्न॑स्तुरी॒पम॑धं पोष॒वित्त्न, दे॒वं त्वष्ट॑र्विं रं॒राणः॑ स्य॒स्व ।

यतो॑ वी॒रः कर्म॑स्यः सु॒हृत्तो॑ वृ॒क्तया॑वा जा॒धते॑ दे॒वका॑मः ॥ ९

तत् । नः । तुरी॑पं । अ॒धं । पो॒ष॒वि॒त्त्न, । दे॒वं । त्वष्टः॑ । वि ।

रं॒राणः॑ । स्य॒स्वति॑ स्स॒स्व ।

वतः । बीरः । कर्मस्थः । सुदक्षः । युक्त्यावा । जायते ।

देवक्रामः ॥ ८

देव द्योतमान हे त्वष्टः रराणो रमभायस्तं नोऽन्नाकं तुरीयं त्वरितमात्रं पशु
बोधयित्वा पोषणं तद्वेत्तो वि स्रष्ट । विशेषेणावसानं प्रापय । विभोषयेत्यर्थः ।
वतो रेतसः कर्मस्थकर्मसु साधुः सुदक्षः सुवला युक्त्यावा सोमसुत् देवक्रामो
बीरः पुत्रो जायते ॥

॥ अथ दशमी ॥

वनस्यतेऽर्षं सृजोषं देवानग्निर्हविः शमिता सूदयाति ।

‘सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेदं’ ॥ १०

वनस्यते । अर्षं । सृज । सपं । देवान् । अग्निः । हविः ।

शमिता । सूदयाति ।

सः । इत् । जं हतिं । होता । सत्यतरोः । यजाति । यथा ।

देवानां । जनिमानि । वेदं ॥ १०

हे वनस्यते देवानुपायस्रष्ट । अथ परोक्षस्यतिः । अग्निर्बनस्यतिः शमिता
शान्तिरूपः सन् हवि सूदयाति । प्रेरयतु । सेदु एव वनस्यतिर्होता देवानामाह्वाना
सत्यतरोऽपि सन् यजाति । यजतु । देवानां जनिमानि जननानि यथा स्वर्ग
वेद तथा ॥

॥ अथैकादशी ॥

आ वाङ्मने सन्निधानो अर्षाङ्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः ।

वर्चिर्न आस्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अस्ततां मादर्थतां ॥ ११

आ । वाङ् । मने । सन्निधानः । अर्षाङ् । द्रेण । देवैः ।

सरथं । तुरेभिः ।

वर्हिः । नः । आसीं । अदितिः । सुऽपुत्रा । स्वाहा । देवाः ।

अस्यताः । माद्वंतां । १ ।

ये अग्ने समिधान अवीगच्छदभिस्रुखस्वमिद्रेष तुरेभिस्परितैर्देवैश्च सरथं समाव-
रथं यथा भवति तथायाहि । आगच्छ । नोऽस्माकं वर्हिरथास्तानदितिश्च सुपुत्रा
कस्याप्यपुत्रा । आहा देवाश्च सर्वेऽस्यताः संतो माद्वंतामिति ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये द्वितीयो वक्त्रः ॥

अग्निं वो देवमिति दशर्चं तृतीयं सूक्तं षष्ठिस्थानं त्रैष्टुभमाग्नेयं । अत्रेयमनु-
क्रम्यिका । अग्निं वो दशेति ॥ अग्निं वो देवमित्येतदादीनि दश सूक्तानि
तृतीयवत्तुथंविजंतानि प्रातरनुवाक आग्नेये क्रतो त्रैष्टुभे अदस्याग्निमथस्ते ऽथ
विनियुक्तानि । सूक्तानं च । अग्निं वो देवमिति दशानां तृतीयवत्तुथं चरत् ।
आ० ४, १३ । इति ॥ व्युद्धे दशरात्रेऽष्टमेऽहनीदं सूक्तमाज्यमर्षं । सूक्त्यते च ।
द्वितीयस्थानिं वो देवमित्याज्यं । आ० ८, १० । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अग्निं वो देवमग्निभिः सजोषा यजिष्ठं दूतमध्वरे ह्यगुध्वं ।

यो मत्स्येषु निधुविर्ऋतावा तपुंसूर्वा ह्यताश्च पावकः ॥ १

अग्निं । वः । देवं । अग्निऽभिः । सऽजोषाः । यजिष्ठं । दूतं ।

अध्वरे । ह्यगुध्वं ।

यः । मत्स्येषु । निऽधुविः । ऋतऽवा । तपुःऽसूर्वा । ह्यतऽश्चः ।

पावकः ॥ १

ये देवा वो यथं देवं द्योतमानमग्निभिरग्न्यैरग्निभिः सजोषाः सजोषयं वर्हितं न
द्वितीयादे प्रथमा ॥ यजिष्ठं षट् तममग्निमध्वरे कौटिल्यरचिते वसो दूतं कथ्युं ।
शुद्धं । वोऽग्निर्देवोऽपि सन् मत्स्येषु निधु विर्निमरं भ्रू षष्ठिर्ऋतावा यज्ञमाहु
कल्पमान्वा तपुंसूर्वा तावकतेजा ह्यताश्चः पावकः योषकश्च भवति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

प्रोचदन्वो न यवसेऽविष्यन्वदा महः संवरणाद्वास्यात् ।

आदंस्य वातो अमुं वाति शोचिरधं स ते व्रजनं कृष्णमस्ति ॥२

प्रोचत् । अथः । नः । यवसे । अविष्यन् । यदा । महः ।

संवरणात् । वि । अस्यात् ।

आत् । अस्य । वातः । अमुं । वाति । शोचिः । अधं । स ।

ते । व्रजनं । कृष्णं । अस्ति ॥ २

• यवसे वासेऽविष्यन् प्रचयन् प्रोचत् यद्वं कुर्वन् संवरन्वाहो न आह इव सद्यो
अच्युतः संवरणाच्चिरोधा । दावरूपोऽग्निबंधा व्यस्यात् सततेषु वृक्षेषु पित्तवते
आप्तदाहान्नेः शोचिरचिरतु वातो वाति । अथ प्रत्यक्षम्भुतिः । अधानंतरं हे अग्ने
ते तव व्रजनं पत्नं केष्यावति । अचति । स्येति पूरणः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

उद्यस्यं ते नवजातस्य वृष्णोऽग्ने चरंत्यजरा इधानाः ।

अच्छा द्यामरुष धूम एति सं दूतो अग्ने देयंसे हि देवान् ॥ ३

उत् । उद्यस्यं । ते । नवऽजातस्य । वृष्णाः । अग्ने । चरंति ।

अजराः । इधानाः ।

अच्छा । द्यां । अरुषः । धूमः । एति । सं । दूतः । अग्ने ।

देयंसे । हि देवान् ॥ ३

हे अग्ने नवजातस्य नवप्रादुर्भावस्य वृष्णो वसिष्ठस्य ते तवाजरा अरारक्षिता
ज्याहारवना अजरंति अजरंति त्वत्कारुण्य आरौचनानो धूमो द्यामच्छ दिवसभ्येति ।
अच्यति हे अग्ने त्वं दूतः सन् देवान् सजीवसे हि । संप्राप्नोषि च ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

वि वर्यं ते पृथिव्यां पाजो अश्रैत्तृषु यद्वा समहृक्तं जभैः ।

सेनेव सृष्टा प्रसित्तट एति यवं न दस्म जुह्वा विवेक्षि । ४

वि । वर्यं । ते । पृथिव्यां । पाजः । अश्रैत् । तृषु । यत् ।

अश्रा । संऽअहृक्तं । जभैः ।

सेनाऽइव । सृष्टा । प्रऽसितः । ते । एति । यवं । न । दस्म ।

जुह्वा । विवेक्षि । ४

ये अग्ने यस्य दापरूपस्य ते तव वाजस्येनः पृथिव्यां भूभ्यां तद्दु क्षिप्रं व्यञ्जेत्
विश्रयति यद्यदाह्वानि काटादीनि जभैर्दत्तैः । ज्वालाभिरित्यर्थः । समहृक्तं ज्वल्लो
खादति । तथा सेनेव सृष्टोद्युक्ता ते तव प्रसित्तृष्वालेति । गच्छति । दस्म हे
दशनीयान्मे त्वं यवं न यवमिव जुह्वा ज्वालयति विवेक्षि । काटादीनि भक्षयति
व्याप्नोति वा ॥

॥ अथ पंचमी ॥

तमिहोषा तसृषसि यविष्ठमग्निमत्सं न मर्जयंत नरः ।

निशिशाना अतिथिमस्य योनौ दीदायं शोचिराहुतस्य दृष्णाः ॥ ५

तं । इत् । दोषा । तं । सृषसि । यविष्ठं । अग्निं । अत्सं ।

न । मर्जयंत । नरः ।

निऽशिशानाः । अतिथिं । अस्य योनौ । दीदायं । शोचिः ।

आऽहुतस्य । दृष्णाः । ५

यविष्ठं युवतममतिथिमतिथिवापूच्छं तमिहोषाग्निं दोषा दोषायां रात्राहुवसि
वासरेऽपि तमेवस्याग्नेर् योनौ स्थानं आहुवनोवाद्यतने विष्ये वा निशिशाना दीपधंतो
नरो भद्रव्या अत्सं न सततगमनमुक्त्वा षोडारमन्त्रमिव मर्जयंत । परिचरति । आहुतस्य
व दृष्णाः । काशानां यविष्ठरग्नेस्तस्य शोचिर्दृष्णाः दीदायं । दीप्यते ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये इतोबो वर्गः ॥

॥ अथ

सुसंहृक्तं स्वनीकं प्रतीकं वि यदुक्तो न रोचंस उपाके ।

दिवो न ते तन्यतुरे त शुष्मश्चिवो न सूरः प्रति चक्षि भानुं ॥ ४

सुसंहृक् । ते । सुस्वनीक । प्रतीकं । वि । यत् । उक्तः ।

न । रोचंसे । उपाके ।

दिवः । न । ते । तन्यतुः । एति । शुष्मः । चित्रः । न ।

सूरः । प्रति । चक्षि । भानुं ॥ ४

सुसंहृक्तं स्वनीकं प्रतीकं वि यदुक्तो न रोचंस इव । सुपर्यन्तव वा उपाकेऽनिके वि रोचंसे विशेषेण दीप्यते तदा ते तत्र प्रतीकं रूपगणं वा सुसंहृक्तं सुसंहृक्तं भवति । किंच ते तत्र शुष्मो दिवोऽतिरिक्त्वात्तन्यतुनीयनिरिवैति । निगच्छति । चिवो हर्षनीयः सूरो न सूर्य इव भानुं स्वां दीप्तिं प्रतिचक्षि प्रदर्शयति ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

यथा वः स्वाहाग्ना दार्शेम परीडाभिर्घृतवर्षाश्च ज्व्यैः ।

तेभिर्नो अग्ने अमितैर्महोभिः शतं पूर्भिरावृत्तीभिर्न पाहि ॥ ७

यथा । वः । स्वाहा । अग्ने । दार्शेम । परि । इडाभिः ।

घृतवर्षाभि । च । ज्व्यैः ।

तेभिः । नः । अग्ने । अमितैः । महोभिः । शतं । पूःभिः ।

आवृत्तीभिः । नि । पाहि ॥ ७

हे अग्ने अग्नेऽपस्व नेत्रे वस्तुभ्यं स्वाहा आहुतं ज्विः । किंच यथा वः । निडाभिर्नोभिर्नोवेकारेः । सीरादिभिर्घृतवर्षाश्चिर्नोऽज्व्यैः । पुरोडाशादिभिश्च दार्शेण परिचरेत् तथात्पपि तेभिः । प्रसिद्धैरमितैरपरिमितैर्महोभिर्नोभिः । अक्षयपरिमिताभिरावृत्तीभिर्नोऽवृत्तीभिः । इत्यत्र इति चिरच्छनामस्तु पाठाद् । पूर्भिरावृत्तीभिरे नोऽज्ञान् नि पाहि । नितरां रच ॥

॥ अथाष्टमी ॥

या वा ते संति दाशुषे अष्ट'ष्टा गिरी वा वाभिःवृऽवतीरुष्याः ।

ताभिर्नः सूनो सहसो नि पाहि अक्षूरीञ्जरितृजातवेदः ॥ ८

याः । वा । ते । संति । दाशुषे । अष्ट'ष्टाः । गिरः । वा ।

वाभिः । वृऽवतीः । उरुष्याः ।

ताभिः । नः । सूनो इति । सहसः । नि । पाहि । अत् ।

सूरीन् । जरितृन् । जातवेदः ॥ ८

सहसः सूनो हे वरुष्य पुत्र जातवेदोऽग्ने दाशुषे दानुवसे तव या वा वाच
ज्जालाः संति । अष्ट'ष्टा रक्षोभिरप्रष्टमिता गिरी वा गिरश्च संति । वाभिर्गीभिर्नृ-
वतीः पुत्रवतीः प्रजा उरुषा रक्षेः तानिचभयोभिर्नोऽकान् । अदिति प्रथस्तपचनः ।
प्रथस्तान् सूरान् उरुषा प्रेरकान् जरितृन् स्रोतृष्व नि पाहि । नितरां रश्च ॥

॥ अथ नवमी ॥

निर्यत्पूतेव स्वधितिः शुचिर्गात्स्वया कृपा तन्वाइरोचमानः ।

आ यो मात्रोरुशेन्यो जनिष्ट देवयज्याय सुक्रतुं पावकः ॥ ९

निः । यत् । पूताऽर्चुव । स्वधितिः । शुचिः । गात् । स्वया ।

कृपा । तन्वा । रोचमानः ।

आ । यः । मात्रोः । उशेन्यः । जनिष्ट । देवयज्याय ।

सुक्रतुः । पावकः ॥ ९

बशदा शुचिरग्निः अवा सकोवया तन्वा ततवा कृपा कृपया रीत्या रोचमानः
पूतेव अधितिस्त्रोच्छीकृता स्वधितिदिव निगात् आहाश्रिगंश्चति तदानो देवयज्याय
भवति । तदेव विषदवति । योऽग्निद्वेष्यः अगनीवः सुक्रतुः सुकर्ता पावकः बोधकश्च
मात्रोररुशेराजनिष्ठ आजावत च देवज्याय भवतीति ॥

। अथ दशमी ।

एता नो अग्ने सौभंगा दिदीद्यपि क्रतुं सुचेतमं वतेम ।

विष्वा स्तोत्रभ्यो गृणते च संत यूयं पात स्वस्तिभिः सदा

नः ॥ १०

एता । नः । अग्ने । सौभंगा । दिदीद्यपि । क्रतुं ।

सुचेतमं । वतेम ।

विष्वा । स्तोत्रभ्यः । गृणते । च । संतु । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ १०

हे अग्ने एतैतानि परिदृश्यमानानि सौभगा सौभगानि घोभनानि धनानि नोऽकभ्यं दिदीद्यपि दीपय । हेहि वा । अप्यपि च क्रतुं कर्म यज्ञानां कर्तारं वा सुचेतमं घोभनप्रदानयुक्तं सपदानं पुत्रं वा वतेम । संभजेमहि ॥ वनतेः संभजनार्थं चर्षांतरागमे सति रूपं ॥ विश्वा विश्वानि धनानि स्तोत्रभ्य उद्गात्रभ्यो गृणते गंसते च संतु । यूयं त्वत्परिवाराय सर्वे यूयं नोऽन्नान् स्वस्तिभिः क्षेमैः सदा सवेदा पात । रक्षन ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये चतुर्थी वर्गः ॥

प्र वः शुक्रायेति दशरुं चतुर्थे सूक्तं वसिष्ठस्यापं त्रैदु भगान्नेयं । प्र व इत्यनु-
क्रांतं ॥ प्रातरनुवाकाग्निवयस्त्रयोदशसूक्तमध्ये द्वितीयत्वेनोक्तः सूक्तविनिर्गोमः ।
आ० ४, ११, ॥ एकादशिन आग्नेये पथी प्र वः शुक्रायेत्वेन । पपावा वाज्या ।
सूक्तिर्न व । प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वं यथा विप्रस्य ननुपो वृषिभिः । आ०
१, ७, । इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वं इव्यं मतिं आग्नेये सुपतं ।

यो दैव्यानि मातृषा जनुं चतर्विंशानि विद्यना जिजाति । ।

प्र । वः । शुक्राय । भानवे । भरध्वं । ह्य्यं । मतिं । च ।
अग्नये । सुपूतं ।

यः । दैव्यानि । मानुषा । जन्विं । अंतः । विश्वानि ।
विद्यना । जिगाति ॥ ।

हे इविषां षोडारो नो यूयं शुक्राय शुभ्राय भानवे दीप्राद्याग्नेये सुपूतं सुपुत्रं
ह्य्यं मतिं स्तुतिं च प्रभरध्वं । वोऽग्निदैव्यानि मातृषा मातृषाणि च पित्रा पित्रानि
जन्विं जातान्यंतरंतरा विद्यना प्रदानेन प्राग्गेष वा जिगाति गच्छति देवान्मातृष्या-
न्तरा इवीषि नेतुं वतंत इत्यर्थः ॥

। अथ द्वितीया ।

स गृत्वी अग्निस्त रुं णश्चिदस्तु यतो यविष्ठो अजनिट मातुः ।

सं या वना युवते शुचिदग्भूरि चिदन्ना समिदंति सद्यः ॥ २

सः । गृत्सः । अग्निः । तरुं णः । चित् । अस्तु । यतः ।

यविष्ठः । अजनिट । मातुः ।

सं । यः । वना । युवते । शुचिदग्भूरि । भूरि । चित् । अन्ना ।

सं । इत् । अन्ति । सद्यः ॥ २

स चित् एव गृत्वी सेधावी । तथा अंबास्तः । गृत्स इति सेधाविनाच । अग्नि-
स्तारुचस्तारको भवति । तदा यतो यदा मातृररण्या यविष्ठो युवतस्य सन् अजनिट ।
वोऽग्निः शुचिदग्भूरि दीप्रदंनो वना वनानि संयुवते आत्मना संयोजयति । किंच भूरि
चित् भूरीष्यप्यवा स्त्रीबान्यवानि सद्य इत्सद्य एव सपत्ति सत्यग्भवति ॥

। अथ तृतीया ।

अस्य देवस्य संसद्यनीके यं मतींसः श्येतं कं गृभ्ने ।

नि वो गृभं पौरुं षे बीसुषोचं इरोकं मन्निरायवे श्योच ॥ ३

अ॒स्र । दे॒वस्य॑ । सं॒सृ॒हि । अ॒नी॒के । यं । म॒र्ता॑सः । श्ये॒ ।

ज॒गृ॒भ्ने ।

नि । यः । गृ॒भं । पौ॒ष॒षेयी॑ । उ॒षो॒षं । दुः॒श्यो॒कं । अ॒ग्नि॑ ।

आ॒यवे॑ । शु॒शो॒ष ॥ ३

अस्र देवस्याग्ने रनीके ससृहे स्वाने श्येतं चेतं गृभं यजग्निं मर्तासो जगृभ्या जगृभ्ने परिगृभन्ति । यथाग्निः पौषषेयी पृथ्वैः क्रियमाणां गृभं गृभीतं गृभोष ॥ अत्र ऋषिः सेवोषे पतन्ते । निषेवत इत्यर्थः । सोऽग्निरायवे जगृभ्यार्थं ॥ दृष्ट्याप आयन इति जगृभ्यामस्र पाठान् ॥ इरोकं सपन्नैर्दुःशेषं यथा ऋषति तथा शुशोष । दीयते ॥

। अथ चतुर्थी ।

अ॒यं क॒बिर॑क॒विषु॑ प्र॒चे॒ता म॒र्ते॑ष्व॒ग्नि॒र॒ह॒तो नि॒ चा॒यि॑ ।

स॒ मा॒ नो॒ अ॒त्रं॑ ज॒हुरः॑ स॒हस्रः॑ स॒दा॒ त्वे॒ सु॒म॒न॑सः स्याम ॥ ४

अ॒यं । क॒विः । क॒विषु॑ । प्र॒चे॒ताः । म॒र्ते॑षु । अ॒ग्निः ।

अ॒ह॒तः । नि॒ । चा॒यि॑ ।

सः । मा॒ । नः । अ॒त्रं॑ । ज॒हुरः॑ । स॒हस्रः॑ । स॒दा॑ । त्वे॒ इति॑ ।

सु॒म॒न॑सः । स्या॒म ॥ ४

कविः क्रांतइक् प्रचेताः प्रकाशकोऽहृतो ऋषयश्चरन्ति रश्मिः अग्निरकविष्वक्रांतइक् अर्तेषु ऋषयश्चरन्तेषु निधावि । निहितः । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः । सहस्रो ऋषयश्चने त्वे अग्निं त्वयि सदा यथं सुमनसः सुमनसः स्याम स त्वमत्राग्निं ह्योके नोऽस्मान्मा जहुरः । ना हिंसीः ॥

। अथ पंचमी ।

आ॒ यो॒ वो॒र्नि॑ दे॒वस्य॑ तं स॒सा॒द॒ क॒त्वा॒ ह्य॒ग्नि॒र॒ह॒ता॑ अ॒तां॒री॒त् ॥

त॒मो॒षं॒घी॒ष॒ व॒जि॒न॑स॒ ग॒भं॑ भूमि॒ष्व॒ वि॒श्व॒धा॒य॒सं॑ वि॒भर्ति॑ ॥ ५

आ । यः । योनिं । देवः कृतं । ससादं । क्रत्वा । चि ।

अग्निः । अद्यतान् । अतारोत् ।

तं । ओषधीः । च । वनिजः । च । गर्भं । भूमिः । च ।

विश्वऽधायसं । विभर्ति । ५

योऽग्निर्देवकृतं देवैः कल्पितं योनिं स्थानमाससाद अथास्ते । किमर्थं देवाः स्थानं कल्पयन्नेरित्यत आह । चि वक्त्रात्सारणादग्निः क्रत्वा प्रसवान्मृतान्देवान-
नारोत् । विश्वधायसं विश्वं चारकभोषधीरोषधो वनिजश्च वृक्षाश्च गर्भं गर्भं
वंतं तं विभर्ति । भूमिश्च विभर्ति ॥ मृतमेव विभर्तीति पदं बहुवचनान्तया विप-
रिचतं सदोषधीभिर्दानिभिश्च संबध्यते ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये पंचमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

ईशे च्छान्निरमृतस्य भूरेरीशे रावः सुवीर्यस्य दातोः ।

मा त्वा वयं सहसावसवीरा माष्ववः परिं सहाम मादुवः ॥ ६

ईशे । चि । अग्निः । अद्यतस्य । भूरैः । ईशे । रावः ।

सुवीर्यस्य । दातोः ।

मा । त्वा । वयं । सहसावसु । अवीराः । मा । अष्ववः ।

परिं । सहाम । मा । आदुवः । ६

अमृतस्यासहस्रं वा ॥ द्वितीयार्थे षष्ठी ॥ भूरैरधिकं दातोदात्मनिरीशे । ईशे
चि । सुवीर्यस्य योभनवीर्यबुद्धं रावो धनं दातुमीशे । ईशे । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः ।
सहसावनु हे वसवन्ने वसं वसिष्ठा अवीराः पुत्रादिरक्षिताः संतो वा परिपदाव ।
वा पशुं परिपदाव । अश्वपो ह्यपरक्षिताश्च संतो वा परिपदाव । तथा च वाक्यः ।
अथ इति रूपनामेति । अदुवः परिपरषष्ठीनाश्च वा परिपदाव ॥

। अथ सप्तमी ।

परिषद्यं अरंणस्य रेकणो नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।

न शेषो अग्ने अन्यजातमस्यर्चेतानस्य मा पथो वि दुक्षः ॥ ७

परिऽसद्यं । हि । अरंणस्यं । रेकणः । नित्यस्य । रायः ।

पतयः । स्याम ।

न । शेषः । अग्ने । अन्यऽजातं । अस्ति । अर्चेतनास्य । मा ।

पथः । वि । दुक्षः ॥ ७

* अरण्यस्थानस्य रेकणो धनं परिषद्यं पर्याप्तं भवति हि । अतो नित्यस्यापुनर्दे-
नस्य रायो धनस्य पावः स्याम । यद्द्वारणस्य रेकणो धनं परिषद्यं परिहृतं भवति ।
अतो नित्यस्योरसस्य रायः पुत्राख्यस्य धनस्य पतयः स्याम । हे अग्ने अन्यजात-
जनोरर्धं शेषोऽपत्यं नास्ति । न भवति । अर्चेतानस्याविदुषः पथो मार्गान् पुत्रोत्पादन
प्रसृष्टान्मागान् मा विदुषः । मा विदुदुषः ॥ दुष वैजत्य इति घातः ॥ तथा च
यास्तः । परिहृतं द्विनोपसर्तव्यमरणस्य रेकणोऽरण्योऽपार्श्वो भवति रेकण इति
धननाम रिच्यते प्रवर्त । नित्यस्य रायः पतयः स्याम । न शेषो अग्ने अन्यजातमस्ति ।
शेष इत्यपत्यनाम शिष्यते प्रयतोऽर्चेतयमानस्य तत्प्रपत्तस्य भवति मा न पथो विदुदुषः ।
नि० १, २, । इति ॥

। अथाष्टमी ।

नहि ग्रभावारणः सुशेषोऽन्योर्देवीं मनसा मंतवा उ ।

अर्षा चिदोक्तः पुनरिक्त एत्या नी वाज्यभीषाहेतु नय्यः ॥ ८ ।

नहि । ग्रभाव । अरण्यः । सुऽशेषः । अन्यऽउर्देव्यं । मनसा ।

मंतवै । अ इति ।

अर्षं । चित् । ओक्तः । पुनः । इत् । स । एति । आ । नः ।

वाजी । अभीषाट् । एत । नय्यः ॥ ८

पूर्वज्ञानच्युत्त एवार्थोऽत्र प्रपंच्यते । अरण्योऽरण्यमाचोऽन्योदर्शः सुशेवः सुकृतमो
 सन् यथात्र पुत्रेण यज्ञयाव जनसा वंतना च जनसंपिप्ततव्यो न भवति हि ।
 अथ विदपि च सोऽन्योदयं शोक इत् संस्थानमेव पुनरेति । प्राप्नोति । अतो
 वाक्यप्रधानभीषाट् यत्प्रशासिभविता नव्यो नवजातः पुत्रो नोऽस्मानैत ।
 आगच्छत ॥

॥ अथ नवमी ॥

त्वमग्ने वदुष्यतो नि पाहि त्वमं नः सहसावन्नवद्यात् ।

सं त्वा ध्वस्मन्वदभ्येतु पाथः सं रयिः सृहयाय्यः सहस्री ॥ ८

त्वं । अग्ने । वदुष्यतः । नि । पाहि । त्वं । अं इति । नः ।

सहसाऽवन् । अवद्यात् ।

सं । त्वा । ध्वस्मन्ऽवत् । अभि । एतु । पाथः । सं । रयिः ।

सृहयाय्यः । सहस्री ॥ ८

हे अग्ने त्वं वदुष्यतो हिंसकासोऽप्राप्तिपाहि । त्वसु त्वमेवावद्यात्यापात्
 नोऽप्राप्तिपाहि । त्वा त्वां ध्वस्मन्वत् ध्वस्तदोषं पाथोऽसं रयिः समभ्येत । सस्यक्
 प्राप्नोत । अपि वाक्यान् सृहयाय्यः सृहणीयः सहस्री सहस्रसंख्याको रविरभ्येत ॥

॥ अथ दशमी ॥

एता नो अग्ने सौभंगा दिदीद्यपि क्रतुं सुचेतंसं वतेम ।

विष्वा स्तोत्रभ्यो गृणते च संतु यथं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १०

एता । नः । अग्ने । सौभंगा । दिदीद्यः । अपि । क्रतुं ।

सुचेतंसं । वतेम ।

विष्वा । स्तोत्रऽभ्यः । गृणते । च । संतु । यथं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ १०

एवा क्वप्रास्ताता ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये षष्ठे वर्गे ॥

प्राग्ने तवस इति नवसं पंचमं सूक्तं षष्ठ्युक्तं त्रैलोक्यं वैश्वानराग्निदेवताकं
तथा चातुर्थात् । प्राग्ने नव वैश्वानरीषं त्विति ॥ पितृवोगो खैगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

प्राग्ने तवसे भरध्वं गिरं दिवो अरतये पृथिव्याः ।

यो विश्वेषामसुतानामुपस्थं वैश्वानरो वावृधे जागृवद्भिः ॥ १

प्र । अग्ने । तवसे । भरध्वं । गिरं । दिवः । अरतये ।

पृथिव्याः ।

‘वः । विश्वेषां । सुतानां । उपस्थं । वैश्वानरः ॥ वावृधे ।

जागृवद्भिः ॥ १

हे सोतारक्षसेप्रहृष्टाव दिवेऽतरिचस्य पृथिव्याचारतये गन्त्रेऽग्नेये वैश्वानर
संज्ञकावाग्नेये गिरस्तुतिं प्रभरध्वं । यो वैश्वानरो विश्वनरहितोऽग्निविश्वेषां सर्वेषा-
मसुतानां देवानामुपस्थ उपस्थाने वत्ते जागृवद्भिः मधुधैर्देवैः सहितः सन् वावृधे
स्तुतिभिर्हविष वधते ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

पृष्टो दिवि धार्यग्निः पृथिव्यां नेता सिंधूनां वृषभः स्तिर्यानां ।

स मामुषीरभि विश्वो वि भाति वैश्वानरो वावृधानो वरेण ॥ २

पृष्टः । दिवि । धार्यं । अग्निः । पृथिव्यां । नेता । सिंधूनां ।

वृषभः । स्तिर्यानां ।

सः । मामुषीः । अभि । विश्वः । वि । भाति । वैश्वानरः ।

वावृधानः । वरेण । २

सिंधुना नदीनां नेता स्त्रियानामपां । शिवा आपो धरति स्वायनादिति
 वास्तवचनात् । नि० ६, १७ । इवभो धरिता वृष्टोऽर्चितस्त्रेणसा संवृत्तो वा बोऽग्नि-
 दिग्भ्यंतरिक्षे वृथिष्यां च धावि न्यधावि स वैश्वानरो विश्वनरहितोऽग्निर्दरेण श्रेणेन
 कविभा तेजसा वा वाऽधःनो धरमानः सन् मातृपोर्विशोऽधि मातृवीः प्रजाः प्रति
 विधाति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

त्वद्भिया विश्वं आयन्नसिंक्लीरसमना जहतीर्भोजनानि ।

वैश्वानर पूरवे शोशुचानः पुरो यदग्ने दारयन्दीदेः ॥ ३

त्वत् । भिया । विश्वः । आयन् । असिंक्लीः । असमनाः ।

जहतीः । भोजनानि

वैश्वानर । पूरवे । शोशुचानः । पुरः । यत् । अग्ने ।

दारयन् । दीदेः ॥ ३

हे वैश्वानर विश्वनरहिते त्वत्सो भिया भोज्यासिक्लीरसितवर्षा राजसः ॥
 प्रथमार्थे द्वितीया ॥ विश्वः प्रजा असमनाः परस्परसमेता भोजनानि घनानि
 जहतीत्यर्जन्त्व आयन् । आगच्छन् । कदात्कत आह । वद्यदा पूरवे राज्ञे
 शोशुचानो दीप्यमानः पुरस्तस्य यत्पूर्वां पुरो दारयन् दारयनदीदेः । अस्वसः । तथा
 च निगमः । अंहो राजन्वरिवः पूरवे कः । ऋषे० १, ६३, ७ । इति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

तव त्रिधातुं पृथिवी उत द्यौर्वैश्वानर व्रतमग्ने सचंत ।

त्वं भासा रोदसी आ तंतथाजंक्षेण शोचिषा शोशुचानः ॥ ४

तव । त्रिऽधातुं । पृथिवी । उत । द्यौः । वैश्वानर । व्रतं ।

अग्ने । सचंत ।

त्वं । भासा । रोदसी इति । आ । तंतथा । अजंक्षेण ।

शोचिषा । शोशुचानः ॥ ४

हे वैश्वानर विश्वेषां नराणां नेतरग्ने । तथा च यास्कः । वैश्वानरः कक्षाद्विन्वाख-
राखति विश्व एनं नरा नयंतीति वेति । तत्र द्रतं त्वत्प्रोतिकरं कर्षं विधात्वन्तरिषं
पृथिवी च उतापि च द्यौरिति तद्यो लोकाः सचंत । सेवन्ते । त्वै लोक्यवतिग्यः
प्रजाख्यदर्षं कर्षं कुर्वन्तीत्यर्थः । आ । च त्वमलक्षणे षोडश्या प्रकाशेन योयुषानो
दोष्यवानो भासा दोष्या रोदसी द्यावापृथिव्यौ चाततंष । विश्वारवसि ॥

। अथ पंचमी ॥

त्वामंके हरितीं वावशाना गिरः सचन्ते धुनयो घृताचीं ।

पतिं लृटीनां रथ्यं रयीणां वैश्वानरमुषसां केतुमङ्गां । ५

त्वां । अग्ने । हरितः । वावशानाः । गिरः । सचन्ते ।

धुनयः घृताचीः ।

पतिं । लृटीनां । रथ्यं । रयीणां । वैश्वानरं । उषसां ।

केतुं । अङ्गां ॥ ५

हे अग्ने लृटीनां प्रजानां । अितयः लृटय इति महृष्यनामसु पाठात् । पतिं स्वामिनं
रयीणां धनानां रथ्यं नेतारमुषसामङ्गा मङ्गातं केतुं प्रजापकं वैश्वानरं विश्वनरहितं
त्वां हरितोऽन्वा वावशानाः कामयमानाः सचन्ते । सेवन्ते । तथा गिरो नृषां
स्तुतिरूपा वाचो धुनयः प्रापं धुन्वाना घृताचीर्घृतसचन्त्यः । इविषा इहितः
इत्यर्थः । सचन्ते ॥

॥ इति पंचमस्य हितोये उपप्रोचो वर्गः ॥

। अथ षष्ठी ।

त्वे अंशुर्थं बसवोम्यखं क्रतुं हि ते मितमहो जुषन्तं ।

त्वं दस्यं रोक्तसो अग्न आज उरु ज्योतिर्जनयन्नायीव ॥ ६

त्वे इति । असुयं । वसव । नि ऋषवन् । क्रतुं हि । ते ।

मित्त्रमहः । सुषंतं ।

त्वं । दस्युं न् । अोकसः । अग्ने । आजः । उह । उद्योतिः ।

जनयन् । आधीय । ५

हे मित्त्रमहो मित्त्राणां पूजयितरग्ने त्वे त्ववि वसवो वासवा देवा असुयं वरुं नृषवन् । न्यगवधन् । ते क्रतुं त्वत्प्रोतिकरं कर्म सुषंतं । अग्नेवंत हि । किं च त्वभावाय कर्मवते जनारोह उद्योतिरधिकं तेजो जनयन् दस्युं कर्महीनानोकसः स्वानादाजः । निरन्धयः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

स जायमानः परमेष्ठ्योमन्वायुर्न पाथः परिं पासि सद्यः ।

त्वं भुवना जनयन्त्रभि क्रतुपत्याथ जातवेदो दद्य युन् । ७

सः । जायमानः । परमे । विःष्ट्योमन् । वायुः । न । पाथः ।

परिं । पासि । सद्यः ।

त्वं । भुवना । जनयन् । अत्रि । क्रन् । अर्पत्याथ ।

जातःवेदः । दद्य युन् । ७

हे वैश्वानर स प्रसिद्धस्त्वं परमे दूरस्थे व्योमचंतरिचे जावमानः सुखं रूपेण प्रादुर्भवं वायुर्न तथा वायुर्हि देवत्वपनेषु प्रथमं सोम पिपति तथा पाथः सोमं सद्यः परिपासि । परिपिपसि । बहा वायुरिष पाथो जसं परिपासि । परिपिपसि । व्योमवसोत्पथः । किं च हे जातवेदो जातधनान्ने त्वं सुवना सुवनाऽद्दकानि ॥ भूतं सुवनमित्तुदकानामसु पाठात् ॥ जनवसपत्यायापत्यवत्यासनीवाव यजनानाय दद्यस्य कानान् च सस्यन् अत्रिक्रन् । वैद्युतात्मनाभिक्रं दसि अभिनजंसि वा ॥

। अषाष्टमी ।

ताम॑ग्ने॒ अ॒सो॒ इ॒ध॒मे॒र॑य॒स्व॒ वै॒श्वान॑र॒ द्यु॒मती॑ । जा॒त॒वे॒दः॑ ।

यथा॒ रा॒घः॑ पि॒न्व॑सि॒ विश्व॑वार॒ पृथु॑ अ॒वो॒ दा॒शु॒षे॒ म॒र्त्या॑य ॥ ८

तां । अ॒ग्ने॒ । अ॒सो॒ इ॒ति॑ । इ॒धं॑ । आ॒ । दू॒र॒य॒स्व॒ । वै॒श्वान॑र॒ ।

द्यु॒मती॑ । जा॒त॒वे॒दः॑ ।

यथा॑ । रा॒घः॑ । पि॒न्व॑सि॒ । विश्व॑वार॒ । पृथु॑ । अ॒वः॑ । दा॒शु॒षे॒ ।

म॒र्त्या॑य ॥ ८

हे जातवेदो जातप्रस वैश्वानर विश्वनरहितान्ने ते त्विमेषणीयां इडिं द्युमती दीङ्गिमतीमसो अश्वभ्यमेरयस्व । प्रेरयस्व । इच्छा त्वैसाधः द्योतते इडि । यद्वा द्युमती ताभिषमसमेरयस्व । तथा च श्रूयते । तस्मात्स्यैवेह भूविष्टमसं भवति स एव भूविष्टं लोके निराजतोति । अथ मेषमेषणीयां तां द्युमती आरक्षती दीङ्गिमेरयस्व । यथेवा राघो धनं पिन्वसि पालयसि । अपि च हे विश्ववार विश्वैर्वरणीयान्ने पृथु निस्तीर्यं अथो वयो दाशुषे मर्त्याय यजमानाव पिन्वसि ॥

। अथ नवमी ।

तं नो॑ अ॒ग्ने॒ म॒घ॒व॑त्तः॒ पुरु॑क्षुं॒ रथिं॑ नि॒ वाजं॑ श्रु॒त्यं॑ सु॒वस्व॑ ।

वै॒श्वान॑र॒ म॒हिं॒ नः॒ शर्म॑ यच्छ॒ रु॒द्रेभि॑र॒ग्ने॒ वसु॑भिः॒ स॒जोषाः॑ ॥ ९

तं । नः॑ । अ॒ग्ने॒ । म॒घ॒व॑त्तः॒भ्यः॑ । पुरु॑क्षुं॒ । रथिं॑ । नि॒ ।

वाजं॑ । श्रु॒त्यं॑ । सु॒वस्व॑ ।

वै॒श्वान॑र॒ । म॒हिं॒ । नः॑ । शर्म॑ । यच्छ॒ । रु॒द्रेभिः॑ । अ॒ग्ने॒ ।

वसु॑भिः॒ । स॒जोषाः॑ ॥ ९

ये अग्ने भववद्भ्यो धनवद्भ्यः । उचिद्यद्भ्य इत्यर्थः । नोऽप्यभ्यं पुत्र्यं वद्भ्यं
वद्भ्यवद्भ्यं वा तं प्रसिद्धं रविं श्रुत्यं अथर्वीयं वाजं वलं च नि युवत् । नितरां
निन्दवत् । किं च ये वैश्वानर विश्वनरहितान्ने त्वं इद्रेधी इद्रेवंसुभिश्च देवैः सजोषाः
सहितश्च सन् नोऽप्यभ्यं नहि नष्टुं यत् सुखं यच्छ । प्रवच्छ ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीयेऽष्टमो वर्गः ॥

प्र सन्नाज इति सप्रथं षष्ठं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थं । अतुक्रव्यति च । प्र सन्नाजः सप्त ।
वैश्वानरीयं त्वित्युक्तत्वादस्यापि वैश्वानरोऽग्निदेवता ॥ विनिवोगो लैंगिकः ॥

। तत्र प्रथमा ।

प्र सन्नाजो असुरस्य प्रशंसिं पुंसः कृष्टीनामनुमाद्यस्य ।

इंद्रस्यैव प्र तवसंस्कृतानि वंदे दारुं वंदमानो विवक्ति ॥ १

प्र । संराजः । असुरस्य । प्रशंसिं । पुंसः । कृष्टीनां ।

अनुमाद्यस्य ।

इंद्रस्यैव । प्र । तवसंः । कृतानिं । वंदे । दारुं । वंदमानः ।

विवक्ति ॥ १

दारुं पुरा भेत्तारं वंदे । वंदमानः सन् सन्नाज सर्वस्य उच्यते अत्र स्यात्तरस्य
फलवतः पुंसो वीरस्य । पौंस्यनिति वीर्यस्यच्यते । तथा च वास्तुः । पुमान् पुद्गलना
भवति पुंसनेवेति । कृष्टीनां जगानामनुमाद्यस्य स्तुत्यस्य तवसो वलवत इंद्रस्यैव
तस्य वैश्वानरस्य प्रशंसिं स्तुतिं कृतानि कर्षीषि च प्रविवक्ति । प्रव्रवीषि ॥

। अथ द्वितीया ॥

कविं केतुं घासिं भानुमद्रैर्हवति शं राज्यं रोदंस्योः ।

पुरंदरस्यं गीर्भिरा विंवासेऽग्नेर्व्रतानि पूर्या महानि ॥ २

कविं । केतुं । धासिं । मातुं । अर्द्धं । द्विन्वितिं । शं ।
राज्यं । रादंस्योः ।

पुरं । दरस्यं । गीः । भिः । आ । विवसे । अग्नेः । व्रतानि ।
पृथ्वी । महानि । २

कविं प्राचं केतुं विश्वस्य प्रसापकं धासिबद्धेधंतोरणादतः । सोतुर्वा भानुं भासकं
शं सुखकरं रोदशोद्याषाष्टयिष्यो राज्यं राजानं वैश्वानरमग्निं द्विन्विति । मदीयाः
प्रीचयन्ति प्रेरयन्ति वा द्याः । अर्द्धं च पुरंदरस्य पुरां दारवित्तरग्नेः पृथ्वीं पृथ्वीषि
पुरातनानि महानि महानि व्रतानि कर्माषि गीर्भिराविवासे । परिचराणि ॥

। अथ तृतीया ।

अक्रतूग्रयिनो अघ्नवाचः पथी रंअहा अहघा अयज्ञान् ।

प्रप्र तन्दस्यु रग्निविवाय पूर्वश्चकारापरान् अयञ्ज्यन् ॥ ३

नि । अक्रतून् । ययिनः । अघ्नवाचः । पथीन् । अयज्ञान् ।

अहघान् । अयज्ञान् ।

प्रऽप्रं । तान् । दस्युन् । अग्निः । विऽवाय । पूर्वः । अकार ।

अपरान् । अयञ्ज्यन् ॥ ३

अक्रतून् अयज्ञान् ययिनो जस्यपकान् अघ्नवाचो त्रिसितपचस्त्रान् पथीन् पथिनाच-
ज्ञान्वायुं विकान् अघ्नवाच्यद्दिदु अघ्नारहितान् अहघान् स्तुतिभिरग्निमवधंतोऽयज्ञान् अघ्न-
धीनान् तान्दस्युन् हया कासस्य नेतृन् अग्निः प्रप्र अत्यंतं नि विवाय । नितरां गमयेत् ।
तद्देवाह । अग्निः पूर्णो ह्यस्यः सन् अयञ्ज्यन् अजमानान् अपरान् अघ्नवान् अकार ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

वी अयाचीने तमंसि मदंतीः प्राचीश्चकार वृतंमः शचीभिः ।

तमीशान् वस्ती अग्निं वृष्णीषिऽजानतं दमदंतं पृतन्तून् ॥ ४

वः । अपाचीर्न । तमसि । महतीः । प्राचीः । चचार ।

वृ. संम. । शचौभिः ।

तं । ईशानं । वस्त्रः । अग्निं । वृषोधे । अनानतं । हमयंतं ।

पृतन्यून् ॥ ४

ऋतमो नेहृतमो वोऽग्निरपाचोनेऽप्रकाशमाने तमसि निवग्नाः प्रजा नर्दन्तीः
सुपन्तीः यचीभिलाभ्यो दत्ताभिः प्रज्ञाभिः प्राचीमं बुगामिनोचकार । यद्वा नेहृतमो
वोऽग्निरपाचोने तमसि निघायां नर्दन्तोमोर्दन्तीरुपसः यचीभिः प्रज्ञाभिः प्राचीच-
कारेत्यर्थः । तं वस्त्रो धनस्येषानननानतमप्रह्वं पृतन्यूनं बुचकाणां च हनयंतमग्निं
वृषोधे । स्तोत्रि ॥

॥ अथ पंचमी ॥

यो देह्योई अनमयहधस्त्रैयो अर्थपंत्नीरुपरुचकार ।

स निरुध्या नरुधो यद्वा अग्निर्विशचक्रे बलिहृतः सहोभिः । ५

यः । देह्यः । अनमयत् । वधःस्त्रैः । यः । अर्थःपंत्नीः ।

उधसं । चकार ।

सः । निरुध्यं । नरुधः । यद्वा । अग्निः । विशः । चक्रे ।

बलिहृतः । सहोभिः । ५.

वोऽग्निर्देह्यो देहीरुपचिता आसुरीभिस्तां वधस्त्रैर्बधैराबुधैर्वाहनवद् हीना
अकरोत् । यच्चार्यपत्नीः । अर्थः स्त्रियः पतियासां ता अर्थपत्न्यः । ता उधसचकार
अकरोत् स यद्वा महानग्निविशः । प्रजाः सहोभिर्बधैर्निरुध नरुधो राशी
बलिहृतः करप्रदाचक्रे ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

यस्य शर्मरुप विश्ने जनास एषेस्तस्युः सुममतिं भिर्षामाणाः ।

वैश्वानरो वरमा रोर्दस्योर्दग्निः संसाह पित्रोरुपस्यं । ६

वस्यं । शर्मन् । अप । विश्वं । जनांसः । एवैः । तस्यः ।

सुऽमतिं । विश्वमाणाः ।

वैश्वानरः । वरं । आ । रोदंस्थोः । आ । अग्निः । ससाद् ।

पितोः । अपऽस्यं ॥ ६

विश्वे सर्वे जनांसो जनाः शर्मन् शर्मणि सुखनिमित्तं वस्य वैश्वानरस्य सुमतिं विश्वमाणाः प्राप्समाना एवैः कर्मभिर्हविर्भिर्भोपतस्युः यन्नेवोपतिष्ठन्ते स वैश्वानरो विश्वनरहितोऽग्निः स्रवंः सन् । पितोर्मातापितो रोदंस्थोद्यांषाष्टथिव्योर्बरस्रत्कृष्ट-स्रपस्यं वस्यमंतरिक्षमाससाद् । आगच्छत् ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

‘आ देवो दंद्दे बुध्नाद् वसूनि वैश्वानर उदंता सूर्यस्य ।

आ समुद्राद्वरादा परंसादाग्निर्दंद्दे दिव आ पृथिव्याः ॥ ७

आ । देवः । दंद्दे । बुध्ना । वसूनि । वैश्वानरः । उत्सृता ।

सूर्यस्य ।

आ । समुद्रात् । अवरात् । आ । परंसात् । आ । अग्निः ।

दंद्दे । दिवः । आ । पृथिव्याः ॥ ७

वैश्वानरो विश्वनरहितोऽग्निर्देवो द्योतमानो बुध्ना बुध्नान्यांतरिक्षाणि । सुप्तमंतरिक्षं । तथा च वास्यः । बुध्नमंतरिक्षं वद्वा अस्मिन्मृता आप इति वा । नि० १०. ४४ । इति । वसूत्याच्छादकानि तमांसि ॥ वस आच्छादन इति धातुः । सूर्यस्योदितोदितानुदपे सत्याददे । समुद्रादंतरिक्षात् ॥ सगरं समुद्र इत्यंतरिक्षनामस्र पाठात् ॥ अवरात्पृथिव्यात्तमांसाददे । समुद्रात्परंसाद्दिवोऽपि तमांसाददे । तदेव द्यमंति । अग्निदिवसांसाददे पृथिव्याच्च तमांसाददे ॥

॥ इति पंचमस्र द्वितीये नवमो पर्वः ॥

प्र वो देवमिति सप्तमं सप्तमं स्रक्तं वसिष्ठस्यार्चं त्रैदुभयाम्नेवं । प्र वो देवमित्यनु-क्तांतं । प्रातरनुवाकान्निगद्यन्वोर्दंयस्रक्तं स्रक्तो विनिधोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र वो देवं चित्सहसानमग्निमश्वं न वाजिनं हिषे नमोभिः ।

भवां नो दूतो अघ्नरस्य विदात्मना देवेषु विविदे मितद्रुः ॥ १

प्र । वः । देवं । चित् । सहसानं । अग्निं । अश्वं । न ।

वाजिनं । हिषे । तरःऽभिः ।

भवं । नः । दूतः । अघ्नरस्यं । विद्वान् । त्मना । देवेषु ।

विविदे । मितद्रुः ॥ १

हे अग्ने वस्वां देवं द्योतमानादिशुण्युक्तं सहसानं राक्षसानभिभवंतं वसनाचरंतं पान्निमयस्य नेतारमश्वं न अश्वमिव वाजिनं वेगवतं वसवतं वा नमोभि स्तुतिभिर्हविर्भवां प्रहिषे । हे अग्ने त्वा पितृहिषोस्येव । किंच हे अग्ने त्वं विद्वान् जानन् नोऽष्वाकमघ्नरस्य यत्स्य दूतो भव । अथ परोक्षस्तुतिः । त्मनात्मना स्वयमेव देवेषु मितद्रुदंघद्रुमोऽग्निरिव विविदे । प्रज्ञायते ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

आ याज्ञाने पथ्याः अमु स्वा मद्रो देवानां सख्यं जुषाणः ।

आ सानु शुष्यैर्नदयन्पृथिव्या जंभेभिर्विश्वं मुशधन्वनानि । २

आ । याज्ञि । अग्ने । पथ्याः । अमु । स्वाः । मद्रः । देवानां ।

सख्यं । जुषाणः ।

आ । सानुं । शुष्यैः । नदयन् । पृथिव्याः । जंभेभिः । विश्वं ।

मुशधकं । वनानि । २

हे अग्ने त्वं मद्रो नदयिता स्तुत्यो वा देवानां सख्यं । देवैः सह सख्यमित्यर्थः । जुषाणः श्रेयमानः पृथिव्याः साह सङ्घिष्ठः त्वष्टृभ्यादिकं शुष्मैः शोणकैर्दाहकैः सोमीभिर्नदवन् मद्वावमानः । दह्यमानं हि मद्वावते । जंभेभिर्दंष्ट्राभिः । ज्यावा-

विरिन्धः । विश्वं विश्वानि वनात्सुवधक् कावचमानो दहन् आः पय्या अह ।
 औषांगैरिन्धः । आ आवादि । आकारस्य पुनर्बचनमादराय ॥

। अथ तृतीया ।

प्राचीनो यज्ञः सुधितं हि बर्हिः प्रीणीते अग्निरोद्धितो
 न होता ।

आ मातरा विश्ववारे हुवानो यतो यविष्ठ अग्निषे सुशिवः ॥ १

प्राचीनः । यज्ञः । सुधितं । हि । बर्हिः । प्रीणीते । अग्निः ।
 रूद्धितः । न । होता ।

आ । मातरा । विश्ववारे इति विश्वऽवारे । हुवानः । यतः ।
 यविष्ठ । अग्निषे । सुशिवः ॥ १

अथ यज्ञ प्राचीनः । स्वयंगनुष्ठोक्त इत्यर्थः । अहा वसे यहा होता प्राचीनः ।
 अहा वसो हविः प्राचीनः प्राचीनं प्राप्नुष्यमासत् । बर्हिर्हि बर्हिच सुधितं सुनि-
 धितं । रूद्धितः स्तुतोऽग्निः प्रीणीते । तत्रच भवति । होता न होता च । नेति
 चार्थे । विश्ववारे विश्वैर्वरुषीये मातरा द्यावापृथिव्याविहावावाह्वानो भवति ।
 कहेत्यत आह । यतो अहा यविष्ठ हे युवतमान्ने त्वं सुशिवः सुहृत्वा अग्निषे जावसे ॥

। अथ चतुर्थी ।

सद्यो अश्वरे रथिरं जनंत मानुषासो विचेतसो य एषां ।

विशामंधाय विश्पतिर्दुरोषे अग्निमंद्रो मधुवचा ऋतावा ॥ ४

सद्यः । अश्वरे । रथिरं । जनंत । मानुषासः । विचेतसः ।

यः । एषां ।

विशा । अंधाय विश्पतिः दुरोषे । अग्निः । मंद्रः ।

मधुवचाः । ऋतावा ॥ ४

विचेतव्यो विविक्तवृत्ता मानुषासो महृष्या अक्षरे यस्मै रचिरं रचिनं नेतारमग्निं
सशो जनंत । जनधति । य एषां वृषिर्ब्रह्मति सोऽयमग्निर्विंशतिविंशं पतिविंशच्छ
पतिर्वा संज्ञो नदधिता मधुवचा मादविहवचस्त कृतावा ब्रह्मपान् विषां महृष्याणां
दुरोचे नृहेऽपयि । आहितः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

असादि दृतो वङ्गिराजगन्वानग्निर्ब्रह्मा नृषदने विधती ।

द्यौश्च यं पृथिवी ब्रह्मघाते आ यं होता यजति विश्ववारं । ५

असादि । दृतः । वङ्गिः । आऽजगन्वान् । अग्निः । ब्रह्मा ।

नृऽसदने । विऽधती ।

द्यौः । च । यं । पृथिवी । ब्रह्मघाते इति । आ । यं । होता ।

यजति । विश्वऽवारं ॥ ५

दृतो होतृत्वेन वङ्गिर्ब्रह्मघाते बोधा ब्रह्मा परिदृष्टो विधती विश्वच्छ धारकोऽग्नि-
राजगन्वान् द्यौर्लोकादागत आगमनशीलो वा नृषदने होतुः स्थानेऽसादि ।
अपविष्टः । यमग्निं द्यौश्च पृथिवी सोमे ब्रह्मघाते बधंयतः । यं च विश्ववारं
विश्वैर्ब्रह्मघातं होता मानुष आयजति ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

एते द्युन्ने भिर्बिष्वमातिरंत मंत्रं ये वापं नयी अतंक्षन् ।

प्र ये विश्वस्तिरंत ओषमाणा आ ये मे अस्य हीधंयन्तस्य । ६

एते । द्युन्नेभिः । विश्वं । आ । अतिरंत । मंत्रं । ये । वा ।

अरं । नयीः । अतंक्षन् ।

प्र । ये । विश्वः । तिरंतं । ओषमाणाः । आ । ये । मे ।

अस्य । हीधंयन् । ऋतस्यं । ६

एते मरुतोऽः पुत्रा वृक्ष भिरक्षैर्विश्वं पोष्यवर्गमातिरंत । वधंयन्ति । अथवा
 वृक्षे भिरक्षोभिर्विश्वं जगदातिरंत । अथगच्छन्तित्यर्थः । क इत्यत आह । ये नवी
 भद्रव्या भवं क्षोत्रं सुस्यं वारं पयोप्रसक्तञ्च समस्कुर्वन् । वेति सद्युच्ये । ये च
 विधो जनाः श्रोत्रपाशाः ॥ इत्येतेः सम्यक्कारिति द्वित्वं इको भक्तिरिति सनः कित्तं
 च सर्वे विधयस्संदिशि विकल्पंत इति न भवतः । शान्त्सुदृष्ट्यां सन इत्यात्मनेपदं
 च ॥ अतिरंत वधंयन्ति । मे मरुतो ये वा ऋतुच्छास्य सत्यनिषमग्निं ॥ कर्मणि
 मरु । आनुवाणानश्रोत्रादितिषत् ॥ आदीधवन् आदीपयन् ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

नू त्वा॒मंग॒न॒ ई॒म॒हे॒ वसि॑ष्ठा ई॒शानं॑ सू॒नो स॒हसो॑ वसू॒नां ।

इ॒धं स्तो॒त्र॒भ्यो म॒घव॑ङ्गा आ॒न॒ट् य॒यं पा॒त स्व॒स्ति॒भिः सदा॑ नः ७ ॥

नु । त्वां । अ॒ग्ने । ई॒म॒हे । वसि॑ष्ठाः । ई॒शानं॑ । सू॒नो इति॑ ।

स॒ह॒सः । वसू॑नां ।

इ॒धं । स्तो॒त्र॒भ्यः । म॒घव॑त्भ्यः । आ॒न॒ट् । य॒यं । पा॒त ।

स्व॒स्ति॒भिः । सदा॑ । नः ॥ ७

सहसः सूनो बलस्य पुत्राग्ने वसिष्ठा वयं वसूनामीशानं त्वामणदीयेभ्यः स्तोत्रभ्यो
 भववङ्गो वनिष्ठाङ्गाशेषमहं तु अग्रमद्य वानट् । प्रापयेः ॥ नशेभ्योऽपिकर्मणोऽंतर्णी-
 तय्यषोक्तुं इदं दद्यापि इत्यत इत्यङागमा ॥ ययं त्वत्परिवाराय सर्वे वृथं नोऽज्ञान्
 सदा स्वस्तिभिः पातेत्येषोमहे । वाचा महे ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये दशमो वगः ॥

इधे राजेति सप्तमं पदं ध्रुवं वसिष्ठं चार्धं वैश्वानरेभ्यं । इधे राजेत्यनुक्रान्तं ॥
 प्रातरनुवाकाशिनयस्त्रयोर्विनियोगः ॥ आदिष्यत्वां प्रप्रावर्गान्नरिति ऋतुक्ततो
 वाजना । अशितं च । प्रप्रावर्गान्नभंरनस्य इत्यत संवाग्नेषां ० ४ ५ इति ॥

तत्र प्रथमा ॥

इंधे राजा समर्थो नभोभिर्यस्य प्रतीकमाहुतं हृतेन ।

नरो ह्येभिरोद्धते सबाध आग्निरग्र उषसांमशोचि ॥ १

इंधे । राजा । सं । अर्थः । नमःऽभि । यस्य । प्रतीकं ।

आऽहुतं । हृतेन ।

नरः । ह्येभिः । ईद्धते । सबाधः । आ । अग्निः । अग्र ।

उषसां । अशोचि ॥ १

राजा दीप्तोऽयंः खासी इविषां प्रेरको वाग्निर्नभोभिः स्तुतिभिः सङ्ग समिधे । समिधते । यस्याग्ने प्रतीकं रूपं हृतेनाहुतं भवति । अं च नोऽपदीयाः सबाधः संश्लिष्टाः संजातबाधा वा ह्येभिर्ह्येः साहंभीद्धते स्तुर्वात्तिः सोऽग्निहमसाभय आशोचि । आदीप्यते ॥

। अथ द्वितीया ।

अयम् अ सुमंहाँ अवेदि होता मंद्रो मनुषो यद्धो अग्निः ।

वि भा अकः ससृजानः पृथिव्यां कृणापविरोषधीभिर्ववक्षे ॥ २

अयं । अं इति । स्यः । सुमंहान् । अवेदि । होता ।

मंद्रः । मनुषः । यद्धः । अग्निः ।

वि । भाः । अकरित्यंकः । ससृजानः । पृथिव्यां । कृणाऽपविः ।

ओषधीभिः । ववक्षे ॥ २

अ सोऽयं होता देवानामाह्वता मंद्रो मदयिता यद्धो मन्वानग्निमनुषो यद्धयस्य सुमंहानवेदि । सुमंहान्चेन प्रजायते । अपि च सोऽयं अं दीप्तीत्यंकः विकरोत्यंतरिक्षे । किंच सोऽयं कृणापविः कृणापविर्गोऽग्निः पृथिव्यां ससृजानः ससृजानः ससृजानः ससृजानः ससृजानः ससृजानः ससृजानः । ववक्षे ॥

॥ अथ तृतीया ॥

कदा नो अग्ने वि वंसः सुदृक्त्तिं कामं स्वधाच्छणवः शस्यमानः ।

कदा भवेम पतयः सुदत्त रायो वंतारो दुष्टरस्य साधोः । ३

कदा । नः । अग्ने । वि । वंसः । सुदृक्त्तिं । कां । ऊं इति ।

स्वधां । ऋणवः । शस्यमानः ।

कदा । भवेम । पतयः । सुदत्त । रायः । वंतारः ।

दुष्टरस्य । साधोः । ३

ये अग्ने त्वं कदा स्वधया ऋषिणा नोऽस्माकं सुदृक्त्तिं क्षुतिं विवसः । व्याघ्रं ये
आच्छादयसि वा ॥ कामं कां च स्वधां शस्यमानः स्तूयमानस्त्वणवः । प्राप्तं याः ।
ये सुदत्त मोहनदानाग्ने । तथा च यास्तः । सुदत्तः कल्याणदान इति वचं कदा
दुष्टरस्य यत्प्रभिरूर्ध्वसकस्य साधोः सनीचीनस्य रायो धनस्य पतयः आग्निनो
भवेम । वंतार संवह्कारश्च कदा भवेम ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

प्रप्रायमग्निभरतस्यं शृण्वे वि यक्ष्मूयीं न रोचते हृहङ्गाः ।

अभि यः पूरं घृतं नासु तस्यौ द्युतानो दैव्यो अतिथिः शशोच ॥ ४

प्रःप्रं । अयं । अग्निः । भरतस्यं । शृण्वे । वि । यत् । सूर्यः ।

न । रोचते । हृहत् । भाः ।

अभि । यः । पूरं । घृतं नासु । तस्यौ । द्युतानः । दैव्यः ।

अतिथिः । शशोच ॥ ४

अयं प्रसिद्धोऽग्निभरतस्य यजनानस्य अग्न प्रप्रायर्त्तं शृण्वे । प्रथितो अयति ।
कदेत्यात्ताह । यद्यदा सूर्यो न सूर्यं इव हृहङ्गा हृहङ्गासमानो विरोचते प्रकाशते ।
किंच सोऽग्निः घृतनासु संप्राप्तेषु पूरं पूरनामकमसुरभितस्यौ अभिवपूष सोऽहं
द्युतानो दीपमानो दैव्योऽतिथिर्देवानामतिथिवत्पूष्यः सन् शशोच । जन्वाह ॥

॥ अथ पंचमी ॥

असन्नित्त्वे आहवन्तानि भूरि सुवो विश्वेभिः सुमना अनौकैः ।

स्तुतश्चिदग्ने शृगिलषे गृणानः स्वयं वर्धस्व तन्व सुजात । ५

असन् । इत् । त्वे इति । आहवन्तानि । भूरि । सुवः ।

विश्वेभिः । सुमनाः । अनौकैः ।

स्तुतः । चित् । अग्ने । शृगिलषे । गृणानः । स्वयं । वर्धस्व ।

तन्व । सुजात । ५

हे अग्ने त्वे त्वयाहवन्तानि हवीष्याहृतयो वा भूरि बह्वन्यसन्नित् । अचंत्वेप । त्वं च विश्वेभिर्विश्वैरनौकैः कोःभिस्त्वदिभूतिभिरग्निभिषी सह सुमना सुवः । अथ । हे अग्ने स्तुतः स्तोतः । स्तोतीति ऋत् । स्तोत्रं शृण्वषे । शृणु । हे सुजान कल्याणप्रादुर्भावाग्ने गृणानः स्तूयमानस्त्वं स्वयं स्वयसेव तन्वं स्वां तनुं अथ तनुं वा वर्धस्व । वर्धयस्व ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

इदं वचं शतसाः संसहस्रसुदग्नये अनिषीष्ट द्विवर्षीः ।

शं यत्स्तोत्रभ्यं आपये भवति अमदमीवचातनं रक्षोहा । ६

इदं । वचं । शतसाः । संसहस्रं । चत् । अग्नये ।

अनिषीष्ट । द्विवर्षीः ।

शं । यत् । स्तोत्रभ्यः । आपये । भवति । अमत् ।

अमीवऽचातनं । रक्षोहा ॥ ६

शतसा गवां शतस्य वंशज्ञा संसहस्रं गवां सहस्रेषु च संयुतो द्विवर्षी द्वाभ्यां विद्याकर्षभ्यां इहनु वसिष्ठो इयोः स्थानयोर्दूषोकयोर्नृणां । तथा च वाक्सा । द्विवर्षी इयोः स्थानयोः परिहृत इति । इदं वच इदं स्तोत्रपत्रवत् उज्जनिषीष्ट ।

उदजो जगत् । किं तदित्यत आह । यद्ब्रह्मोद्दामत् दीप्तिमत् । यद्यस्त्वरभित्यर्थः ।
अनीषचातनं रोगाणां निवारणं रक्षोहा रक्षसां हंत च सोऽह्य आपये तदंधवे
पुत्रादिकावापि यं सुखदं भवति भवेत् ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

नू त्वा॒म॒ग्ने ई॒महे॒ वसि॒ष्ठा ई॒शानं॑ सू॒नो स॒हसो॒ वसू॑नां ।

इ॒धं सो॒ऽह्यो॑ म॒घव॑द्भ्य॒ आ॒न॒ट् य॒यं पा॒त स्व॒स्तिभिः॑ स॒दा नः ॥ ७

सु । त्वां । अ॒ग्ने । ई॒महे॒ । वसि॒ष्ठाः । ई॒शानं॑ । सू॒नो इति॑ ।

स॒हसः॑ । वसू॑नां ।

इ॒धं । सो॒ऽह्यः॑ । म॒घव॑त्भ्यः । आ॒न॒ट् । य॒यं । पा॒त ।

स्व॒स्तिभिः॑ । स॒दा । नः ॥ ७

इयमक् प्रागेव व्याख्याता ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीय एकादशो वर्गः ॥

अवोधि जार इति षडृषं नवमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्धं त्रैष्टुभमाग्नेयं । अवोधि
षडित्यनुक्तार्थं ॥ प्रातरनुषाकाग्निमयस्यबोर्दंयसूक्तमथ अन्नो विनिबोगः ॥

। तत्र प्रथमा ॥

अ॒वो॒धि॒ जार॑ उ॒घसा॑सु॒प॒स्था॒होता॑ म॒ंद्रः क॒वित॑मः पा॒वकः॑ ।

इ॒धाति॑ के॒तु॒भय॑स्य॒ ज॒तो॒र्ह्या॒ दे॒वेषु॑ द्र॒विणं॑ सु॒हृत्सु॑ ॥ १

अ॒वो॒धि॒ । जा॒रः । उ॒घसा॑ । उ॒प॒स्थात् । हो॒ता॑ । म॒ंद्रः ।

क॒वि॒त॑मः । पा॒वकः॑ ।

इ॒धाति॑ । के॒तुं । उ॒भय॑स्य । ज॒तो । ह॒र्या । दे॒विषु॑ । द्र॒विणं॑ ।

सु॒हृत्सु॑ ॥ १

कारः सर्वेषां प्राणिनां जरयिता होता देवानामाङ्गाता च मंद्रो मद्विता स्तुत्यो वा कवित्तमः प्राज्ञतमः पापकः शोधकोऽग्निरूपसामुपस्थात् मध्येऽबोधि । अतुष्यत । किंचोभयस्य द्विपदश्च चतुष्पदश्च दैव्यस्य चातुषस्य वा अंतोः प्राणिनः जेतुं प्रशान्तं दधाति । विदधाति । हेनेषु च हृष्या हृष्यानि दधाति । सुकृत्यु यजमानेषु च इत्पिण्यं धनं दधाति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

स सुकृत्यो वि दुरः पणीनां पुनानो अर्कं पुरुभोजंसं नः ।

होता मद्रो विशां दमूनास्तिरस्तमी दृश्ये राम्याणां । २

सः । सुःकृतुः । यः । वि । दुरः । पणीनां । पुनानः । अर्कं ।

पुरुभोजंसं । नः ।

होता । मद्र । विशा । दमूनाः । तिरः । तमः । दृश्ये ।

राम्याणां ॥ २

सोऽग्निः सुकृतः सुकृतो सुप्रज्ञो वा भवति । सोऽग्निः पणीनामसुराणां डुरो ह्याराण्य गवा पिधानानि विधृतवान् । पुरुभोजंसं बह्वक्षीरमकंसचंचनो वं गवां संघं नोऽस्मदर्थं पुनानः शोधयन् । अरक्षित्यर्थः । होता देवानामाङ्गाता मंद्रो मद्विता स्तुत्यो वा दमूना दांतमना दममना दानमना वा राम्याणां रात्रीणां रणयित्रीणां वा विशां जनानां यजमानानां वा तमोऽंधकारं तिरस्कुर्वन् दृश्ये दृश्यते च । यद्वा तमसिरो दृश्ये । नाशयतीत्यर्थः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अमूरः कविरदितिर्विवस्वास्सुसंसन्मित्रो अतिथि शिवो नः ।

चित्तभानुकषसां भात्यग्रेऽपां गर्भैः प्रस्व १ आ विवेद्य । ३

अमूरः । कविः । अदितिः । विवस्वान् । सुसंसत् । मित्त ।

अतिथिः । शिवः । नः ।

चित्तभातुः । उषसी । भाति । अग्र । अपा । गर्भः ।

प्रस्रः । आ । विविश । ३

बोऽग्निरसूरोऽसूडः कविः प्राज्ञोऽदितिरदीनो विवस्वान्दीप्तिमान् सुसंसत्
शीभनसदनः शोभनसंवेदनो वा मित्तः प्रचीनेष्वाता सर्वेषामतिथिरतिथिवत्पूज्यः
[शिवः शिवकरो अगतचित्तभातुचित्तदीप्तिरूपसामये उषे भाति सोऽवमपा गर्भः
सन् प्रजो जायमाना ओषधीरानिवेश ॥

। अथ चतुर्थी ।

द्वेदेन्यी वो मनुषो युगीषु समनगा अशुचज्जातवेदाः ।

सुसंहशा भानुना यो विभाति प्रति गावः सन्निधानं बुधंत ॥ ४

द्वेदेन्यः । वः । मनुषः । युगीषु । समनगाः । अशुचत् ।

जातवेदाः ।

सुसंहशा । भानुना । यः । विभातिः । प्रति । गावः ।

संनिधानं । बुधंत ॥ ४

ये अग्ने पस्रं ॥ अत्र विभक्तैर्वचनव्यत्ययः ॥ मनुषो मनुष्यस्य युगेषु यागकाशेषु
सर्वेष्वपि दिवसेषु वेदेन्यः स्तुत्यः । अतः परं परोक्षस्तुतिः । बोऽग्निजातवेदा
जातधनः समनगा बुधेषु संगता सन् अशुचत् दीप्यते । सुसंहशा संसंशनेन भानुना
तेजसा विभाति च । सन्निधिं सन्निधानं सन्निधयानं गावः स्तुतवः प्रतिबुधंत ।
प्रतिबोधयति ॥

वैश्वदेवे पश्यामग्ने वाहीति इपिनो वाज्या । स्तुतितं च । अग्ने वाहि दूतं वा
दिवस्य इंद्रं नरा नेपथिता चर्षत इति तिष्ठः । आ० ३, ७ । इति ॥

। सैषात्र पंचमी ।

अग्नें याहि दूत्यं' मा रिषय्यो देवाँ अष्टा ब्रह्मज्ञता गणोने ।

सरस्वतीं मरुतीं अश्विनापो यन्ति देवाय रत्नधेयाय विश्वान् ॥ ५

अग्ने । याहि । दूत्यं । मा । रिषय्यः । देवान् । अष्टं ।

ब्रह्मज्ञता । गणोने ।

सरस्वतीं । मरुतः । अश्विना । अपः । यन्ति । देवान् ।

रत्नधेयाय । विश्वान् ॥ ५

हे अग्ने दूत्यं दूतस्य कर्म इविवंशनादि याहि । देवान् अष्टाभिगच्छ । गणोने संघेन सह ब्रह्मज्ञता ब्रह्मज्ञतोऽख्यानकदीयांश्च तव स्तोत्राया रिषय्यः । मा हिंसीः । सरस्वतीं मरुतोऽश्विनाश्विनावपस एतान् देवान् रत्नधेयायाश्च रत्नदानाय यन्ति च ॥

॥ अथ षष्ठी ।

त्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो जरुथं हन्यन्ति राये पुरंधिं ।

पुरणीथा जातवेदो जरस्व यूथं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६

त्वां । अग्ने । संऽहधानः । वसिष्ठः । जरुथं । हन् । यन्ति ।

राये । पुरंऽधिं ।

पुरऽनीथा । जातवेदः । जरस्व । यूथं । पात । स्वस्तिभिः ।

सदा । नः । ॥ ६

हे अग्ने त्वां वसिष्ठ ऋषिः समिधानो भवति । त्वं च जरुथं पश्यभाषिषं जरुथं वा रजोगथं हन् । जहि । राये धनवते यजमानाय पुरंधिं बह्विषिर्ब देवगथं । तथा च याज्ञान् । पुरंधिर्बह्विषिर्इति । यजि । यज । किंच हे जातवेदोऽग्ने पुरणीथा पुरनीथेन यजन्ता स्तोत्रेण जरस्व । देवान् स्तुहि । यद्वा पुरणीथा-नेकवागीषि रक्षसि जरयेः ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये द्वादशो षष्ठः ॥

उषो न जार इति पंचमं दशमं सूक्तं वसिष्ठस्यैवं त्वेष्ट भगवन्नेवं । तथा चानु-
क्रांतं । उषो न पंचेति ॥ प्रातरनुवाकाश्चिनयस्यथोक्तो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

उषो न जारः पृथु पाजो अश्रेद्द्विद्युतद्दीद्यच्छोशुचानः ॥

वृषा हरिः शुचिरा भाति भासा धियो हिन्वान

उंशतीरंजीगः ॥ १

उषः । न । जारः । पृथु । पाजः । अश्रेत् । द्विद्युतत् ।

दीद्यत् । शशुचानः ।

वृषा । हरिः । शुचिः । आ । भाति । भासा । धियः ।

हिन्वानः । उंशतीः । अजीगरिति ॥ १

अग्निहो न जार उषो जारः सूर्यस्तत् पृथु रिक्तीर्थं पाजस्तोऽश्रेत् ।
अशति । किंच द्विद्युतत् दीद्यत् शोशुचान इति त्वयोऽपि शब्दा यद्यपि दीङ्गि-
कर्मण्यस्तथापि दीङ्गैर्भूयस्वप्तापनाय प्रयुक्ता इति न पुनरुक्तिः । अत्यंतं दीप्यमान
इत्यर्थः । वृषा कामानां वसिंता हरिर्हविषां प्रेरकः शुचिः शुद्धिकृदग्निर्धियः
कर्मणि हिन्वानः प्रेरयन् भासा दीप्याभाति । प्रकाशते । अपि चोशतीः कामयमाना
अजीगः । जागरयति । तमसा तिरोहितः प्रजा उद्गरति वा ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

स्य^१ वस्तीरुषसांमरोचि यज्ञं तन्वाना उंशजो न मन्म ।

अग्निर्जन्मानि देव आ वि विद्वान्द्रवद्भूतो देवयावा वनिष्ठः ॥ २

सः । न । वस्तीः । उषसां । अरोचि । यज्ञं । तन्वानाः ।

उंशजः । न । मन्म ।

अग्निः । जन्मानि । देवः । अ । वि । विद्वान् । द्रवत् ।

द्रुत् । देवऽयावा । जनिष्ठः । २

अग्निर्वक्त्रोरहनि । वक्त्रोर्दूरित्यहनीमसु पाठात् । उपसामये स्त्रयं आदित्य
पुत्र । तथा च वाक्त्रः स्त्ररादित्यो भवति सुप्तरणः सुदरण इति । अरोषि । दोष्यते ।
अशिनो न ऋत्विजश्च वज्र तन्वाना विस्वारयंतो मन्वा मन्वानि जननीवानि स्त्रोत्सवि
पठंतीति शेषः । नेति भंप्रत्ययैः । अपि च विद्वान् जानन् द्रुतो देवानां देववापा
देवान् प्रति गच्छन् वभिष्ठो दाहृतमोऽग्निष्योद्भवत् । विविधयाद्भवति ॥

। अथ तृतीया ।

अच्छा गिरी मतयी देवयंतौरग्निं यंति द्रविष्यं भिक्षमाणाः ।

सुसंहृद्यं सुप्रतीकं स्वंच हव्यवाहमरतिं मानुषाणां ॥ ३

इ । गिरः । मतयः । देवऽयंतौः । अग्निं । यंति ।

द्रविष्यं । भिक्षमाणाः ।

सुसंहृद्यं । सुप्रतीकं । सुसंचं । हव्यवाहं । अरतिं ।

मानुषाणां ॥ ३

मतयः स्मृतिरूपा देवयंतोर्देवानिच्छंत्यो द्रविष्यं धनं भिक्षमाणा याचमाना गिरी
वापः सुसंहृद्यं कल्पःपसंदर्शनं सुप्रतीकं सुरूपं शोभनांगं वा स्वंचं सुष्ठु गच्छंतं
हव्यवाहं हव्यानां बोढारं मानुषाणापरतिं स्त्रामिनमग्निमच्छाभि यंति ।
अभिगच्छति ॥

। अथ चतुर्थी ।

इंद्रं नो अग्ने वसुभिः सुजोषा रुद्रं रुद्रोभरा वंछा हृष्टं ।

आदित्येभिरदितिं विश्वजन्त्यां हृष्टस्यतिस्त्रकभिर्विश्ववार ॥ ४

इंद्रं । नः । अग्ने । वसुंभिः । सजोषाः । रुद्रं । रुद्रेभिः ।

आ । वच । वृहंतं ।

आदित्येभिः । अदितिं । विश्वजान्यां । वृहस्पतिं ।

ऋक्भिः । विश्ववारं ॥ ४

हे अग्ने वसुभिर्देवैः सजोषाः संगतस्त्वं नोऽप्यदर्शसिंद्रमावह । रुद्रेभ्यो रुद्रैर्देवैः संगतो वृहंतं वृहंतं रुद्रं चावह । आदित्यभरादित्यैर्देवैः संगतो विश्वजान्यां विश्वजनहितामदितिं चावह । ऋक्भिः क्षुत्थैरंगिरोभिर्देवैः संगतो विश्ववारं विश्वैः संभजनो वं वृहस्पतिं चावह ॥

। अथ पंचमी ।

मंद्रं होतारमुश्रिजो यविष्ठमग्निं विश्वं द्रुडते अध्वरेषु ।

स हि क्षपावां अभवद्रयीणामतंद्रो दूतो यजथाय देवान् । ५

मंद्रं । होतारं । उश्रिजः । यविष्ठं । अग्निं । विश्वं । द्रुडते ।

अध्वरेषु ।

सः । हि । क्षपाऽवान् । अभवत् । रयीणां । अतंद्रः । दूतः ।

यजथाय । देवान् । ५

उश्रिजः कामयमाना विश्वो ननुष्या मंद्रं स्तुत्यं होतारमाह्वतारं यविष्ठं युक्तम-
जग्निमध्वरेषु आगेजोडते । क्षुर्वति । हि यथात्कारणात्त्वोऽग्निः क्षपावान् राक्षिमान् ।
राक्षी क्षलुग्नयेऽग्निडोत्वं ह्ययते । रयीणां सूर्यंश्च रयिपतां हविष्मतां यजमानानां
देवान् यजथाय यत् मतंद्रं संद्वारहितोऽभवत् । तथा च श्रूयते । वक्षादूतोऽभवत्तस्मा-
द्विश्वस्यध्वर द्रुडत इति ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये त्रयोदशो वगः ॥

वृहं असीति पंचममेकादशं सूक्तं नसिष्ठस्यार्धं त्रैष्टुभमग्ने वं । नृगानिन्वह-
क्रांतं ॥ प्रातरनुवा कान्दिनमस्यथोक्तो विनिबोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

महाँ अँ अध्वरस्यँ प्रकृतो न ऋते त्वदक्षता मादयंते

आ विश्वेभिः सरथं याहि देवैर्न्यग्ने होता प्रथमः संदेह ॥ १

महान् । असि । अध्वरस्यं । प्रकृतः । न । ऋते । त्वत् ।

अमृताः । मादयते ।

आ । विश्वेभिः । सरथं । याहि । देवैः । नि । अग्ने ।

होता । प्रथमः । सदः । इह ॥ १

हे अग्ने त्वमध्वरस्य प्रकृतः प्रज्ञापनः सन् महानसि । त्वदते त्वया विनामृता देवा न मादयंते । न मादयंति । विश्वेभिर्विश्वेदेवैः सरथं यथा भवत्यायादि च ।

इह स्त्रीणं बर्हिषि प्रथमो सुख्यो होताङ्गाता सन् निषद । निषीद च ॥

वाजपेये बार्हस्पत्यपरोऽखिलकृतोऽनुवाक्या । अत्रितं च । त्वामीडते अजिरं दूत्यावाग्निं सुदीतिं सुदृशं नृपंतः । आ० ९, ९ । इति ॥

॥ सैषात्र द्वितीया ॥

त्वामीडते अजिरं दूत्याय हविषतः सदमिन्मानुषासः ।

यस्य देवैरासदो बर्हिरग्नेऽहान्यस्यै सुदिना भवंति ॥ २

त्वां । ईडते । अजिरं । दूत्याय । हविषतः । सदं । इत् ।

मातुषासः ।

यस्यं । देवैः । आ । असदः । बर्हिः । अग्ने । अहानि ।

अस्यै । सुदिना । भवंति ॥ २

हे अग्ने अजिरं प्रगाग्निं त्वां मातुषासो मातुषा हविष्मतो यजमानाः सद-
नित्यदेव दूत्याव दूनकर्षणे हविषं हनायेडते । वाचंते । किमर्थमित्यत आह । यस्य
हविषतो बर्हिर्देवैः साधंसासदः त्वत्पतिवर्हिं अस्यै हविष्मतेऽहानि सुदिना
सुदिनानि शोचनदिनानि भवंति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

त्रिचिदक्तोः प्र चिकितुर्वसूनि त्वे अंतर्दाशुषे मर्त्याय ।

मनुष्वदंम इह यच्च देवाभवां नो दूतो अभिशस्तिपावा ॥ ३

त्रिः । चित् । अक्तोः । प्र । चिकितुः । वसूनि । त्वे इति ।

अंतः । दाशुषे । मर्त्याय ।

मनुष्वत् । अग्ने । इह । यच्च । देवान् । भवां । नः । दूतः ।

अभिशस्तिपावा ॥ ३

हे अग्ने त्वे त्वयंतर्षथेऽक्तोरङ्गः । यद्यप्यङ्गरिति अनेनाम तथाप्यत्राज्यंते व्यज्यंते रूपदीन्यस्त्रिचिदक्तो नाम । त्रिचिद्वारं त्रिषु सवनेषु वसूनि इवीषि दायुषे इविषां प्रदत्ते मर्त्याय मनुष्याय । तदर्धमित्यर्थः । प्रचिकितुः । प्रवेदसंश्रु-
त्विकः । यदाक्तोरङ्गं त्रिचिद्वारं त्रिचिद्वारं च त्वयंतर्षथेऽक्तानि प्रचिकितुः । अवि-
दस्त्रित्यर्थः । अपि च मनुष्वत् जनोरिवेह मर्त्याभ्यन्ते दूतस्त्वं देवान्यच्च । यज ।
नोऽस्माकमभिशस्तिपावाभिशक्तेरभिशंसकात् शालवत्यावा रक्षिता भव ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अग्निरींशे बृहतो अध्वरस्याग्निर्विश्वस्य हविषः स्रतस्य ।

क्रतुं ह्यस्य वसवो जुषंताथा देवा दधिरे हव्यवाचं ॥ ४

अग्निः । ईंशे । बृहतः । अध्वरस्य । अग्निः । विश्वस्य ।

हविषः । स्रतस्य ।

क्रतुं । हि । अस्य । वसवः । जुषंत । अथा । देवाः ।

दधिरे । हव्यवाचं ॥ ४

बृहतो बृहतोऽध्वरस्य कौटिल्यरक्षितस्य यजस्याग्निरींशे । ईंशे । विश्वस्य सर्वस्य
स्रतस्य संस्कृतस्य हविषस्याग्निरेवेष्टे । हि यस्मादस्याग्नेः क्रतुं कर्षं वसवो देवा जुषंत
सिषंते । अथापि च देवा अग्निं हव्यवाचं हव्यानां बोधारं दधिरे चक्रिर हव्यधः ॥

। अथ पंचमी ।

अग्ने॑ वह॒ ह॒विर॒द्याय॑ दे॒वानि॒न्द्र॑ऽऽद्ये॒ष्टास॒ इह॒ मा॒द॒यंतां॑ ।

इ॒मं॒ य॒ज्ञं॒ दि॒वि॒ दे॒वेषु॑ धे॒हि॒ यू॒यं पा॒त स्व॒स्तिभिः॒ सदा॑ नः ॥ ५

आ । अग्ने॑ । वह॒ । ह॒विः॑ऽऽद्ये॒ष्टाय॑ । दे॒वान् । इ॒न्द्र॑ऽऽद्ये॒ष्टासः॑ ।

इ॒ह । मा॒द॒यंता॑ ।

इ॒मं । य॒ज्ञं । दि॒विः । दे॒वेषु॑ । धे॒हि । यू॒यं । पा॒त ।

स्व॒स्तिभिः॑ । सदा॑ । नः ॥ ५

हे अग्ने हविरद्याय हविषां भक्षणाय देवानावह । कियद्यं पत्नित आह । इहास्मिन्यस इन्द्रोऽद्येष्टास इन्द्रप्रसूता देवा मादयंतां । इमं यज्ञमिदं यद्यद्यं हविर्दिवि स्थितेषु देवेषु धेहि । निधेहि । देवान्येह नयेदं हविषा देवेषु नयेति भावः । अंतिसः पादो व्याख्यातचरः ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये चतुर्दशो वर्गः ॥

अगन्म भवेति त्वचात्मकं हादयं स्रक्तं वसिष्ठस्यार्पणं त्रैष्टु भगान्नेयं । तथा चानुक्रांतं । अगन्म त्वचमिभि ॥ प्रातरनुवाकान्दिनशस्त्रयोक्तो विनियोगः ॥ व्यूह्ये दशरात्रे नयमेऽहनीदं स्रक्तपाव्ययस्यं । स्रक्तं च । तृतीयस्यागन्म भवेत्याज्यं । आ० ६. ११. इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

अग॑न्म॒ महा॑ नम॒सा॒ यवि॑ष्टं॒ यो ही॒दाय॑ समि॒ष्टः॒ स्त्रे दुरो॑णे ।

चि॒त्रभा॑नुं॒ रोद॑सो॒ अत॑रु॒र्वी स्वा॑हु॒तं वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यं च॑ ॥ १

अग॑न्म । महा॑ । नम॒सा । यवि॑ष्टं । यः । ही॒दाय॑ । संऽदृष्टः॑ ।

स्त्रे॑ । दुरो॑णे ।

चि॒त्रभा॑नुं । रोद॑सो इति । अंतः । अ॒र्वा इति॑ । सुऽसा॑हु॒तं ।

वि॒श्वतः॑ । प्र॒त्यं च॑ ॥ १

सोऽग्निः सोऽदुरोषे सोऽस्वान् आहुवनीये सविहः काष्ठैः सविहः सन् दीदाय
दीप्यते तन्निभं यविहं युवतमहर्षीं पिशीर्ययो रोदसो रोदस्त्राद्यांवाष्टविधोरंत-
मंथेऽंतरिक्षे चित्रभानुं चित्रज्वालं आहुतं सुहाहुतिभिर्हुतं रंतं विश्वतः सर्वतः
प्रत्यंघं प्रतिगच्छंतमग्निं महासहता नमसा नमस्कारेणागन्तु । यद्यहपगच्छाम ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

स मङ्गा विश्वा दुरितानि साद्धानग्निः ऽवे दम आ जातवेदाः

सनी रक्षिषद्दुरितादेवद्यादस्मान्गृणत एत नी मघोनं ॥ २

स । मङ्गा । विश्वा । दुःऽदुतानि । सद्धान् । अग्निः । स्तवे ।

दमे । आ । जातवेदाः ।

सः । नः । रक्षिषत् । दुःऽदुतात् । अवद्यात् । अस्मान् ।

गृणतः । एत । नः । मघोनः ॥ २

सोऽग्निर्मङ्गा महत्त्वेन विश्वा विश्वानि दुरितानि सद्धानभिभवन् जातवेदा
जातप्रनो जानप्रनो वा दमे यज्ञगृहे स्तवे अस्माभि स्तूयते सोऽग्निरस्याद्दुरितात्या-
पादवद्यात् निंदिताञ्च कर्मणो रक्षिषत् । रक्षिषत् । अस्मान् गृणतः स्तुवतोऽपि
रक्षिषत् । एतापि च सोऽग्निर्नो मघोनो वृषिस्त्वतो रक्षिषत् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

त्वं वरुण एत मित्रो अग्ने त्वां वर्धति मतिभिर्वसिष्ठाः ।

त्वे वसुं सुषणानानि संतु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३

त्वं । वरुणः । एत । मित्रः । अग्ने । त्वां । वर्धति ।

मतिभिः । वसिष्ठाः ।

त्वे इति । वसु । सुषणानानि । संतु । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ३

ये खन्ने त्वं वदुषोऽसि । सतापि च त्वं बिलोऽसि जगतः प्रभोतेऽस्मात्तासि । त्वां
 वसिष्ठा मतिभिः स्तुतिभिर्वर्धति । वर्धयति । त्वे त्वधि विद्यमानानि वस्तु वस्तुनि
 सुसननानि सुसंभजनानि संत्विति । स्पष्टवन्वत् ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये पंचदशो वर्गः ॥

प्राग्नेय इति त्वत्वं त्वयोदयं स्रक्तं वसिष्ठस्यार्थं त्वैष्टं वैश्वानराग्निदेवतार्थं
 तथा आतुक्तां । प्राग्नेये वैश्वानरोयमिति ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्राग्नेये विश्वशुचे धियंघेऽसुरघ्ने मन्मं धीतिं भरध्वं ।

भरे हविर्न वरिषि प्रीषानो वैश्वानराय यतये मतीनां । १

प्र । अग्नेये । विश्वऽशुचे । धियंघे । असुरऽघ्ने । मन्मं ।

धीतिं । भरध्वं ।

भरे । हविः । न । वरिषि । प्रीषानः । वैश्वानराय ।

यतये । मतीनां । १

ये सखायो विश्वशुचे विश्वं यो दीपयति तस्यै धियंघे धियां कर्णं यो धाता
 तस्मा असुरघ्नेऽसुराणां यो हंता तस्मा अग्नेये मन्मं जननीयं स्तोत्रं धीतिं कर्णं च
 प्रभरध्वं । मतीनामभिमतानां कामानां यतये दात्रे वैश्वानराय विश्वनरहितवाग्नि-
 विशेषाय वरिषि यत्ते हविर्न हविरिव स्तुतिं प्रीषानः प्रीयमाणोऽहं भरे । भराणि ।
 यद्वा हविः प्रीषानः प्रीषयन्नहं वरिषि हविर्भरे । संभराणि । नेति संप्रत्यये ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान वा रोदसी अपृषा जायमानः ।

त्वं देवाँ अभिशंस्तेरमुं चो वैश्वानर जातवेदो महित्वा । २

त्वं । अग्ने । शोचिषा । शोयुषानः । आ । रोइसी इति ।

अष्टयाः । जायमानः ।

त्वं । देवान् । अभिशस्तेः । अमंचः । वैश्वानर ।

जातवेदः । महित्वा । २

हे अग्ने त्वं शोचिषा दीप्या शोयुषानो दीप्यमानो जायमानो जायमान एव रोइसी
द्यावापृथिव्यावाष्टयाः । आपूरयः । अपि च जातवेदो जातमन्न जातधन वा वैश्वानर
पिश्वनरहित ऋग्ने त्वं देवान्महित्वा महत्त्वेनाभिशस्तेरभिशंसकाश्चत्वरसंभः ।
अमोचयः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशून् गोपा इयं परिजमा ।

वैश्वानर ब्रह्मणे विंद गातं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३

जातः । यत् । अग्ने । भुवना । वि । व्यख्यः । पशून् । न ।

गोपाः । इयं । परिजमा ।

वैश्वानर । ब्रह्मणे । विंद । गातं । यूयं । पात । स्वस्तिभिः ।

सदा । नः ॥ ३

हे अग्ने जातः स्रुवात्मना जातस्त्वमिदंः स्नामी प्रेरयन्वा परिजमा परितो गंता
सन् पशून् गोपाः । तथा गवां पालकः पशून्पश्यति तद्वत् । यद्यदा भुवना भूतानि
व्यख्यः रक्षार्थं पश्यसि तदा ब्रह्मणे । ब्रह्म स्तोत्रं । तदर्थं गातं गतिं फलप्राप्तिं
विंद । अहा ब्रह्मणे ब्रह्मणार्थं गातं विंद । तेन ब्रह्मणोपहृषातिर्गच्छति तं गातं
विंदेत्यर्थः । सप्तम्यत् ।

॥ इति पंचमश्च द्वितीये मोडयो वगः ॥

समिधा जातवेदस इति त्वचं चतुर्दशं स्रक्तं वसिष्ठार्चमानेभं । आद्या वृक्षती
द्वितीयाहतीये त्रिष्टुभौ । तथा चानुकम्यते । समिधा वृक्षत्वादीति ॥ विनिबोभो
लै गिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

समिधा जातवेदसे देवाय देवहृतिभिः ।

हविभिः शुक्रशोचिषे नमस्विनो वयं दाशिमाम्नये ।

संऽद्रुघा । जातवेदसे । देवाय । देवहृतिभिः ।

हविःभिः । शुक्रशोचिषे । नमस्विनः । वयं । दाशिम ।

अमनये ॥ १

जातवेदसे जातवेदसं जातप्रश्नमनयेऽग्निं समिधा वयं वसिष्ठा दाशेम । परिचरेम
देवाय देवं सुत्वाचमिन् देवहृतिभिर्देवस्तुतिभिर्दाशेम । शुक्रशोचिषे शुक्रशोचिष
शुश्रुदीपिं नमस्विनो हविष्मतो वयं हविर्भिर्दाशेम ॥ अत्र दाशितबोगात्मर्षि
चतुर्थी । प्रायेण सर्वत्र दाशितयोगे कर्मणि चतुर्थी दृश्यते ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

वयं ते अग्ने समिधा विधेम वयं दाशिम सुष्टुती यजत्र ।

वयं घृतेनाध्वरस्य होतव्यं देव हविषा अद्रशोचे ॥ २

वयं । ते । अग्ने । संऽद्रुघा । विधेम । वयं । दाशिम ।

सुऽस्तुती । यजत्र ।

वयं । घृतेन । अध्वरस्य । होतः । वयं । देव । हविषा ।

अद्रशोचे ॥ २

ये अग्ने ते तां वयं वसिष्ठाः समिधा विधेम । परिचरेम । ये यजत्र वदव्याम्ने
वयं सुष्टुती योषनवा सुत्या दाशेम । तां परिचरेम । अध्वरस्य यजत्र हीतरम्ने

पथं हृतेनाज्येन त्वां दाशेम । हे अद्रघोषे कव्याषज्वाल देव द्योतमानान्ने त्वां
पथं हृविना दाशेम ॥

॥ अथ तृतीया ॥

आ नी देविभरुपं देवहृतिमन्ने याचि वषट्कृतिं जुषाणः ।

तुभ्यं देवाय दाशतः स्याम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः । ३

आ । नः । देवेभिः । उप । देवः हृतिं । अन्ने । याचि ।

वषट्कृतिं । जुषाणः ।

तुभ्यं । देवाय । दाशतः । स्याम । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः । ३

हे अन्ने नोऽस्माकं देवकृतिं सोऽन्नं वषट् वा देवेभिरुपैः साधं वषट्कृतिं हृविषु-
पाणः शेषमानस्वहृपावाचि । देवाय द्योतमानाव तुभ्यं पथं दाशतः परिचरंतः
स्याम । भवेम । सचमन्यत् ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये सप्तदशो वरगः ॥

उपसद्यायेति पंचदशमं पंचदशं सूक्तं वसिष्ठस्याभं गायत्रिमान्ने वं । तथा चानु-
क्रांतं । उपसद्याव पंचोना गायत्रिभिति ॥ प्रातरनुवाक आम्नेये क्रतौ गावत्रे
संदंष्टान्निगच्छे चेदं सूक्तं । सूत्रितं च । उपसद्याव त्वमन्ने वषट्कृतिं तिस्र
उत्तमा उपरेत् । आ० ४, १३, इति ॥ उपसदि पौर्वाह्निक्याह उपसद्यायेत्याद्यास्तिस्र
ऋषः साभिभेन्वः । सूत्र्यते च । उपसद्याव षोडशुत्तम इति तिस्र एकैकां त्रिरनवानं ।
आ० ४, ८, इति ॥ पवित्रेऽप्यमन्ने रक्षांसोत्तेषा प्रथमाज्यभागानुवाक्या । सूत्रितं
च । पावकवन्तामाज्यभागाम्नी रक्षांसि शेषति । आ० २, १२, इति ॥ अन्ना-
रंभसोवावापन्ने भंगिनो वाज्या । सूत्रितं च । आ सर्वं सवितृवंधा स नो राधांश्चा
अर । आ० २, ८, इति ॥ आस्ययन्याषिष्टामन्ने रक्षा च इति प्रथमाज्यभागानु-
वाक्या । सूत्रितं च । आस्ययन्यां रक्षितवन्तामन्ने रक्षा षो अंशुसः । आ० २, १०, ।
इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

उपसद्या य मीङ्ङुषं अस्यं जुहुता हविः ।

यो नो नेदिष्ठमाप्यं । १

उपसद्याय । मीङ्ङुषे । आस्यं । जुहुत । हविः ।

यः । नः । नेदिष्ठं । आप्यं । १

हे अध्वर्यव उपसद्यायोपसदनीयाय मीङ्ङुषे कानानां पवित्रेऽग्ने तन्नीत्वर्थ-
भास्ये तस्यैव हस्ते हविर्जुहुत । योऽग्निनेदिष्ठमासप्ततममाप्यं जपति । आसप्ततमो
बन्धुभंवतीत्यर्थः ॥ आप्यमिति स्मार्थिकस्तद्धितः ॥

। अथ द्वितीया ॥

यः पंचं चर्षणीरभि निषसाद् दमेदमे ।

कविर्गृहपतिर्युवा ॥ २

यः । पंचं । चर्षणीः । अभि । निऽससाद् । दमेऽदमे ।

कविः । गृहऽपतिः । युवा ॥ २

योऽग्निः कविः प्राज्ञो गृहपतिर्गृहाणां पालयिता युवा नित्यतद्व्ययः सन् पंच
चर्षणीः पंच जनान् गृहस्थानभि अभिसुखं दमे दमे गृहे गृहे निषसाद् निषीदति ।
उत्तरया वाक्यपरिसमाप्तिः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

स नो वेदो अमात्यंमग्नी रक्षतु विभ्रतः ।

उतास्माग्पात्यं चंसः ॥ ३

सः । नः । वेदः । अमात्यं । अग्निः । रक्षतु । विभ्रतः ।

उत । अस्मान् । पातु । चंसः ॥ ३

सोऽग्निर्नोऽस्माकं वेदो धनमन्वात्स्रमंतिके भवं सहभूतं वा विश्वतः सर्वतो
वाधकाद्भूतः । उतापिवात्सान्वसिष्ठानंहसः पापात्यासु । रक्षतु ॥

। अथ चतुर्थी ।

नवं नु स्तोममन्नये' दिवः श्येनाय' जीजनं ।

वस्त्रः कुविद्वनातिं नः ॥ ४

तवं । नु । स्तोमं । अन्नये' । दिवः श्येनाय' । जीजनं ।

वस्त्रः । कुवित् । वनातिं । नः ॥ ४

• दिवो द्युलोकस्य श्येनाय श्येनसदृशाथ नु क्षिप्रं गंतोऽन्नये यस्मै नवं नूतनं स्तोमं
जीजनं जनयामि सोऽग्निर्नोऽस्माभ्यं कुविद्वस्तु वस्त्रो वस्तु धनं ॥ कर्मणि षट्ठी ॥
वनाति । ददात्वित्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ।

स्वाहा' यस्य श्रियो' हृशे रयिर्वीरिवंतो यथा ।

अग्रै' यज्ञस्य शोचंतः ॥ ५

स्वाहा' । यस्य' । श्रियः' । हृशे । रयिः । वीरिवंतः । यथा ।

अग्रै' । यज्ञस्य' । शोचंतः ॥ ५

यज्ञस्वाये पुरस्ताद्भागो शोचतो दीप्यमानस्य वस्त्राग्नेः श्रियो दीप्यतो वीरवतः
शुक्लवतो रयिर्धनं यथा तद्वत् इये इष्टं चक्षुषे वा स्वाहा'ः स्मृत्स्वीया भवति तस्मै नभं
स्तोमं जीजनमित्यनुपगमः । उत्तरत्र संबन्धो वा ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीयेऽष्टादशो वर्गः ॥

। अथ षष्ठी ।

सेमां वैतु वषट्कृतिमग्निर्जुषत नो गिरः' ।

वज्रिष्ठो हव्यवाहनः ॥ ६

सः । इमां । वेतु । वर्षट्कृतिं । अग्निः । जुषत । नः । गिरं ।
यजिष्ठः । इव्यवाहनः ॥ ६

यजिष्ठो यजनीयतमो यदृतमो वा इव्यवाहनो इव्यानां इविषां बोटा सोऽग्नि-
रिषां वर्षट्कृतिमन्वाभिर्दीयमानाभाकृतिं वेद । कामयतां । भक्षयन्त वा नोऽन्नाकं
गिरः सुतोश्च जुषत । सेवतां ॥

॥ अथ सममौ ॥

नि त्वा नक्ष्य विश्पते द्युमंतं देव धीमहि ।

सुवीरमग्न आहुत ॥ ७

नि । त्वा । नक्ष्य । विश्पते । द्युमंतं । देव । धीमहि ।

सुवीरं । अग्ने । आहुत ॥ ७

नक्ष्योपगंतव्य । नक्षतिव्याप्तिकमी । विश्पते विषां पते देव द्योतमानाकृत
सर्वैर्धंजनानैरभिहृत हे अग्ने द्युमंतं दीप्तिमंतं सुवीरं कल्याणस्रोत्रिकं त्वा त्वां
पथं निधीमहि । निहितवंतः ॥

॥ अथाष्टमौ ।

क्षपं उमस्य दीदिहि स्वग्रथस्त्वया वयं ।

सुवीरस्वमंसायुः ॥ ८

क्षपं । उमस्य । च । दीदिहि । सुअग्नयः । त्वया । वयं ।

सुवीरं । त्वं । अमस्युः ॥ ८

हे अग्ने त्वं अपो रात्रीरस्रोऽहानि । च । सर्वदेहि यावत् । दीदिहि । दीप्यस्व ।
दीप्यमानेन त्वया पथं वसिष्ठाः अमनवः धीमानाम्नयो भयात् । अक्षयुरक्षान्
कामयमानः ॥ सुप आत्मनः क्यजिति क्यषि कृते क्यार्चदसोत्पप्रत्ययः । दकार-
सोपस्कांदसः ॥ तथा च वास्तवः । अक्षयुरक्षान् कामयमान इति ॥ त्वं सुवीर
सुस्रोत्रिको भव ॥

॥ अथ नवमी ।

उपं त्वा सातये नरो विप्रसो यंति धीतिभिः ।

उपाक्षरा सहस्रिणी १८

उपं । त्वा । सातये । नरः । विप्रसः । यंति । धीतिभिः ।

उपं । अक्षरा । सहस्रिणी ।

ये अग्ने त्वा त्वां नरो नेतारो यजमाना विप्रसो विप्रा मेधाविनो धीतिभिः
कर्मभिः सातये धनाय कामानां लाभाय योपयंति । उपगच्छंति । सहस्रिणी सहस्र-
संख्याकाक्षरा अक्षरहिता स्तुतिरूपाक्षदोषा वाक् त्वाह्वयवाति च ॥

॥ अथ दशमी ।

अग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमंथ्यः ।

शुचिः पावक ईर्षाः ॥ १०

अग्निः । रक्षांसि । सेधति । शुक्रशोचिः । अमंथ्यः ।

शुचिः । पावकः । ईर्षाः ॥ १०

शुक्रशोचिः शुभ्रज्वालोऽमथ्यो मरणरहितो देवतात्मा शुचिः स्वयं शुक्रः पाव-
कोऽग्न्येषामपि योधक ईर्षः स्तुत्योऽग्नी रक्षांसि राक्षसान् सेधति । वाधतां ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीय एकोनविंशो वग् ॥

॥ अथैकादशी ॥

स नो राधांस्या भरेयानः सहसो वधो ।

भगंश्च दातु वार्ये ॥ ११

सः । नः । राधांसि । आ । भर । ईर्यानः । सहसः ।

यहो इति ।

भगः । च । दातु । वार्ये ॥ ११

हे सचवी बहो बलक्ष पुत्रान्ने च प्रसिद्धस्वमीधानः सर्वं च जनत ईश्वरः सन्
 नोऽस्मभ्यं राधांसि धनानि ॥ राधो राध इति धननामस्तु पाठात् ॥ आभर । आहर ।
 भगच्च भगो देवोऽपि वार्यं धनं दातु । अस्मभ्यं ददातु ॥ अस्म्यासखीपञ्चादसः ॥
 भगोऽत्र सूक्ते निपातभागिनो देवता ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

त्वमग्ने वीरवद्यशो देवस्य सविता भगः ।

दितिश्च दाति वर्यं ॥ १२

त्वं । अग्ने । वीरवत् । यशः । देव । च । सविता भगः ।

दितिः । च । दाति । वर्यं ॥ १२

हे अग्ने त्वं वीरवत्पुत्रपौत्रोपेतं वयोऽस्यं देहीति शेषः । देवश्च सविता सविता
 देवोऽपि वर्यं परणीयं धनं दाति । ददातु भगच्च देवोऽपि ददातु । दितिश्च
 दितिरपि देवो ददातु । सवितादिः सूक्ते निपातभागिनो देवता ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

अग्ने रक्षा णो अंहसः प्रतिं स देव रीषंतः ।

तपिष्ठैरजरो दृष्ट ॥ १३

अग्ने । रक्षा । नः । अंहसः । प्रतिं । स । देव । रीषंतः ।

तपिष्ठैः । अजरः । दृष्ट ॥ १३

हे अग्ने त्वं नोऽस्मानंहसः पापाद्रक्ष । पाहि ॥ संज्ञितावां होषंश्चादसः ॥ अपि
 च हे देव द्योतमानान्ने अजरो जरारहितस्त्वं रीषतो अंहसतः शत्रून् तपिष्ठैरति-
 शयेन तापकैस्तेजोभिर्दृष्ट । अस्मीकुर ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

अघा मही न आयस्यनाष्टो मुपौतये ।

पूभवा शतभुजिः ॥ १४

अधं । मही । नः । पायंसो । अनाष्टः । वृषोतये ।

पूः । भव । शतभुजिः ॥ १४

अधाधुना हे अग्ने अनाष्टोऽप्रतिप्रर्षणीयस्तं नोऽन्नाकं नृपीतये नृषां रक्षषार्थं
मही मङ्गलायस्यससा निर्मिता शतभुजिरत्यंतं विस्तृता शतगुणा पूः पुरीः ।
तद्भ्रूसाधनभूतप्रकारादिषु पूह्यन्ते । भव । यथायसा निर्मिता पुरी तद्भ्रूसाधन-
भूतप्रकारादिषु यत्सुभ्यो भीतान्प्रक्षति तद्दृष्ट्वाक्षसेभ्यो भीतान्प्रान् पाहीत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

त्वं नः । पाह्यं चंसो द्वाषावस्तरघायतः ।

दिवा नक्तमदाभ्य ॥ १५

त्वं । नः । पाहि । अंसः । द्वाषावस्तः । अघस्यतः ।

दिवा । नक्तं । अदाभ्य ॥ १५

हे अदाभ्याश्चिंस्य द्वाषावस्ता रात्रेराष्ट्यादघितः । तमसो वारघितरित्यर्थः ।
अग्ने त्वं नोऽन्नानंशसः पापादघायतः पापमिच्छतः यत्सोऽदिवा नक्तमहनि रात्रौ
च सर्वदा पाहि । रक्ष ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये विंशो वरुः ॥

एना व इति द्वादशर्षं षोडशं स्रक्तं षसिष्ठस्यार्षमग्निदेवताकं । अयुजो वृक्षत्यो
युजः सतोवृक्षत्यः । तथा चानुक्रांतं । एना वो द्वादश प्रगाथमिति ॥ प्रातरनुवाक
आग्नेये क्रतौ वारुते कंदस्याश्विनशस्त्रे चेदं स्रक्तं । स्रक्तिं च । एना वो अग्निं प्र
वो यद्वं । आ० ४, १३, इति ॥ आग्निवाहनशस्त्रे देवो वो इविष्योदा इति प्रगा-
थोऽनुवृत्तः । स्रक्तिं च । देवो वो इविष्योदा इति प्रगाथो स्रोत्रिवानुवृत्तः ।
आ० ५, २०, इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

एना वो अग्निं नमंसोर्जा नपातमा ह्वे ।

प्रियं चेतितमरतिं स्रध्वरं विष्वंस्य द्रूतमच्छतं । ।

ए॒ना । वः । अ॒ग्निं । नमं॑सा । अ॒र्जः । नपा॑तं । आ
 प्रि॒यं । चेति॑ष्ठं । अ॒रतिं । सु॒अ॒ध्वरं । वि॒श्वं॑स्य । दू॒तं ।
 अ॒स॒तं ॥ १

जर्जो बलस्य नपातं पुत्रं ॥ स्रुतुर्नंपादित्यपत्यनामसु पाठात् ॥ प्रियं प्रियमप्याकं
 चेतिष्ठमतिशयेन ज्ञातारं प्रज्ञापकं वारतिं गतारं ज्ञानिन् वा अध्वरं सुयज्ञं
 विश्वस्य सर्वस्य यजमानानस्य दूतमस्रुतं नित्यमग्निभेनेनेन नमसा स्तोत्रेण ॥ यद्यप्य-
 त्वान्वादेशो नास्ति तथापि छांदसत्वादिदंशब्दस्यैनादेशः । यद्वैनेनमित्यग्नेर्विशेषणं ।
 समानर्थात्पूर्वेषु स्रुक्तेष्वादिष्वसिष्टे नान्वादिश्यते ॥ यो युष्मदर्थमाहुवे । आहू-
 यासि ॥

। अथ द्वितीया ।

स यो॑जते अ॒रुषा॑ वि॒श्वभो॑जसा स दू॒द्वव॑तस्वा॒हुतः॑ ।
 सु॒ब्र॒ह्मा॑ य॒ज्ञः सु॒शमी॑ वसू॒नां दे॒वं राधो॑ जना॒नां ॥ २
 सः । यो॒जते॑ । अ॒रुषा॑ । वि॒श्वभो॑जसा । सः । दु॒द्वव॑त् ।
 सु॒अ॒हा॑हुतः ।
 सु॒ब्र॒ह्मा॑ । य॒ज्ञः । सु॒शमी॑ । वसू॒नां । दे॒वं । राधो॑ ।
 जना॒नां ॥ २

सोऽग्निररुषारोचमानो विश्वभोजसा विश्वस्य-पालयित्त्वारामन्यौ योजते । रक्षे
 युगक्त । यद्वा सोऽरुषारोचमानेन तेजसा विश्वभोजसा विश्वस्य रक्षकेषु योजते ।
 अयुज्यत । किंच सोऽग्निर्दूद्ववत् । आनेतुं देवान् प्रति ऋषं दूवतु दूवति वा ।
 स्नाहुतः सुष्ट्राहुतः सुब्रह्मा सुस्तुतिः योजनाद्धो वा यज्ञो षट्पथः सुशमी सुकर्मा
 च भवति । तमिनं देवं द्योतमानं वसूनां वासवानां जनाना वसिष्ठानां राधो
 ऋषिरभिगच्छत्विति शेषः । यद्वैवशुषविशिष्टोऽग्निर्वसूना धनानां मध्ये देवमन्त्र-
 प्रकाशमानं राधो धनं जनानां वजनानानां धनवद् प्रियतम इत्यर्थः ॥

। अथ तृतीया ।

उदस्य शोचिरं स्यादाजुह्वानस्य मीड्हुषः ।

उहुमासो अरुघासो दिविस्युशः समन्निमिंधते नरः ॥ ३

उत् । अस्य । शोचिः । अस्यात् । आऽजुह्वानस्य । मीड्हुषः ।

उत् । घूमासः । अरुघासः । दिविऽस्युशः । सं । अग्निं ।

इंधते । नरः ॥ ३

मीड्हुषः कामानां पवित्रराजुह्वानस्याभिह्वयमानस्याग्नेः शोचिस्तेज उदस्यात् ।
उत्तिष्ठति । अरुघास आरोग्यमाना दिविस्युशोऽंतरिक्षस्युशो घूमासो घूमासोदस्युः ।
अस्यादित्येकवचनात् बह्ववचनात्ततया निपरिणतं सदत्वान्वेति । तन्निमिन् नरः
कर्षणां नेतार ऋत्विजः समिंधते । सम्यक् दोषयति ॥

। अथ चतुर्थी ।

तं त्वा दूतं कृणमहे यशस्तमं देवाँ आ वीतये वद ।

विष्वाँ सूनो सृसो मर्तभोजंना रास्य तद्यत्त्वेमहे ॥ ४

तं । त्वा । दूतं । कृणमहे । यशःस्तमं । देवान् । आ ।

वीतये । वद ।

विष्वाँ । सूनो इति । सृसः । मर्तऽभोजंना । रास्य । तत् ।

यत् । त्वा । ईमहे ॥ ४

हे सृसः सूनो वलस्य पुत्रान्ने यशस्तममतिघयेन यशस्त्रिनं तं प्रसिद्धं यं त्वा
त्वं दूतं कृणमहे कुर्षः स त्वं देवास्तीतये इविषां भक्षणावावह । विंश वद्यदा त्वा
त्वाभीषहे वाचामहे तद्वैषं विष्वा विष्वाणि मर्तभोजनानि मनुष्याणां भोग्यानि
। कस्यापानि धनानि रास्य । अस्मभ्यं देहि ॥

॥ अथ पंचमी ॥

त्वमग्ने गृहपतिस्त्वं होता नो अध्वरे ।

त्वं पोता विश्ववार प्रचेता यस्मिं वैषिं च वायं ॥ ५

त्वं । अग्ने । गृहपतिः । त्वं । होता । नः । अध्वरे ।

त्वं । पोता । विश्ववार । प्रचेताः । यस्मिं । वैषिं । च ।

वायं ॥ ५

ये विश्ववार विश्वैर्वरणीयान्ने त्वं नोऽस्माकमध्वरे यागे गृहपतिरसि । यज-
मानोऽसि । त्वं होता देवानामाह्वाता । त्वं त्वमेव पोतासि । अतः प्रचेताः प्रकष्ट-
मतिस्तं वायं वरणीयं वृषिर्वायं । यज । वैषिं च । काभयस्तं । अथ वा ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

हृदि रत्नं यजमानाय सुक्रतो त्वं हि रत्नधा असि ।

आ नं ऋते शिश्रीहि विश्वं ऋत्विजं सुशंसो यश्च दक्षते ॥ ६

हृदि । रत्नं । यजमानाय । सुक्रतो इति सुक्रतो । त्वं ।

हि । रत्नधाः । असि ।

आ । नः । ऋते । शिश्रीहि । विश्वं । ऋत्विजं । सुशंसः ।

यः । च । दक्षते ॥ ६

ये सुक्रतो योभनकमस्रग्ने यजमानाय नह्यं रत्नं धनं ॥ आत्वं रत्नमिति
घननामस्य पाठान् ॥ हृदि । कुह । देहित्वर्थः । हि यस्मात्त्वं रत्नधा रत्नस्य दातासि ।
नोऽस्माकमृते अस्ते विश्वं सर्वं ऋत्विजमाशिश्रीहि । तीक्ष्णीकुह । किं च यः सुशंसः
सुस्तुतिरस्मात् त्वो दक्षते वर्धते तं वर्धय । अहा यः सुशंसो होता वर्धते तं वर्धयेत्यर्थः ।
होतुः प्रथमपादानवाहरार्थं ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीय एकविंशो वर्गः ॥

। अथ सप्तमी ॥

त्वे अग्ने स्वाहुत प्रियासः संतु सूरयः ।

यंतारो ये मघवानो जनानामूर्वान्द्यंत गोनां । ७

त्वे इति । अग्ने । सुऽस्वाहुत । प्रियासः । संतु । सूरयः ।

यंतारः । ये । मघऽवानः । जनानां । जर्वांन् । इत्यंत ।

गोनां ॥ ७

हे अग्ने स्वाहुत यजमानैः सुऽस्वाहुत त्वे तव सूरयः प्रेरकाः स्तोतारो वा प्रियासः प्रियाः संतु । अर्धतु । किंच ये मघवानो धनवतो यंतारः प्रदातारो जनानामक्षदीवानामूर्वांन् सनूऽवान् गोनां गवां बीर्वान्द्यंत प्रयच्छन्ति ते च तव प्रियासः संत्विति पूर्वेषाम्बधः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

येषामिडां घृतश्स्ता दुरोण आँ अपिं प्राता निषीदति ।

तांस्त्रावस्व सवस्य द्रुहो निदो यच्छाँ नः शर्म दीर्घऽश्रुत् । ८

येषां । इडां । घृतऽश्स्ता । दुरोणे । आ । अपिं । प्राता ।

निऽसीदति ।

तान् । त्रावस्व । सवस्य । द्रुहो । निदः । यच्छाँ । नः । शर्म ।

दीर्घऽश्रुत् । ८

येषां दुरोणे ऋहे इतइला । इतयुक्तो इतो यस्या असौ इतइला । इतेनाभि-
धारितैर्धः । इडांश्रुत्वा इविलक्षणा देवी ॥ इरेडुल्लवनासु पाठात् ॥ प्राता
पूर्वांनिषीदति आसीदति । अपीति पूरणः । तांस्त्रिपद्यतो यजमानान् हे सवस्य
सवसे वसाय इतान्ने द्रुहो द्रोग्धुनिदो निंदकाच्च यत्प्रोक्तायस्य । नोऽस्यं
दीर्घश्रुत् दीर्घकालं श्रोतव्यं यन् सुखं ऋहं वा वच्छ च । देवि ॥

॥ अथ नवमी ॥

स मंद्रयां च जिह्वया वङ्गिरासा विदुष्टरः

अग्ने रयिं मघवंद्गो न आ वह हव्यदातिं च सुदय ॥ ८

सः । मंद्रयां । च । जिह्वया । वङ्गिः । आसा । विदुः । ऽत्तरः ।

अग्ने । रयिं । मघवंत् । ऽभ्यः । नः । आ । वह । हव्यः । ऽदातिं ।

च । सुदय ॥ ८

हे अग्ने मंद्रया च मोदयित्वा देवानामासास्त्रस्थानीयथा जिह्वा उवाचवा
वाङ्महविषां षोडा विदुष्टरो विदुष्टरः स प्रसिद्धस्तं मघवद्गो हविष्मद्गो नीऽभ्यं
रयिं धनमावह च । हव्यदातिं । हव्यानि ददातीति हव्यदातिर्धनमानः । तं ।
तथा च वाजसनेयिन आभर्मति । यजनः नो वे हव्यदातिरिति । सुदय च ।
कर्गसु प्रेरथ च ॥

॥ अथ दशमी ॥

ये राधांसि ददत्यश्वरा मघा कामेन अवंसो मघः ।

तां अंहंसः पिष्टुचि पट्भिष्टं शतं पूर्भिर्न्यविष्ट ॥ १०

ये । राधांसि । ददति । अश्वरा । मघा । कामेन ।

अवंसः । मघः ।

तान् । अंहंसः । पिष्टुचि । पट् । ऽभिः । त्वं । शतं । पूः । ऽभिः ।

न्यविष्ट ॥ १०

ये वपिष्ठा युवतमान्ने त्वं ये यजमाना भवो नवतः अवंसो वघसः कामेनेच्छया ।
वघस्त्वाभाः संत इत्यर्थः । राधांसि साधकान्मन्त्राणात्सकानि मघा मघानि ददति
तान्दातृनंहंसः पापात् शत्रोर्वा परुधी रक्षासाधनकृतेः शतमपरिणिताभिः पूर्भिर्न-
गरीभिश्च पिष्टुचि । पालय ॥

। अथैकादशी ।

देवो वा इविणोदाः पूर्यां विवद्यासिचं ।

उहां सिंचध्वसुपं वा पृणध्वमादिदो देव ओइते ॥ ११

देवः । वः । इविणःऽदा । पूर्यां । विवटि । आऽसिचं ।

उत् । वा । सिंचध्वं । उपं । वा । पृणध्वं । आत् । इत् ।

वः : देव । ओइते ॥ ११

इविणोदा धनानां दाता देवोऽग्निर्वा युग्नदोयां पूर्यां इविनासिचमासिक्तां सुचं विवटि । कामयते । अत उक्त्विंचध्वं वा सोमेन पात्रं । उपपृणध्वं वा सोमं ॥ वायव्यो ससृज्जयाधी ॥ ध्रुवग्रहेष होतृचमसं पूरयत चाग्नये सोमं यच्छत चेत्यर्थः ॥ आदिदर्नतरमेव देवोऽग्निर्वा युग्नानोइते । षडिति ॥

। अथ द्वादशी ॥

तं होतारमध्वरस्य प्रचेतसं वङ्गि" । देवाः अङ्गयत ।

दधाति रत्र" विधते सुवीर्यमग्निर्जनाय दाशुषे ॥ १२

तं । होतारं । अध्वरस्यं । प्रचेतसं । वङ्गि" । देवाः ।

अङ्गयत ।

दधाति । रत्र" । विधते । सुवीर्यं । अग्निः । जनाय ।

दाशुषे ॥ १२

देवाः प्रचेतसं प्रकृतमतिमग्निमध्वरस्य यज्ञस्य वङ्गि" होतारं चाङ्गयन्तु । अङ्गयन्तु । किमर्थमित्यत आह । स चाग्निर्विधते परिचरते दाशुषे इविनां प्रदत्त्वा जनाय सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं रत्रं रमणीयं धर्मं दधाति । दधातिभ्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये द्वादशोऽध्यायः ॥

अग्ने भव सुषमिधेति सप्रथं सप्रदद्यं स्रक्तं वसिष्ठोऽर्चयन्निदेवताकं । सप्तापि
द्विपदासिद्ध भः । तद्यैवानुक्रम्यते । अग्ने भव सप्र द्यैपदं त्रैदृषमिति ॥ अतिरात्रे
पठेऽहनि ततोवसवने चैत्रावरुणयज्जेऽग्ने भवेति तृचोऽनुह्यः । स्रम्यते हि । अग्ने
त्वं नोऽंतमोऽग्ने भव सुषमिधा समिध इति सोमियाहृष्टपो । आ० ८. २. इति ॥

। तत्र प्रथमा ।

अग्ने भव सुषमिधा समिध उत वरिचिर्विवा विसृणीतां । १

अग्ने । भव । सुसमिधा । संसृष्टः । उत । वरिचिः ।

उविवा । वि । स्तृणीतां । १

ये अग्ने सुषमिधा शोषनया समिधा समिधो भव । सव्यद् दीप्तो भव । उतापि
व वरिचिर्विवा विसृणीतामध्वयुः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

उत द्वारं उद्यतीर्वि अयंतामुत देवा उद्यत आ वहेह । २

उत । द्वारः । उद्यतीः । वि । अयंतां । उत । देवान् ।

उद्यतः । आ । वहे । हेह । २

उतापि उद्यतीर्देवान् कामयमाना द्वारो यत्प्रष्टुह्य देव्यो वा ॥ तथा च वाक्छः
द्वारो जघतेषां ब्रूयतेषां वारयतेषां । नि० ८. ९. इति ॥ निश्चयं च । उतापि
उद्यतो यत्तं कामयमानान्देवानिह यत्त आनह्य ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अग्ने वीहि हविषा यज्ञं देवान्स्त्रध्वरा कृणुहि जातवेदः ॥ ३

अग्ने । वीहि । हविषा । यज्ञ । देवान् । सुध्वरा ।

कृणुहि । जातवेदः ॥ ३

ये जातवेदो जातधनान्ने वीहि । देवानभिनच्छ । हविषा देवान्यधि । वज
व । कृध्वरा कृध्वरान् शोषनवृत्तां च कृणुहि । कृव ॥

। अथ चतुर्थी ।

स्वध्वरा करति जातवेदा यच्चहेवाँ अमृतांनिप्रयञ्च ॥ ४

सुध्वरा । करति । जातवेदाः । यच्चत् । देवान् ।

अमृतान् । निप्रयत् । च ॥ ४

जातवेदा जातधनोऽग्निरमृतान्मरुत्परहितान्देवान् स्वध्वरा स्वध्वरान् योभन-
वज्ञान् करति । करोतु । यच्चन् । इतिषा यजतु च । निप्रयत् । स्तोत्रैः प्रीणयतु च ॥

॥ अथ पंचमी ॥

वंस्व विश्वा वार्याणि प्रचेतः सत्या भवंत्वाशिषी नो अद्य ॥ ५

वंस्व । विश्वा । वार्याणि । प्रचेत इति । प्रचेतः । सत्याः ।

भवंतु । आशिषिः । नः । अद्य ॥ ५

हे प्रचेतः प्रकृतप्रतिभसन्ने विश्वा विश्वानि वार्याणि वरयोद्यानि धनानि वंस्व ।
अस्मभ्यं देहि । नोऽस्माकमाशिषोऽग्न सत्या यथार्था भवंतु ॥

॥ अथ षष्ठी ।

त्वामु ते दधिरे हव्यवाहं देवासो अग्न ऊर्ज आ नपातं ॥ ६

त्वां । ऊर्ज इति । ते । दधिरे । हव्यवाहं । देवासः । अग्ने ।

ऊर्ज । आ । नपातं ॥ ६

हे अग्ने ऊर्जो बलस्य नपानं पुत्रं ॥ स्रुतनपादित्यपत्यनामसु पाठात् । त्वाह
त्वासेष ते प्रसिद्धा देवासो देवा हव्यवाहं इतिषो षोढारमादधिरे । अजुर्वसित्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

ते ते देवाय दाशंतः स्याम महो नो रत्ना वि दध इयानः ॥ ७

ते । ते । देवाय । दाशंतः । स्याम । मह । नः । रत्ना ।

वि । दध । इयानः ॥ ७

हे अग्ने देवाय द्योतमानाय ते त्वभ्यं ते प्रसिद्धा वसिष्ठा वधं दायतो ऋषीषि
ददतः स्वाम । भवेत् । अतो महो मह्यंस्त्वभियान सपगस्यमानो याच्यमानो वा
नोऽस्यभ्यं रत्ना रत्नानि रमणीयानि धनानि विदधः । विधत्स्व ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये त्रयोविंशो वगः ॥

॥ इति सप्तमे गंडले प्रथमोऽनुवाकः ॥

द्वितीयेऽनुवाके षोडश सूक्तानि । तत्र त्वे ह यत्पितर इति पंचविंशत्युचं प्रथमं
सूक्तं वसिष्ठस्यार्धं त्वैष्टुभमिंद्रदेवतार्कं । द्वाविंशतिभिश्चतसृभिः सुदासनाम्नो राज्ञी
दानं स्तूयते । अतस्तास्तद्देवताकाः । अनुक्रस्यते हि । त्वे ह यत्पंचाधिकैर्द्रं सुदासः
पैजवनस्य चतस्रोऽंत्या दानस्तुतिरिति ॥ महाव्रत आदितः पंचदशर्षः शंसनीयाः ।
तथैव धंश्मारण्यके सूक्तितं त्वे ह यत्पितरश्चिष इंद्रेति पंचदश । ऐ० आ० ५, टी ।
इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

त्वे ह यत्पितरश्चिष इंद्र विश्वा वामा जरितारो असंन्यन् ।

त्वे गावः सुदुघास्त्वे ह्यश्वास्त्वं वसु देवयते वनिष्ठः ॥ १

त्वे इति । ह । यत् । पितरः । चित् । नः । इंद्र । विश्वा ।

वामा । जरितारः । असंन्यन् ।

त्वे इति । गावः । सुदुघाः । त्वे इति । हि । अश्वाः । त्वं ।

वसु । देवऽयते । वनिष्ठः ॥ १

हे इंद्र त्वे ह त्वय्येव नोऽस्माकं पितरश्चित् पितरोऽपि जरितारः स्तोतारः संतो
वद्यस्मात्कारणाद्भिन्ना विश्वानि वामा वामानि वननीयानि धनानि । तथा च यास्तः ।
वामं वननीयं भवतीति । असंन्यन् अलभंत तस्याहयमपि धनकामास्तं स्तुयः ।
तद्युक्तं । हि वस्मात्कारणात् त्वयि गावः सुदुघा दोगधुं सुधकाः संति त्वे त्वय्यश्वाः
संति त्वं वसु धनं देवयते देवं त्वानिच्छते यजमानाय वनिष्ठो दाहृतमो भवसि ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

राजैव हि जनिभिः क्षेप्येवाव द्यभिरभि विदुष्कविः सन् ।

पिशा गिरौ मघवगोभिरक्षैस्वायतः शिश्रीहि राये अस्मान् ॥२

राजसद्भव । हि । जनिऽभिः । क्षेपिः । एव । अव । द्युऽभिः ।

अभि । विदुः । कविः । सन् ।

पिशा । गिरः । मघऽवन् । गोभिः । अक्षैः । त्वाऽवतः ।

शिश्रीहि । राये । अस्मान् । २

हे इंद्र त्वं जनिभिर्जायाभी राजैव द्यभिर्दीप्तिभिः सह क्षेप्येव । निवर्त्त्येव ।
तीति पूरणः । किंच हे मघवन् धनवर्त्तिद्र विदुर्विद्वान् कविः क्रांतकमी क्रांतप्रज्ञो
वा सन् गिरः स्रोतमस्मान् पिशा रूपेण चिरय्यादिना वा गोभिराश्रैवाभि अभितो
रथ । त्वावतस्त्वत्कामान्मान् राये शिश्रीहि । धनार्थं च संस्कृद् ॥

। अथ तृतीया ।

इमा उं त्वा पस्यधानासो अत्रं मंद्रा गिरौ देवयंतोरुपं स्युः ।

अर्वाचीं ते पथ्यां राय एतु स्यामं ते सुमताविंद्र शर्मन् ॥ ३

इमाः । उं इति । त्वा । पस्यधानासः । अत्रं । मंद्राः ।

गिरः । देवऽयंतौः । उपं । स्युः ।

अर्वाचीं । ते । पथ्यां । रायः । एतु । स्यामं । ते । सुऽमतौ ।

इंद्र । शर्मन् ॥ ३

हे इंद्र त्वा त्वान् त्वं यज्ञे स्रोतरि वा प्रवर्त्तमानाः परप्राधानासः स्वर्धमाना मंद्रा
भोदधाना इमा गिरः स्रोतस्य अपस्युः । अपतिष्ठंति । अतस्ते तव रावो वनस्य पथ्या
स्रोतरिवाच्यमदभिस्रस्येत् । गच्छत । हे इंद्र वयं च ते सुमतौ सुदुतौ प्रवर्त्तमानाः
शर्मन् शर्मन्ति इत्यस्मान् । भूवाक् ॥

। अथ चतुर्थी ।

धेनुं न त्वां सुववसे दुदुञ्चनुप ब्रह्माणि ससृजे वसिष्ठः ।

त्वामिन्धो गोपतिं विश्वं आह नः इंद्रः सुमतिं गत्वच्छ ॥ ४

धेनुं । न । त्वा । सुववसे । दुदुञ्चनु । उप । ब्रह्माणि ।

ससृजे । वसिष्ठः ।

त्वां । इत् । मे । गोपतिं । विश्वं । आह । आ । नः ।

इंद्रं । सुमतिं । गत् । अच्छ ॥ ४

हे इंद्र सुववसे सुदुष्ये गोठे वतमानां धेनुं न धेतुमिव सुदुष्ये वसिष्ठे ।
इहातिसामर्थ्याद्वाहीविकलाभः । वतमानं त्वां दुदुञ्चनु ॥ संज्ञितायां व्यत्ययेन
दकारः ॥ कामान् दोग्धुं विश्वत्सिद्धो ब्रह्माणि पत्न्यानीवानि सोत्साय्युपससृजे ।
उपसृजते । मे अथ विश्वः सर्वो जनस्त्वामिच्छामिव गोपतिं गवां आभिनवाह । ब्रवीति ।
अथ परोक्षस्तुतिः । नोऽस्माकं सुमतिं सुदुष्येऽथ इंद्र आगंतु । आगच्छतु ॥

। अथ पंचमी ।

अर्षींसि चित्यप्रधाना सुहास इंद्रो गाधान्यं कृणोत्सुपारा ।

शर्धतं शिम्यमुचयस्य नव्यः शपं सिंधूनामकृणोदशस्तीः ॥ ५

अर्षींसि । चित् । प्रधाना । सुहासे । इंद्रः । गाधानि ।

कृणोत् । सुपारा ।

शर्धतं । शिम्यं । उचयस्य । नव्यः । शपं । सिंधूनां ।

कृणोत् । अशस्तीः ॥ ५

नव्यः सुत्य इंद्रोऽर्षींसि शम्यभिविदारितावाः पत्न्या उदकानि प्रधाना विश्व
प्रधानान्वपि सुहासे रात्रे गन्धानि सुपारा सुपाराश्च पारविनुं तर्धं बोधानि

आलपोत् । अकरोत् । अपि च शर्षतस्तत्त्वाङ्गमानं शिष्यं बोधमानं शार्पं विश्वरूपोद्ग-
वनात्मनोऽभिषापमशस्त्रीरभियस्त्रोचोचयस्य स्तोत्रः सिंधूनां नदीनामकपोत् ।
अकरोत् ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये चतुर्विंशो वरगः ॥

। अथ षष्ठी ।

पुरोडा इत्तुर्वशः । यक्षुरासीद्राये मत्स्यांसो निशिता अपौव ।

श्रुष्टिं चक्रुर्भृगवो द्रुह्यवश्च सखा सखायमतरद्द्विषूचोः ॥ १

पुरोडाः । इत् । तुर्वशः । यक्षुः । आसीत् । राये ।

मत्स्यांसः । निशिता । अपिऽइव ।

श्रुष्टिं । चक्रुः । भृगवः । द्रुह्यवः । च । सखा । सखायं ।

अतरत् । द्विषूचोः ॥ १

यक्षुर्वंशकुशलः ॥ वज्रः सन्प्रत्ययो न तु सन्तः । अतो न द्विर्भावः ॥ पुरोडाः
पुरोगामी पुरोदाता वा । इदिति पूरणः । तुर्वशो नाम राजासीत् । स तुर्वशो
राये धनप्राप्तय इन्द्रस्य सखायं सुदासं जगाम । मत्स्यास इव जले निहिता मत्स्या
इव निशिता निर्वन्त्रिता अपि भृगवो द्रुह्यवश्च योधाश्च सुदासस्तुर्वशस्य च श्रुष्टिमा-
शुप्राप्तिं चक्रुः । द्विषूचोर्विष्वगंचतोर्बभयोर्मध्ये सखा सुदासश्चंद्रः सखायं सुदास-
अतरत् । अतारयत् । तुर्वशं चाप्रीदित्थयं । यद्वा यक्षुर्वंशयोसः पुरोडाः पुरोदाता
तुर्वशो नाम राजासीत् । तेन मत्स्यांसो मत्स्यजनपदा निशिता बाधिता आसन् ।
अपि च भृगवो द्रुह्यवश्च श्रुष्टिं सुखं तुर्वशस्य चक्रुः । द्विषूचोर्विष्वगंचतोर्बभयोर्मध्ये
सखा तुर्वशस्य सखेन्द्रः सखायं राजानमतरत् । अतारयत् ॥

। अथ सप्तमी ।

आ पक्थासो भलानसो अनंतालिनासो विषाणिजः शिवासः ।

आ योःनयत्सधमा भांयस्य गव्या तृत्सुभ्यो अजगन्धुषा नृन् ॥ ७

आ । प॒कथासः॑ । भ॒लानसः॑ । भ॒नंत । आ । अ॒लिनासः॑ ।

वि॒षाणि॑नः । शि॒वासः॑ ।

आ । यः । अ॒नय॑त् । स॒धमाः॑ । आ॒र्यस्य॑ । ग॒व्या । त॒त्सु॑भ्यः ।

अ॒जग॑न् । यु॒धा । नृ॒न् ॥ ७

प॒कथासः प॒कथा इ॒षिषां पा॒षका भ॒लानसो भ॒द्रस॒खाः । भ॒लेति॑ भ॒द्रषा॒पो ।
अ॒लिनासोऽ॒लिनाः । तपो॑भिरप्र॒वृषा इत्य॑र्थः । वि॒षाणि॑नः कं॒डूय॒नार्थं कृष्ण॑विषाण-
इ॒क्षाः । दो॒क्षिता इत्य॑र्थः । शि॒वासः शि॒वा यागा॑दिना सर्व॑स्य लोक॒स्य शि॒वकराः ।
यागे॑न हि शि॒वं भव॑ति लोक॒स्य । आ॒भनंत॑ । अ॒भिष्टु॑वंति त॒विंद्रं ॥ भ॒नति॑ शब्द॒कर्म॑
नोति भ॒नतीति॑ शब्द॒कर्म॑सु पा॒ठात् ॥ य इंद्रः स॒धमाः । सोम॑पानेन स॒ह चा॒हतीति॑
स॒धमादः॑ । स॒धमाद॑ एव स॒धमाः । आ॒र्यस्य॑ कर्ण॑शीलस्य ग॒व्या गोसं॑घान् त॒त्सु॑भ्यो
हिंस॑क्रेभ्य आ॒नय॑त् । अ॒जग॑न् अ॒जगत् स्व॑यं च गोसं॑घान् लेभे । यु॒धा यु॒द्धेन॑ ता॒नृन्
शत्रू॑न् ज॒वान॑ च॒ेति॑ शेषः ॥

। अथाष्टमी ।

दुरा॒धोऽ॒ अदि॑तिं स्त्रे॒वतोऽ॒चेत॑सो वि॒जग॑त्त्रे॒ पर॑ष्णी ।

म॒ङ्गावि॑व्यक्पृथि॒वी प॒त्य॑मानः प॒शुः क॒विः श॒य॒ञ्चाय॑मानः ॥ ८

दु॒ऽआ॒ध्वः । अ॒दि॑तिं । स्त्रे॒वय॑तः । अ॒चेत॑सः । वि॒ । ज॒ग॑त्त्रे॒ ।
प॒र॑ष्णी ।

म॒ङ्गा । अ॒वि॒व्यक् । पृ॒थि॒वी । प॒त्य॑मानः । प॒शुः । क॒विः ।

अ॒श॒य॑त् । आ॒य॑मानः ॥ ८

दुरा॒धो दु॒ष्टाभि॑संध॒योऽचे॑तसो मं॒दन॑तयः सु॒दासः शत्रू॑षोऽदि॒तिम॑दीनां प॒र॑ष्णी
नदी॑ स्त्रे॒वय॑तो वि॒जग॑त्त्रे । वि॒ष्यद्भ्यः कूल॑भेदः । तम॒कुर्व॑न् । प॒र॑ष्णाः कूलं वि॒भि-
दु॒रित्य॑र्थः । स सु॒दासो म॒ङ्गेद्र॑प्रसादल॒ब्धेन॑ नहि॒क्षा पृथि॑वीवि॒व्यक् । तदै॒व
व्याप्नो॑त् । न पुन॑रु॒द्धेन॑ावाप्यत । ततः सु॒दासः शत्रू॑न् आ॒वसान॑च॒यमान॑स्य पु॒त्रः
क॒विः क॒विना॑वा प॒त्य॑मानः पाल॒य॑मानः प॒शुयाने॑ सं॒ज्ञप्तः प॒शुरि॑वाश॒यत् । अ॒श॒य॑त् ।
सु॒दासा॑ नि॒वृत्त॑ इत्य॑र्थः ॥

॥ अथ नवमी ।

ईदुरथं न न्यर्थं परुषीमाशुचनेदभिपित्वं जंगाम ।

सुदास इदं सुतुकां अमित्रानरंधयन्मानुषे वभ्रिवाचः ॥ ८

ईदुः । अर्थं न । निऽअर्थं । परुषीं । आशुः । चन । इत् ।

अभिऽपित्वं । जंगाम ।

सुदासे । इदंः । सुतुकान् । अमित्रान् । अरंधयत् ।

मानुषे । वभ्रिऽवाचः ॥ ८

अथेदः परुष्याः विश्विज्ञानि परीषि संदधे । ततः परुष्याः आपो बधापूर्वमर्थं गंतव्यमेव प्रवच्यदेशं प्रति परुष्योनीयुः । आशुयां चक्रुः ॥ इष्टं गताविति धातोरंत-
र्थावितय्यथात् खडोदुरिति । अतो द्विकर्मकमाख्यातं ॥ न्यर्थमंतव्यं परुष्याः
पान्श्वयोः स्थितं निष्कं देशं प्रति परुष्यो नीयुः । आशुचन राज्ञः सुदासोऽश्वोऽप्यभि-
पित्वमभिप्राप्तव्यमेव जंगाम । इदं च सुदासे राज्ञे मानुषे लोके वभ्रिवाचो जल्पकान-
नित्वान् यत्नून् सुतुकान् सुतोकान् ॥ तत् तोकमित्यपत्यनामसु पाठात् ॥ अरंधयत्
वयमानवत् ॥

॥ अथ दशमी ।

ईदुर्गावो न यवंसादगीपा यथाकृतमभि मित्वं चितासः ।

पृश्निगावः पृश्निनिप्रेषितासः शुष्टिं चक्रुर्निसुतो रंतंयश्च ॥ १०

ईदुः । गावः । नः । यवंसात् । अगीपाः । यथाऽकृतं ।

अभि । मित्वं । चितासः ॥

पृश्निऽगावः । पृश्निऽनिप्रेषितासः । शुष्टिं । चक्रुः । निऽसुतः ।

रंतंयः । च । १०

यदेन्द्रः सुदासो रक्षयाद्येनागच्छति तदा वृश्निनिप्रेक्षिणाः वृश्निनिप्रेक्षिताः
 वृश्न्या आत्मा नितरां प्रक्षिताश्चितासः संज्ञता जार्जतो वा वृश्निगावः । वृश्निवर्षा
 गावोऽन्वा वेवां ते वृश्निगावो महतो यथाकृतनिर्दृष्ट साहाय्यं कर्त्तव्यमेति यथा
 पूर्वं समयः कृतस्यं समववतनतिक्रम्य सितमिन्द्रं यवसात् ॥ निमित्ताद्ये पंचमी ॥
 यवसं निमित्तोक्तत्वागोपा गोपालेनारक्षिता गावो न गाव इवाभीष्टुः । अश्विजम्भः ।
 रंतसो रममाया नियुतो महतामन्वाच सुष्टिं शीघ्रवाग्निं चक्रुः । तस्मिन्पूषे महत
 इन्द्रं साहाय्याद्येनागच्छति ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये पंचविंशो वक्त्रः ॥

। अथैकादशी ॥

इन्द्रं च यो विंशतिं च अवस्था वैकर्णयोर्जनात्तज्जा न्यस्तः ।
 दक्षो न सद्यश्चि शिंशति बर्हिः शूरः सर्गमकृणोदिंद्रं ए ॥११
 एकां च । यः । विंशतिं । च । अवस्था । वैकर्णयोः ।
 जनान् । राजां । नि । अस्तमित्यस्तः ।
 दक्षः । न । सद्यश्चि । नि । शिंशति । बर्हिः । शूरः । सर्गं ।
 अकृणोत् इंद्रः । षष्ठां ॥ ११

यो सुदासो राजा अवस्था ययस इच्छवानेच्छया वा पदव्यायाः पान्दस्वयोपै-
 कर्णयोर्जेनपदयोर्विद्वामानानेकं च विंशतिं च जनान् न्यस्तः आत्मनाइन् स राजा
 दक्षो न दयनीवो युवाध्वर्युरिष सद्यन्यस्यन्दे बर्हिबंधस्मिन्पूषे सपत्नासि शिंशति
 नितरां कुनाति तस्मिन्पूषे शूर इन्द्र एषां महतां सर्गं प्रसववकृणोत् सुदासः
 साहाय्याद्येनाकरोत् ॥

। अथ द्वादशी ॥

अधं श्रुतं कवचं बृहमस्सनुं दृष्टुं नि वृणाम्वअंवाहुः ।
 वृणाना अन्नं सख्यायं सख्यं त्वाद्यंतो ये अमहस्सनुं त्वा ॥ १२

अध॑ । श्रु॒तं । क॒वर्षं॑ । वृ॒ह्वं । अ॒प्सु॑ । अ॒नु॑ । वृ॒ह्यं॑ । नि॒ ।
वृ॒णक्॑ । व॒र्ष॑ऽवाहुः ।

वृ॒णा॒नाः । अ॒त्र॑ । स॒ख्याय॑ । स॒ख्यं॑ । त्वा॒ऽयंतः॑ । ये । अ॒म॒दन्॑ ।
अ॒नु॑ । त्वा ॥ १२

अथापि च मञ्जवाङ्गरिंद्रः श्रुतं कवर्षं च वृह्वं च त्वीन् तथा वृह्यं च अतुपूर्वे-
षाश्रुदक्षेषु निवृणक् । न्यमज्जवदित्यर्थः । अत्रास्मिन्नवसरे ये त्वायंतस्वत्कामास्वा
त्वाममदन् अस्तुवन् ते सखायः सख्याय सख्यार्थं त्वा वृणानाः सख्यं लेभिर इति शेषः ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

वि सद्यो॑ वि॒श्वी॑ ह॒ंहिता॑न्ये॒षामिंद्रः॑ पुरः स॒हसा॑ सप्त॒ दर्दः॑ ।

व्या॒न॒व॒स्य॑ त्वा॒वे॒ ग॒यं॑ भा॒जे॒ष॑ पू॒रुं वि॒दधे॑ ऋ॒ध्र॒वाचं॑ ॥ १३

वि । सद्यः॑ । वि॒श्वी॑ । ह॒ंहिता॑नि । ए॒षां । इ॒ंद्रः॑ । पु॒रं॑ ।

स॒हसा॑ । सप्त॑ । दर्द॑रिति॒ दर्दः॑ ।

वि । व्या॒न॒व॒स्य॑ । त्वा॒वे॒ । ग॒यं॑ । भा॒क् । जे॒ष॑ । पू॒रुं॑ ।

वि॒दधे॑ । ऋ॒ध्र॒वाचं॑ ॥ १३

एषां कवषादीनां विश्वा विश्वानि हंहितानि वृणानि दुर्गाणि पुरो नगरीश्च
तद्भ्रुवासाधनभूतान् सप्त प्रकारांश्चेद्रः सहसा बलेन सद्य एष विदर्दः । विदारवा-
जाह । अपि चानवस्थानोः संवर्धिनो बलस्थानोः पुत्रस्य वा गधं ऋध्रं धनं वा त्वस्यने
त्वस्यनामकाय राक्षे त्वसूनां गणाय वा विभाक् । व्यभजत् । अदादित्यर्थः । इत्यनिंद्रं
सुवन्तो वधं विदधे युधे ऋध्रवाचं वाधवाचं पूरुं चतुष्यं जघ्वा । जघेच ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

नि ग॒व्य॒वो॒ऽन॒वो॑ वृ॒ह्यव॑श्च ष॒ष्टिः॑ श॒ता सु॑षु॒पुः॒ षट् स॒हस्रा॑ ।

ष॒ष्टिर्वी॑रा॒सो अ॒धि षट् द॒ंबो॒स्तु॑ वि॒श्वेदि॑ंद्र॒स्य वी॒र्षी॑ कृतानि ॥ १४

नि । गव्यवः । अनवः । द्रुह्यवः । च । षटिः । शता ।

सुसुपुः । षट् । सञ्ज्ञा ।

षटिः । वीरासः । अधिं । षट् । दुवःऽसु । विश्वाः । इत् ।

इंद्रस्य । वीर्यी । कृतानिं । १४

गव्यवो गोकामा अनवोऽनोः संबन्धिनो द्रुह्यवो द्रुह्योः संबन्धिनश्च वीरासो वीराः षटिः शता शतानिः सञ्ज्ञाषोत्वर्थः । षट् सञ्ज्ञा सञ्ज्ञाषि च बहिष्वाषि षडभिकाः षट् च दुवोश्च दुवोयुवे ॥ चतुर्थी लुक् ॥ परिचरणकामाय सुदासे ॥ नमस्यति दुवस्यतीति परिचरणकर्त्तु पाठात् ॥ नि सुसुपुः । नितरं शेरते । निष्कृता इत्यर्थः । तान्येतानि विश्वा विश्वानि कृतानि कार्याणीद्रस्येत् इंद्रस्यैव वीर्या वीर्यापीति ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

इंद्रैशैते तत्सवो वेविषाणा आपो न सृष्टा अधवंत नीचीः ।

दुर्मित्रासः प्रकलविन्मिमाणा जहुर्विश्वानि भोजना सुदासे ॥१५

इंद्रैश्च । एते । तत्सवः । वेविषाणाः । आप्यं । न । सृष्टाः ।

अधवंत । नीचीः ।

दुःमित्रासः । प्रकलविन् । मिमाणाः । जहुः । विश्वानि ।

भोजना । सुदासे । १५

कदाचिदिंद्रैश्च रक्षिता अप्यन्यदा तेनैव वार्यन्ते । एते तत्सवो दुर्मित्रासो दुष्टमित्राः प्रकलविदजानंत इंद्रैश्च वेविषाणा सुदार्थं संगताः सृष्टा प्रलावनार्थमुद्युक्ता नीची भोचीना आपो न आप इवाधवंत । अधवंत । ततो मिमाणाः सुदासा वाचनान्न रिद्धा विश्वानि भोजना भोग्यानि धनानि सुदासे रंशे जहुः ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये षड्विंशो वरगः ॥

। अथ षोडशी ।

अङ्घ्रं वीरस्यं श्रुतपामनिद्रं परा शर्धतं सुसुदे अभि छां ।

इंद्रो मन्यं मन्युस्यो मिमाय भेजे पथो वर्तनिं पत्त्वमानः ॥ ११

अङ्घ्रं । वीरस्यं । श्रुतःपां । अनिद्रं । परा । शर्धतं । सुसुदे ।

अभि । छां ।

इंद्रः । मन्युः । मन्युःस्यः । मिमाय । भेजे । पथः । वर्तनिं ।

पत्त्वमानः ॥ १६

इंद्रःअभि छां भूमिभभि । भूय्यामित्यर्थः । वीरस्य वीर्यंशुक्रस्य सुदासोऽर्थं हिंसकं ॥
अर्धं हिंसाकर्णं चोऽर्धं शब्दस्य निष्पत्तिः ॥ अनिद्रं । यस्य सुप्ताविद्रो नास्त्वसापनिद्रः ।
तं । इन्द्रमगणयंतमित्यर्थः । श्रुतपां श्रुतस्य शौरादेश्चैविव । पातारं शर्धतस्य श्रुतानं
परासुसुदे । किंच मन्युस्यो मन्युकर्तृमन्युना घिनतो हिंसतो वा यत्रोमन्युं क्रोधं
मिमाय । पथाधे । अथ सुदासः यत्रः पथो जागान् पत्यमानो गच्छन् वर्तनिं
पलावनमार्गं भेजे । प्राप ॥

। अथ सप्तदशी ।

आध्रेणं चित्तहेकं चकार सिंघं चित्पेत्येवा जघान ।

अथ सत्तीर्वेश्यावृषदिन्द्रः प्रायच्छद्विद्या भोजना सुदासे ॥ १७

आध्रेणं चित् । तत् । जं इति । एकं । चकार । सिंघं ।

चित् । पेत्येन । जघान ।

अथ । सत्तीः । वेश्या । अष्टसत् । इंद्रः । प्र । अयच्छत् ।

विद्या । भोजना । सुदासे ॥ १७

इंद्रकान्तदात्रे च चित् कीरिद्रे चापि सुदासैकं त्वयं दानकनं चकार । कारवा
 जात्र । सिंघुं चित् । प्रववाः सिंघः सिंघुः । तनपि चेतने ज्ञानेन जघान । वातवा-
 जास । वेद्वा । वेधी सूधी । तथा कञ्चीर्षपादेरभीनवाहचत् । अपहृत्तवान् ।
 वेद्वादेः कान्थं सूथैवाकरोदित्थं । ताद्येतानि त्रीणि कर्माण्यसंभावितानीति
 नार्थकनीवानीहस्य नहिस्त्रोऽधिकत्वात् । विन्वा विन्वानि भोजना भोजनानि
 भोग्यानि घनानि सुदासे राप्ते प्रयच्छत् । अदाञ्च ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

शर्धंतो हि शर्धवो ररधुष्टं भेदस्य चिच्छर्धंतो विंद रंधिं ।

मर्तां एनः स्तुवतो यः कृष्योतिं तिग्मं तस्मिन्नि जहि

वज्रमिंद्र ॥ १८

शर्धंतः । हि । शर्धवः । ररधुः । ते । भेदस्यं । चित् ।

शर्धंतः । विंद । रंधिं ।

मर्तां । एनः । स्तुवतः । यः । कृष्योतिं । तिग्मं । तस्मिन् ।

नि । जहि । वज्रं । इंद्र ॥ १८

हे इंद्र ते तव शर्धन्तोऽरवः शर्धवो वज्रवो ररधुः । वधनीयुः । चिदपि च शर्धंत
 अत्र जघानस्य भेदस्य । भिनन्ति जयांदा इति भेदो नास्तिकः । तस्य । यद्वा भेदो
 नाम सुदासः शर्धः कश्चित् । तस्मैत्यर्थः । रंधिं वधीकरं विंद । सभ । यो भेदः
 स्तुवतस्त्वां स्तुवतो जनांश्चात्प्रायं प्रत्येनः पार्थं कृष्योतिं करोति तस्मिन् भेदे तिग्मं
 निमित्तं बोधारहस्याद्यर्थं । तथा च शास्त्रः । तिग्मं तेजतैरुत्थाद्यकर्मणः ॥ नि०
 १०, ६ । इति । वज्रं । वज्रति गच्छत्येव शर्धं न प्रतिहन्यत इति वज्रः । तं ॥
 वज्रयद्दो अजेष्टं ज्ञेद्रोपवज्रविप्रेत्यादिना रग्प्रत्ययांतो निपातितः ॥ तं जहि ।
 वज्रं च भेदं प्रहरेत्यर्थः ॥

॥ अथैकोनविंशी ॥

आवदिंद्रं यमुना त्वत्वं वज्रं प्रातं भेदं सर्वतांता सुधायत् ।

अजासं च शिघ्रं वो वज्रं च वसिं शीर्षाथिं जम्बरकांति ॥ १९

आवत् । इन्द्रं यमुना । त्वत्सवः । च । प्र । अत्र मेदं ।

सर्वज्ञताता । सुषायत् ।

अजासः । च । शिग्रवः । यज्ञवः । च । बलिं । शीर्षाणि ।

जम्बुः । अश्वगानि ॥ १८

आत्मास्मिन् सर्वताता सवेतातै युञ्जे य इन्द्रो भेदं नास्तिकं भेदनाभवं वा सुदासः
 यत्नं प्रसूपायत् प्राप्त्यात् । आवधीदित्यर्थः । तनिंद्रं यमुनायत् । अतोषयत् ।
 तस्योरवासी जनः सर्वोऽप्यतोषयदित्यर्थः । त्वत्सवस्तृणोः पुद्वाश्चापन् आवदित्येकवचनं
 वस्तुवचनांततया विपरिणत सद्वत् संबध्यते । किंवाजासोऽजा जनपदाः शिग्रवो
 जनपदा यज्ञवश्च जनपदा अश्वगान्यश्चसंबंधीनि शीर्षाणि शिरांसि । युञ्जे इतानाम-
 श्वानां शिरांसित्वर्थः । बलिमुपहारं तथा इन्द्रायोपजम्बुः । उपजम्बुः । यद्वाश्वगानि
 शीर्षाणि युञ्जे ऋषीताम्बुख्यानश्वानिंद्राभोपहारं जम्बुरित्यर्थः ॥

॥ अथ विंशती ॥

न ते इन्द्र सुमतयो न रायः संचक्षे पूर्वा उषसो न नूनाः ।

देवकं चिन्मान्यमानं जघंथाव त्मना हृहतः शंवरं भेत् ॥ २०

न । ते । इन्द्र । सुमतयः । न । रायः । संचक्षे । पूर्वाः ।

उषसः । न । नूनाः ।

देवकं । चित् । मान्यमानं । जघंथ । अर्वा । त्मना । हृहतः ।

शंवरं । भेत् ॥ २०

ये इन्द्र ते तव पूर्वाः पुरातनाः सुमतयः शोभनमतयो रायो क्षत्रानि उषसो न
 उषस इव न संचक्षे इच्छ्यान् न शक्याः ॥ न नूना नूतनाश्च सुमतयो रायश्च न संचक्षे ।
 किं च त्वं मान्यमानं मन्यमानस्य पुत्रं देवकं देवनामानं यत्नं जघंथ । अर्वाधीः । त्मना
 आवभेव हृहतो जहतः शैलात् शंवरं चाभेत् । अवाभैक्षीरिति ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये अष्टविंशो वर्गः ॥

प्र ये गृहाद्ममदुस्त्राया पराशरः शतयातुर्वसिष्ठः ।

न ते भोजस्यं सख्यं चपंताधा सूरिभ्यः सुदिना व्यच्छान् ॥ २१

प्र । ये । गृहात् । अममदुः । त्वाऽया । पराऽशरः ।

शतऽयातुः । वसिष्ठः ।

न । ते । भोजस्यं । सख्यं । चपंत । अध । सूरिऽभ्यः ।

सुऽदिना । वि । व्यच्छान् ॥ २१

हे इन्द्र पराशरः शतयातुर्वसिष्ठरथाः । बहूनि रथांसि वाधितं वं कावधते स
शतयातुर्वसिष्ठना रथसां शतधिता वा । शक्तिर्वसिष्ठयेवनादयो ये ऋषयस्त्राया
त्वदिच्छया गृहाद्गृहं प्राप्य ॥ ल्यग्नोपे द्वितीयार्थे पंचमी । पा० २. ३. २८. १. ॥
बहा गृहात् गृहे ॥ संप्रत्यर्थे पंचमी ॥ प्राभमदुः त्वां प्रतुष्टुः प्रकर्षेण तपितवतो
वा ते पराशरप्रभृतयो भोजस्य भोजकस्य पालस्य ते तत्र सख्यं सख्यः कर्ष
स्तोत्रं वजनं वा न कृषति । न विकरति । कृष मर्षं । मर्षो मर्षणं । तत्र कुर्वतीत्यर्थः
यतो न विकरत्यधातो हेतोः सूरिभ्यः सूरिणां स्तोत्रगामेषां ॥ अत्र विभक्तिव्यत्ययः
सुदिना सुदिनानि व्यच्छान् । मुच्छति । निवसति । उपगच्छतीत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वाविंशो ॥

हे नमुद्वेषंतः शते गोर्धा रथा बधूमंता सुदासः ।

अह्नवने पैजवनस्य दानं होतैव सद्य पर्यमि देभन् ॥ २२

हे इति । नमुः । देवऽवंतः । शते इति । गोः । द्वा । रथा ।

बधूमंता । सुदासः ।

अह्नन् । अग्ने । पैजवनस्य । दानं । होताऽह्व । सद्यं ।

परि । एमि । देभन् ॥ २२

देववतो राज्ञो गम्ः पौत्रस्य पैजवनस्य पिजवनपुत्रस्य सुदासी राज्ञो गोगर्वा हे
 यते वधूर्नता वधूसंयुक्तो हा ही रथा रथो च देवं दानं दानभूताम् देवम् ईदं स्तुपन्
 अत एवाहंन्योग्योऽर्षं वसिष्ठो हे अग्ने सद्य यज्ञमर्षं जोतेष वषट्कर्तेष पर्येति ।
 अत्राग्नेः संबोधनं सर्वदेवसुखत्वप्रतिपादनायं न तु देवतात्वज्ञापनायंमतस्तेषता-
 कत्वादस्य सूक्तस्य ॥

॥ अथ त्रयोविंशो ॥

अत्वारो मा पैजवनस्य दानाः अहिष्टयः लशनिनो निरेके ।

ऋजासो मा पृथिविष्ठाः सुदासस्तोकं तोकाय अवंसे

वर्हति । २३

अत्वारः । मा । पैजवनस्य । दानाः । अतुष्टयः ।

लशनिनः । निरेके ।

ऋजासः । मा । पृथिविष्ठाः । सुदासः । तोकं । तोकायं ।

अवंसे । वर्हति । २३

पैजवनस्य पिजवनपुत्रस्य सुदासो राज्ञः अहिष्टयः प्रयत्नात्सर्जनश्चाहि-
 दानागयुक्ताः लशनिनो निरेक्य संकारवतो निरेके दुर्गतौ सत्यामृज्जसः ऋजुगामिनः
 पृथिविष्ठाः पृथिव्यां सुप्रतिष्ठिता दाना देयभूताः अत्वारोऽश्वास्तोकं पुत्रपत्याकनीयं
 नां वसिष्ठं रथे स्थितं तोकाय तोकस्य पुत्रस्य ॥ वधुषे चतुर्थी ॥ अवंसेऽत्राय
 वधुषे वा वर्हति । पुनर्वेति पूरणः ॥

॥ अथ चतुर्विंशो ।

यस्य अतो रोहसी अंबलवी शोर्णीशोर्णी त्रिवभाजा विभक्ता ।

समेन्द्रिदं न स्रवती गृण्ति नि यंध्यामविमंशियाद्भीके । २४

यस्य । अर्धः । रोदसी इति । अंत । उर्वी इति । शीष्णः शीष्णो ।

विऽवभाजं । विऽभक्ता ।

सप्त । इत् । इंद्रं । न । स्रवतं । गृणंति । नि । युध्यामधिं ।

अशियात् । अभीके ॥ २४

यस्य सुदासः अथो यथ उर्वी विलीयं रोदसी द्यावापृथिव्यावंतः । विलीयं-
योद्वावापृथिव्योर्मध्ये वतंत इत्यर्थः । यच्च सुदा विभक्ता धनस्य प्रदातः शीष्णोऽशीष्णो
अथैव अथैव विभभाज धनं प्रददौ तं सुदासं सप्तैव सप्तैव लोका इंद्रं न इंद्रनिभं
गृणंति । सुवन्ति । किंच स्रवतो नद्योऽभीके युधे युध्यामधिं युध्यामधिनामकं सपत्नं
न्यशियात् । न्यङ्गन् ॥

। अथ पंचविंशी ।

इमं नरो मरुतः सञ्चतानु दिवोदासं न पितरं सुदासः ।

अविष्टना पैजवनस्य केतं दूषाथं क्षत्रमजरं दुवोयु ॥ २५

इमं । नरः । मरुतः । सञ्चत । अतुं । दिवःऽदासं । न ।

पितरं । सुऽदासः ।

अविष्टनं । पैजवनस्यं । केतं । दुःऽनथं । क्षत्रं । अजरं ।

दुवःऽयु ॥ २५

हे नरो नेतारो मरुत इमं सुदासं राजानं सुदासो राज्ञः पितरं दिवोदास न
दिवोदासमिव । दिवोदास इति पिजवनस्यैव नामांतरं । अतुसञ्चत । अतुसेवध्वं ।
किंच दुवोयु परिश्रवणकामस्य ॥ षष्ठां लुक् ॥ पैजवनस्य पिजवनपुत्रस्य सुदासः
केतं पत्नं गृहं वापिष्टन । रजत । अपि चास्य सुदासः । क्षत्रं वलं दूषाथं दुर्नय-
धमिनाश्चजरमधिपिलं चास्तु ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीयेऽष्टाविंशो वर्गः ॥

यस्तिग्मशृङ्ग इत्येकादशचं द्वितीयं सूक्तं षसिषष्ट्यार्धं त्रैष्टुभैर्द्रुं । तथा चतु-
 क्रांतं । यस्तिग्मशृङ्ग एकादशेति ॥ आभिप्रविके पंचमेऽहन्येत स्रविधानं । सूत्रितं
 च । कथा शुभा यस्तिग्मशृङ्ग इति चार्थदिनः । आ० ७, ७ । इति ॥ विधुवति
 निष्केवल्यशस्त्रेऽप्येतत्सूक्तं । सूत्रितं च । यस्तिग्मशृङ्गोऽभि त्वं मेघं । आ० ८, ३ ।
 इति ॥ महाव्रते निष्केवल्येऽयस्तिप्येतत्सूक्तं । सूत्रितं च । यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न
 भीम उद्यो जज्ञे वीर्यो वृषावान् । ऐ० आ० ५, ८ । इति ॥ आयुष्कामेष्ट्यां
 मा ते अस्त्रामितौद्रस्य त्वात्वर्याज्या । सूत्रितं च । मा ते अस्यां सहसावन्परिष्टौ
 पाहि नो अग्ने पायुभिः । आ० २, १० । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम एकः कृष्टीश्चावयति प्र विष्ठाः ।

यः शश्वंतो अदाशुषो गयंस्य प्रयंतासि सुष्वितराय वेदः ॥ १

यः । तिग्मशृङ्गः । वृषभः । न । भीमः । एकः । कृष्टीः ।

चावयति । प्र । विष्ठाः ।

यः । शश्वंतः । अदाशुषः । गयंस्य । प्रयंता । असि ।

सुष्वितराय । वेदः ॥ १

य इन्द्रस्तिग्मशृङ्गस्तीक्ष्णशृङ्गो वृषभो न वृषभ इव भीमो भयंकरः सन् एकोऽ-
 सहाय एव पिशाः सर्वान् कृष्टीः शत्रूजनान् स्थानात् प्रच्यावयति । यथेन्द्रोऽदा-
 शुषोऽवजमानस्य शश्वतो वज्रोर्गन्धस्य गृहस्य धनस्य वापहृतां भवतीति शेषः । हे
 इन्द्र स त्वं सुष्वितरायतिशयेन सोमाभिषवं कुर्वते जनाय वेदो धनं प्रयंता
 प्रदातासि । त्वनंतत्वात्त वक्ष्या अभावः । असीत्यस्यास्थानस्यानुदात्तत्वाद्यहत्त-
 योगाच्चातुदात्तत्वात्संभवात् यहत्तयुक्तमाख्यातांतरमथाहृत्य बोलना कृता ॥

। अथ द्वितीया ॥

त्वं च त्वदिदं कुक्षमावः शश्वेषमायास्तन्वा समर्थे ।

दासं यच्छृणं कुशवं न्यस्मा अरंघव आर्जनेवाव शिष्यन् ॥ २

त्वं । इ । त्वत् । इन्द्र । कुत्स । आथः । शुश्रूषमानः ।

तन्वा । समर्थे ।

दासं । यत् । शुष्णं । कुयवं । नि । असौ । अरंधयः ।

आर्जनेयाय । शिञ्जन् ॥ २

हे इन्द्र त्वं इ त्वं खलु त्यक्तदा तन्वा शरीरेण शुश्रूषमाण उपचरन् समर्थं
मदैनं त्वैर्योद्धृभिः सहितं युद्धे कुत्समाथः । अरन्धः कदेत्यत्वाच्च । बह्यदाजुर्नेया-
याजुर्न्याः पुत्रायाश्चै कुत्साय शिञ्जन् धनं प्रवञ्चन् दासं दासनामकमसुरं शुष्णं च
कुयवं च न्यरंधयः नितरां वशमानयः ॥

। अथ तृतीया ।

त्वं धृष्णो धृषता वीतहृद्यं प्राथो विश्वाभिरुतिभिः सुदासं ।

प्र पौरकुत्सि त्वसदस्यमावः क्षेत्त्रसाता वृत्रहृत्षु पूरुं ॥ ३

त्वं धृष्णो इति । धृषता । वीतहृद्यं । प्र । आवः । विश्वाभिः ।

जतिभिः । सुदासं ।

प्रः । पौरकुत्सि । त्वसदस्यं । आवः । क्षेत्त्रसाता ।

वृत्रहृत्षु । पूरुं ॥ ३

हे धृष्णोऽयत्त्वायां धर्मवेन्द्र धृषता धर्मक्षेण वज्रेण बलेन वा वीतहृद्यं दत्तहृषिष्कं
प्रजनितहृषिष्कं वा सुदासं राजानं विद्याभिः सर्वाभिरुतिभि रक्षाभिः प्रायः ।
प्रकर्षेणारन्धः । किंच वृत्रहृत्षु युद्धेषु क्षेत्त्रसाता क्षेत्त्रसातो क्षेत्त्रस्य भूमेर्भजने
निमित्ते पौरकुत्सिं पुरकुत्सस्यापत्यं त्वसदस्यं पूरुं च प्रायः ॥

। अथ चतुर्थी ।

त्वं वृभंर्तृमणो देवधीतौ भूरीणि वृत्रा हर्यश्च हंसि ।

त्वं नि हस्युं चुम्भुरिं धुनिं आस्वापयो दभीतये सुहंतं ॥ ४

त्वं । वृ॒भिः । वृ॒मनः । दे॒व॒र्षी॒तौ । भू॒री॒णि । वृ॒त्रा ।

हरि॒ऽअ॒श्व । हंसि ।

त्वं । नि । द॒स्युं॑ । चु॒मु॒रिं॑ । धु॒निं॑ । च । अ॒स्त्री॒प॒यः॑ ।

द॒भी॒तये॑ । सु॒ऽहं॑तु ॥ ४

हे ऋमणो ऋभिर्यज्ञानां नेऽऽभिः सोऽऽभिर्मननोय स्तोत्रभ्येद् । ऋम मनो यस्येति बहुव्रीहिर्वा । देवर्षीतौ यथे क्रियमाणे सति संप्रामे वा । देवा विजिगीषवो यन्किन् विरंति गच्छंतीति संप्रामो देवर्षीतिः । ऋभिर्यज्ञैः सहभूरीणि बहूनि वृत्रा वृत्राणि शत्रून् हंसि । भारितवानसि । किंच हे हृथ्येद् त्वं दभीतेय दभीतिनामकाय राजपथे । तदर्थमित्यर्थः । दस्युं चुमुरिं च धुनिं च सुषंस्व सुहंसुना वज्रेण नि नितरामस्त्रीपयः । भारितवानसोत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ।

तवं च्यौ॒त्रानि॑ व॒ज्र॒हस्त॑ तानि न॒श॒ यत्पु॒रो॑ न॒वतिं॑ च॒ सद्यः॑ ।

नि॒वेश॑ने शत॒त॒मा॒वि॒वेषी॑र॒हन् च॑ वृ॒त्रं न॒मु॒चि॒मु॒ता॒हन् ॥ ५

तवं । च्यौ॒त्रानि॑ । व॒ज्र॒ऽह॒स्त । तानि॑ । न॒श॒ । यत् । पु॒रः॑ ।

न॒वतिं॑ । च॒ । स॒द्यः॑ ।

नि॒ऽवेष॑ने । श॒त॒ऽत॒मा॒ । अ॒वि॒वेषीः॑ । अ॒हन् । च॒ । वृ॒त्रं॑ ।

न॒मु॒चिं॑ । उ॒त । अ॒हन् ॥ ५

हे वज्रहस्त तवच्यौत्रानि वलानि तानि तादृशानि । यद्यदा त्वं शंवरश्च नव नवतिं च पुरः सद्यो युगपदेव विदारितवानसीति शेषः । तदा निवेशने निवेशनार्थं शततमा शततमो पुरनविषोः । व्याघ्रोः । वृत्रं चाहन् । उतापि च नमुचिमुताहन् ॥

इति पंचमश्च द्वितीय एकोनविंशो वर्गः ॥

। अथ षष्ठी ।

सना ता त इन्द्र भोजनानि रातहव्याय दाशुषे सुदासे ।
 दृष्यो ते हरी वृषणा युनजिम व्यंतु ब्रह्माणि पुरुशाक वाजं । ६
 सना । ता । ते । इन्द्र । भोजनानि । रातऽहव्याय । दाशुषे ।
 सुऽदासे ।

दृष्यो । ते । हरी इति । वृषणा । युनजिम । व्यंतु ।
 ब्रह्माणि । पुरुऽशाक । वाजं । ६

हे इन्द्र ते तव रातहव्याय दक्षहव्याय दाशुषे यजमानाय सुदासे ता तानि
 त्वया दत्तानि भोजनानि भोग्यानि धनानि सना सनानि सनासनानि बभूवुरिति
 शेषः । हे पुरुशाक वज्रकर्मसिद्धे दृष्ये कामाना पर्वित्ते ते त्वभ्यं । त्वामानेतुमित्यर्थः ।
 वृषणा वृषणो हरी अश्वो युनजिम । रथे योजयामि । ब्रह्माण्यखन्तदीयानि कोब्राणि
 वाजं बलिनं त्वां व्यंतु । गच्छंतु ॥

। अथ सप्तमी ॥

मा ते अस्यां सहसावन्परिष्ठावघायं भूम हरिवः परादौ ।
 त्वायस्व नोऽष्टकेभिर्वरुथैस्त्ववं प्रियासंः सूरिषु स्याम । ७
 मा । ते । अस्यां । सहसाऽवन् । परिष्ठी । अघायं । भूम ।
 हरिऽवः । पराऽदौ ।
 त्वायस्व । नः । अष्टकेभिः । वरुथैः । त्ववं । प्रियासंः ।
 सूरिषु । स्याम ॥ ७

हे सहसावन् बलवन् हरिवो हरिवसिद्धे ते त्वास्यां कोत्सेषणाभिः क्रियमाणायां
 परिष्ठावन्नेवणायां परादौ परादानावाप्तावाप्तं भवं वा भूम । किंच नोऽस्मान-

वृकोभिरवाधैर्बहुधैः । वारवंत्सपप्रयेभ्य इति बहुधानि रक्षणानि । तैश्चावस्य ।
पाङ्गि । तत्र स्वरिषु कोटसु मध्ये वधं प्रियासः प्रियाः आस । सूयास ॥

॥ अष्टादशी ॥

प्रियास इत्ते मघवन्नभिष्टौ नरौ मदेम शरणे सन्तः ।

नि तुर्वशं नि यादं शिशोश्चतिथिग्वाय शंस्यं करिव्यन् ॥ ८

प्रियासः । इत् । ते । मघवन् । अभिष्टौ । नरः । मदेम ।

शरणे । सन्तः ।

नि । तुर्वशं । नि । यादं । शिशोश्चि । तिथिग्वायं ।

शंस्यं । करिव्यन् ॥ ८

हे मघवन् धनवर्चिंद्र ते तवाभिष्टान्मध्येमणे नरः स्थात्राणां नेतारो वधं सखायः
समानख्यातयः प्रियास प्रियास संतः शरणे इत् ऋद्ध एव मदेम । सोदेम ।
किंचतिथिग्वाय । पूजयतिथीन् गच्छतोत्पतिथयः । तस्मै सुदासे द्विवेदासाय
वासादीयाय राक्षे शंस्यं शंसनीयं सुखं करिव्यन् कुर्वन् तुर्वशं राजानं निशिथीश्चि ।
वधं कुरु । वादं च राजानं निशिथीहीत्यर्थः ॥

॥ अथ नवमी ॥

सद्यश्चिन्नु ते मघवन्नभिष्टौ नरः शंसंत्सुकथशासं उक्का ।

ये ते हवेभिर्वि पथी रदाशनस्मान् वृणीष्व युज्याय तस्मै ॥ ९

सद्यः । चिन्नु । तु । ते । मघवन् । अभिष्टौ । नरः ।

शंसंति । उक्थशासंः । उक्का ।

ये । ते । हवेभि । वि । पथीन् । अदाशन । स्मान् ।

वृणीष्व । युज्याय । तस्मै ॥ ९

हे मघनन् धनवर्द्धिं ते तव तु अद्याभित्ताभ्येषथे ये नर उक्थयास उक्थानां
शंसितार उक्थोक्थानि यथापि सद्यश्चिन् सद्य एव शंसति । किंच ते तव हृषेभिः
स्त्रोत्रैः पथोनप्रदानशोलान् वषिजोऽपि व्यदायन् । धनानि विशेषेणादापवच्छि-
त्यर्थः । तान्मान् तस्मै युज्याथ सख्याय तत्सख्यमनुवर्तितुं वृषीष्य । परिष्टहाथ ॥

॥ अथ दशमी ॥

एते स्तोमा नरा वृत्तम तुभ्यमस्यद्युचो ददंतो मघानि ।

तेषामिंद्र वृत्रहृत्त्ये शिवा भूः सखा च सूर्योऽविता च वृषां ॥ १०

एते । स्तोमाः । नरा । वृत्तम । तुभ्यम् । अस्यद्युचः । ददंतः ।

मघानि ।

तेषां । इन्द्र । वृत्रहृत्त्ये । शिवः । भूः । सखा । च । सूर्यः ।

अविता । च । वृषां ॥ १०

हे नृप नैहृत्तमेन्द्र तुभ्यं नरां नेतृषां च एते स्तोमा संघा सघानि चंद्नीवानि
हृषीषि ददंतो ददंतोऽस्यद्रुचोऽस्यदभिसखा अभूवसिति शेषः । तेषां नृषां वृत्रहृत्त्ये
संघामे द्विः कल्याणकृत् भूः । भव । सखा च भूः । अविता रक्षिता च भूः ॥

॥ अथैकादशी ॥

नू इन्द्र सूर स्तवमान जती ब्रह्मजतस्तन्वा ववृधस्य ।

उपं नो वाजान्मिमोह्य प स्तीन्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ११

तु । इन्द्र । सूर । स्तवमानः । जती । ब्रह्मजतः । तन्वा ।

ववृधस्य ।

उपं । नः । वाजान् । मिमोह्य । उपं । स्तीन् । युयं ।

पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः । ११

हे शूरे इ तु अद्य स्ववमानः स्वयमानो ब्रह्मजतो ब्रह्मणा ज्ञोत्सेष प्रेरितस्तन्वा
 घरीरेष षट्षण्ण । अपि च नोऽस्त्रभ्यं वाजानस्रान्युपनिषीहि । प्रयच्छेद्व्यथं : ज्ञोन्-
 षट् षांषोपनिषीहि । स्पष्टमन्यत् ॥

॥ इति पंचमस्य द्वितीये त्रिंशो वगः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो षादं निवारयन् ।

पुनर्याञ्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकभागप्रवर्तकश्रीवीरबुद्धभूपाखसाञ्जाण्यपुरं-
 धरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदाध्यंशकाग्रै षट्कुसंज्ञिताभावे
 पंचभाषके द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

वागीशाद्याः सुमनस सर्वाथीनामुपक्रमे ।
 यं नत्वा हतलयाः स्तुस्तं नमामि गजाननं ।
 यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
 निर्ममे तमहं वंदे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥

उपो जज्ञ इति द्वायं तृतीयं सूक्तं वसिष्ठस्वार्थं त्रैलोक्यैर्द्रं । तथा चाहुकथ्यते ।
 उपो द्येति ॥ अभिप्रायिके चतुर्थेऽहनि निष्क्रेष्य एतत्सूक्तं निविधानं । सूत्रितं
 च । चतुर्थोपो जज्ञ इति निष्क्रेष्यं । आ० ७, ७ । इति ॥ महाजनेऽपि
 निष्क्रेष्य एतत्सूक्तं । तथैव पंचमारण्यके सूत्रितं । उपो जज्ञे वीर्याय स्वधावाहुडु
 प्रश्नाग्यैरेत अथवा । ऐ० आ० ५, ८ । इति ॥ सोमिकावाहनाहोडु वैश्वदेवस्य
 स्थाने प्रथमं शृण्वन्वहः । तत्रापि निष्क्रेष्य एतत्सूक्तं निविधानं । सूत्रितं च ।
 अनिवा उपो जज्ञ इति वर्षादिनः । आ० ८, २ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

उपो जज्ञे वीर्याय स्वधावाग्चक्रिरपो नयो यत्करिष्यन् ।
 जग्मिर्युवा नृषदंममवीभिस्त्राता न इन्द्र एनंसो महश्चित् ॥ १
 उपः । जज्ञे । वीर्याय । स्वधाऽवान् । चक्रिः । अपः । नयः ।
 यत् । करिष्यन् ।
 जग्मिः । युवा । नृऽसदं । अपःऽभिः । त्राता । नः । इन्द्रः ।
 एनंसः । महः । चित् ॥ १

अभावान् वलवान्प्य ओजसुःसुहृषीं वेद्मो वीर्याव वीर्यं कर्तुं जज्ञे । वधुव ।
नयो नरहितः सन् यत्कर्म करिष्यन् भवति तदपः कर्म चक्रिः कर्तव्यं ॥ चक्रिरिति
किंप्रत्ययस्य लिङ्गज्ञावाच्योकाव्ययनिष्ठाखलपंक्त्यानिमिषो मष्टीप्रतिषेधः ॥ अपि
अन्वयदानं यत्सुहृदं युवा नित्यतरुणः सन् अयोधी रक्षयैः साधं जन्मिर्गता मङ्ग-
श्चिन्मङ्गतोऽप्येनसः पापाघोऽस्माकं त्वाता रक्षिता च भवेति ॥

। अथ द्वितीया ।

हंतां वृत्रमिन्द्रः शूश्र्वानः प्राचीन् वीरो जरितारं मूर्ता ।

कर्ता सुदासे अह वा उ' लोकं दाता वसु सुहुरा दाशुषे भूत् ॥ २

हंता । वृत्रं । इन्द्रः । शूश्र्वानः । प्र । आचीत् । सु । वीरः ।

जरितारं । जती ।

कर्ता । सुदासे । अह । वै । जं इति । लोकं । दाता ।

वसु । सुहुरः । आ । दाशुषे । भूत् ॥ २

इन्द्रः शूश्र्वानो वर्धमानः सन् वृत्रमसुरं हंता भवति ॥ तनंतत्वाद्वाक् षष्ठीभावः ॥
वीरो वीरः सन् जरितारं स्तोमारं तु क्षिप्रनृती जत्या रक्षया प्राचीत् । प्रारब्धम् ।
सुदासे राक्षे लोकं जगपदं कर्ता च । यदा सुदासे कल्याणदानाय यजमानाय लोकं
कर्ता च भवति ॥ इहाप्युत्तरत्रापि तनंतत्वात्षष्ठीभावः । अह वा उ इति त्वयः
पूरणाः ॥ दाशुषे यजमानाय वसु धनं सुहूर्भूवो भूयो दाता च भूत् । अपूर्त् ॥
आ इति चार्थे ॥

। अथ तृतीया ।

शुभो अनर्वा खजस्तमदा शूरः सत्राघाटं जनुषेमघाङ्घः ।

व्यास इन्द्रः पतनाः खोजा अधा विश्वं शत्रूयंतं जघान ॥ ३

शुभः । अनर्वा । खजस्तत् । समत्वा । शूरः । सत्राघाटं ।

जनुषा । इ । अघाङ्घः ।

वि । आसे । इन्द्रः । एतनाः ॥ सुऽस्योजाः । अथ । विष्णुः ।

शत्रुऽदंतं । जघान ॥ ३

युधो ब्रह्मनामर्षाभिर्गण्डरहितो युद्धेष्वपराङ्मुखो वा खलमयुक्तकृत् । खले खल इति युद्धनामस्य पाठात् । समदा । सत् कलङ्कः । तदानीं शूरः शौर्योपेतो जघुपा जघाना अभावत एव सत्पापाद् बहूनामभिभवितामाङ्कः । अर्थं च क्रोनाप्यनभिभूतः सोजा सुबल ईश्वरनिर्द्रः एतनाः शत्रूणां सेना आसे । विजिपति । अथापि च शत्रुदंतं शत्रुवनाचरंतं विन्धं सर्वं जघान । इति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

उमे चिदिन्द्र रोदसी महित्वा प्रप्राथ तविषीभिस्तुविष्णः ।

नि वज्रमिन्द्रो हरिवान्मिमिक्षत्समंधसा मर्देषु वा उवोच ॥ ४

उमे इति । चित् । इन्द्र । रोदसी इति । महित्वा । आ ।

प्रप्राथ । तविषीभिः । तुविष्णः ।

नि । वज्रं । इन्द्रः । हरिवान् । मिमिक्षन् । सं । अंधसा ।

मर्देषु । वै । उवोच ॥ ४

हे तुविष्णो वज्रधनेन्द्र महित्वा महत्त्वेन तविषीभिर्वल्लेख्योमे चिदुमे अपि रोदसी व्यापाद्यधिव्यावापप्राथ । आपूरितवानसि । अथ परोक्षस्तुतिः । हरिवान्श्वरानिन्द्रो वज्रं निमिषिषन् शत्रुषु प्रापयन् मर्देषु यज्ञेषु निवृत्तसु बांधसा सोमेन सहवोच । संश्लेष्यते संगच्छते वा ॥ अथ सप्तम्य इति धातुः । वा इति पूरणः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

वृषा जजान वृषां रणाय तमुं चिन्नारी नर्यं सस्रव ।

अथः सेनानीरध वृष्यो अस्त्रीनः सत्वा गवेषणः स वृष्णः ५

वृषा । जजान । वृषणं । रणाय । तं । ऊं इति । चित् ।

गारीं । नर्थं । सम्रव ।

प्र । यः । सेनाऽनीः । अधं । वृऽभ्यः । अस्ति । इनः ।

सत्वा । गोऽएवणः । सः । वृष्णुः ॥ ५

वृषा सेना पिता अग्र्यपो वृषणं कामानां वर्षितारगिंङ्गं रणाय युद्धार्थं जजान ॥ जन जनन इति धातुः ॥ नर्थं नरहितं तस्य तमेवेङ्गं नारो विददितिरपि सम्रव । वृषणे । अपि च य इन्द्रो नृभ्यो नृणां सेनानीः सेनानां नेता सन् प्रास्ति प्रभवति स इन्द्र इतः सर्वस्य जगत ईश्वरो भवति ॥ नियुत्वानिन इतीश्वरनामस्य पाठात् ॥ सत्वा शत्रूणां सादकश्च गवेपयो गवासन्वेष्टा च वृष्णुः शत्रूणां धर्मकश्च भवतीति शेषः ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये प्रथमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

नू चिन्स भ्रैषते जनो न रेघन्नो यो अंस्य घोरमाविवासात् ।

यन्नैर्यं इन्द्रे दधते दुर्वासि चयन्स राय ऋतपा ऋतेजाः ॥ ६

नु । चित् । सः । भ्रैषते । जनः । न । रेघत् । भनः । यः ।

अस्य । घोरं । आऽविवासात् ।

यन्नैः । यः । इन्द्रे । दधते । दुर्वासि । चयन्त् । सः । राये ।

ऋतऽपाः । ऋतेऽजाः ॥ ६

यो जनोऽस्येन्द्रस्य घोरं शत्रूणां वाधकं मनो यन्नैराविवासात् परिचरति स जनः । तु इति प्रतिषेधे वर्तते । विदियेवकारार्थं । वृषित् नैव भ्रैषते । स्थानात् न भ्रयति । न रेघत् । नैव क्षीयेत् । अपि च यो जनो दुर्वासि परिचरण्याधनानि कोत्त्रयन्नाथोद्रे दधते निधत्ते तस्मै जनाय ऋतपा यन्नपाता ऋतेजा यन्ने जातश्च स इन्द्रो राये धनाय चयन्त् । निवसति । भवेदित्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

यद्विद्म पूर्वं अपराय शिष्यत्रयज्जग्राथाकनीयसो'देष्टुं ।

अस्यत् इत्यर्थामीत दूरमा चित्र चित्रं भरा रथिं नः ॥ ७

यत् । इद्म । पूर्वं । अपराय । शिष्यन् । अयत् । ज्यायान् ।

कनीयसः । देष्टुं ।

अस्यत् । इत् । परिं । आसीत् । दूरं । आ । चित्र ।

चित्रं । भर । रथिं । नः ॥ ७

हे चित्र चायनीयेद्म यच्चनं पूर्वंः पिता ज्येष्ठो भ्राता वापराय पुत्राय कनीयसे वा शिष्यन् प्रयच्छन् ॥ शिष्यतिदीनकनी प्रीणाति शिष्यतीति दानकर्मस्य पाठात् ॥ भवतीति शेषः । यच्च देष्टुं देष्टुं धनं ज्यायान् ज्येष्ठः कनीयसोऽयत् प्राप्तुयात् । यज्ञापि धनं पिह्यतो लब्ध्वा पुत्रीऽस्यत् इत् अस्यत् एव सन् पिह्यन्ते चित्रं चित्रं दूरं पसासीत् आस्ते तत् त्रिविधं चित्रं चायनीयं रथिं धनं नोऽभ्यभाभर । आह्वर ॥

॥ अथाष्टमी ॥

यस्त इन्द्र प्रियो जनो ददाश्वसन्निरेके अद्रिषः सखा ते ।

वयं ते अस्यां सुमती चनिष्ठाः स्याम वरुथे अन्नतो नृपीती ॥ ८

यः । ते । इन्द्र । प्रियः । जनः । ददाश्वत् । अस्तत् । निरेके ।

अद्रिषः । सखा । ते ।

वयं । ते । अस्यां । सुमती । चनिष्ठाः । स्याम । वरुथे ।

अन्नतः । नृपीती ॥ ८

हे इन्द्र यस्ते त्वभ्यं प्रियः सखा जनो ददाश्वत् इनीपि दद्यात्, हे अद्रिषः स सखा ते तव निरेके दानेऽसत् । स्यात् । वयं च चनिष्ठा, अन्नतोऽर्चिसतसो तपास्त्वां सुमता-

वतुपद्मधुवो वर्तमानाच्चनिष्ठाः स्तुतिमत्तरा अतिशयेनाक्षवतो वा । चनोऽर्चं ।
 नदीतौ नद्यां रक्षणे बहूये नृहे परथीये वा धने स्याम । वसेम भवेम वा ॥

॥ अथ नवमी ॥

एष स्तोमो अचिक्रद्दृषां त उत स्तासुमंघवन्नक्रपिष्ट ।

रायस्कामो जरितारं त आगन्त्वमंग शक्र वस्व आ शको नः ॥८

एषः । स्तोमः । अचिक्रद्दत् । दृषां । ते । उत । स्तासुः ।

मघऽवन् । अक्रपिष्ट ।

रायः । कामः । जरितारं । ते । आ । अगन् । त्वं । अंग ।

शक्र । वस्वः । आ । शकः । नः ॥ ८

हे मघवन् धनवर्जिन्द्र ते त्वदर्थं दृषा सेतैष स्तोमः सोमः स्रजमानोऽचिक्रद्दत् ।
 क्रदति । जतापि च स्तासुः स्तोताक्रपिष्ट । अस्तोत् । अपि च हे शक्र ते तव
 जरितारं स्तोतारं मां रावो धनस्य कामोऽभिलाष आगन् । आगतः । अतस्त्व
 वस्वो धनं ॥ कर्मणि षट्ठो ॥ नोऽस्यभ्यमंग क्षिप्रमाशकः । धेहि ॥

॥ अथ दशमी ॥

स न इन्द्र त्वयंताया इषे धास्त्वनां च ये मघवानो जुनंति ।

वस्वीषु ते जरित्ने अस्तु शक्तियुयं पात स्वस्त्रिभिः सदा नः ॥ १०

सः । नः । इन्द्र । त्वयंतायै । इषे । धाः । त्वनां । च । ये ।

मघवानः । जुनंति ।

वस्वी । सु । ते । जरित्ने । अस्तु । शक्तिः । युयं । पात ।

स्वस्त्रिभिः । सदा । नः ॥ १०

हे इंद्र स त्वं त्वयताया इषे त्वया दत्तमर्चं भोक्तुं नोऽस्मान् धाः । धारय । ये च मघवानो ऋषिर्घ्नंतस्तना स्त्रयमेव जुनन्ति ऋषीषि त्वां प्रति प्रैरवन्ति तानपि त्वयताया इषे धाः । अपि च वक्षीष्वत्थंतं प्रयस्तासु स्तुतिषु ते तव जरित्वे स्तोत्रे मह्यं शक्तिः सामर्थ्यमस्तु । यदा जरित्वे मह्यं ते तव वक्षीषु प्रयस्ता शक्तिर्दानमस्तु । अष्टमन्यत् ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये द्वितीयो वर्गः ॥

असावि देवमिति दशर्चं चतुर्थं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षं त्रैष्टुभमेन्द्रं । तथा चानुक्रांतं । असावीति ॥ माच्यंदिनसपने मैत्रावरुणस्योच्चोयमानमिदं सूक्तं । असावि देवमिहोप यातेत्यनुसवने । आ० ५, ५, । इति ॥ इंद्रस्य वृत्तघ्नः पद्यावभि क्रत्वेति वपाया अतुपाक्या । अत्रितं च । अभि क्रत्वेन्द्र भूरध उमनृ त्वं मर्द्धा इंद्र तुभ्यं च प्राः ५ आ० १, ८, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

असावि देवं गोऋजीकमंधो न्यस्मिन्दिंजी अनुषेमुषोच ।

बोधामसि त्वा हर्यश्व यज्ञैर्वीधा नः स्तोममंधसो मर्देषु ॥ १

असावि । देवं । गोऋजीकं । अंधः नि । अस्मिन् । इंद्रः ।

जनुषां । इं । उषोच ।

बोधामसि । त्वा । हरिः अश्व । यज्ञैः । बोधं । नः ।

स्तोमं । अंधसः । मर्देषु ॥ १

देवं दीप्तं गोऋजीकं गोभिः संकृतं । गव्येन मिश्रितमित्यर्थः । अंध सोमरूप-
मजनसावि । अभिभूतं । ईमयमिन्द्रोऽकिञ्चभिभुते सोमरूपेऽंधसि जनुषा स्वभावात्
एव न्युषोच । नितरां संगतो भवति । अथ प्रत्येकस्तुतिः । हे हर्यश्व त्वा त्वां यज्ञैः
स्तोत्रैर्हविर्भिर्वा बोधामसि । बोधयाजः । अंधसः सोमस्य मर्देषु नोऽस्माकं स्तोत्रं
स्तोत्रं बोध । वक्ष्यन् च ॥

। अथ द्वितीया ।

प्र यंति यज्ञं विपयंति बर्हिः सोममादो विदथे दुध्रवाचः ।

न्यु भियंते यशसो गृभादा दूरचपब्दो वृषणो नृषाचः ॥ २

प्र । यंति । यज्ञं । विपयंति । बर्हिः । सोमःमादः । विदथे ।

दुध्रःवाचः ।

नि । जं इति । भियंते । यशसः । गृभात् । आ ।

दूरःचपब्दः । वृषणः । नृःषाचः ॥ २

यज्ञं प्रयंति बर्हरो बर्हिष विपयंति । स्मृणति ॥ विपिः स्तरणकर्मा ॥ विदथे यज्ञे सोममादो यावाण्यश्च दुध्रवाचो दुध्रंरवाचो भवंति । अपि च यशसो यशस्विनो दूरचपब्दः । दूर चपब्दः यद्दो येषां ते दूरचपब्दः । नृषाचः । नृषेत्तृन्वृत्विजः सचंत इति नृषाचः । वृषणो यावाण्यो गृभाद्गृहात् । गृहमध्यमयावा । तस्मात् । आ इति चार्थः । निभियंते । अभिषववेलायां निगृह्यंते । च इति पूरणः ॥

। अथ तृतीया ।

त्वमिंद्र स्र्वितवा अपस्कः परिष्ठिता अहिना अूर पूर्वीः ।

त्वद्वावक्तो रथ्योर् न धेना रेजंते विश्वा कृत्त्रिमाणि भीषा ॥ ३

त्वं । इंद्र । स्र्वितवै । अपः । करिति कः । परिःस्थिताः ।

अहिना । अूर । पूर्वीः ।

त्वत् । वावक्तो । रथ्यं । न । धेनाः । रेजंते । विश्वा ।

कृत्त्रिमाणि । भीषा ॥ ३

ये न्युरेद्र न्वमहिना हृत्त्रेण परिहृता आक्रांताः पूर्वोर्वङ्गीरप उदकानि
 अदितवै अनितुं कः । अकार्पीः । घेना नद्यच्च त्वत्ततो हेतो रथो न रधिन्
 ह्य पापक्रे । निर्गच्छंति ॥ वकि कोटिल्य इति घातः ॥ विद्या विद्यानि कलि-
 नाश्च छवनानि च भीषा त्वत्तो भीत्या रेजते । कपंते ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

भी॒मो वि॒वेषा॑यु॒धेभिरेषा॑मपांसि॒ विश्वा॑ न॒र्याणि॑ वि॒द्वान् ।

इ॒न्द्रः पुरो॑ ज॒ह्व॑षाणो॒ वि दू॑घो॒ह्व वज्र॑ह॒स्ती म॒हिना॑ जघान ॥ ४

भी॒मः । वि॒वेष॑ । आ॒यु॑धेभिः । ए॒षां । अ॒पांसि॑ । वि॒श्वा ।

न॒र्याणि॑ । वि॒द्वान् ।

इ॒न्द्रः । पुरः॑ । ज॒ह्व॑षाणः । वि । दू॒घोत् । वि । वज्र॑ह॒स्तः ।

म॒हिना॑ । जघान ॥ ४

इन्द्रो नर्याणि नरहितानि विश्वा विश्वान्यपांसि कर्माणि विद्वान् जानन् आयु-
 धेभिरायुधैर्भीमो भयंकरः सन् एषां ॥ कर्माणि पठो ॥ एतान्छुरान् विवेष ।
 व्याप्तवान् । पुरश्च तेषां विदूरोत् । अकंपयत् । अपि च जह्वषाणो हृष्यन् महिना
 अहिना युक्तो वज्रहस्तः सन् तान्जघान ॥

॥ अथ पंचमी ॥

न या॒तव॑ इ॒न्द्र जू॒जुवु॑र्नो॒ न वंद॑ना श्रविष्ठ वे॒द्याभिः॑ ।

स श्र॑र्ध॒र्द्यो वि॒षु॑णश्च॒ जंतो॑र्मा शि॒श्रु॒दे॒वा अपि॑ गु॒हृ॒तं नः॑ ॥ ५ ॥

न । या॒तव॑ः । इ॒न्द्र । जू॒जुवुः॑ । नः । न । वंद॑ना । श्र॒विष्ठ॑ ।

वे॒द्याभिः॑ ।

सः । श्र॑र्धत् । अ॒र्यः । वि॒षु॑णश्च । जंतोः । मा । शि॒श्रु॒दे॒वाः ।

अपि॑ । गुः । हृ॒तं । नः ॥ ५

हे इन्द्र वानवो राजसो नोऽभ्यास जूचुवुः । न हिंस्यः । जूचुरिति हिंसाक्रियः
 पृथक्करणक्रियो वा । अपि च हे शविष्ठ बलवत्तमेन्द्र पटना बंदनानि रजांसि
 वेद्याभिर्वेद्याभ्यः प्रजाभ्यो नोऽभ्यास जूचुवुः । न पृथक्कुर्वतु । किंचार्थः म्नामो स
 इन्द्रो विष्णुणस्य विषमस्य जंतो प्राणिनः शासने शर्धत् । लक्ष्येत । अथ च
 शिञ्जदेवाः । शिञ्जेन दीर्घलि क्रीडंत इति शिञ्जदेवाः । अत्रक्षत्र्यर्था इत्यर्थः ।
 नोऽप्राकृष्टानं यत्तं यत्तं वा सापिगुः । सापिगमन् । तथा च यास्कः । स लक्ष्यहतां
 यो विष्णुणस्य जंतोर्विषमस्य वा शिञ्जदेवा अत्रक्षत्र्यर्थाः । शिञ्जं अथतेः । अपिगुर्कृतं
 नः सत्यं वा यज्ञं वा । नि० ४, १६, । इति ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये तृतीयो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अभि क्रत्वेन्द्र भूरध लमस ते विव्यक्षन्निमानं रजांसि ।

स्तेना हि वृत्तं शवसा जघथ न शत्रुं तं विविददुधा तं ॥ ६

अभि । क्रत्वा । इन्द्र । भूः । अध । लमन् । न । ते । विव्यक् ।

महिमानं । रजांसि ।

स्तेन । हि । वृत्तं । शवसा जघथं । न । शत्रुः । अंतं ।

विविदत् । सुधा । न ॥ ६

हे इन्द्र त्वं क्रत्वा कर्मणा लमन् पृथिव्यां वर्तमानान् जंतून्वाभिभूः । अभ्यभूः ।
 अपिगि ध ते तव अहिगामं रजांसि सर्वं लोका न विव्यक् ॥ अविर्व्याप्तिकर्मा ॥
 न व्याप्तुष्वित्यर्थः । स्तेन ह्यात्मीयेन च शवसा बलेन वृत्तं जघथ । त्वमपधीः ।
 शत्रुश्च युवा पुषेन ते तवभूतं हिंसा न विविदत् । न लक्ष्यवान् ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

देवाश्चित्ते असतींश्च पुण्येऽनु चत्वायं गमिरे सहांसि ।

इन्द्रो मघानि । दयते विपद्येन्द्रं वाजस्य जोडुवंत सातौ ॥ ७

दे॒वाः । चि॒त् । ते । अ॒स॒र्या॒य । पूर्वे॑ । अ॒नु॒ । ज॒त्राय॑ ।

म॒मि॒रे । स॒र्वांसि॑ ।

इ॒न्द्रः । म॒घानि॑ । द॒यते॑ । वि॒सृ॒ष्ट्य॑ । इ॒न्द्र॑ । वा॒जस्य॑ ।

जो॒हु॒वन्त॑ । सा॒तौ ॥ ७

पूर्वे देवाश्चदसुरा अप्यसुर्याय वलाय जत्राय ॥ अदिर्हिंसाकर्मा ॥ बलं हिंसां शोभे कर्तुमित्यर्थः । हे इन्द्र ते तव सर्वांसि बलान्यमनुमिरे । जीने । पा० १, ४, ८६ । इत्यनुः कर्गप्रवचनीयः ॥ तव बलेभ्यो जीना ममिर इत्यर्थः । तथा च निगमांतः । अनु ते द्यौर्दृष्टी भी वीर्यं ममे । ऋग्वे० १, ५७, ५ । इति । अथ परोक्षस्तुतिः । इन्द्रः शत्रून्विषह्य मघानि गंहनीयानि धनानि दयते । भक्षोभ्यः प्रथच्छति । अपि चेद्रं वाजस्यापस्य सातौ लभार्थं जाःउरंत । स्तुयन्ति स्तोत्र आह्वयन्ति वा ॥

। अध्यात्मि ॥

की॒रि॒श्चि॒त् त्वा॒मव॑से ल॒हावे॑शान॒म॒न्द्र॒ सा॒भग॑स्य । भ॒रैः ।

अ॒धी॒ व॒भूथ॑ शत॒मू॒ते॒ अ॒स्मि॒ अ॒भि॒क्षु॒त्तु॒त्वा॒व॑न्तो॒ व॒रु॒ता ॥ ८

की॒रिः । चि॒त् । हि॒ । त्वां । अ॒व॑से । जु॒हान् । ई॒शानं॑ ।

इ॒न्द्र । सौ॒भ॒ग॒स्य॑ । भ॒रैः ।

अ॒वः । व॒भूथ॑ । श॒त॒ऽ॒कृ॒तेः॑ । अ॒स्मि॒ इ॒ति॑ । अ॒भि॒क्षु॒त्तः॑ ।

त्वा॒व॑न्तः । व॒रु॒ता ॥ ८

हे इन्द्र ईशानं त्वां कीरिः स्तोता ॥ कारुः कीरिरिति स्तोत्रनामसु पाठात् ॥ वसिष्ठोऽवसे रक्षायाम् जुहाव हि । स्तौति हि ह्वयति वा । निहिति गुरथः । अपि च हे शतमूते वरुत्तु इ अस्मि अस्माकं भूरैः प्रभूतस्य सौभगस्य भक्त्यावो रक्षा वभूथ । वभूथिथ । अभिक्षुत्तुर्भिर्हिंसकस्य त्वावन्तस्त्वत्सुहृदस्य वरुता वारथिथिथ च भव ॥

॥ अथ नवमी ॥

सखायस्त इन्द्र विश्वं स्याम नमोऽष्टधासो महिना तंरत्र ।

वन्तं तु सा तेऽवसा समीकेर् भौतिमयो वनुषां शवांसि ॥ ८

सखायः । ते । इन्द्र । विश्वं । स्याम । नमःऽष्टधासः ।

महिना । तंरत्र ।

वन्तं तु । सा । ते । अवसा । संऽईके । अभिऽइति । अयः ।

वनुषां । शवांसि ॥ ८

हे इन्द्र ते तव नमोऽष्टधासो नमसा स्तुत्या हविषा वा वर्धयितारो वरं विश्वं सर्पदा सखायः स्याम । अनेग । महिना महिन्ना तंरत्रार्थं तारकेन्द्र ते तवापसा रक्षणेन समीके संयामेऽर्थोऽभौतिमभिगमनं वनुषां हिंसकानां शवांसि बहानि च वन्तं । सोतारो हिंसंत् ॥

॥ अथ दशमी ॥

स न इन्द्र त्वयंताया दूषे घास्मना च ये मघवानो जुर्नति ।

वस्वीषु ते जरित्रे अस्तु शक्तिर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १०

सः । न । इन्द्र । त्वयंताये । दूषे । घाः । ज्ञानां । च । ये ।

मघवानः । जुर्नति ।

वस्वीं । सु । ते । जरित्रे । अस्तु । शक्तिः । युयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ १०

इयं च व्याख्यानवरा ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये वसुर्थो वरः ॥

पिवा सोममिंद्रं मंदंतु त्वेति नवर्षं पंचमं चक्रं । अतुक्रस्यते च । पिब नव
 तैराजन्तुतेऽत्यामिति । वसिष्ठ ऋषिः । आदितोऽष्टौ विराजो नवमी विष्टुप् । इंद्रो
 देवता ॥ इधरात्वे चतुर्थेऽहनि निष्केपल्लयस्त्रो पिवा सोममिंद्रेति षट् सोत्रियातु-
 रूपो । छत्रितं च । वैराजं चेत्यृषं पिवा सोममिंद्रं मंदंतु त्वेति षट् सोत्रियातु-
 रूपो । आ० ७, ८, । इति ॥ महाजतेऽपि निष्केपल्लय आद्याः षट्षः । छत्रितं च । पिवा
 सोममिंद्रं मंदंतु त्वेति षट् । ऐ० आ० ५, १२, । इति ॥ आद्या निष्केपल्लयस्त्र-
 याज्या । छत्रितं च । पिवा सोममिंद्रं मंदंतु त्वेति याज्या । आ० ५, १५ । इति ॥
 चतुर्थेऽहनि माथंदिनसमने होतृकयस्त्रोऽपि सप्त विराजस्योऽसृचान् कल्पैकैकसृचः
 संसनीयः । तत्र न ते गिर इत्याद्यक्षतक्ष ऋषः । छत्रितं च । न ते गिरो अपि
 ऋषे तुरस्य प्र वो महे ऋषिवृषे भरध्वं । आ० ७, ११, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

पिवा सोममिंद्रं मंदंतु त्वा यं ते सुषाव ह्यर्थाद्रिः ।

सोतुर्वाहुभ्यां सुयंतो नार्वा ॥ १

पिबं । सोमं । इंद्रं । मंदंतु । त्वा । यं । ते । सुषाव ।

हरिश्चरश्च । अद्रिः ।

सोतुः । बाहुभ्यां । सुयंतः । न । नार्वा ॥ १

हे इंद्र सोमं पिब । स सोमस्त्वा त्वां मंदंतु । नादयत । हे ह्यर्थाद्रि ते त्वदर्थं
 सोतरभिवकर्तुर्वाहुभ्यामर्वा न रश्मिभ्यामश्च इव सुयतः सुष्ठु परिष्टहीतोऽद्रिपाव
 यं सोमं सुषाव ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

यस्ते महो युज्वश्चाकरन्ति येनं वृत्राणि ह्यर्थाद्रिं हंसिं ।

स त्वामिंद्रं प्रभूवसो ममन्त ॥ २

यः । ते । मदः । युज्यं । चारुः । अस्ति । येन । वृत्राणि ।

हरिः । अश्व । हंसि ।

सः । त्वां । इन्द्र । प्रभुवसो इति प्रभुवसो । ममत्तु ॥ २

हे इर्यन्त्र ते तव यो युज्योऽगुण्यचारुः सगीभीनो मदो मदकरः सोमोऽस्ति विद्यते । येन च पीतेन सोमेन वृत्राणि हंसि ह प्रभुवसो प्रभूतधनेन्द्र त्वां स सोमो ममत्तु । आदथत् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

बाधा सु मे मघवन्वाचमेमां यां ते वसिष्ठो अर्चति प्रशंस्ति ।

इमा ब्रह्म सधमादे जषस्य ॥ ३

बोधं । सु मे मघवन् । वाचं । आ । इमा । या ते ।

वसिष्ठः । अर्चति । प्रशंस्ति ।

इमा । ब्रह्म । सधमादे । जषस्य ॥ ३

हे सघवन् धनत्रिंश्र ते तव प्रशंस्ति स्तुतिरूपा या वाचं वसिष्ठोऽर्चति प्रदति तामिमा मे वसिष्ठस्य संबन्धिनीं वाचं स्वाबोम । सुष्ठुभिवुष्यस्य । किंचेमेमान् ब्रह्म ब्रह्माणि सधमादे यज्ञे जषस्य । सेषस्य ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

शुधी ह्वं विपिपान द्राद्रेर्वीधा विप्रस्यार्चतो मनीषा ।

कृष्व्वा दुषां अंतमा सचेमा ॥ ४

शुधि । ह्वं । विपिपानस्य । अद्रेः । बोधं । विप्रस्य ।

अर्चतः । मनीषां ।

कृष्व्वा । दुषांसि । अंतमा । सचा । इमा ॥ ४

हे इंद्र विपिनस्य विपीतवती विपिवती वा समद्वेष्पावृणो हवमाह्वानं श्रुधि ।
 श्रुणु । तथा च निगमांतरं । यावश्यो वार्चं वदता वदद्भः । ऋग्वे० १०, ६४, १ ।
 इति । विप्रस्य प्राज्ञस्य वसिष्ठस्यार्चनः स्तुवतो मनीषां स्तुतिं बोध । बुधस्य च ।
 इमेगानि क्रियमाणानि दुर्वासि एरिचरणान्यंतमांतिकतमानि बुद्धिस्थानि सचा
 सच्च सहायभूतः सन्वा कृष्य । कुरु च ॥

॥ अथ पंचमी ॥

न ते गिरो अपि ऋषे तुर ध न सुष्टुतिमंसुर्यस्य विद्वान् ।

सदा ते नाम स्वयशो विवक्ति ॥ ५

न । ते । गिरः । अपि । ऋषे । तुरस्य । न । सुस्तुतिं ।

असुर्यस्य । विद्वान् ।

सदा । ते । नाम । स्वःशः । विवक्ति ॥ ५

हे इंद्र तुरस्य इत्यं हिंसकस्य ते तव गिरः स्तुतीरसुर्यस्य ॥ द्वितीयाधे षष्ठी ॥
 स्वदीयमसुर्यं वलं विद्वान् जानन्नहं नापिऋष्ये ॥ ऋषिर्माजेनकर्मा ॥ न माजेयानि ।
 न परिजामीत्यर्थः । सुष्टुतिं धोःभनां स्तुतिं च नापिऋष्ये । ऋषेर्माजेनकमेत्वमन्य-
 त्वापि दृश्यते । तद्यथा । मा नो अग्ने सख्या पित्याणि प्र मर्षिष्ठाः । ऋग्वे०
 १, ७१, १० । इति । किंतु स्वयशोऽसाधारण्यशस्ते तव नाम कोलं सदैव
 विवक्ति । ज्ञयोनि ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये पंचमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

भूरि ऋ ते सर्वना मानुषेषु भूरि मनीषी हवते त्वामित् ।

मारि अस्मान्मंधवज्योक्कः ॥ ६

भूरि॑ । हि॒ । ते॒ । सर्व॑ना । मानु॑षेषु । भूरि॑ । मनी॒षी ।

हव॑ते । त्वा॑ । इत् ।

मा । आ॒रे । अ॒स्रत् । म॒घऽव॒न् । ज्योक् । क॒रि॒ति॑ कः ॥

हे मघवन् ते तव सवना सवनानि सोमाभिषवणानि भूरि भूरीणि मानुषेष्वप्यासु
पतंत इति शेषः । मनीषी स्तोता त्वाभिषामेव भूरि हवते । नितरां ह्वयति ।
स्तौति । अतोऽस्रदस्रत् आरे दूरे ज्योक् चिरकालं वा कः । आत्मानं वा कार्षीः ।
अप्रभात्मानमस्रद।ससं कुर्वित्थर्षः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

तुभ्ये॑दि॒मा सर्व॑ना अ॒रु॒ विश्वा॑ तुभ्यं॑ ब्रह्मा॒णि॒ वर्ध॑ना॒ कृ॒णोमि॑ ।

त्वं नृ॒भिर्हृ॑ष्यी॒ विश्व॑धा॒सि ॥ ७

तुभ्य॑ । इत् । इ॒मा । सर्व॑ना । अ॒रु॒ । विश्वा॑ । तुभ्य॑ ।

ब्रह्मा॒णि॒ । वर्ध॑ना । कृ॒णोमि॑ ।

त्वं । नृ॒भिः । हृ॑ष्यः । विश्व॑धा॒ । असि॑ ॥ ७

हे अरु तुभ्येतुभ्यमेवेमेभानि विश्वा विश्वानि सवना सोमाभिषवणानि यथा
क्रियंत इति शेषः । तुभ्यं त्वदर्थमेव वर्धना वर्धनानि ब्रह्माणि स्तोत्राणि कृणोमि ।
करोमि । त्वमेव नृभिर्यज्ञानां नेहृभिरिन्वधा सर्वप्रकारैर्हृष्यो ह्यातव्य सुखो वासि ॥

॥ अथाष्टमी ॥

नू चि॒न्तु॒ ते॒ मन्य॑मानस्य॒ द॒स्रोद॑श्च वंति॒ महि॑मानसु॒ग्र ।

न वी॒र्य॑मिंद्रं॒ ते न॒ राधेः॑ ॥ ८

तु । चित् । तु । ते । मन्थमानस्य । द्दम् । उत् । अत्रुवन्ति ।

महिमानं । अग्र ।

न । वीर्यं । इन्द्रं । ते । न । राघः । ८

हे दक्ष दर्शनीय मन्थमानस्य मन्थमानस्य ते तव महिमानं । नू चिदिति प्रतिषेधार्थः । तु क्षिप्रं नूचिदुदन्नुवन्ति । केचन न प्राप्नुवन्ति । हे अयोद्वयं ते तव राघो घनं नोदन्नुवन्ति ॥

॥ अथ नवमी ॥

ये च पूर्व ऋषयो ये च नूत्रा इन्द्रं ब्रह्माणि जनयंत विप्राः ।

अस्मे तं संतु सख्या शिवानि युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः । ९

ये । च । पूर्वैः । ऋषयः । ये । च । नूत्राः । इन्द्रं । ब्रह्माणि ।

जनयंत । विप्राः ।

अस्मे इति । ते । संतु । सख्या । शिवानिं । युयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ९

ये च पूर्व प्राक्तना ऋषयो ये च नूत्रा नूतना विप्रा मेवापिन ऋषयो ब्रह्माणि सोत्वाणि जनयंत अजनयंत तेष्विवास्मे अस्माकमपि हे इन्द्र ते तव सख्या सख्यानि शिवानि भद्राणि संतु । स्मृतमन्थत् ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये षष्ठो वर्गः ॥

उदु ब्रह्माणीति षडृचं षष्ठं सूक्तं षडष्टस्यार्थं त्रैदुभर्षदं । अतुक्तम्यते च । उदु षडिति ॥ अग्निष्टोमे नार्धदिने सवने ब्राह्मणाच्छंसियस्य एतत्सूक्तं । सूत्रितं च । उदु ब्रह्माण्यृगीषी बज्जी हवभस्तरापाङ्गिति वाज्या । आ० ५, १६, । इति ॥ चातुर्विधिकेऽहनि नार्धदिनसवने ब्राह्मणाच्छंसियस्य एतदहरहः यश्च संचक्रं सूक्तं । सूत्रितं च । उदु ब्रह्माण्यभि तष्टेवतीतरावहरहः यस्ये । आ० ७, ४, । इति ॥

अहर्गणेषु द्वितीयादिष्वहःस्वेनदेव सूक्तं ॥ अहान्तैऽपि निष्केवस्य एतत्सूक्तं ।
सूक्तितं च । उदु ब्रह्मायैरत अवस्था ते मय इन्द्रोऽप्येति पंथ सूक्तानि ।
शे० आ० ५, ८, इति ॥

॥ तस्य प्रथमा ॥

उदु ब्रह्मायैरत अवय्येन्द्रं समये महया वसिष्ठ ।

आ वो विश्वानि शवंसा ततानीपश्रोता म ईवंतो वचांसि ॥ १

उत् । उं इति । ब्रह्मायै । ऐरत । अवस्था । इन्द्रं ।

समये । महय । वसिष्ठ ।

आ । यः । विश्वानि । शवंसा । ततानि । उपश्रोता ॥ मे ।

ईवंतः । वचांसि ॥ १

अवस्थाचेच्छया ब्रह्मायि लोकायि हवींषि चैद्वार्थहदैरत सव ऋषय इति
शेषः । उ इति पूरणः । हे वसिष्ठ त्वमपि समये यज्ञ इन्द्रं महय । स्तोत्रेण हविषा
च पूजय । अपि च य इन्द्रो विश्वानि भुवनानि शवंसा वलेनात्तताम स ईवंत
उपगमनवतो मे मम वचांसि स्तुतिरूपायि वाक्यान्त्यपश्रोता भवतु ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अयामि घोषं इन्द्र देवजामिरिरज्यंत यच्छरुघो विश्वांसि ।

नहि स्वमायुश्चिकिते जनेषु तानीदंहांस्यति पर्थस्मान् ॥ २

अयामि । घोषः । इन्द्र । देवजामिः । इरज्यंत ।

यत् । शरुघः । विश्वांसि ।

नहि । स्वं । आयुः । चिकिते । जनेषु । तानि । इत् ।

वंहांसि । अति । पर्थि । अस्मान् ॥ २

बहुदा युवः । युवं बह्वं धतीति युवध षोडशः । इरुत्तं न धतीति तदा हे इन्द्र
त्वदर्थं विवाधि स्रोतरि देवजामिदेवानां वंशुर्कोपः । स्मृतिरूपः यद्धो घोषः ।
अवाभि । अकारि । अषि च जनेषु मध्ये केनापि सभायुः सजीवितं नहि चिकित्ते ।
न ज्ञायते । वैरायुः शीयते तान्नीहानि सवायवेवांश्चाधि पापान्यजानतिपथिं ।
अतिपारथ ॥

॥ अथ तृतीया ॥

युजे रथं गवेषणं हरिभ्यामुप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्युः ।
वि बाधिष्ट स्य रोदसी महित्वेद्री वृत्राण्यप्रती कुचन्वान् ॥ ३
युजे । रथं । गाः एषणं । हरिभ्यां । उप । ब्रह्माणि ।
जुजुषाणं । अस्युः ।

वि । बाधिष्ट । स्यः । रोदसी इति । महित्वा । इन्द्रः ।
वृत्राणि । अप्रति । जघन्वान् ॥ ३

गवेषणं मकां प्रापकामिन्द्रस्य रथं हरिभ्यामिन्द्रवाहाभ्यां युजे । स्रोत्रैरहं युजामि ॥
ब्रह्माणि स्रोत्राणि जुजुषाणं परिवारैः संब्रह्मानमिन्द्रस्युः । अपातिष्ठत । स्य
सोऽयमिन्द्रो महित्वा महत्त्वेन रोदसी व्यापाष्टयिष्यौ विवाधिष्ट । अषिवाधिष्ट च ।
अपि चेद्री वृत्राणि यत्नूनप्रति हंद्धानि जघन्वान् इतवान् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

आपंचित्पिप्युः स्तयोश्च न गावो नक्षत्रं जरितारंस्त इन्द्र ।
वाहि वायुर्न नियुतो ना अच्छा त्वं च धीभिर्दयसे वि वाजान् ॥
आपंचः । चित् । पिप्युः । स्तयोः । न । गावः । नक्षत्रं ।
ऋतं । जरितारः । ते । इन्द्र ।
वाहि । वायुः । न । नियुतः । नः । अच्छा । त्वं । च ।
धीभिः । दयसे । वि । वाजान् ॥

हे इन्द्र त्वत्प्रसादापचित् आपः स्वर्गे न गावः स्वर्गे वशा गाव इव पिप्पुः ।
वर्षतां । अप्रसूता गावो मांसला भवन्ति हि । ते तव जरितारः स्तोतारश्च ऋतसुदकं
नक्षन् । व्याप्नुवन् । अपि च त्वं नोऽस्मात्त्रियुतो वायुर्न पायुरिवाच्छ याहि ।
अभियाहि । त्वं हि धीभिः प्रज्ञाभिः कर्मभिर्वी बाहान्मानि विदथसे । स्तोत्रभ्यः
प्रवच्छसि ॥

॥ अथ यंचमी ॥

ते त्वा मदा इन्द्र मादयंतु शुस्मिणं त्विराधंसं जरित्ने ।

एको देवत्रा दयसे हि मत्तानस्मिच्छूर सर्वने मादयस्व ॥ ५

ते । त्वा । मदाः । इन्द्र । मादयंतु । शुस्मिणं । त्विराधंसं ।
जरित्ने ।

एकः । देवत्रा । दयसे । हि । मत्तान् । अस्मिन् । शूर ।

सर्वने । मादयस्व ॥ ५

हे इन्द्र त्वा त्वां त एते मदा मदकराः सोमा मादयंतु । अपि च जरित्ने स्तोत्रे
शुस्मिणं बलवतं त्विराधंसं बहुधनं पुत्रं प्रयच्छतीति शेषः । हे शूर त्वं देवत्रा
देवेष्वेक एव मत्तान्गतुष्यान् दयसे हि । दयतिरतुकंपार्थः । अस्मिन् सर्वने धत्ते
मादयस्व ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

एवेदिंद्रं त्वपणं वज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्यर्चत्यर्केः ।

स नः स्तुतो वीरवत्पातु गोमंद्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६

एव । इत् इन्द्र । त्वपणं । वज्रऽबाहुं । वसिष्ठासः । अभि ।

अर्चति । अर्केः ।

सः । नः । स्तुतः । वीरवत् । पातु । गोमंत् । युयं ।

पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ६

वसिष्ठासो वसिष्ठा वज्रबाहुं वज्रकल्पबाहुं वृषणं कामानां वषितारभिर्द्रु-
वेदुक्कन प्रकारेषैवाकैरर्चनोयैः स्तोत्रैरभ्यर्चति । अभिपूजयति । स्तुतः स इन्द्रो
नोऽस्त्रभ्यं वीरकल्पत्वादियुक्तं गोमद्भोयुक्तं च धनं धातु । ददातु । अष्टमस्यसु ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये सप्तमो वर्यः ॥

योनिष्ट इन्द्र सदने अकारीति बहुचं सप्तमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्धं त्रैष्टुभमैर्द्रं ।
अनुक्तव्यते च । योनिरिति ॥ मन्त्रान्ते निष्कवल्थ एतत्सूक्तं । सूत्रितं च । योनिष्ट
इन्द्र सदने अकारीत्येतस्य अतस्तः यत्त्वोत्तमासुपसर्तत्योपोत्तमया परिदधाति ।
ऐ० आ० ५, १२, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

योनिष्ट इन्द्र सदने अकारि तमा नृभिः पुरुहृत प्र याहि ।

असो यथा नोऽविता वृधे च ददो वसूनि ममदंश्च सोमैः ॥ १

योनिः । ते । इन्द्र । सदने । अकारि । तं । आ । नृभिः ।

पुरुहृत । प्र । याहि ।

असः । यथा । नः । अविता । वृधे । च । ददः । वसूनि ।

ममदः । च । सोमैः ॥ १

हे इन्द्र ते तव सदने सदनाथं योनिः स्नानमकारि । हे पुरुहृत नृभिर्द्रुभिः
सार्धं तं योनिमाप्रयाहि । नोऽस्त्राकं यथाविता रजितासः भवसि । नोऽस्त्राकं
वृधे वर्धनाय चासः । तथा च वसूनि ददः । अस्त्रभ्यं देहि । सोमैरश्वदीर्घैर्ममदः ।
मादयस्व च ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

गृभीतं ते मन इन्द्र द्विवर्षाः सुतः सोमः परिषिन्ना मधूनि ॥

विष्टुष्टधेना भरते सुष्टुक्कारियमिन्द्रं जोषवती मनीषा ॥ २

गृभीतं । ते । मर्गः । इन्द्र । द्विवर्षाः । सुतः । सोमः ।

परिंसिक्ता । मधूनि ।

विष्टृष्टेना । भरते । सुष्टृक्तः । इयं । इन्द्र । जोषुवती ।

मनीषा ॥ २

ये इन्द्र द्विवर्षाः । मधूर्णे प्रथमा । द्विवर्षो द्वयोः स्थानयोः परिदृश्य ते तन्न मनो गृभीतमन्नाभिः परिदृष्टोत् । सोमश्च सुतोऽभिपुतः । मधूनि च परिंसिक्ता यामेव परिंसिक्ताभिः । विष्टृष्टेना विष्टृष्टजिह्वा मध्यमखरेणोऽङ्गार्यभाषा सुष्टृक्त्विः सुष्टृक्त्वाप्रिरिवं मनीषा सुतिरिन्द्रं जोषुवती भ्रमनाङ्गुवती भरते । संभ्रयते च ॥

। अथ तृतीया ॥

आ नो द्विव आ पृथिव्या ऋजीषिन्नदं वर्हिः सोमपेयाय

याहि ।

वर्हितु त्वा हरयो मद्युचं मांगूषमच्छा तवसं मदाय ॥ १

आ । नः । द्विवः । आ । पृथिव्याः । ऋजीषिन् । इन्द्रं ।

वर्हिः । सोमपेयाय याहि ।

वर्हितु । त्वा । हरयः । मद्युचं । मांगूषं । मच्छा । तवसं ।

मदाय ॥ ३

ये ऋजीषिन्द्रं नोऽन्नाकनिदं वर्हिरिवं अर्घं सोमपेयाय द्विवः अर्गादायाहि । आयाहि । पृथिव्या अंतरिक्षाङ्ग । आपः पृथिवीत्वंतरिक्षनामसु पाठात् । आयाहि । अपि च तवसं प्रष्टुचं वलपतं वा अर्घुचं मदभिष्टुचं त्वा त्वामागूषं सोममच्छाभिः मदाय मदायं हरयोऽन्ना वर्हितु ॥

। अथ चतुर्थी ।

आ नो विश्वाभिरुतिभिः सजोषा वृष्टां जुषायो र्थ्यम् याहि ।

वरौष्टजस्त्रावरेभिः सुशिश्रामो दधदृषयां यथा मिन्द्र ॥ ४

आ । नः । विष्वाभिः । जतिभिः । सजोषाः । ब्रह्म ।

सुषाणः । हरिः । अश्व । वाचि ।

वरीहजत् । स्थिरेभिः । सुशिम । अस्ते इति । इधत् ।

सुषाणं । शुभं । इन्द्र ॥ ४

हे इवन्व हरिनामकान् सुशिम घोभनइनो इन्द्र विष्वाभिः सर्वाभिरुक्तिभी
रक्षाभिः सजोषाः संगतः स्थिरेभिर्बृहस्पतिः सह वरीहजत् यत्नत् अयं हिंसन्
अस्ते अस्त्रयं सुषाणं काशानां परिहारं शुभं बलवन्तं पुत्रं दधत् प्रवच्छन् ब्रह्म
स्तोत्रं सुषाणः सेवमानो नोऽस्थानावाचि ॥

। अथ पंचमी ।

एष स्तोमो मय उग्राय वाचे धुरीश्वात्सो न वाजयन्वधायि ।

इन्द्रं त्वायमर्कं ईद्रे वसूनां दिवीष द्यामधि नः ओमन्तं घाः ॥ ५

एषः । स्तोमः । महे । उग्राय । वाचे । धुरिः । पूव । अत्यः ।

न । वाजयन् । अधायि ।

इन्द्रं । त्वा । अयं । अर्कः । ईद्रे । वसूनां । दिविः । पूव ।

द्यां । अधि । नः । ओमन्तं । घाः ॥ ५

महे महत् उग्रायोद्गूषांशोमस्त्रिने वा वाचे विन्वस्य षोड् इन्द्राय वुरीष रक्ष-
सात्सो न अन्व इव वाजयन् वलं जुषन् एष स्तोमोऽधावि । अधायि । अथ
प्रत्यक्षस्तुतिः । हे इन्द्र यं त्वामवमर्कः स्तोता वसूना वसूनि धनानोद्रे वाचते स तं
नोऽस्मात्त द्यां दिवीष ओमन्तं अत्रथीयमजं पुत्रं वाधिघाः । अधिवेदि ॥

। अथ षष्ठी ।

एवा न इन्द्र वार्थस्य पूर्धिं प्रते महीं सुभतिं नैवदाम ।

इधं पिन्व मघवन्नः सुवीरं वूयं पातं स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६

ए॒व । नः । इ॒न्द्र । वा॒र्य॑स्य । पू॒र्धि॑ । प्र । ते । म॒र्षी॑ ।

सु॒ऽम॒र्त्ति॑ । वि॒वि॒दा॒म ।

इ॒धं । पि॒न्व । म॒घ॒र्व॑त्स॒भ्यः । सु॒वी॒रा॑ । यू॒यं । पा॒त ।

स्व॒स्ति॑ऽभिः । स॒दा । नः ॥ ६

हे इन्द्र नोऽमानेवैवं वार्यस्य ॥ ततो वार्यं मर्षी ॥ वरणीयेन धनेन पूर्धिं । पूरय । इति तव मर्षीं मर्षतीं सुमतिमलुप्यहवधिं विविदाम । ऋषं स्वभेतहि । मघवद्भ्यो ऋषिभ्योऽस्यभ्यं सुवीरां शोभनप्रत्नादियुतानिममज्ञं पिन्व । प्रयच्छेत्पर्यः । स्वस्तिमन्यत् ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीयेऽष्टमो वर्गः ॥

आ ते मघ इन्द्रेति ऋषिभ्यश्च स्वस्तिं वसिष्ठस्यार्थं त्वेदुभनैर्द्रं । आ त इत्यनुक्तांतं ॥ महाव्रते निष्कवत्या इदमादीनि पंच सूक्तानि । सूक्तितं च । आ ते मघ इन्द्रोऽप्येति पंच सूक्तानि । ऐ० आ० ५, ८ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ ते॑ म॒घ इ॒न्द्रो॒त्थ्य॑ स॒म॒न्व॒वा॒ यत्स॒म॒र॑त॒ सेनाः॑ ।

प॒ता॒ति॒ दि॒द्यु॒न॒र्य॑स्य॒ बा॒हो॒र्मा॒ ते॒ मनो॑ वि॒ष्व॒द्र॒ग्नि॑ चारीत् ॥ १

आ । ते॑ । म॒घः । इ॒न्द्र । ज॒ती । उ॒य । स॒ऽम॒न्य॒वः । यत् ।

सं॒ऽम॒र॑त॒ । सेनाः॑ ।

प॒ता॒ति॒ दि॒द्यु॒त् । न॒र्य॑स्य । बा॒होः॑ । मा । ते॑ । म॒नः॑ ।

वि॒ष्व॒द्र॒ग्नि॑क् । वि । चारीत् ॥ १

हे अपोद्गूषो जस्त्रिंशं यदादा समन्ववः मनो मन्युरभिमानो वासां ताः समन्यवः । सेनाः समरत युषंते संगच्छंते वा तदा नर्यस्य नरहितस्य मर्षो मर्षतस्ते तव बाहोः स्थिता दिद्युदायुध ॥ दिद्युचेतिरिति मञ्जनामस्य पाठात् ॥

जतो जत्या अमद्रक्षाया आपताति । आपततु । तव विष्वद्रक् विश्वग्गंठ मनश्च
वा विवारीत् । अस्मास्त्रेव स्थिरं भवतु ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

नि दुर्गे इन्द्र अविच्छमित्रानभि ये नो मतांसो अमंति ।

आरे तं शंसं कृणुहि निनिस्वोरा नो भर संभरणं वसूनां ॥ २

नि । दुःगे । इन्द्र । अविच्छि । अमित्रान् । अभि । ये । नः ।
मतांसः । अमंति ।

आरे । तं । शंसं । कृणुहि । निनिस्वोः । आ । नः । भर ।

संभरणं । वसूनां ॥ २

हे इन्द्र दुर्गे युद्धे ये मतांसो मता अभ्यभिच्छ्रयाः संतो नोऽस्मानमंति अभिभवन्ति
तानमित्त्रान् यत्नं निअविच्छि । निजहि । अपि च निनिस्वोरस्मान्निदित्तुमिच्छतो
नरस्त्र तं शंसं वाशंसनसारे दूरे कृणुहि । कुरु । अपि च नोऽस्मभ्यं वसूनां धनानां
संभरणं समूहमाभर । आहर ॥

॥ अथ तृतीया ॥

शतं ते शिप्रिन्नृतयः सुदासे सहस्रं शंसां एत रातिरस्तु ।

जहि वधर्वनुषो मर्त्यस्यास्मे द्युन्नमधि रत्नं च धेहि ॥ ३

शतं । ते । शिप्रिन् । जतयः । सुदासे । सहस्रं । शंसाः ।

एत । रातिः । अस्तु ।

जहि । वधः । वनुषः । मर्त्यस्य । अस्मे इति । द्युन्नं । अधि ।

रत्नं । च । धेहि ॥ ३

हे शिप्रिन् उष्णोषिजिन्द्र ते त्वदीयाः शतं बहुत्र जंतयो रक्षाः सुदासे योभन-
दानात्र मह्यं संतु । सहस्रं शंसाः शंसनीयाः काश्याश्च संतु । एतापि च रातिर्धन-

असु । ननुवो हिंसकस्य मथंस्य नधो हिंसासाधनमायुधं च जहि । अपि चास्ते
 अस्मात्तु द्युन्नं द्योमिन्नदक्षं ययो वा रत्नं च वेदि । तथा च वास्तः । द्युन्नं
 द्योततेर्वयो वासं वा । अस्ते द्युन्नमधि रत्नं च वेदि । अस्मात्तु द्युन्नं च रत्नं च
 वेदि । नि० ५, ५ । इति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

त्वाव॑तो ही॑द्र॒ क्र॒त्वे अ॒स्मि॒ त्वाव॑तोऽ॒वितुः॒ शूर॑ र॒ रातो॑ ।

वि॒श्वेद॑हानि॒ तवि॑षीव॒ उग्र॑ ओ॒कः॒ कृणु॑ष्व॒ हरि॑वो॒ न म॑र्धीः ॥ ४

त्वाऽव॑तः । हि । इंद्र॑ । क्र॒त्वे । अ॒स्मि । त्वाऽव॑तः । अ॒वितुः॑ ।

शूर॑ । रातो॑ ।

वि॒श्वानि॑ । इत् । अ॒हानि॑ । तवि॑षीऽवः । उ॒ग्रः । ओ॒कः ।

कृ॒णु॑ष्व । हरि॑वः । नः । म॑र्धीः ॥ ४

हे इंद्र त्वावतस्तत्सदृशस्य क्रत्वे कर्मणेऽस्मि । भवानि हि । हे शूर अवितुर्निश्चय
 रचितस्तत्त्वावतस्तत्सदृशस्य रातो दाने चास्मीति शेषः । हे तविषीवो वक्षन्नु उग्रो-
 कस्मिन्निंद्र विश्वेत् विश्वान्येवाहान्योकोऽभाकं स्वानं कृणुष्व । कुर्व । हे हरिवो
 हरिवन् न मर्धीः । अस्मात्तु हिंसाः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

क्रा॑स ए॒ते ह॑र्य॒श्वाय॑ शू॒घमि॑न्द्रे॒ सही॑ दे॒वज॑त॒मिया॒नाः ।

स॒त्रा क्रा॑धि॒ सु॒हना॑ शूर॒ ए॒वा व॑यं त॒रु॒त्राः॑ स॒नुयाम॑ वा॒जं ॥ ५

क्रा॑साः । ए॒ते । हरि॑ऽश्व॒शाय॑ । शू॒घं । इंद्र॑ । सु॒हः ।

दे॒वज॑तं । इ॒या॒नाः ।

स॒त्रा । क्रा॑धि । सु॒हना॑ । शूर॒ । ए॒वा । व॑यं । त॒रु॒त्राः॑ ।

स॒नुयाम॑ । वा॒जं ॥ ५

एते वधं वसिष्ठा इन्द्राय हरिनामकाश्चाद्येन्द्राय श्रुषं सुखकरं स्तोत्रं कृत्वाः
कुवीणाः ॥ करोतेः कृत्यघन्दिच्छन्तिः ॥ इंद्रे देवजुतं देवैः प्रेरितं सङ्घो बलमिद्याना
वाचमानास्तस्माद्वा दुर्गाणि तीर्णाः संतो वाजं बलं सन्तुयाम । लसेणह । अपि च
हे शूर वत्सा वत्साणि यत्नून् सुहृन्ना इतं सुगकानि सत्का सर्वदा कधि । कुरु ॥

॥ अथो घष्टी ॥

एवा न इन्द्र वार्यस्य पूर्धि प्र ते मर्हीं सुमतिं वेविदाम ।

इधं पिन्व मघवंद्मः सुवीरं युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६

एवः । नः । इन्द्र । वार्यस्य । पूर्धि । प्र । ते । मर्हीं ।

सुमतिं । वेविदाम ।

इधं । पिन्व । मघवंत्भ्यः । सुवीरं । युयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः । ॥ ६

इयं व्याख्यातकरा ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये नवमो वर्गः ॥

न सोम इन्द्रमिति पंचमं नवमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्धं त्रैलोक्यैर्द्रं । तथा चातुस्त्यते ।
न सोमः पंचेति ॥ महाभक्त षष्ठो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

न सोम इन्द्रमसुतो ममाद् नाब्रह्माण्यो मघवानं सुतासं ।

तस्मा उक्थं जनये यज्जुजीषन्नवन्नवीयः शृण्वद्यथा नः ॥ १

न । सोमः । इन्द्र । असुतः । ममाद् । न । अब्रह्माण्यः ।

मघवानं । सुतासं ।

तस्मा । उक्थं । जनये । यत् । जुजीषत् । नृषत् । नवीयः ।

शृण्वन्तु । यथा । नः ॥ १

मघवानं धनवन्तमिन्द्रमसुतो नाभिषुतः सोमो न ममाद् । न तर्पयति । सुता-
सोऽभिषुता अपि सोमा अन्नस्नाणः स्तोत्रज्ञोना न ममाद् । ममादेभ्येतदाख्यातं
बभ्रुवचनान्ततया विपरिणतं सदत्र संवच्यते । अत एव त्रिष्वपि सवनेषु पावमानैः
स्तोत्रैः सुता एव सोमा ऋयन्ते । अपि च नोऽस्तदीयं यदुक्त्यमिन्द्रो ब्रजोपत् सेवेत ।
यथा च न्ववत् राजेवादरेण शृणवत् शृणुयात् तथा नवीयो नवतरस्रक्कां शक्लं
तस्मा इन्द्राय जनये । पठामीत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

उक्थेऽंक्थे सोम इन्द्रं ममाद् नीथेनीथे मघवानं सुतासः ।

यदीं सवाधः पितरं न पुत्राः समानदक्षा अवसे हवन्ते ॥ २

उक्थेऽंक्थे । सोमः । इन्द्रं । ममाद् । नीथेऽनीथे ।

मघवानं । सुतासः ।

यत् । ईं । सवाधः । पितरं । नः । पुत्राः । समानदक्षाः ।

अवसे । हवन्ते ॥ २

यद्यस्मादुक्त्य उक्थे शक्ले शक्ले क्रियमाणे सोमो मघवानमिन्द्रं ममाद् मादयति ।
नीथे नीथे स्तोत्रे स्तोत्रे क्रियमाणे सुतासोऽभिषुताः सोमा मादयन्ति तस्मादीमेनमिन्द्रं
सवाधः परस्परं मिलिताः समानदक्षाः समानोत्साहा ऋत्विजः पुत्राः पितरं न
पितरमिवावसे तर्पणाय स्वरक्षणाय वा हवन्ते । शक्लेः स्तोत्रैश्च सुवन्ति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

चकार ता कृणवन्नमन्या यानि ब्रुवन्ति वेधसं सुतेषु ।

जनैरिव पतिरेकैः समानो नि मन्त्रजे पुर इन्द्रः सु सर्वाः ॥ ३

चकार । ता । कृणवत् । ननं । न्न्या । यानि । ब्रुवन्ति ।

वेधसं । सुतेषु ।

जनैः इव । पतिः । एकैः । समानः । नि । मन्त्रजे ।

पुरः । इन्द्रः । सु । सर्वाः । ३

विधसः स्तोत्राणां विधातारः सुतेषु सोमेष्वभिहितेषु यानि कर्माणि ब्रूवति तानि
 वृत्रवधादीनि कर्माणींद्र पूर्वाह्निकाले चकार । नूनं संप्रत्ययन्याम्यानि कर्माणि
 कथयत् । कुयात् । अपि च स इंद्रः सर्वाः पुरः यत्नुरगरोः समानः समष्टित्तरेकोऽ-
 स ह्ययः पतिर्जनीरिव जाया इव सु निभासृजे । सम्यक् बोधयेत् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

एवा तमाहुवत शृण्व इंद्र एको विभक्ता तरणिमघाना ।

मिथस्तुर जतयो यस्य पूर्वीरस्मि भद्राणि सञ्चत प्रियाणि ॥ ४

एव । तं । आहुः । एत । शृण्वे । इंद्रः । एकः । विभक्ता ।
 तरणिः । मघाना ।

मिथःस्तुरः । जतयः । यस्य । पूर्वीः । अस्मि इति । भद्राणि ।
 सञ्चत । प्रियाणि ॥ ४

यस्येन्द्रस्य मिथः परस्परं तुरो वाधमानाः संश्लेषा वा पूर्वीः पूर्वो बह्व्य जतयो
 रक्षाः संति । तमेवैकसुक्तशुष्माङ्गः पूर्वं कथयः । उतापि चाद्यापि स इन्द्रो भवानां
 मङ्गनीयानां धनानां विभक्ता दातेति तरणिरापदस्तारयितेति शृण्वे । श्रूयते ।
 मस्य च प्रसादादस्मि अस्मान् प्रियाणि भद्राणि कल्याणानि सञ्चत । सेवतां ॥

॥ अथ पंचमी ॥

एवा वसिष्ठ इंद्रं मृतये नृक्कृतीनां वृषभंसुते मृष्याति ।

सहस्रिण्य उपं नो माहि वाजान्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५

एव । वसिष्ठः । इंद्रं । जतये । नृन् । कृतीनां । वृषभं ।

सुतेः । मृष्याति ।

सहस्रिण्यं । उपं । नः । माहि । वाजान् । युयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः । ५

वसिष्ठो ननु ऋषां ॥ ऋष्यं द्वितीया ॥ ऊतये रक्षायै कृष्टोनां प्रजानां दृषर्ष
 कामानां वसिष्ठारनिर्दुमेवैषं पूर्वोक्तप्रकारेण ऋष्याति । स्तोति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः ।
 हे इन्द्र नोऽस्माभ्यं सङ्घसिन्धुः सङ्घस्रसंख्याकात्वाजानज्ञान्युपमाहि । प्रयच्छेत्सर्थः ।
 स्पष्टमन्यत् ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये दशमो वर्गः ॥

इंद्रं नर इति पंचमं दशमं सूक्तं वसिष्ठस्य । इन्द्रं नर इत्यनुक्रांतं ॥
 महाव्रते निष्क्रेतस्य एतत्सूक्तसूक्तं तृतीयत्वेन ॥ इंद्रे पशौ यथापुरोडाशइविषा-
 पाद्याशिखः क्रमेणानुवाक्याः । सूत्रितं च । इंद्रं नरो नेमधिता इवंत इत्युद्
 नोलोकमनु नेवि विद्वान् । आ० ३, ७ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

इंद्रं नरो नेमधिता इवंते यत्पार्था युनजंते धियस्ताः ।

यूरो वृषाता शवसश्चकान आ गोमति व्रजे भजा त्वं नः ॥ १

इंद्रं । नरः । नेमधिता । इवंते । यत् । पार्थाः । युनजंते ।

धियः । ताः ।

यूरः । वृषाता । शवसः । चकानः । आ । गोमति ।

व्रजे । भजा । त्वं । नः ॥ १

यदाहा पायां युवभरणनिम्नास्ताः प्रसिद्धा भियः कर्माणि युनजते प्रयुज्यंते
 तदा नरो नेतारो यमिंद्रं नेमधिता नेमधितौ संयामे इवंते इवंति स त्वं यूरो
 वृषाता वृषां संभक्ता च शवसो बलस्य बलं चकानः कामयमानश्च सन् गोमति व्रजे
 गोष्ठे गच्छन्ने नोऽस्मानाभज । प्रापय ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

य इन्द्र शशीं मघवन्ते अस्ति शिखा सखिम्यः पुषङ्गत रुभ्यः ।

त्वं हि इन्द्र श मघवन्ति चेत्ता यपां वृधि परिहृतं न राधः । २

यः । इन्द्र । शुभ्रः । मघवन् । ते । अस्ति । शिञ्ज ।

सखिभ्यः । पुरुङ्गत । वृभ्यः ।

त्वं । हि । वृङ्हा । मघवन् । विचेताः । अप । वृधि ।

परिद्वृतं । न । राधः ॥ २

हे पुरुङ्गत वरुभिराङ्गते इ ते तव यः शुभ्रो वलनस्ति तं शुभ्रं सखिभ्यः स्रोतभ्यो ऋभ्यः शिञ्ज । देहि । अपि च हे मघवन् हि यथा वृङ्हा वृदानि पुरां हाराणि विभेदिषेति शेषः । तस्मात्त्वं विचेता विविक्तप्रज्ञः सन् परिद्वृतं तिरोहितं राधो धनमपवृधि । अस्मभ्यमपवृषु । मेति संप्रत्यये ॥

॥ अथ तृतीया ॥

इन्द्रो राजा जगतश्चर्षणीनामधि क्षम विष्टुरूपं यदस्ति ।

ततो ददाति दाशुषे वसूनि चादद्राध उपस्तुतश्चिद्वीक् । ३

इन्द्रः । राजा । जगतः । चर्षणीना । अधि । क्षमि ।

विष्टुरूपं । यत् । अस्ति ।

ततः । ददाति । दाशुषे । वसूनि । चोदत् । राधः ।

उपस्तुतः । चित् । अवीक् ॥ ३

स इन्द्रो जगतो जंगमस्य पञ्चादेयतो राजेन्द्रो भवति । चर्षणीनां अनुस्वायां च राजा भवति । अधि क्षमि क्षमायां विष्टुरूपं नानारूपं यत्ननस्ति तस्यापि राजा भवति ततो दाशुषे यजमानाय वसूनि धनानि ददाति । स इन्द्रोऽस्माभिश्चपस्तुत एव सन् राधो धनमवागच्छदभिसुखं चोदत् । प्रेरयत् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

नू चिञ्च इन्द्रो मघवा सहती दानो वाजं नि यमते न जती ।

अनना य स्य दक्षिणा पीपाय वामं वृभ्यो अभवौता सखिभ्यः ॥ ४

नु । चित् । नः । इन्द्रः । मघवा । सहती । दानः ।

वाजं । नि । यमते । नः । जती ।

अनना । ययं । दक्षिणा । पीपायं । वामं । वृष्यः ।

अभिषीता । सखिभ्यः ॥ ४

अथवा धनवान् दानो ददानः स इन्द्रो नोऽन्नकं सहती सहत्या ऋद्धिः स हाह्वानेन वाजस्यं नोऽन्नभ्यसूतो जत्यै रक्षायै नू चित् क्षिप्रमेव नियमते । प्रयच्छत । यस्मै द्रष्टव्यानां संपूर्णो भिषोताभिप्राप्ता, दक्षिणा दानं सखिभ्यः स्तोत्रभ्यो नृभ्यो वामं वननीयं धनं पीपाय दोग्धि ॥

॥ अथ पंचमी ॥

नू इन्द्र राये वरिवस्तुधी न आ ते मनो ववृत्याम मघायं ।

गोमदृश्वीषदथं वहांती ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५

नु । इन्द्र । राये । वरिवः । कृधि । नः । आ । ते । मनः ।

ववृत्याम । मघायं ।

गोऽमंतु । अश्वंऽवतु । रथंऽवतु । व्यं तं । यं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५

हे इन्द्र नोऽन्नभ्यं राये धनप्राप्ते तु क्षिप्रं वरिवो धनं । वेदो वरिव इति धननामस्य पाठात् । त्वं कृधि । देहि । ययं ते तत्र ननो मघाय संहनीवायै सुत्या आषट्स्वाम । आषट्स्वाम । स्पष्टपन्थत् ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीय एकादशो वर्गः ॥

बृह्ना ष इन्द्रेति पंचममेकादशं सूक्तं षष्ठिष्वाभिं त्रैष्टुभमैर्द्रं । बृह्ना ष इत्यनु-
क्रांतं ॥ महाव्रते निष्केतलेऽपंचमत्वेनास्य सूक्तस्य विनियोग उक्तः । अष्टमेऽहनि
प्रथमस्य आद्यसूत्र ऐंद्रः । आ० ८, ११, ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

ब्रह्मा ण इन्द्रोप याहि विद्वानवांचस्ते हरयो संतु युक्ताः ।

विश्वे चिद्धि त्वा विह्वंत मर्ता अस्माकमिच्छृणुहि

विश्वमिन्व ॥ १

ब्रह्म । नः । इन्द्र । उप । याहि । विद्वान् । अवांचः । ते ।

हरयः । संतु । युक्ताः ।

विश्वे । चित् । हि । त्वा ! विह्वंत । मर्ताः । अस्माकं ।

इत् । शृणुहि । विश्वं इन्व ॥ १

हे इन्द्र त्वं विद्वान् जानन् नोऽस्माकं ब्रह्म स्तोत्रमुपयाहि । ते तव हरयोऽश्वा-
शार्धावोऽस्मदभिमुखा युक्ताः संतु । हे विश्वमिन्व विश्वप्रोथयितरिन्द्र त्वा त्वां विश्वे
सर्वे मर्ता भनुष्यन्ति यद्यपि विह्वंत पृथक् ह्वन्ते तथाप्यस्माकमिदस्माकमेव ह्वन्
शृणुहि । शृणु ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

हवं त इन्द्र महिमा व्यानङ्ब्रह्म यत्पासि शवसिऋषीणां ।

आ यद्वज्रं दधिषे हस्ते उग्र घोरः सन्क्रत्वा अनिष्ठा

अषाडहः ॥ २

हवं । ते । इन्द्र । महिमा । वि । आनत् । ब्रह्म । यत् ।

पासि । शवसन् । ऋषीणां ।

आ । यत् । वज्रं । दधिषे । हस्ते । उग्र । घोरः । सन् ।

क्रत्वा । अनिष्ठाः । अषाडहः ॥ २

हे यवसिन् वसवसिन् इन्द्र यद्यदा ऋषीणां ब्रह्म स्तोत्रं पासि रक्षसि । ऋषीणां
रक्षणं नाम फलप्रदानं । तदा ते तव महिमा हव । हवः स्तोता । तं ध्यानत् ।
ध्यात्रोत् । हे उद्योजसिन् इन्द्र यद्यदा हस्ते पाणौ वज्रमादधिषे धारयसि तदा क्रत्या
शत्रून्वादिना कर्मणा घोरः सन् अवाङ्मूः शत्रून्धिरनभिभूतो जनिष्ठाः ।
अजनिष्ठाः । अभवः ।

॥ अथ तृतीया ॥

तव प्रणीतींश्च जोष्टुवानानसं यद्भुव रोदसी निनेथं ।

महे क्षत्राय शवंसे हि जज्ञेऽतूतुजिं चित्तुत् अशिश्रत् ॥ ३

तव । प्र॒णी॒ती । इ॒न्द्र । जो॒ष्टु॒वा॒ना॒न॒सं । सं । यत् । भृ॒न् ।

न । रो॒द॒सी इ॒ति । नि॒ने॒थं ।

म॒हे । क्ष॒त्राय॑ । श॒वं॒से । हि । ज॒ज्ञे । अ॒तू॒तु॒जिं । चि॒त्तु॒त् ।

तू॒तु॒जिः । अ॒शिश्र॑त् ॥ ३

हे इन्द्र यद्यस्त्वं तव प्रणीती प्रणीत्या प्रणयनेन जोष्टुवानान् अर्थं सुवतो नृन्
रोदसी आषाष्टयिष्यो संनिनेथ संगमयसि । दिवि पृथिव्यां च स्तोतृन् प्रतिष्ठापय-
सोत्वर्थः । स त्वं महे भङ्गते क्षत्राय धनाय ॥ रयिः क्षत्रमिति धननामसु पाठात् ॥
शवसे बलाय च । यजमानेभ्यो महद्द्वनं बलं च दातृमित्यर्थः । जज्ञे । जज्ञिषे । ऋषि-
हेत्वर्थे । यत एवमतः कारणादतूतुजिषदात्तारपयजमानं तूतुजिदाता यजमानोऽ-
शिश्रत् ॥ अथतिर्हिंसाकर्मो । तच्छब्दर्थे लुङ् ॥ चिनक्ति । चिदित्येवकारार्थे ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

एभिर्न इन्द्राहंभिर्दशस्य दुर्मित्रासो हि क्षितयः पदंते ।

प्रति यच्चष्टे अन्तमनेना अव हिता वरुणो मायी

नः सात् ॥ ४

एभिः । नः । इन्द्र । अहंभिः । दशस्य । दुःसमितासः ।

हि । क्षितयः । पर्वते ।

प्रति । यत् । अष्टं । अष्टं । अनेनाः । अथ । हिता ।

वरुणः । मायी । नः । सात् ॥ ४

हे इन्द्र इर्मितासो दुर्मितप्रभृता वाधकाः क्षितयो जनाः पर्वते । अभिगच्छन्ति ॥ पर्वतिर्गतिकर्मा ॥ तेष्व्यो धनसाच्छिद्य नोऽस्माभ्यमेभिः सात्त्विकैरहभिरहोभिर्दशस्य । हेहि । किंवाजेना एनसां निहंता मायी प्रजावान् वरुणो यदन्तं नोऽस्मात् प्रतिपद्ये अभिपश्यति तदन्तं हे इन्द्र तत्प्रसादात् हिता हिधावसात् । ॥ ४ ॥ विमोचयत् । तथा च यास्तुः । स्यात्विपश्यतो विमोचन इति ॥

। अथ पंचमी ।

बोचेमेदंन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधंसा यद्दंन्द्रः ।

यो अर्चतो ब्रह्मं कृतिमविष्टो ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५

बोचेमं । इत् । इन्द्रं । मघवानं । एनं । महः । रायः ।

राधंसः । यत् । ददत् । नः ।

वः । अर्चतः । ब्रह्मं कृतिं । अविष्टः । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५

वत् य इन्द्रो महो महतो राधसः संराधकस्य रामो धनस्य ॥ द्वितीयाद्ये षटो ॥ संराधकं महत्वनं नोऽस्मभ्यं ददत् प्राथम्यत् । यद्येन्द्रोऽर्चतः सुवतो ब्रह्मकृतिं क्रिय-
माणं ब्रह्म कृत्वा विष्टोऽतिथयेन रक्षिता गंता अकति समेनं नववानं धनकं तसिद्द्रं
बोचेमेत् । सुवेनेव । स्वस्तिभ्यत् ॥

॥ इति पंचमस्य ऋषीये द्वादशो वर्गः ॥

अथं सोम इन्द्रं पंचमं द्वादशं ब्रह्मं कृत्वा स्वस्तिभिः सदा नः ॥ अथं सोम इन्द्रं कृत्वा ॥ इन्द्रं हे दशरात्रे नवमेऽह्नयेयं सोम इन्द्रं इति प्रथमस्य इन्द्रं कृत्वा ॥

ऋत्विं च । अवं सोम इंद्रं तुभ्यं सुन्व आ तु ब्रह्मा षः । आ० ८. ११. इति ॥
 ऋत्विं च । ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं जुषाण इति ऋत्विष् । आ० ६. २. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

अथ सोमं इन्द्रं तुभ्यं सुन्व आ तु प्र याहि हरिषस्तदीकाः ।

पिवा त्वस्य सुसुतस्य चारोर्ददीं मघानिं मघवन्नियानः ॥ १

अथं । सोमः । इन्द्रं । तुभ्यं । सुन्वे । आ । तु । प्रयाहि ।

हरिषवः । तत्सुधीकाः ।

पिवा । तु । अस्य । सुसुतस्य । चारोः । ददं । मघानिं ।

मघवन् । इयानः ॥ १

ये इन्द्रं तुभ्यं स्वदणंयमेव सोमः सुन्वे । अभिषुतोऽभवत् । ये हरिको हरिषिन्द्रं
 तदीकाः । सवनीयो यस्यासौ तदीकाः । तु क्षिप्रमाप्रयाहि । सुसुतस्य सस्यगभिषुतस्य
 चारोः घोभनस्यस्य सोमस्य ॥ द्वितीयार्थे षष्ठो ॥ सस्यगभिषुतं शोभनमित्यर्थः । तु
 क्षिप्रं पिवा च । अपि च हे मघवन् इयान उपगम्यमानो याच्यमानो वा त्वं मघानि
 घनानि ददः । अथभ्यं देहि ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं जुषाणोर्वाचीनो हरिभिर्याचि तूयं ।

अस्मिन्नुषु सवने मादयस्वोप ब्रह्माणि शृणव इमानः ॥ २

ब्रह्मन् । वीर । ब्रह्मकृतिं । जुषाणः । अर्वाचीनः ।

हरिभिर्याचि । तूयं ।

अस्मिन् । अं इति । सु । सवने । मादयस्व । उप ।

ब्रह्माणि । शृणवः । इमा । नः ॥ २

हे ब्रह्मन् परिहृद वीरेंद्र ब्रह्मकृतिं क्रियमाणं स्तोत्रं तुवाण्यः सेवमानेऽरावीनेऽन-
दभिसखः सन् हरिभिरचैस्तर्यं चिप्रं याचि । अस्मिन्नु अक्षिण्ये सवनं यत्तु स सुदु-
सादयस्व च । नोऽकदीयानीमेवानि ब्रह्माणि स्तोत्राणि शोपशृणुषुः । उपशृणु ॥

॥ अथ तृतीया ॥

का ते अस्थिरं कृतिः सृक्तो कदा नूनं ते मघवन्टाशिम ।

विश्वो मतीरा ततने त्वायाधा म इन्द्र मृगावा हवेमा ॥ ३

का । ते । अस्थि । अरं कृतिः । सुऽऽत्तैः । कदा । नूनं ।

ते । मघवन् । टाशिम ।

विश्वोः । मतीः । आ । ततने । त्वाऽयाः । अध । मे । इन्द्र ।

मृगावः । हवा । इमा ॥ २

हे इन्द्र ते मघ सृक्तैरस्माभिः क्रियमाणैः स्तोत्रैररं कृतिरंकृतिः वाचि ।
कीदृशी भवति । हे मघवन् ते मघ कदा नूनं कदा खलु दाजेम । प्रीतिवृत्तादयेन ।
त्वाया तत्कामनयं च विश्वा मतीः सर्वाः सुतीरात्मने । करोमि । अधातः कारणात्
हे इन्द्र मे तदीयानीमेवानि हवा हवानि स्तोत्राणि शृणुषुः । शृणु ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

उतो घा ते पुं कृष्यार् इदांसन्वेषा पूर्वे धामशृणोः कृषीणां ।

अधाचं त्वा मघवन् जोहवीमि त्वं न इदांसि प्रमंतिः पितेर्व ॥ ४

उतो इति । घा । ते । पुं कृष्याः । इत् । आसान् । येषां ।

पूर्वेषां । अशृणोः । कृषीणां ।

अध । अध । त्वा । मघवन् । जोहवीमि त्वं । नः ।

इन्द्र । असि । प्रमंतिः । पिताऽइव ॥ ४

उतापि च । चेति पूरणः । हे मघवन् येषां पूर्वेषामृषीणां स्तूतीरश्रयोः ते
 पूर्वं मघवः पुरव्या इत् पुरवेभ्यो हिता एवासन् । अधातोऽहं त्वा त्वां जोषुमीमि ।
 धर्मं क्षौमि । अपि च हे इन्द्र त्वं नोऽहमार्कं पितृव जनक इव प्रवर्तित्वं घुरसि ॥

॥ अथ पञ्चमी ॥

बोचेमेदिन्द्रं मघवानमनं महो रायो राधंसो यददन्वः ।

यो अर्चतो ब्रह्मजातमविष्टो ग्यं पात स्वस्तिभः सदा नः ॥ ५

बोचेम । इत् । इन्द्रं । मघवानं । एनं । महः । रायः ।

राधंसः । यत् । ददत् । नः ।

यः । अर्चतः । ब्रह्मजातिं । अविष्टः । ग्यं । पात ।

स्वस्तिभः । सदा । नः ॥ ५

इयं व्याख्यातचरा ॥

॥ इति पञ्चमस्य ऋतोये तयोदशो वर्गः ॥

आ नो देवेति पञ्चमं तयोदशं छत्रं वसिष्ठस्यै त्वेषुभैर्द्रं आ नो देवेत्यनुक्रान्तं ॥
 प्रथमे बंदोमे प्रथमस्य आ न इत्ययमैर्द्रसूचः । छत्र्यते हि ॥ आ नो देव यवसा याहि
 शुष्मिन् प्र वो वस्रेण देवयंतो अर्चन् । आ० ८, ६, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ नो देव शवसां याहि शुष्मिन्वा वधेन्द्र रायो अस्य ।

महे वृणाय नृपते सुवज्र महिं चत्वाय पौंसाय नूर ॥ १

आ । नः । देवः । शवसा । याहि । शुष्मिन् । भव । वधे ।

इन्द्र । राय । अस्य ।

महे । वृणाय । नृपते । सुवज्र । महिं । चत्वाय ।

पौंसाय । नूर ॥ १

हे देव द्योतमानं युष्मिन् बलवत्किं नोऽस्मान् यवसा बलेन सार्धमावाहि ।
अस्मान्मध्यं देवस्य रायो धनस्य वृधो वर्धयिता च भव । हे ऋषते सुवज्र महे मरुते
वृधाय बलाय च भव ॥ बाधो नृमन्यमिति बलनामसु पाठात् ॥ हे शूर महे मरुते
बलाय यत्नूपां हिंसकाय । अदिर्हिंसाकर्त्ता । पौंस्त्राय गोवीर्यं च भव ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

हवन्त उ त्वा हव्यं विवाचि तनूषु शूराः सूर्यस्य सातौ ।

त्वं विश्वेषु सेन्यो जनेषु त्वं वृत्राणि रंधया सुहंतु ॥ २

हवन्ते । जं इति । त्वा । हव्यं । विवाचि । तनूषु । शूराः ।

सूर्यस्य । सातौ ।

त्वं । विश्वेषु । सेन्यः । जनेषु । त्वं । वृत्राणि । रंधय । सुहंतु ॥ २

हे इन्द्र हव्यं क्लृप्तव्यं त्वा त्वां विवाचि विविधा बाधो वरिषन् प्रादुर्भवन्ति
तस्मिन्मघे शूराः पुरुषास्सन्वृषेण रक्षणीयास्तु सूर्यस्य सातौ संभजने । सरति
गच्छतोत्यायुरत्र सूर्यो विवर्जितः । तस्य चिरकालं प्राप्यथं हवन्ते । कुर्यन्ति विश्वेषु
सर्वेषु जनेषु त्वमेव सेन्यः सेनाहोऽसि । अपि च त्वं वृत्राणि यत्नू सुहंतु
सुहंतुनाम्ना बज्जेण रंधय । अस्मान्मध्यं बधीकुरु ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अहा यदिन्द्रसुदिना व्यच्छान्दधो यत्केतुमुपमं समत्सु ।

न्यग्निः सौददसुरो न होता हुवानो अत्र सुभगाय देवान् ॥ ३

अहा । यत् । इन्द्र । सुदिना । विश्च्छान् । दधः । यत् ।

केतुं । उपमं । समत्सु ।

नि । अग्निः । सौदत् । असुरः । न । होता । हुवानः ।

अत्र । सुभगाय । देवान् ॥ ३

हे इन्द्र यद्यदाहानि सुदिना सुदिनानि व्यच्छान् व्यच्छेयुः । यद्यदा च समत्सु
संयामेषु केतुं ज्ञानव्यपनभक्तिकं दधः धारयेः तदासुरो बलवान् होता देवानामाह्वा-

ताग्निः सुभगायास्त्राकं घोभगायास्त्राकं ; घोभनधनप्राप्त्रे देवान् छवानो, हवन्
अत्रास्त्रिन्वक्षे निषीदत् । न्यसीदत् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

वयं ते तं इन्द्रं ये च देव स्तवन्त अरु ददन्तो मघानि ।

यच्छां सुरिभ्य उषमं वरुथं स्वाभुवी जरणामश्रवन्त ॥ ४

वयं । ते । ते । इन्द्र । ये । च । देव । स्तवन्ते । अरु । ददन्तः
मघानि ।

यच्छां । सुरिभ्यः । उषमं । वरुथं । स्वाभुवः । जरणाः ।

अश्रवन्त ॥ ५

ये देव अरु इन्द्रं ते तव वयं वसिष्ठा स्वभूताः । ये जना नदीयपुत्रषोत्रादयो
मघानि षंङ्गनोयानि इतोमि ददन्तः प्रयच्छन्तः स्तवन्त स्तुवन्त तेऽपि तव स्वभूताः ।
तेभ्य उषयेभ्यः सुरिभ्यः स्तोत्रेभ्य उषमं अर्चं वरुथं गृहं यच्छ । प्रयच्छ । अग्नि य त
उमे स्वाभुवः सुसन्तः संता जरणा जरामश्रवन्त । प्राप्नुवन्त ॥

॥ अथ पंचमा ॥

बोचेमेन्द्रं मघवानमनं मघा राया राधसो यद्ददन् ।

यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्टो यूथं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५

बोचेमं । इत् । इन्द्रं । मघवानं । एनं । मघः । रायः ।

राधसः । यत् । ददत् । नः ।

यः । अर्चतः । ब्रह्मकृतिः । अविष्टः । यूथं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५

एवा सिद्धा ॥

॥ इति पंचमः सूक्तो वेदो षष्ठो षष्ठः ॥

प्र व इंद्रायेति द्वादशर्चं चतुर्दशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्धं त्रैष्टुभैर्द्रं । दशम्याद्यास्तिस्रो
 विराजः शिष्टा गायत्र्यः । तथा चानुक्रान्तं । प्र वो द्वादश गायत्रं त्रिविराजंतमिति ॥
 सूक्तविनयागोऽखैर्गकः ॥ प्रथमे रात्रिः यार्थे मेलावरुणरत्ने प्र व इंद्रायेत्याद्यास्तृषः
 स्त्रोत्रियः । सूत्रितं च । प्र व इंद्राथ मादत्तं प्र कृतान्त्तु जीविणाः । आ० ६. ४. ।
 इति ॥ अतिरात्रे प्रथमे पर्याये ब्राह्मणा दर्शिमयस्त्व्ये वयमिंद्र त्वायत्रोऽभीत्यबुद्धपस्तृषः ।
 तथा च सूत्रितं । वयमिंद्र त्वायत्रोऽभि व त्वं हत्वायेत्सुत्तमायदरेत् । आ० ६. ४. ।
 इति ॥ चतुर्थेऽहनि सार्धं दिनसवने जोत्रतयस्त आरंभणीयाम्य ऊर्जु वैराज
 एकमुष आहवनीयः । तदथाः प्र वो महे महिहृषे भरध्वमिति चतस्रस्तिस्त्रय विराजः । आ०
 ७. ११. । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र व इंद्राय मादत्तं चयंश्वाय गायत ।

सखायः सोमपाद्भे ॥ १

प्र । वः । इंद्राय मादत्तं । हरिः श्वाय । गायत ।

सखायः । सोमः पाद्भे ॥ १

हे सखायो वो ययं चयंश्वाय सोमपाद्भे सोमानां पात्र इंद्राय मादत्तं मदकरं
 स्त्रोत्रं प्रगायत ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

यंसिदुवथं सुदानं चत युक्तं यथा नरः ।

चक्षमा सत्यराधसे ॥ २

यंसि । इत् । उक्तं । सु.दानं च । चत । युक्तं । यथा । नरः ।

चक्षमा । सत्यः राधसे ॥ २

उतापि च हे स्तोतः सुदानये शोभनदानाय सत्यराधसे सत्यधनार्थेद्रावोक्थं
स्तोत्रं यथा नरोऽन्वे स्तोतारो दुर्लभं दीप्तेः साधनभूतं स्तोत्रं शंसन्ति तद्वत्त्वमपि शंस ।
उच्चारय । इदिति पूरणः । वयं च वल्लभ । स्तोत्रं करवाय ॥

॥ अथ तृतीया ॥

त्वं न इन्द्र वाजयुस्त्वं गव्युः शतक्रतो ।

त्वं हिरण्ययुषसो ॥ ३

त्वं । नः । इन्द्र । वाजः । यु । त्वं । गव्युः ।

शतक्रतो इति शतः क्रतो ।

त्वं । हिरण्यः । युः । वसो इति ॥ ३

हे इन्द्र त्वं नोऽस्माकं वाजयुरक्षकामो भव । हे शतक्रतो त्वं नोऽस्माकं गव्युर्गो-
कामो भव । हे वसो वासधितरिन्द्र त्वं हिरण्ययुर्हिरण्यकामोऽपि भव ॥ इदं स
परं ऋचायामपि दृश्यते क्वजिति क्वच् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

वयमिन्द्र त्वायवोऽभि प्र योनुमो वृषन् ।

विद्धि त्वस्य नो वसो ॥ ४

वयं । इन्द्र । त्वाः । यवः । अभि । प्र । योनुमः । वृषन् ।

विद्धि । तु । अस्य । नः । वसो इति ।

हे वृषन् कामानां वर्धितरिन्द्र त्वायवस्तत्कामा वयं वसिष्ठास्त्वामभिप्रयोनुरः ।
प्रकर्षथ स्तुमः । हे वसो वासधितरिन्द्र अस्येदमस्यदीर्घं स्तोत्रं तु त्विन्द्रं विद्धि ।

॥ अथ पंचमी ॥

मा नीं निदे च वक्तवैर्यो रंधोरराश्वे ।

त्वे अपि क्रतुर्मम ॥ ५

मा । नः । निदे । च । वक्तवै । अर्थः । रंधीः । अराश्वे ।

त्वे । इति । अपि । क्रतुः । मम ॥ ५

हे इंद्र अर्थः स्वागो त्वं वक्तवै परुषाक्याना वक्तवै निदे निदित्रेऽराश्वेऽदात्वा
नोऽस्मान् मा रंधाः । वशं मा कार्पाः । अप्यपि च त्व त्वयि गम क्रतुमदीयं स्तोत्र-
उत्सर्गं कर्म गच्छत्विति शेषः । अस्मदीयं स्तोत्रं भवञ्जिते प्रविशत्यित्यर्थः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

त्वं वर्मासि सप्रथः पुरायाधश्च वृत्रहन् ।

त्वया प्रति ब्रुवे युजा ॥ ६

त्वं । वर्मा । असि । सप्रथः । पुराः । योधाः । चासि । त्वया । वृत्रहन् ॥

त्वया । ब्रुवे । प्रति । युजा ॥ ६

हे वृत्रहन् शत्रुणां हिंसकेन्द्रित्वं कर्मात्मकं कवचमसि । कवचमद्रुल्लकोर्षं त्वया ॥
सप्रथः सपंतः पृथुवासि । पुरायाधश्च पुरा योधा चासि । त्वया युजा त्वयस्व सङ्घातेषु
प्रतिब्रुवे । यत्र नू प्रतिश्रवणं प्रतिहन्तीत्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्या तृतीये पंचदशो वक्त्रः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

महां चतासि यस्मिन्सु संधावरो रुद्रः ।

अस्मार्ति इंद्र उद्दस्ये ॥ ७

म॒हान् । उ॒त । अ॒सि । य॒स्य॑ । ते । अ॒नु॑ ।

स्व॒धाव॑री इति स्व॒धाव॑री । स॒हः॑ ।

म॒न्ना॒ते इ॒ति॑ । इ॒न्द्र॑ । रो॒द॒सी इ॒ति॑ ॥ ७

उतापि च हे इन्द्र त्वं महानसि । सर्वाधिकोऽसि । हे इन्द्र यस्य ते तव सहो वसं स्वधावरी अस्य यथौ रोदसी द्यावापृथिव्यावतुगन्नाते अनुमन्ये ते । त्वदीयं सहः सर्वाधिकमित्यत्रोभावपि लोकौ विसंवादं न कुरुत इत्यर्थः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

तं त्वा॑ म॒रुत्व॑ती परि॒ सुव॑द्वा॒णी स॒याव॑री ।

नक्ष॑माणा स॒ह द्यु॑भिः ॥ ८

तं । त्वा॑ । म॒रुत्व॑ती । परि॑ । सु॒वत् । वा॒णी । स॒याव॑री ।

नक्ष॑माणा । स॒ह । द्यु॑भिः ॥ ८

हे इन्द्र तस्यैतद्गुणविशिष्टं त्वा त्वां सयावरी त्वया सह इन्द्रो । पुत्र इत्येवं यासि तत्र तत्र यांतीत्यर्थः । द्युभिस्तेजोभिर्नक्षमाणा व्याश्रुयन्ती कृत्यती । इन्द्रः कोतारः । तद्वती वाणी स्तुतिः परिभ्रवत् । परिभवत् । परिभ्रवतिरत्र परिभ्रवत्-शीघ्रः । परिगृह्णात्वित्यर्थः ॥

॥ अथ नवमी ॥

ऊ॒र्ध्वास॑स्त्वान्नि॒दं॒वो सु॒व॑न्द॒स्ममु॑प॒ द्यवि॑ ।

सं ते॑ नम॑न्त॒ छट्य॑ः ॥ ९

ऊ॒र्ध्वासिः॑ । त्वा । अ॒नु॑ । इ॒दं॒वः । सु॒व॑न् । द॒स्मं । उ॒प॑ । द्यवि॑ ।

सं । ते । नम॑न्त॒ छट्य॑ः ॥ ९

हे इंद्र उप द्यवि दुलोकसमीमे स्थितं दक्षं दशनीयं त्वा त्वाभूद्दिव्योद्भास
जघ्नी इंद्रवीर्यदीयः सोमा युवन् । भवति । कष्टयः प्रजाय ते तुभ्यं संनभते ।
द्यवि सोमास्वदर्धमेक जायंते प्रजाय त्वासेय प्रणगंतीतो इंद्रस्तुतिः ॥

। अथ दशमी ।

प्र वो महे महिद्वधे भरध्वं प्रचेतसे प्र सुमतिं जगुध्वं ।

विशंः पूर्वीं प्र चरा चर्षणिप्राः ॥ १०

प्र । वः । महे । महिद्वधे । भरध्वं । प्रचेतसे । प्र ।

सुमतिं । जगुध्वं ।

विशंः । पूर्वीः । प्र । चर । चर्षणिप्राः ॥ १०

हे मदीयाः पुरुषा वो यूयं महिद्वधे महतां धनानां वर्धयित्वा महे महत इंद्राय
प्रभरध्वं । सोमान्प्रणयत । प्रचेतसे प्रकष्टमगय इंद्राय सुमतिं सुष्टुतिं च प्रकृषुध्वं ।
प्रकुवत । अथ प्रत्यजस्तुतिः । हे इंद्र चर्षणिप्राः कामैः प्रजानां पूरयित्वा त्वं
पूर्वीर्हविषां पूरयित्वा विशंः प्रजाः प्रचर । अभिगच्छ ॥

॥ अथैकादशी ॥

उरुव्यचसे महिने सुदृक्त्तिभिद्राय ब्रह्मं जनयंत विप्राः ।

तस्य व्रतानि न मिनंति धीराः ॥ ११

उरुव्यचसे । महिने । सुदृक्त्ति । इन्द्राय । ब्रह्मं । जनयंत ।

विप्राः ।

तस्य । व्रतानि । न । मिनंति । धीराः ॥ ११

उरुव्यचसे पृथुव्याप्रये महिने रुहते यथा इंद्राय सुदृक्त्तिं स्तुतिं ब्रह्मार्चं हविष
विप्राः प्राप्ता जनयंत जनयंत तस्येन्द्रस्य व्रतानि रजसादीनि कर्माणि धीराः
प्राप्ता देवा अपि न मिनंति । न हिंसन्ति ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

इंद्र वाणीरनुत्तमन्युमेव सत्वा राजानं दधिरे सहधै ।

इयंश्वाय बर्हया समापीन् ॥ १२

इंद्रं वाणीः । अनुत्तमन्युं । एव । सत्वा । राजानं ।

दधिरे । सहधैः ।

इरिंश्वाय । बर्हय । सं । आपीन् ॥ १२

सत्वा राजानं सर्वतो जगत ईश्वरमनुत्तमन्युं । केनाप्यनुत्तोऽबाधितो जन्तु
क्रोधो यस्य सः । तमेवंद्रं वाणीः स्तुतयः सहधै स्तोत्राणि शत्रुपातार्थमभिवृत्तं
दधिरे । अतो हेतोर्हं स्तोत्रमपि इयंश्वायेद्राय इयंश्चमिंद्रं । स्तोत्रमित्यथः ।
आपीन् बंधून् संबर्णथ । उद्गाह्य ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये षोडशो वगः ॥

भो भु त्वेति सप्रविशत्युचं पंचदशं सूक्तं । अत्रैयमनुक्रमणिका । भो भु सप्ताधिका
प्रगाथं तृतीया द्विपदा सुदासैरभ्यो प्रजिष्यमाणः शक्तिरंत्वं प्रगाथमानेने सेऽर्धं च
अङ्केऽदह्यत । तं पुत्रोक्तं वसिष्ठः समापयतेति याद्यायनकं वसिष्ठस्यैव इतपुत्रस्यार्ध-
मिति ताडकमिति ॥ गंडलद्रुवा वसिष्ठ षट्षिः । इंद्रं क्रतुं न इति प्रगाथस्यार्धं च
अ वसिष्ठपुत्रः शक्तिर्वसिष्ठो वा । इंद्रो देवता । अयुजो वृहत्या युजः सतोवृहत्यः ।
तृतीया तु द्विपदा त्रिराट् ॥ अष्टाप्रते निष्क्रेतल्ये वार्हपतवाथीतावतत्सूक्तं । तत्र
द्विपदागभि त्वा म्युरेत्येतं राधंतरं प्रगाथं नकिः सुदास इति प्रगाथं व वजेयेत् ।
तथैव पंचमारण्यकं सूक्तितं । भो भु त्वा यः वचयनेत्येतस्य द्विपदा षोडशरिति
राधंतरं च प्रगाथमथ चस्य नकिः सुदासो रथमित्येतं प्रत्यवदधाति । ऐ० आ०
५, ८ । इति ॥ अतुर्वधिकेऽहनि पंचमेऽहनि च निष्क्रेतल्ये भो भु त्वा वाधत इति
प्रगाथः सहिपदः । सूक्तितं च । भो भु त्वा वाधतयनेति सहिपद उपसमस्येद्विपदां ।
आ० ७, ३ । इति ॥ अतुर्वधिकेऽहनि ऋचतीये प्रकृताः ऋक्षीयात्रगाथादानंतरं
नकिः सुदास इति प्रगाथं शंभुत् ॥ वृष्ट्याभिप्लवणवृष्टयोक्तृतीये षट्ऽहनि चार्थं
प्रगाथः । तथैव सूक्तितं । नकिः सुदासो रथमिति ऋक्षतीयाऽजसं निद्रादिदि ।

एवं स्थितान् प्रगाथान्पृच्छामिप्रवयोदन्वहं पुनः पुनरावर्तययुः । आ० ७, ३, १
इति ॥ अग्निष्टोमे माध्यंदिनसवनेऽच्छ्रायाकशस्त्रे उदिद्यस्य रिच्यते इति प्रगाथः ।
तथा च सूत्रितं । उदिद्यस्य रिच्यते भूय इत् । आ० ५, १६, १ इति ॥ अग्निष्टोमे
माध्यंदिनसवने मैत्रायणशस्त्रे कस्तमिन्द्रेति प्रगाथः । सूत्रितं च । कस्तमिन्द्र त्वावसुं
सद्यो ह जातः । आ० ५, १६, १ इति ॥ चातुर्विंशकेऽहनि माध्यंदिनसवने
मैत्रायणशस्त्रेऽथं प्रगाथः । अहर्गणेष्वपि द्वितीयादिप्रहःसु । सूत्रितं च ।
कस्तमिन्द्र त्वावसुं कचष्यो अतसीनां । आ० ७, १३, १ इति ॥ आरंभण्योः
पर्यासान् कहतोऽहरहःशस्यानीति होत्रकाः । आ० ७, १, १ इति ॥ पृच्छापडहस्य
तृतीयेऽहनि निष्कोवत्ये वैष्णवासागपजे यदिन्द्र यावत् इत्यनुहपस्तृषः । सूत्रितं च ।
यदिन्द्र यावत्स्तमिति प्रगाथो स्तोत्रियानुरुहपौ । आ० ७, १०, १ इति ॥ अग्निष्टोमे
चातुर्विंशकेऽहनि माध्यंदिनसवनेऽच्छ्रायाकशस्त्रे तरणिरित्तिपासनीति वैकल्पिक-
स्तृषः । सूत्रितं च । तरोभिर्वो विददसुं तरणिरित्तिपासनीति प्रगाथौ स्तोत्रियानु-
रुहपौ । आ० ७, ४, १ इति ॥ अग्निष्टोमे निष्कोवत्येऽहने रथंतरसामपजेऽभि त्वा
शूरेति प्रगाथः स्तोत्रियः । सूत्रितं च । अग्नि त्वा शूर नोनुमोऽभि त्वा पूर्वपीतव
इति स्तोत्रियानुरुहपौ । आ० ५, १५, १ इति ॥ आश्विनशस्त्रेऽत्यथं प्रगाथः । तथैव
सूत्रितं च । अभि त्वा शूर नोनुमो वहा । शूरवत्तम इति प्रगाथः । आ० ६, ५, १
इति ॥ महाव्रते निष्कोवत्ये दक्षिणेऽपरेऽथं प्रगाथः । तथैव पंचमारण्यके सूत्रितं ।
अभि त्वा शूर नोनुमोऽभि त्वा पूर्वपीतव इति रथंतरस्य स्तोत्रियानुरुहपौ प्रगाथौ ॥
ये० आ० ५, ८, १ इति ॥ आश्विनशस्त्रे इन्द्रं क्रतुं न इति प्रगाथः । सूत्रितं च ।
इन्द्रं क्रतुं न आ भराभि त्वा शूर नोनुमः । आ० ६, ५, १ इति ॥ चातुर्विंशकेऽहनि
माध्यंदिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिगच्छेः वैकल्पिकः स्तोत्रियः प्रगाथः । सूत्रितं च ।
इन्द्रं क्रतुं न आ भरेन्द्रं ज्येष्ठं न आ भरा । आ० ७, ४, १ इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

मो षु त्वा वाघतंश्वनारे अम्भन्नि रौरमन् ।

आरान्ताञ्चित्तमधमादं न आ गंहीष्ठ वा सद्गुपं श्रुधि । १

मो इति । सु । त्वा । वाघतं । चन । आरे । अम्भन् ।

नि । रौरमन् ।

आ॒रा॒त्तात् । चि॒त् । स॒धऽमा॒दं । नः । आ ।

ग॒हि । इ॒ह । वा । स॒न् । उ॒प । श्रु॒धि ॥ १

हे इंद्र त्वा त्वया वाद्यतथन यजमाना अध्येतेऽस्मदस्मत्त आरे दूरे मा नि
पीरमन् । न नितरा रमयंष्टु । अतस्त्वमारात्ताज्ञित् दूरेऽपि वतंसानोऽस्मदीयं
ऋधमादं यज्ञमागहि । आगच्छ । इष वात्रापि वा सन् विद्यमान उपश्रुधि ।
ऋधदीयं स्तोत्रमुपश्रुणु ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

इ॒मे हि॒ ते॒ ब्र॒ह्म॒ह॒तं । सु॒ते स॒चा म॒धो न म॒क्ष आ॒स॒ते ।

इ॒द्रे॒ का॒मं॑ ज॒रि॒तारो॑ व॒सू॒यवो॑ रथे॒ न पा॒द॒मा दं॑धुः ।

इ॒मे । हि॒ । ते॒ । ब्र॒ह्म॒ह॒तः । सु॒ते । स॒चा । म॒धा । न ।

म॒क्षः । आ॒स॒ते ।

इ॒द्रे॒ । का॒मं॑ । ज॒रि॒तारः॑ । व॒सु॒द्यवः॑ । रथे॒ । न । पा॒दं॑ ।

आ । दं॑धुः ॥ २

हे इंद्र ते त्वदर्थं ह्यतेऽभिपुते सोमे ब्रह्महतः स्तोत्रकतो मधो न मधुनीव मक्षो
मक्षिकाः सचा तद्वासते । उपविशन्ति । अथ परोक्षश्रुतिः मक्षयवो धनकाया
जरितारः स्तोतारः कामकिष्टमिद्रे रथे न पादं रथे पादमिवादधुः । समप्यन्ति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

रा॒य॒स्का॒मो व॒ज्र॑ह॒स्तं सु॒दक्षि॑णं पु॒त्रो न पि॒तरं॑ हु॒वे । ३

रा॒यः॑का॒मः । व॒ज्र॑ह॒स्तं । सु॒दक्षि॑णं । पु॒त्रः । न ।

पि॒तरं॑ । हु॒वे ॥ ३

रायस्वामो धनकः सोऽहं सुदक्षिणं शोभनदानं वज्रहस्तमिदं पुत्रो न पुत्र इव
पितरं हुवे । हुवापि ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

इ॒म इ॒न्द्राय॑ सु॒न्विरे॑ सो॒मांसा॑ द॒ध्याशिरः॑ ।

तां॑ आ॒ म॒दाय॑ वज्र॒हस्त॑ पी॒तये॑ हरि॒भ्यां या॒द्यो॒क आ ॥ ४

इ॒मे । इ॒न्द्राय॑ । सु॒न्विरे॑ । सा॒मांसः॑ । द॒धिऽआ॑शिरः ।

ता॒न् । आ॑ । म॒दाय॑ । वज्र॒हस्त॑ । पी॒तये॑ । हरि॒भ्यां ।

या॒हि । ओ॒कः । आ ॥ ४

हे वज्रहस्त दध्याशिरो दधिगिन्त्राया इमे सोमांसः सोमा इन्द्राय तृभ्यं सुन्विरे ।
सुता बभूयुः । तान् सोमाग्मदाय मदायं पीतये पानायौको यज्ञसदनना अर्धि
हरिभ्यामश्वाभ्यामायाहि । आगच्छ ॥

॥ अथ पंचमी ॥

अ॒यच्छू॒त्कर्ण॑ दू॒यते॑ वसू॒नां नू॑ चि॒न्त्रो म॒र्धिघ॑द्भिरः ।

सद्यः॑ चि॒द्य स॒हस्रा॑णि॒ यता॑ द॒दन्न॑र्कि॒र्द्वि॒कंत॑मा॒ मिन॑त् ॥ ५

अ॒वंत् । अ॒नु॒कर्णः॑ । दू॒यते॑ । वसू॒नां । नू॑ । चि॒त् । नः॑ ।

म॒र्धि॒घत् । गि॒रः॑ ।

सद्यः॑ । चि॒त् । यः॑ । स॒हस्रा॑णि । य॒ता । द॒दत् । न॒किः॑ ।

दि॒क्षं॑तं । आ॑ । मि॒नत् ॥ ५

सूक्तर्षो याञ्जाश्वाणरूपकर्णं इन्द्रो वसूनां वसूनीयते । याच्यते । नोऽपदीया
गिरो याञ्जाश्वा कयानि यत् । इत्येतत् । नू चित् नैव मर्धिघत् । हिमसू ।
अश्वाणेन याञ्ज राक्य नि निष्कृतानि न कर्तायत्यधः । अपि चेंद्रः सद्यचित् सद्य
एव याञ्जानंतरमेव सहस्राणि यतानि च ददत् । प्रयच्छेत् । दिक्षंतं दातुमिच्छंतं
तमिंद्रं नकिराभिनत् । न हिंसात् । कश्चिदपि न वारयेदित्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये सप्तमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

स वीरो अ॒प्र॒ति॒ष्क॒त इ॒द्रे॒ण श्रू॒शु॒वे वृ॒भिः ।

यस्मि॑ ग॒भी॒रा स॒र्व॒ना॒नि वृ॒त्र॒ह॒न्सु॒नो॒त्या च धा॒व॒ति ॥ ६

सः । वी॒र । अ॒प्र॒ति॒ऽस्कु॒तः । इ॒द्रे॒ण । श्रू॒शु॒वे । वृ॒भिः ।

यः । ते । ग॒भी॒रा । स॒र्व॒ना॒नि । वृ॒त्र॒ह॒न् । सु॒नो॒ति । आ ।

च । धा॒व॒ति ॥ ६

हे वृत्रहन् ते त्वर्धं यः पुमान् गभीरा गभीराणि सवनानि सोमान् सुनोति ॥
आधावति च त्वां स्तुतिभिरुपधावति च स वीर इद्रेण हेतुनाप्रतिष्कृतः केनाप्य-
प्रतिगतोऽप्रतिशब्दितो वा भवेत् । वृभिः परिचारकैः श्रूशुये । उपगम्यते च ॥
श्रवतिर्गतिकर्मा ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

अवा वरु॑थं मघ॒वन्मघो॑नां यत्स॒मजा॑सि श॒र्ध॒तः ।

वि त्वा॑ह॒तस्य॒ वेद॑नं भजे॒महि॑ दू॒णाशो॑ भ॒रा ग॒थं ॥ ७

अ॒व । वरु॑थं । म॒घ॒वन् । म॒घो॒नां । यत् । सं॒ज॒जा॑सि ।

श॒र्ध॒तः ।

वि । त्वा॑ह॒तस्य॒ । वेद॑नं । भजे॒महि॑ । आ । दुः॒ऽन॒शः । अ॒र॒ ।

ग॒थं ॥ ७

हे मघवन् धनवर्द्धं मघोनां इविद्यतां वरुथमुपद्रवाणां वारकं वर्म अवा ।
यद्यस्तं शर्धत अज्ञमानान् शत्रून् समजासि संप्रेरयेः । अपि च त्वाहृतस्य त्वया
हृतस्य शत्रोर्वेदनं धनं विभजेमहि । विशेषेण लभेमहि । किंच दुर्नयो नाशयितुम-
शक्यस्तं गधं गृहं धनं वाभर । अश्वभ्यसाहर ॥

॥ अथाष्टमी ॥

सुनोता सोमपावो सोममिन्द्राय वज्रिणे ।

पचंता एक्तीरवंसे कृणुध्वमित्पृणन्नित्पृणते मयः ॥ ८

सुनोत । सामपावो । सोमं । इन्द्राय । वज्रिणे ।

पचंत । पक्तीः । अवंसे । कृणुध्वं । इत् । पृणन् । इत् ।

पृणते । मयः ॥ ८

हे सदोयाः पुरुषा वज्रिणे सोमपावो सोमस्य पात्र इन्द्राय सोमं सुनोत
अभिबुधुत । अवस इन्द्रं तर्पयितुं पक्तीः पक्त्व्यान् पुरोडाशादीन् पचत च ।
कृणुध्वमित् । इन्द्रमियकराणि कर्माणि च कुरुतेषु । इन्द्रो हि मयः सुखं पृणन्नित्
यजमानाय प्रयच्छेत् पृणते इतीतीति शेषः ॥

॥ अथ नवमी ॥

मा स्नेधत सोमिनो दक्षता महे कृणुध्वं राय आतुजे ।

तरणिरिज्ययति क्षति पुथ्यति न देवासंः कवन्नवे ॥ ९

मा स्नेधत । सामिनः । दक्षत । महे । कृणुध्वं । राये ।

आतुजे ।

तरणिः । इत् । जयति । क्षति । पुथ्यति । न । देवासंः ।

कवन्नवे ॥ ९

हे सदोया जनाः सोमिनः सोमवतो यागान्ना स्नेधत । मा हिंसिष्ट । दक्षत ।
यागादिकं कर्तुं कृणुध्वं च । महे महेत आतुजे ॥ त्विजिर्हिसाकर्मा दानकर्मा वा ॥
यत्पृणामिर्हिसकाय धनानां प्रदात्रे वेन्द्राय राये धनलाभार्थं कृणुध्वं । कर्माणि
कुरुत च । तरणिरित् कर्मास्तु तरित एव जयति यत्नं । क्षति । नष्टहे निवसति च ।

पुष्यति । प्रजया पशुभिश्च पुष्टो भवति । कश्चिन्ने कृत्स्नक्रियायै ॥ कपोपसृष्टस्त्रातेः
सातन्व्यगमनकर्मणो रूपं कश्चरिति । देवासो देवा न भवंतीति शेषः । सुखप्राप्तये
भवन्तीत्यर्थः ॥

॥ अथ दशमी ।

नकिः सुदासो रथं पर्यास न रौरमत् ।

इन्द्रो यस्याविता ययं मरुतो गमन्त गोमन्ति व्रजे ॥ १०

नकिः । सुदासः । रथं । परिं । आस । न । रौरमत् ।

इन्द्रः । यस्य । अविता । ययं । मरुतः । गमत् । सः ।

गोमन्ति । व्रजे ॥ १०

सुदासः शोभनदानस्य यजमानस्य रथं नकिः पर्यास । कश्चिन्न पर्यस्यति । न
रौरमत् । न रमयति च । आत्मारथं न कश्चिदेनं गृह्णातीत्यर्थः । अपि च यस्येन्द्रोऽविता
रथिता यस्य च मरुतोऽवितारः स गोमन्ति गीयुक्ते व्रजे गोधे गमत् । गच्छेत् ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीयेऽष्टादशा वर्गः ॥

॥ अथैकादशी ।

गमह्वाजं वाजयन्निद्र मर्त्यो यय त्वमविता भुवः ।

अस्माकं बोध्यविता रथानामस्माकं शूरवृषां ॥ ११

गमत् । वाजं ॥ वाजयन् । इन्द्र । मर्त्यैः । यस्य । त्वं ।

अविता ॥ भुवः ।

अस्माकं । बोधि । अविता । रथानां । अस्माकं । शूर ।

वृषां ॥ ११

हे इंद्र त्वं यस्य मर्त्यस्याविता रक्षिता स्रवः भवेः स मर्त्या वाजयन् कोत्रेषु
त्वां बलिनं कुर्वन् वाजमघ्नं गमत् । गच्छेत् । अपि च हे शूर अस्माकं वासिष्ठानां
रथानामविता रक्षिता बोधि । भव ॥ भवन्तर्लोहित रूपं । भकारस्य वकाःखादसः
अस्माकं नृणां पुत्रादीनां आविता भव ॥

॥ अथ दादशौ ॥

उदिन्नस्य रिच्यतेऽंशो धनं न जिग्युषः ।

य इंद्रो हरिवान्न दभंति तं रिपो दक्षं दधाति सोमनि । १२

उत् । इत् । नु । अस्य । रिच्यते । अंशः । धनं । न ।

जिग्युषः ।

यः । इंद्रः । हरिःवान् । न । दभंति । तं । रिपः । दक्षं ।

दधाति । सोमनि । १२

अखेद्रस्यंशो यज्ञो सोमस्य भागोऽतिरिच्यतेऽन्तेभ्योऽपि देवेभ्यः । इंद्रस्य त्विष्वपि
सवनेषु सोमपानमस्ति । माघ्यंदिनं हि सर्वगैर्द्रमिति । जिग्युषो जितवतो धनं न
धनमिव । उदिन्निति त्वयः पूरणाः । अपि च यो हरिवानिंद्रः सोमनि बलवाने
दक्षं बलं दधाति संदधाति तं रिपो रिपवो न दभंति । न हिंसंति ॥

॥ अथ त्रयोदशौ ॥

मंत्रमखर्वं सुधितं सुपेशंसं दधात यज्ञियेष्व ।

पूर्वींश्चन प्रसितयस्तरंति तं य इंद्रे कर्मणा भुवंत् ॥ १३

मंत्रं ! अखर्वं । सुधितं । सुपेशंसं । दधातः यज्ञियेषु । आं ।

वीः । चन । प्रसितयः । तरंति । तं । यः । इंद्रे ।

कर्मणा । भुवंत् । १३

हे जना अखर्षमनस्ये सुधितं सुविहितं सुपेयसं शोभनरूपं मंत्रं स्तोत्रं यज्ञियेषु
 वजनीयेषु देवेषु मय्य इन्द्राय दधात । विवत्त । यो जनः कस्य वा स्तुत्यादिरूपेण्येन्द्र
 इन्द्रस्य विचिते सुभत् भवेत् तं जनं दूर्वीर्दक्षः प्रसिनयः पायादीनि बंधनानि ।
 जनेति सप्तुदाशो नेत्यर्थे वसंते । न तरंति । न व्याप्रुवंतीत्यर्थः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

कस्तमिन्द्र त्वावसुमा मर्त्यो दधर्षति ।

अहा इत्ते मघवन्पार्ये दिवि वाजी वाजं सिघासति ॥ १४

कः । तं । इन्द्र । त्वावसुं । आ । मर्त्ये । दधर्षति ।

अहा । इत् । ते । मघवन् । पार्ये । दिवि । वाजी ।

वाजं । सिघासति ॥ १४

हे इन्द्र तव विचिते शो भवेत् त्वावसुं । त्वं वसुव्यापको यस्येति वज्रब्रीहिः । तं
 जनं को मर्त्यं आदधर्षति । आधर्षेत् । हे मघवन् ते स्पर्धयः अहा अक्षया वुक्तः
 सन् वाजी इविद्यान् भवेत् पार्ये दिवि पौत्येऽहनि स वज्रमसं बलं वा सिघासति ।
 सेपते ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

मघोनः स हृत्तृहृत्षु चोदय ये ददंति प्रिया वसुं ।

तव प्रणीती हृत्तृश्च सूरिभिर्विश्वा तरेम दुरिता ॥ १५

मघोनः । स । हृत्तृहृत्षु । चोदय । ये । ददंति । प्रिया ।
 वसुं ।

तव । प्रणीती । हरिःश्च । सूरिभिः । विश्वा । तरेम ।

दुःऽहता ॥ १५

हे इन्द्र मघोनो धनवतस्ते । त्वदर्थमित्यर्थः । प्रिया प्रियाणि वसु मस्यनि धनानि
 ये जना ददति प्रवर्षति तांज्जनान् हृत्तृषु हंयागेषु चोदय । प्रेरय । हे हृत्तृश्च तव

प्रथीती प्रथीत्या प्रणयनेन स्वरिभिः स्तोत्रभिः पुत्रादिभिः सार्धं विन्वा विन्वानि
दुरिता दुरितानि तरेत् ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीय एकोनविंशो वगः ॥

॥ अथ षोडशी ॥

तवेदिद्रावसं वस्तु त्वं पुण्यसि मध्यमं ।

सत्त्वा विश्वस्य परमस्य राजसि न कंष्टा गोधुं दृण्वते ॥ १६

तवं । इत् । इन्द्र । अथमं । वस्तु । त्वं । पुण्यसि । मध्यमं ।

सत्त्वा । विश्वस्य । परमस्य । राजसि । नकिः । त्वा । गोधुं ।

दृण्वते ॥ १६

हे इन्द्र अथमममं त्वपुत्रीसादिकं वस्तु धनं । यद्वा भोगं वस्त्रधनं । तवेत्
तवैव । त्वं त्वमेव मध्यमं वस्तु रजनहिरण्यदिक्कांतरेष्वा वा पुण्यसि । विश्वस्य
सर्वस्य परमस्योत्तमस्यपि सत्त्वादेर्द्विष्यस्य वा वस्तुनो राजसि । ईशिवे । सत्त्वा
सत्यमेव । अपि च त्वा त्वां गोधुं निर्मितेषु नकिर्वृण्वते । केऽपि न वारयन्ति ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

त्वं विश्वस्य धनदा असि श्रुतो य इं भवंत्याजयः ।

तवायं विश्वः पुरुङ्गत पार्थिवोऽवस्यनामं भिद्यते ॥ १७

त्वं । विश्वस्य धनदाः । असि श्रुतः । ये । इं । भवंति ।

आजयः ।

तवं । अयं । विश्वः । पुरुङ्गत । पार्थिवः । अवस्यः ।

नामं । भिद्यते ॥ १७

हे इन्द्र त्वं विश्वस्य सर्वस्य स्तोत्रं जमानस्य वा धनदा धनस्य दाता सन् श्रुतः
प्रसिद्धोऽसि । य ईं य एत आलथो युद्धानि भवति तेष्वपि धनदाः श्रुतोऽसि । हे
धुवङ्गत विश्वः सर्वाऽप्ययं पार्थिवो जनस्तत्र । त्वत् इत्यर्थः । अपस्य रक्षामिष्मन्
नामाश्चुदकं वा ॥ वृष्टिर्नामेत्यदकनामुचु पाठात् ॥ भिद्यते । याचते । त्वामेवति
शेषः ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

यदिन्द्र यावत्स्त्वमेतावद्दक्षमीशीय ।

स्तोतारमिद्विधिषेय रदावसो न पापत्वाय रासीय ॥ १८

यत् । इन्द्र । यावत्तः । त्वं । एतावत् । अहं । इशीय ।

स्तोतारं । इत् । द्विधिषेय । रदवसा इति रदवसो । न ।

पापत्वाय । रासीय ॥ १८

हे इन्द्र यद्यतो यावतो धनस्येधिषे एतावत् ॥ मच्छा लुक् ॥ एतावतो धनस्याह-
मीशीय ईश्वरो भवेयं हे रदवसो । रदति ददाति वस्त्रनीति रदवसुः । ततोऽह-
मस्मदोऽहं स्तोतारमिद्विधिषेय । धनप्रदानेन धारयेयमव । पापत्वाय न रासीय ।
न दद्यां ॥

। अथैकोनविंशी ।

शिक्षेयमिन्महयते द्विवेदिवे राय आ कुहचिद्विदे ।

नहि त्वदन्यन्मघवन्न आप्य वस्यो अस्ति पिता चन ॥ १९

शिक्षेयं । इत् । महयते । द्विवेदिवे । रायः । आ ।

कुहचित् । विदे ।

नहि । त्वत् । अन्यत् । मघवन् । नः । आप्यं । वस्यः ।

अस्ति । पिता । चन ॥ १९

कुर्वन्निदिदे । कुर्वन्निद्विद्यमानः कुर्वन्निद्विद् । तस्मै । यत् कापि विद्यमानायेत्यर्थः ।
 कुर्वन्ने पूजयते जनाय दिवे दिवे प्रतिदिनं रायो धनानि शिञ्जेयन्ति । दद्यान्नेव ।
 आकारः पूरणः । एवमिन्द्रस्य वाक्यं श्रुत्वा संतप्तः ऋषिर्वदति । हे भववन् त्वन्नतोऽन्य-
 दन्नाकमार्यं ज्ञातेषु न ह्यस्ति । वसुः प्रथमः पितृ च न पालयिता च तदन्वो
 मासीत्यर्थः ॥

॥ अथ विंशो ॥

तरणिरिक्विषासति वाजं पुरंध्या युजा ।

आ व इन्द्रं पुरुहृतं नमे गिरा नेमिं तष्टं व सुद्रं । २०

तरण्यः । इत् । सिषासति । वाजं । पुरंध्या । युजा ।

आ । वः । इन्द्रं । पुरुहृतं । नमे । गिरा । नेमिं ।

त्वष्टा इव । सुद्रं ॥ २०

तरणिरित् स्तुत्यादौ कर्मणि त्वरित एव पुमान् पुरंध्या महत्या धिया युजा
 सहायभूतया वाजमज्ञं सिषासति । संभजते । पुरुहृतं बहुभिराहृतमिन्द्रं वसुणां गिरा
 श्रुत्यः कुमानमे नेमिं चक्रस्य वल्लवं सुद्रं योभनदारुं तष्टेव । यथा वर्षकिदीरुने-
 विमानमथते तद्वदित्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये विंशो वर्गः ॥

॥ अथैकोविंशो ॥

न दुष्टुती मर्त्यीं विंदते वसु न सो धंतं रयिनं शत् ।

सुशक्तिरिन्ध्रं घवन्तुभ्यं भावंते देषां यत्पार्ये दिवि ॥ २१

नः । दुःस्तुती । मर्त्यैः । विंदते । वसुं । न । सो धंतं ।

रयिः । नशत् ।

सुशक्तिः । इत् । मघवन् । तुभ्यं । सावन्ते । देषां । वत् ।

पार्ये । दिवि ॥ २१

कर्त्तव्यो मनुष्यो दुहुतो दुहुत्या वसु धनं न विन्दते । इन्द्रं स्तुवन्नेव वसु लभते
 पूत्यर्थः । अघंतं चिंतं । इन्द्रविषयस्तुत्यादिकनोपयक्तुर्नतमित्यर्थः । रविधनं न
 नयत् । न व्याप्नोति । हे मघवन् त्वया पार्थे दिपि सोम्ये दिवसे जापते मत्सहपाव
 देष्वां दातव्यं यजनमस्ति तत्तभ्यं त्वत्तः सुयज्ञिरित् सुकर्मैव । विन्दत इति
 अयवहितमप्यनुषज्यतेऽप्याहारस्थान्तिकत्वात् ॥

। अथ द्वाविंशी ।

अभि त्वा अर नोतुमोऽदुग्धा इव धेनव ।

ईशानमस्य जगतः स्वर्हृ शमीशानमिन्द्र तस्यघः ॥ २२

अभि । त्वा । अर । नोतुमः । अदुग्धाः । इव । धेनवः ।

ईशानं । अस्य । जगतः । स्वः । इहृशं । ईशानं । इन्द्र ।

तस्यघः ॥ २२

हे अरुं इ अस्य जगतो जंगमस्येशानमीश्वरं तस्युषः स्यावरस्य शेषानं । ईशानं
 निति पदस्याहस्तिरादरायो । अहृशं सर्वहृशं त्वा त्वामदुग्धा इव धेनवो यथादुग्धा
 धेनवः क्षीरपूर्णाधस्त्वेन वर्तते तद्वत्सोमपूर्णं यमसत्त्वेन वर्तमाना यममभिभोतुषः ।
 अयमभिभुषः ॥

। अथ त्रयोविंशी ।

न त्वा वा अन्यो दिव्यो न पार्थिवो न जातो न जनिष्यते ।

अश्रायंती मघवन्निन्द्रवाजिनो गव्यंतस्त्वा इवामहे ॥ २३

न । त्वाऽषान् । अन्यः । दिव्यः । न । पार्थिवः । न । जातः ।

न । जनिष्यते ।

अश्रायंतः । मघवन् । इन्द्र । वाजिनः । गव्यंतः । त्वा ।

इवामहे ॥ २३

हे मघवन्निद्रं दिव्यो दिवि मघस्त्वान्मो न जायते । पार्थिवः
 पृथिव्यां भवोऽपि त्वान्मो न जायते । दिव्यः पार्थिवो वा त्वान्मो न जातः ।
 न च जनिष्यते । पृथिव्यां दिवि च त्रिष्वपि लोकेषु त्वत्सदृशः कश्चिन्नास्तीत्यर्थः ।
 अन्नाद्यन्तेऽश्वाग्निष्ठांतो वाजिनो वाजमिष्ठांतः ॥ इच्छायाग्निप्रत्ययः ॥ इविष्ठांतो
 वा गव्यंतो गा इच्छंतश्च पथं त्वा त्वां इवाभहे । ह्ययानः ॥

॥ अथ चतुर्विंशो ॥

अभी घतस्तदा भरेद्र ज्यायः कनीयसः ।

पुरुवसुर्षि मघवन्सनादसि भरेभरे च ह्वयः ॥ २४

अभि । सतः । तत् । आ । भर । इन्द्र । ज्यायः । कनीयसः ।

पुरुवसुः । हि । मघवन् । सनात् । असि । भरेभरे । च ।

ह्वयः ॥ २४

हे ज्यायो ज्यायसिन्द्र ॥ आसंक्षितं पूर्वमविद्यमानवदितोरूपदस्याविद्यमान-
 मज्ञावात् ज्याय इत्यस्य सर्वाहुदास्तत्वभावः । नकारस्य ह्यत्वं व्यत्ययाच्चमभावो वा ॥
 कनीयसः सतो मघ तत्प्रसिद्धं घनमभ्याभर । हे मघवन् त्वं सनाच्चिरादेवारभ्य
 पुरुवसुर्षि बहुघनो ह्यसि । भरेभरे संयामे यत्ते वा ह्यो इविष्यथासि ॥

॥ अथ पंचविंशो ॥

परां गुदस्व मघवन्नमित्त्रान्सुवेदा नो वसू कृधि ।

अस्माकं बोध्यविता महाघने भवं वृधः सखीनां ॥ २५

परां । गुदस्व । मघवन् । अमित्त्रान् । सुवेदा । नः ।

वसू । कृधि ।

अस्माकं । बोधि । अविता । महाघने । भवं । वृधः ।

सखीनां ॥ २५

हे भववन् परा पराचीनानमित्त्वान् यत्नूदस्व । प्रेरय । नोऽस्मभ्यं वस्तु वस्तूनि
 सुवेदा सुखभानि कधि । कुरु । मन्वाधने संयामे ॥ वाजसातो मन्वाधन इति
 संयामनामस्तु पाठात् ॥ सखीनां स्तोत्रेषामप्याकं वसिष्ठानामपिता रक्षिता बोधि ।
 भव । वृधो वर्धयिता च भव ॥

॥ अथ षड्विंशोः ॥

इंद्रं क्रतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।

शिक्षां यो अस्मिन्पुरुहृत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहि ॥२६

इंद्रं । क्रतुं । नः । आ । भर । पिता । पुत्रेभ्यः । यथा ।

शिक्षं । नः । अस्मिन् । पुरुहृतम् । यामनि । जीवाः ।

ज्योतिः । अशीमहि ॥ २६

हे इंद्र नोऽस्मभ्यं क्रतुं कर्म प्रज्ञानं वाभर । आहर । अपि च यथा पिता
 पुत्रेभ्यो धनं प्रयच्छति तथा नोऽस्मभ्यं शिक्षां धनं देहि । हे पुरुहृत बहुभिराहृत
 यामनि यज्ञे जीवा ययं ज्योतिः स्वर्यमशीमहि । प्रतिदिनं प्राप्नु याम ॥

॥ अथ सप्तविंशोः ॥

मा नो अज्ञाता वृजनां दुराध्योर्द् माशिवसो अवं क्रसुः ।

त्वया वयं प्रवतः शश्वतीरपोऽतिं स्यूर तरामसि ॥ २७

मा । नः । अज्ञाताः । वृजनाः । दुःऽऽध्यः । मा ।

अशिवसः । अवं । क्रसुः ।

त्वया । वयं । प्रवतः । शश्वतीः । अपः । अतिं । स्यूर ।

तरामसि ॥ २७ .

हे इंद्र अज्ञाता अज्ञातगमना वृजना हिंसका दुराधो नोऽस्मान्मावक्रुहः ।
मावचक्रुहः । हे पुर त्वया पयं वसिष्ठाः प्रपतः प्रवचकाः संतः यश्चतीर्षहीरपोऽन्ति-
तरामसि । अतितराम ॥

॥ इति पंचमस्य तस्यै एकविंशो वगं ॥

श्वित्यं च इति चतुदंशं चोदयं कृतं । अत्रेयमनुक्रमणिका । श्वित्यं चः बहुना
संज्ञको वसिष्ठस्य सपुत्रस्त्रेण वा संवाद इति ॥ आदितो नवानां वसिष्ठ ऋषिः ।
वसिष्ठपुत्राणां ऋष्यमानसान्त एव देवता । विद्युतो ज्योतिरित्यादिभिर्दंशम्यादिभिः
सपुत्रैर्वसिष्ठः स्तूयते । अतो वसिष्ठो देवता । त एव ऋषयः । या तेनोच्यत इति
न्यायात् । अनुक्तान्निष्ठत् ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

श्वित्यं चो मा दक्षिणतस्त्कपदी धियंजिन्वासो अभि हि प्रमंडुः ।

उत्तिष्ठन्वोचे परि बर्हिषो नृन् मे दूराद्वितवे वसिष्ठाः ॥ १

श्वित्यं चः । मा । दक्षिणतःऽकपदीः । धियंजिन्वासः ।

अभि । हि । प्रमंडुः ।

उत्तिष्ठन् । वोचे । परि । बर्हिषः । नृन् । न । मे ।

दूरात् । अद्वितवे । वसिष्ठाः ॥ १

श्वित्यं चः । श्वित्यं श्वेतवर्णमंचंतीति श्वित्यं चः । श्वेतवर्णो इत्यर्थः । धियंजिन्वासः
कमणां पूरवितारो दक्षिणतस्त्कपदीः । दक्षिणे धिरसो भागे कपदीचूडा येषां ते
दक्षिणतस्त्कपदीः । चूडाकर्मणि दक्षिणतो वसिष्ठानोमिति ज्ञायते । मा मामभिप्रमंडुः ।
विद्यावसलेनाभिप्राश्नयन् । यतो मामभिप्रमंडुरतो बर्हिषो वचनात् । परीति
पंचम्यर्थात्तुवादः । उत्तिष्ठन् नृन्वोचे । ब्रवीमि । मे मत्तो दूराद्वसिष्ठा
वसिष्ठस्य मम पुत्रा अद्वितवे गंतुं नाहंतीति शेषः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

दुरादिंद्रमनयन्ना सुतेन तिरो वैशंतमति पांतमुग्रं ।

पाशद्युन्नस्य वायतस्य सोमात्स तादिंद्रो अटणीता वसिष्ठान् ॥ २

दुरात् । इंद्रं । अनयन् । आ । सुतेन । तिरः । वैशंतं ।

अति । पांतं । उग्रं ।

पाशद्युन्नस्य । वायतस्य । सोमात् । सुतात् । इंद्रः ।

अटणीत । वसिष्ठान् ॥ २

यदा वसिष्ठस्य पुत्राः सुदासं राजानमयाजयन् तदैव पाशद्युन्नाप्सोऽपि राजा सोमान्यदुस्रद्युमं चकार । तदा ते वसिष्ठपुत्राः पाशद्युन्नं तिरस्कृत्य । तदीये यागे सोमं पिबंतमिंद्रं मंत्रवशेन तस्मादाशुकृत्य सुदासो यज्ञे स्नापयामासुः । तदेतदृक्षांतं कौतंभेन वसिष्ठः आसुताननेन मंत्रेण ज्ञोति ॥ वैशंतं । वैशंतः पशवसं । अत्र वैशंतशब्देन सोमाधारश्चमसो लक्ष्यते । तस्यं सोमं पांतं पिबंतस्रपस्रद्वृषंभिंद्रं सुतेन सुदासो यज्ञेऽभिपुतेन सोमेन हेतुना तिर पाशद्युन्नं तिरस्कृत्य दुरादानयन् । वसिष्ठा मंत्रवशेनानोतरंतः । इंद्रेऽपि वायतस्य ववतः पुत्रस्य पाशद्युन्नस्य ॥ द्वितीयाधे षष्ठी ॥ वायतं पाशद्युन्नमत्यतिहाय सुदासो यज्ञेऽभिपुतात्सोमाज्ञेतोवसिष्ठान्सिष्ठस्य पुत्रानटणीत । पाशद्युन्नस्य सोमयागे चमसस्यं सोमं पिबन्तपौद्रस्त पाशद्युन्नं तिरस्कृत्य मंत्रसाभर्थ्यवशेन सुदासो यज्ञे आचमनकाशे वसिष्ठानाजगामेत्यर्थः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

एवेनु कं सिंधुं मेभिस्ततारेवेनु कं भेदमंभिर्जघान ।

एवेन कं दाशराज्ञे सुदासं प्रावदिंद्रो ब्रह्मणा वो वसिष्ठाः ॥ ३

एव । इत् । नु । कं । सिंधुं । एभिः । ततार । एव । इत् ।

नु । कं । भेदं । एभिः । जघान ।

एवः । इत् । तु । कं । दाशराज्ञे । सुदासं । प्र । आवत् ।

इंद्रः । ब्रह्मणा । वः । वसिष्ठाः ॥ ३

एवेत् वधा पाशदुन्मस्य सवाश्वे सोमवागे चमसस्यं सोमं पितृन्तमपोद्गं वसिष्ठैः
सुदासः प्राप्तवान् एवमेव सिंधुं नदीमेभिर्वासिष्ठैः कं सुखेन ततार तीर्थं आसीत् ।
तु इति पूरुषः । तथा च निगमांतरं । अर्षींसि चित्तप्रधाना सुदासे । ऋत्वे०
७, १८, ५ । इति । एवेदेवमेव भेदं भेदनामकं यत्समध्येभिर्वासिष्ठैरेव जघान ।
अथ प्रत्यक्षस्तुतिः । एवेदेवमेव हे वसिष्ठा वो युष्मदोयेन ब्रह्मणा सोत्रेषु दाशराज्ञे
दधभी राजभिः सच्च युवे प्रवृत्ते सति सुदासं राजानमिंद्रः प्रावत् । प्रारणत् ।
तथा च निगमांतरं । दध राजानः सभिता अवच्छयवः सुदासमिंद्रावरुषा न युयुषुः ।
ऋत्वे० ७, ८३, ७ । इति । दाशराज्ञे परिचलाव विन्दतः । ऋत्वे० ७, ८३, ८ ।
इति च ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

जुष्टीं नरीं ब्रह्मणा वः पितृणामक्षमव्ययं न किलां रिषाय ।

यच्छक्तं रोषु हृता रवेणोद्रे शुभमदंघाता वसिष्ठाः ॥ ४

जुष्टीं । नरः । ब्रह्मणा । वः । पितृणां । अक्षं । अव्ययं ।

न । किलां । रिषाय ।

वत् । शक्तं रोषु । हृता । रवेण । इंद्रं । शुभं । अदंघात ।

वसिष्ठाः ॥ ४

हे नरो वो युष्मदोयेन ब्रह्मणा सोत्रेषु पितृणां जुष्टीं प्रीतिर्भवति । पितृणां
नित्यमेव पारोक्ष्येण वसिष्ठस्यैव कीर्तनं । अक्षं प्रीतो भवामीत्यर्थः । अथेदानौ
अनाम्नं गंतस्यतोऽङ्गमक्षं रथस्याक्षमव्ययं । व्ययादि ॥ लक्ष्ये लक्ष् ॥ आशवा-
मीत्यर्थः । ययं न किल रिषाय न च क्षीणा भवथ हे वसिष्ठा यद्यक्षाच्छक्तीष्वुच्यु-
तुच्यता नृदेन रवेण साज्ञेद्रे युष्मं बलमदंघात आभारयत ॥

॥ अथ पंचमी ॥

उद्गामिवेत्तृष्णजी नाधितासोऽदीधयुर्दाशराज्ञे वृतासः ।

वसिष्ठस्य स्तुवत इंद्री अश्रोदुक्ं तत्सुभ्यो अकृणोदु लोकं ॥ ५

उत् । द्यांऽइव । इत् । तृष्णाऽजः । नाधितासः । अदीधयुः ।

दाशराज्ञे । वृतासः ।

वसिष्ठस्य । स्तुवतः । इंद्रीः । अश्रोत् । उक्ं । तत्सुभ्यः ।

अकृणोत् । जं इति । लोकं ॥ ५

तृष्णजो जाततृष्णा वृतासस्तृष्णी राजभिर्वृता नाधितासो वृष्टिं याचमाना
वसिष्ठा द्यामिवादित्यमिवेद्रं दाशराज्ञे दशानां राज्ञां संध्याम उददीधयुः । उददी-
धयन् । स्तुवतो वसिष्ठस्य स्तोत्रनिद्रोऽश्रोत् । अकृणोच्च । उक्ं विसीर्यं लोकं
तत्सुभ्यो राजभ्योऽकृणोत् । अकरोच्च । अददाञ्जेत्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये द्वाविंशो वगः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

दंडा इवेहोअजनास आसन्परिऽह्निना भरता अर्भकासः ।

अभवच्च पुरएता वसिष्ठ आदित्त्सूनां विशी अप्रथंत ॥ ६

दंडाऽइव । इत् । गोऽअजनासः । आसन् । परिऽह्निनाः ।

भरताः । अर्भकासः ।

अभवत् । च । पुरऽएता । वसिष्ठः । आत् । इत् ।

तत्सूनां । विशीः । अप्रथंत ॥ ६

गोवृजानो जगं प्रेरया दंडा इय यथा दंडाः परिच्छिन्नपत्रोपयाखा भवन्ति
मद्गुरवः तद्वृजानो रासां भरता इति नासांतरेषोपादानं । यत्तुभिः परिच्छिन्ना
यथासन् । अर्धकासोऽर्धका अल्पाचासन् । आदित्यरिच्छिन्नत्वादनंतरमेव तेषां
तद्वृजानं वसिष्ठः पुरणता पुरोहितोऽभवत् । तत्पौरोहित्यसाधनार्थं तद्वृजानं विशः
प्रजा अप्रथंत । अप्रथंत ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

तवः क्खन्ति सुदिनु रेतंस्तिस्त्रः प्रजा आर्षा ज्योतिरयाः ।

तदीं सनीं चपसं सचंते सर्षी इत्तां अतुं विदुर्नसिंठाः ॥ ७

तवः । क्खन्ति । सुवनेनु । रेतः । तिस्त्रः । प्रजाः ।

आर्षाः । ज्योतिःऽअयाः ।

तवः । घर्षीः । चपसं । सचंते । सर्षीन् । इत् । तान् ।

अतुं । विदुः । वसिंठाः ॥ ७

सप्तमेषु प्रथितैरिदं तद्वृजानं तयोऽग्निबायुसूर्या यथात्मैव रेतो विश्वस्य धारक-
मादकं क्खन्ति । क्खन्ति । तेषां तवार्षां ज्योतिरया आदित्यप्रयुखा आर्षाः अत्रेष्टास्तिस्त्रः
प्रजा भवन्ति । तेषां तयोऽग्निबायुसूर्यां घर्षीसो दीप्यमाना चपसं सचंते । समर्थन्ति ।
तद्वृजानां तवार्षानित्यसामैव तान् वसिंठा अतुं विदुः । अभिजानन्ति । तेषां रश्मिबिज्ञाना-
दिवर्षापि वसिष्ठानामैव वसिंठाः । तथा च गार्गायनकं । तवः क्खन्ति सप्तमेषु रेत
प्रत्यग्निः दृष्टिव्यां रेतः क्खन्ति वादुरं तद्विच्छिन्न आदित्यो दिवि तिस्त्रः प्रजा आर्षा
ज्योतिरया इति वसन्तो रक्षा आदित्यास्तासां ज्योतिर्धरसावादिद्वस्त्रयो घर्षीस
चपसं सचंते इत्यग्निस्त्रसं सचते आदित्य एषसं सचते इति ॥

॥ अथाष्टमी ॥

सुथंशेव वक्षथो ज्योतिरेषां समुद्रस्यैव महिमा गंभीरः ।

वातंशेव प्रजगो नान्येन क्षोमी वसिंठां अन्वितवे वः ॥ ८

सूर्यस्यऽइव । वक्षथः । उद्योतिः । एषां । समुद्रस्यऽइव ।

महिमाः । गभीरः ।

वातस्यऽइव । प्रजवः । न । अग्रेण । स्तोमः । वसिष्ठाः ।

अमुऽएतवे । वः ॥ ८

हे वसिष्ठा एषां वो युष्माकं स्तोमो महिमापि वा सूर्यस्य उद्योतिरिव वक्षथः प्रकाशोऽस्ति । हे वसिष्ठा वो युष्माकं महिमा स्तोमोऽपि वा समुद्रस्यैव गभीरो गभीरोऽस्ति । तथा हे वसिष्ठा एषां वो युष्माकं स्तोम ऋक्समूहो महिमापि वा वातस्यैव प्रजवो यथा वातस्य प्रवेगोऽग्रेणान्वेष्टं न यक्षस्तदन्वो नान्वेष्टवेऽग्रेण न यक्षः ॥

॥ अथ नवमी ॥

त इन्नियं हृदयस्य प्रकेतैः सहस्रवलयमभि सं चरन्ति ।

यमेन ततं परिधिं वयंतोऽप्सरस उप सेदुर्वसिष्ठाः ॥ ८

ते । इत् । नियं । हृदयस्य । प्रकेतैः । सहस्रवलयं ।

अभि । सं । चरन्ति ।

यमेन । ततं । परिधिं । वयंतः । अप्सरसः । उप । सेदुः ।

वसिष्ठाः ॥ ८

त इत् त एव वसिष्ठा नियं निरोद्धितं दुष्पानं । नियं सप्तरित्यंतर्हितनामसु पाठात् । सहस्रवलयं सहस्रयास्त्रं संसारं हृदयस्य प्रकेतैः प्रज्ञानैरभिसंचरन्ति । एवं आच्छंटीनाभिसंचरन्तस्ते वसिष्ठा यमेन कारणात्मना सर्वनियंत्रा ततं पिसृतं परिधिं वक्ष्यं । पविधिरित्यनेन जन्मादिप्रवाहो विवक्षितः । तं वयंतोऽप्सरसो जननीत्वेनोपसेदुः । अत्र वसिष्ठा इति बहुवचनं पूजायां । वसिष्ठः पूर्वं प्रजापतेरत्यं देहसम्प्राप्सरः उ जायेवेति बुधिसकरोदिति भावः ॥

। अथ दशमी ॥

विद्युतो ज्योतिः परि संजिहानं मित्रावरुणा यदपश्यतां त्वा ।

तत्ते जन्मोत्तैकं वसिष्ठागस्त्यो यत्त्वं विश आजभारं ॥ १०

विद्युतः । ज्योतिः । परि । संजिहानं । मित्रावरुणा ।

यत् । अपश्यतां । त्वा ।

तत् । ते । जन्मं । उत्त । एकं । वसिष्ठ । अगस्त्यः । यत् ।

त्वा । विशः । आजभारं ॥ १०

एतास्त्रु वसिष्ठस्यैव देवपरिचयः प्रतिपाद्यते । एताश्चेद्रस्य वाक्यमित्येके
वर्णयन्त्यपरे वसिष्ठपुत्राणां चिति । हे वसिष्ठ यद्यदा विद्युतो विद्युत इव स्त्रीं
ज्योतिर्देवान्तरपरिचयार्थं परिसंजिहानं परित्यजंतं त्वा त्वां ॥ छांदसमात्मनेपदं ॥
यदा जिह्वितदेवार्थं स्त्रीं ज्योतिः परिसंजिहानं परिजिह्वंतमित्यर्थः ॥
अस्मिन्पक्षे जहातेर्गर्थत्वादात्मनेपदं छांदसं न भवति । मित्रावरुणा मित्रावरुणा-
वपश्यतां । आवाभ्यामयं जायेतेति समकल्पतामित्यर्थः । तत्तदा ते तवैकं जन्म ।
उतापि च यद्यदागस्त्यो विशो निवेशनाग्निवावपुणावावां जनयिष्याव इत्येतन्मात्पूर्वा-
वस्थानात्तमाजभार आजहार ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये त्रयोविंशो वगः ॥

। अथैकादशी ॥

उतापि मैत्रावरुणो वसिष्ठोर्वश्यां ब्रह्मन्मनसोऽधि जातः ।

द्रुषं स्कन्नं ब्रह्मणा दैव्येन विश्वे देवाः पुष्करे त्वाददंत ॥ ११

उत । असि । मैत्रावरुणः । वसिष्ठ । उर्वश्याः । ब्रह्मन् ।

मनसः । अधि । जातः ।

द्रुपसं । स्कवन् । ब्रह्मिणा । दैव्येन । विश्वे । देवाः । पुष्करे ।
 त्वा । अददंत ॥ ११

उतापि च हे वसिष्ठ जैत्रावरुणो नित्यवरुणयोः पुलोऽसि । हे ब्रह्मन् वसिष्ठ
 उव'ण्या अप्सुरसो मनसो ममाथं पुत्रः स्यादितोदधात्वंकल्पात् द्रुप' रेतो मित्वा-
 वरुणयोर्वंधीदर्शनारक्ताज्जगामीत् । तच्छादधि जातऽसि । तथा च पच्यते । सत्वे
 च जातावित्य'पि । एव' जातं त्वा त्वां दैव्येन देवसंबंधिना ब्रह्मिणा वेदराशिनाहं-
 सुवा मुक्तं पुष्करे विश्वे देवा अददंत । अधारयंत ॥ तथा चादितेर्गित्वावरुणौ
 जज्ञाते इति प्रकृत्य पच्यते । तयोरादित्ययोः सत्वे दृष्ट्वाप्सुरसमुर्व'शी' । रेतस्यस्कंद
 तत्कुभे न्यपतद्वासतीवर ॥ तेनैव तु सक्तुर्तेन वीर्यव'तां तपस्विनौ । अगस्त्यश्च
 वसिष्ठश्च तत्सर्षी' संबभूवतः ॥ यद्गुधा पतितं रेतः कलये च जले स्थले । स्थले
 वसिष्ठस्तु गनिः कुंभे पृथिव्यक्षरः ॥ कुंभे त्वगरूपः संसृतो जले सत्स्यो भृशोदुतिः ।
 उदियाय ततोऽगस्त्यः शय्यामात्रो भृशोतपाः ॥ यानेन संसृतो यस्यात्तस्मान्मान्य
 वृद्धाच्यते । यद्वा कुंभाहपिजातः कुंभेनापि हि ज्ञोयते ॥ कुंभ इत्यथिनानं च
 परिगायरा लक्ष्यते । ततोऽसु वृहस्पत्याणां वसिष्ठः पुष्करे स्थितः ॥ उव'त ।
 पुष्करे तं हि विश्वे देवा अधारयन्ति ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

स प्रकीत उभयस्य प्रविद्धान्तसहस्रदान उत वा रुदानः ।

यमेन' ततं परिधिं वयिष्यन् अप्सुरसः परि' जज्ञे वसिष्ठः ॥ १२

सः । प्रकीतः । उभयस्य । प्रविद्धान् । सहस्रदानः ।

उत । वा । रुदानः ।

यमेन' । ततं । परिधिं । वयिष्यन् । अप्सुरसः । परि' । जज्ञे ।

वसिष्ठः ॥ १२

स वसिष्ठः प्रकीतः प्रकृतज्ञान उभयस्योभयं दिवं च पृथिवीं च प्रविदान् प्रकर्षेण
 ज्ञानं सहस्रदानाऽभ्यात् । क्रियमेन सहस्रदान इति विगम्येन उत वापि वा रुदानः

रुद्रदानसहित एवाभवत् । किंच वसिष्ठो यमेन कारणात्मना सर्वनिर्धत्वा तत्
विस्तृतं परिधिं वस्त्रं । परिधिरित्यनेन संसारप्रवाहो विवक्षितः तं पयिष्यन्नसुरस
उर्वश्याः । परीति पंचम्यर्थास्तुवादः । जज्ञे । जातः ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

सत्रे षं जाताविषिता नमोभिः कुंभे रेतं सिधिवतुः समानं ।

ततो ष मान उदियाय मध्यात्ततो जातस्त्रिंमाहूर्धसिंष्टं ॥ १२

सत्रे । ष । जातो । विषिता । नमःऽभि । कुंभे । रेतः ।

सिधिवतुः । समानं ।

ततः । ष । जातः । उत । द्याय । मध्यात् । ततः ।

जातं । त्रिं । माहूर्ध । सिंष्टं ॥ १२

अत्रे वस्तुकार्णवे आगे । ज्ञेति पूरणः । जातो हीचिनी निव्वापह् पाविषिताष्येषितो
अयचयं जनेनमोभिः स्तुतिभिः कुंभे वासनीयरे कलसे" समानमेकदेव रेत
सिधिवतुः । अदिंभता । ततो वासनीवरात्कुंभात् मध्याद्गस्यो पानः यधीप्रमाण
उदियाय । प्राहुर्वशूय । तत एव कुंभाहसिष्टमध्युषिं जातमाहुः ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

उप्यभृतं सामभृतं विभर्ति ग्रावाणं विभ्रत्य वंदात्यग्ने ।

उपेनमाध्वं सुमनस्यमाना आ वी गच्छाति प्रवृद्धो वसिष्ठः ॥ १३

उकथऽस्रतं । सामभृतं । विभर्ति । ग्रावाणं । विभ्रत् ।

प्र । वंदाति । अग्ने ।

उपे । एनं । आध्वं । सुमनस्यमानाः । आ । वः ।

गच्छाति । प्रवृद्धः । वसिष्ठः ॥ १३

हे प्रहृदः । प्रहृद इति हृत्स्य एवाभिधीयन्ते नार्नातरस्य । नो युष्मान्वसिष्ठ
 आगच्छाति । आगच्छति । एवं वसिष्ठं सुमनस्यमानाः सुमनसः संतं उपाध्वं ।
 उपतिष्ठतः । आगतत्वाद्यौ वसिष्ठो यज्ञोऽप्ये पुरोहितो ब्रह्मा सन् सत्यभृतं यज्ञार्थां
 संभक्तारं विभर्ति । सामभृतस्रुक्कारं विभर्ति । द्यावाण्यभिपयथं विभ्रत् विभ्रत-
 नध्वर्धुं च विभर्ति । प्रवदाति । यज्ञे यत्प्रवदितव्यं क्नेषादिनिमित्ते कतंव्यमस्मि
 नहपि वदतीति हृत्सूनुं प्रतोऽहो ब्रवीति ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये ऋषिर्विशो वर्गः ॥

॥ इति सप्तमे मंडले द्वितीयोऽनुवाकः ॥

। तृतीयेऽनुवाके द्वाविंशति सूक्तानि । तत्र प्र शुक्रोति पंचविंशत्यृचं प्रथमं सूक्तं ।
 अत्रेयमनुक्रमणिका । प्र शुक्रा पंचाधिका वैश्वदेवं ङाद्या एकविंशतिर्हिपदा अङ्गा-
 मष्टेरध्वं उत्तरोऽङ्घ्रिर्बुध्रावेति । वसिष्ठ ऋषिः । आद्या एकविंशतिर्हिपदा
 विंशत्यक्षरा विराजो द्वाविंशाद्याश्चतस्रस्त्रिषुभः । विश्वे देवा देवता ॥ व्युत्तुहे
 दशरात्रे चतुर्थेऽङ्घ्रिनि वैश्वदेवस्य इदं सूक्तं वैश्वदेवनिषिद्धानं । सूत्रितं च । प्र
 शुक्रै त्विति वैश्वदेवं । आ० ८, ८ । इति ॥ मोक्षयित्वा धूर्जंशा इति द्विपदा ।
 आ० ६, २ । इति ॥ मङ्गाव्रतेऽप्येषा द्विपदा । तथैव पंचमारण्यको सूत्रितं । आ
 धूर्जंशा इत्येका सूददोहा । ऐ० आ० ५, ८ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र शुक्रैतु देवी मनीषा अस्मत्संष्टो रथो न वाजी ॥ १

प्र । शुक्रा । एतु । देवी । मनीषा अस्मत् । सुसंष्टः ।

रथः । न । वाजी ॥ १

शुक्रा दीप्रा देवी, सर्वेषां कामानां प्रदात्री मनीषा, सुतिरसदस्रुक्कोऽङ्घ्रिन्
 सूक्ते स्तोत्र्यमाणादेवान् वाजी वेगवान् सुतपः सुसंस्कृती रथो न रथ इव प्रैत ।
 प्रयच्छतु ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

विदुः पृथिव्या दिवो जनित्रं मृण्वंत्यापो अघ क्षरंतीः ॥ २

विदुः । पृथिव्याः । दिवः । जनित्रं । मृण्वंति । आपं । अघं ।
क्षरंतीः ॥ २

अस्यान्वच्यापः क्षरंते । क्षरंतीः क्षरंत्य आपो दिवः पृथिव्याश्च । उभयोरपि
लोकयोरित्यर्थः । जनित्रस्यचिं विदुः । जानंति । अघापि च श्रृण्वंति कोलापीति
शेषः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

आपश्चिदस्मै पिन्वंत पृथ्वीवृत्तेषु मूरा मंसंत उग्राः ॥ ३

आपं । चित् । अस्मै । पिन्वंत । पृथ्वीः । वृत्तेषु । मूराः ।
मंसंते । उग्राः ॥ ३

इंद्रोऽस्मिन् वृत्ते क्षयते । पृथ्वीः पृथ्व्याः प्रथमना आपश्चिदापोऽप्यस्मा इन्द्राय
पिन्वंत । आधंते । वृत्तेषूपद्रवेषु सत्सूपा उद्गूर्णास्तेजस्विनो वा मूरा बोधारोऽपि
मंसंते । इममेवेन्द्रं स्तुवंति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

आ धूर्ष्वस्मै दधाताम्रानिद्रो न वज्री हिरण्यवाहुः ॥ ४

आ । धूर्ष्वः । अस्मै । दधात । अम्रान् । इन्द्रः । न । वज्री ।

हिरण्यवाहुः ॥ ४

अस्मै । षष्ठ्यर्थे चतुर्थी । अस्मै इत्यागमवायाम्नाम् धूर्ष्वं रथस्यादधात । इन्द्रो न ।
नेति चार्थे । इन्द्रो वज्री वज्रवान् हिरण्यवाहुर्हिरण्यवाहश्च भवति ॥ षोडशिनि
यस्यमानत्वादस्या ऐन्द्रत्वं गम्यते । आ धूर्ष्वस्मा इत्यत्रास्मा इत्यस्य पदस्यानुदात्तत्वं
पूर्वास्यामिन्द्रस्य प्रकृतत्वात् अत एव पूर्वास्मिन्द्रीति विश्रायते । पूर्वं स्थानपृच्छ्यन्ना
इत्यत्रानुदात्तत्वमल्पीयोऽर्थेनरमनुदात्तमिति । तथा च यास्नाः । अस्मेति षोडात्तं

प्रथमादेशेऽनुदात्तमन्वादेशे तोम्राधंतरददात्तगल्पीयोऽधंतरगनुदात्तं । नि० ४. २५. १
इति । अल्पीयस्त्वं चेदंगद्वप्रवृत्तिनिमित्तस्य संनिधानस्य दूरस्थत्वेनेत्यधगतं तद्व्यं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

अभि प्र स्याताश्चैव यज्ञं यातेव पत्नन्तनां हिजोत ॥ ५

अभि । प्र । स्यात् । अच्चेद्द्व । यज्ञं । याताद्द्व । पत्नन् ।
तना । हिजोत ॥ ५

यज्ञस्तुतिरियं । हे जना यज्ञमभिप्रस्यात । अभिक्रमत । अच्चेवेति पूरणौ । अपि
च पत्नन् पत्नानि यज्ञमार्गे तना स्त्रयमेव यातेव गंतेव हिजोत । गच्छतः हि
गतापिति धातुः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

तना समत्सुं हिजोत यज्ञं दधात केतुं जनाय वीरं ॥ ६

तना । समत्सुं । हिजोत । यज्ञं । दधात । केतुं ।
जनाय । वीरं ॥ ६

उक्तस्यैव विवरणमत्र । हे मदीया जनाः सगोस्तु संयामेषु तना स्त्रयमेव हिजोत ।
गच्छत अपि च केतुं प्रज्ञापकं वीरं पापानां नारयितारं । नाशकमित्यर्थः । यज्ञं
जनाव लोकाय । तद्रूपार्थमित्यतः । दधात । विधत् ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

उदस्य शशाङ्गानुर्नार्ति विभर्ति भारं ष्टिधिवी न भूमं ॥ ७

उत् । अत् । शशात् । भानुः । न । आर्ति । विभर्ति ।

भारं । ष्टिधिवी । न । भूमं ॥ ७

अस्य यज्ञस्य शशाङ्गानुः सूर्य उदात्त । उन्नच्छति । भूम भूतानि ष्टिधिवी
भारं लोकस्यायं यज्ञो विभर्ति च ॥

। अथाष्टमी ॥

ह्वयामि देवाँ अथात्तरग्ने साधन्नृतेन धियं दधामि ॥ ८

ह्वयामि । देवान् । अथात्तुः । अग्ने । साधन्नृ । ऋतेन ।

धियं । दधामि ॥ ८

अस्मिन्नृचे देवाः स्तूयन्ते । हे अग्ने अथात्तराङ्गसादिभियमयुक्तेन ऋतेन यत्नेन साधन्नृ कामान् साभयन्नृ देवान् ह्वयामि । अपि च धियं देवानां परिचरणात्मकं कर्म दधामि । करोमीत्यर्थः ॥

। अथ नवमी ॥

अभि वो देवीं धियं दधिध्वं प्र वो देवता वाचं कृणुध्वं ॥ ९

अभि । वः । देवीं । धियं । दधिध्वं । प्रः । वः । देवता ।

वाचं । कृणुध्वं ॥ ९

हे जना वो गूयमभि देवानुद्दिश्य देवीं दीप्तां धियं कर्म दधिध्वं । विधत्त । अपि च वो गूयं देवता देवेषु वाचं स्तुतिरूपा प्र कृणुध्वं । प्रक्रमेण कृणुध्वं ॥

॥ अथ दशमी ॥

आ चष्ट आसा पाथी नदीना वरुण उग्रः सहस्रचक्षाः ॥ १०

आ । चष्टे । आसा । पाथीः । नदीनां । वरुणः । उग्रः ।

सहस्रचक्षाः ॥ १०

सहस्रचक्षा बहुवचुर्ग्रह आसां नदीनां पाथी जलवाचष्टे । अभिपश्यति । कीदृशो वरुणः । उग्र उद्गूर्यं अजस्रो वा ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये पंचविंशो वगः ॥

॥ अथैकादशी ॥

राजा राद्धानां पेशी नदीनामनुत्तमस्यै चतुर्विंशत्यु ॥ ११

राजा । राद्धानां । पेशीः । नदीनां । अमुत्तं । अस्यै । चतुर्विंशत्यु ॥ ११

राद्धानां राद्धानां ॥ अत्वाभावात्कादसः ॥ ईश्वराणां अपि वरुणो राजेश्वरो भवति । नदीनां पेशी रूपं रूपकदपि भवतीत्यर्थः । अस्यै । पञ्चमै चतुर्विंशत्यु । अस्यै । चतुर्विंशत्यु । अस्यै । चतुर्विंशत्यु । अस्यै । चतुर्विंशत्यु । अस्यै । चतुर्विंशत्यु ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

अविष्टो अस्मान्विष्वांसु विक्ष्वद्यं कथोत शंसं निनिस्ताः ॥ १२

अविष्टो इति । अस्मान् । विष्वांसु । विक्ष्व । अद्यु । कथोत । शंसं । निनिस्ताः ॥ १२

अद्यं इत्यो देवः । हे देवा नोऽस्मान् विष्वांसु सर्वांसु विक्ष्व प्रजासु । अविष्ट इति समुद्रितमविष्टो इति । अविष्ट । रक्षत । शंसं निनिस्तोर्निदिशन्निक्ष्वतः शत्रोरद्युमदीप्तिं कथोत । कुरुत च ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

व्योत द्विद्युद्विषामशैवा युयोत विष्वग्रपंस्तनूनां ॥ १३

वि । एतु । द्विद्युत् । द्विषां । अशैवा । युयोतं । विष्वक् । रपं । तनूनां ॥ १३

द्विषां शत्रूणां द्विद्युदाद्युधमशैवास्तनूकरी विष्वक् सर्वतो व्योत । अपगच्छत । तनूनामनूनां रपः पार्षं देवा युयोत । अस्मत्तः प्रयच्छु रत ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

अवीत्रो अग्निर्हव्यान्नमीभिः प्रेष्ठो अस्मा अघायि स्तोमः ॥ १४

अवीत् । नः । अग्निः । हव्यश्चत् । नमःऽभिः । प्रेष्ठः ।

अस्मै । अघायि । स्तोमः ॥ १४

हव्याहव्यानामन्नाग्निर्नमीभिरहस्तीयेनमस्कारैः प्रेष्ठः प्रियतमः सन् नोऽस्मान-
वीत् । अचत् । अस्मा अग्नये स्तोत्रमघायि । अस्माभिव्यंघायि ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

सज्देवेभिरपां नपातं सखायं कृत्रं शिवो नो अस्तु ॥ १५

सज्जः । देवेभिः । अपां । नपातं । सखायं । कृत्रं । शिवः ।

नः । अस्तु ॥ १५

हे स्तोत्रपासुदकानां नपातं पुत्रमग्निं । स्रजुर्नपादिस्वपत्यनामस्य पाठात् ।
देवेभिर्देवैः सज्जः सङ्ग सखायं नित्यं स्तुतिभिः कृत्रं । कृत्रं । स अपां नपातोऽस्मभ्यं
शिवः सुखकरोऽस्तु । भवतु ॥

॥ अथ षोडशी ॥

अजामुक्थैरहं गृणीषि बुध्ने नदीनां रजं ऽस्तु षोडन् ॥ १६

अप्ऽजां । उक्थैः । अहं । गृणीषि । बुध्ने । नदीनां ।

रजं ऽस्तु । षोडन् ॥ १६

अहं मेवानामाहंतिरं नदीनासुदकानां बुध्ने स्थाने । बुध्नमंतरिक्षं वद्या
अस्मिन्वृता आप इति व्युत्पत्तेः । तस्मिन्नजःस्रदकेषु षोडन् षोडन्तमजामस्य जात-
मिममग्निहव्यैः स्तोत्रैर्गृणीषे । बुध्ने नदीनां रजःस्रदकेषु षोडन् बुध्नमंतरिक्षं
वद्या अस्मिन्वृता आप इति । नि० १०, ४४ । इति ॥

॥ अथ समदश्री ॥

मा नोऽर्चिर्वुध्नो रिवे धान्ना यज्ञो अंस्य स्त्रिषदतायोः ॥ १७

मा । नः । अर्चिः । बुध्नः । रिवे । धात् । मा । यज्ञः ।

अस्य । स्त्रिषत् । ऋतयोः ॥ १७

अर्चिर्वुध्नः । बुध्नोऽन्तरिक्षे भयो बुध्नः । अर्चिश्चासौऽनुध्नयेत्यर्चिर्वुध्नोऽग्निः ।
नोऽस्मान्निषे हिंसकाय वा धात् । मा ददात् । अस्त्रिषदतायोर्दत्तकामस्य वक्षमानस्य
यज्ञो मा च स्त्रिषत् । न क्षीयेत । यद्वास्यार्चिर्वुध्नोऽनमर्चिर्वुध्नसुद्विष्य ऋताधोर्दत्त-
कामस्य यो यज्ञः स न क्षीयेतेत्यर्थः ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

उत न एषु नृषु अर्वा भुः प्र राये यंतु शर्धतो अर्धः ॥ १८

उत । नः । एषु । नृषु । अर्वाः । भुः । प्र । राये । यंतु ।

शर्धतः । अर्धः ॥ १८

अथं हृषो देवो मःकृतो वा । उतापि च नोऽकदीयेष्वेव ऋतु पुरुषेषु अर्वाऽर्ध-
भुः । देवा मःकृतो वा धारयंतु । राये धनार्थं शर्धंत उतृक्षमानाः प्रियभाषा वा
अर्वाऽरयः प्ररंतु । प्रगच्छंतु । निधंतामित्यर्थः ॥

॥ अथैकोनविंशी ॥

तर्पति शत्रुं स्वर्णं भूमा महासेनासो अर्सेभिरेषां ॥ १९

तर्पति । शत्रुं । स्वर्णं । भूमा । महासेनासः । अर्सेभिः ।

एषां ॥ १९

महासेनासो महासेना राजान एषां मरुतां देवानां वासेभिर्बलैर्भूवा सुपमानि
अर्धं आहित्य इव शत्रुं सक्तीयं तर्पति । वाधते । महातोऽपि राजानोऽर्सेर्बलैः
शत्रून् वाधते । तानि बलानि देवानामिवेत्यर्थः ॥

॥ अथ विंशो ॥

आ यन्नः पत्नीर्गमंत्यच्छा त्वष्टा सुपाणिर्दधातु वीरान् ॥ २० ॥

आ । यत् । नः । पत्नीः ॥ गमंति । अच्छ । त्वष्टा ।

सुपाणिः । दधातु । वीरान् ॥ २० ॥

अस्मां देवपत्न्यस्तथा च देवता । यदादा पत्नीर्देवानां पत्न्यो नोऽप्यानन्दाभ्यां
गमंति आगच्छंति तदा सुपाणिः शोभनश्चास्तथा देवो वीरान् पुत्रान् दधातु ।
अस्मभ्यं ददातु ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये ऋजुंशो ऋगः ॥

॥ अथैकविंशो ॥

प्रति नः स्तोमं त्वष्टा जुषेत स्यादस्मै अरमंतिर्वसुः ॥ २१ ॥

प्रतिः । नः । स्तोमं । त्वष्टा । जुषेत । स्यात् । अस्मै इति ।

अरमंतिः । वसुः ॥ २१ ॥

नोऽस्माकं स्तोमं स्तोमं त्वष्टा प्रतिजुषेत । प्रतिसेवेत । अपि अरमतिः पर्याप्त-
इतिः सर्वविषयव्यापिगृहणी त्वष्टास्मै अस्मदर्थं वसुवुर्धनकायः स्यात् । धृवात् ॥

॥ अथ द्वाविंशो ॥

ता नी रासनातिपाचो वसून्या रोदंसी वरुणानी शृणोतु ।

वरुणीभिः सुशरणो नी अस्तु त्वष्टा सुदत्तो वि दधातु रायं ॥ २२ ॥

ता । नः ॥ रासन् । रातिऽसाचः । वसूनि । आ ।

रोदंसी इति । वरुणानी । शृणोतु ।

वरुणीभिः । सुशरण । नः । अस्तु । त्वष्टा । सुदत्तः ।

वि । दधातु । रायं ॥ २२ ॥

ता वाग्वाक्यभीष्टानि तानि वदन्ति धनानि रातिषाचो दानसमवेता देवपत्न्यो
 नोऽन्वभ्यं रासन् । प्रयच्छन्त । अपि च वदन्तानि वदन्त्यस्य पत्न्याश्च्युत । अन्वदीर्घ
 चोत्तराभिश्च्युत । रोदसी द्यावापृथिव्यौ चाभिश्च्युतां । सुदत्तः कल्याणदानस्वभा
 च वदन्तीभिर्पद्वपायां वारयित्रीभिर्देवपत्नीभिः स च नोऽन्वभ्यं सुयरथः सुयरथ-
 प्रदोऽस्तु । रायो धनानि च विदधातु ॥

॥ अथ त्रयोविंशती ॥

तन्नो रावः पर्वतास्तत्र आपस्तद्रातिषाच ओषधीरुत द्यौः ।

वनस्ततिभिः पृथिवी सजोषा उभे रोदसी परि पासतो नः ॥२३

तत् । नः । रावः । पर्वता । तत् । न । आपः । तत् ।

रातिऽसाचः । ओषधीः । उत । द्यौः ।

वनस्ततिभिः । पृथिवी । सजोषाः । उभे इति ।

रोदसी इति । परि । पासतः । नः ॥ २३

नोऽन्वभ्यं । तदित्यन्वयः । ता रायो धनानि पर्वताः परिपातु । नोऽन्वभ्यं तत्रा
 राव आपश्च परिपातु । तद्रातिषाचो दानसहिता देवपत्न्यश्च परिपातु । ओषधी-
 रोषधश्च तत्परिपातु । उतापि च द्यौस्तत्परिपातु । वनस्ततिभिः सजोषाः सहिता
 पृथिव्यंतरिणं च तत्परिपातु । आपः पृथिवीत्यंतरिणानामसु पाठात् नोऽन्वभ्यं
 तदुभे रोदसी द्याव्यापृथिव्यापि परिपासतः । परिषत्तां ॥

॥ अथ चतुर्विंशती ॥

अनु रदुर्वी रदंसि जिहातामनु द्यौवो वरुण इंद्रसखा ।

अनु विश्वे मरुतो ये सजासी रावः स्वाम वरुणं धियध्वै ॥ २४

अनु । तत् । उर्वो इति । रोदसी इति । जिहातां । अनु ।

द्यौः । वरुणः । इंद्रसखा ।

अमुं । वि॒श्वे । म॒रुतः । ये । स॒हासः । रा॒यः । स्या॒म ।

ध॒रुणं । धि॒य॒र्धै ॥ २४

तद्वक्ष्यमाणसर्वीं विस्वीर्ये रोदसी द्यावापृथिव्यावतुजिज्ञातां । अतुगच्छतां ।
अतुमन्येतमित्यर्थः । अथो दोषेर्निवासभूत इन्द्रसखेन्द्रसखः ॥ इन्द्रः सखा बस्येति
बहुव्रीहिः ॥ वक्ष्यन्व तदतुजिज्ञीतां । द्विवचनांतस्यैकवचनांततथा विपरिणामः ।
ये सहासः यत्प्रणामभिभवितारस्ते मरुतोऽपि तदतुजिज्ञतां । अत्र बहुवचनांततथा
विपरिणामः । यदतुमंतव्यं तदाह । धियर्धै धरुणोयं धारयितुं रायो धनस्य धरुणं
घाम स्यान् पधं स्याम । भवेमेति ॥

॥ अथ पंचविंशो ।

तन्न इ॒न्द्रो व॒रु॑णो मि॒त्रो अ॒ग्निरा॒प ओष॑धी॒र्धनि॑नो जुषंत ।

श॒र्मन्स्या॒म म॒रुता॑मु॒पस्थे॑ य॒य पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॒ नः ॥ २५

तत् । नः । इ॒न्द्रः । व॒रु॑णः । मि॒त्रः । अ॒ग्निः । आ॒पः ।

ओष॑धी । ध॒नि॑नः । जु॒ष॑न्त ।

श॒र्मन् । स्या॒म । म॒रुता॑ । उ॒प॒स्थे॑ । य॒य॑ । पा॒त ।

स्व॒स्ति॒भिः । सदा॑ । नः ॥ २५

मोऽस्त्रभ्यं तदिदं स्तोत्रमिन्द्रो वरुणश्च बिल्वचाग्निचापसौषधीरोषधयश्च मनिनो
दृष्ट्वाश्च जुषंत । जुषंतः । जुषंतः । यत्र च मरुतामुपस्थ उपस्थाने वतंतामाः शर्मन्
शर्मणि सुखे गृहे वा स्याम । भवेम । सिद्धमन्यत् ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये सप्तविंशो वगः ॥

शं न इन्द्राग्नी इति पंचदशर्धं द्वितीयं सूक्तं । अत्रेयमनुक्रमणिका । शं नः
पंचोना शंतिरिति । वसिष्ठ ऋषिः । त्रिष्टुप् छंदः । वैश्वदेवं ऐत्युक्तत्वादिसमपि
वैश्वदेवं ॥ मज्जानास्त्रीव्रत एतत्सूक्तं जयं । तथा च सूत्रितं । अद्रं कर्षेभिः श्वेषुबाध
देवाः शं न इन्द्राग्नी भवतामपोभिः । आ० ८, १४ । इति । एव - - सु ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

शं नं इंद्राग्नीभवंतामवी भः श न इंद्रावरुणा रातह्वया ।
 शमिंद्रासोमा सुविताय शं यो शं न इंद्रापूषणा वाजंसातो ॥१
 शं । नः । इंद्राग्नी इति । भवतां । अर्चःऽभिः । शं । नः ।
 इंद्रावरुणा । रातऽह्वया ।

शं । इंद्रासोमा । सुविताय । शं । योः । शं । नः ।
 इंद्रापूषणा । वाजंसातो ॥ १

। नोऽन्नाकमन्त्र्यं वेङ्गान्नी अवीभो रत्नयैः शं शान्त्यै भवतां । रातह्वया रातह्वयो
 वजमानैर्देवहविष्कापि इंद्रावरुणे इंद्रावरुणावपि नोऽन्नम्यं शं शान्त्यै भवता । इंद्रा-
 सोमो इंद्रासोमावपि नः शं शान्त्यै सुविताय कल्याणाय च भवतां । शं शान्त्यै सुखाय
 च । पुनर्हृक्किरादरायी । अथवा शं भवनहेतुकं सुखं योर्विषययोगनिमित्तं सुखमित्य-
 पुनर्हृक्किः । इंद्रापूषणे इंद्रापूषणावपि वाजंसातो युचेऽन्नामे निमित्ते वा नः शं शान्त्यै
 भवतामित्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

शं ना भगः शमं नः शंसी अस्तु श नः पुरंधिः शमं संतु रायं ।
 शं नं सत्यस्य सुयमस्य शंसः शं ना अर्थमा पुरुजातो अस्तु ॥२
 शं । नः । भगः । शं । जं इति । नः । शंसः । अस्तु ।
 शं । नः । पुरंऽधिः । शं । जं इति । संतु । रायं ।
 शं । नः । सत्यस्य । सुयमस्य । शंसः । शं । नः ।
 अर्थमा । पुरुजातः । अस्तु ॥ २

नोऽन्नाकं शं शान्त्यै भगा देवोऽस्तु । भवतः । नोऽन्नाकं शंस शान्त्या एव शंसो
 नरायंसोऽस्तु । भवतः । नोऽन्नाकं शं शान्त्यै पुरंधिर्विश्वधोरप्यस्तु । रायो धनावपि
 शंस शान्त्या एव संतु । नोऽन्नाकं सुयमस्य योभनवमयुक्तस्य सत्यस्य शंसो वचनवपि
 यमस्तु । नोऽन्नाकं शं शान्त्यै पुरुजातो वज्रप्रादुर्भाषोऽयं ना देवोऽयस्तु ॥

॥ अथ तृतीया ॥

शं नी धाता यमुं धर्तु नी अस्तु शं न उरुची भवतु स्वधामिः ।

शं रोदसी वृहती य नो अद्भिः शं नी देवानां सुहृद्वानि

संतु ॥ ३

शं । नः । धाता । शं । जं इति । धर्तु । नः । अस्तु । शं ।

नः । उरुची । भवतु । स्वधामिः ।

शं । रोदसी इति । वृहती इति । य । नः । अद्भिः । शं ।

नः । देवानां । सुहृद्वानि । संतु ॥ ३

नोऽस्माकं यं यात्यै धाता देवोऽस्तु । नोऽस्माकं यमुं यात्या एव विधर्ता
वृहत्पामानां विभारयिता उरुचो देवो अस्तु । नोऽस्माकं यं यात्या उरुची विधर्त-
गमना वृषिष्यपि स्वधामिः सहास्तु । वृहती मृहत्सो रोदसी व्यानाष्टिष्यपि
यं भवतां । अद्भिः परंतं अपि नोऽस्माकं यं यात्यै भवतु । यं यात्यै नोऽस्माकं
देवानां सुहृद्वानि सुदुतयो संतु । भवतु ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

शं नी अग्निर्ज्योतिरनीको अस्तु शं नी

मित्रावरुणावग्निना शं ।

शं न सुहृतां सुहृद्वानि संतु शं न इधरो अभि वातु वातः ॥ ४

शं । नः । अग्निः । ज्योतिः । अभिनाकः । अस्तु । शं । नः ।

मित्रावरुणौ । अग्निना । शं ।

शं । नः । सुहृतां । सुहृद्वानि । संतु । शं । नः । इधरः ।

अभि । वातु । वातः ॥ ४

ज्योतिरनीको ज्योतिर्मुखोऽग्निर्नोऽस्माकं शं शान्त्या अस्तु । भवतु । मित्रावरुणा
मित्रावरुणावपि नोऽस्माकं शं शान्त्यै भवतां । अश्विनाश्विनावपि शं । भवतां सुकृतां
पुण्यकर्मणां पुरुषाणां सुकृतानि पुण्यकर्मण्यपि नोऽस्माकं शं शान्त्यै संतु । भवंतु ।
इन्द्रो गमनशीलोऽपि वृषती वायुरपि नोऽस्माकं शं शान्त्या अभिवातु ॥

॥ अथ पंचमी ॥

शं नो द्यावापृथिवी पूर्वहृतौ शमंतरिचं दृश्ये नो अस्तु ।

शं न ओषधीर्वनिनो भवंतु शं नो रजसस्पतिरस्तु जिष्णुः ॥ ५

शं । नः । द्यावापृथिवी इथि । पूर्वहृतौ । शं । अंतरिचं ।

दृश्ये । नः । अस्तु ।

शं । नः । ओषधीः । वनिनः । भवंतु । शं । नः । रजसः ।

पतिः । अस्तु । जिष्णुः ॥ ५

नोऽस्माकं शं शान्त्यै द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यो पूर्वहृतौ प्रथमाह्वाने भवतां ।
अंतरिचमपि नोऽस्माकं दृश्ये दशनाय यमस्तु । नोऽस्माकं शं शान्त्या ओषधीरोष-
धोऽपि भवंतु । वनिनो वृक्षाश्च शं भवंतु । जिष्णुभेयशौलो रजसो लोकस्य पति-
रिन्द्रोऽपि नोऽस्माकं शं शान्त्या अस्तु ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीयेऽष्टाविंशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

शं न इन्द्रो वसुभिर्द्वौ अस्तु शमादित्येभिर्वरुणाः सुशंसः ।

शं नो इन्द्रो रुद्रेभिर्जलाघः शं नस्त्वष्टा त्नाभिरिह शृणोतु ॥ ६

शं । नः । इंद्रः । वसुभिः । देवः । अस्तु । शं ।

आदित्येभिः । वरुणः । सुशंसः ।

शं । नः । रुद्रः । रुद्रेभिः । जलापः । शं । नः । त्वष्टा ।

ग्नाभिः । इह । शृणोतु ॥ ६

देवो द्योतनादिशुश्रूयन्त इन्द्रो वसुभिर्देवैः सार्धं नोऽस्माकं शं शान्त्वै भवतु । सुशंसः शोभनस्तुतिर्वरुणो देव आदित्येभिरादित्यैर्देवैः सार्धं शं शान्त्वा अस्तु । भवतु । जलापो रुद्रो दुःखद्रावको देवो रुद्रेभी रुदैः सार्धं शं शान्त्वै नोऽस्माकं भवतु । इह यच्चे त्वष्टा देवो ग्नाभिर्देवपत्नीभिः सार्धं नः शं शान्त्वै भवतु । इह यच्चे नः स्तोत्रं शृणोतु च ॥

। अथ सप्तमी ।

शं नः सोमी भवंतु ब्रह्म शं नः शं नो ग्रावाणः शम संतु

यज्ञाः ।

शः नः स्वरुणां मितयी भवंतु शं नः प्रस्त्रः शभवस्तु वेदिः ॥ १

शं । नः । सोमः । भवतु । ब्रह्म । शं । नः । शं । नः ।

ग्रावाणः । शं । जं इति । संतु । यज्ञाः ।

शं । नः । स्वरुणां । मितयः । भवंतु । शं । नः । प्रस्त्रः ।

शं । जं इति । अस्तु । वेदिः ॥ ३

नोऽस्माकं शं शान्त्वै सोमी भवतु । ब्रह्म स्तोत्रमपि नोऽस्माकं शं शान्त्वै भवतु । आवापोऽभिषवसाधनभूताः पावाणा अपि नोऽस्माकं शं शान्त्वै भवंतु । यज्ञाश्च नः शस्य शान्त्वा एव संतु । स्वरुणां यूपानां मितय उन्मनान्यपि नोऽस्माकं शं शान्त्वै भवंतु । प्रस्त्र आपधयोऽपि नोऽस्माकं शं शान्त्वै भवंतु । वेदिर्नपि नः शस्य शान्त्वै भवतु ॥

॥ अथाटमी ॥

शं नः सूर्यं च हवचा उदेत् शं नश्चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ।

शं नः पर्वता ध्रुवयो भवन्तु शं नः सिंधवः शमुं संत्वापः ॥ ८

शं । नः । सूर्यः । च हवचाः । उत् । एतु । शं । नः ।

चतस्रः । प्रदिशः । भवन्तु ।

शं । नः । पर्वताः । ध्रुवयः । भवन्तु । शं । नः । सिंधवः ।

शं । जं इति । संतु । आपः ॥ ८

नोऽन्नाकं शं यात्यै सूर्यं च हवचा विस्त्रायतेभाः सन् उदेत् । उदयं प्राप्नोतु ।
चतस्रः प्रदिशो मण्डिदयोऽपि नोऽन्नाकं शं यात्यै भवन्तु । नोऽन्नाकं शं यात्यै पर्वता
ध्रुवयो ध्रुवा भवन्तु । नोऽन्नाकं शं यात्यै सिंधवो नद्योऽपि भवन्तु । आपश्च नः यत्
यात्या एव भवन्तु ॥

॥ अथ नवमी ॥

शं नो अदितिर्भवतु व्रतेभिः शं नो भवन्तु मरुतः स्वर्काः ।

शं नो विष्णुः शमुं पृषा नो अस्तु शं नो भवन्तु शम्बस्तु

वासुः ॥ ९

शं । नः । अदितिः । भवतु । व्रतेभिः । शं । नः । भवन्तु ।

मरुतः । सुस्वर्काः ।

शं । नः । विष्णुः । शं । जं इति । पृषा । नः । अस्तु ।

शं । नः । भवन्तु । शं । जं इति । अस्तु । वासुः ॥ ९

अदितिर्द्वी व्रतेभिर्भूतैः कर्मभिः कर्षं नोऽन्नाकं शं यात्यै भवन्तु । स्वर्काः
शोषनस्तनवो मरुतः अपि नोऽन्नाकं शं यात्यै भवन्तु । विष्णुर्वायवो नोऽन्नाकं शं यात्या

अहं पूषा देवोऽपि नोऽस्माकं यद्द यान्त्या एवास्तु । अवित्रं त्वमनन्तरिचक्षदकं वा
नोऽस्माकं यं यान्त्या अस्तु । वायुरपि नः यद्द यान्त्या एवास्तु ॥

॥ अथ दशमी ॥

शं नो देवः सविता त्रायमाणः शं नो भवन्धूसो विभातीः ।

शं नो पर्जन्यो भवतु प्रजाभ्यः शं नः क्षेत्रस्तु पतिरस्य शंभुः ॥

शं । नः । देवः । सविता । त्रायमाणः । शं । नः ।

भवन्तु । धूसः । विभातीः ।

शं । नः । पर्जन्यः । भवतु । प्रजाभ्यः । शं । नः ।

क्षेत्रस्य । पतिः । अस्तु । शंभुः ॥ १०

देवः क्रीडनादिगुणयुक्तः सविता त्रायमाणो रक्षन् नोऽस्माकं यं यान्ति भवतु ।
विभातीर्षुन्त्या अथसोऽपि नोऽस्माकं यं यान्ति भवन्तु । नोऽस्माकं प्रजाभ्यः पर्जन्योऽपि
यं भवतु । शंभुः सुखस्य भाषयिता क्षेत्रस्य पतिर्नोऽस्माकं यं यान्त्या अस्तु ॥

॥ इति पंचमस्य त्रयोदश एकोनविंशो वर्गः ॥

॥ अथैकादशी ॥

शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती सह सह धीभिरस्तु

शान्भिषाच शम्भु रातिषाचः शं नो दिव्याः पार्थिवाः शं नो

अप्याः ॥ ११

शं । नः । देवाः । विश्वदेवाः । भवन्तु । शं । सरस्वती ।

सह । धीभिः । अस्तु ।

शं । अभिषाचः । शं । ज इति । रातिषाचः । शं ।

नः । दिव्याः । पार्थिवाः । शं । नः । अप्याः ॥ ११

विश्वदेवा बह्वृषोऽस्यः देवा नोऽस्माकं शं यात्यै भवन्तु । सरस्वती च धीमः
स्तुतिभिः कर्षाभिर्वा सह नोऽस्माकं शं यात्या अस्तु । अग्निवाचो यज्ञमभितः
सेवमानाश्च नः शं यात्यै भवन्तु । रातिवाचो दानं सेवमाना अपि सह यात्या एव
भवन्तु । दिव्या दिवि अवाच नोऽस्माकं शं यात्यै भवन्तु । पाथिवाः पृथिव्यां संभूताश्च
नः शं भवन्तु । आप्या अप्स्वन्तरिक्षे अवाच । आकाशमाप इत्यन्तरिक्षनामसु
पाठाद् । नोऽस्माकं शं यात्यै भवन्तु ॥

। अथ द्वादशौ ॥

शं नं सत्यं पतयो भवन्तु शं नो अर्वतः शम्भु संतु गावः ।

शं नं ऋभवं सुकृतः सुहस्ताः शं नो भवन्तु पितरो हवेषु ॥ १२

शं । नः । सत्यं । पतयः । भवन्तु । शं । नः । अर्वतः ।

शं । नः । इति । संतु । गावः ।

शं । नः । ऋभवंः । सुकृतः । सुहस्ताः । शं । नः ।

भवन्तु । पितरः । हवेषु ॥ १२

सत्यस्य पतयः पाण्डवाः सत्यशीला देवा नोऽस्माकं शं यात्यै भवन्तु । अर्वतोऽन्वाच
नोऽस्माकं शं यात्यै भवन्तु । गावोऽपि नः शं यात्यै भवन्तु । सुकृतः सुकर्माणः
सुहस्ताः शोभनहस्ता ऋभवोऽपि नोऽस्माकं शं यात्यै संतु । हवेषु स्तोत्रेषु सत्य
पितरोऽपि नोऽस्माकं शं यात्यै भवन्तु ॥

। अथ त्रयोदशौ ॥

शं नो अज एकपाद्देवो अस्तु शं नोऽर्चिर्बुध्नः १ः शं समुद्रः ।

शं नो अपां नपात्यैररस्तु शं नः पृथिवीर्भवतु देवगोपाः ॥ १३

शं । नः । अजः । एकपाद् । देवः । अस्तु । शं । नः ।

अर्चिः । बुध्नः । शं । समुद्रः ।

शं । नः । अ॒पां । न॒पात् । पे॒रुः । अ॒स्तु । शं । नः ।

पृ॒ञ्चिः । भ॒वतु । दे॒वऽगो॒पाः ॥ १३

अज एकपादज एकपाद्यामधेयो देवो नोऽस्माकं शं यांत्वा अस्तु । अहिर्बुध्नश्च नोऽस्माकं शं यांत्वा अस्तु । ससृद्रोऽपि नः शं यांत्वा अस्तु । पेरुवपद्रुदेव्यः पारवि-
तायां नपादपांनपाद्यामधेयोऽपि देवो नोऽस्माकं शं यांत्वा अस्तु । देवगोपाः । देवा
गोपयितारो यथा सा । पृञ्चिमं हतां माता नोऽस्माकं शं यांत्वा भवतु ॥

। अथ चतुर्दशी ॥

आ॒दित्या रु॒द्रा व॒सवो जुषं॑ते॒दं ब्र॒ह्मं क्रि॒यमाणं॑ न॒वीयः । •

शृ॒ण्वंतं॑ नो दि॒व्याः पा॒र्थि॒वासो॑ गो॒जाता॒ उत॒ ये य॒ज्ञिया॑सः ॥ १४

आ॒दित्याः । रु॒द्राः । व॒स॒वः । जुषं॑त । इ॒दं । ब्र॒ह्मं । क्रि॒यमाणं॑ ।

न॒वीयः ।

शृ॒ण्वं॑तं । नः । दि॒व्याः । पा॒र्थि॒वासः । गो॒जा॒ताः ।

उ॒त । ये । य॒ज्ञिया॑सः ॥ १४

नवीयो नवतरमस्त्राभिः क्रियमाणमिदं ब्रह्म स्तोत्रमादित्या दिव्याः । आदिति-
द्वीरिति श्रुतैः । रुद्रा आंतरिक्षा वसवः पार्थिवाश्च जुषंत । जुषंतं । सेवंतं । अन्ये
दिव्या दिवि भवाः पार्थिवासः पार्थिवा गोजाता गोः पृञ्चोजाताः । नाको गौरिति
साधारणनामसु पाठात् । उतापि च ये यज्ञियासो यज्ञार्हाः ते सर्वेऽपि नोऽस्माकं
श्वं शृण्वन्त ॥

। अथ पंचदशी ॥

ये दे॒वानां॑ य॒ज्ञिया॑ य॒ज्ञिया॑नां॒ मनो॑र्य॒जत्रा॑ अ॒ध्वता॒ ऋत॑ज्ञाः ।

ते नो॑ रा॒भंता॑ म॒रुगा॑यमद्य॒ यु॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॒ नः । १५

वे । देवानं । यज्ञियाः । यज्ञियानां । मनोः । यज्ञताः ।

अस्तताः । ऋतज्ञाः ।

ते । नः । रासंतां । अरुगाथं । अथ । यथं ! पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ १५

यज्ञियानां यज्ञनीयानां देवानामपि यज्ञिया यज्ञनीया मनोः प्रजापतेषु यज्ञता यज्ञनीया अस्तता अरुणरुहिता ऋतज्ञाः सत्यज्ञा ये देवाः संति ते सर्वं अरुगाथं अरुणकोर्षिं दुलभस्य नोऽसम्भवं रासंतां । प्रथमं तु । सिद्ध एवोत्तमः पादः ॥

॥ इति पंचमस्य तृतीये लिङ्गो वगः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशिन तमो षाडं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो द्याद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकभागप्रवर्तकश्रीवीरब्रह्मभूपाससाय्याज्यपुरंधरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये पंचमाष्टके तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

यन्मा निःश्रसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमच्च बंदे विद्यातीर्थमङ्गेश्वरं ॥

अथ पंचचाष्टके चतुर्थोऽध्याय आरभ्यते । तत्र षडनुवाकात्मकस्य षासिष्ठस्य सप्तमस्य बंडलस्य तृतीयेऽनुवाके द्वाविंशति सूक्तानि । तत्र प्र ब्रह्मेति नवचं तृतीयं सूक्तं षसिष्ठस्यार्धं वेदुं भं पूर्वब्रह्मैश्वरेवं । अतुक्रांतं च । प्र ब्रह्म नवेति ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

प्र ब्रह्मेतु सदनादृतस्य वि रश्मिभिः ससृजे सूर्यो गाः ।

वि सानुना पृथिवी संग्र उर्षी पृथु प्रतीकमर्ध्वे अग्निः ॥ १

प्र । ब्रह्मं । एतु । सदनात् । ऋतस्य । वि । रश्मिऽभिः ।

ससृजे । सूर्यः । गाः ।

वि । सानुना । पृथिवी । संग्र । उर्षी । पृथु । प्रतीकं ।

अग्निः । आ । ईधे । अग्निः ॥ १

ऋतस्य यज्ञस्य सदनात् स्थानाद्देवजनादेवाद्ब्रह्म स्तोत्रं स्तुत्यान् सूर्यो दीप्तये । प्रकर्षेण गच्छतु । किं तद्ब्रह्मेति तदाह । सूर्यः सर्वस्य प्रेरकः भोभननीर्यो वा देवो रश्मिभिरात्मावेः किरथैगा अपो षष्ठ्युत्क्रान्ति विरसृजे । विरुजति । विरुंषति । प्रवर्षति । सूर्यते हि । याभिरादित्यस्तपति रश्मिभिस्ताभिः पक्षेभ्यो पक्षेतीति । सूर्यतश्च भवति । आदित्याज्जायते वृष्टिर्दृष्टेरभं ततः प्रजा इति । अत ईदृशं बाह्यात्स्यं सूर्यस्यैव विद्यते नान्यस्य षिदित्यनेन पादेन सूर्यः सूर्यते । अपि च पृथिवी प्रथिवा भूमिः सानुना सधुक्कितेन पर्वतादिनीर्षी विस्तीर्णा सती विसम्भे । विसरति । व्याप्नोति । तथाग्निः पृथु विस्तीर्णं प्रतीकं पृथिव्या अथयवं देवयजनलक्षणं स्थानमग्निः ॥ अग्निपरी अनर्धकावित्यधेः कर्मप्रवचनीयसंज्ञायां कर्मप्रवचनीययुक्त इति सप्तम्यर्थे द्वितीया ॥ ईदृश स्थान एव । आदीप्यते ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

इ॒मां वां॑ मि॒त्रावरु॑णा सु॒वृ॒क्त्तिमि॒षं न॑ कृ॒ण्वे अस॒रान॒वो॒यः ।

इ॒नो वा॑म॒न्यः प॒द॒वीर॑द॒ध्वा ज॒नं॑ च मि॒त्रो य॑तति ब्रु॒वाणः॑ ॥ २

इ॒मां । वां॑ । मि॒त्रावरु॑णा । सु॒वृ॒क्त्तिं । इ॒षं॑ । न । कृ॒ण्वे॑ ।

अस॒रा । न॒वो॒यः ।

इ॒नः । वां॑ । अ॒न्यः । प॒द॒वीः । अ॒द॒ध्वः । ज॒नं॑ । च । मि॒त्रः ।

य॑तति । ब्रु॒वाणः॑ ॥ २

हे असुरासुरो बलवन्तौ हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ वां पुत्राभ्यामिषं न
इषीरूपमन्नमिव नवीयो नवीयसीमिनामस्यदीयां पुरोवर्तिनीं सुवृक्त्तिं स्तुतिं कृण्वे ।
अन्नं स्तोता करोमि । वा युवयोरन्वोऽन्यतर इनः प्रसुरदध्वः शत्रुभिरङ्घिसितो वरुणः
पदवीः पदस्य स्थानस्य प्रजनयिता । वरुणो हि घर्माघर्भयोर्धोरयितेति पदवीरित्यु-
च्यते ॥ ब्रुवाणोऽध्माभिः स्तूयमानो मित्रस्य जनं सर्वं प्राणिजातं यतति । यातयति ।
प्रवर्तयति । तथा च श्रूयते । मित्रो जनान्यातयति ब्रुवाणः । ऋषे० ३, ५६, १, ।
इति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

आ वा॒तस्य॑ भ्र॒ज॒तो र॑त इ॒त्या अ॒पी॒प॒य॑त॒ घे॒न॒वो॒ न॒ सृ॒दाः॑ ।

म॒हो॒ दि॒वः॒ स॒द॒ने॒ जा॒य॑मा॒नो॒ऽचि॑क्र॒दद्दृ॒षभः॑ स॒स्मिन्नु॒ध॑न् ॥ ३

आ । वा॒तस्य॑ । भ्र॒ज॒तः॑ । र॑ते । इ॒त्या॑ । अ॒पी॒प॒य॑त । घे॒न॒वः॑ ।

न । सृ॒दाः॑ ।

म॒हः॑ । दि॒वः॑ । स॒द॒ने॑ । जा॒य॑मा॒नः॑ । अ॒चि॑क्र॒दत् । दृ॒षभः॑ ।

स॒स्मिन् । उ॒ध॑न् ॥ ३

भ्रजतो गच्छतो वातस्य वायोरित्या गतय आ रंते । अभितो रंते । तथा
 सूदाः ॥ सूद प्रेरण इति धातुः ॥ क्षीरस्य प्रेरयित्वा घेनवो न । नेति चार्थे ।
 गावश्चापीपथंत । प्यायंते । एधंत । अपि च महो महतो दिवो द्योतमानस्यादि-
 त्यस्य सद्मे स्थानेऽंतरिक्षे बाजमान उत्पद्यमानो वृषभो वर्षणशीलः पञ्चम्यः
 कश्चिन्नूधन् तत्रिंशत्तरिक्षेऽधिकदत् ॥

। अथ चतुर्थी ।

गिरा य एता युनजत्तरी त इदं प्रिया सुरथां शूर धाय् ।

प्र यो मन्युं रिरिञ्चतो मिनात्या सुक्रतुं मयमणं वदत्यां ॥ ४

गिरा । यः । एता । युनजत् । त्त्तरी इति । ते । इदं ।

प्रिया । सुरथां । शूर । धाय् इति ।

प्र । यः । मन्युं । रिरिञ्चतः । मिनाति । आ । सुक्रतुं ।

अयमणं । वदत्यां ॥ ४

अस्याः पूर्वोऽर्धं इदं स्तुतिरपरोऽर्धः स्तुतिः । हे शूर विक्रान्तिं इ ते तव प्रिया
 प्रियौ सुरथा सुदुरंशौ धाय् भारकावैतौ हरी त्वदीयावश्वौ यो जनो गिरा
 स्तुतिरूपभा वाचा युनजत् रथे घञ्यात् हे इदं त्वस्य यागमायाहोति शेषः ।
 योऽर्धमा रिरिञ्चतो रिरिञ्चतिञ्चतः शत्रोः संबन्धिनं मन्यु कोपं प्र मिनाति प्रकर्षेण
 विजसि सुक्रतुं शोभनकर्माणमयमणभावदत्यां । स्तुत्यावर्तं वाचि ॥

। अथ पंचमी ।

यजंते अस्य सख्यं वयं च नमस्विन । स्व ऋतस्य धामन् ।

वि पृचीं दावधे नृभिः स्वर्वा न इदं नमी रुद्राय प्रेष्ठं ॥ ५

यजंते । अस्य । सख्यं । वयः । च । नमस्विनः । स्व ।

ऋतस्य । धामन् ।

वि । पृच्छः । वावधे । वृभिः । स्तवानः । इदं । नमः ।

रुद्राय । प्रेष्टं ॥ ५

अनया रुद्रः स्तूयते । नमस्त्रिणो इविर्लज्जयाकर्षतः स्त्रे स्तकीय ऋतस्य यज्ञस्य
घामनू घामनि ध्याने । स्तकीये यज्ञगृहे स्थिता इत्यर्थः । वयस्य गंतारः कर्माणि
कुर्वाणा यजमाना प्रस्य रुद्रस्य सख्यं सखित्वस्यदृश्यं वचंते । पूजयंतु । नृभिर्नैतभिः
स्तवानः स्तूयमानो रुद्रः पृच्छोऽस्यं सोऽह्यु विवायसे । विवध्नाति । ददातीत्यर्थः । प्रेष्ट
रुद्रस्य प्रियतममिदं नमस्कृत्यै रुद्राय यथा क्रियते ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे प्रथमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

आ यत्साकं यगमी वावशानाः सरस्वती सप्तथी सिंधुमाता ।

याः सुष्वयंत सुदुधाः सुधारा अभि स्नेन पयसा पीथानाः ॥ ६

आ । यत् । साकं । यगमः । वावशानाः । सरस्वती ।

सप्तथी । सिंधुमाता ।

याः । सुष्वयंत । सुदुधाः । सुधाराः । अभि । स्नेन ।

पयसा । पीथानाः ॥ ६

यत् यासां गंगादीनां नदीनां मध्ये सिंधुमातायां वाहधृता सरस्वत्येतदाख्या नदी
सप्तथी सप्तमी भवति सुदुधाः कामान्दोर्ध्वं सुशक्याः सुधाराः शोभनधारोपेताश्च
नद्यः सुष्वयंतं वचंते । गतिकर्भतत् । प्रवर्चंति । स्नेन स्तकीयेन पयसोदकेनाभि-
पीथाना वाचाभिवर्धयंत्यो यशसोऽस्त्यो वावशानाः कामयमाना नद्यः साकं
युगपदेव आ गच्छंतु । आ इत्युपसर्गश्च वोग्यक्रियायाश्चारः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

उत त्थे नीं मरुतीं मंदसाना धियं तोकं च वाजिनोऽवंतु ।

मा नः परिं ख्यदक्षरा चरंत्यवीदधन्य ज्यं ते रयिनः ॥ ७

उत । त्ये । नः । मरुतः । मंदसानाः । धियं । तोकं । च ।

वाजिनः । अवंतु ।

मा । नः । परिं । ख्यत् । अक्षरा । चरंती । अर्षीष्टधम् ।

युज्यं । ते । रयिं । नः ॥ ७

उतापि च मंदसाना मोदसागा वाजिनो वेगवन्तस्य ते मरुतो नोऽस्मादीयं धियं यज्ञार्थं कर्म तोकं चास्मादीयं पुत्रं चावंतु । रक्षंतु । अक्षरा व्याप्ता चरंती वाग्देवता च नोऽस्मान् परि त्यक्त्वास्मद्व्यतिरिक्तानन्यान्मा ख्यत् । मा द्राक्षीत् । ते पूर्वाक्का मरुतो वाक्च युज्यं युक्तमपि नोऽस्मादीयं रयिं धनववीष्टधम् वर्धयंतु ॥

॥ अथाष्टमी ॥

प्र वीं महीमरमंतिं कृणुध्वं प्र पूषणं विदथ्यं । न वीरं ।

भगं धियोऽवितारं नो अस्याः सातौ वाजं रातिषाचं पुरंधिं ॥ ८

प्र । वः । महीं । अरमंतिं । कृणुध्वं । प्र । पूषणं । विदथ्यं ।

न । वीरं ।

भगं । धियः । अवितारं । न । अस्याः । सातौ । वाजं ।

रातिऽसाचं । पुरंधिं ॥ ८

हे सातारो नो यमरमन्तिमुपरतिरहितां मही महीती भूमिं प्रकृणुध्वं । आह्वयत । तथा विदथ्यं यज्ञार्थं वीरं न सर्वेषां प्रेरकं च पूषणमेतन्नामकं देवं प्रकृणुध्वं । तथास्या भियो नोऽस्मादीयस्यास्य कर्मणोऽवितारं रक्षितारं भगं देवं आह्वयत । अपि च सातावस्मादीये यज्ञे युक्ते वा वाजमभूषणानन्यतमं देवमाह्वयत । कीदृशं वाजं । रातिषाचं दानं, वकं पुरंधिं पुराणं धारयितारं ॥

यज्ञपुच्छेऽस्माद्यं व इति चरसिनः स्वं खं चमसमभिश्रेयुः । सूत्रितं च । अस्माद्यं नो मरुतः श्लोक एत्वित्येतयाभिसृयति । आ० ६, १२, । इति ॥

॥ तत्रेषा नवमी ॥

अच्छायं वो भरतः श्लोकं एत्वच्छा विष्णुं निषिक्तपामवोभिः ।

उत प्रजायै गृणते वयो धुर्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८

अच्छं । अयं । वः । भरतः । श्लोकः । एतु । अच्छं । विष्णुं ।

निषिक्तःपां । अवंऽभिः ।

उत । प्रजायै । गृणते । वयः । धुः । दुर्यं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ८

हे भरतो वो युष्मानयं श्लोकोऽऋदीयमिदं स्तोत्रमश्नैत् । अभिगच्छतु । निषिक्तपां निषिक्तस्य गर्भस्य रक्षितारं । अदा अमसे निषिक्तानां सोमानां पातारमवोभिरक्ष-
द्विषयरक्षयैर्युक्तं विष्णुं चास्मदीयं स्तोत्रमश्नैत् । उतापि च भरतो विष्णुच नृपते
स्तुवते मह्यं प्रजायै पुत्ररूपां प्रजां वयोऽर्चं च धुः । अघुः । दधतु । हे भरतो हे
विष्णो धूर्वं अस्तिभिरविनाशैर्नोऽस्मान् सदा सर्वदा पात । रक्षत ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे द्वितीयो वगः ॥

आ वो वाचिष्ठ रथ्यदृषं चतुर्थं अक्षं वसिष्ठस्यार्धं त्रैष्टुभं वैश्वदेवं । अतुकस्यते
च आ नोऽदाविति ॥ विनिधोगं लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ वो वाचिष्ठो वहतु स्तवध्वै रथी वाजा ऋभुक्षणा अश्वक्तः ।

अभि त्रिष्टुष्टै सर्वनेषु सोमैर्मदे सुश्रिमा महभिः पृणध्वं ॥ १

आ । वः । वाचिष्ठः । वहतु । स्तवध्वै । रथः । वाजाः ।

ऋभुक्षणाः । अश्वक्तः ।

अभि । त्रिष्टुष्टैः । सर्वनेषु । सोमैः । मदे । सुश्रिमाः ।

महभिः । पृणध्वं ॥ १

अनेन हृत्वेन ऋभवः कुर्यते । ऋभुत्वो विज्ञोऽर्थश्च तेजसो निवासभूता हे वाजा
 ऋभवो वासिष्ठो वोढृतमः स्तपथै सोऽनुमर्षोऽनुक्तः वेनाप्यर्चिसितो युष्मदीवो रघो
 वो युष्माना वचसः । आ समंतादस्मदीयं यज्ञं प्रापयसः । हे सुधियाः घोभनचनवो
 सुयं तेन रथेनागत्य सवनेष्वस्मदीययज्ञेषु नदे मदनिमित्ते त्विष्टैः शीरदधिसक्तुमिन्द्रै-
 र्जंघनिभंघनिः सोमैरभिष्टयध्वं युष्मदीयं जठरमभिपूरयत । स रघो युष्मानावचसिति
 पूर्वोवाग्वचः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

यूयं च रत्नं मघवंक्षु धत्य स्वदृशं ऋभुत्वणो अमृत्तं ।

सं यज्ञेषु स्वधावंतः पिवध्वं वि नो राधांसि मतिभिर्दयध्वं ॥२

यूयं । च । रत्नं । मघवंक्षु । धत्य । स्वः । दृशः ।

ऋभुत्वणः । अमृत्तं ।

सं । यज्ञेषु । स्वधाऽवंतः । पिवध्वं । वि । नः । राधांसि ।

मतिभिः । दयध्वं ॥ २

हे ऋभुत्वणो हे ऋभवः अदृशः स्वर्गं पश्यंतो यूयं च यूयमेव मघवस्तु इति-
 संक्षणासत्त्वभासु निमित्तेष्वनुक्तमर्चिसितं । शीरादिभिर्नोपहृतमित्यर्थः । रत्नं
 रमणीयं धत्य । धारयथ । तदनंतरं अघावंतो वलवंतस्ते यूयं यज्ञेष्वस्मदीययज्ञेषु
 सं पिवध्वं । सम्यक् सोमं पिवत । अपि च यूयं मतिभिर्धनहेतुभिर्नोऽस्मभ्यं
 राधांसि धनानि वि दयध्वं । विशेषेण दत्त ॥

॥ अथ तृतीया ॥

उवोचिथ हि मघवन्देषां मेहो अभस्य वसुनो विभागे ।

उभा ते पूर्णा वसुना गर्भस्त्रीः न सृता नि यमते वसुधा ॥ ३

उवोचिंथ । हि । मघऽवन् । देष्णं । महः । अभस्य । वसुनः ।

विऽभागे ।

उभा । ते । पूर्णा । वसुना । गभस्ती इति । न । सृष्टा ।

नि । यमते । वसव्या ॥ ३

उवोचिथेत्याद्याः पंचचं इंद्रदेवताकाः । हे मघवन् धनवलिंद्र त्वं महो त्वत्तेऽभस्याल्पस्य च वसुनो धनस्य विभागे परिषणानुकूले दाननिमित्ते देष्णं धनस्रवोचिथ हि । सेवसे खक् । उचतिः सेवाकर्मा ॥ तथा ते त्वदीयानुभोभौ गभस्ती वाह्व वसुना धनेन पूर्णा । संपूर्णी भवतः । ते त्वदीया स्रष्टता वाक् वसव्या वसूनि धनानि न नियमते न । नियच्छति । यद्वा वसव्या वसुषु धनेषु साधुः स्रष्टना वाक् धनेन संपूर्णी त्वदीयो वाह्व न नियच्छति । माल्यं प्रदाप्रतीत्यर्थः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

त्वमिंद्र स्वयंशा ऋभुजा वाजो न साधुरस्तमेष्वा कां ।

वयं नु ते दाम्नांसः स्याम ब्रह्मं कृण्वंती हरिवो वसिष्ठाः ॥ ४

त्वं । इंद्र । स्वयंशाः । ऋभुजाः । वाजः । न । साधुः ।

अस्तं । एषि । ऋकां ।

वयं । नु । ते । दाम्नांसः । स्याम । ब्रह्मं । कृण्वंतीः ।

हरिवः । वसिष्ठाः ॥ ४

हे इंद्र स्वयंशा असाधारणकीर्तिर्ऋभुजा ऋषिनिवासक ऋभुषामोश्वरो वा त्वं साधुः साधको वाजो न अल्पनिव ऋका ऋकण्यः स्तोत्रभंगस्तं गृहमेषि । प्रात्रुहि । तु अद्य वसिष्ठा एतत्संज्ञका ऋषयो वयं हे हरिवः अक्रोधाद्वापिते द्र ते त्वदर्थं दाम्नांसां वसिष्ठां दत्तवन्तो ब्रह्म स्तोत्रं कृण्वंतः कुर्वंतः संतः स्याम । भवेम ॥

॥ अथ चंचली ॥

च॒र्मि॒ता॒सि॒ प्र॒प॒तो॑ हा॒यु॒र्धे॒ चि॒द्या॒भि॒र्वि॒भे॒षो॒ ह॒र्य॑म्ब॒ जी॒भिः॒ ।

व॒प॒न्ना॒ सु॒ ते॒ बु॒ज्या॑भि॒रु॒क्तो॒ कदा॒ नं॒ इ॒ंद्र॒ रा॒व॒ आ॒ ह॒य॒स्येः॒ ॥ ५ ॥

च॒र्मि॒ता॒ । अ॒सि॒ । प्र॒प॒तः॑ । हा॒यु॒र्धे॒ । चि॒त् । आ॒भिः॑ । वि॒भे॒षः॑ ।

उ॒रि॒ऽप॒म्ब॒ । जी॒भिः॑ ।

व॒प॒न्ना॒ । सु॒ । ते॒ । बु॒ज्या॑भिः॒ । उ॒क्तो॒ । कदा॒ । नः॑ । इ॒ंद्र॒ ।

रा॒वः॑ । आ॒ । ह॒य॒स्येः॑ ॥ ५ ॥

ये ह्येवं च उरिणावकाशेन्द्रः वाभिर्भीभिरकाशीवाभिः स्तुतिविधिषेकः आश्रीति च त्वं हायुधे विश्व उपरिपतते वज्रनागाद्यापि प्रपतः प्रपप्यस्य वनस्य चर्मितासि । हाता नवसि । अपि च हे इंद्र त्वं नोऽकथ्यं कदा कश्चिन् काशे रावो धनायाहयस्येः । अयस्येः । तु अद्य ते तव बुज्याभिरग्न्याभिरुक्तो अतभी रक्षाभिरवपन्ना । त्वं संभवेन ॥

॥ इति चंचलकावचनस्यै हतीशो वरुणः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

वा॒स॒शं॒सी॒व॒ वी॒च॒स॒स्य॑ नः॒ कदा॒ नं॒ इ॒ंद्र॒ व॒च॒सो॒ बु॒वो॒जः॒ ।

अ॒स्यं॑ ता॒त्त्वा॒ धि॒या॒ र॒विं॑ सु॒वी॒रं॑ इ॒न्द्रो॒ नो॒ अ॒र्षी॑ न्यु॒ची॒त

वा॒जी ॥ ६ ॥

वा॒स॒शं॒सि॒ऽइ॒व॒ । वी॒च॒सः॑ । नः॑ । कदा॒ । नः॑ । इ॒ंद्र॒ ।

व॒च॒सः॑ । बु॒वो॒जः॑ ।

अ॒स्यं॑ । ता॒त्त्वा॒ । धि॒या॒ । र॒विं॑ । सु॒वी॒रं॑ । इ॒न्द्रः॑ । नः॑ ।

अ॒र्षी॑ । नि॒ । उ॒ची॒त॒ । वा॒जी ॥ ६ ॥

हे इंद्र त्वं कदा कस्मिन्काले नोऽस्मदीयं वचसो वचस्पृषं स्तोत्रं तुवीधः ।
 अथगच्छेः । तथा स त्वं वेधसः स्तोत्रनखान्वासयसीव । इवेदानीमर्थे । इदानीं
 अकीये स्थानेऽपस्थापयसि । किं च वाजी बलवानवी वेगवान् त्वदीयोऽन्वस्तात्वा ॥
 तन्मेतेरिदं रूपं ॥ संततया धियाऽत्प्रेरितया सुत्या हेतुभूतया सुवीरं शोभन-
 शुभ्रोपेतं रविं त्वदीयं धनं पृच्छोऽन्नं च नोऽस्मदीयमस्तं गृह्यं न्युहीत । निवहेत् ॥

। अथ सप्तमी ।

अभि यं देवी निःकृतिश्चिदीशे नक्षत इंद्रं शरदः सुष्टब्धः ।

उपं त्रिबंधुर्जरदंष्टिमेत्यस्त्रंवेद्यं यं क्षणवंत मर्ताः ॥ ७

अभि । यं । देवी । निःकृतिः । चित् । ईशं । नक्षते ।

इंद्रं । शरदः । सुष्टब्धः ।

उपं । त्रिबंधुः । जरदंष्टिं । एति । अस्त्रंवेद्यं । यं ।

क्षणवंत । मर्ताः ॥ ७

देवी द्योतमाना विष्णुतिश्चित् सूनिरपीशे ॥ जत्याधे केग्रत्पवः ॥ ईशितव्या-
 अमृता सती बभ्रुवभिनक्षते व्याप्नोति । सुष्टब्धः शोभनाचैरूपिताः शरदः संवत्स-
 राश्च बभ्रुं नक्षते व्याप्नुवन्ति । मर्ता मरणधर्मणः स्तोतारो वयं बभ्रुसस्त्रवेद्यं
 अकीये स्थानेऽपविशंतं क्षणवंत कुर्वन्ति त्रिबंधुस्त्रयाणां लोकानां बंधको विधारकः
 स इंद्रो जरदंष्टिं जरदंष्टिंमष्टिरशनं यस्य बलस्य हेतुभूतं महलसुपैति । उपगच्छति ॥

। अथाष्टमी ।

आ नो राधांसि सवितः स्वध्या आ रायो यंतु पर्वतस्य रातौ ।

सदा नो दिव्यः पायुः सिंशक्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८

आ । नः । राधांसि । सवितरिति । स्वध्या । आ । रायः ।

यंतु । पर्वतस्य । रातौ ।

सदा । नः । दिव्यः । पातु । सिंसक्तु । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ८

हे सवितः सर्वस्य प्रेरक देव त्वत्सकाराधारव्यथै सोढुं बोध्यानि राधांश्च धनानि नोऽस्मानार्थतः । आगच्छतु । पर्वतस्य । पर्वत इति कश्चिद्विद्रुस्य सखा । एतत्संज्ञकस्य देवस्य रातो दाने सति राधो धनान्यस्मानार्थतः । पातुः सर्वस्य पातको दिव्यो दिवि भवः स इन्द्रः सदा सर्वदा नोऽस्मान् सिंसक्तु । रङ्गकलेन सेवतां । अस्मिन्सूक्ते वे प्रतिपादिता देवास्ते सर्वे यूयं नोऽस्मान् स्वस्तिभिः कल्याणैः सदा पात । पातयत ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे चतुर्थो वगः ॥

उदु व्य देव इत्यष्टके पंचमं सूक्तं वसिष्ठस्वामिं त्रैष्टुभं सचिह्नदेवताकं । सप्तस्य-
ष्टस्यो वाजिदेवताके । भगवत्प्रोऽवस इत्यर्धचो भगदेवत्वः सावित्रो वा । तथा
वानुक्रमिका । उदु व्य सावित्वर्ण्ये वाजिन्यो भगविति भागो वाधं च इति ॥
गतः सूक्तविनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

उदु व्य देवः सविता ययाम हिरण्ययीममतिं यामशिश्रेत् ।

नूनं भगो हव्यो मानुषेभिर्वि वो रत्नां पुरुवसुर्दधाति ॥ १

उत् । जं इति । स्यः । देवः । सविता । ययाम । हिरण्ययी ।

अमतिं । या । अशिश्रेत् ।

नूनं । भगः । हव्यः । मानुषेभिः । वि । दः । रत्नां ।

पुरुवसुः । दधाति ॥ १

सविता सर्वस्य प्रेरकः स्य स देवो हिरण्ययीं सुवर्णभयो याममतिं । रूपना-
मेतत् । रूपं । प्रभामित्यर्थः । अशिश्रेत् आश्रयति ताममतिस्तद्ययाम् । उदुव्य इति ।
उदुव्य इति । इति पादपूरणः । नूनमद्ये भगो भजनीवो यः सविता मानुषे-
भ्योऽर्थः सोढुभिर्हव्यो सुवर्णोवः सोढव्यो भवति । पुरुवसुर्दधुनो वो देवः सोढव्यो
रत्ना रत्नानि रमणीयानि धनमि विदधाति करोति । स सविता देवत्वानमति-
स्तद्ययामेति पूर्वेण संबन्धः ॥

। अथ द्वितीया ।

उ० तिष्ठ सवितः शुभ्रः॑ स्तु चिरं॑ स्वपाथे प्रभुं॑ तावत्स्य॑ ।
 शु० र्नी॑ पृथ्वीममतिं॑ सुजान॑ या नृभ्यो॑ मर्तभोजनं॑ सुवाकः॑ ॥ २
 उन् । अं इति । तिष्ठ । सवितरिति । शुभ्रि । अस्तु ।
 चिरं स्वपाथे । प्रभुंती । तावत्स्य ।
 वि । उनी॑ । पृथ्वी । अमतिं॑ । सुजानः॑ । या । नृभ्यः॑ ।
 मर्तभोजनं॑ । सुवाकः॑ ॥ २

ये सवितः सर्वेषु प्रेरिततरेण लक्ष्मिष्ठ । अर्चुं मन्त्र । मगो ये चिरस्वपाथे
 ये स्वर्गस्वस्त लक्ष्मिष्ठधीयतप्रदानात् अस्तु अर्चुं प्रकृती प्रचवनेऽकाशदो-
 निदं सोमं शुधि । अस्तु । उ इति पूरवः । कीदृशस्यं । उनीं विनीचीं पृथ्वी
 प्रविताममतिं रूपं प्रथं विदुमानो विदुषु मन्त्रो मेऽस्तुः कोऽस्तु मर्तभोजनं
 नृभ्यासां भोगबोध्यं वनवाहुपावः प्रेरकम् । एवंभूतस्वनिदं सोमं अस्ति चर्षवः ॥

। अथ तृतीया ।

अपि॑ द्युतः सविभा॑ देवो॒ पंसु॑ वमा चिद्वि॒ष्टे वस॑वो म्पतिं॑ ।
 उ नः॑ सोमा॑वमस्तु॑ चनी॑ चाद्वि॒ष्टोधिः॑ पातु॑ पाहुभिर्नि
 शरीन् ॥ ३
 अपि । सुतः । सविता । देवः । अस्तु । वं । अतः । चित् ।
 विष्टे । वसवः । म्पतिं ।
 उः । नः । सोमान । वमस्तुः । चनीः । चात् । विष्टोधिः ।
 पातु । पाहुभिः । नि । शरीन् ॥ ३

अपि च उचिता देवोऽपिभिः सुकोऽसु । अफरीवा सुनीः प्रपोमिन्नर्थः ।
 निम्ने वचनचित् सर्वे इवा अपि चं उचितारणभिर्यति अभिदुर्बन्ति नमस्तः सर्वैर्नम-
 स्कारयोवः च देवः सोनाचोसरीवानि सोऽन्ताचि मनोऽर्चं पाद् । इषात् । अचफकारि
 करोत् । निम्नेभिर्निम्नैः सर्वैः पादुभिः पावनैः स्मरौत् सोत्तवस्मात्कि पाद् । नित्यं
 नाचधत् ॥

। अथ चतुर्थी ।

अभि वं देव्यं दित् गृह्णाति सर्वं देवस्यं सवितुर्जुवाणा ।

अभि सम्प्राप्तो बह्वो गृह्णाति मित्रासौ अर्थमा सजोषाः ॥ ७

अभि । वं । देवी । अदितिः । गृह्णाति । सर्वं । देवस्यं ।

सवितुः । जुवाणा ।

अभि । संऽराजः । बह्वः । गृह्णाति । अभि । मित्रासः ।

अर्थमा । सजोषाः ।

देवी सोतनामादितिरदीना देवमाता चं उचितारणभिर्यति अभिदौति ।
 कीदृशी । सवितुर्देवस्यैव सर्वं प्रवचनदृष्ट्या जुवाणा सेवनात् । सध्याजः सम्प्राप्तवान्
 नद्वयः । उपलब्धवमेतत् । बह्वारादयो देवा वं उचितारणभिर्यति अभिदुर्बन्ति ।
 मित्रासो मित्रादवच सजोषाः सनामग्रीतिरवमेतत्संज्ञको देवस्य च अभिर्यति च नः
 सोनाचको आदिति पूर्ववर्ती संवधः ॥

। अथ पंचमी ।

अभि ये मित्रो वसुधः सर्वंते रातिं द्विवो रतिवाचः पृथिव्याः ।

अर्धबुध्न्यं सत नः सुपोत्तु बह्वोऽर्धेभुभिर्नि फात् ॥ ५

अभि । ये । मित्रः । वसुधः । सर्वंते । रातिं । द्विवः ।

रातिऽवाचः । पृथिव्याः ।

अहिः । बुध्नः । अत । नः । शृणोतु । वरुद्रौ ।

एकं धेनुभिः । नि । पातु ॥ ५

रातिपाशो दानसेविनो वनुषः संभक्त रो ये यजमाना निषः परस्परं संहता भूत्वा
सवितारमभिलक्ष्य सपते परचरन्ति । कौड्यं । दिवो दुलोकस्य पृथिव्या भूमे च
रातिं मित्त्वभूतं । अतापि आर्हिर्बुध्नः । बुध्नेऽंतरिक्षे भवो बुध्नः । एतोत्पत्तिः ।
एतत्पदद्वयाभिधो मध्यमस्थानोऽग्निरर्हिर्बुध्न इत्युच्यते । सवितृमित्रभूतः सोऽपि
मैवां नोऽस्माकं सवितृविषयं स्तोत्रं शृणोतु । तथा वरुद्रौ वाग्देवौ च सविहसहिता
सत्येकचेतुभिर्नखाभिर्गोतृभिर्न पातु । नितरामन्वापालयतु ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अनु तस्यो आस्यतिर्मंसीष्ट रत्रं देवस्यं सवितुरियानः ।

भगंमुग्राऽवसे जोह्वीति भगमनुग्रा अघं याति रत्रं ॥ ६

अनु । तत् । नः । जा.पतिः । मंसीष्ट । रत्रं । देवस्यं ।

सवितुः । इयानः ।

भगं । अघः । अवसे । जोह्वीति । भगं । अनुग्राः । अघं ।

याति । रत्रं ॥ ६

इवानोऽस्माभियोज्यमानो आस्यतिः प्रजानां पालकः सविता देवः सवितृदेवस्य
आस्य संबंधि रत्रं रमणीयं तत्प्रसिद्धं धनं नोऽस्माकमनुमंसीष्ट । अनुमन्वतां । अघ्य
जोह्वीत्यो स्तोता भगं भजनार्थं सवितारं भगसंज्ञकं देवं वाचसे नोऽस्माकं रत्नपाथ
जोह्वीति । नृद्यं ह्वयति । अघापि आनुग्राऽसमयेः स्तोता भगमंतत्संज्ञकं सवितारं
वा रत्रं रमणीयं तत्प्रसिद्धं धनं याति । याचते ॥

वैश्वदेवे पर्याषि वाजिनस्य हविषः यं नो, अर्बन्तित्यादिके हे वाज्यानुवाक्ये ।
सूक्तितं च । यं नो अर्बन्त वाजिनो हवेषु वाजे वाजेऽपत वाजिनो, व ह्यनुग्राः सुतरनवानं
वाज्यां । आ० २, १६, । इति ॥

॥ तत्रैषा सममी ।

शं नो भवंतु वाजिनो हवेषु देवताता मितद्रवः स्वर्काः ।

जंभयंतोऽहिं एकं रक्षांसि सनेम्यन्मट्टायवन्नमीवाः ॥ ७

शं । नः । भवंतु । वाजिनः । हवेषु । देवताता ।

मितद्रवः । सुऽवर्काः ।

जंभयंतः । अहिं । एकं । रक्षांसि । सनेमि । अस्मत् ।

युयवत् । अमीवाः । ७

देवताता देवतातो वत्ते हवेष्वादीयेषु स्तोत्रेषु मितद्रवो मितद्रवणा मितजागाः स्वर्काः शोभनास्त्रा वाजिन एतदभिधायका देवा नोऽस्माकं शं सुखाय भवंतु । अपि वाहिजागत्य हंतारं एकं वसूनामादातारं । चोरमिति शेषः । रक्षांसि च जंभयंतो षिंभंतो वाजिनो देवाः सनेमि ॥ पुराणनामै तद् ॥ पुरातना अमीवा रोगानश्व-दक्ष्णो युयवन् । पृथक् वंत ॥

॥ अथाष्टमी ॥

वाजैवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अच्यता ऋतज्ञाः ।

अस्य मध्वः पिवत मादयं ध्वं तृप्ता यात पथिभिर्देवयानैः ॥ ८

वाजैवाजे । अवत । वाजिनः । नः । धनेषु । विप्राः ।

अच्यताः । ऋतज्ञाः ।

अस्य । मध्वः । पिवत । मादयं ध्वं । तृप्ताः । यात ।

पथिभिः । देवयानैः । ८

ये वाजिन इतस्त्राजका देवा विप्रा मेधापिनोऽच्यता अनरणधर्माश्च ऋतज्ञाः सत्यं जानंत एवंधूताः संतो यूयं वाजैवाजे हवेषु युषेषु नोऽस्मान्भनेषु धननिमित्तेष्ववत ।

पाकवत । ततो ब्रह्मण्य जज्ञो जगुरोयेतजिवं होवं पिवत । होवपाभार्जितर्
 आहवर्धं । ब्रुवं ज्ञप्ता भवत । ततस्तृप्ता ब्रुवं देवयानैर्देवगणनशाधनैः पंचिषि-
 नगिंवात । गच्छत ॥

॥ इति पंचमस्य ऋषेः पंचमो वगः ॥

अर्धो अन्निरिति वृषभे वषं अन्नं पचिष्यन्नापिं ज्ञेयं वैश्वदेवं । अर्धः सप्त
 वैश्वदेवं निस्पृह्यमनसिका ॥ अन्नविनिबोगो वैगिकः ॥ द्वितीये चंदोमे प्रथमस्य
 अर्धो अन्निरिति वैश्वदेवकृतः । सुमितं च । अर्धो अन्नः सुवर्ति वको अर्धं हुत
 क्षा नः हरक्षती पुवायेति प्रथमं । आ० ८, १० । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

अर्धो अन्नः सुमितं वक्षो अत्रेत्प्रतीचि जूषिर्देवतातिमेति ।

मेजाते अर्धो रथ्यं व पंचाश्रुतं होता न इषितां वजाति । ?

अर्धः । अन्नः । सुमितं । वक्षः । अत्रेत् । प्रतीची ।

जूषिः । देवतातिं । एति ।

मेजाते इति । अर्धो इति । रथ्याऽइव । पंचां । श्रुतं । होता ।

नः । इषितः । वजाति । ?

अन्निरंगनादियुषमिषिष्ट अर्धं उद्भवतः सप्त वको पाककस्य सोमः सुवर्ति-
 वक्षदीवां घोषनां सुतिवन्नेत् । अन्नं । शिवतां । प्रतीच्यथिवस्यो जूषिः उनीचां
 प्रजातां अरविभ्रुषोदेवता देवतातिं वक्षमेति । गच्छति । अर्धो आश्रितो अद्या-
 र्धतो पञ्चोवक्षानो पंचां पंचानं वक्षानां रथ्येव रचिनापि वजाति । देवतां ।
 तथैषितः अंमिषितो नोऽक्षदीवो होता श्रुतं वक्षं वजाति । वज्रं । करोतिवर्धः ॥

॥ अथ द्वितीया ।

अ वाहणे सुप्रवा वृषिर्देवामा विप्रयतौ व वीरिंष्ट इवाते ।

विद्यामज्ञावधसंः पूर्वश्रुतौ वाहुः पूवा स्वस्तं निवृत्ताम् ॥ २

प्र । वृ॒जे । सु॒प्र॒याः । व॒र्चिः । ए॒षा । आ ।

वि॒प्र॒प॒ती इ॒वेति॑ वि॒प्र॒प॒ती इव । बी॒रि॒टे । इ॒वा॒ने पू॒ति ।

वि॒शा । अ॒क्षा । उ॒प॒ः । पू॒र्वा॒ङ्ग॑तौ । वा॒सुः । पू॒षा ।

स्व॒प्तये॑ । नि॒यु॒त्वान् ॥ २

एषा वज्रमानानां संवधि सुप्रयाः शोभनाक्षेन युक्तं वर्चिः कुम्भसं प्रवृज्जीः प्र उद्यते । आसात्यत इत्यर्थः । विप्रपतीव । इवेतीदानीपदे । इदानीन्मद्योधानां प्रजानां पातको नियुत्वान् । नियुक्त्येन वज्रना उद्यते । तद्वाच्यायु पूषा च विषां प्रजानां जस्ये जेमायः अक्षेः संवधिव्या उपसः सकाशात्पूर्वङ्गो पूर्वोक्ताङ्गान् सति बीरिटे, तद्विच एथाने । आगच्छता । यद्वा विप्रपतीवेत्युपमा । विषां गन्तव्यायां बीरिटे गये विप्रपतीव राजानो यथागच्छतां तद्वन् । अश्विनपते विद्यानिष्पन्नवत् संवध्यते ॥

। अथ तृतीया ॥

ज॒म॒या अ॒त्र य॒स्य॑ । न॒म॒ द॒वा च॒रा॒व॒न्त॑ । र॒न्नि॒ म॒र्ज॑य॒न्त॑ श॒भ्राः ।

अ॒र्था॒प॒थ॑ अ॒रु॒ज॒य॑ । अ॒गु॒ध्वं॑ श्रो॒तां द॒त॒स्य॑ ज॒ग्मु॒षो॑ नो अ॒स्य ॥ ३

उ॒ग॒याः । अ॒त्र॑ व॒स॒यः॑ । र॒न्त॑ । दे॒वाः । च॒री । अ॒न्त॑रि॒न्धि॑ ।

म॒र्ज॑य॒न्त॑ । श॒भ्राः ।

अ॒र्था॒न् । प॒थः । अ॒रु॒ज॒यः॑ । अ॒गु॒ध्वं॑ । श्रो॒तां॑ । दू॒त॒स्य॑ ।

ज॒ग्मु॒षः॑ । नः॑ । अ॒न्य ॥ ३

वसरां वसुधंजना देवा अत्राश्विनो जमयाः वृषिष्यां रन्त । रमयन्तां । चरी विस्रोथैः तरिन्धि स्थिताः अभ्रा दीप्यमाना नरुतश्च मर्जयन्त । परिचर्यन्ते । हे अरुजयः प्रभूतगन्तः वसवो नरुतश्च अर्थे पथो युद्धदीयान्नागानवागमच्छदधिसुखं यथा भवति तथा अगुध्वं । कुहन । अपि च युगं जग्मुषो युष्मान्प्रति गतवती नोऽज्ञोयस्त्वस्व दूतमान्नेराङ्गानं श्रोत । इष्टवन्त । अग्निर्द्वं वज्रमानानां दूतः सन् देवानां वृषतीत्यर्थः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ते हि यज्ञेषु यज्ञियास जमा सघस्यं विष्ने अभि संति देवाः ।

तां अप्पर उगतो यज्ञग्ने शुटी भगं नासत्या पुरंधिं ॥ ४

ते । हि । यज्ञेषु । यज्ञियासः । जमाः । सघस्यं । विष्ने ।

अभि । संति । देवाः ।

तान् । अप्परः । उगतः । यज्ञि । अग्ने । शुटी । भगं ।

नासत्या पुरंधिं ॥ ४

यज्ञेषु यज्ञेषु ते हि ते खलु प्रसिद्धा यज्ञियासो यज्ञाहो जमा रक्षका विष्ने सर्वे देवाः सघस्यं सघस्यानभिसंति । अभिभवंति । आक्रामंति । हे अग्ने अप्परः अप-
हीवे यज्ञ उगतः कामवपानान्नान्देवाग्यज्ञि । यज्ञ । तथा शुटी ॥ क्षिप्रनामैतत् ॥ क्षिप्रं
अगमेतत्संज्ञकं देवं नासत्या नासत्यावश्विनो च पुरंधिं पुरुषां आतारदिंद्रं च यज्ञ ॥

॥ अथ पं . मी ॥

आग्ने गिरी दिव आ पृथिव्या मित्वं बह वरुणमिंद्रमग्निं ।

आ मणमदितिं विष्णुं मेघां सरस्वतीं भरतीं मादयंती ॥ ५

आ । अग्ने । गिरः । दिवः । आ । पृथिव्याः । मित्वं । बह ।

वरुणं । इंद्रं । अग्निं ।

आ । अर्यमणं । अदितिं । विष्णुं । एषां । सरस्वती ।

भरतः । मादयंती ॥ ५

हे अग्ने त्वं दिवो गृहोकाशकायाद्गिरो गिरीवान् सुव्यान्देवानश्चदीव' यज्ञं
प्राप्तावह । आह्वानं कृह । पृथिव्या अंतरिक्षाप्तावह । वान्देवानिति तदुच्यते ।
विष्णुमेतत्संज्ञकं वरुणं इंद्रं च देवेषु देवतास्वरूपेष्वप्यस्मितं अग्निमखंमण्यमेतत्संज्ञक-
मदितिभदीनां पृथिवी' च विष्णुं च । एवंभूतान्देवाद्देवानश्चाकं वपानानानाभयावावह ।
सरस्वती वान्देवता च भरतश्च मादयंती । अशदीवैः सोत्रैरभिर्भिच जाह्यंत ॥

॥ अथ षष्ठा ।

ररे इव्यं मतिभिर्व्यज्ञियाणां नक्षत्राणामं मर्त्याणामसिन्धुम् ।

घाता रयिमविद्वस्यं सदासां सञ्जीमहि सुव्येभिर्भु देवैः ॥ ६

ररे । इव्यं । मतिःभिः । व्यज्ञियाणां । नक्षत्रं । कामं ।

मर्त्याणां । असिन्धुम् ।

घातं । रयिं । अविद्वस्यं । सदासां । सञ्जीमहि । सुव्येभिः ।

भु । देवैः ॥ ६

व्यज्ञियानां ॥ चतुर्थ्येण षष्ठी ॥ षष्ठाहंभ्यो देवेभ्यो मतिभिरक्षदीवाभिः स्तुतिभिः
सह इव्यं इषी ररे । अस्माभिर्दीयते । मर्त्याणां मनुष्याणामकारं काममभिलाष-
मसिन्धुमप्रतिषप्रवग्निर्नक्षत्रं । अक्षदोषं यज्ञं व्याप्नोति । हे देवा यद्यमविद्वस्यमनु-
पक्षपणीयं सदासां सर्वदा संभजनीयं रयिं धनं भात । अक्षय्यं दम्भं । अन्नापव-
युक्तेभिः सहायभूतैरिह यज्ञे समागतैर्देवैः सञ्जीमहि । वृद्धाः । इत्यपमार्थं ।
युक्तेभिर्भु वंशुभिरिव देवैः सञ्जीमहि ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

नू रोदसी अभिष्टुते वसिष्ठैर्ऋतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।

यच्छंठु चंद्रा उपमं नो अकं द्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७

नू । रोदसी इति । अभिस्तुते इत्यभिस्तुते । वसिष्ठैः ।

ऋतवानः । वरुणः । मित्रः । अग्निः ।

यच्छंठु । चंद्राः । उपमं । नः । अकं । द्युयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७

तु अद्य रोदसी व्यावाष्ट्रिष्यो वसिष्ठैरक्षाभिः । पूजां वक्रुवचनं । अभिष्टुते
 अभितः सर्वतः स्तुते अधूता । तथा कृतावानाऽक्षाभिः क्रियमानैर्धैः स्रुपेता वक्रु
 मितं इत्यथैवभूमा देवा अथाभिरभिष्टुता आसन् । अद्वा अ. च्छ्वादका देवा
 न इक्ष्वाभ्यश्चैवर्षीयलक्षपमं सर्गोत्कृष्टं यथाऽतु । दत्तः । अत्रे । प्रतिपादिता ये
 देवास्ते सर्वे ययं नोऽक्षान् अस्तिभिरावनाशेः सदा सधदा पात । पाकथत ॥

॥ इति पंचमस्य ऋषेः षष्ठो वगः ॥

ओ ऋष्टिरिति समप्रं समप्रं अक्षं वांस्रस्यामं त्वैष्टु वं वैष्टुदेवं । ओ ऋष्टिरित्य-
 वृक्षांतं ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

। तत्र प्रथमा ।

• ओ ऋष्टिर्विद्व्याई सर्वतु प्रति स्तोमं दधीमहि तुराणां ।

यद्व्य देवः सविता सवाति स्तमं वा रत्विनी विभाग ॥ १

ओ इति । ऋष्टः । विद्व्या । सं । एतु प्रति । स्तोमं ।

दधीमहि । तुराणां ।

यत् । अद्य । देवः । सविता । सवाति । स्तमं । अय्यः ।

• रत्विनीः । विभाग ॥ १

हे देवा विद्व्या विदधेन त्वदीयेन विज्ञेन वंपाद्या ऋष्टिः सुखरक्षान् ओ आ
 समेत् । आगच्छत । अथवा ऋष्टेर्गवमो विद्व्या विदधे यसे क्रियमाणाभदीया
 स्तुतिर्वृष्टीनागच्छत । ययं तुराणः वयवनां दयाना स्तानं स्तोत्रं प्रतिदधीमहि ।
 कृतीमहि । अद्योदानं सविता देवा ययनं सवाति अक्षय्यं प्रेरयेत् रत्विनो
 दमयोवधनवतं इत्य सविद्व्यास्य धनस्य विभागे दाने स्तम । ययं सवत ॥

। अथ द्वितीया ॥

मितस्तवीवतुषो रोदसी च यमंक्तमंष्टी अयं मा दंदातु ।

इदंष्टु इत्यदंती देवयो वासुध यंसिद्युवैते भगंश्च ॥ २

मित्रः । तत् । नः । वरुणः । रादंसी इति । च । द्याभक्तं ।

इंद्रः । अयमा । ददातु ।

दिदेष्टु । देवी । अदितिः । रेवणः । वासुः । च । यत् ।

नियुवैते इति नियुवैते । भगः । च ॥ २

मित्रो देवो नोऽध्वर्यं तद्वसिष्ठं धनं ददातु । प्रथमस्तु । तथा वरुणो ददातु ।
रेदसी च द्यावापृथिव्यौ च दत्तां । तदेन्द्रो द्युभक्तं द्याभक्तौतमानैः कौत्सिभिः क्षिप्रं
तद्वनं ददातु । अयमा च ददातु । तथा अदितिर्देवो रेवणो धनं दिदेष्टु । तच्च नः स्वभ्यं
दिषतु । वासुच भगवोभ्यो देवो वचनं नियुवैते अस्माज्जितरां योऽभयेतां तद्भवन्मिथि
पूर्वेषु संवत्सः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

सैदुग्रो अस्तु मरुतः स शुर्षो यं मर्त्यं पृथदग्ना अयाथ ।

उतेमग्निः सरस्वती जनुति न तस्यं रायः परो तास्ति ॥ ३

सः । इत् । उग्रः । अस्तु । मरुतः । सः । शुर्षो । यं ।

मर्त्यं । पृथत्पृथग्नाः । अयाथ ।

उत । इत् । अग्निः सरस्वती । जनुति । न । तस्यं । रायः ।

परिऽणता । अस्ति ॥ ३

हे पृथदग्नाः पृथक्पृथक् केनियुगपिज्ञेया अर्च्यन्ते । न एवाद्या व द्या देवां ते ।
एवंभूता हे मरुतो रुद्रपुत्रा देवा य यं मर्त्यं मरुतधर्मोयं यं यजमानमवाध पाकयेन
संस्तु एव यजमान अयोऽस्तु । ओजस्वी भवतु । तथा स दुग्रो मरुवान् भवतु ।
तथासापि अग्निरंगगादिपुण्युक्तो देवः सरस्वती वाग्देवता चेत्याद्याः सर् देवा
इमेन यजमानं जनुति । प्रपतयति । तस्मै यजमानस्य संवत्सिनो रायो धनस्य
अस्ति इति परोता परिऽणता नास्ति । नाश्वतो न अश्वतोऽर्चः ॥

। अथ चतुर्थी ।

अयं हि नेता वरुण ऋतस्य मित्रो राजानो अयमापो धुः ॥

सुहवा देव्यदितिरनवा ते नो अंशो अतिं पर्वन्नरिष्टान् ॥ ४

अयं । हि । नेता । वरुणः । ऋतस्य । मित्रः । राजानः ।

अयमा । अयः । धुरिति धुः ।

सुहवा । देवी । अदितिः । अनवा । ते । नः । अंशः ।

अतिं । पर्वन् । अरिष्टान् ॥ ४

ऋतस्य यज्ञस्य सत्यस्य वा नेता प्रापयितायं हि अयं खलु वरुणश्च निम्नचावना चैते राजानः समया देवा अपोऽस्मादीयं यज्ञादित्यज्यं कर्म धुः । अधुः । दधति । अववा कोनाप्यप्रतिगता देवी द्योतमानादितिरदीना देवमाता सुहवा योभनाङ्गाना भवति । ते वरुणादयो देवा अरिष्टानवाधितान् सतो नोऽस्मानहो इरिन्नमनिपवन् । अतिपारशंठ ॥

। अथ पंचमी ।

अस्य देवस्य मीङ्गुषी वया विष्णोरेषस्य प्रभृथे हविर्भिः ।

विदे हि बहो रुद्रियं महित्वं यासिष्टं वतिरंश्रिनाविरावत् ॥ ५

अस्य । देवस्य । मीङ्गुषः । वया । विष्णोः । एषस्य ।

प्रभृथे । हविः । भिः ।

विदे । हि । बहोः । रुद्रियं । महित्वं । यासिष्टं । वतिः ।

अश्रिणौ । इरावत् ॥ ५

प्रभृथे हविर्भिर्हवीरूपैरश्रैरेषस्य प्रापणीयस्य मीङ्गुषः कामानां सेज्जुर्विष्णोः सर्वदेवात्मकस्यास्य देवस्य । विष्णुः सर्वा देवता इति श्रुतेः । अन्ये देवा वयाः यासां रूप भवन्ति । बहो देवो रुद्रियं बहूस्वर्भि सुखं महित्वं महत्त्वं च विदे हि ।

अज्ञाननापवति खड्ग । अपि च हे अचिन्तो देवो बुवाभिरापत् इदिलंबपासवृत्तं
नतिरक्षदीवं नष्टं वासिष्ठं । अवासिष्ठं । आगच्छतं ॥

। अथ यथी ।

मात्रं पूषन्नाष्टण इरस्यो वरु'नी यद्वातिघाचंश्च रासंन् ।

मयोधुवी नो अर्षंतो नि पांतु वृष्टं परि'त्तमा वातो द्दातु ॥६

मा । अत्र । पूषन् । आऽष्टणे । इरस्यः । वरु'नी । यत् ।

रातिऽसाचः । च । रासंन् ।

मयऽधुवः नः । अर्षंतः । नि । पांतु । वृष्टिं । परि'त्तमा ।

वातः । द्दातु ॥ ६

हे आष्टणे प्राप्रदीप्ते एवभूत हे पूषन् देव अत्राक्षिन्दाने मेरस्यः । विषालं मा
लक्षः । वरु'नी सर्वै'रणीवा सरस्वती रातिघाचय । रातिदीनं । तस्य संभक्तो
देवपत्न्यश्च यजनं रासन् अक्षयं प्रयच्छेयुः । अत्र मा कथा इति पूर्णेषु संबंघः ।
चिंभ वज्रोधुवः सुखस्य नायका अर्षंतो गच्छंतो देवा मोऽसासि पांतु । नितरं
पासव'त् । परि'त्तमा परितो गंता वातो वायुवृष्टिं वृष्टिष्वच्यदकं द्दातु ।
प्रयच्छत्यक्षयं ॥

। अथ सप्तमी ।

नू राहसी अभिष्टुते वसिष्ठैर्ऋतावा'नो वरु'णो मित्रो अग्निः ।

यच्छंतु चंद्रा उपमं नो अर्कं युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥७

नू । राहसी इति । अभिस्तुते इत्यभिःस्तुते । वसिष्ठैः ।

ऋतऽवा'नः । वरु'णः । मित्रः । अग्निः ।

यच्छंतु । चंद्राः । उपमं । नः । अर्कं । युयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७

पूर्व' अग्निः सतीश्रं' अक्षराचंस्तु । व्यापाहविष्णो ब्रह्मादको देवाश्च बसिदैर-
 आभिरभिष्टुता भवन्ति । एतं भूता अक्ष्णादका देवाः सर्वोत्कृष्टमक्षयम् इदम् ।
 अक्षिन्सूक्ते प्रतिपादिताः सर्वे देवा यूयं कल्याणैरक्षाम्भुनंदा पालयन्तु ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे सप्तमो वर्गः ॥

प्रातरग्निमिति सप्तमस्य सूर्यं । अत्राहुः कृष्णिका । प्रातर्भागं जगत्याद्या
 लिंगोक्तदेवतांशोवस्येति । बसिष्ठ ऋषिः । आद्या जगतो धिष्णाश्चिष्टुसः आद्याग्नी-
 द्रादिदेव्या द्वितीयाद्याः पंच भवदेवत्याः सप्तम्युपोदेवत्या । अत्र कोषिदाहः ।
 निवेद्युक्तानो रंगार्त्ता मगच्छन्तं जपेत्सदा । निवेगं विद्यति क्षिप्रं रांगैश्च परिसृच्यते ।
 ऋत्वि० २, २५ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

प्रातरग्निं प्रातरिंद्रं हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विनी ।

प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्रं दुवेम ॥ १

प्रातः । अग्निं । प्रातः । इंद्रं । हवामहे । प्रातः ।

मित्रावरुणा । प्रातः । अश्विनी ।

प्रातः । भगं । पूषणं । ब्रह्मणस्पतिं । पतिं । प्रातरिति । सोमं ।

उत । रुद्रं । दुवेम ॥ १

प्रातरुपः काशेऽग्निं देवं हवामहे । ऋषेः कोतार आहुवाणः । तथा प्रातःकाल
 इंद्रं हवामहे । तथा मित्रावरुणा मित्रावरुणानहोरात्राभिधानिनो देवो प्रतपंथं
 हवामहे । तथा अश्विनो देवानां भिषजो प्रातपंथं हवामहे । तथा प्रातर्भगं देवं
 पूषणं देवं ब्रह्मणस्पतिं मंत्राभिधानिममेतत्संज्ञकं आहुवाणः । तथा प्रातः सोममेत-
 त्संज्ञकं देवदत्तापि च रुद्रं देवं च दुवेम । आहुवाणः ॥

॥ अथ द्वितीया ।

प्रातर्जितं भगमुग्रं दुवेम वयं पुत्रमदितेयीं विधती ।

आभश्चयं मन्वांमानंस्तुरचिद्राजा विषयं भगं भक्षीत्याहं ॥ २

प्रातःऽजितं । भगं । उग्रं । इवेम । वयं । पुत्रं । अदितेः ।

य । विघ्नतां ।

आध्रः । चित् । यं । मन्यमानः । तुरः । चित् । राजा ।

चित् । यं । भगं । भक्षि । इति । आहं ॥ २

यो भगो देवो विघ्नतां विश्वस्य जगती धारको जितं जयशीलशुभसङ्गुचं नदितेः
पुत्रं भगं देवं प्रातःकाल पय वयं इवेम । आह्वयामः । आध्रश्चिता दरिद्रोऽपि
ज्योता यं भगं देवं मन्यमानः स्तुवन् भगं भजनीयं धनं भक्षि भज विभज सङ्गं
देहीत्याह ब्रवीति । तुरश्चित् । तुरतिर्गौतिकायां । प्राप्रधनोऽपि राजा चित् सम्भोऽपि
जनो यं भगं देवं भजनीयं धनं सङ्गं भक्षि देहीत्याह । तं भगं प्रातरप वयं
ह्वेमेति संबन्धः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

भग प्रणेता भग सत्यराधो भगिमां धियमुदेवा ददन्तः ।

भग प्र णी जनय गोभिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवंतः स्याम ॥ १

भगं । प्रनेतरिति प्रनेतः । भगं । सत्यराधः । भगं । इमां ।

धियं । उत् । अथ । ददन्तः । नः ।

भगं । प्र । नः । जनय । गोभिः । अश्वैः । भगं । प्र ।

नृभिः । नृवंतः । स्याम । १

हे भग देव त्वं प्रणेता प्रकर्षेण नेतासि । तादृश प्रणेतेर्हे भग त्वं सत्यराधः
सत्यधनोऽसि । तादृश सत्यराधो हे भग त्वं नोऽस्माभ्यं ददत् कामान्प्रयच्छसि-
षामरुदीयां धियं स्तुतिसुदय । अङ्ग । सफलयुक्तां कुरु । हे भग त्वं गोभिरश्वैश्च
नोऽस्मान् प्रजनय । प्रोङ्गतान् कुरु । हे भग त्वत्प्रसादाद्दयं नृभिर्नृभिः पुत्रादिभि-
र्नृवंतो मनुष्यवंतः प्र स्याम । प्रभवेम ॥

। अथ चतुर्थी ।

उ॒ते॒हा॒नीं॒ भ॒ग॒वं॒त॒ स्या॒मो॒त॒ प्र॒पि॒त्व॒ उ॒त॒ म॒ध्ये॒ अ॒ह्ण॑ ।

उ॒तो॒दि॒ता॒ म॒घ॒व॒न्सूर्य॑स्य॒ व॒यं॒ दे॒वा॒नां॒ सु॒म॒तौ॒ स्या॒म ॥ ४

उ॒त॒ । उ॒हा॒नीं॑ । भ॒ग॒वं॒तः॑ । स्या॒म॒ । उ॒त॒ । प्र॒पि॒त्वे॑ । उ॒त॒ ।
म॒ध्ये॑ । अ॒ह्ण॑ ।

उ॒त॒ । उ॒तः॑ पू॒ता॒ । म॒घ॒व॒न् । सू॒र्य॑स्य॒ । व॒यं॒ । दे॒वा॒नां॑ ।
सु॒म॒तौ॑ । स्या॒म ॥ ४

उतापिचेदानीं अथ भगवंतः स्याम । हे भग भजेन त्वया स्वाग्निना पुक्ता भवेत् ।
ब्रह्मा भगवंतो धनवंतः स्याम । उतापि च प्रपित्वेऽह्नां प्राप्ते पूर्वाह्णे भगवंतः स्याम ।
उतापि चाह्नां रिक्सानां मध्ये मघ्याह्णे भगवंतः स्याम । उतापि च हे मघवन्
धनवन् भग देव सूर्यस्य सबस्य प्रेरकः । देवस्योदितोदितारुदये सति अथ त्वदनु-
पचाद्देवानामिन्द्रादीनां सुमतावतुपह्वयौ स्याम । भवेत् ॥

। अथ पंचमी ॥

भ॒गं॑ ए॒व॒ भ॒ग॒वां॑ अ॒स्तु॒ दे॒वा॒स्तो॒न॒ व॒यं॒ भ॒ग॒वं॒तः॑ स्या॒म ।

तं॒ त्वा॑ भ॒ग॒ सर्व॑ इ॒ज्यो॒हवी॑ति॒ स॒ नी॑ भ॒ग॒ पुर॑ए॒ता भ॑वे॒त् ॥ ५

भ॒गः॑ । ए॒व॒ भ॒ग॒वान् । अ॒स्तु॒ । दे॒वाः॑ । ते॒न॑ । व॒यं॒ ।

भ॒ग॒वं॒तः॑ । स्या॒म॒ ।

तं॑ । त्वा॑ । भ॒गः॑ । सर्वः॑ । इ॒त् । जो॒हवी॑ति॒ सः॑ । नः॑ ।

भ॒गः॑ । पुरः॑ए॒ता॒ भ॒व॒ । इ॒ह॑ ॥ ५

हे देवा भगो देव एव भगवान् धनवानस्तु । तेन भजेन देवेन धनेन वा अथ
भगवंतः स्याम । धनवंतो भवेत् । हे भग तं प्रसिद्धं त्वा त्वां यवं इत्यर्थं एव जनो
जोहवीति । ऋषं पुनः पुनर्वाङ्मयति । हे भग देव स त्वमिन्द्राग्निन्यज्ञे मोक्षार्कं
पुरएता पुरोर्गता भव ॥

॥ अथ धन्वी ॥

समध्वरायोषधीं नमंत दधिक्वावेव शुचये पदाय ।

अर्वाचीनं वसुविदं भगं नो रथमिवाश्वं वाजिनं वा वहेतु ॥ ६

सं । अध्वराय । उषसः । नमंत । दधिक्वावाऽऽव । शुचये ।
पदाय ।

अर्वाचीनं । वसुविदं । भगं । नः । रथं । अश्वः ।
वाजिनः । वा । वहेतु ॥ ६

शुचये शुचाय मननयोन्याय पदाय स्थानाय दधिक्वावेवान्धो यथा तथोपस्य
उषोदेवता अध्वरायाश्चदीयाय यागाय संनमंत । संगच्छंतु । वाजिनो वेगवतोऽश्वो
रथमिव रथं यथा तथोपसाऽर्वाचीनमश्वदभिमुखं वसुविदं धनस्य प्रापकं भगं देवं
नोऽस्मान्प्रत्यावहेतु । आनयंतु ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

अश्वानतीर्गीमंतीर्न उषासो वीरवतीः सदमुच्छंतु भद्राः ।

घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७

अश्वोऽवतोः । गोऽमंतीः । नः । उषसः । वीरवतीः । सदं ।
उच्छंतु । भद्राः ।

घृतं दुहानाः । विश्वतः । प्रपीताः । यूयं । पात ।
स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७

भद्रा भजनोया उषस उवादेवता अश्वानतीरवत्योऽश्वसङ्घिताः सत्यो गीमतीर्गी-
मत्यश्च वीरवतीर्वीरवत्यः पुत्रादिजनोपेताश्च भवत्यो नोऽस्मभ्यं सदं सर्वदोच्छंतु ।
व्युच्छंतु । नैयं तमो विप्रासयंतु । कीदृश्यः । घृतसदकं दुहानाः सिचंत्यो विश्वतः
सर्वे मूर्धेः प्रपीताः प्रवृष्टाः । एवंभूता उषसलक्ष उच्छंतु । अश्वान् सूक्ते प्रतिपादितः
सु सुवे देवा यूयं नोऽस्मान् सदा सर्वदा स्वस्तिभिः कल्पयथैः पात । पाककल ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठोऽष्टको षष्ठः ॥

प्र ब्रह्माण इति षड्वचं नवमं सूक्तं पवित्रस्यार्धं त्रैलोक्यं वैश्वदेवं । अत्रानुक्तं ॥
 य ब्रह्माणः षड्वैश्वदेवं त्विति ॥ सूक्तविनियोगो सैंगिकः ॥ तृतीये ऋदोमे प्रथमसूक्ते
 ३ः ब्रह्माण इति वैश्वदेवसूचकः । सूक्तं य ॥ ३ ब्रह्माणो अंगिरसो नक्षत्रं सरस्वतीं
 वैश्वदेवंतौ वृषन्ते । आ० ८. ११. । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र ब्रह्माणो अंगिरसो नक्षत्रं प्र क्रन्दतुर्नभन्यस्य वेतु ।

प्र धेनवं उदमुतो नवंत युज्यातामद्रीं अध्वरस्य पेशः ॥ १

प्र । ब्रह्माणः । अंगिरसः । नक्षत्रं । प्र । क्रन्दतुः । नभन्यस्य ।
 वेतु ।

प्र । धेनवः । उदमुतः ॥ नवंत । युज्याताः । अद्री इति ।
 अध्वरस्य । पेशः ॥ १

ब्रह्माणोऽंगिरस एतस्मात्प्रका ऋषयः प्र नक्षत्रं सर्वत्र व्याप्नुवन्तु । क्रन्दतुः
 पर्याप्तो नभन्वस्य स्रोतस्याऽद्रीयं स्रोत्रं प्र वेतु । प्रकर्षणे ऋतुः । धेनवः प्रीणयिष्यो
 यद्य उदमुत उदकानि सिञ्चन्त्यः प्रनवंत । वृषन्तु । अद्री आद्रियन्तो पत्नीवर्जमाना-
 अध्वरस्य यज्ञस्य पेशो रूपं युज्यातां । योजयेतां ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

सुगस्तं अग्ने सनवित्तो अध्वां युञ्ज्वा सुते हरितो रोहितं च ।

ये वा सद्यंवरुषा वीरवाहो हुवे देवानां जग्निमानि सन्तः ॥ २

सुःषः । ते । अग्ने । सनवित्तः । अध्वां । युञ्ज्वा । सुते ।

हरितः । रोहितः । च ।

वे । वा । सद्यं । वरुषाः । वीरवाहः । हुवे । देवानां ।

जग्निमानि । सन्तः ॥ २

हे अग्ने सनविष्णुः कनाच्चिरकाशादारभ्य त्वत्पत्ने त्वदीयोऽध्या माग्ः सुगः सुष्टु
 गंतव्यो भवतु । किंच हरितः श्यामवर्णो रोहितश्च लोहितवर्णोश्चेत्युभयविधा वे वा
 वे च ते त्वदीया अन्वाः सद्मन् सद्मनि यज्ञग्दहे वीरवाहो वीरं शूरं त्वां वदंतोऽरुषाः
 आरोचमाना भवति तांश्च त्वं सु यंक्ष्व । त्वदीये रथे सुष्टु संयोजय । निसत्तो यज्ञग्दहे
 निषस्योऽहं होता सन् देवानामिंद्रादोना अनिसा (नि) जनान् संचाक्षुवे ॥
 आक्षुयामि ॥

॥ अथ तृतीया ॥

समुं वो यज्ञं महयन्नमीभिः प्र होतां मंद्रो रिरिच उपाके ।

वजस्र सु पुर्वणीक देवाना यज्ञियांमरमतिं वदत्याः ॥ ३

सं । ऊं इति । वः । यज्ञं । महयन् । नमःऽभि । प्र । होतां ।

मंद्रः । रिरिचे । उपाके ।

वजस्र । सु । पु०ऽपनीक । देवान् । आ । यज्ञियां ।

अरमतिं । वदत्याः ॥ ३

हे देवा वो युष्माकं यज्ञं नवोभिनंसस्कारयुक्ता इमे स्तोतारो वा यजमाना वा सं
 महयन् । सस्यक् पूजयति । उ इति पूरकः । मंद्र स्तुतिशील उपाकेऽस्माकं समीपे
 स्थितोऽकदीयो, होता प्ररिरिचे । अन्धेभ्यो होतृभ्योऽतिरिच्यते । हे यजमान त्वं
 देवान् सु सुष्टु यजस्र । हे पुर्वणीक वदतेजस्रिअग्ने त्वं यज्ञियां यज्ञाहोमरमतिं
 धूमिमावदत्याः । आपतंय । तथा च निगमांतरे । आ नो महीमरमतिं सजोषाः ॥
 ऋग्वे० ५, ४३, ६ । इति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

वदा वीरस्य देवतो दुरोणे स्त्रीनश्रीरतिथिराचिकेतत् ।

सुप्रौतो अग्निः सुधितो इम आ सु विशे दांति वार्यमियत्थै ॥ ४

यदा । वीरस्य' । देवतः । दुरोणे । स्योनशीः । अतिथि ।

आऽचिकेतत् ।

सुप्रोतः । अग्निः । सुधितः । इमे । आ । सः । विशे ।

दाति । वार्य' । इयत्यै ॥ ४

अतिथिः सर्वेभ्योऽतिथिभूरोऽग्निर्यदा वीरस्य वीरकस्य स्तोत्राणां प्रेरयित्वा धवतो
हविष्मतो यजमानस्य दुरोणे ष्टहे स्योनशीः सुखेन शयनीय आचिकेतत् प्रज्ञायते ।
अग्निर्दमे यज्ञष्टहे सुधितः आकारधार्ये । सुनिहितश्च सुष्टु निहितः सन् यदा
सुप्रोतो भवति तदा सोऽग्निरियत्या उपगच्छत्यै विशे प्रजाधे वार्यं परपीयं धनं
दाति । ददाति । प्रथच्छति ॥

। अथ पंचमी ।

इमं नो अग्ने अध्वरं जुषस्व मरुत्स्विद्रे' यशसं कृधी नः ।

आ नक्तां वरिहः सदतामुषासोशंतां मित्रावरुणा यजेह ॥ ४

इमं । नः । अग्ने । अध्वरं । जुषस्व । मरुत्स्वि । इद्रे' ।

यशसं' । कृधि । नः ।

आ । नक्तां । वरिहः । सदतां । उषसां । उशंतां ।

मित्रावरुणा । यज । इह ॥ ५

हे अग्ने त्वं नोऽस्मादीयमिममध्वरं यशं जुषस्व । सेवस्व । किंच मरुत्स्विद्रेऽस्य
सखिभूतेषु देवेभिर्द्रे च यशसं यद्योयुक्तं हविर्लंबणान्वरं नोऽस्मादीयं यशं हे अग्ने त्वं
कृधि । कुरु । स्यापयेत्यर्थः । तथा नक्तांरत्रिसोपसा दिवसश्च । अहनिंश्च इत्यर्थः ।
वरिहंश्चैषि जुषस्व आसदतां । उपविशतां । अपि च हे अग्ने उशंतांशंतां यज्ञ-
विष्मतो मित्रावरुणा मित्रावरुणौ देवाविष्वाभिम्यज्ञे यज । पूजय ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

ए॒वाग्निं॑ स॒हस्रं॑ । वसि॒ष्ठो रा॒यस्का॑मो वि॒श्वऽस्र॑रस्य स्तौत् ।

दूषं॑ र॒यिं प॑प्रथहाजंम॒स्त्रो यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा नः ॥ ६

ए॒ष । अ॒ग्निं । स॒हस्रं॑ । वसि॒ष्ठः । रा॒यः॑ऽका॑मः ।

वि॒श्वऽस्र॑रस्य । स्तौ॒त् ।

दू॒षं । र॒यिं । प॒प्रथ॑त् । वा॒जं । अ॒स्त्रे इति॑ । यू॒यं । पा॑त ।

स्व॒स्तिभिः॑ । सदा॑ । नः ॥ ६

वसिष्ठ एतदाख्य षष्ठी रायस्काजः पञ्चादिधनामीच्छन् एषैवसृक्तप्रकारेण सहस्रं । सङ्घो बलं । तस्य पुत्रं । तद्वं तमिति वा । अग्निं देवं विश्वास्त्ररस्य पुरुषरूपस्य धनस्य लाभाय स्तौत् । एवंभूतोऽग्निरस्त्रे अस्त्रभ्यनिवगच्छं रयिं धनं वाजं बलं च पप्रथत् । प्रथयत् । विश्वारथत् । ददातित्यर्थः । अस्त्रिन्सूक्ते प्रतिपादिताः सर्वे देवा यूयमस्त्राभ्यन्कल्याणैः सर्षदा पालयत ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठ्यं नवमो वर्गः ॥

प्र षो यज्ञेष्विति पंचमं दशमं सृक्तं वसिष्ठस्यापि त्रैलोक्यं वैश्वदेव । प्र षः पंचेत्यनुक्रमात् ॥ सृक्तविनियोगो लैंगिकः ॥ प्रथमे कंदोने प्रथमं स्रष्टे प्र षो यज्ञेष्विति वैश्वदेवसृष्टः । सृक्तितं च । प्र षो यज्ञेषु देवयंतो अर्चन् प्र षोदसा धावसा स्रष्ट एषेति प्रथमं । आ० ८. ९. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र षो॑ य॒ज्ञेषु॑ दे॒वय॑न्तो अ॒र्चन्द्वा॒वा न॑मोभिः पृथि॒वी दू॒षधै॑ ।

येषां॑ ब्रह्मा॒ख्यसं॑मानि वि॒प्रा वि॒ष्वं ग्वि॑यन्ति॒ वनि॑नो न श्या॒क्षाः ॥ १

॥ अथ तृतीया ।

आ पुत्रासो न मातरं विभृत्वाः सानौ देवासौ बर्हिषः सदंतु ।

आ विश्वाचीं विद्व्यामनक्तुग्ने मा नी देवताता सृधंस्तः ॥ १

आ । पुत्रासः । न । मातरं । विऽभृत्वाः । सानौ । देवासः ।

बर्हिषः । सदंतु ।

आ । विश्वाचीं । विद्व्यां । अनक्तु । अग्ने । मा । न ।

देवताता । सृधंः । कऽरिति कः ॥ १

मातरं जननीं विभृत्वा विशेषेण भर्तव्याः पुत्र सो न पुत्रा इव तददस्माकं
अरणीया देवासो देवा बर्हिषः क्रयमयस्य वेद्याभास्तीर्यस्य सानावुजते देव आसदंतु ।
सपविशंतु । हे अग्ने विद्व्यां यज्ञयोग्यां त्वदीयां ज्वालां विश्वाचीं विश्वं सर्वं
वृषिरं चति गच्छतीति विश्वाची जुष्टः । आनक्तु । आ समंतात्त्रिंशत् । देवताता
देवतातो युक्ते नोऽस्माकं सृधो हिंसकान् हे अग्ने त्वं मा कः । मा कार्षीः ।
यज्ञवाचको देवतातिशब्दोऽत्र संप्राप्ते वर्तते ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

ते सौषपंत जोषमा यजत्रा ऋतस्य धाराः सुदुघा दुहानाः ।

ज्येष्ठं वो अथ मघ आ वसूनामा गंतन समंसो यति छ ॥ ४

ते । सौषपंत । जोषं । आ । यजत्राः । ऋतस्यं । धाराः ।

सुऽदुघाः । दुहानाः ।

ज्येष्ठं । वः । अथ । मघः । आ । वसूनां । आ । गंतन ।

सऽमंसः । यति । स्य ॥ ४

यजत्रा यजनोवाच रंङ्गाद्यो देवा ऋतस्योदकस्य सुदुघाः छलेन दोग्धुं यज्या
धारा दुहाना वर्धते जोषं पयोमं यथा भवति तद्यःसौषपंत । सपतिः परिचरणाद्यः

स्तुतिभिरा समंतात्पर्यं चोचरन् । अस्याग्परिचरणं कुर्वन् । स्त्रीकुर्वन्विति वाचत् ।
 अद्यास्मिन्दिने ते देवा वसूनां धनानां मध्ये ज्ज्वेष्टं अष्टं वो युष्मदीयं गच्छो मंघनीयं
 धनमागच्छतु । यूयमपि समनसस्तुल्लभतव संत आगंतन । आगच्छत । हे देवा
 यूयं - - - आगंतनेति संवंधः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

ए॒वा नो॑ अ॒ग्ने वि॒क्ष्वा दं॒शस्य॑ त्वया॒ वयं॑ स॒हसा॑व॒न्नास्त्राः॑ ।

रा॒या यु॒जा स॒धमा॑दो अ॒रिं॒ष्टा य॒ यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ स॒दा नः॑ ॥५॥

ए॒व । नः॑ । अ॒ग्ने । वि॒क्षु । आ । दं॒शस्य॑ । त्वया॒ । वयं॑ ।

स॒हसा॑व॒न् । आ॒स्त्राः॑ ।

रा॒या । यु॒जा । स॒धमा॑दः । अ॒रिं॒ष्टाः । य॒ यं । पा॑त ।

स्व॒स्तिभिः॑ । स॒दा । नः॑ । ५

हे अग्ने एवैषं स्तुतस्त्वं विक्षु प्रजासु मध्ये नोऽस्माभ्यमादशस्य । धनमभिप्रयच्छ ।
 हे सहसावनु वलनवग्ने त्वयास्त्रा अस्त्रजा वयं युजा नित्ययुक्तेन राया धनेन
 सधमादः सह वाद्यंतोऽरिष्टा अस्तिंसिता भवेम । अस्मिन्सूक्ते प्रतिपादिताः सर्वे
 देवा इयं नोऽस्मान्कल्याणैः सर्वदा पालयत ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठ्ये दशमो वर्गः ॥

दधिक्रां व इति पंचममेकादशं सूक्तं वसिष्ठस्यापि दधिक्राख्यदेवताकं । आद्या
 जगती सा तु दधिक्रादिलिंगोक्तदेवताका शिष्टाश्चतस्रस्त्रिदशुभः । अनुक्रम्यते च ।
 दधिक्रां दाधिक्रं जगत्याद्या लिंगोक्तदेवतेति ॥ गतो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

द॒धि॒क्रां वः॑ प्र॒थम॑मश्विनोषसंमग्निं स॒मिं॒द्रुं भ॑ग॒मू॒तये॑ ह॒वे ।

इं॒द्रं वि॒ष्णुं॑ पू॒षणं॑ ब्र॒ह्म॑ण॒स्पतिं॑सा॒दित्या॑न्द्यावा॒ष्टथि॑वी

अ॒पः । स्वः॑

दधिः॑क्रां । वः । प्रथमं । अग्निना । उपसं । अग्निं । संऽऽहुं ॥
भगं । जतये । हुवे ।

इंद्रं । विष्णुं । पूषणं । ब्रह्मणः । पतिं । आदित्यान् ।
द्यावापृथिवी इति । अपः । स्वः । रिति । स्वः ॥ १

हे सोतारो यो युष्माकभूतये रक्षणाय प्रथमं दधिक्रामन्वाभिमानिनीं देववां
ह्वे । आह्वयामि । ततोऽग्निनाम्निदेवावुपससुषोदेवता च सगिहं सव्यग्दीप्तमग्निं
च भगमेतदाख्यं देवं आह्वयामि । इंद्रं विष्णुं पूषणं च ब्रह्मणस्पतिमादित्यान्
द्यावापृथिवी अपउदकदेवताः स्व स्वर्थमित्येतान्देवानाह्वयामि ॥

। अथ द्वितीया ॥

दधिक्रामु नमसा बोधयंत उदीराणा यज्ञमुपप्रयंतः ।

इडां देवीं बर्हिषि सादयंतोऽग्निना विप्रां सुहवा हुवेम ॥ २

दधिः॑क्रा । जं इति । नमसा । बोधयंतः । उत्-दीराणाः ।

यज्ञं । उपऽप्रयंतः ।

इडां । देवीं । बर्हिषि । सादयंतः । अग्निना । विप्रां ।

सुहवा । हुवेम ॥ २

दधिक्रामेतच्चाभकमन्त्रविशेषं देवं नमसा सोत्रेण बोधयंतः प्रज्ञापयंत उदीराणाः
प्रेरयंतो यज्ञं यागमुपप्रयंत उपक्रमभाषा यवं बर्हिषोडां इवीरूपा देवीं सादयंत
आस्यापयंतः सुहवा घोभनाह्वानो विप्रा विप्रो मेधाविनाः अग्निनाम्निनीं देवीं ह्वेम ॥
आह्वयाम । उ इति पूरणः ॥

। अथ तृतीया ॥

दधिक्रावीणां बुधुघानो अग्निमुप । सुव उपसं सूर्यं गां ।

ब्रह्मं मांश्चतोर्वरुणाश्च बभ्रुं ते विश्वामाह रिता यविः ॥ ३

दधिऽक्रावाणां । वसुधानः । अग्निं । उपं । सुवे । उपर्षं ।

सूर्यं । गां ।

ब्रह्मं । मंस्यतोः । वरुणस्य । बभ्रुं । ते । विश्वा । अस्मत् ।

दुःसृता । यवग्रंथं ॥ ३

दधिक्रावाणामश्वविशेषं वसुधानो स्तोत्रेण बोधयत्तद्वसुधे देवस्युपसुवे । उपस्तौषि
तथा सोमस्युपदेवतां सूर्यं सर्वस्य प्रेरकं देवं गां भूमिं वाग्देवतां वा । एवंभूतान्देवा-
नहस्यस्तौषि । मंस्यतोः अन्यमानान् सुवतो जनान् चेतयते जानातीति यद्वाभिमन्य-
मानांश्चातयते नाशयतीति मंस्यतुः । तस्य वरुणस्य ब्रह्मं महत्तं बभ्रुं पिंगलवर्णमश्वं
तस्यानघनार्थमहस्युपसुवे । ते देवा अस्मदस्मत्तो विश्वा विश्वानि सर्वाणि दुरिता
दुरितानि पापानि यवग्रंथं । पृथक्पृथक् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

दधिक्रावा प्रथमो वाज्यर्षीश्चे रथानां भवति प्रजानन् ।

संविदान उपसा सूर्येणादित्येभिर्वसुभिर्गङ्गिरोभिः ॥ ४

दधिक्रावा । प्रथमः । वाजी । अर्षी । अर्षे । रथानां ।

• भवति । प्रजानन् ।

संविदानः । उपसा । सूर्येण । आदित्येभिः । वसुभिः ।

अङ्गिरःभिः ॥ ४

प्रथमः सर्वेषामश्वानां सुखी वाजी भीमगन्धर्वो गमनशीलः दधिक्रावाश्वरूपो
देवः प्रजानन् रथसंयोजनीयांस्तान्मानश्वानधिष्ठाय ज्ञातव्यानि सभ्यक् जानन्
रथानामये प्रहस्यो भवति । कीदृशोऽस्यः । उपसोः देवतया सूर्येण सर्वस्य प्रेरकेण
देवेनादित्येभिरादित्येव वसुभिर्गङ्गिरोभिर्देवैः सह स्तोत्रव्यैर्हविषश्च संविदानः
सभ्यक् जानन् । ऐकनर्त्तं प्राप्त इत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

आ नो दधि॒क्राः प॒थ्याम॒न॒क्त॒तस्य॒ पंथा॒म॒न्वे॒तवा॒ उ ।

शृ॒णोतु॑ नो॒ दै॒व्यं श्रे॒ष्ठी अ॒ग्निः शृ॒ण्वंतु॑ वि॒ष्ठी म॒हिषा॑

अ॒मू॒राः ॥ ५

आ । नः । दधि॒क्राः । प॒थ्या । अ॒न॒क्त॒ । कृत॑स्य । पंथा॑ ।

अनु॑एतवै । ऊ॑ इति ।

शृ॒णोतु॑ । नः । दै॒व्यं । श्रे॒ष्ठी । अ॒ग्निः । शृ॒ण्वंतु॑ । वि॒ष्ठी ।

म॒हिषाः । अ॒मू॒राः ॥ ५

दधि॒क्रा अ॒श्वरूपो॑ देव ऋतस्य यज्ञस्य पंथां पंथानं मार्गमन्वेतवा अतु॒रंतुं॑ प्रवृत्तानां नोऽ॒न्नाकं॑ प॒थ्यां प॒दनी॒मातु॑क्तु । उ॒दके॒नासि॑चत । उ इति पूरणः । दै॒व्यं श्रेष्ठी॑ देवसंबन्धि बलनीडप् पौऽग्निर्नोऽ॒क्रदी॒यं च॒वं शृ॒णोतु॑ । अ॒मू॒रा अ॒मू॒डा म॒हिषा॑ म॒हा॒तो पि॒त्रे स॒र्वे दे॒वा अ॒स्मदी॒यं च॒वं शृ॒ण्वंतु॑ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थं एकादशो वगः ॥

आ देवो याविति चतु॒र्ष्वं हा॒दयं॑ सू॒क्तं॑ म॒सि॒ष्ट॒व्याभं॑ स॒वि॒त॒दे॒वता॑कं त्रै॒लु॒भं । आ दे॒वच॒तु॒ष्कं॑ सा॒वि॒त्रनि॒त्यनु॒क्रा॒तं ॥ ब्यू॒ङ् हे॒ द॒श॒रा॒त्रे च॒तु॒र्षेऽ॒हनि॑ वै॒श्वदे॒वश॒र इ॒दं सा॒वि॒त्रनि॒विज्ञानं॑ । सू॒त्यते॑ हि । च॒तु॒र्षेऽ॒ह॒न्या दे॒वो या॒तु - - - । आ० ८, ८ ॥ - - इत्ये॒षा व॒पातु॒वाक्या॑ । सू॒त्रि॒तं च । आ दे॒वो या॒तु स॒वि॒ता सु॒र॒तः॑ स॒ वा नो दे॒वः स॒वि॒ता स॒हा॒वा । आ० ३, ७ ॥ अ॒श्व॒म॒घेऽनु॒स॒व॒नं ति॒स्रः॑ सा॒वि॒त्र्य इ॒त्ययः॑ । तत्र द्वि॒ती॒यस्या॒मि॒ष्टो या॒ज्छे॒यं । सू॒त्रि॒तं च । य इ॒वा वि॒श्वा आ॒ता॒न्या दे॒वो या॒तु । आ० १०, ६, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ दे॒वो या॒तु स॒वि॒ता सु॒र॒तोऽ॒तरि॒क्ष॒मा व॒ह॒मानो॑ अ॒श्वे॑ ।

उ॒क्ते॑ द॒धानो॑ न॒द्या॑ पु॒रणि॑ नि॒वेश॒यन् च॑ प्र॒सु॒वन् च॑ भूमं ॥ १

आ । देवः । यातु । सविता । सुरत्र । अंतरिक्षमाः ।

वहमानः । अश्वैः ।

इस्ते । दधानः । नयी । पुरुषि । निवेशयन् । च ।

प्रसुवन् । च । भूमं । १

सुरत्रः शोभनरत्नोपेतोऽंतरिक्षमाः सकीयेन तेजसांतरिक्षस्य पूरविताश्वैः सकीयेवाश्वैर्वहमान उह्यमानः सविता सर्वस्य प्रेरको देव आयातु । आगच्छतु । कीदृशः । नयी नयीणि मनुष्यद्वितानि पुरुषि मङ्गनि धनानि इस्ते पाणौ दधानो दातुं धारयन् भूम भूतानि निवेशयन् च रात्रिषु स्ते स्थाने स्थापयन् प्रसुवन् आहःसु प्रेरयन्च । एवंभूतः सविता देव आयातु ॥

॥ अत्र द्वितीया ॥

उदस्य बाह्व शिथिरा वृहतां हिरण्यया दिवा अंतां अनटां ॥

नूनं सो अं स्य महिमा पनिष्ट सूरः स्वदमा अमुं दादपस्यां ॥ २

उत् । अस्य । बाह्व इति । शिथिरा । वृहतां । हिरण्यया ।

दिवः । अंतां । अनटां ।

नूनं । सः । अस्य । महिमा । पनिष्ट । सूरः । चित् । अस्मै ।

अमुं । दात् । अप स्यां ॥ २

शिथिरा शिथिलो दानार्थं प्रसारितो वृहता वृहंतौ महतां हिरण्यया हिरण्ययोः सूर्यामयावस्य सवितुः संबन्धिनो बाह्व इस्तौ दिवोऽंतरिक्षातान् पदं तानुदनां । अर्चुं संतो व्याघ्रवतां । नूनमद्यास्त्रेहभूतस्य सवितुः स तादृशो महिमा महत्त्वं पनिष्ट । अस्माभिः स्तूयते । सूरश्चिदूर्योऽप्यस्मै सवितेऽपस्यां कर्मेन्द्रामनुदात् ॥ अनुदशात् ॥

सावित्रे पथौ पुरोडाशस्य ऋषिर्भोः स घा न इति हे अहवाक्ये । स्रुतं पूर्वं ह-
दाहृतं ॥ आश्वमेधिकीषु सावित्रेऽष्टिषु तृतीयस्याग्निष्टाविमे एव याज्यानुवाक्ये ।
स्रुतितं च । स घा नो देवः सविता सहावेति हे । आ० १०. ६. ॥ इति ॥

॥ सैषा सूक्ते तृतीया ॥

स घा न देवः सविता सहावा साविषद्वसुपतिर्वसूनि ।

विश्वयमागो अमर्तिमरुचीं मर्तभोजनमधं रासते नः ॥ १

सः । घा नः । देवः । सविता । सहऽवा । आ । साविषत् ।

वसुऽपतिः । वसूनि ।

विऽश्वयमागः । अमर्ति । मरुचीं । मर्तभोजनं । अधं ।

रासते । नः ॥ ३

सहावा । तेजोऽंतराय्यभिभासुकं तेजो यस्य सः । वसुपतिर्धनानां पासकः स
सविता देवो नोऽस्यभ्यं वसूनि धनान्यासाविषत् । आ समंतात्प्रेक्षति । सेति पूरुषः ।
स सविता देव परुषो विस्तीर्णगमनाममर्तिं रूपं । दीप्तिमित्यर्थः । विश्वयमागो
निषेवमागः सन् अधाधुना नोऽस्यभ्यं मर्तभोजनं मनुष्याणां भोगयोग्यं धनं रासते ।
ददातु ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

इमा गिरः सवितारं सुजिह्वं पूर्णगंभस्तिमीडते सुपाणिं ।

चित्रं वयो वृहदग्ने दधातु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ४

इमाः । गिरः । सवितारं । सुजिह्वं । पूर्णगंभस्तिं ।

ईडते । सुपाणिं ।

चित्रं । वयः । वृहत् । अग्ने इति । दधातु । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ४

इमा रूद्रभूता गिरः स्तुवन्ति स्तुवन्तीति गिरः स्तोत्रः प्रजाः । यद्देवाः
स्तुतिरूपा वावः सुजिह्वं शोभनजिह्वं । शोभनवाचनित्यर्थः । पूर्णगभस्तिं संपूर्णधन-
वृत्तं सवितारं देवमोहते । स्तुवन्ति स च सविता चित्तं चायनीयं बृहस्पतश्चन्द्रोऽज्ञ-
मणे असासु दधातु । यद्वाशे असाभ्यं प्रयच्छतु । हे सवितृप्रसूता देवा यूयं नोऽस्मान्
अस्माभिः कल्याणैः सदा सर्वदा पात । प. ख. १८ ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे द्वादशो वरगः ॥

इमं रुद्रायेति चतुष्टयं त्रयोदशं स्रक्तं वसिष्ठस्यार्धं रुद्रदेवताकं । अंत्या त्रिष्टुप्
शिष्टा जगत्यः । तथा चतुष्टयमपिका । इमा रौद्रं त्रिष्टुवंतमिति ॥ मूलगवादिषु
रौद्रधरोष्वनेन स्रक्ते नोदीधी दिशुपस्थेया । स्रस्यते हि । इमा रुद्राय स्थिरधन्वने
इति सर्वरुद्रघोषु दिशासुपस्थानं । ऋ० सू० ४, ९. । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

इमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः क्षिप्रैर्वे देवाय स्वधाध्वै ।

अषाड्हाय ससमानाय वेधसे तिम्राधुधाय भरता

मृणोत नः । ।

इमाः । रुद्राय । स्थिरधन्वने । गिरः । क्षिप्रैर्देवैः । देवाय ।

स्वधाध्वै ।

अषाड्हाय । ससमानाय । वेधसे । तिम्राधुधाय ।

भरत । मृणोत । नः ॥ १

हे अश्वदीया स्तोतारो बृहनिवा गिरः स्तुती रुद्रायैतज्ज्ञानकाय देवाय
भरत । धारयत । कोडयाव । स्थिरधन्वने इदधनुष्काय क्षिप्रैर्वे घीघ्रगात्रिवापाय
अषाध्वैऽवः ११ ऋहाय कान् अश्वभिभूताय ससमानाय अश्वपात्रिभिभिन्ने वेधसे
विधत्से तिम्राधुधाय तीम्राधुधाय । अश्वभूताय रुद्राय स्तुतीभरत । स च रुद्रो
नोऽश्वदीयाः स्तुतीः प्र बो १ ॥

विद्युदधनिरूपा हेतिः प्लया चित्वा चित्तौ वा चरति वर्तते सा दिद्युत् नोऽस्मा-
न्परिहृषक् । परिन्त्यजतु । अपि च हे स्वपिवात ते तव सङ्घं प्लनि भेषजा
भेषजानि यान्यौषधानि संति तान्यस्मभ्यं प्रयच्छेति शेषः । नोऽस्माकं तोक्तेषु युक्तेषु
तनयेषु च ना रिरिपः । हिंसां ना कथाः ॥

। अथ चतुर्थी ।

मा नो वधी रुद्र मा परां दा मा ते भूम प्रसिंतौ ङीड़ितस्यं ।

आ नो भज वर्हिषिं जीवशंसि ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ४

मा । नः । वधीः । रुद्र । मा । परां । दाः । मा । ते ।

भूम । प्रसिंतौ । ङीड़ितस्यं ।

आ । नः । भज । वर्हिषिं । जीवशंसि । ययं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ४

हे रुद्र त्वं नोऽस्मान्मा वधीः । ना हिंसोः । तथा मा परादाः । मा च त्वाणोः ।
अपि च ङीड़ितस्य ऋषस्य ते तव प्रसितौ प्रकर्षेण बंधने वयं च मा भूम । किंच
जीवशंसि जीवैराशंसनीये वर्हिषि यज्ञे नोऽस्मान्माभज । भागिनः कुरु । हे रुद्रप्रसुखा
देवा यूयं नोऽभान्कल्याणैः सर्वदा पालयत ॥

॥ इति वंशस्य चतुर्थे त्रयोदशो वर्गः ॥

आपो यं व इति चतुष्टयं चतुर्दशं प्लक्त्वं वसिष्ठस्यापि त्रैष्टुभस्यदेवताकं ।
आपो यज्ञापन्नित्तुक्त्वं च ॥ गतो विनियोगः ॥

। तत्र प्रथमा ॥

आपो यं वः प्रथमं देवयंतं इंद्रपानं मूर्ध्निमल्लखतेडः ।

तं वो वयं शुचिं सरिप्रमद्य घृतप्रषं मधुमंतं वनिम ॥ १

आपः । यं । वः । प्रथमं । देवयंतः । इंद्रपानं । जमिं ।

अक्षयत । इडः ।

तं । वः । वयं । शुचिं । अरिप्रं । अद्य । घृतप्रथं । मधुमंतं ।

वनेम ॥ १

देववंतो देवानिच्छंतोऽध्वयं वो हे आपो हे अद्देवता वो युष्माकं कार्यभूतमिंद्र-
पानभिंद्रेण पातव्यमिडं इडाया भूष्याः संभूतं यमूर्मिं सोमाख्यं वं रसं प्रथमं
पुराक्षयत अभिषवणवचनादिभिः समस्तं वंत अद्योदानीं वयमपि वो युष्मादीयं
तमूर्मिं वनेम । संभजेमहि । कोदयं । शुचिं शुचमरिप्रं पापरहितं घृतप्रथं इडि-
सक्षयतदकं सिंचंतं मधुमंतं मधुररसोपेतं । एवंभूतं तं वनेमेति संवंधः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

तमूर्मिमापो मधुमत्तमं वोऽपां नपाद्वत्वाशुहेमां ।

यस्मिन्निद्रो वसुंभिर्यादयाते तमंश्याम देवयंती वो अद्य ॥ २

तं । जमिं । आपः । मधुमत्तमं । वः । अपां । नपात् ।

अवतु । आशुहेमां ।

यस्मिन् । इंद्रः । वसुंभिः । मादयाते । तं । अश्याम ।

देवयंतः । वः । अद्य ॥ २

हे आप एतत्संज्ञका देवा वो युष्मादीयं मधुमत्तमं रसवत्तमं तमूर्मिं प्रसिद्धं
सोमाख्यं रसमाशुहेमा शीघ्रगतिरपां नपादेनदाख्यो देवोऽवतु । पाक्षयत । इंद्रो
यस्मिन्निद्रो वसुंभिर्यासकैर्देवैः सद्य मादयाते माद्येत् अद्यास्मिन्ने देववंतो देवतामा
वयं वो युष्मादीयं तमूर्मिंनश्याम । प्राप्नुयाम ॥

॥ अथ तृतीया ॥

शतपंवित्राः स्वधया मदंतीर्द्वीर्देवानामभिं दंति पाथः ।

ता इंद्रस्य न मिनंति व्रतानि सिंधूम्यो चक्षुं घृतवज्जहोत ॥ ३

व्रतपवित्राः । स्वधया । महतीः । देवीः । देवानां । अपि ।

यन्ति । पाषः ।

ताः । चंद्रस्य । न । निनन्ति । व्रतानि । सिंधुभ्यः ॥ ४४ ॥

व्रतवत् । जरोत ॥ ३ ॥

व्रतपवित्राः व्रतं वहन्ति पवित्राणि वाचनानि कृपाणि काकां ताः स्वधका
 ककार्कधृतेनाद्येन महतीर्जनाम्नादयंको देवीर्देव्यो व्रतवाना आपो देवानामिन्द्रा-
 दीनां पाषः स्वानमपिबन्ति । प्रविशन्ति । तासाइस्य आप इंद्रस्य प्रीणनानि व्रतानि
 वप्रादीनि कर्षाणि न निनन्ति । न चिन्वन्ति । अत्यादयंतीत्यर्थः । हे अश्वर्षवो
 मूर्धं सिंधुभ्यस्ताभ्योऽङ्गो व्रतवद्वृषकारवाभिवारणस्यअङ्गुलं च्यं पुरोहोयादिकं
 चविर्जुहोत । कुरुत ॥

॥ अथ अतुर्थी ॥

वाः सूर्यो रश्मिभिराततान वाभ्य चंद्रो अरदङ्गातुमूर्धं ।

ने सिंधवो वरिंको घातना नो युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ४५ ॥

वाः । सूर्यः । रश्मिभिः । आततानं । वाभ्यः । चंद्रः ।

अरदत् । गातुं । अस्मि ।

ने । सिंधवः । वरिंकोः । घातक । नः । युयं । घात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ४ ॥

सूर्यो देवो वा अपो रश्मिभिः अकीर्षैः किरचैराततान विचारयति । सूर्यो
 हि रश्मिभिरद्वन्द्वकारकादाव वर्धतीत्यर्थः । वाभ्योऽङ्गुषोर्णिं । अर्तेरिदं कृपं ।
 अथनयोष्यं गातुं मेघेभ्यो निर्गमनकाथनं आर्मिन्द्रोऽय्यरदत् पञ्चैव मेघान्ताडयन्
 इत्यस्ति हे सिंधव आपके वृषं नोऽश्वभ्यं परिवो धनं घातन । धत्त । प्रवच्छत ॥
 ने इति सिंधुयज्ञेन कर्मानाधिकरथास्तुष्टिमर्षं ॥ हे अश्वेयता वृषं वपंदा
 नोऽश्वान्कृषाचैः पाशकं ॥

॥ इति पंचमसु अतुर्थे अतुर्थोऽर्थः ॥

वाजः । अस्मान् । अवतु । वाजःसातो । इंद्रेण । युजा ।

तदधिप । वृत्तं ॥ २

हे ऋषभ ऋषभिवृद्धाभिर्यद्वृत्तः । अहं भवंतीत्यृषभः । संतो मिहृभिर्युद्धा-
भिरिभ्यो विभवश्च संतः यवासि यत्पूर्वा बलानि यवसा युद्धादीयेन बलेनाभिख्याप ।
अभिभवेन । तथा वाजसातो संयामे वाज एतत्संज्ञक ऋषभस्मानवत् । पास्यत ।
अपि च युजा सहायभूतेनेन्द्रेण वृत्तं यत् नयं तदधिप । जनान् । प्रायेण ऋभवोऽ-
योऽन्द्रेण सच सूर्यं त इति ॥

† अथ तृतीया ।

ते चिदि पूर्वोऽभि संति शासा विश्वा अर्यः उपरताति वन्वन् ।

इन्द्रो विश्वा ऋभुक्षा वाजो अर्यः शतोर्मियत्या कृणवन्वि

वृषणं ॥ ३

ते । चित् । इ । पूर्वोः । अभि । संतिः । शासा । विश्वान् ।

अर्यः । उपरस्ताति । वन्वन् ।

इन्द्रः । विश्वा । ऋभुक्षाः । वाजः । अर्यः । शतोः ।

मियत्या । कृणवन् । वि । वृषणं ॥ ३

ते तादृशा इन्द्र ऋभवश्च पूर्वोऽङ्गीरक्षच्छब्देनाः शासा शासनेन श्वकीयवाप्तया ।
ब्रह्मा विश्वान्ते हिंस्यतेऽनेनेति शासशब्द आयुषवाचो । तेनाभिसंति । अभिभवन्ति ।
विश्वीतोऽनो पूरथो । किंचोपरताति ॥ सप्रथ्या शुक् ॥ उपरैरूपसैः पाषाणसदृशै-
रायुषैस्तापते विश्वायंत इत्युपरताति शुक् । तस्मिन्विश्वान् समस्तानयोऽरीन्
यत्स्वन्वन् । हिंसन्ति । विश्वा ऋभुक्षा वाज एतत्संज्ञका ऋभवश्चेष्टुचार्यः
यत्स्वामभिरंगतारः संतः शतोः संबन्धि वृषणं बलं मियत्या । मेघतेरिदं रूपं ।
विषतिर्हिंसा । तथा विमृषयत् । विकृतं । विनाशचक्रित्यर्थः ॥

। अथ चतुर्थी ॥

नू दे॒वासो वरि॑वः कर्त॑ना नो भू॒त नो वि॒श्वे ऽव॑से स॒जोषाः ।

सम॑स्मो दूषं वस॑वो द॒दीर॑न् यं पा॒त स्व॒स्तिभिः सदा॑ नः ॥ ४

सु । दे॒वासः । वरि॑वः । कर्त॑न । नः । भू॒त । नः । वि॒श्वे ।

अव॑से । स॒जोषाः ।

सं । अ॒स्मो दू॒षं । वस॑वः । द॒दीर॑न् । य॒ वं । पा॒त ।

स्व॒स्तिभिः । सदा॑ । नः ॥ ४

हे देवासो देवा द्योतमाना कृभवो यूयं तु अद्य मेऽस्त्रभ्यं परिषो धनं कर्तन ।
जुह्वत । प्रयच्छत । तथा विश्वे सर्वं कृभवो यूयं सजोषाः सङ्घीयनायाः संतो
नोऽस्माकमपसे रक्षन्थाय भूत । भवत । अपि च वसवः प्रयस्या कृभव इषमस्रमस्मो
अस्त्रभ्यं दंदीरन् । संप्रयच्छेयुः । हे कृभवो य यमस्यान् सर्वदा कल्याणै रक्षत ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे पंचदशो वर्गः ॥

समुद्रज्येष्ठा इति चतुर्दशं मोडयं स्तुतं वसिष्ठस्याभिं त्रैष्टुभपदेवताकं । तथा
चातुक्रांतं । समुद्रज्येष्ठा षापमिति ॥ गतो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

समु॒द्रज्ये॑ष्ठाः स॒लिल॑स्य म॒ध्यात्पु॑ना॒ना व॑न्त्यनि॒विश॑मानाः ।

दू॒द्रो या व॒ज्री वृ॑ष॒मी ररा॑द् ता आ॒पो दे॒वीरि॑ह मा॒मंब॑न्तु ॥ १

समु॒द्रज्ये॑ष्ठा । स॒लिल॑स्य । म॒ध्यात् । पु॒ना॒नाः । व॑न्ति ।

अनि॑विश॒मानाः ।

दू॒द्रः । याः । व॒ज्री । वृ॒ष॒मः । ररा॑द् । ताः । आ॒पः ।

दे॒वीः । इ॒ह । मां । अ॒व॑न्तु ॥ १

सहस्रज्योताः । सहस्रोऽर्चो ज्योतः ऋग्व्यक्तवो वासावर्षा ताः । सविषस्य ।
 अंतरीक्षमावैतद् । अंतरीक्षस्य यन्मातृ भाव्यनिकारस्थानादांति । नश्चंति । कीदृश्याः ।
 पुनाना पित्र्यं योधर्वाज्योऽनिविद्यमानाः । सर्पदा गच्छंत्यः । यजो यज्यभ्युपथः काषानां
 चर्मिर्निर्ग्री या निष्ठा यवो रराद लिङ्गति देवीर्देव्यसा आप इहासिन् प्रदेये स्वितं
 वाचपंक्ष । रचंत । चनिनश्चंत वा ॥

। अथ द्वितीया ।

या आपोऽद्विष्या उत वा स्रवंति खनित्रिमा उत वा वाः

स्वञ्जाः ।

समुद्रार्थ वाः शुचंवः पावकास्ता आपो देवीरिह मामंबंतु ॥२

याः । आपः । द्विष्याः । उत । वा । स्रवंति । खनित्रिमाः ।

उत । वा । वाः । स्वञ्जाः ।

समुद्रार्थवाः । वाः । शुचंवः । पावकाः । ताः आपः ।

देवीः । इह । मी । अंबंतु ॥ २

वा आपो द्विष्या अंतरीक्षभवाः संति । उत वापि च वा आपो नद्यादिगताः
 सत्यः स्रवंति नश्चंति । वाच खनित्रिमाः खनेन निहताः । उत वापि च वाः
 स्वञ्जाः स्वमेव प्रादुर्भवन्तः सहस्राणां । सहस्र एवार्थो गंतव्यो वासां, ताः सहस्राणां ।
 शुचवो होमिबुक्ताः पावकाः योधचित्वाच भवंति ता आपो वाचपंतिति ॥

। अथ तृतीया ।

वासां राजा यव'यो वाति मध्ये सत्याश्रुते अंबपश्यन् जनानां ।

मधुसूतः शुचंवो या पावकास्ता आपो देवीरिह मामंबंतु ॥ ३

बा॒वीं । रा॒जां । वरु॑णः । या॒ति । म॒ध्ये । स॒त्या॒वृ॒ते इ॒ति ।

अ॒व॒प॒श्य॑न् । ज॒ना॒नां ।

अ॒धु॒सु॒तः । शु॒च॑यः । याः । पा॒व॒काः । ताः । आ॒पः । दे॒वीः ।

इ॒ह । मां । अ॒व॑न्तु ॥ ३

वरुणो वासाभपां राजा स्वामी मध्ये मध्यमखोके याति मध्यति । किं कुर्वन् । जनानां प्रजानां सत्यावृते सत्यं वावृतं आवपश्यन् । जानन्नित्यर्थः । या आपो नवुसुतो रक्षं चरत्यः शुचयो दौमित्रवृक्षाः पावकाः शोधनित्वः ता आपो देवीषां रक्षन्त्विति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

यासु॑ रा॒जा वरु॑णो यासु॑ सो॒मो वि॒श्वे दे॒वा यासू॑र्जं म॒द॑न्ति ।

वैश्वान॑रो यासु॑ग्निः प्र॒वि॒ष्ट॒स्ता आ॒पो दे॒शीरि॑ः मा॒म॑वन्तु ॥ ४

यासु॑ । रा॒जां । वरु॑णः । यासु॑ । सो॒मः । वि॒श्वे । दे॒वाः ।

यासु॑ । ऊ॒र्जं । म॒द॑न्ति ।

वैश्वान॑रः ! यासु॑ । अ॒ग्निः । प्र॒वि॒ष्टः । ताः । आ॒पः ।

दे॒वीः । इ॒ह । मां । अ॒व॑न्तु ॥ ४

अपां राजा वरुणो यासुप्सु वसन्ते । सोमो यासुप्सु वसन्ते । यासुप्सु स्थिता विश्वे सर्वे देवा ऊर्जमन्नं मदन्ति । वैश्वानरोऽग्नियोसु प्रविष्टः ता आपो देव्य इह स्थितं मामवन्तु ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे षोडशो वरुणः ॥

आ मां मित्वावरुण्येति चतुष्टयं सप्रदं क्लृप्तं वसिष्ठस्यापि । चतुर्थ्यतिजगती व्यूहेन मङ्गरी वाहितस्त्रियो जगत्यः । प्रथमा यैत्रावरुणी द्वितीयाग्नेवी तृतीया वैश्वानरी चतुर्थी गंगादिनदीदेवताका । तथा चातुक्कमणिका । आ मां यैत्रावरुण्यग्नेयी यैश्वदेवी नदीस्तुतिर्जागमत्यातिजगती मङ्गरी वेति । अस्त्यक्लृप्तस्य प्रमृष्टं विवादिच्छरये विनिबोगो किं गाद्वर्गतव्यः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ मां मित्रावरुणो हः रक्षतं कुलाययद्विष्वयन्मा न आ गन् ।

अजकावं दुहृ शौ कं तिरो दधे मा मां पद्येन रपसा

विदत्सरुः ॥ १

आ । मां । मित्रावरुणा । हः । रक्षतं । कुलाययत् ।

विऽष्वयत् । मा । नः । आ । गन् ।

अजकाऽवं । दुःऽहृशौकं । तिरः । दधे । मा । मां । पद्येन ।

रपसा । विदत् । सरुः ॥ १

हे मित्रावरुणा हे मित्रावरुणो युवामिहाजिह्वीके जाया रक्षतं । आभिहृष्येन पाष्यथतं । कुलाययत् । कुलायं स्थानं । तत्कुपेद्विष्वयद्विष्वेण यधेमानं विषं नोऽध्माना आभिहृष्येन मा गन् । मा गमत् । मा गच्छत् । तथाजकावं । अजका नाम रोगविशेषः । तद्वत् दुहृशौकं दुर्दर्शनं विषं तिरो दधे । तिरो यन्तां । नश्यन्ति-त्वधः । तथा त्वरुणावगामो । जिह्वगः सर्प इत्यर्थः । मां पद्येन पाद्भवेन रपसा । रपिः शब्दकर्म । शब्देनमा विदत् । न जानात् ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अग्निजामपरुषि वंदनं भुवदष्टीवंतौ परि कुवफौ च देहत् ।

अग्निष्टच्छोचन्नप वाधतामितो मा मा पद्येन रपसा

विदत्सरुः ॥ २

यत् । विऽजामन् । परुषि । वंदनं । भुवत् । अष्टीवंतौ ।

परि । कुवफौ । च । देहत् ।

अग्निः । तत् । शोचन् । अप । वाधतां । इतः । मा । मां ।

पद्येन । रपसा । विदत् । सरुः ॥ २

वर्द्धनीतस्यंश्रुषं बद्धिषं विजापन् विविधजन्मानि पद्धिषि वृषादीनां पर्वणि उवत्
उव्वेत् । वञ्च विषमहीवन्तो जातुनो ज्ञवफो युवफो च परिदेष्टु । दिष्ट उपचवे ।
उपचितं ज्ञुवात् अग्निद्वैवः शोचन् दीप्यमानः वन् इतोऽस्माज्जनात्तद्विपनपवाधतां ।
अपचंत् । विष्टं व्याख्यातं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

बद्धिषां लो भवन्ति यद्गदीषु यदोषधीभ्यः परि जायन्ते विष्टं ।

विष्टे देवा निरितस्तत्सवंत मा मां पथेन रपसा

विष्टस्तत् । १

यत् । शवमलौ । भवन्ति । यत् । नदीषु । यत् । ओषधीभ्यः ।

परि । जायन्ते । विष्टं ।

विष्टे । देवाः । निः । इतः । तत् । सुवंत । मा । मां ।

पथेन । रपसा । विद्त् । स्तरः । २

बद्धिषं यस्यालावेतस्यंश्रुषे वच्चे भवति । बद्धिषं नदीषु तत्तस्याज्जन्मा प्रादुर्भवति ।
परीति पंचम्यघातुवादी । ओषधीभ्यः सकाशात्तद्विष्टं जायते उत्यद्यते विष्टे सर्वे
देवास्तद्विष्टमितोऽस्माज्जनाद्देवाद्वा निः सुवंत । निःशेषेण प्रेरयन्त । मा जायति
विष्टं व्याख्यातं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

या प्रवती निवतं उदतं उदन्वतीरनुदकाश्च याः ।

ता अस्मभ्यं पयसा पिबन्मानाः शिवा देवीरश्विपदा भवंतु

सर्षा नद्यौ अश्विमिदा भवंतु ॥ ४

याः । प्रवतः । निवतः । उदन्वतः । उदन्वतः । उदन्वतः ।

अनुदकाः । च । याः ।

ता । अन्नभ्यः । पर्यसा । पिन्वमानाः । शिवाः । देवीः ।

अश्विपदाः । भवंतु । सर्धाः । नद्यः । अश्विमिदाः ।

भवंतु ॥ ४

या नद्यः प्रवतः प्रवणदेशे गच्छन्त्यः । या निवतो निम्नदेशे गच्छन्त्यः । या उदर
उदरदेशे गच्छन्त्यः । या उदन्वतीरुदन्वत्य उदकयुक्ताः । अतुदकाचोदकरहितान्
वा नद्यो यांति पयसोदकेन पिन्वमाना विश्वमाप्याययन्त्यो देवीर्देव्यो द्योतमाना-
स्तान्नाहश्यो नद्यो ऽन्नभ्यर्शयिपदाः । श्विपदं नाम रोगविशेषः । तदकुर्वन्त्यः सः
शिवाः कल्याण्यो भवंतु । अपि च सर्वास्ता नद्यो ऽश्विमिदाः । श्विमिर्वधकर्मो
अहिंसाप्रदा भवंतु ॥

॥ इति पंचमस्क चतुर्थे सप्तमो वर्गः ॥

आदित्यानामिति ह्यवष्टादशं स्रुतं पञ्चस्यर्षिं त्वेष्टभमादित्यदेवताकं । अतु
क्रस्यते च । आदित्यानां ह्यवष्टादशं त्विति ॥ गतः स्रुतविनियोगः ॥ आदित्यदेव-
ताके पञ्चावष्टादशानामवष्टति वपाया अनुवाक्या । स्रुतितं च । आदित्यानामवष्टा
नूतननेनेमा गिर आदित्येभ्यः । अः० ३, ८ । इति ॥ आदित्यग्रहखेव अनुवाक्या ।
स्रुतितं च (आदित्यानामवष्टा नूतनेन होता यज्जहादित्यान् । आ० ५, १७ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आदित्यानामवसा नूतनेन सञ्जीमहि शर्मणा शंतमेन ।

अनागास्वे अदितित्वे तुरासं इमं यज्ञं दधतु ओषमाणाः ॥ १

आदित्यानां । अवसा । नूतनेन । सञ्जीमहि । शर्मणा । शंतमेन ।

शंतमेन ।

अनागाःस्वे । अदितित्वे । तुरासं । इमं । यज्ञं । दधतु ।

ओषमाणाः ॥ १

आदित्यानामदितेः पुत्राण्य मेतस्यं सकाना देवानामवसा रक्षणेन । तत्रेष्टभूते-
नेत्यर्थः । नूतनेनाद्यतनेन शंतमेन । शं सुखं । अतिथयेन तत्कल्पेन शर्मणा ।
शर्मति गृह्णतीति । गृहेषु सञ्जीमहि । यद्यं अंगच्छेदहि । तुरासस्तुरासरिता

आदित्याः चोपमाणा अस्मदीयानि लोकास्त्रिं शृण्वन्तो यथां बह्मरनिभं जननमा-
गास्तु ऽरपटाधत्वे चादितिलोकोनत्वे च दधत । स्वायदंतं ॥

अदित्यासा अदितिरित्यादित्यपञ्चस्य बाह्या । सूत्रितं च । आदित्यासो अदि-
दिमोदयन्तामिति नैतं यच्चोच्चेत ह्ययमनं । आ० ५, १७ । इति ॥

। सैषा सूक्ते द्वितीया ॥

आदित्यासो अदितिर्मादयन्ता मित्रो अर्यमा वरुणो रजिष्ठाः ।

अस्माकं संतु भुवनस्य गोपाः पिबंतु सोममदंसे नो अद्य । २

आदित्यासः । अदितिः । मादयन्तां । मित्रः । अर्यमा ।

वरुणः । रजिष्ठाः ।

अस्माकं । संतु । भुवनस्य । गोपाः । पिबंतु । सोमं ।

अदंसे । नः । अद्य ॥

आदित्यास आदित्या देवा अदिकिक्षेयां माता च । बह्मरदितिरिति देवविशेषार्थं ।
अदितिरदित्य ऽनेना रजिष्ठा अतिशयेन अजतो मित्रोऽर्यमा इत्येतेषां अस्मा-
मादयन्तां । अस्माः संतु । भुवनस्य सर्वस्य जगतो गोपा रक्षका एवंभूता देवा
अस्माकं संतु । अस्माकमेव रक्षका भवंत्वित्यर्थः । अद्यास्मिन्दिने नोऽस्माकमपसे
रक्षयाय सोममस्माभिरनिवृतं पिबंतु ॥

। अथ तृतीया ॥

आदित्या विश्वे मरुतश्च विश्वे देवाश्च विश्वं ऋभवंश्च विश्वं ।

इंद्रो अग्निरश्विनां तुष्टुवाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३

आदित्याः । विश्वे । मरुतः । च । विश्वे । देवाः । च ।

विश्वे । ऋभवंः । च । विश्वे ।

इंद्रः । अग्निः । अश्विनां । तुष्टुवानाः । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ३

आदित्या अदितैः पुत्रा निने सर्वे द्वादशसंख्याका अर्का निने अक्षयं सर्वं
एकोनपंचाशत्संख्योपेताश्च निने देवाश्च निने अक्षयं प्रोऽग्निरग्निनाग्निनायेतस्य अक्षयं
एवंभूता मे देवास्तुष्टुवागा अक्षाभिः सुता वधूदुः सर्वे ते देवा वृषं वरा सर्वदा
नोऽस्मान् अक्षिभिः कक्ष्यायैः पात । रक्षत ॥

॥ इति पंचमस्क चतुर्थोऽष्टादशो वर्गः ॥

आदित्यासो अदितश्च इति ऋचात्मकमेकोनविंशं स्कन्धं वसिष्ठस्मार्त्तं त्रैलोक्यादित्य-
देवतार्कं । आदित्याश्च इत्यनुक्रमणिका ॥ गतो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आदित्यासो अदितयः स्याम पुत्रे वरा वंसवो मर्त्यवा ।

सनेम मित्रावरुणा सनेतो भवेम द्यावापृथिवी भवतः । १

आदित्यासः । अदितयः । स्याम । पूः । देवऽवा । वंसवः ।
मर्त्यऽवा ।

सनेम । मित्रावरुणा । सनेतः । भवेम । द्यावापृथिवी इति ।
भवतः । १

हे आदित्यास आदित्या देवाः ॥ अत्यवेगाद्युदात्ताभावात् ॥ अद्वादित्यानामित्य
आदित्याः ॥ तस्यैरनित्यर्थे प्रगृह्यतीत्यो यद्यप्यन्वयः ॥ आदित्यानां शेषभूता
वचनदितयोऽनुष्ठनोवाः स्यात् । भवेम । देवता देवेषु वंसवो वासका देवा युष्मदीयं
पूः पावनं मर्त्यत्वा वस्तुष्येत्यस्मात् भवत । हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ सनेतो वृषां
संभक्तो वयं सनेम । युवाभ्यां दत्तं धनं संभजेमहि । हे द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ
वृषवोः प्रसादाद्दत्तं भवतो भवेम । भूतिमंतः स्यात् ॥

॥ अथ द्वितीया ।

मित्रस्तवो वरुणो मामश्नत शर्म तोकाय तनवाय गोषाः ।

मा वी भुजेमान्यजातमेनो मा तस्मै वंसवो वसवो ॥ २

मित्रः । तत् । नः । वरुणः । ममन्तं । अर्धं । तोजायं ।

तभंयाय । गोपाः ।

मा । वः । सुजेम । अन्धऽजातं । एनः । मा । तत् ।

कर्म । वसवः । यत् । अर्धं । ३

नित्यो वरुणाऽङ्घ्रिषाभिधानिनी देवावितहाद्याः स्रवं आदित्या भोऽस्मभ्यं
तत्प्रसिद्धं यत् सुखं जलचतं । मङ्गतिदानकर्त्ता । इन्द्र । गोपा विश्वस्य रक्षकास्ते
देवास्तोकामाश्रीयाव इत्याय तनवाय तस्युत्वाय च यन् प्रयच्छंति । अथ प्रत्यक्ष-
स्मृतिः । हे देवा वो युष्मदीषा वयमन्यजातनन्दिनोत्पादितमेनः पार्थ मा सुजेम ।
मा सुजन्तः स्माम । हे वसवो वासका देवा अद्येन युष्मदप्रियेव कर्मया चमध्वे
वयमस्मात्प्राथयत तन्नाटयं कर्म यदं मा कर्म । मा काङ्क्षं ॥ इच्छि करोतेरत्तनस्य
वच्छपवर्ष । जज्ञे वसवुरेत्वादिना ह्येवोपः ॥

। अथ तृतीया ।

तुरव्यवोऽंगिरसो नक्षंत रत्नं देवस्यं सवितुरियाणाः ।

पिता च तस्यो महान्यजन्तो विश्वे देवाः समंसो ज्यंतं । ३

तुरव्यवः । अंगिरसः । नक्षंतं । रत्नं । देवस्यं । सवितुः ।

इयानाः ।

पिता । च । तत् । नः । महान् । अजन्तः । विश्वे । देवाः ।

सऽमंसः । ज्यंतं । ३

तुरव्यवो वज्रादिकर्म सु त्वरिता अंगिरस एतस्मानका ऋषय इयानाः सवितारं
वाचमानाः संतः सवितुः प्रेरकस्य देवस्य सर्वंधि रत्नं रमणीयं यद्वनं नक्षंत
आज्युवंत । अन्तराधंगततच्छब्दपिच्छवा अन्धोऽनाथाऽस्त्यवते । अजन्तो अजनशीलो
अज्ञानु प्रभूतः पिता च सविदस्य पितृभूतो वरुणः । अज्ञा सर्वेषां पिता प्रजापतिर्विन्दे

सर्वे देवाः, लक्षणसः सनाममनस्मान्सादृशं रत्नं नोऽऽप्तान् चूर्णत । सेषबंध । यद्वा
नं १-अश्वं ददत् ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे एकविंशो वंशः ॥

प्र द्यावा यज्ञैरिति तृचात्कं विंशं स्रक्तं वसिष्ठस्त्वाभिं त्रैलुभं द्यावापृथिव्यां ।
अहुकस्यते च । प्र द्यावा द्यावापृथिव्यनिति ॥ अतुष्टेऽहनि वैश्वदेवस्य इदं
द्यावापृथिव्यनिविदानं । स्रक्तितं च । आ देवो वासु प्र द्यावेति वासिष्ठ । आ०
८, ८, । इति ॥ द्यावापृथिव्ये पथो वपापुरोडाशयोः प्र द्यावेति हे ऋषौ वाञ्छे ।
स्रक्तितं च । प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी नमोभिरिति हे । आ० १, ८, । इति ॥

॥ अथ प्रथमा ॥

प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी नमोभिः सवाधं ईडे वृहती यजंते ।

ते चिद्धि पूर्वे कवयो गृणंतः पुरो मही दधिरे देवपुत्रे ॥ १

प्र । द्यावा । यज्ञैः । पृथिवी इति नमोऽभिः । सवाधः ।

ईडे । वृहती इति । यजंते इति ।

ते इति । चित् । चि । पूर्वे । कवयः । गृणंतः । पुरः ।

मही इति । दधिरे । देवपुत्रे इति देवपुत्रे ॥ १

यजंते यजनोये वृहती वृहत्यौ महीत्यौ द्यावापृथिवी द्यावापृथ्वी यज्ञैर्यागैर्न-
मोभिः स्तोत्रैश्चाद्यं स्तोता सवाधो वाधासहितः । ऋत्विजां संवाधयुक्त इत्यर्थः ।
प्र ईडे । प्रकथेय स्तोत्रि । मही महीत्यौ देवपुत्रे । देवः पुत्रा यवोक्ते । ते चिद्धि
तादृश्यो खल्वपि द्यावापृथिव्यौ पूर्वे पुरातनाः कवयो गृणंतः स्तुवंता पुरो दधिरे ।
पुरस्तात्स्थापयासाहः ॥

आप्ययथे द्यावापृथिव्यैककपालस्य प्र पूर्वजे इति वाज्या । स्रक्तितं च । मही
योः पृथिवी च नः प्र पूर्वजे पितरा नम्यसीभिः । आ० १, ८, । इति ॥

। सैत्रा सूक्ते द्वितीया ।

प्र पूर्वजे पितरा नव्यं सौभर्गीभिः क्षणुध्वं सदने ऋतस्य ।

आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन जनेन यातं मच्चिं वां बरुथं ॥ २

प्र । पूर्वजे इति पूर्वऽजे । पितरा । नव्यं सौभिः । गीःऽभिः ।

क्षणुध्वं । सदने इति । ऋतस्य ।

आ । नः । द्यावापृथिवी इति । दैव्येन । जनेन । यातं ।

मच्चिं । वां । बरुथं ॥ २

हे अन्नदीया। जोतारो यवं नव्यसौभर्गवतराभिर्गीभिः स्तुतिरूपाभिर्षोभि-
र्ऋतस्य वसुक्ष सदने स्थानभूते पूर्वजे पूर्वं प्रजाते पितरा पितरो पित्रस्य माता-
पितृभूते द्यावापृथिव्यौ प्रकणुध्वं । पुरस्कुर्व । अथ प्रयत्नस्तुतिः । हे द्यावापृथिवी
द्यावापृथिव्यौ युवां दैव्येन देवसंबन्धिना जनेन सह नोऽज्ञानभ्यायातं । आगच्छतं ।
क्रियर्थमायातमित्युच्यते । वां युवयोर्बहुवचसाभिवंरणीयं मच्चिं मच्चत् । यद्वन-
मस्तीति शेषः । तद्वनमस्माभ्यं दीयतामित्यर्थः ॥

। अथ तृतीया ॥

उता चि वां रत्रधेयानि संतिं पुरुणिं द्यवापृथिवी सुदासे ।

अस्मो धत्तं यदसदस्कृधोयु नूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३

उता इति । चि । वां । रत्रधेयानि । संतिं । पुरुणिं ।

द्यावापृथिवी इति । सुदासे ।

अस्मो इति । धत्तं । यत् । असत् । अस्कृधोयु । नूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ३

उतो ह्यपि च खलु हे द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ वां युवोः सुरादे श्रीभन-
 ऋषिर्दानः ययजमानाय देवानि पुरुषि बहूनि रत्नसेयानि रमणीयानि धनानि
 संति । अर्वाति । तेषां मध्ये यद्वनमस्कृधोयु । कपुको हृषः । अह्वलमनल्पमसत्
 भवेत् तद्वनमस्के अस्मभ्यं धत्तं । प्रयच्छतं । हे द्यावापृथिव्यौ यूयं युवः । नोऽस्मान्
 खनंदा कल्पाथैः पात । पालयतं ॥

॥ इति पंचमस्य ऋषेर्विशो षणः ॥

वास्तोष्म इति ऋचात्मकमेकविंशं सूक्तं वसिष्ठस्यैषं त्रैष्टुभं च काश्यपं । तथा
 चानुकस्यते । वास्तोष्मते वास्तोष्मयति । आर्ते षट्कृनिगाथे वास्तोष्मते इति
 चतसृषिः प्रत्यृचं जुहुयात् । अत्रितं च । वास्तोष्मते प्रति जानीष्ट्वानिति
 चतसृषिः प्रत्यृचं हृत्वा । षट् ० सू० १, ८, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

वास्तोष्मते प्रति जानीष्ट्वानस्वावेशो अनमीवो भवा नः ।

यन्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं नी भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ १

वास्तोः । पते । प्रति । जानीष्टि । अस्मान् । सुऽश्वाधियः ।

अनमीवः । भव । नः ।

यत् । त्वा । ईमहे । प्रति । तत् । नः । जुषस्व । शं । नः ।

भव । द्विपदे । शं । चतुष्पदे ॥ १

हे वास्तोष्मते षट्कृष्य पालयितर्देव त्वमस्मान् तदीवान् स्तोतृनिति प्रतिजानीष्टि ।
 प्रयुष्यस्व । तदनंतरं नोऽस्माकं आवेशः भोभननिवेशोऽनमीवोऽतोगलञ्च भव । विंच
 वयं त्वा त्वां यद्वनमोसहे याचामहे त्वमपि तद्वनं नोऽस्मभ्यं प्रतिजुषस्व । प्रयच्छ ।
 अपि च नोऽस्माकं द्विपदे प्रत्वगोत्वादिजनाय शं सुखकरो भव । चतुष्पदेऽस्मदीवाव
 गवाश्वादिपगांश्च च शं सुखकरो भव ॥

॥ अत्र द्वितीया ॥

वा॒स्ती॒ष्यते॒ प्र॒तर॑णो न ए॒धि ग॒य॒स्फा॒नो गो॒भिर्ऋ॒क्षेभि॑रि॒दो ।

अ॒जरा॑स॒स्ते स॒ख्ये स्या॑म पि॒तेव॑ पु॒त्रान्प्रति॑ नो जु॒षस्व ॥ २

वा॒स्तीः । प॒ते । प्र॒तर॑णः । नः । ए॒धि । ग॒य॒स्फा॒नः ।

गो॒भिः । अ॒र्ष॑भिः । इ॒दो इति॑ ।

अ॒जरा॑सः । ते । स॒ख्ये । स्या॑म । पि॒ता इ॒व । पु॒त्रान् ।

प्रति॑ । नः । जु॒षस्व ॥ २

हे वास्तोष्यते ऋक्ष पाशयितद्वत्वं नोऽस्माकं प्रतरणः प्रवर्धको गयस्फानो गवस्फास्फादोवस्य धनस्य स्फावविना प्रवर्धक एधि भव हे इन्द्रो सोमवदह्लादक ते त्वया सह सख्ये सति वयं गोभिः पशुभिर्ऋक्षेभिर्ऋक्षे सङ्गिता अजरासो जरा-
रहिताः स्याम । भवेन विनाशरहिता इत्यर्थः । पितेव ॥ पुत्रान् । यथा पिता पुत्रान्पुत्रकालेन सेवते तथा त्वमपि नोऽस्माकमसिञ्जस्व । रे, वस्य

॥ अथ तृतीया ॥

वा॒स्ती॒ष्यते॒ श॒ग्भ॒या सं॒सदा॑ ते स॒क्षी॒महि॑ र॒ग्व॒या गा॒तु॒मत्या॑ ।

वा॒हि क्षे॒मं उ॒त यो॒गे व॒रे नो॑ श्र॒यं पा॒त स्व॒स्ति॒भिः सदा॑ नः ॥ ३

वा॒स्तीः । प॒ते । श॒ग्भ॒या । सं॒सदा॑ । ते । स॒क्षी॒महि॑ ।

र॒ग्व॒या । गा॒तु॒मत्या॑ ।

वा॒हि । क्षे॒मे । उ॒त । यो॒गे । व॒रे । नः । श्र॒यं । पा॒त ।

स्व॒स्ति॒भिः । सदा॑ । नः । ३

हे वास्तो ष्यते देव इत्यथा दुःखकषी रक्षसा रमणीयथा गातृभवा धनवत्वा ते
 त्वया देयथा संसदा स्थानेन सञ्जीमहि । वयं हंगमोमहि । त्वयापि ज्येष्ठे प्राप्नुम
 रक्षय्य चतापि च योगेऽप्राप्नुम्य प्रापथे वरं वरणीयं नोऽस्मादीयं धनं पाञ्चि । रष ।
 हे वास्तो ष्यते वयं त्वं नोऽस्मान् सवन्दा कथ्याथैः पात । पाञ्चि ॥

॥ इति पंचमस्य ऋतुषु एकविंशो वसः ॥

अभीवहेत्यष्टयं द्वाविंशं सूक्तं । आद्या गायत्री पंचमाद्या ऋतुषुऽनुष्ठुभो
 द्वितीयाद्यास्तिस्र उपरिष्टाद्दृष्टः । त्वष्टका ऋतुषुऽदशकी दृष्टतीति तद्वत्तत्त्व-
 योगात् । आद्या वास्तो ष्यति देवताका षिष्टा ऐन्द्राः । तथा चातुक्रान्तं अभीवहादी
 वास्तो ष्यथाद्या गायत्री जेष सुपरिष्टाद्दृष्ट्यादयोऽनुष्ठुभः प्रस्त्रापिन्ध उपनिषदिति ॥
 मतो विनिधोगः ॥ दृष्टवेवतायां यदुक्तं तदिह लिख्यते ॥ वरुणस्य ष्टङ्गान्नामो
 वसिष्ठः सप्रभावरन् । प्रविदेयाथ तं तत्त्वम् । नदस्यभ्यवर्तत ॥ क्रंदंतं सारमेयं स
 धावतं दृष्टुं नृत्तम् । यदर्जुनेति च द्वाभ्यां सांतयित्वा ह्यस्युपपत् ॥ एवं प्रस्थापयासक
 जनपथं च वारुणमिति ॥ अत्र जेचित्युनरेवमपहः ॥ आषां प्रस्त्रापिन्धं त
 कथासु परिकल्प्यते । वसिष्ठस्तृषितःऽस्यार्थी त्विरात्मास्यभीजनः । ऋतुषुऽरात्रौ
 षोर्षार्थं वारुणं ष्टुमेत्यतु ॥ जेष्ठागारे प्रवेयाथ पालकश्चादिसुप्रवे । यदर्जुनेति
 सप्रुषं ददधं च जजाप चेति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

● अभीवहा वास्तो ष्यते विन्धां रुपाय्यां विश्वम् ।

सखां सुश्रीवं एधि नः ॥ १

अभीवहा । वास्तोः । ष्यते । विश्वा । रुपाय्यां । आऽविश्वम् ।

सखा । सुश्रीवं । एधि । नः ॥ १

हे वास्तो ष्यते इत्यस्य पालकैर्महंलक देव अभीवहाभीवासां रोगाणां नायकत्वं
 विन्धा विश्वानि वऽनि रुपाय्याविधन् प्रविधन् । यदाङ्गं कामदंते तत्तद्वत्
 विधन्ति । नि० १०. १७. इति वास्तुः नोऽस्माकं सखा तित्त्वभूतः सुश्रेवः सुष्ट
 सुखकर एधि भव ॥

। अथ द्वितीया ।

वटर्जुन सारमेय दतः पिशंग वच्छसे ।

वीव भ्राजंत ऋटय उप स्रक्तु वसतो न पु स्वप ॥ २

यत् । अर्जुन । सारमेय । दतः । पिशंग । वच्छसे ।

किं वृत् । भ्राजंत । ऋटयः । उप । स्रक्तु । वसतः । नि ।

सु । स्वप । २

हे अर्जुन त्वं हे सारमेय । वरुणा नाम देवयुनी । तस्याः कुसीकस्य हे पिशंग
केषु पितृगेषु । पिशंगस्यार्थं यमभूत् हे युनक्त त्वं दतो दंताग्रदादा वच्छसे पितृषोषि ।
अस्मान्दत्तमित्यर्थः । तदानीं वीव भ्राजंत ऋटयः । वधायुधानि विशेषेण भासन्ति
तद्योपास्यन्तीषु वसतो भक्षयतस्तत्र दंताः अर्कतु कृत्वासु भासन्ति । कृत्वासु
षोडशेयाविशेषवाचीत्यर्थः । तथाभूतस्त्वनिदाभीं सु सुदु नि स्वप । नितरां
निद्रां कुट् ॥

। अथ तृतीया ।

स्तेनं राय सारमेय तस्करं वा पुन सर ।

स्तोतृनंद्रस्य रायसि किमस्म न्दुच्छनायसे नि व स्वप ॥ ३

स्तेनं । राय । सारमेय । तस्करं । वा । पुनः । सर ।

स्तोतृन् । इंद्रस्य । रायसि । किं । अस्मान् । दुच्छुनायसे ।

नि । सु । स्वप । ३

हे पुनःसर । गतमेव देशं पुनः सरतीति पुनःसरः तादृग्भूत हे सारमेय त्वं
स्तेनं । प्रच्छन्ननापहारी स्तेनः । तं । तस्करं । प्रत्यक्षधनापहारीति तस्करः । तं वा
राय । गच्छ । इंद्रस्य स्तोतृनाम् । किं, रायसि । मच्छुभिः । अस्मान्च्छुनायसे ।
किं वाधसे । नि व स्वप । अत्यंतं निद्रां कुट् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

त्वं सू॒कर॑स्य दृ॒ष्टिं तव॑ दर्द॒तुं सू॒करः॑ ।

स्तो॒तृनि॑न्द्रं॒स्य रा॒यसि॑ कि॒मस्मान्दु॑च्छु॒नाय॑से नि॒षु रूप॑ ॥ ४

त्वं । सू॒कर॑स्य । दृ॒ष्टिं । तव॑ । दर्द॒तुं । सू॒करः॑ ।

स्तो॒तृन् । इ॒न्द्रं॒स्य । रा॒यसि॑ । कि॒ । अ॒स्मान् । दु॒च्छु॒ना॒य॑से ।

नि॒ । सु॒ । स्वप॑ ॥ ४

हे सारमेय त्वं सूकरस्य वराहस्य ॥ द्वितीयाधे षष्ठे ॥ दृष्टिं च । विदारय । सू॒करोऽपि तव दर्द॒तुं । विदारयत । युक्तयोर्नित्यवैरित्वात् । अस्माभ्या दशेत्यर्थः ॥ स्तो॒तृनि॑त्वर्थः पूर्वश्लाघाच्च व्याख्यातः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

स॒स्तु॑ मा॒ता स॒स्तु॑ पि॒ता स॒स्तु॑ श्वा स॒स्तु॑ वि॒श्वप॑तिः ।

स॒संतु॑ स॒र्वे ज्ञा॒तयः॑ स॒त्वय॑म॒भितो॑ ज॒नः ॥ ५

स॒स्तु॑ । मा॒ता । स॒स्तु॑ । पि॒ता । स॒स्तु॑ । श्वा । स॒स्तु॑ । वि॒श्वप॑तिः ।

स॒संतु॑ । स॒र्वे । ज्ञा॒तयः॑ । स॒स्तु॑ । अ॒भित॑ । ज॒नः । ५

हे सारमेय माता त्वदीया जननी सस्तु । संपत । पिता च सस्तु । श्वा सारमेयो भवान् सस्तु । विश्वपतिर्जाताता यदा विश्वा जनानां पालको ष्टडी सस्तु । सर्वे ज्ञातवो सर्ववोऽपि ससंतु । संपत । अध्वनः परितः स्थितःऽत्रमपि सर्वो जनः सस्तु । संपत ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

य आ॒सते॑ यश्च॒ चर॑ति॒ यश्च॒ पश्य॑ति॒ नो॒ ज॒नः॑ ।

तेषां॑ सं॒ हन्तो॑ अ॒ज्ञानि॑ यथे॒दं इ॒म्यं॑ तथा ॥ ६

यः । आस्ती । यः । च । चरति । यः । च । पश्यति । नः ।

जनः ।

तेषां । सं । हन्मः । अक्षाणि । यथा । इदं । हर्म्यं । तथा ॥ ६

यो जन आस्ते अस्तिभेदे च तिष्ठति । यश्च चरति गच्छति । यश्च जनो नोऽस्ती-
त्यर्थे एवभूतानां तेषां जनानामक्षाणीदृशाणि हन्मः । संहनाय । संहति-
त्यर्थे । इदं प्रत्यक्षेणोपलभ्यमानं हर्म्यं प्रासादादित्यापरात्मकं
पशुजातं यथा । निश्चलं भवति तद्येमे सर्वे जना निश्चला भवन्त्यर्थः ॥

। अथ सप्तमी

सहस्रं शृंगो वृषभो यः समद्रादुदाचरत् ।

तेना सहस्रेणा वयं नि जनान्स्वापयामसि ॥ ७

सहस्रं शृंगः । वृषभः । यः । समद्रात् । उदाचरत् ।

तेन । सहस्रेण । वयं । नि । जनान् । स्वापयामसि ॥ ७

सहस्रशृंगः सहस्रकिरणो वृषभो कामानां परिंता यः सूर्या सहस्रादंशैः
सकाशादुदाचरत् उदागच्छति सहस्रेणाभिभविता तेन सूर्येण वयं ज्योतारो जगाम्
सर्वोच्चिष्वापयामसि । नितरां स्नापयामः ॥

। अथाष्टमी ॥

प्रोष्ठेशया वञ्छेशया नारीर्यास्तल्पश्रीवरी ।

स्त्रियो याः पुण्यगंधास्ताः सर्वाः स्नापयामसि ॥ ८

प्रोष्ठेशयाः । वञ्छेशयाः । नारीः । याः । तल्पश्रीवरीः ।

स्त्रियः । याः । पुण्यगंधाः । ता । सर्वाः । स्नापयामसि ॥ ८

बाष्पाहशो नारीनीर्षः खिन्नः प्रोष्टे शशाः प्रांक्ष्ये ययानाः । वा बह्वीशवाः ।
 बह्वं वाचनं । तस्मिन् ययानाः । वास्तव्यधीवरी लक्ष्यययाः । वाः खिन्नः पुष्ट्यगंधा
 बंगल्यगंधाः तास्ताहधीः सनीः शोः आपयामसि । यवं निद्रां कारयामः ॥

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे द्वाविंशो वर्गः ॥

॥ इति सप्तमे बंडले तृतीयोऽनुवाकः ॥

अथ चतुर्थेऽनुवाके पंचमस्य सूक्तानि । तत्र क ईं व्यक्ता इति पंचविंशत्यर्चं प्रथमं
 सूक्तं ब्रह्मिष्ठानि महदेवताकं । आद्या एकादश द्विपदा विंशत्यत्ररा विराजाः
 विष्टाचतुर्दश द्विष्टुभः । तथा चानुक्रांतं । क ईं पंचाधिका आहुतं आद्या एकादश
 द्विपदा इति ॥ दशरात्रे चतुर्थेऽध्याग्निवाहुते यत्र १८ं वास्तनिविज्ञानं सूक्तं
 त्रि॥ वैश्वानरस्य सुमतौ क ईं व्यक्ता नरः । आ० ८, ८ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

व ईं व्यक्ता नरः सनीडा रुद्रस्य मर्या अधा स्तम्भाः । १

के । ईं । विञ्चन्ताः । नरः । सनीडाः । रुद्रस्य । मर्याः ।

अध । सुञ्चन्ताः । १

व्यक्ताः कांतियुक्ता नरो नेतारः सनीडाः समानोकसो रुद्रस्य महादेवस्य पुत्रा
 मर्या मर्याभ्यो ऋभ्यो हिता अधापि च अन्धाः शोभनवाङ्मा ईमिष एवंभूताः के
 अर्चन्तीति रूपान्तिव्यवहारविराचयेषाञ्च ॥

। अथ द्वितीया ।

नकिञ्चिंषां जनुषि वेद ते अंग विद्वे मिथो जनित्रं । २

नकिं । षि । एषां । जनुषि । वेदं । ते । अंग । विद्वे ।

मिथः । जनित्रं । २

एषां महतां जनुषि जन्मानि नकिञ्चिं वेद । कश्चिदपि न खलु जानाति ते
 यादया अदतो षिचः परस्परं जनित्रं रुद्रस्यिभ्यां वकायात्प्रादुर्भूतं अकीं जन्मांग
 विद्वे । -अथमेव विदंति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अभि स्वपूभिर्मिथो वपंत वातस्वनसः श्येना असृध्रन् ॥ १

अभि । स्वऽपूभिः । मिथः । वपंत । वातऽस्वनसः । श्येनाः ।

असृध्रन् ॥ १

महतः स्वपूभिः आक्रीडैः पवनैः संवरयैः स्वयमेव संवरंतो मिथः परस्पर-
अभिवपंत । संगच्छन्ति । अपि च वातस्वनसो वायुवत्स्वनंतः शब्दावधानाः श्येनाः ।
श्लैष्मन्गतानिति धातो रूपं । गमनशोलाः । यद्वा श्येना इति सुप्तोपमनेतत् । श्येनाः
पक्षिणः । तद्वत्संज्ञतोऽसृध्रन् । परस्परं रूपशौदमौदिभिः संधत्ते ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

एतानि धीरो निष्या चिकेत पृन्निर्वदूषो मही जभार' ॥ ४

एतानि । धीरः । निष्या । चिकेत । पृन्निर्वदूषो । यत् । जभार' ।

मही । जभार' ॥ ४

धीरो धोमान् शास्त्रज्ञो जनो निष्या निष्यानि चेतयन्ति एतानि महदात्मकानि
भूतानि चिकेत । जानीयात् । किंतु न सर्वे जना जानंतीत्यर्थः । मही मही
पृन्निर्वदूषतां जननी यत् यानि महदात्मकानि भूतान्यपि अभवन्तरिचे आक्रीडै
जठरे वा जभार वभार एतानि चिकेतैति पूर्वेषु संबन्धः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

सा विट् सुवीरां मरुद्भिरस्तु सनात्संती पुष्यंती नृग्यं ॥ ५

सा । विट् । सुऽवीरां । मरुद्भिः । अस्तु । सनात् ।

संती । पुष्यंती । नृग्यं ॥ ५

सा विट् सा प्रजा महतः परिवरति । सा प्रजा मरुद्भिर्दंभिः सनात् विराट्-
संज्ञतो यद्मभिभवतो नृग्यं धनं वस्त्रं वा पुष्यंती संधत्ती सुवीरा शोभन-
श्लवकुलास्तु । भवत ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

यामं येष्ठाः शुभा शोभिष्ठाः श्रिया संमिन्ना ओजोभिरयाः ॥ ६

यामं । येष्ठाः । शुभा । शोभिष्ठाः । श्रिया । संमिन्नाः ।

ओजःऽभि । उयाः ॥ ६

मरुतो यामं यातव्यं गंतव्यं प्रदेशं येष्ठा याहृतना अतिशयेन गंतारः शुभार्ककारिण्य
शोभिष्ठा अतिशयेन शोभायुक्ताः श्रिया कान्था संमिन्नाः संगच्छमाना ओजोभि-
र्यलैरुपा उद्गूणाः । एवंभूता भवतीति शेषः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

उग्रं व ओजः स्थिरा शशांशुधा मरुद्भिर्गणस्तुविषान् ॥ ७

उग्रं । वः । ओजः । स्थिरा । शशांसि । अध । मरुत्ऽभिः ।

गणः । तुविषान् ॥ ७

हे मरुतो वो युष्माकमोजस्तेज उपसृष्टं भवत । शशांसि बुधदीवानि वलानि
स्थिरा स्थिराणि केषिदनपहतंभानि भवन्तु । अप्यापि च मरुद्भिर्गणो मरुतां
संघस्सुविषान् दृष्टिनाम्भवत ॥

॥ अथाष्टमी ॥

शुभ्रो वः शुषः क्रुधो मनांसि धुनिर्मुनिरिव शर्धस्य दृष्णोः ॥ ८

शुभ्रः । वः । शुषः । क्रुधो । मनांसि । धुनिः । मुनिःऽइव ।

शर्धस्य । दृष्णोः ८

हे मरुतो वो युष्माकं शुष्णो वलं दृष्टः सर्वतः शोभमानं । किंच वो मनांसि
क्रुधो संप्रामेह्यु बलुहननार्थं क्रोधनशीलानि । दृष्णोर्धर्मण्यशीलस्य शर्धस्य बलपतो
युष्मदीवस्य गणस्य धुनिर्दृष्टादीनां कंपयित्तवेगो धुनिरिव । मननाम्मुनिः स्तोता ।
उ वथा बलुनिर्धं गन्तुत्यादवति एव बलुनिधमन्त्सत्यादक दत्तार्थः ॥

॥ अथ नवमी ॥

सनेम्यस्मद्युतोतं दिद्युं मा वो दुर्मतिरिह प्रणक्त् । ८

सनेसि । अस्मात् । युतोतं । दिद्युं । मा । वः । दुःऽमतिः ।

इह । प्रणक्त् । नः ॥ ८

[हे मरुतः सनेमि पुराणं दिद्युमायुधमस्मादस्मत्तो युतोत । इयक्त् । नो बुधदीया दुर्मतिः क्रूरमतिः । चास्मिन्कर्मणि नोऽस्मान्मा प्रणक्त् । मा व्यामोह ॥]

॥ अथ दशमी ॥

प्रिया वो नामं हुवे तुराणामा यत्तृपन्मरुतो वावशानाः ॥ १०

प्रिया । वः । नामं । हुवे । तुराणां । आ । यत् । तृपत् ।

मरुतः । वावशानाः ॥ १०

[हे मरुतः तुराणां यत्तृणां हिंसकानां त्वरावतां वा वो युष्माकं प्रिया प्रियेषु नाम नान्नाहुवे । आहुवाभि । यद्येनानेन वावशानाः । कानयमानाः संतस्तुपत् । तृपत् गच्छति ॥]

॥ इति पंचमश्च चतुर्थे त्रयोविंशो वर्गः ॥

॥ अथैकादशी ॥

स्वायुधासं इषिणः सुनिष्का अत स्वयं तन्वः १ । शुभमाना ॥ ११

सुऽआयुधासः । इषिणः । सुऽनिष्काः । अत । स्वयं । तन्वः ।

शुभमानाः ॥ ११

स्वायुधासः स्वायुधाः शोभनाख्या इषिणो गंतारः सुनिष्काः शोभनासंकारा अतापि च तन्वः अक्षीवाणि शरीराणि शुभमानाः स्वयमेव शोभन्तो मरुत एवभूता भवन्तीत्यर्थः ॥

माहते पयो शुची नो इत्येति वपाया अहुवाक्या । स्मृतिं च । शुची नो इत्या मरुतः शुचीनां नूडिरं मरुतः । आ० ३, ७, । इति ॥

। तत्रैषा द्वादशी ॥

शुचीं वो हव्या मरुतः शुचीनां शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचिभ्यः ।

ऋतेन सत्यमृतसापं आयञ्जुचिंजन्मानः शुचयः पावकाः ॥ १२

शुचीं । वः । हव्या । मरुतः । शुचीनां । शुचिं । हिनोमि ।

अध्वरं । शुचिभ्यः ।

ऋतेन । सत्त्वं । ऋतःसापं । आयञ् । शुचिंजन्मानः ।

शुचयः । पावकाः ॥ १२

हे मरुतः शुचीनां शुचीनां वो युष्माकं शुची शुचीनि हव्या हव्यानि शुचीं वि भवंत । शुचिभ्यः प्रजायमानेभ्यो युष्मभ्यं शुचिं शुचनध्वरं यामं हिनोमि । अहं प्रेरयामि । ऋतसापं ऋतसदृशं सृष्टंतो मरुत ऋतेन सत्येनैव सत्यमावञ् । गच्छन्ति । क्रीडयाः । शुचिजन्मानः शोधनजननाः शुचयो दीप्यमानाः पावकाः शोधका एवंभूता गच्छन्तीत्यर्थः ॥

। अथ त्रयोदशी ॥

अंसिषा मरुतः खादवीं वो वक्षःसु वक्त्रा उपशिश्त्रियाणाः ।

वि विद्युतो न दृष्टिभौ रुचाना अहुं स्वधामायुधैर्विच्छन्मानाः ॥ १३

अंसिषु । आ । मरुतः । खादयः । वः । वक्षःसु । वक्त्राः ।

उपशिश्त्रियाणाः ।

वि । विद्युतः । न । दृष्टिभिः । रुचानाः । अहुं । स्वधां ।

अयुधैः । विच्छन्मानाः ॥ १३

हे मरुतींसिषु युष्मदीयेषु वक्षःप्रदेशेषु खादवीं संस्कारविशेषाः । आहन्ता भवंतीति शेषः । वक्त्राः बहु रोचमानाश्चारा वो युष्मदीयं वक्ष उरःप्रदेशसुपशिश्त्रियाणा आश्रिता भवंति । किंच हे मरुतो दृष्टिभवंतैः साधं विद्युतो न तद्विदो तथा रुचाना रोचमानाः खादभूया अयुधैर्विच्छन्मानैः अखादकमद्वयच्छानाः प्रवच्छन्तो विचरन्तीति शेषः ॥

गृहमेधीये प्र बुध्ना व इति प्रधानस्य याज्या । स्त्रियितं च । प्र बुध्ना व ईरते
महांसोति पुष्टिमंतो विराजो संवाज्ये । आ० २, १८, इति ॥

। सैषा सूत्रे चतुर्दशौ ।

प्र बुध्ना व ईरते महांसि प्र नामानि प्रयज्यवस्तिरध्वं ।

सहस्रियं दस्यं भागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्वं ॥ १४

प्र । बुध्ना । वः । ईरते । महांसि । प्र । नामानि ।

प्रयज्यवः । तिरध्वं ।

सहस्रियं । दस्यं । भागं । एतं । गृहमेधीयं । मरुतः ।

जुषध्वं ॥ १४

हे मरुतो वो युष्मदीयानि बुध्ना बुध्नान्यंतरिक्षे भवानि महांसि तेजांसि
मेरते । प्रकर्षेण गच्छंति । किं च हे प्रयज्यवः प्रकर्षेण यदृष्या मरुतो यूयं नामानि ।
पांशुभ्रमयंतीति नामान्युदकानि । तिरध्वं । वर्धयत । हे मरुतो यूयं सहस्रियं
सहस्रसंख्यार्कं दस्यं दमे गृहे भवं गृहमेधीयं गृहमेधियुषेभ्यो युष्मभ्यं देयमेतमे-
तादृशं भागं जुषध्वं । सैषध्वं । एकं भागं सहस्रियमिति कथमाह । तथा च श्रूयते ।
यावदेका देवना कामयते यावदेका तावदाहुतिः प्रथते न हि तदस्ति अस्तावदेव
स्यास्यावज्जोतीति ॥

। अथ पंचदशौ ।

यदि स्तुतस्य मरुतो अधीथेत्या विप्रस्य वाजिनो हवीमन् ।

मक्षू रायः सुवीर्यस्य दात नू चित्तमन्य आदभदरावा ॥ १५

यदि । स्तुतस्यं । मरुतः । अधिऽइथ । इत्या । विप्रस्य ।

वाजिनः । हवीमन् ।

मक्षू । रायः । सुवीर्यस्य । दात । नू । चित्तु । यं । मन्यः ।

आदभन्तु । अरावा ॥ १५

वागिनो ऋषिर्ब्रह्मणास्रवतो विप्रस्य मेधाविनो जन संवधिनि ऋषीन् ऋषिद्विति
 ऋषिना युक्ते कोत्वे क्रियमाणे सति हे ऋतो यूयं वहि यथात्कारणात् स्तुतस्य स्तुतं
 नदीधं सोत्वाभित्येत्यननेन प्रकारेणाधीष अवगच्छथ तस्मात्कारणात् हे मरुतो यूयं
 ऋषीर्ब्रह्म धोभनपुत्रोपेतस्व रावो रायं धनं ॥ द्वितीयाद्ये षष्ठो ॥ मनु योम्रं दात ।
 दत्त । अराणारातिः यत्पुभूतोऽन्यो जनो वं रायं नू चिदादधत् नैवाभिरुच्याम्
 तत्तनमस्मभ्यं दत्तेति संवधः ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठ्ये चतुर्विंशो वर्यः ॥

मरुद्भ्यः प्रोङ्घिभ्यः सप्रकपासमित्यस्यायास इति याव्या । सूत्रितं च । अत्यासो
 न ये मरुतः स्वंचो सुतो दसूनाः । आ० २, १८, । इति ॥

॥ सैषा सूक्ते षोडशौ ॥

अत्यासो न ये मरुतः स्वंचो यज्ञदृशो न शुभयंत मर्षाः ।

ते ऋष्येष्टाः शिशवो न शुभ्रा वत्यासो न प्रक्लीङ्गिनः पयोधाः ॥ १६

अत्यासः । न । ये । मरुतः । सुऽर्ष्यंष्टः । यज्ञऽदृशः । सु ।

शुभयंत । मर्षाः ।

ते । ऋष्येष्टाः । शिशवः । न । शुभ्राः । वत्यासः । न ।

प्रक्लीङ्गिनः । पयोऽधाः ॥ १६

अत्यासो न अत्याः सततगाभिर्नोऽद्या इव स्वंचः सुषु गच्छंतो ये मरुतो यज्ञदृशो
 न मर्षा वचस्योत्पवस्य इदारो मनुष्या इव शुभयंत योभंते ऋष्येष्टा ऋष्ये स्थिताः
 शिशवो न कुमारा इव शुभ्राः योभयाना वत्यासो न वत्या इव प्रक्लीङ्गिनः प्रक्वेष्य
 प्रक्लीङ्गानासो अरुतः पयोधाः पयस उदकस्य धारयितारो दातारो वा भवंति ॥

॥ अथ सप्तदशौ ॥

दृशस्यंती मो मरुतो ऋडंतु वरिवस्यंतो रोहंसी सुमर्षं ।

आदे गोहा नृहा वधो वी अस्तु सुम्ने भिरस्त्रे वंसवो नमस्यं ॥ १७

हृदयस्यंतः । नः । मरुतः । अङ्गु । वरिवस्यंतः । रोदसी इति ।

सुमेके इति सुमेके ।

आरे । गोऽहा । हऽहा । वधः । वः । अस्तु । सुम्भिः ।

अस्ते इति । वसवः । नमध्व ॥ १०

मरुतो नोऽस्मभ्यं दधस्यंतो धनानि प्रयच्छंतः सुमेके सुरूपे रोदसी व्याघ्राष्टिभ्यो वरिवस्यंतः स्ववह्निना पूरयंतो अङ्गुं । अङ्गुं । अस्मान्मुखयुक्तान् कुर्वंत । अपि च हे वसवो वासका मरुतो गोहा गवां मेघस्थानाहृदकाना भेदको नृणा नृणां यत्रूणां जंता यो युष्मदीयं वध आयुधमारेऽस्तु । अस्मत्तो दूरे भवतु । यूथर्षि सुम्भिः सुम्भिः सुखैः सहास्ये अस्मात् नमध्वं । स्वमेवाभिहृष्या भवत ॥

मारुते प्रयाया यो होतैलेवाहवाक्या । सुम्भितं च । आ यो होता जोहवीति वसवः प्र चित्रपकं गृह्यते द्वाराय । आ० १. ७ । इति ॥

। सैषाष्टादशी

आ यो होता जोहवीति सप्तः सत्रार्ची" रातिं मरुतो गृणानः ।

य ईवंतो वृषणो अस्ति गोपाः सो अहंवावी इवते व उक्थैः ॥१८

आ । वः । होता । जोहवीति । सप्तः । सत्रार्ची" । रातिं ।

मरुतः । गृणानः ।

यः । ईवंतः । वृषणः । अस्ति । गोपाः । सः । अहंवावी ।

इवते । वः । उक्थैः ॥ १८

हे मरुतः सप्तो जोहवदने निषस्योऽस्मदीयो होता सत्रार्ची" सर्वतो गमनयोऽं रातिं त्वदीयं दानं गृणानः स्तुवन् यो युष्माकञ्जोहवीति । अहंवाक्यवति । हे वृषणः आवाणां वधितारो मरुतो यो होतैवतो गच्छतो व्यापारपतो वज्रवानस्तु गोपा अस्ति युष्मदाह्वाननिमित्तेन रथको भवति स होताहवावी वावावहितः सन् यो युष्माक्यैः जोह्वीवते । जोति ॥

॥ अथैकोनविंशौ ॥

इ॒मे तु॒रं म॒रुतो॑ रा॒मय॑न्ती॒मे स॒हः स॒हस॒ आ न॑म॒न्ति ।

इ॒मे शंसं॑ व॒वृष्य॑तो॒ नि पा॑न्ति॒ गुरु॑ द्वेषो॒ अर॑रुषे॒ दध॑न्ति ॥ १८

इ॒मे । तु॒रं । म॒रुतः॑ । रा॒मय॑न्ति । इ॒मे । स॒हः । स॒हसः॑ ।

आ । न॑म॒न्ति ।

इ॒मे । शंसं॑ । व॒वृष्य॑तः । नि । पा॑न्ति । गुरु॑ । द्वेषः॑ । अर॑रुषे ।

दध॑न्ति ॥ १८

इम ईदृशो मरुतस्मूरं कर्मसु क्षिप्रपतं यजमानं रकथति । क्रीडन्ति । इमे मरुतः सहः सहसा वलेन सहस्रो बलवतो जनानामनमन्ति । इमे मरुतो ववृष्यतो हिंसकात्युत्साहं शंसकं स्तोतारं नि पाति । नितरां पात्यन्ति । अररुषे हविरप्रयच्छते जनाय गुरु मरुद्भेभोऽपिथं दधन्ति । कुर्वन्ति ॥

॥ अथ विंशौ ॥

इ॒मे र॒धं चि॑न्म॒रुतो॑ जु॒नन्ति॑ भृ॒मिं चि॑त्त॒था वस॑वो जु॒षन्तं॑ ।

अ॒पं वा॒धध्वं॑ वृष॒णस्त॑मांसि॒ घत्त॑ विश्वं॒ तन॑यं॒ तोक्म॑म॒स्ये ॥ २०

इ॒मे । र॒धं । चि॑त् । म॒रुतः॑ । जु॒नन्ति॑ । भृ॒मिं । चि॑त् । यथा॑ ।

वस॑वः । जु॒षन्तं॑ ।

अ॒पं । वा॒धध्वं॑ । वृष॒णः । त॑मांसि । घत्त॑ । विश्वं॑ । तन॑यं ।

तोक्म॑ । म॒स्ये इति॑ ॥ २०

इमे मरुतो रधं चित् सन्मरुतमपि जन् जुनन्ति । प्रेरयन्ति । भृमिं चित् भ्रमण-शोखमपि दरिद्रं जुनन्ति । प्रेरयन्ति । वसवो वासका देवा युष्मान्यथा जुषन्त काममेरन्तु हे वृषणः जानानां वधितारस्ये यथं तमांस्यपवाधध्वं । नाधयत । अपि चास्ये अस्मभ्यं विश्वं वृषणं तोक्-पुत्रं तनयं पौत्रं च घत्त । प्रयच्छत ॥

॥ इति पंचमस्य ऋग्वेदो पंचविंशो वगः ॥

। अथैकविंशो ।

मा वा दाद्यान्मृतो निरराम मा पचाहृष्टम रथ्यो विभागे ।

आ नः स्यात् भजतना वसन्ते यत् सुजातं वृषयो वो
अस्ति ॥ २१

मा । वः । दाद्यात् । मृतः । निः । अराम । मा । पचात् ।
हृष्टम । रथ्यः । विभागे ।

आ । नः । स्यात् । भजतन । वसन्ते । यत् । सुं । सुजातं ।
वृषयः । वः । अस्ति । २१

ये मृतो वो वृषाकं दाद्याद्दानान्मा निरराम । वसंभो निर्ममाण । वृषमखानप-
रित्वाङ्गान्येभ्यो भनं मा दत्तेत्यर्थः । ये रथ्यो रथवन्तो मृतो विभागे युद्धदीवस्व
धनञ्च दाने पचात्मा रथ्य । वृष्पतिर्गतिवर्षी । वसं पचाङ्गागिनो वा वृष । वृषं
प्रथमवृषत्वमेव दत्तेति वाचत् । स्यात् स्यृचवीमे वसन्ते वनसमूहे वृषं नोऽज्ञानाभ-
जतन । भागिनः कुहत् । ये वृषयो वित्तारो मृतो वो वृषाकं सुजातं शोभनजनं
महत्त्ववर्षित तस्मिन्नागिनः कुहतेति वसंभः । ईदिति पूरवः ॥

। अथ द्वाविंशो ।

अं यद्वनंत मन्युनिर्जनासः स्यूरा यज्ञीष्वोषधीषु विष्णु ।

अथ स्या नो मृतो रुद्रियासजातारो भूत पृतनास्वर्गः । २२

सं । यत् । वनंत । मन्युःभिः । जनासः । स्यूराः । यज्ञीषं ।

ओषधीषु । विष्णु ।

अथं । स्या । नः । मृतः । रुद्रियास । जातारः । भूतः ।

पृतनासु । अर्थः । २२

वद्यदा मूरा पित्राता जनासो जना यज्ञोऽवृत्तीष्वीषीषु विष्णु प्रजासु च
 जिनव्यासु मन्वुभिः कोपैरभिसानैनी संवृन्त संगच्छंते अथ तदानीं हे इन्द्रियासो
 इन्द्रप्रजा हे महतो यूयं एतनासु युवेज्योऽरेः यत्नः सनायासोऽप्याकं ज्ञातारो भूत ।
 रक्षका भवत ॥

॥ अथ त्रयोविंशौ ॥

भूरि चक्र महतः पित्रास्युक्थानि या वः शस्यंते पुरा चित् ।

मरुद्भिरग्र एतनासु साङ्घां मरुद्भिरसनिता वाजमर्वा ॥ २३

भूरि । चक्र । महतः । पित्राणि । उक्थानि । या । वः ।

शस्यंते । पुरा । चित् ।

मरुद्भिः । अग्रः । एतनासु । साङ्घां । मरुद्भिः । इत् ।

सनिता । वाजं । अर्वा ॥ २३

हे महतो यूयं भूरि भूरीणि वङ्गनि पित्याष्यस्यत्पितृसंबन्धीनि जनदानादीनि
 कर्माणि चक्र । कृतवन्तो भवत । पुरा चित् पूर्वकालेऽपि नो युष्माकसुकसुक्यानि
 प्रथ जानि यानि कर्माणि प्रशस्यंते प्रश्यायंते तानि चक्रति संबन्धः । अग्र षोडशी
 एतनासु युवेजु मरुद्भिर्गुणाभिर्हेतुभिः साङ्घां यत्प्रयागभिभविता भवति । मरुद्भि-
 रित् मरुद्भिर्गुणाभिरेव हेतुभिर्वा क्तः त्रैरभिगता वाजमर्वा सनिता संभक्ता भवति ।
 बह्वावांसो वाजं युष्मं सनिता भवति ॥

॥ अथ चतुर्विंशौ ॥

अस्ये वीरो महतः शस्यंस्तु जनानां यो असुरो विघर्ता ।

अपो येन सुक्षितये तरेमाध स्वमोकी अभि वः स्याम ॥ २४

अस्ये इति । वीरः । महतः । शशी । अस्तु । जनानां । यः ।

असुरः । विघर्ता ।

अग्रः । येन । सुक्षितये । तरेम । अध । वः । अपोः ।

अभि । वः । स्याम ॥ २४

हे महतोऽथो अकारं वीरः इवः शुभ्रस्तु । वक्ष्याम्यस्य । अक्षरा प्रज्ञावाच्यो
जनानां यत्पूर्णा विधाता विधरकः । येन पुत्रेण यत् सुचिते सुट् निवासात्
आत्तु वतः यत्पूर्वसरेण चिंसेन स पुत्रो वक्ष्यामि स्थिति पूर्वेषाम्बवः । अथापि यत्
शुभ्रदीवा यत् कनोक आत्तीयं स्थानमभिधाय । आतिष्ठेच ॥

॥ अथ पंचविंशो ॥

तत्र इंद्रो वरुणो मित्रो अग्निराप ओषधीर्बनिनी ज्वंत ।

शर्मन् स्याम महतामुपस्थे ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः । २५

तत् नः । इंद्रः । वरुणः । मित्रः । अग्निः । आपः ।

ओषधीः । बनिनः । ज्वंत ।

शर्मन् । स्याम । महतां । उपस्थे । ययं । पात । स्वस्तिभिः ।

सदा । नः । २५

पूर्वं व्याख्यातेयं । अक्षराद्यंस्तु । इंद्रादयो देवा अक्षदीयं कोत्वं सर्वतां ।
महतामुपस्थाने वर्तमाना ययं सुखे स्याम । हे महतो ययं सर्वदाकानविनायैः
पासवत ॥

॥ इति पंचमस्य अष्टमं पञ्चविंशो वगः ॥

अधो व इति सप्रथं द्वितीयं सूक्तं पसिष्ठकार्थं त्रैष्टुभं महत्त्वताकं । अधः
समेत्यहकांतं ॥ दधरात्वे षष्ठेऽङ्ग्याग्निमाकृत इदं साकृन्निविधानं । स्वस्तिं च ।
अधो वो नाम स प्रत्ययेत्याग्निमाकृतं । आ० ८, ८, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

अधो वो नाम मावतं यजत्राः प्र यज्ञेषु शवंसा मदंति ।

ये देजयंति रोहंसी विदुर्वो पिन्वत्युक्त्वं वद्व्यासुव्याः । १

= = = = =

मध्वः । वः । नाम । मरुतं । यजत्राः । प्र । वज्रं ।

शवंसा । मदंति ।

ये । रेजयंति । रोदसी इति । चित् । उर्वी इति । पिन्वति ।

उष्णः । यत् । अर्वाहः । उष्णः ॥ १

ये यजत्रा यजनीया मरुतो यो युष्मदीयं नीदतं नावर्षं वि नाम नामसेव नध्को मरुतो मादधितारः सोतारो वज्रेण शगेण वजसा नसेन ऋ मदंति । प्रवर्षेण वज्रंति । उष्णैः सुवंतीत्यर्थः । ये मरुत उर्वी विश्वीर्षे रोदसी चित्प्राणाप्राणव्यापि वैश्वंति कल्पयंति । किन्वीयं वेवं पिन्वति वर्वंति उष्णः । अतु को यत् ये मरुतोऽवाहः कांति वर्वं गच्छंति तेषां मरुतां युष्मकं नाम ऋ मदंतीति पूर्वोक्तान्वयः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

निचेतारो हि मरुतो गृध्रं प्रचेतारो यजमानस्य मर्षा ।

अस्माकं च विद्वेषु वरिषा वीतये सदत पिप्रियाणाः ॥ २

निचेतारः । हि । मरुतः । गृध्रं । प्रचेतारः ।

यजमानस्य । मर्षा ।

अस्माकं । च । विद्वेषु । वरिषा । आ । वीतये । सदतः ।

पिप्रियाणाः ॥ २

ये मरुतो गृध्रं सुवंतं जनं निचेतारी हि अगवनाया अर्षति यत् । अपि च यजमानस्य अस्माभिसतं वासं प्रचेतारस्य अर्षति । अपयोऽर्षेणः प्रत्ययवृत्तः । ये मरुतो यत् पिप्रियाणाः पीयतायाः संतोऽद्याकिन्दिनवैऽस्माकं विद्वेषु यद्येह वीतये सोमस्य भक्षणाय वरिषा वि वि कु यमय आसदत । आनीदत । अपविषत ॥

॥ अथ तृतीया ॥

नैतावदन्ये मरुतो अधे मे भ्राजते रुक्मै रावुधैस्तनूभिः ।

आ रोदसी विश्वपिथः । पथानाः समानकं जते शुभे कं ॥ ३

न । एतावत् । अन्ये । मरुतः । यथा । इमि । भ्राजन्ते ।

रुक्मैः । आर्युधैः तनूभिः ।

आ । रोदसी इति । विष्मऽपिष्मः । पिशानाः । समानं ।

अंजि । अंजते । शुभे । कं ॥ ३

इय ईदृशा मरुतो यथा उत्परिभाषं वनादिकं ददति अस्मै चक्षुर्गतिरिक्ता देवा एतावन्नादिकं न दद्युरित्यर्थः । ते च रुक्मै रोचमानैराभरयैराद्युधैः ककीयास्यै-
कनूपिराल्मीधैः श्वेतैरंगैश्च भ्राजन्ते । मरुदा भाजन्ते । कश्चिदेकपद्मतासाह ।
वधेमे मरुतो रुक्मादिभिर्भ्राजन्ते नैतावदेतद्गतिरिक्ता भ्राजन्त इति । अपि च
रोदसी आवाष्टयिष्यो पिशानाः प्रकाशयन्तो विष्मपिषो व्याप्रदीप्य एवभूता मरुतः
शुभे योभायै समानं सदृशरूपगञ्ज्याभरणभाजन्ते । ककीयावववेज्जनिव्यस्तीकुर्वन्ति ।
कमिति पूरणः ॥

। अथ चतुर्थी ॥

ऋधक्सा वी मरुतो दिद्युदंस्तु यह आगः पुरुषता करांम ।

मा वस्तस्यामपि भूमा यजत्रा अस्मै वी अस्तु सुमतिर्निष्ठा ॥ ४

ऋधक् । सा । वः । मरुतः । दिद्युत् । अस्तु । यत् । वः ।

आगः । पुरुषता । करांम ।

मा । वः । तस्यां । अपि । भूम । यजत्राः । अस्मै इति ।

वः । अस्तु । सुमतिः । च निष्ठा ॥ ४

हे मरुतो वो युष्मदीवा सा प्रसिद्धा दिद्युद्वेतिऋधक्स्तु । अरुक्तः पृथग्भवत् ।
नत् वद्यपि वयं वो युष्माकमागोऽपराधं पुरुषता पुरुषतया बहुष्यत्वेन कराच
करवाम । कतुष्यत्वाणां च प्रसादः सुखम इत्यर्थः । हे यजत्रा यजनोवा मरुतो वो
युष्मदीवासां तस्या दिद्युत्पदोपदपि मा भूम । अनिष्ठाचवत्तया । अतिशयेनाह-
प्रदेत्यर्थः । वो युष्मदीवा सुमतिरनुपपन्नद्विरक्ते अस्माकस्तु ॥

॥ अथ पंचमी ॥

कृते चिद्वत् मरुतो रणंतानवद्यासः । शुभ्रयः पावकाः ।
 प्र षोऽवत सुमतिभिर्धजत्राः प्र वाजिभिस्तिरत पुष्यसे नः ॥ ५
 कृते । चि॒त् । अ॒व॒त् । म॒रु॒तः । र॒ण॒न्त॒ । अ॒न॒व॒द्या॒सः ॥ शु॒भ्र॒यः ।

पा॒व॒काः ।

प्र । नः । अ॒व॒त॒ । सु॒म॒ति॒भिः । ध॒ज॒त्राः । प्र । वा॒जि॒भिः ।

ति॒र॒त॒ । पु॒ष्य॒से॒ नः ॥ ५

• अत्रास्त्रिगते चिद्वत् अदीये यत्रकर्मण्येव मरुतो रणंत । रणंतां । कीदृशा मरुतः ।
 अनवद्यासोऽनिंदिताः शुभ्रय दोमियुक्ताः पावकाः शोधका एवंभूता इति । किंच
 से मरुतो यजत्रा धजनोया ययं नोऽज्ञान् सुमतिभिरतुपवदुचिभिः सुदुतिभि-
 र्द्वैतभिर्वा प्रावत । प्रकर्षेण पावयत । तथा नोऽस्मान्वाजिभिर्वाजैरसैः पुष्यसे
 योषार्थं प्रतिरत । प्रवर्धयत ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

उत स्तुतासो मरुतो व्यंतु विश्वेभिर्नामभिर्नरो हवीषि ।
 ददात नो अस्तस्य प्रजाये जिगृत रायः सृष्टता मघानि ॥ ६

उ॒त । स्तु॒ता॒स॑ । म॒रु॒तः । व्य॑न्तु । वि॒श्वे॑भिः । ना॒म॑भिः ।

न॒रोः । ह॒वी॒षि॑ ।

द॒दा॒त॒ । नोः॑ । अ॒स्त॒स्य॑ । प्र॒जा॒ये॑ । जि॒गृ॒त॒ । रा॒यः॑ ।

सृ॒ष्ट॒ता॑ । म॒घा॒नि॑ । ६

उतापि च स्तुतास एवमवाभिः स्तुता मरुतो हवीषि व्यंतु । अस्वस्तं ।
 कीदृशाः । विश्वेभिर्वाजैर्नामभिर्द्वैः सजिता नरो नेतारः । जेयः प्रजापतयः ।
 से मरुतो नोऽस्मदीवायै प्रजायै संततयेऽस्तस्यान्ततद्वदं ददात । दत्त । तथा

इविधो दास्यं जपानस्य स्रष्टता स्रष्टतानि सुष्टु ष्ट्वन्ति योभनयोऽप्यानि जपानि
जपानि जिष्टत । उद्विरत । प्रवष्टुतेऽर्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ।

आ सुतासो मरुतो विश्वं जती अष्टा स्ररीन्सर्वताता

जिगात ।

ये मरुमना श्रतिनो वर्धयन्ति यूवं पात स्वस्तिभिः सदा नः । ७

आ । सुतासः । मरुतः । विश्वं । जती । अष्टा । स्ररीन् ।

सर्वताता । जिगात ।

ये । नः । मना । श्रतिनः । वर्धयन्ति । यूवं । पात । स्वस्तिभिः ।

सदा । नः । ७

ये मरुतः सुतास एवमष्टाभिः सुता विश्वे सर्वे यूयसूतो जत्या रजसा स्रिताः
स्ररीन् स्रोतनष्ठाभिलक्ष्य सर्वतातो सर्वतातो यज्ञ आजिगात । आगच्छत । ये
मरुतस्त्वनात्मनैव मोऽश्नान् श्रतिनः श्रतसंख्याकान् वर्धयन्ति । यथा पथं पुलपोत्तादिभिः
मेतिनो भवेत्त तथा वर्धयन्तीत्यर्थः । ते यूयमाजिगातेति पूर्वेषु संबंधः । एषंभूता
मरुतो यूयं सर्वं दास्याग्यालयत ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे सप्तविंशो वगः ॥

प्र साकल इति षडृचं तृतीयं स्रक्तं षसिष्ठस्यां त्रैष्टुभं ऋद्धेवताकं । अलुक्रांतं
च । प्र साकलुषे षडिति ॥ गतो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

प्र साक्रमुर्षे अर्चता गणाय यो दैव्यं स्व घाम्नस्तुविंशान् ।

उत चौदंति रोदंसी मस्रित्वा मस्रंते नाकं निःश्रुतेरवंशात् ॥ १

प्र । साकंऽउर्ध्वं । अर्चत । गणाव । यः । दैव्यस्य । चाङ्गः ।

तुर्विमान् ।

उत । ओदंति । रोदसी इति । महिऽत्वा । नक्षते । नाकै ।

निऽऽकृतेः । अवंशात् । ।

हे ज्योतिषो यं साकहृते संततं नर्विषे गणाव महत्सुभूषाव प्राचत । ज्योत्वं प्रोच्चारयत । यो महद्भवो दैव्यस्य देवसंबन्धिनो धाम्नः अगांशस्य स्वानस्य त्विषात् तुर्विमान्भवति । सर्वेभ्यो सर्वेभ्यः प्रश्न इत्यर्थः । तस्यै गणावेति पूर्वेषु संबन्धः । उतापि च महतो महिऽत्वा अकीयेन महजेन सङ्घना रोदसी द्यावापृथिव्यो ओदंति । भञ्जति । तथा निष्कर्मैर्भूमरव्यादंतरिष्वाङ्ग नाकं अगं नक्षते । अत्राविति ॥

॥ अत्र द्वितीया ।

जनूश्चिह्नो महत्स्त्वैथ्येण भीमासस्तुर्विमन्धवोऽयांसः ।

प्र वे मञ्जोभिरोजसोत संति विष्णो वो यामंभयते स्वहृक् ॥ १

जनूः । चित् । वः । महत्तः । त्वैथ्येण । भीमांसः ।

तुर्विऽमन्धवः । अयांसः ।

प्र । वे । महऽभिः । ओजसा । उत । संति । विष्णः । वः ।

यामंन् । भयते । स्वऽहृक् ॥ १

हे भीमासो भीमास्तुर्विमन्धवः प्रश्नमनयोऽयांसो गंतार इति त्वेषि संबोधनानि । एषंभूता हे महतो यो बहुधाकं जनूजन्म त्वेथ्येण दोषेन हृष्टेण बभूवेति शेषः । उतापि च वे महतो मञ्जोभिरोजसोभिरोजसा वसेन च प्रसंति प्रभवति तेषां यो बहुधाकं ज्ञानम् यामनि गमने विष्णुः स्वहृक् स्वयं ह्यद्रुटा सर्वे जीवसभूषः । बह्वा हरंतरिषं तत्प्रशंसतीति वृषः स्वहृक् । सर्वदोषोत्तडक्षित्यर्थः । भयते । पिनेति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

सुहृद्यो मघवद्भ्रगो दधात जुजोषन्निरसतः सुष्टुतिं नः ।

गती नाध्वा वि तिराति जंतुं प्र णः स्याहीभिरुतिभिस्तिरेताः ३

सुहृत् । वयः । मघवत् । भ्रगः । दधात । जुजोषन् । इत् ।

निरसतः । सुः । सुष्टुतिं । नः ।

गतः । न । अध्वा । वि । तिराति । जंतुं । प्र । नः ।

स्याहीभिः । उतिभिः । तिरेत ॥ ३

ये मरुतो ब्रूयं मघवद्भ्रगो इविसंभवाद्यवद्भ्रगोऽध्वं इहन्नाहृद्योऽध्वं दधात । प्रवन्वत । नोऽहदीयां सुष्टुतिं योभनं स्तोत्रं जुजोषन् । सेवतामेव । गतो नरुद्भिः प्राप्नोऽध्वा वागो जंतुं प्राथिनं न वितिराति । नाहंति । सदक्वेनाप्यायत्येव । अहा वितिरतिर्धनाथः । नेति वाधे । नरुद्भिर्गतो वागं च जंतुं वधंयति । तथा नोऽस्यान् स्याहीभि स्सृष्टीयाभिरुतिभि रन्वाभिः प्रतिरेत । प्रवधंयते ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

सुप्तो विप्रो मरुतः शतस्त्री सुप्तो अर्वा सहुंरिः सहस्त्री ।

सुप्तोः सम्राट् त इति वृत्तं प्र तर्ही अस्तु धूतयो देणां ॥ ४

सुप्ताऽजतः । विप्रः । मरुतः । शतस्त्री । सुप्ताऽजतः ।

अर्वा । सहुंरिः । सहस्त्री ।

सुप्ताऽजतः । संराट् । इत । इति । वृत्तं । प्र । तत् । नः ।

अस्तु । धूतयोः । देणां । ४

ये मरुतो युप्तोतो युष्ठाभी रक्षितो विप्रः स्तोता शतस्त्री शतसंख्योपेतधन-
वाक्नवति । युप्तोतो युष्ठाभी रक्षितोऽर्वाभिर्गता सहुंरिः शतसंख्योपेतधन-
वाक्नवति । युष्ठातो युष्ठाभी रक्षितः सम्राट् वाक्नवत्युष्ठा

भवति । अतापि च वृत्तं यत्नं वृत्ति । यद्वाद्वाचको वृत्ति । हे वृत्तयः कं पवितारी
भवतो नो यद्वाभिर्दत्तं तद्व्यवृत्तं देव्यां धनं प्रास्तु । प्रभूतं भवतु ॥

। अथ पंचमी ।

तां आ वृत्तं मीड्वृषीं विवासे कुविन्नंसते मरुतः पुनर्नः ।

वसस्तर्ता जिह्वीद्विदे यद्वा विरप तद्देम ईमहे तुराषां ॥ ५

तान् । आ । वृत्तं । मीड्वृषीं । विवासे । कुवित् । नंसते ।

मरुतः । पुनः । नः ।

वत् । वसस्तर्ता । जिह्वीद्विदे । यत् । आवि । अवं । तत् ।

एनः । ईमहे ॥ तुराषां ॥ ५

मीड्वृषीः काणानां वषित्वा वृत्तव्येभ्यश्च पुत्राय ताम्भक्त आविवासे । अहं होता
वरिचराभि । ते भक्तो नोऽव्यभं कुविन्नंसतः पुनः भूवो नंसते । नसतां ।
अविन्नसोभवन्त । कुविन्नस्यैव पुनः यद्वापंचक लम्बत्वात्पुनः यद्वापंचकं विवर्षं ।
आदराषं । यद्वापंचकं तैनाप्रकाशेन वत् वेनैसा जिह्वीद्विदे भक्तः क्रुण्येयुः
आविः प्रकाशेन यद्वा वेनैसा च जिह्वीद्विदे तुराषां विवासां भक्तां संसंभि
तद्वापंचकं नोऽपराधमेवमेव । जीवेष पञ्चमपनवाचः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

प्र सा वाचि सुष्टुतिर्मघोनामिदं सृक्तं मरुतो जुषंत ।

आरात्रिह्वीपो वृषणो सुयोत यं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६

प्र । सा । वाचि । सुऽस्तुतिः । मघोनां । इदं । सुऽसृक्तं ।

मरुतः । जुषंत ।

आरात् । चित् । द्वेषः । वृषणः । सुयोत । यं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ६

सवीनां भनपतां मरुतां संवधिनी सुवृत्तियां सोभना सुतिरस्मिन्सु क्रोडिता मा
 सुतिरस्माभिः प्रपापि । प्रोक्तासीत् । अस्त इदधीदग्भूतं अस्तं वृत्तं । मेवंतां ।
 हे उपपथः कामानां वनितारो ब्रूवं द्वेषो द्वेषाधि यत्ननाराज्ञत् दूरादेव युवोत ।
 अस्तम् । प्रवक्तुस्त । ब्रूवं गोऽस्मान् अस्तिभिः सर्वदा रक्षत ॥

॥ इति पंचमस्कन्धेऽष्टाविंशो वगः ॥

वं त्रायध्व इति द्वादशर्चं चतुर्थं सूक्तं । अत्रैवचतुर्कणिका । यं त्रायध्वे
 द्वादश त्रिप्रगाद्यादि नवस्वाद्यास्तिस्रो गावस्त्वोऽन्वावृत्तुम्रीही अत्युविभोषिमीति
 आद्याः द्वितीयापंचस्रो वृत्तस्यो द्वितीयाचतुर्थीगच्छः सप्तो वृत्तस्यः अत्रत्यपच्यपवृत्त-
 त्वात्तु द्विभो नवमीदशस्येकादशस्यो गावस्त्वः । द्वादशवृत्तुपुं वा । च इददेवताका ।
 विष्टा माचत्यः ॥ अत्रविनिवोगो र्वांगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

वं त्रायध्वे इदमिदं देवासो वं च नयथ ।

तस्मै अग्ने वरुण मित्राग्नेमन्वरातः शर्म यच्छत ॥ १

वं । त्रायध्वे । इदं । इदं । देवासः । वं । च । नयथ ।

तस्मै । अग्ने । वरुण । मित्र । अग्नेमन् । मन्वरातः । शर्म ।

यच्छत ॥ १

हे देवासो देवा इदमिदमितो भवहेतोर्धं स्तोतारं त्रायध्वेऽपालयध्वे । वं च
 स्तोतारं नवय वन्नागं प्रापयथ हे अग्ने वरुण मित्र अग्नेमन् हे मन्वरा एवभूता हे
 हे देवाः तस्मै स्तोत्रे शर्मं वृत्तं यच्छत । दत्त ॥

॥ अत्र द्वितीया ॥

युष्माकं देवा अवसाहनि प्रियं ईजानस्तारति द्विषः ।

प्र सु क्षयं तिरते वि महीरुषो यो वो इराय दाशति ॥ २

युष्माकं । देवाः । अर्धसा । अर्धनि । प्रिये । ईजानः ॥

तरति । द्विषः ।

प्र । छ । अर्थ । तिरने । वि । महीः । पूषः । यः । वः ।

वराय । दायति ॥ २

ये देवा युष्माकं युष्मदीयेनावसा रक्षणेन प्रियेऽहनि सर्वेषां देवानां प्रियभूते
हृत्वाभिधाने दिवस ईजान रटवाङ्मनो द्विषः यत्नून्तरति । आक्रामति । छ वज्रमानः
अर्थं अकीयं निवासं प्रतिरते । प्रवर्धयति । यो यजमानो वो युष्मभ्यं महीर्धर्मा-
नीषो हृषिषंषण्णान्प्रानि वराय निवारणाय यूयं नान्मत्त्र यच्छतास्यदीयान्येव
हृषोऽपि क्षीकुरुतेति निरोधनं कर्तुं हि दायति विशेषेण ददाति । अत एव छ
अकीयं निवासं वर्धयतीत्यर्थः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

नहि वंश्चरमं चन वसिष्ठः परिसंसते ।

अस्माकमद्य मरुतः सुते सचा विश्वे पिबत कामिनः ॥ ३

नहि । वः । चरमं । चन । वसिष्ठः । परिसंसते ।

अस्माकं । अद्य । मरुतः । सुते । सचा । विश्वे । पिबत ।

कामिनः ॥ ३

वसिष्ठ ऋषिर्गो युष्माकं मध्ये चरमं वनावरमपि नहि परिसंसते । वषेयित्वा न
क्रीति । किंतु स्वमीनेव युष्मान् क्रीमीत्यर्थः । अद्याश्चिन्दिनेऽद्याकगस्यदीये सुते
कोमेऽभिद्युते इति हे मरुतः कामिनः कोमं कामयमाना विश्वे युवं सचा संगत्स
पिबत । पानं कुरुत ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

नहि वं जतिः पृतनासु मर्षेति यस्मा अराध्वं नरः ।

अभि व आर्षत्सुर्मातर्नवीयस्वी तूयं वात पिपीषवः ॥ ४

नहि । वः । अतिः । पृतनासु । मर्धति । वक्ष्ये ।

अराध्वं । नरः ।

अभि । वः । आ । अयत् । सुऽमतिः । नवीयसी । तूष्णीं ।

यात । पिपीषवः ॥ ४

हे भद्रो नो युष्मदीयोती रक्षा पृतनासु युचेत् नहि मर्धति । न खलु चिन्तितः । यत्नभिः कृतां किंसां सङ्गत इत्यर्थः । हे नरो नेतारो यूयं यस्मै जनाभाराध्वं कामानहध्वं तं जनं न चिन्तसीति संबन्धः । नवीयसी नवतरा नो युष्मदीया सुमतिरह्युत्तुष्टिरभ्यापत् । अस्मानभ्यापत्सतां । तथा हे पिपीषवः मोक्षयानकामा ब्रूषमपि दूयं चिप्रं यात आगच्छत ॥

॥ अथ पंचमी ॥

ओ षु वृष्विराधसो यातनांधांसि पीतये ।

इमा वो हव्या मरुतो ररे हि कां मो अ॑न्यत्र॑ गंतम ॥ ५

ओ इति । सु । वृष्विराधसः । यातनं । अंधांसि । पीतये ।

इमा । वः । हव्या । मरुतः । ररे । हि । कां । मो इति ।

सु । अन्यत्र॑ । गंतम ॥ ५

हे वृष्विराधसः । परस्परवृष्टानि सुसंज्ञानि राधांसि येषां ते । हे भद्रो ब्रूयन्धांसि सोमसञ्चयानि इतीपि पीतये भक्षयार्थं सु सुष्टयातन । आयात । हि वस्मात्कारणात् हे भद्रो नो युष्मदभिमेषानि हव्या हव्यानि इतीपि ररे अहं इदांसि अतः कारणाद्यथमन्यत्र नो हु गंतम । मा गच्छत ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

आ चं ना बर्हिः सदंताविता चं नः आर्हाषि दातंवे वसु ।

असधंतो मरुतः सोम्ये मधी स्वाहेह मादयाध्वे ॥ ६

आ । च । नः । वर्हिः । सदंत । अ॒वित । च । नः ।

आ॒र्ही॒णिं । दा॒त॒वे । सु॒ ।

अ॒र्ध॒ंतः । म॒रु॒तः । सो॒म्ये । म॒धौ । स्वा॒हा । इ॒ह ।

मा॒द॒वा॒ध्वे ॥ ६

हे मरुतो यथं नोऽस्मादीये वर्हिः कुशमये वर्हिर्व्यासदत्त च । अपविशत । आर्हीणि
अ॒र्ही॒ण्यनि वसु वसूनि धनानि दातवेऽस्मभ्यं दातुं नोऽस्मानवित च । आगच्छत
च । हे मरुतोऽर्धंतोऽर्धंतो यथमिहास्मिन्यज्ञे मधौ मदकरे सोम्ये सोमात्मके
इविषि स्वाहा स्वाहाकारेण मादताध्वे । मादवाध्वं । मादत ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठ्यं एकोनत्रिंशो वगः ॥

। अथ सप्तमी ।

स॒स्व॒श्चि॒द्वि॒ त॒न्वः । शु॒भ॒मा॒ना आ॒ हं॒सा॒सो नी॒ल॒ं॒ष्ट॒ष्ठा अ॒प॒स॒न् ।

वि॒श्वं श्र॒धो॑ अ॒भि॒तो॑ मा॒ नि॒ से॒द॒ न॒रो न॒ र॒ग॒वाः स॒र्व॒ने॒ म॒द॒ंतः ॥ ७

स॒स्व॒रि॒ति॑ । चि॒त् । हि॒ । त॒न्वः । शु॒भ॒मा॒नाः । आ ।

हं॒सा॒सः । नी॒ल॒ं॒ष्ट॒ष्ठाः । अ॒प॒स॒न् ।

वि॒श्वं । श्र॒धोः । अ॒भि॒तः । मा॒ नि॒ से॒द॒ न॒रोः । न ।

र॒ग॒वाः । स॒र्व॒ने॒ म॒द॒ंत ॥ ७

सस्वरं तर्हिता मरुतस्तन्वः स्वकीयान्यंगानि शुभमाना असंकरणैः शोभयंतो
मरुतो नीलंष्टष्ठा अस्मितवर्णा हंसासो हंसा इवापसन् । आपसन्तु । आगच्छन्तु । विश्वं
श्रधो व्याप्ता मरुद्गणो मा माभिसतः सर्गतासपेद । निर्वोदतु । तन्न इष्टांतः ।
सर्वनेऽस्मादीये यज्ञे मदंतो हृद्यंतो रगवा रगणीया नरो न मरुत्या इव तद्वत् ॥

साकनेषु मरुद्गः सांतपनेभ्य इत्यस्य यो नो मरुत इति पूर्वाहुपाक्या सांतपना इदमिति याज्या । तथा च खलितं । सांतपना इदं हविर्भो नो मरुतो अभि इहं पायुः । आ० २, १८, । इति ॥

॥ शैवा सूक्तेऽष्टमी ॥

यो नो मरुतो अभि इहं पायुश्चिरचित्तानि वसवो जिघीसति ।

दुहः पाशान्प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन हन्मना हंतना तं । ८

यः । नः । मरुतः । अभि । दुः । पायुः । तिरः । चित्तानि ।

वसवः । जिघीसति ।

दुहः । पाशान् । प्रति । सः । मुचीष्ट । तपिष्ठेन । हन्मना ।

हंतना । तं ॥ ८

ये वसवः प्रथम्या ते मरुतो नोऽकादीयानि चित्तानि दुहं पायुरथोभनं क्रूचन् तिरः सर्वैश्चिरस्कृतो यो जनोऽभिजिघासति आभिसख्येन हंतगिच्छति । स जनो दुहः पाशान्प्रति द्रोग्धुर्गुणस्य पाशान्कास्य प्रति स मुचीष्ट वधीयात् यूयं तं जनं तपिष्ठेन तप्तृत्सेन हन्मना हननसाधनेनायुषेन हंतना । इति । हिंसा ॥

॥ अथ नवमी ॥

सांतपना इदं हविर्मरुतस्तज्जुजष्टन ।

सुष्माकोती रिशादसः ॥ ९

सांतपनाः । इदं । हविः । मरुतः । तत् । जुजष्टन ।

सुष्माक । कोती । रिशादसः ॥ ९

सांतपनाः शरूपां भंतापका इ इरुण इदं प्रत्यक्षेषोपलभ्यमानं हविर्दुष्प्रभं कल्पितमिति ज्ञेयः । रिशादसो रिशतां हिंसतानसितारो रिशानामन्तारो वा ययं युष्माक युष्माकभूती जत्या रक्षया तत्तादृशं हविर्जुजष्टन । सेनम् ॥

ऋचमेधास इति ऋचमेधोवस्य ऋचिनोऽनुवाक्या । स्रुतितं च । ऋचमेधास
आ गत प्र बुध्ना वा रते भवति । आ० २, १८, । इति ॥

। सैषा दशमी ॥

ऋचमेधास आ गत मरुतो मायं भूतम ।

बुध्माकोती सुदानवः । १०

ऋचमेधासः । आ । गत । मरुतः । मा । मायं । भूतम ।

। बुध्माका । कोती । सुदानवः ॥ १०

ऋचमेधासो ऋचे क्रियमाणो बध्नो वेधा ते सुदानवः घोभनदाना हे मरुतो
यूयं बुध्नाक बुध्नाकसूनी जत्वा रक्षया बुध्ना आगत । अस्मदीयं यज्ञं प्रत्यागच्छत ।
हे मरुतो मायभूतम । अपगता वा भवत । भू प्राप्ताविति घातः ॥

वैश्वदेवे परंषि मारुतलोतुवाक्येहेह व इत्येवा । स्रुतितं च । इहेह वः
आतवसः प्र चित्रवर्कं गृणते तुराय , आ० २, १६, । इति ॥

। सैषा सृक्ते एकादशी ॥

इहेह वः स्वतवसः कवयः सूर्यत्वचः ।

यज्ञं मरुत आ वृथे ॥ ११

इहेह वः । स्वतवसः । कवयः । सूर्यत्वचः ।

यज्ञं । मरुतः । आ । वृथे ॥ ११

हे स्वतवसः आवत्तवसाः सूर्यं प्रहृषा वा हे कवय । क्रांतदर्शनः सूर्यत्वचः
सूर्यं वयो एवंभूता हे मरुतो यू बनिहे हे वैश्वदीयं यज्ञमावृथे । आभजाणि ।
कल्पवाणि ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

त्रैलोक्यं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।

सर्वभूतानि भव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥ १२

त्रैलोक्यं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।

सर्वभूतानि भव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥ १२

अथ शौनकः । त्रिरात्रं नियतोऽपोस्य उपयेत्यायसं चरुं । तेनाहुतिघृतं पूर्णं
 पुष्ट्या चर्षितव्रतः ॥ सप्तदश्या नष्टादेवं त्वं वरुं त्वं वरुं त्वया । एतत्पर्वण्यं कृत्वा
 जीवेद्द्वयं सुखी । ऋग्भि० २, २७ । [त्वयाथा ब्रह्माविष्णुः शक्राणां च वरुं पितरं
 यजामहे इति शिष्यवशात् इति वसिष्ठो ब्रवीति । किं विशिष्टमित्यत आह । सुगन्धिं
 प्रसारितप्रयत्नोक्तिं । पुनः किं विशिष्टं । पुष्टिवर्धनं जगद्दीजं । उर्याङ्गमित्यर्थः ।
 उपासकस्य वर्धनं । अथिनादिशक्तिवर्धनं । अतस्त्वत्प्रसादादेव मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्
 सुखीय । नोचय । यथा बन्धनादुपारुं कर्कटीफलं सुच्यते तद्वन्धनात्साराहा
 नोचय । किं यथादीकृत्य । आनृतात् । सायुज्यनाशोक्षप्राप्तमित्यर्थः । अथ
 तैत्तिरीयभाष्ये शोभनः शरीरगन्धः पुण्ड्रगन्धो वा यस्य सः सुगन्धिः । यथा वृक्षस्य
 बंधुशिरस्य दूराङ्गंधो वात्येवं पुण्ड्रस्य कमणो दूराङ्गंधो प्रतीति मृतः । पुष्टिं
 शरीरधनादिभिर्यथा वर्धयतीति पुष्टिवर्धनः । तादृशं त्वं वरुं यजामहे । पूजयामः ।
 लोके सर्वोपारुफलानि बंधनाहंतास्त्वयमेव सुच्यते तद्वन्धुं त्वं वरुं प्रसादेन
 मृत्योर्मुक्षीय । नोचनयुक्तो भूयासं । अमृताच्चिद्विजोविना त्वगादेवां वा सुखीय ।
 चतुर्थपादार्थमन्वस्य तात्पर्यातिशयं दर्शयति । त्रैलोक्यं यजामहे इत्याह मृत्योर्मुक्षीय
 मामृतादिति वाचैतदाक्षेपेन ॥]

॥ इति पंचमस्य चतुर्थे त्रिंशो वरुः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
 पुमर्थान्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥

इति श्रीमद्भारतपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसम्प्रदायधर्मशेखरस्य
 सायणाचार्येण विरचिते भाष्ये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये
 पंचमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ॥

वस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं बंदे विद्यातीर्थमहंश्वरं ॥

व्याख्याय निगमाभिन्नः पंचमस्य चतुर्थकां ।

अध्यातं सायणचार्यः पंचमं व्याकरोत्वथ ॥

तत्र वदन् प्रथेति द्वादशमं पंचमं प्रथमं । अत्राहुकनषिका । यदद्य जैत्रावरुणं
तु मे शीघ्रोति । मंडलप्रदा वसिष्ठ ऋषिः । अतुक्तात्तुष्टुप् छंदः । तु वा
इत्युक्तात्वादेनदादीनि सप्त प्रज्ञानि मित्रावरुणदेवत्वानि । आद्या प्रथं देवत्या ॥
विनिबोगो वैजिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ।

वदन् सूर्यं ब्रवोऽनागा उत्तमित्राय वरुणाय सत्यं ।

वचं देवदादिते स्याम तव प्रियासो अयमगृह्यंतः ॥ १

यत् । अन्न । सूर्य । ब्रवः । अनागाः । उत्स्यन् । मित्राय ।

वरुणाय । सत्यं ।

वचं । देवदा । अदिते । स्याम । तव । प्रियासः । अयमन् ।

गृह्यंतः ॥ १

हे सूर्यं वचं अन्नं प्रेरक एतन्नामक देव उच्यन् उदयं च वदन् अनागा मित्रावरुण-
नालेऽन्नाग्रवः ब्रूयाः । किंमति । अनागा अनागस इति । एतेऽपापा इति
यदि देवेषु मध्ये ब्रूयाः तच्च वचं हे अदिते अदीनदैव देवता देवेषु देवानां मध्ये
मित्रावरुणदेवत्वानि च सत्यमवितथं ज्ञान । अनागसो भवेत् । किंच हे अयमन्
दातव्यां ऋषंतः स्तुवंतस्तव प्रियासः प्रियाः ज्ञान । त्वत्प्रमविषया भवेत् ।
यज्ञोत्तराधे एकं वाक्यं । हे अदिते हे अयमन् उक्तलक्षण देव वचं देवेषु मध्ये त्वं
ऋषंतस्तवैव प्रियाः ज्ञान । यदि मां देवेष्वपामं ब्रूयात्तच्च तैरवचनपराधीत्व-
वृत्तीतत्त्वां स्तुत्या तप प्रियो भवेवमित्यर्थः ॥

अथ द्वितीया ॥

एष स्य मित्रावरुणा नृवचा उमे उदित सूर्यो अभि उमन् ।

विश्वं स्य स्यात्तुर्जगतश्च गोपा ऋजु मर्तेषु वृजिना च पशून् ॥ २

एष । स्यः । मित्रावरुणा । नृवचाः । उमे इति । उत् ।

एति । सूर्यः । अभि । उमन् ।

विश्वं स्य । स्यात्तुः । जगतः । च । गोपाः । ऋजु । मर्तेषु ।

वृजिना । च । पशून् ॥ २

हे मित्रावरुणा एष पुरतो इत्यमनः स स सर्वैः सुखत्वेन प्रसिधौ नृवचा
नृपां मनुष्याणां दृष्टा पूर्व उमे व्याघ्राद्यन्नापि अभिलक्ष्योदिति उमन्तरिणे
गच्छन् । स विश्वं स्य । विश्वं सर्वं स्य स्यात्तुः स्यावरुणा जगतो जंगमश्च च गोपा
गोपाधिता । किं कुर्वन् । मर्तेषु मनुष्येभ्यः स्यतान्मृजुजनि वृजितानि वृजिनानि
पापानि च पशून् ॥

। अथ तृतीया ।

अयुक्त सप्त हरितः सधस्याद्या ई वचति सूर्यं वृताचीः ।

धामानि मित्रावरुणा सुवाकुः चं यो ज्ञेयव जनिमानि चर्ते ॥ ३

अयुक्त । सप्त । हरितः । सधस्यात् । याः । ई । वचति ।

सूर्यं । वृताचीः ।

धामानि । मित्रावरुणा । सुवाकुः । चं । यः । ज्ञेयाः । चर्ते ।

जनिमानि । चर्ते ॥ ३ ।

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणो युपयोरागमनाम सधस्यात्स्यानावंतरिचार्दतरिणे
सप्त वर्षणसभावात् तस्यंस्यात्काम्वा हरितो हरिद्वर्णान्मानवुक्त । वृक्तवानुषी ।
हरित आदित्यश्चेति च निवृत्तं । या हरित ईमेन सूर्यं देव वृताचीर्मुनाचना

उदकवत्यः । उदकप्रदा इत्यर्थः । तादृश्यः । सत्यो वर्धति ता अयुक्त । अशोदितः
 सन् धामानि स्थानानि लोकान् जनिसानि जन्मानि । जन्मभाजः प्राणिन इत्यर्थः ।
 तांश्च युवाकर्तुं वा आनवानो यौ देवः संश्ले सम्यक् पश्यति दूथेव गोयूथानीव
 मूथपाः । स यथा सर्वं च तदन्तरगोव्यक्तिं च सम्यक् पश्यति तद्वन्नोक्तान्प्राणिनश्च
 पश्यति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

उदां वृक्षासो मधुमंतो अस्युरा सूर्यो अरुहच्छक्रमण्यः ।

यस्या आदित्या अध्वनो रदति मित्रो अर्थमा वरुणः

सजोषाः ॥ ४

उत् । वां । वृक्षासः । मधुमंतः । अस्युः । आ । सूर्यः ।

अरुहत् । शक्रं । अर्णः ।

यस्यै । आदित्याः । अध्वनः । रदति । मित्रः । अर्थमा ।

वरुणः । स जोषाः ॥ ४

ये मित्रावरुणौ वां युवयोरेषां वृक्षांसोऽजानि अरुहच्छक्रादीनि मधुमंती
 मानुतेतानि तन्मावानोषध्यादीनि बोदस्युः । संपादितान्यासन् । सूर्यश्च युक्तं
 दीप्यमानोऽर्णवमंतस्त्रिभुवमाकहत । आरोहति । यस्यै सूर्योय तद्गगनार्थमादित्या अदितेः
 पुत्रा देवा अध्वनो मागान् रदति विलिखति माप्रयति । के ते । मित्रोऽर्थमा वरुणश्चैते
 त्वयोऽपि देवाः सजोषसः समानप्रोतयः संतः स देव आरुहदिति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

इमे चितारो अमृतम्य भ्रुरेर्मित्रो अर्थमा वरुणो हि संति ।

इम ऋतस्यै वावृधुर्दराणे शग्मासः पुत्रा अदितैरदित्याः ॥ ५

इ॒मे । चे॒तारः । अ॒नृ॒त॒श्च । भू॒रैः । मि॒त्रः । अ॒र्थ॒मा ।

व॒रु॒णः । हि॒ । सं॒तिं ।

इ॒मे । ऋ॒त॒स्य॑ । व॒ष्ट॒धुः । द॒ुरो॒णे । श॒म्भा॑सः । पु॒त्राः । अ॒दि॒तेः ।

अ॒द॒व्याऽ॥ ५॒-

इमे मित्रोऽर्थमा वरुणश्च त्वयोऽप्यनृतस्य पापस्य भूरेः प्रभूतस्य चेतारो अंतारः संति । भवंति हि । इमे मित्रादय ऋतस्य यज्ञस्य दुरोणे ऋते वष्टधुः । वर्धते इति वा स्तुत्या च । कीदृशास्ते । शम्भासः सुखकरा अदितेः पुत्रा अदव्या अर्चिसिताः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

इ॒मे मि॒त्रो व॒रु॒णो दू॒ष्ट॒भा॒सोऽचे॒त॒सं चि॒ञ्चित॑यंति॒ द॒क्षैः ।

अ॒पि । ऋ॒तुं सु॒चे॒त॒सं व॒तंत॑स्तिर॒श्चि॒दं॒हः सु॒प॒था न॑यंति ॥ ६

इ॒मे । मि॒त्रः । व॒रु॒णः । दुः॒ऽद॒भा॑सः । अ॒चे॒त॒सं । चि॒त् ।

चि॒त॒यंति॑ द॒क्षैः ।

अ॒पि । ऋ॒तुं सु॒चे॒त॒सं । व॒तंतः॑ । ति॒र॒ ॥ चि॒त् । अ॒ं॒हः ।

सु॒प॒था । न॑ति ॥ ६

इम आदित्या मित्रो वरुणश्च । एतद्दुष्टमर्थमणोऽभ्युपलक्ष्यं । त्वते दूष्टभासो दुष्टभा अनभिभाव्या अचेतसं चित् अप्रज्ञानमनुष्ठानविषयज्ञानरहितमपि रक्षैः सावर्थाश्चितयंति । अपि सुचेतसं प्रकृतज्ञानवतं पुरुषं ऋतुं कर्तारं कर्मानुष्ठानवतं वतंतो गच्छंतोऽंहा युक्तं तिरश्चित् तिर्रो नयंतोऽस्मान् सुपथा योभनेन मार्गेण नयंति । प्रापयंत्यभिसतं यज्ञं स्वर्गादिकं वा ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे प्रथमो वर्गः

॥ अथ सप्तमी ॥

इ॒मे द्वि॒षो अ॒नि॒मि॒षा पृ॒थि॒व्याश्चि॒क्त्वा॑सौ अ॒चे॒त॒सं न॑यंति ।

प्र॒वा॒जे चि॒त्र॒द्यौ॑ गा॒ध॒स्ति॒ पारं॑ नो॒ अ॒स्य वि॒ष्यि॒त॒स्य॑ प॒र्षन् ॥ ७

इमे । द्विवः । अनिऽमिषा । पृथिव्याः । चिकित्वांसः ।

अचेतसं । नयंति ।

प्रऽवाजे । चित् । नद्यः । गावं । अस्ति । पारं । नः ।

अन्य । विप्रितस्य । पर्मन् ॥ ७

इमे निम्नादयो द्विवो युक्तोक्तस्य पृथिव्याश्च संबन्धिनोऽनिमिषानिमेषेषु सर्वदा चिकित्वांसो जायन्तः । कं । अचेतसगन्तानं । नयंति प्रापयन्ति कर्माणि प्रवाजे चित् प्रथमेष्व्यत्वंतनिष्पेऽपि देशे नद्यो नद्या गावस्तु । भवति युष्माकमथ्यात् । तैः कर्मातो नोऽस्माकमस्य विप्रितस्य व्यापितस्य कर्मणः पारं पर्मन् । पारवन्तु । नयन्तु ॥

॥ अथाष्टमी ॥

यज्ञोपावद्ददितिः शर्मं भद्रं मित्रो यच्छंति वरुणः सुदासं ।

तस्मिन्ना तोकं तनयं दधाना मा कर्म देवहेङ्गं तुरासः । ८

वत् । गोपावत् । अदितिः । शर्मं । भद्रं । मित्रः । यच्छंति ।

वरुणः । सुदासं ।

तस्मिन् । आ । तोकं । तनयं । दधानाः । मा । कर्म ।

देवहेङ्गं । तुरासः । ८

यज्ञमं सुखं ऋद्धं वा गोपावद्ददयोपितं भद्रं सुत्यमदितरदीनोऽभंभादितिकी मिलो वरुणस्यैते त्वयो देवाः सुदानाय मज्जं यच्छंति प्रयच्छंति तस्मिन्नुत्तमंषि तोकं पुत्रं तनयं तत्पुत्रादिकं । अथवा तमवद्यद्देऽगत्यसामान्यवचनः । तोकं वरुणं तं पुत्रमा सर्वतो दधाना धारयन्तो वयं हे तुरासो जमनाव त्वरमाया देवहेङ्गं देवानां निम्नादीनां क्रोपमं वा कर्म । वा वाद्यं ॥

॥ अथ नवमी ।

अव वेदिं होत्राभिर्यजेत् रिपुः काश्चिद्वरणधृतः सः ।

परि देषोभिर्यमा वृणक्तुं सुदासं वृषण उ लोकं ॥ ८

अव । वेदिं । होत्राभिः । यजेत । रिपुः । काः । चित् ।

वरुणधृतः । सः ।

परि । देषःऽभिः । अर्यमा । वृणक्तुं । उरुं । सुदासं ।

वृषणो । उं इति । लोकं ॥ ८

हे गित्नादयः सोऽह्वेषी वेदिं यागसाधनं होत्राभिः । वाङ्मनैतत् । वायूपाभिः स्तुतिभिः साधनवयजित । वेदां कर्माणि कुर्वन् देवास्तुयादित्यर्थः । अपूर्वो वज्रतिस्त्यागार्थः । स किं प्राप्तुयादिति तत्राह । वरुणधृतो वरुणेन स्वया हिंसितः स काश्चिद्रिपो हिंसाः प्राप्तुयादिति शेषः । अस्त्रांस्त्वयं गा देवो देवोभिर्देवभी रणःप्रभृतिभिः परिवृणक्तुं वनेयस्य । उरुं विस्तीर्यं लोकं स्थानं सुदासे यो भन- दानाय बह्वं प्रयच्छतं हे वृषणा वर्नेकौ कागाना गित्नावरुणो ॥

॥ अथ दशमी ॥

सस्त्रिद्विसृतिस्वेषामपीच्येन सहसा सहंते ।

सुप्तज्ञया वृषणो रेजमाना दक्षस्य चिन्महिना स्रुता नः ॥ १०

सस्त्ररिति । चित् । द्वि । संसृतिः । त्वेषी । एषां ।

अपीच्येन । सहसा । सहंते ।

सुप्तत् । भिया । वृषणः । रेजमानाः । दक्षस्य । चित् ।

महिना । स्रुता । नः ॥ १०

एषां गित्नादीनां संसृतिः संगतिः संसृतिर्वा सस्त्रं तस्मिन्ता निगूढा त्वेषी दीप्ता च भवति । ताडया एतेऽपीच्येन । एतद्व्यंतस्मिन्तनाम । निगूढेन सहसा वसेन

सङ्गते । अभिभवन्त्यस्य हृद्दृज् । किञ्च हे हृदयोऽभिगतवर्णा मित्रादयो युष्मद्भुङ्क्षुः
भिया भीत्या देवमानाः कम्पमाना भवन्ति विरोधिनः । यस्मादेवं तस्माद्दृष्टस्य युष्मार्कं
बलस्य मङ्गिना मङ्गिना सङ्गते न नोऽश्रयं ऋद्धते । उपदयां कुरुत ॥

। अथैकादशी ॥

यो ब्रह्मणे सुमतिमायजाने वाजस्य सातौ परमस्य रायः ।

सीञ्जंत मन्युं मघवानो अर्य उरु क्षयाय चक्रिरे सुधातुं ॥ ११

यः ॥ ब्रह्मणे । सुमतिं । आऽयजाने । वाजस्य । सातौ ।

परमस्य । रायः ।

सीञ्जंत । मन्यु । मघवानः । अर्यः । उरु । क्षयाय ।

चक्रिरे । सुधातुं ॥ ११

यो यजमानो ब्रह्मणे परिवृद्धस्वकर्मणे युष्मत्क्षोत्ररूपाय सुमतिं शोभनां
बुद्धिमायजाने आयजते । यजतिरत्र दाने । ददाति करोति । किमर्थं । वाजस्यत्रस्य
सातौ दाने निमित्ते परमस्योत्कृष्टस्य रायो भनस्य च सातौ तस्यार्यः । ईरयति
स्तुतीः प्रेरयतीत्यरिः स्तोता । मन्युं स्तोत्रं मघवानो दानवतोऽर्यमादयः सीञ्जंत ।
सचते । सेवित्या च तस्ये ह्यज्ञयाथ विस्तीर्णनिवासाय सुधातु सुधाम शोभनस्थानं
चक्रिरे । कुर्वते ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

द्वयं देव पुरोऽर्चितयुवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि ।

विश्वानि दुर्गा पिष्टतं तिरो नी युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १२

द्वयं । देवा । पुरःऽर्चितः । युवभ्यां । यज्ञेषु । मित्रावरुणौ ।

अकारि ।

विश्वानि । दुःऽगा । पिष्टतं । तिरः । नः । युयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ १२

अनया स्तुतिस्तुपचंहरति । हे देवा देवो मित्रावरुणौ युवभ्यां युवाभ्यां वसिष्ठिनं
पुरोहितः पुरस्त्रिया पूजा स्तुतिस्तवणाकारि । कृताभूद् । तां सेवित्वा विन्दानि
सर्वाणि दुर्गा दुःखेन गंतव्यान्यापदक्षिरक्षिरक्षुभतं । तथा कृत्वा नोऽस्माग्निपृष्टं ।
पारयतं । शिष्टो गतः ॥

॥ इति पंचमस्य प्रथमे द्वितीयो वगः ॥

अहां चक्षुरिति सप्तमं वटं स्मृतं वसिष्ठस्यार्यं त्रैष्टुभं कैलावरुणं । अहां सप्तैत्यह-
क्रमणिका ॥ विनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अहां चक्षुर्वरुण सुप्रतीकं देवयोरिति सूर्यस्ततन्वान् ।

अभि यो विन्वा भुवनानि चष्टे स मन्युं मत्येष्व्वा चिकेत ॥ १

अत् । वां । चक्षुः । वरुणा । सुप्रतीकं । देवयोः । एति । ॥

सूर्यः । ततन्वान् ।

अभिः । यः । विश्वं । भुवनानि । चष्टे । सः । मन्युं । ।

मत्येषु । आ । चिकेत ॥ १

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ देवयोर्द्वैतमानयोर्वा युवयोश्चक्षुः प्रकाशकं तैजः
सुप्रतीकं शोभनरूपमेवंरूपः सूर्यस्तन्वान् तैजो विश्वारयञ्जुदेनि । अहंश्चति ।
असोदितो यो देवो विन्वा सर्वाणि भुवनानि भूतजातान्यभिचष्टे अभिपश्यति स
देवो गच्छेद्दुः प्रष्टुं स मन्युं स्तोत्रं कर्म वाचिकेत । आजानाति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

प्र पां स मित्रावरुणावृताश विप्रो मन्वानि दीर्घञ्चुटिर्वाति ।

यस्य ब्रह्माणि सुकतू अवाथ आ यत्कृत्वा न शरदः पृथैथे ॥ २

प्र । वां । सः । मित्रावरुणौः । ऋतऽवा । विप्रः । मन्त्रानि ।

दीर्घऽश्रुत् ॥ इत्यर्ति ।

यस्य । ब्रह्माणि । सुक्रतू इति सुऽक्रतू । अवायः । आ । यत् ।

क्रत्वा । न । शरदः । पृथैथे इति ॥ २

हे मित्रावरुणौ वां युवयोर्मन्त्रानि मननीयानि स्तोत्राणि स प्रसिद्धो विप्रो मेधावृतावा यत्नवान् दीर्घश्रुत् चिरकालं श्रोता एवमुक्तलक्षणोऽपि स इति । प्रेरयति । यस्य ऋषेर्ब्रह्माणि परिहृदानि स्तोत्राणि हे सुक्रतू शोभनकर्मावापवापी रक्षयः । यत्कर्म शरदो बहून् संबत्सरानापृथैथे आपूरयेथे स इत्यर्ति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

प्रोरोमित्रावरुणा पृथिव्याः प्र दिव ऋष्वाहृतः सुदानू ।

अथो दधाथे ओषधीषु विक्षु दग्धतो अनिमिषं रक्षमाणा ॥ ३

प्र । उरोः ॥ मित्रावरुणा । पृथिव्याः । प्र । दिवः । ऋष्वात् ।

हृतः । सुदानू इति सुऽदानू ।

अथोः । दधाथे इति । ओषधीषु । विक्षु । ऋषक् । यतः ।

अनिमिषं । रक्षमाणा ॥ ३

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ युवाशुरोर्विकीर्णयाः पृथिव्या अपि प्र । प्ररिचिषाथे । अखेदेन प्ररिचिषे । ऋषे ० १, ६१, ८, । इत्यादिषु प्रथमस्य रिरिच इत्यनेन सङ्घर्षं धर्मानादत्राप्युचितक्रियायाच्चारयेण रिरिच इति योज्यं । तथा ऋष्वाहृतो हृतः स्वरूपतोऽतिमहतो दिवो दुस्रोकादपि प्ररिचिषाथे हे सुदानू शोभनदानौ । किंचोषधीषु विक्षु प्रजासु निमित्तभूतासु प्रजासु चेति वा अथो रूपं दधाथे । धारयेथे । किं कुर्वेती । ऋषक् इति ऋषक् इत्येन यतो विभेकात् सत्येन गच्छतो जनाननिमित्तमव्यवधानेन सर्वदा रक्षमाणा पालयती ॥

। अथ चतुर्थी

शंसं॑ मि॒त्रस्य॑ वरु॒णस्य॑ धाम॒ शुषी॑ रोद॒सी ब॒ह्वधे॑ म॒हिस्या॑ ।
 अ॒यन्मा॑सा अ॒य॒ज्वना॑मवी॒राः प्र॒ यज्ञ॑मा॒न्म॒ वृ॒जनं॑ ति॒राते॑ ॥ ४
 शंसं॑ । मि॒त्रस्य॑ । वरु॒णस्य॑ । धामं॑ । शु॒षः । रो॒द॒सी इति॑ ।
 ब॒ह्व॒धे । म॒हि॒स्य॒त्या ।

अ॒य॒न् । मा॒साः । अ॒य॒ज्वना॑ । अ॒वी॒राः । प्र॒ । य॒ज्ञ॒मा॒न्मा ।
 वृ॒ज॒नं॑ । ति॒रा॒ते ॥ ४

हे ऋषे मित्रस्य वरुणस्य च धाम तेजःस्थानं शंस । श्रुहि । ययोर्देवयोः शुषो
 बलं रोदसी द्यावापृथिव्यौ सङ्घं वर्तमाने महिस्या कर्महृत्केन बह्वधे बध्नाति पृथक्-
 स्वापवति इयं पृथिवीर्बं द्यौरिति पृथक्करोति । द्यावापृथिवी महाक्षानिति श्रुतेः ।
 अयज्वनामननुहातृषां मासाः कालावयवा अवीरा अपुत्रा एवायन् । रंढ । गच्छंत ।
 तद्विपरीतो यज्ञमन्मा यज्ञार्थं भतिषान्यज्वा वृजनं बलं प्रतिराते । प्रवर्धयत ।
 प्रपूर्वस्तिरतिवर्धनार्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

अ॒मू॒रा वि॒क्षा वृ॒षणा॑वि॒मा वां न॒ यासुं॑ चि॒त्रं द॒दृ॒शे॑ न॒ यज्ञं॑ ।
 दृ॒ष्टः स॒चंते॑ अ॒मृ॒ता ज॒नानां॑ न॒ वां नि॒ष्या॒न्य॒चिते॑ अ॒भू॒वन् ॥ ५
 अ॒मू॒रा । वि॒क्षा । वृ॒ष॒णौ । इ॒माः । वां । न॒ । या॒सुं॑ । चि॒त्रं ।
 द॒दृ॒शे॑ । न॒ । य॒ज्ञं॑ ।

दृ॒ष्टः । स॒चं॒ते॑ । अ॒मृ॒ता । ज॒नानां॑ । न॒ । वां । नि॒ष्या॒निं॑ ।
 अ॒चि॒ते॑ । अ॒भू॒वन् ॥ ५

हे असूरा अभूदौ हे विश्वा व्याप्नो हे वृषणो वभितारौ वां युवाभ्यामिसेषानि
स्तुतिवशांसि क्रियंते । यासु स्तुतिषु घित्वाभ्यर्थं न ददृशे न दृश्यते न यच्च न पूजा
दृश्यते । युवाभ्यां ऋचिभ्योऽपि मन्त्रात् प्रथमेन क्रियमाणमपि कोत्वं न चमत्करो-
तीत्यर्थः । जनानामन्वता स्तुत्यविषयाणि कोत्वाणि द्रुहो द्रोध्वाः सचंते । सुचंते ।
न नृजातः वां युवाभ्यां क्रियमाणानि निर्यान्तर्हितानि रक्ष्णान्यपि कोत्वाभ्य-
चितेऽज्ञानाय नाभूवन् । न भवन्ति ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

समु वां यज्ञं मह्यं नमोभिर्दुवे वां मित्रावरुणा सवाधः ।

प्र वां मन्मान्यचसे नवानि कृतानि ब्रह्मं जुजुषन्निमानि ॥ ६

सं । ऊं इति । वां । यज्ञं । मह्यं । नमःभिः । दुवे । वां ।

मित्रावरुणा ॥ सवाधः ।

प्र । वां । मन्मानि । ऋचसे । नवानि । कृतानि । ब्रह्मं ।

जुजुषन् । इमानि ॥ ६

हे मित्रावरुणो वां युवयोर्वेचं नमोभिर्नमस्कारैः स्तुतिभिः सह मह्यं ।
संपूजयाम्यहं । तदर्थं हे मित्रावरुणा मित्रावरुणो वां सवाधो वाषायुक्तोऽहं हवे ।
आह्वयानि वाधोपरिहाराय । वां युवाभ्यसे वेचितं नवानि नूतनानि स्तुत्यानि
वा मन्मानि कोत्वाणि प्रभवन्तित्यध्वाहारः । कृतानि यथा समूहोक्तानोमानोदानो
क्रियमाणानि ब्रह्म परिदृढानि कोत्वाणि युवां जुजुषन् । प्रीष्यन्त ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

इत्वं देव पुरोहितिर्युभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि ।

विश्वानि दुर्गा पिष्टतं तिरौ नो द्युयं पात स्वस्तिभिः

सदा नः । ०

इयं । दे॒वा । पु॒रःऽऽँ॒तिः । सु॒वः॒भ्यां । य॒ज्ञेषु॑ । मि॒त्रा॒वरु॑णी ।
अ॒का॒रि ।

वि॒श्वानि॑ । दुः॒ऽगा । पि॒ष्टतं॑ ॥ ति॒रः । नः । यू॒यं । पा॒त ।
स्व॒स्तिऽभिः॑ । स॒दा । नः ॥ ७

इयं देवेति सप्तमी गता ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे तृतीयो वर्गः ॥

उत्सूयं इति षष्ठ्यं षष्ठमं सूक्तं । अत्रानुक्तमयिका । उत्सूयः षड्वाद्यास्तिस्रः
सौमं इति । वसिष्ठ ऋषिः । त्रिष्टुप् छंदः । अद्यास्तिस्रः सूयं देवताः । षिष्टा
मित्रावरुणदेवत्या ॥ सूक्तविनियोगो लैंगिकः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

उ॒त्सू॒यो॑ वृ॒ह॒द॒र्चो॑ षं॒स्त्रेत्पु॑रु॒ विश्वा॑ ज॒निम॑ मा॒नु॒षाणां॑ ।
स॒मो दि॒वा द॑दृ॒शे रो॒च॒मानः॑ क्र॒त्वा कृतः॑ सु॒कृतः॑ क॒र्त्त॒र्भिर्भू॑त् ॥ १ ॥
उ॒त् । सू॒यः । वृ॒ह॒त् । अ॒र्चो॑ षिं । अ॒श्रे॒त् । पु॒रु । वि॒श्वानि॑ ।

जनिम । मानुषाणां ।

समः । दिवा । ददृशे । रोचमानः । क्रत्वा । कृतः ।

सुकृतः । कर्त्तभिः । भूत् ॥ १

सूक्तं सर्वस्य प्रेरको देवो वृहदथधिकं पुरु पुरुषि बह्व्यर्चोषि तैजास्य दश्वेह ।
जर्षुं श्रयति । किं प्रति । मानुषाणां मनुष्याणां विश्वा सर्वाणि जनिम जनिमानि
जनाम् । जनशब्दः संभवचनः । तावन्त्युदनेत् । स देवो दिवाहनि रोचमानः सन्
समो ददृशे एकरूपः प्रतिनिवतः सन् दृश्यते । तस्मात्पुरुषं पुरुषं प्रत्यादित्यो
सुततोति हि श्रुतिः । स देवः क्रत्वा सर्वस्य कृतो कृतः संपादितः प्राजापतिना
कर्त्तभिः स्तुतिकर्त्तभिः सुकृतः स्तुत्या तीक्ष्णीकृतो भूत् भवति ॥

॥ अथ द्वितीया ।

स सूर्यं प्रति पुरो न चक्षा एभिः स्तोमैर्भिरेतशेभिरैवैः ।

प्र नो मित्राय वरुणाय वोचोऽनांगसो अर्यम्णे अग्नये च ॥ १

सः । सूर्यं । प्रति । पुरः । नः । चत् । माः । एभिः ।

स्तोमैर्भिः । एतशेभिः । एवैः ।

प्र । नः । मित्रायं । वरुणाय । वोचः । अनांगसः । अर्यम्णे ।

अग्नये । च ॥ २

‘ सूर्यं स प्रसिद्धं नोऽस्मान्प्रति पुरः पुरस्ताद्गङ्गाः । चक्ष्वा । कैः साधनैः ।
इभिः स्तोमैभिः स्तोमैः स्तुतिरेतशेभिरेतशैः ॥ आधिकः शकारो वा जरता
बुधया ता । ऋणे० १, १६१, ७ । पुरुषः कृष्णवर्णस्तत्परतः । ऐ० ब्रा० ५, १४, १
इत्यादिवत् ॥ तादृशैरेवैर्गमनशीलैरश्वैर्दृष्टाः । अथ तथा कृत्वाकाभिः स्तुतः सन्
नोऽस्मान्नागसोऽपोपान्प्रवोचः । कोभ्यः । मित्राय वरुणावाचं च अग्ने च । अत्र
शौर्यं इतरेषां मित्रादीनां संकीर्तनं तेषामपि निपातवाक्त्वाद्दिश्यं । एवं
पूर्वोत्तरत्र च वाक्त्वाद्दिश्यंवादीनां संकीर्तनमपि न दिश्यते ॥

॥ अथ तृतीया ।

वि नः स उक्षं शुरुधो रदंत्वतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।

यच्छतु चंद्रा उपमं नो अर्कमा न कामं पूपुरंतु स्तवानाः ॥ ३

वि । नः । स उक्षं । शुरुधः । रदंतु ॥ ऋतुःवानः ॥ वरुणः ।

मित्रः । अग्निः ।

यच्छंतु । चंद्राः । उपमं । नः । अर्कं । मा । नः । कामं ।

पूपुरंतु । स्तवानाः । ३

मीऽन्नाभ्यं शुद्धः शुचैर्दुःखस्य प्रतिरोधार कृतवानः सत्यर्षो बह्वादेवः
सहस्रं सहस्रसंख्याकं धनं वितरंतु । वितरंतु । अथवा शुद्धः सकलजपाः सहस्र-
संख्याका आधो रदंतु । किं च ते चंद्रा आह्लादकारिणोऽन्नाभ्यसुपनं स्तुत्यनर्क-
वर्चनीयं वच्छंतु । किं च ज्ञानात् अज्ञानिः स्तयमाना नोऽन्नाकं कापपेक्षितं
पूररंतु । पूरवंतु । हे अर्थं त्वयातुज्ञाता इति श्रुत्वा स्तुतिः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

द्यावाभूमौ अदिते त्वासीथां नो ये वां जज्ञुः सुजनिमान ऋषे ।

मा इंडे भूम वरुणस्य वायोर्मा मित्रस्य प्रियतमस्य नृणां । ४

द्यावाभूमौ इति । अदिते । त्वासीथां । नः । ये । वां । जज्ञुः ।

सुजनिमानः । ऋषे इति ।

मा । इंडे । भूम । वरुणस्य । वायोः । मा । मित्रस्य ।

प्रियतमस्य । नृणां ।

हे द्यावाभूमौ द्यावापृथिव्यौ हे अदिते अखंडनीये । एतद्व्यावाभूम्योरेवैकवचनेन
संबोधनं । हे ऋषे । सहस्रासैतद् । हे सहस्रौ नोऽन्नात् त्वासीथां । रक्षतं । ये
वयं सुजनिमानः शोभनजन्मानो वां युवां जज्ञुः ज्ञातवंत आ । किं च वयं वरुणस्य
हे इंद्रो क्रोधे मा भूय । तथा वायोर्मा भूय । तथा नृणां स्तुतिनेतृणां महत्याणां
प्रियतमस्य मित्रस्य हे इंद्रो मा भूय ॥

प्र वाहववेति पंचमी भैत्रावरुणे पथो पथुपुरोडासस्य याज्या । स्रजितं च ।
प्र वाहवा मिश्रतं जीवसे नो बहंसिद्धं नातिविधे सुदानू । आ० ३, ८, । इति ॥
तत्याठस्तु ॥

॥ अथ पंचमी ॥

प्र वाहवा सिद्धतं जीवसे न आ नो गय्यतिमुद्धतं घृतेन ।

आ नो जने श्रवयतं युवाना श्रुतं भै मित्रावरुणा हवेमा ।

प्र । वा॒हवा॑ । सि॒द्धतं॑ । जी॒वसे॑ । नः । आ । नः । ग॒व्यु॑तिं ।
उ॒चतं॑ । घृ॒तेन॑ ।

आ । नः । ज॒ने । अ॒वय॑तं । यु॒वाना॑ । अ॒तुं । मे ।
मि॒त्राय॑रु॒ष्या । ह॒वा । इ॒मा ॥ ५

हे मित्रावरुष्या मित्रावरुष्यो देवो वाहवा युवाभ्यां वाह प्रसिद्धतं । प्रसारयतं
हविःस्त्रीकाराव धनप्रदानाय वा । किमर्थमिति । नो जीवसेऽस्माकं जीवनाय ।
किंच नःऽस्माकं गव्युतिं । गावो वंति गव्यं चेत्येति गव्युतिर्गौमार्गभूमिः । तां
हृष्यादिप्ररोह्याद्य हृतेनोदकेन समं तादृचतं । धिंचतं । किंच नोऽस्माञ्जनेऽस्मन्नवाने
मनुष्यसमूहे वा नोऽस्माञ्छ्रवयतं । विश्रुतं कुरुवं । हे युवाना नित्यद्यौवनौ सर्वत्र
व्याप्तौ वा युवां मे ममेमेवानि हवाह्वानानि श्रुतं । ऋषुः ॥

। अथ षष्ठी ।

नू मि॒त्रो वरु॑ष्यो अ॒र्थमा॑ न॒स्मने॑ तो॒काय॑ वरि॒वो द॑धंतु ।

सु॒गा नो॑ वि॒श्वो सु॒पथानि॑ संतु॒ ययं॑ पात॒ स्वस्ति॑भिः सदा॒ नः ॥ ६

सु॒ । मि॒त्रः ॥ वरु॑ष्यः । अ॒र्थमा॑ । नः । ज॒ने । तो॒काय॑ ।

वरि॑वः । द॑धंतु ।

सु॒गा । नः । वि॒श्वो । सु॒पथानि॑ । संतु॒ । य॒यं॑ । पा॒त॒ ।

स्व॒स्ति॑भिः । सदा॑ ॥ नः ॥ ६

मित्रो वरुष्योऽर्थां चैते त्रयो देवा तु अद्य नोऽस्माकं तन्न आत्मन आत्मचित्ताय
तोकाय पुत्राय च वरिवो धनं दधंतु । प्रयच्छंतु । नोऽस्माकं विश्वो सर्वाणि गंतव्यानि
सुगा सुगमनानि सुपथानि च संतु । भवंतु । शिष्टं गतं ।

॥ इति पंचमस्य पंचमे चतुर्थो वर्गः ॥

उद्देतीति षड्वचनस्य ऋक्त्वं षष्ठिस्वार्थं त्रैलुभं । आद्याश्चतस्रः पंचस्याः
पूर्वार्धस्य सूर्यदेवत्या अपशिष्टास्त्रयोऽर्धवा मित्रावरुष्यदेवत्याः । तथा चानुक्तान्तं ।
उद्देतीति चाष्टं पंचमा इति ॥ विनिवोगो लैंगिकः ॥

। तत्र प्रथमा ।

उद्देति सुभगी विश्वचक्षाः साधारणः सूर्यो मानुषाणां ।

चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्य देवचर्मैव यः समविष्यक्तमांसि ॥ १

उत् । उद् इति । एति । सुभगः । विश्वचक्षाः । साधारणः ।

सूर्यः । मानुषाणां ।

चक्षुः । मित्रस्य ॥ वरुणस्य । देवः । चर्मैव । यः ।

संविष्यक् । तमांसि ॥ १

उद्देति उद्गच्छति च सूर्यः सुभग शोभनभाज्यः सुदु भजनीयो वा विश्वचक्षाः सर्वेषां ब्रह्मा बाहुभाषां सर्वेषां महत्त्वाणां साधारणः । साधारणप्रतिपादकश्रुतिः पूर्ववदाहृता । मित्रस्य वरुणस्य च चक्षुः प्रकाशको देवो ज्योतिमानः । यो देवचर्मैव यमांसोव तमांसि समविष्यक् सङ्ग विचति संवेद्यति स महाब्रह्मभावो देव उद्देति ॥

। अत्र द्वितीया ।

उद्देति प्रसविता जनानां महाक्नेतुरर्णवः सूर्यस्य ।

समानं चक्रं पर्याविष्टं क्षन्यद्वैतशो वर्धति ध्रुव युक्तः ॥ २

उत् । उद् इति । एति । प्रसविता । जनानां । महान् ।

क्नेतुः । अर्णवः । सूर्यस्य ।

समानं । चक्रं । परिःश्राविष्टं । तान् । यत् । एतशः । वर्धति ।

ध्रुवः । युक्तः ॥ २

अर्णवः सूर्यस्य सूर्यः । विश्वज्जिह्वत्ययः । उद्देति । उद्गच्छति । कीदृशोऽयं । जनानां सर्वेषां प्रसविता सर्वेषु कर्मकण्डजाता महान् पूज्यः क्नेतुः सर्वेषां प्रज्ञापकोऽयं च उद्दकप्रदः । किं ज्ञानं नुदेतोऽप्युच्यते । सत्त्वात् सर्वेषामेकस्यपमेकमेव चक्रं रचांगं चरणशोभं रचं वा पर्याविष्टान् पर्यावर्तयितुमिच्छन् । ब्रह्मचक्रं ध्रुवं रचस्य युक्त एतश्च एतश्च सर्वो हरिः तवर्षोऽन्यो वर्धति । एको अन्यो वर्धति सप्तनामा । अन्व ० १. १६४. २. । इत्युक्तं ॥

। अथ तृतीया ।

विभ्राजमान उषसासुपस्थाद्रेभै रुदैस्तुमद्यमानः ।

एष मे देवः पविता चच्छंद यः समानं न प्रमिनाति धामं ॥ ३

विभ्राजमाना । उषसां । उपस्थात् । रेभैः । उत् । एति ।

अनुमद्यमानः ।

एषः । मे । देवः । पविता । चच्छंद । यः । समानं । न ।

प्रमिनाति । धामं ॥ ३

अथ सूर्यो विभ्राजमानो विभेष्य दीप्यमान उषसासुपस्थाद्वपस्ये मध्ये रेभैः
स्त्रोतिभरतुमद्यमानः सद्युदेति । किंचैव देवो ज्योतिमानः पविता मे मङ्गं चच्छंद ।
उपच्छंदयति कामान् । एष इत्युक्तं क इति । यो देवः समानं सर्वेषां प्राणिनामेक-
रूपं धाम ज्योतिं तेषां स्थानं न प्रमिनाति न चिनक्ति न संकोचयति स देव उदेतीति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

दिवो रुक्म उरुचला उदेति दूरेऽर्थस्तरिणाभ्राजमानः ।

नूनं जनाः सूर्येण प्रसूता अयन्नर्थानि कृणवन्सर्पांसि ॥ ४

दिवः । रुक्मः । उरुचलाः । उत् । एति । दूरेऽर्थः । तरिणिः ।

भ्राजमानः ।

नूनं । जनाः । सूर्येण । प्रसूता । अयन् । अर्थानि ।

कृणवन् । सर्पांसि ॥ ४

अथ सूर्यो रुक्मो उरुचलाः प्रभूततेजाश्च सन् दिवोऽंतरिचादुदेति ॥
ब्रह्मा दिवोऽंतरिचस्य रुक्म आभरणस्थानीयः । कीदृशोऽर्थः । दूरेऽर्थो दूरेगता
अर्थोऽर्थः । दूरे प्रार्थमानो वा तरिणिकारको भ्राजमानो दीप्यमानः सद्युदेति ।
नूनं निश्चयं जनाः सर्वे प्राणिनः सूर्येण प्रेरकेण देवेन प्रसूता अतृष्णाताः प्रेरिता
संतोऽर्थानि गंतव्यान्मनुष्येणाग्न्यांसि सर्पांसि कृणवन् । कुर्वन्ति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

यत्रा चक्रुरद्यता गातुमस्मे श्येनो न दीयन्त्विति पार्थः ।

प्रति वां सूर उदिते विधेम नमोभिर्मित्रावरुणोत् ऋष्यैः ॥ ५

यत्रं । चक्रुः । अद्यताः । गातुं । अस्मै । श्येनः । न ।

दीयन् । अतुं । एति । पार्थः ।

प्रति । वां । सूरैः । उत्सृष्टे । विधेम । नमः । ऽभिः ।

मित्रावरुणा । उत् । ऋष्यैः ॥ ५

यत्र बलिचतुर्दिशेऽद्यता अमरपथमागः पूर्वे देवा अस्मै सूर्याव गातु मार्गं चक्रुः
अनुवन्तु तत्याथोऽन्तरिक्षमत्येति । अतुगच्छति । क इव । दीयन् गच्छन् श्येनो न
शंभुनोयगमनो गृध्र इव । अयमर्च्यैः सौर्यं इत्युक्तं । हे मित्रावरुणा मित्रावरुणो
वांशुवां सूरैः सूर्यं उदिते इति प्रातःसमये नमोभिर्मित्रावरुणैः स्तुतिभिश्चतापि च
ऋष्यैर्हविर्भिश्च प्रतिविक्षेप । परिचरेम ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

नू मित्रो वरुणो अर्थमा नस्त्वमनें तोकाय वरिबो दधंतु ।

सुगा नो विष्वा सुपथानि संतु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा न ॥ ६

तु । मित्रः । वरुणः । अर्थमा । नः । त्वनें । ताकायं ।

वरिबः । दधंतु ।

सुगा । नः । विष्वा । सुपथानि । संतु । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ६

नू मित्र इति षष्ठी गता ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमि पंचमो वर्गः ॥

दिवि ज्यंतेति पंचमं नवमं सूक्तं वसिष्ठ्यादिं मैत्रावरुणं । दिवि पंचेभ्यश्च
 ऋषिणा ॥ ततोने कंशेने प्रउगमश्च आद्यस्तुतो मैत्रावरुणश्च । सूक्तितं च ।
 दिवि ज्यंता रजसः पृथिव्यामा विश्ववारान्दिनी गतं नः । आ० ८, ११, । इति ॥

॥ अथ त्रयमा ॥

दिवि ज्यंता रजसः पृथिव्यां प्र वां पृतस्यं निर्णिजो ददीरन् ।
 च्यं नी मित्रो अर्यमा सुजातो राजा सुचक्रो वरुणो ज्यंत ॥ १

दिवि ज्यंता । रजसः । पृथिव्यां । प्र । वां । पृतस्यं ।

मिःऽनिजः । ददीरन् ।

च्यं । नः । मित्रः । अर्यमा । सुजातः । राजा । सुचक्रः ।
 वरुणः । ज्यंत ॥ १

दिवि द्यौलोकेऽंतरिक्षे पृथिव्यां च वर्तमानस्य रजस उदकस्य ज्यंता । ज्य-
 तिरैश्वर्यकर्मा । जापिनो भवयः । जे मित्रावरुणो वां युवाभ्यां प्रेरिता वेद्य
 तस्य निर्णिज उदकस्य रूपाणि ददीरन् । ददते । प्रयच्छति । अथवा वां युवाभ्यां
 तस्य निर्णिजो रूपाणि । धतानोत्वर्थः । तानि ददीरन् । दीवते । नेऽस्कार्क
 संबन्धि च्यं मित्रः सुजातः सुदु प्रादुर्भूगोऽर्थं वा राजा सर्वस्य जापी सुचक्र बोधन-
 वसो वरुणश्चेति ज्यंत । ज्यंतं

॥ अथ द्वितीया ॥

आ राजाना मह ऋतस्य गोपा सिंधुपती क्षत्रिया यातमर्वाक्
 इडां नो मित्रावरुणोत वृष्टिमवं दिव इन्वतं जीरदान् ॥ २

आ । राजाना । महः । ऋतस्य । गोपा ।

सिंधुपती इति सिंधुऽपती । क्षत्रिया । यातं । अर्वाक् ।

इडां । नः । मित्रावरुणा । उत । वृष्टिं । अवं । दिवः ।

इन्वतं । जीरदान् इति जीरऽदान् ॥ २

हे राजाना सर्वं स्वामिनो हे सद्यो ममृत मृतस्योदकस्य यज्ञस्य गोपा गोपा-
वितारो ॥ सुवामं त्विते परांगमत्वर इति परांगमद्गुणात् मज्ज्याभं त्वितसहदायस्य
निषातत्वं ॥ हे सिंधुपती नद्याः पासयितारो हे अत्रिया बलवंतो युवाभर्षागण-
दभिहस्तमायातं । आगच्छतं । किंच हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ हे जीरदाव्
अत्रदानो युवां नोऽस्माभ्यमिष्टांमसहतापि च पुष्टिं तत्प्राधकां वृष्टिं च
दिपोऽंतरिचाद्वापस्तादिन्वतं । प्रेरयतं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

मि॒त्रस्तन्नो॒ वरु॑णो दे॒वो अ॒र्यः प्र सा॒धि॒ष्ठेभिः पथि॑भिर्न॒यंतु॑ ।

ब्र॒ह्म॒यथा॑ न आ॒दरिः सु॒दासं॑ दू॒षा म॑दे॒म स॒च दे॒व॒गो॒पाः । १ .

मि॒त्रः । तत् । नः । वरु॑णः । दे॒वः । अ॒र्यः । प्र । सा॒धि॒ष्ठेभिः ।

पथि॑भिः । न॒यंतु॑ ।

ब्र॒ह्म॒त् । यथा॑ । नः । आ॒त् । अ॒रिः । सु॒दासं॑ । दू॒षा ।

म॑दे॒म । स॒च । दे॒व॒गो॒पाः ॥ ३

मित्रो वरुणो देवोऽर्षोऽयं चैते त्रयोऽपि नोऽस्मान् तप्तदा यदास्माकमपेक्षितं
तदा साधिष्ठेभिः साधकतमैः पथिभिर्भागैर्नयंतु । प्रापयंतु । किंच नोऽस्मान्
सुदासे शोभनदानाव जनान्धारिरर्यना यथा ब्रह्मत् असावनुकंथ इति ब्रूवात् तथा
कुर्वंतु । अयं मन्थः पुनरभिधानसादराणि । देवगोपा देवा ब्रूयं गापायितारो येषामस्माकं
ते बधनिषा युष्माभिर्दातव्येनाच्चेन सच पुत्रादिसहिता मदेम । ऋष्येन ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

यो॒ यो॒ गतं॑ मन॒सा तच्च॑ दे॒त॒मूर्द्धां॑ धी॒तिं कृ॒णव॑त्प्रा॒रय॑च्च ।

उ॒च्चैर्थां॑ मि॒त्रावरु॑णा घृ॒तेन॑ ता रा॒जाना॑ सु॒क्षिती॑स्तर्प॒येथां॑ । ४

वः । वां । गतं । मनसा । तच्चत् । एतं । ऊर्ही । धीतिं ।

क्षणवत् । धारयत् । च ।

उषेथां । मित्रावरुणा । घृतेन । ता । राजाना । सुक्षितीः ।

तर्पयेथां ॥ ४

हे मित्रावरुणो जो वां युवयोरेतं गतं रथं मनसा तच्चत् क्षीमेन संकल्पयेत् । तथा हत्वोषु सुक्षता धीतिं कर्त्तुं स्तुतिरूपं कृत्वात् कुर्वात् उषेः स्तुवात् । एवं कृत्वा धारयन् यागे धारयेत् हे राजाना स्वामिनो मित्रावरुणा मित्रावरुणो ता तौ युवां जनं घृतेनोदक्तेनांशेषा । सिंचतं । तस्मै सुक्षितीः शोभननिवासाः प्रजाः तर्पयेथां । यथा सुक्षितयो भवन्ति तथा तर्पयेथामिति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

एष स्तोभो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि ।

अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्युवं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५

एषः । स्तोमः । वरुण । मित्र । तुभ्यं । सोमः । शुक्रः । न ।

वायवे । अयामि ।

अविष्टं । धियः । जिगृतं । पुरंधीः । युवं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः । ५

अनया स्तुतिरुपसंहरति । हे वरुण हे मित्र तुभ्यं युवयोर्वाचने । वायुर्गतादित्यः च एवावभा । तस्मै चैव स्तोमः स्तोभोऽयामि । अकारि । किमिव । शुक्रो दीप्तः सोमो न शुभ्रश्च प्रीतिकरः सोमो यथा दीयते तद्वत् । धिबः कर्माख्यज्ञदोषाभ्यनिष्टं पुरंधीः स्तुतोर्निवृत्तं । प्रबुध्यतं । अन्यद्वत् ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे षडो वरं ॥

प्रति वां सूर इति पंचमं दशमं सूक्तं षष्ठ्युक्तं नैत्रापह्वं । प्रति वामिण्यनु-
क्रांतं ॥ द्वितीये संदीपे प्रथमश्लोकेण त्वयः । सूत्रितं च । प्रति वां सूर इति
सूक्तैर्षु प्रथमम् । आ० ८. १०. । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्रति वां सूर इति सूक्तैर्मित्रं हृवे वरुणं पूतदक्षं ।

ययोरसुर्यं मन्त्रं ज्येष्ठं विश्वस्य यामन्त्राचिता जिगत्सु ॥ १

प्रति वां सुरे । उत्सृते । सुत्तैः । मित्रं । हृवे ।

वरुणं । पूतदक्षं ।

ययोः । असुर्यं । अचिंतं । ज्येष्ठं । विश्वस्य । यामन् ।

आचिता । जिगत्सु ॥ १

सूरैः सूर्यं इति प्रातःसमने मित्रं पूतदक्षं सुवचनं वरुणं वां सूक्तैर्षु वे
आह्वये । ययोर्मित्रावरुणयोरचितमन्त्रीयमत एव ज्येष्ठसुर्यं बलमाचिताचित
अपचिते सूरसंघैरुपेतं यामन् वामनि संज्ञामे विश्वस्य यत्संघश्च जिगत्सु जेत भवति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

ता हि देवानामसुरा तावर्या ता नः क्षितीः करतमूर्जयतीः ।

अश्यामं मित्रावरुणा वयं वा द्यावां च यत्र पीपयन्नां च । २

ता हि देवानां । असुरा । ती । अर्या । ता । नः ।

क्षितीः । करतं । ऊर्जयतीः ।

अश्यामं । मित्रावरुणा । वयं । वां । द्यावां । च । यत्र ।

पीपयन् । अर्धां च ॥ २

ता हि तो खलु देवो देवानां मध्येऽसुरा बलवन्तो । अर्वावीं तो सर्वेऽसुरी ।
ता तो नेऽस्माकं अितोः पुत्रादिरूपा प्रजा जनेवंतोः प्रवृत्ताः करणं । कुर्वन्त । हे
मित्रावरुणा मित्रावरुणौ वयं वां युवानश्याम । व्याभ्रूयग्रम । यत्न यत्नां युवयो-
भ्यांनो व्यावा व्यावाष्टयिष्यौ । सर्वदा तयोः सहभावादयमर्थो लभ्यते । अथा च ।
एतद्भ्रातृरूपसम्बन्धं । अहोरात्राणि च पीपन् अथान् व्याययेयुः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

ता भूरिंपाशावृत्तस्य सेतू दुरत्येतू रिपवे मर्त्याय ।

ऋतस्य मित्रावरुणा यथा वामपो न नावा दुरिता तरेम ॥ ३

ता । भूरिंपाशौ । अवृत्तस्य । सेतू इति ।

दुरत्येतू इति । दुःपत्येतू । रिपवे । मर्त्याय ।

ऋतस्य । मित्रावरुणा । यथा । वां । अपः । न । नावा ।

दुःइता । तरेम । ३

ता तो मित्रावरुणौ भूरिंपाशौ प्रभूतबंधनसाधनपाशोपेतावन्तस्य वागर-
हितस्य सेतू सेतुबन्धको रिपवे मर्त्याय वैरिजनाय दुरत्येतू दुरतिक्रमो भवतः ।
हे मित्रावरुणा तादृशौ मित्रावरुणौ वां युवयोक्तं तन्न यज्ञस्य युवयोर्थाबाहुटीय-
भाषस्य वागस्य यथा मार्गेषु दुरिता दुःखानि तरेम नावापो न प्रभूतान्यदकानीय ॥

मैत्रावरुणे यथावा नो मित्रावरुणोत्सेवा चतुर्थतुपाक्या । इति ३ । आ नो
मित्रावरुणा इत्यनुष्टिं युवं वस्त्राणि पीपसा वसाथे । आ० ३, ८९ । इति ॥
तत्पठसु ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

आ नो मित्रावरुणा इत्यनुष्टिं घृतैर्गव्यू' तिसुक्ष्ममिडाभिः ।

प्रति वामत्र वरमां जनाय पृणीतसुन्नो दिव्यस्य चारीः ॥ ४

आ । नः । मि॒त्रा॒व॒रु॒णा । इ॒व्य॒ऽजु॒ष्टिं । हृ॒तैः । न॒म्यु॑तिं ।

उ॒द्य॒तं । वृ॒डा॒भिः ।

प्र॒ति । वां । अ॒न्नं । व॒रं । आ । ज॒ना॒ज । पु॒यी॒तं । उ॒न्नः ।

दि॒व्य॒स्यं । च॒ारोः । ४

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणो गोऽन्नात्तं इव्यजुष्टिं इतिः शिवनपतं वृद्धनागच्छत-
निति वेदः । आगन्व वेदाधिरज्ञैः सद्य हतैरदकैर्नम्युतिपक्षदीयां भूमिद्वयतं ।
चिंतयतं । वां दुर्वा प्रत्यज्ञास्मिन् सोमो वरुणकृष्टं इतिः सोमं वा क चामन्वे हिति
शिवः । अतः ज्ञेयं सपयैव दिव्यस्य दिपि भवस्य चारोचरवीवकोन्न उदकात् ॥
अर्वाचि मयी ॥ अन्नस्यस्यस्यदकं प्रवीर्यं । प्रवन्ततं ॥

। अथ पंचमी ॥

ए॒ष सो॒मो व॒रुण॑ मि॒त्र तु॒भ्यं सो॒मः । ह॒जो न॒ वाय॑र्वे॒ऽवामि॑ ।

अ॒वि॒ष्टं चि॒वो जि॒ष्टं पुरं॑ बी॒र्षं पा॒त स्व॒स्ति॒भिः सदा॑ नः ॥ ५

ए॒षः । सो॒मः । व॒रुण॑ । मि॒त्र । तु॒भ्यं । सो॒मः । शु॒क्रः । न ।

वा॒वर्षं॑ । अ॒वामि॑ ।

अ॒वि॒ष्टं । चि॒वः । जि॒ष्टं । पुरं॑ऽधोः । अ॒यं । पा॒त ।

स्व॒स्ति॒भिः । सदा॑ । नः ॥ ५

एष सोम इति पंचमी गता ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमी सप्तमो वर्गः ॥

अ मित्रावरुणो नमिंशम्युतिपक्षदीयां अन्नं अविष्टस्यार्षं । अत्रैवपदुक्तमथिका ।
अ मित्रावरुणो नमिंशम्युतिपक्षदीयां अन्नं अविष्टस्यार्षं । अत्रैवपदुक्तमथिका ।
दिव्यास्तिभिः सोमं इति । दधनी वृद्धकोदादी उतोवृद्धती इादयो वृद्धतो ज्योदधी
उतोवृद्धती चतुर्वी वृद्धती पंचदधी उतोवृद्धती षडधी इरुच्यन्ति चिटा गावन्तः ॥

चतुर्थाद्याः अत्रोदयंता आदित्यदेवताचन्द्रदंष्ट्राद्यास्तिस्रः सूर्यं देवताः । अत्रोदयंती
 तयो पूर्ववन्मौत्वापहृषो ॥ अग्निष्टोत्रे मासंदिनसप्तमे मीत्वापहृषयश्च आदितो
 नमसः यस्याः । प्र मित्रयोर्वहृषयोरिति नम । आ० ५, १० । इति सुहितत्वात् ॥
 शुद्धाभिप्लवपहृषयोः सोमहृषिनिमित्तनापायी आद्याः । वदृषः । सुहितं ३ । प्र
 मित्रयोर्वहृषयोरिति षट् । आ० ७, ५ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र मित्रयोर्वहृषयोः सोमो न एत श्रूषः ।

नमस्वान्तुविजातयोः ॥ १

प्र । मित्रयोः । वहृषयोः । सोमं । नः । एत । श्रूषः ।

नमस्वान् । तुविजातयोः ॥ १

मित्रयोर्वहृषयोः । मित्र्यापहृषयोरित्यर्थः । उभयत्र प्रतिबोधापेक्षया द्विवचनत्वं ।
 तुविजातयोर्वहुप्रादुर्भावयोर्देवयोर्गोऽकादीवः श्रूषः सुखकरो नमस्वान्तुवान्
 श्रुतिभिर्बुद्धः सोमः सोमं प्रैत । गच्छत । अहोरात्रं वै मित्र्यापहृषापिति श्रुतिः ।
 अन्वोरहोरात्रापेक्षत्वात्तयोः पुनः पुनरागमनादनवोस्तुविजातत्वं । अत्रवा
 अहोरात्रपकारावावबोः प्रादुर्भावान्तुविजातत्वं ॥

अथ द्वितीया ।

वा धारयंत देवाः सुहृत्वा हृत्पितरा ।

असुधीव । प्रमंहसा । २

वा । धारयंत । देवाः । सुहृत्वा । हृत्पितरा ।

असुधीव । प्रमंहसा । २

वा यो वृषां धारयंत । वे । देवा आदिकतारोऽसुधीव वसकरश्चात्र । कीदृशो
 श्रुत्वा । सुहृत्वा योभनवसो हृत्पितरा वसन्त यासको आपिनो प्रा । वसप्रशापित्वर्थः ।
 अत्र १११ प्रसप्ततेजसो तो वापयतमित्युत्तरत्वांग्वा ॥०

। अथ द्वितीया ।

ता नः स्तिपा तनूपा वरुण जरितृणां ।

मित्रं साधयंतं धियः ॥ ३

ता । नः । स्तिपा । तनूपा । वरुण । जरितृणां ।

मित्रं । साधयंतं । धियः ॥ ३

ता तौ स्तिपा । इवावन्त इति स्तौ ऋचाः । ताग्पात इति स्तिपो । तनूपा
तन्वः घातारो हे वरुण हे मित्र उक्तकण्ठौ युवां जरितृणां गोप्याकं धियः कान्धि
तिरुपाधि साधयन्तं । उभयवन्ति कुर्वन्ते ॥

। अथ तृतीया ।

वदस्य सूर उदितेऽनागा मित्रो अयंमा ।

सुवातिं सविता भगः ॥ ४

वत् । सूर । सूरैः । उदिते । अनागाः । मित्रः । अयंमा ।

सुवातिं । सविता । भगः ॥ ४

वदमनन्नाकमपेक्षितं तदद्याद्विकाले सूर उदिते इति प्रातःउपनेऽनागाः
वापयन्ता मित्रोऽयंमा सविता भगचेते प्रत्येकं सुवाति प्रिरवेत् । अथ अनागा मित्रोऽ-
यंमा दाता अपद । तदौष्ठितं भगं भगो भजनीवः सविता सुवाति ३रवत् ॥

। अथ पंचमी ।

सुपावीरंस्तु स अवेः प्र तु यासंस्तुहानवः ।

वे नो अंहीऽतिपिप्रति ॥ ५

सुप्रऽञ्चवीः । अस्तु । सः । अर्धः । प्र । तु । वामन् ।

सुऽदानवः ।

ये । नः । अर्धः । अतिऽपिप्रति ॥ ५

स अवनः स निवासः सुप्रामीरन् । सुहु प्रकर्षेण रश्मिनाम् । प्रथमं आदरार्थः । अकर्षेण तु चित्रं धनत्विति शेषः । कदेत्युच्यते । हे सुदानवः सुदाना दुष्प्राप्तं वाचन् वाचनि गमने सति । कीदृशानां गमने । ये दुष्कामास्त नोऽकार्कर्मणः पापकृतिषुप्रति अतिपारवश तेषां गमन इति ॥

॥ इति पंचमः पंचमेऽधो पदः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

उत अराजो अदितिर्दंष्ट्रस्य व्रतस्य ये ।

सहो राजान ईयते ॥ ६

उत । सुऽरानः । अदितिः । अदंष्ट्रस्य । व्रतस्य । ये ।

सहः । राजानः । ईयते ॥ ६

उतापि च ये भित्तादवज्जवः अराज सर्वस आगिनोऽदितिस्तेषां जाता च सति अदंष्ट्राकारिंसिन्धु सहो सहतो व्रतस्यास्य कर्षेणो राजानः आगिनः त ईयते । अमर्षो भवति । अभिमतं दाहयति शेषः । अथर्षेण बोध्यं । ते भित्तादवोऽदितिश्चादवज्ज व्रतस्य अराज ईश्वराः ते सहो सहतोऽअदभिनतघनस्य राजानः आगिनः संत ईयतेऽन्वाभ्यं तहात् ॥

प्रति वागित्थेव हृष्याहृषिंशित्तेऽहनि प्रातःसमने जैत्रानद्वस्य पर्वोवाच्यः । अमिर्तं च । प्रति वां सूर उदिते अंतरिचनतिरत् । आ० ७, २, । इति ॥

॥ तत्र हृषे प्रथमा सूक्ते सुप्तमी ।

प्रति वां सूर उदिते मितं गृणीषे वरुणं ।

अर्थमर्षां रिशादंसं ॥ ७

प्रति । वां । सूरै । उत्सृजते । मित्रं । गृणीषे । वरुणं ।

अयमर्थः । रिशादसं । ७

हे मित्रावरुणो मित्रं त्वां वरुणं च युवां रिशादसं ब्रह्मण्यजन्तारमवमर्षं च प्रति
प्रभेकं गृणीषे । सुवे । कदेत्युच्यते । सूरै सूर्ये देव उदिते इति । प्रातरित्यर्थः ॥

। अथ त्वे द्वितीया सूक्तेऽष्टमी ।

राया हिरण्यवा मतिरियमवृकाय शवसे ।

इयं विप्रा मेघःसातये । ८

राया । हिरण्यवा । मतिः । इयं । अवृकाय । शवसे ।

इयं । विप्रा । मेघःसातये । ८

हिरण्यवा हिरण्यवीर्येण राया धनेन सञ्जितावाहकावाहिंश्याव शवसेऽस्वार्क
वसावेवनिहानी क्रियमाणा मतिः स्मृतिर्भणत्विति शेषः ॥ हिरण्यवेत्यत्र सुपा
सुसुगिति तृतीयैकवचनस्य वाजादेशः ॥ किं च हे विप्रा प्राप्ता इयं मे च स्मृतिर्भण-
सातये वज्रवाधाव च भवतु ॥

। अथ त्वे तृतीया सूक्ते नवमी ।

ते स्याम देव वरुण ते मित्र सूरिभिः सह ।

इयं स्वस्य धीमहि । ९

ते । स्याम । देव । वरुण । ते । मित्र । सूरिभिः । सह ।

इयं । स्व । रिभिः स्वः । च । धीमहि । ९

हे देव वरुण ते नमं तव ज्योतारः स्याम । वज्रवा भवेत् । न केवमं वरुणैव
वज्रवाजाः किं च सूरिभिः ज्योतिर्भणत्विति शेषः सह । तथा हे मित्र देव ते नमं
सूरिभि सह स्याम । भवेत् । धिंवेवममं सारदर्कं च धीमहि । आरवापहे ॥

आचिनयन्ते बहवः सूरचक्षस इति प्रगाथाः । सूरितं च । बहवः सूरचक्षस इति प्रगाथाः । ३, ५, । इति ॥ दधरात्ने पंचमेऽहनि प्रचगयन्तेऽथर्वं प्रगाथाः । सूरितं च । बहवः सूरचक्षस इना उवां दिनिष्ठवः । आ० ७, १२, । इति ॥

॥ सैषा प्रगाथे प्रथमा सूक्ते दधमी ॥

बहवः सूरचक्षसोऽग्निजिह्वा ऋतादधः ।

त्वीण्ये ये येमुर्बिदधानि धीतिभिर्विद्वानि परिभूतिभिः ॥ १०

बहवः । सूरचक्षसः । अग्निजिह्वाः । ऋतादधः ।

त्वीण्ये । ये । येमुः । विद्वानि । धीतिभिः । विद्वानि ।

परिभूतिभिः ॥ १०

बहवो यज्ञांतः सूरचक्षसः सूर्यवदधप्रगाथाः । सूरः प्रगाथको वेवाधिति वा । अग्निजिह्वाः । अग्निरेव जिह्वादनसाधनो येषां तादृशा । ऋतादधो बहवः कर्मवितारो मित्नादधः । किंच ये त्वीण्ये विद्वानि व्याप्तानि विद्वानि इतित्यादि-
स्वानानि जित्यादीनि परिभूतिभिः परिभावुकैर्धीतिभिः कर्मभिर्वेदः प्रवर्धन्ति ते
अलसाद्यतेत्यन्तरत्न संबंधनीयं । अथरात्नेव ये त्वीण्ये स्वानानि प्रवर्धन्ति ते कस्त-
न्नादियुषोपेता आगच्छन्तित्याद्याहार्यं ॥

॥ इति पंचमसुक्तं पंचमे नवमो वसः ॥

। अथैकादशी ।

वि ये दधुः शरदं मासमादहर्धममत्तं चादधं ।

अनायं वरुणो मित्तो अर्थमा क्षत्रं राजान आयत्त । ११

वि । ये । दधुः । शरदं ॥ मासं । आत् । अहः । वसं ।

अत्तं । च । आत् । ऋधं ॥

अनायं । वरुणः । मित्तः । अर्थमा । क्षत्रं । राजानः ।

आयत्त ॥ ११

। वे भिन्नादवाः धरदं संवत्सरं विदधुः अङ्गुर्वन् । आदन्तरमेव मासमर्जितरवधर-
मंतरवहःसायं वज्रं । आदन्तरवहं रात्रिं च कथं मन्वीच । यद्वा कर्षंश्चादित्यं
यमपीत्यर्थे वतंते । तथा इति क्रमोऽपि वक्ष्यते । ते मरुतो मित्रोऽर्थमा व त्रयोऽनाय-
मन्यैरप्राप्तं अन्नं कर्षं राजानो राजमाना आशय । ध्यान्नवतः ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

तद्दी अन्न मनामहे सूक्तैः सूर उदिते ।

यदोचते वरुणो मित्रो अर्थमा यूयच्चतस्य रथ्यः ॥ ११

तत् । वः । अथ । मनामहे । सुऽउक्तैः । सूरैः । उतुऽदृते ।

यत् । ओचते । वरुणः । मित्रः । अर्थमा । यूयं । ऋतस्यं ।

रथ्यः ॥ १२

तत्प्रसिद्धमद्यास्त्रिन्वागकाशे यो बुभ्राणमानहे । आशामहे । कैः साधनैः ।
सूक्तैः । कश्चिन्काशे । सूर उदिते । प्रातःकाल इत्यर्थः । वजनं च ऋतस्योदकात्
रथ्यो नेतारो यूयं वह षादव ओचते । यूयमित्यनेन सामानाधिकरण्यादोचत इत्यत्र
सुहृदव्यत्ययः । ओचष्य इत्यर्थः । तद्वनं मनामहे इति ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

ऋतावान ऋतजाता ऋतावृधो घोरासीं अनृतद्विधः ।

तेषां वः सुम्ने सुच्छर्दिष्टमि नरः स्याम ये चं सूरयः ॥ १३

ऋतऽवानः । ऋतऽजाताः । ऋतऽवृधः । घोरासंः ।

अनृतऽद्विधः

तेषां । वः । सुम्ने । सुच्छर्दिऽष्टमि । नरः । स्याम । ये ।

च । सूरयः ॥ १३

वे वृषभतावान ऋतवन्तो वसवन्त उदकवन्तो वा ऋतजाताः । उल्ल ऋतवद्वायुः ।
 तद्वर्षेऽत्यजाः । अथवा ऋतात्प्रजापतेः उवाधाहुत्यावा ऋतावथ उवाधेऽल्ल ऋतव
 पभंवितारो वीरावो वीरा अन्वतद्विभोऽवष्टुष्टेऽरः । तेषां वो वृषाकं उवाधेऽरिठते
 उवातमे उवाधे धनेऽन्वतरनपीवष्टुष्टुक्ते उवाधे वा वे वसं वे चान्ने सूरवः सोतारः
 ते सर्वे ज्ञान । भवेन ॥

सोपातिरेके माघं दिनसवने नैमित्तिके यज्ञ उदु त्वद्विषयं प्रगाथोऽदु रूपः ।
 स्रजितं च । यत्स्रजं अथि स्रजोऽदु त्वद्व्यतं वपु रिति प्रगाथी सोमिवात्तु रूपो ।
 आ० ६, ७ । इति ॥ चात्प्रमिं धिकेऽहनि माघं दिनसवनेऽवसेन वैकल्पिकः सोमिब-
 द्वापः । स्रजितं च । उदु त्वद्व्यतं वपु रदु त्वे नपुनस्तनाः । आ० ७, ४ । इति ॥

। सैषा सृक्ते चतुर्दशौ ।

उदु त्वद्व्यतं वपु र्दिव एति प्रतिद्वरे ।

वदो माशुर्वचति देव एतंशो विभक्तौ चक्षसे अरं ॥ १४

उत् । अं इति । त्वत् । द्यतं । वपुः । दिवः । एति ।

प्रतिद्वरे ।

यत् । इं । आशुः । वचति देवः । एतंशः । विभक्तौ ।

चक्षसे । अरं ॥ १४

त्वत्तद्व्यतं दमन्तीयं वपुर्नडलं दिवोऽन्तरिक्षे प्रतिद्वरे सजीव उदु एति । उदेति ।
 उ इति पूरवः । वदो वदेतन्मंडलमाशुः योप्रगाथेत्तथ एतवर्षोऽश्वो वचति
 धारयति । किमर्थं । विभक्तौ वपंसा अरं चक्षमे सम्बद्धं वर्णलोकदर्यनाथ ॥

। अथ प्रगाथे द्वितीया सृक्ते पंचदशौ ।

शीर्षाः शीर्षो जगत्स्रस्युषसतिं समवा विभक्ता रजः ।

सप्त स्रसारः सुवितां व सूर्यं वचति इरितो रथं ॥ १५

शीर्षाः शीर्षाः । जगतः । तच्छुभः । पतिं । समया । विद्धं ।

आ । रजः ।

सप्त । स्वसारः । सुविताय । सुर्वं । वचंति । हरितं ।

रथे ॥ १५

शीर्षाः शीर्षाः सर्भश्चापि विरसः ॥ द्वितीयां पंचमी ॥ आश्विनरथेऽथः ।
सूर्यं पञ्चमीत्येव संवत्सरे । अथवा विरःवद्देन तद्वाग्पदार्थो लभ्यते । नीचुवा
तत्र कात्पर्यं लभ्यते । सर्वं च त्रैलोक्यं । जगन्तो संगमस्तु प्रकृतः स्वामरस्तु
पतिं ज्ञानिनं रथे वर्तमानं सूर्यं विविताय प्रकृत्याय विद्धं रजः सप्त । सर्वं
लोकस्तु सर्वेषु ॥ अथवाः परितः सप्तमेऽहोदिना । पा० २, ३, २, १ । सप्तवा
शब्दबोधात् द्वितीया ॥ सप्त सप्तसंख्यायाः आसारेऽन्वयिरेषेव आश्विन वरंत्सो ।
हरितो हरितवर्णो अन्वा वचंति ॥

॥ इति पंचमस्तु पंचमे दशमो वरः ॥

॥ तत्र षोडशी ॥

तच्छुद्धेर्विहितं शुक्रमुच्चरत् ।

पञ्चम शरदः शतं जीवेम शरदं शतं ॥ १६

तत् । चक्षुः । देवऽहितं । शुक्रं । अत्ऽच्चरत् ।

पञ्चम । शरदः । शतं । जीवेम । शरदः । शतं ॥ १६

मत्सिद्धं चक्षुः सर्वं प्रकाशकं देवहितं देवानां हितं । तेषां विनिश्चीकार
लौतदधीनत्वात् । अथवा देवेन हितं शुक्रं निर्मितं सूर्यसंज्ञकञ्चरत् । अत्र अति ।
तच्छरदः वर्तं शतसंख्यारं पञ्चमे । जीवेम शरदः शतं । पुनः कृतिरादराणां ॥

दृष्ट्वाभिपुत्रवदृष्टवोः स्तोत्रनिमित्त आनापे काशेभिरदाभ्येति श्वः । काशे-
भिरदाभ्येति तिक्तः । पा० ७, ५ । इति षष्ठं सूक्तं ॥

॥ अथ तृचे प्रथमा ऋक्ते समदधी

कार्ये भरदाभ्या यातं वरुण रुमत् ।

मित्तश्च सोमपातये ॥ १७

कार्ये सः । अदाभ्या । आ । यातं । वरुण । रुमत् ।

मित्तं । च । सोमः । पातये ॥ १७

ये अदाभ्या अदभनीथो हे वरुण त्वं गित्य रुमत् अतिगंती युवां काञ्चि-
रशक्तौः स्तोत्रं गायानं । क्रमर्थः । सागपीतया सोमपातय ॥

॥ तृचे द्वितीया ऋक्तेः षडशो ॥

इवा चामभिवेरुण मित्तश्चा यातमद्रुहा

पिवंतं सोममातुजी ॥ १८

इवः । चामः । भिः । वरुण । मित्तः । च । सा । यातं । अद्रुहा ।

पिवंतं । सोमः । आतुजी इत्याः । तुजी ॥ १८

हे वरुण त्वं मित्तश्चाद्रुहाः अशक्तौ युवां दिवो लोकासंबन्धिभ्यो धानभिर्धा-
गभ्यः स्थानेभ्यः ॥ पंचम्यर्थे तृतीया ॥ अथवा धानभिरंजाभिविभूतिभिः साचं-
गायातं । अश्वत्थमागच्छतं । आगत्य चातुजी यत्पुणं सर्वतो हिंसकावादातारो
वा धनानां । एवंरूपो भंगो सोमं पिवतं ॥ तुजि पिजि हिंसावसादानिक-
जनेष्वत्र हिंसायागादाने वा वर्तते ॥

॥ तृचे तृतीया सूक्त एकान्विंशो ॥

आ यातं मित्वावरुणा वृषाणावाचुतिं नरा ।

यातं सोमं हतावध ॥ १९

आ । यातं । मित्रावरुणा जुपाणौ । आहुतिं । नरा ।

पातं । सोमं । ऋतः वृधा ॥ १९

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ हे नरा आगनेतारावाहुतिं सोमलज्जणां जुपाणौ प्रियसाधौ संतापायातं । आगच्छतं यज्ञं । आगच्छ च हे ऋतावृधा यज्ञं यधंको युवां सोमं पातं । पिबतं ॥

॥ इति पंचमस्य ऋचर एक षडो वसं ॥

प्रति वां रथसिनि इमं चं द्वादशं सूक्तं । प्रति वा नशाश्वतं च तद्विष्यनुक्तमणिका । ऋषिर्वासिष्ठः । छंदश्छिद्रुम् । तुक्तादिपरिभाषेतदादोन्दष्ट सूक्तान्प्रदेवत्वानि ॥ पातरनुवाक आहुतिने क्रता वैष्टुमे अंदस्तेनदादिसूक्तस्युक्तं द्वितीयार्जं शंखं । तथा च सूक्तं । प्रति वां रथसिनि गगतां द्वितीबयुकरेत् । आ० ४. १५. इति ॥

॥ तत्र प्रथमाः ।

प्रति वां रथं नृपता । जरथ्यं हविषता मनसा गच्छिनेन ।

यो वां दूती न धिंस्पदावर्जीगरच्छं । सजुनं पितरां विदक्षि ॥ १

प्रति वां । रथं । नृपती इति नृपती । जरथ्यं । हविषता ।

मनसा । गच्छिनेन

यः । वा । दूतः । न । धिंस्पद्यो । अर्जोमः । अह । सजुन ।

न । पितरां । विदक्षि ॥ १

हे नृपती नृपानृथस्यजगतानां आसिनिप्रति वां दूतौ रथं जरथ्यं । सरा सूतिः । स्रोतं प्रतिगच्छातीति रूपः । केन साधनेनेति नृपज्ञेने । हविषता हविषु क्तेन गच्छेत् यज्ञाच्छेन मनसा गच्छेत् । यो रथो वां हे प्रियसाधौ धिंस्पदावर्जी । धिषणा सूतिः । वां युवां दूतो नृपता । अर्जोमः सरथति प्रथोभयति अहन्प्रति गतं नं रथसच्छा विदक्षि । आसिनि । प्रतोभने दृष्टांतः । सजुनं पितरा

पुत्रो मातापितरानिव । अथवात्र यो रथो युवामजीगः तेन रथेन गंतुं बुध्यमानो
युवापच्छा विवक्षीति वा योक्तं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अशीअग्निः सभिधानो अस्मे उपो अदृश्यन्तमसश्चिदंताः ।

अचेति केतुः पथसः पुरस्तात्त्रिये दिवो दुहितुर्जाबमानः ॥ २

अशीः । अग्निः । संऽदृशान् । अस्मे इति । उपो इति ।

अदृश्यन् । तमसः । चित् । अंताः ।

अचेति । केतुः । पथसः । पुरस्तात् । त्रिये । दिवः । दुहितुः ।

जाबमानः ॥ २

अग्ने अक्षाभिः सभिधानः सभिज्वानः सन् अग्निरथोचि । दीप्यते । तमसश्चित्
तमसोऽबमानः पथसः । प्रदेषा उपो अदृश्यन् । अदृश्यन्ति सः । केतुः सर्वस्य
प्रज्ञापकः । अर्षो दिवो ददितुस्त्वयः पुरस्तात्पुंस्त्वां दिशि त्रिये योभावे जायमानः
सन् अचेति । ज्ञाबते । अक्षादेवं तक्षाद्युवयोरागमनसमयः । अत आगच्छत-
मिति शेषः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अभि वां नूनमश्चिना सुचीता स्तोमैः सिसक्ति नास्त्या

विवक्तान् ।

पूर्वीभिर्जातं पथ्याभिरर्वाक्स्त्रिदा वसुमता रथेन ॥ ३

अभि । वां । ननं । अश्विनाः । सुचीता । स्तोमैः । सिसक्ति ।

नास्त्या । विवक्तान् ।

पूर्वीभिः । यातं । पथ्याभिः । अर्वाक् । स्त्रिदा ।

वसुमता । रथेन ॥ ३

हे अश्विना वां युवां सुहोता सुहो देवानां सोता विषकान् सुतोनां वक्ताहं
हे नासत्या सत्यभूतो । इदमश्विनावित्यत्र योऽहं । सोमैः सिषक्त । सेवते ।
अतोऽवांगकदभिमुखं पूर्वीभिः पथ्याभिः पूर्वाशुसैर्वागैः अविदा अगंघदकं वा
जानता अरण्यावता वा वसुमता धनवता वा रथेन यानं । गच्छतं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अ॒वो॒र्वां नून॑म॒श्विना यु॒वाकु॑र्द्वे य॒दां सु॒ते मा॒म्नी वसु॑तुः ।

आ वां व॒हंतु॑ स्व॒विरा॑सो अ॒श्वः पि॒वाथो॑ अ॒स्मो सु॒घृता॑

मधू॑नि ॥ ४

अ॒वोः । वां । नूनं । अ॒श्विना । यु॒वाकुः । द्वे । यत् । वां ।

सु॒ते । मा॒म्नी इति॑ । वसु॑तुः ॥

आ । वां । व॒हंतु॑ । स्व॒विरा॑सः । अ॒श्वः । पि॒वाथः ।

अ॒स्मो इति॑ । सु॒घृता॑ । मधू॑नि ॥ ४

हे अश्विनाविन्दो नो रजित्वोर्मुवाभ्यां युवाकुर्द्वे वां कामयमानेऽहं नूनमद्य
स्वभूतो भवाभीति शेषः । यद्यथात् हे माम्नी मधुरस्य सोमस्याहो मधुविद्या-
संबंधिनो वा वा युवां सुतेऽभिपुते संमे वसुयुर्वसुकामो ह्रुवे सौमि अतो वां
अभूतः । वां युवामावहंतु । के । स्वविरासः स्थूलाः प्रहृष्टा अश्वः । एतबोरति-
प्रहृष्टत्वात् शीघ्रगतेरपेक्षितत्वाच्च स्वविरैरेव भाव्यं । आगमनानंतरमस्मो अस्माभिः
सुघृता सुघृभिपुतानि मधूनि मधुररसान् पिवाथः । पिबतं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

प्रा॒ची॒मु दे॒वाश्वि॑ना धि॒यं मे॒ऽमृ॑त्रां सा॒तथे॑ ह॒तं वसु॑यं ।

वि॒श्वं अ॒विष्टं॑ वाज॒ आ पु॒रंधी॑स्ता नः श॒क्तं श॒चीप॑ती

श॒ची॑भिः ॥ ५

प्राचीं । ऊँ इति । देवा । अश्विना । धियं । मे । असृभ्रां ।
 सातये । कृतं । वसुधै ।
 विश्वाः । अविष्टं । वाजं । आ । पुरंधीः । ता । नः ।
 शक्तं । शचीपती इति शचीपतो । शचीभः ॥ ५

हे अश्विनाश्विनौ देवा देवो युवां प्राचीकृष्णीकृष्णभ्रातृसितां वसुधुं धनमिच्छती
 मे मम धियं वृद्धिं स्तुतिं कर्म वा सातये लाभाद्योचितं कृतं । कुरुतं । किंष वाज
 आ संयामेऽपि विश्वाः पुरंधोरश्वदीया बुद्धीरविष्टं । रक्षतं । हे शचीपती । शचीति
 इष्टनाथ । कर्मणां पालकौ ता तौ युवां शचीभिरश्वदीयैः स्तुत्यादिरूपैः कर्मभि-
 र्नीःप्राञ्छन्तं । प्रबच्छतं धनमिति जेषः ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे द्वादशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अविष्टं धीष्वश्विना न आसु प्रजावद्रेतो अङ्गयं नो अस्तु ।
 आ वां तोके तनये तृतजानाः सुरत्नासो देवधीतिं गमेम ॥ ६
 अविष्टं । धीषु । अश्विना । नः । आसु । प्रजावत् । रेतः ।
 अङ्गयं । नः । अस्तु ।
 आ । वां । तोके । तनये । तृतजानाः । सुरत्नासः ।
 देवधीतिं । गमेम ॥ ६

हे अश्विनाश्विनौ नोऽप्यानाहु धीषु कर्मकविष्टं । रक्षतं । नोऽकाभ्यसह-
 यमधीषं प्रजावत्पुत्राद्युष्टिं पुत्रोत्पादनसमर्थं रेतोऽस्तु । वां बुधयोरनुग्रहात् लक्ष्मे
 तोके पुत्रे तनये तत्पुत्रादौ य तृतजाना अभिमतं धनं प्रयच्छंतः सुरत्नासः शोभन-
 धनाश्च संतो देवधीतिं देवानां शीतिः प्राप्तिर्यस्मिन् तादृशं यज्ञमागच्छेत् । आगच्छेत् ॥

॥ अथ समप्ती ॥

एष स्य वां पूर्वगत्वेव सख्यं निधिर्हितो माध्वी रातो अम्ने ।

अहेङता मनसा यातिमर्वागश्रंता हव्यं मानुषीषु विक्ष् ॥ ७

एषः । स्यः । वां । पूर्वगत्वाऽद्वव । सख्यं । निऽधिः । हितः ।

माध्वी इति । रातः । अम्ने इति ।

अहेङता । मनसा । या । यातं । अर्वाक् । अश्रंता । हव्यं ।

मानुषीषु । विक्ष् ॥ ७

एष पुरतो दीयमानः स्य स युषयोः प्रियत्वेन प्रसिद्धः सोषो हे माध्वी ननुप्रिया-
वश्विनौ वां युषयोः पुरतो निधिर्निधिस्थानौयो हितः आपितोऽध्वे अन्नाभी रातो
दत्तः संकल्पितः संनिहितः । निमिष । सख्ये सख्यार्थं पूर्वगत्वेव पुरतो गता द्रुत
इव । स यथा प्रियं जनबन् ज्ञाग्निः पुरतो वर्तत तद्दित्यर्थः । यन्नादेवं तन्नाद-
हेङताक्रुध्यता मनसानुप्रहयुक्तेन चेतसावांगकदभिसुखमायातं । आगच्छतं ।
अश्रंता हव्यं हविः सोमादिकमश्रंतावव्यवहरंतौ । कुत्र । मानुषीषु विक्ष् अनुष्य-
रूपानु प्रजासु वर्तमानं ॥

॥ अथाष्टमी ॥

एकस्मिन्योगे सुरणा समाने परिं वा सप्त स्रवतो रथी गात् ।

न वायंति सुभ्वी देवयुक्ता ये वां धूर्षु तरण्यो वहेति ॥ ८

एकस्मिन् । योगे । सुरणा । समाने । परिं । वां । सप्त ।

स्रवतः । रथः । गात् ।

न । वायंति । सुऽभ्वः । देवऽयुक्ताः । ये । वां । धूऽसु ।

तरण्यः । वहेति ॥ ८

हे सुरणा सर्वस्य भवती युवयोरेकस्मिन् समान उभयसाधारणे ये गोऽकृष्टिपते
 सति वा युवयो रथः सप्त स्रवतः सर्पयज्ञभावाः सप्रसंख्यका वा गंगाद्याः परिगात् ।
 परिगच्छति । शीघ्रभागच्छतीत्यर्थः । तद्दद्यान्वाः सुभ्यः सुभवना देवयुक्ता देवाभ्यां
 युवाभ्यां युक्ता अन्वा शीघ्रगमने न वाञ्छन्ति । न युञ्जन्ति । न आभ्यन्ते । येऽन्वा वां
 पूर्वं रथस्य तरणयत्तारकाः शीघ्रगंतारो वञ्छन्ति युवां ते न वाचन्तीति ॥

॥ अथ नवमी ॥

असञ्चता मघवंद्भो हि भूतं ये राया संघदेवं जनन्ति

प्र ये बंधुं सृष्टाभिस्तिरन्ते गव्यां पृंचन्तो अश्वरा मघानि । ८

असञ्चता । मघवंत्भ्यः । हि । भूतं । ये । राया ।

मघदेवं । जनन्ति ।

प्र । ये । बंधुं । सृष्टाभिः । तिरन्ते । गव्यां । पृंचन्तः ।

अश्वरा । मघानि ॥ ८

असञ्चता कुत्वाप्यसञ्चमानो युवां मघवद्भ्यो धनवद्भ्यो हविष्मद्भ्यो यजनानेभ्यस्तेषा-
 मघाय भूतं हि । भवतं । तेभ्य एवाहुरक्तौ भवतं । अतुप्यान्वा एव विशेषन्ते । ये
 राया धनेन निविष्टेन राया युक्ता वा मघदेवं दातव्यं मघं धर्मं हविर्लक्ष्यं वा
 जनन्ति प्रेरयन्ति वञ्छन्ति । ये च बंधुं । अज्ञेयं वध्नातीति बंधुः । तं असंवाचिनं ।
 अथवा फलेन वध्नातीति बंधुरध्वर्यादिः । तं सृष्टताभिः प्रियसत्यात्प्रिकाभिर्वाग्भिः
 प्रतिरन्ते प्रवर्धयन्ति । प्रपूर्वस्तिरतिवर्धनार्थः । किं कुर्वन्तः । गव्या गोहृपाय्यश्वराश्व-
 हृपाणि च मघानि धनानि पृंचन्तोऽर्थिभ्यः प्रयच्छन्तः तेभ्यो मघवद्भ्यो भूतमिति ॥

॥ अथ दशमी ॥

नू मे हवमा शृणुतं युवना यासिष्टं वर्तिरंश्विनाविरावत् ।

धत्तं रत्नानि अरन्तं च सूरान्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः । १०

सु । मे । हर्षं । आ । मृणतं । सुवामा । यासिष्टं । वतिः ।

अशिनौ । दुरावत् ।

भक्तं । रत्नानि । जरतं । च । सरीन् । युयं । पात ।

स्वस्तिऽभिः । सदा । नः ॥ १०

हे सुवामा नित्यबोधिनौ तु अद्य युवां मे हृदयस्यदीपां स्तुतिमाश्लेष्यते । सुत्वा च हे अश्विनापिरावत् हृषिकृत्तं वतिर्गुह्यं यासिष्टं । आगच्छतं । आगत्य च रत्नानि रंजणीयानि धनानि वत्तं । दत्तं । सरीन् स्रोतृज्जरतं । पर्ववत् ॥ धातु-
भाषनेकाद्यत्वात् ॥ शिष्टं अष्टं ॥

इति पंचमस्य पंचमे त्रयोदशो वर्गः ॥

आ शुभ्रा वातमश्विना नवर्षं त्रयोदशं कृत्तं पवित्रकृत्तमश्विनं । आदितः सप्त
पिराजोऽष्टमीनवन्मो जिहृभो । अह्वकृत्तये च । आशुभ्रा नव सप्तम्या पिराज
इति ॥ सूर्यनिबिडोगो खैगिकः ॥

॥ तत्र त्रयमा ॥

आ शुभ्रा वातमश्विना स्वश्रा गिरी दस्त्रां अजुषाणा सुवाकीः ।

हृष्यानि च प्रतिभृता वीतं नः ॥ १

आ । शुभ्रा । वातं । अश्विना । सुऽअश्रा । गिरः । दस्त्रा ।

अजुषाणा । सुवाकीः ।

हृष्यानि । च । प्रतिऽभृता । वीतं । नः ॥ १

हे शुभ्रा दीप्तो कृत्वा शोभनाश्रौ हे अश्विनाश्विनावावातं । अस्त्रस्यज्ञानागच्छतं ।
दस्त्रायत्नूयां अपयितारो युवां सुवाकीर्ष्यां कागवमानस्य मम गिराः स्तुतीर्ज-
जुषाणा सेवमानो भवतमिति शेषः । न केवलं स्तुतिं किंतु नोऽश्वदीवादि प्रतिभृता
संभृतानि हृष्यानि हृषींषि च वीतं । अस्त्रवत् ॥

प्र वामंधांसितीयेनाश्विनस्यवाज्जा । अश्विनं च । प्रवामंधांसि नद्यान्वसुरजा
पिपतनचिनी । आ० ३, ५, । इति ॥

॥ सेवा द्वितीया ।

प्र वामंधांसि मद्यान्वसुरं गंतं इविषो वीतये मे ।

तिरो अर्षी इवनाति अतं नः । २

प्र । वां । अंधांसि । मद्यानि । अस्तुः । अरं । गंतं ।

इविषः । वीतये । मे ।

तिरः । अर्षः । इवनानि । अतं । नः ॥ २

ये अश्विनो वां युवाभ्यां नद्यानि मदनकाण्ढंधांसिसोमस्यवायव्यान्वसानि प्रास्तुः ।
प्रास्थियत । गृह्योताग्यासि० धं । अतो युवां मे मम इविषो वीतये पानादारनत्वर्षं
भोजं गंतं । आगच्छतं । अर्षीः रिरकाहिरोधिनो इवनानि तिरस्तिरस्तुत्वा नोऽज-
दाहानमित्तकं । तच्छ्रुतं । इच्छुतं ॥ अतमित्यत्र वान्यादित्वादिनिवातः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

प्र वां रथो मनोजवा इयति तिरो रजांस्यश्विना यतोतिः ।

अस्मभ्यं सुर्वावसु इवानः । ३

प्र । वां । रथः । मनःऽजवाः । इयति । तिरः । रजांसि ।

अश्विना । यतऽजतिः ।

अस्मभ्यं । सुर्वावसु इति । इवानः ॥ ३

ये अश्विनक सुर्वावाः सह रथे वसंतो वां युववो रथोऽस्मभ्यनकाहर्षनिवाजी
वायव्यानः सन् इयति । आगच्छत्यश्वान् । अथवा वां प्रेरयति मनजाय । कीदृशी
रथः । मनोजवा मनोवेगः यतोतिरपरिमिताकादिवयवराज्यः । किं युवंतु । रजांसि
कोकान् तिरस्तिरस्तुत्यातिक्तव्ये यतीति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अयं च यदा देवया उ अद्रिंरुद्धा विवक्ति सोमसुद्युवभ्यां ।

आ वल्लू विप्रो बहतीत इत्यैः ॥ ४

अयं । च । यत् । वां । देवऽयाः । अं । इति । अद्रिः । अर्चः ।

विवक्ति । सोमऽसुत् । सुवऽभ्यां ।

आ । वल्लू इति विप्रः । बहतीत । इत्यैः ॥ ४

बहदा वां युवां प्रति देवया देवो युवां कायवनामः । उ इति पूरणः । अथचतु-
रभिवचनाया सीमन्तत् सोममभिवृत्तम् युवाभ्यां । युवाभ्यामथौवाभिवृत्तजितिं
संबंधः एवं कुर्वन् उर्वं उक्ततः सन् विवक्ति इत्यैः अद्भवति तदानीं वल्लू उद्दरो
युवां विप्रो मेधापो वल्लवानो इत्यैर्विभिरावहतीत । आभर्तवति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

चित्तं च यदा भोजनं अस्ति न्यत्रये मर्चिष्वंतं सुयोतं ।

यो वामोमानं दधते प्रियः सन् ॥ ५

चित्तं । च । यत् । वां । भोजनं । सु । अस्ति । नि । अत्रये ।

मर्चिष्वंतं । सुयोतं ।

यः । वां । ओमानं । दधते । प्रियः । सन् । ५

हे अग्निर्नो वां युवभोजितं चावनीयं अङ्गोजनं धनमस्ति च अस्ति सुहृ । निति
पूरणः । तदस्त्वयं दक्षमित्यर्थः । अथ तयोः स्तुतिः । अत्रय एतन्नामकादमेः ॥
यं वयस्ये चतुर्थी ॥ तस्मात्पादित्तमन्वीयं मिदुयोतं । इत्युक्तं । सोऽस्तिः त्रियः
सन् सोऽहत्वाद्याभ्यां प्रियभूतः सन् युवाभ्यामेव ज्ञतपोमानं रचयं सुखं दधते
धारयति ॥

॥ इति पंचमस्तु पंचमे चतुर्दशो वगः ॥

। अथ षष्ठी ।

उत त्वहां जु॒रते अ॒श्विना भू॒षा॒नाय प्र॒तीत्यं॑ ह॒विद॒ ।

अधि॒ व॒र्षे इ॒तज॑ति ध॒त्यः ॥ ६

उ॒त । त्व॒हं । वां । जु॒र॒ते । अ॒श्वि॒ना । भू॒त् । अ॒ना॒य ।

प्र॒ती॒त्यं॑ । ह॒विः । ऽहे॒ ।

अधि॑ । व॒त् । व॒र्षेः । इ॒तः । ऽज॑ति । ध॒त्यः ॥ ६

उतापि च हे अश्विनाश्विनौ वां युवयोः कर्म कुर्वन्ते चरते कूर्वाय हविर्दे हविदीप्ति
अश्विनाश्विनौ वां युवयोः कर्म कुर्वन्ते चरते कूर्वाय हविर्दे हविदीप्ति
अश्विनाश्विनौ वां युवयोः कर्म कुर्वन्ते चरते कूर्वाय हविर्दे हविदीप्ति
अश्विनाश्विनौ वां युवयोः कर्म कुर्वन्ते चरते कूर्वाय हविर्दे हविदीप्ति
अश्विनाश्विनौ वां युवयोः कर्म कुर्वन्ते चरते कूर्वाय हविर्दे हविदीप्ति

। अथ सप्तमी ।

उत त्वं भुज्य॑म॒श्विना सखा॑वो म॒ध्ये ज॒हुर्दु॒रेवांसः स॒मुद्रे॑ ।

नि॒रौ॑ प॒र्ष॒दरा॑वा यो सु॒वाक् ॥ ७

उ॒त । त्वं । भु॒ज्यं॑ । अ॒श्वि॒ना । स॒खा॒वः । म॒ध्यै । ज॒हुः ।

दु॒ः । ऽए॒वांसः॑ । स॒मु॒द्रे॑ ।

निः । रौ॑ । प॒र्ष॒त् । अ॒रा॒वा । यः । सु॒वाक् ॥ ७

उतापि च त्वं तं भुज्यसेतच्छाणानं समुद्रे मध्ये समुद्रोदकस्य मध्ये सखावो सुज्यु-
सखिभूता दुरेवासो दुष्टगमना जहुः । त्वक्त्वांतः । देवेनं समुद्रमध्ये चिप्रं निः पवत् १
निरपादवतं । वो जहुर्दुर्वाक्दुर्वाक् कागधितारावारणवानभिर्गता च तमेनं विर-
वारवतं । अश्विनाश्विनो जहुः । अश्विनो जहुः । अश्विनो जहुः । अश्विनो जहुः । अश्विनो जहुः ।
रक्षणपात्राः सर्वा न हता प्रपंचेनाश्विनांसत्याभ्यां वर्चिरिव । ऋषे ०१, ११६, १० ।
इत्यत्र मर्षिताः तास्त्रा इत्यत्र ॥

॥ अथाष्टमी ॥

वृकाय चिञ्जसंमानाय शक्तमुत श्रुतं शयने ह्यवमाना

यावध्रामपिन्वतमपो न स्तथे चिञ्जस्य शिना शचीभिः ॥ ८

वृकाय । चित् । जसंमानाय । शक्तं । उत । श्रुतं । शयने ।

ह्यवमाना ।

यो । अध्रामां । अपिन्वतं । अपः । न । स्तथे । चित् । शक्ती ।

अशिना । शचीभिः ॥ ८

वृकाय धनादात्रे अभिलषत इत्यर्थः । चिदिति पूरणः । अथवा परेभ्यो धनानि प्रयच्छते । यद्वा वृकाय वृकबहिसंकाशैतज्जामकाय जसमानाय कर्मभिरूपचीयनायाव ऋषये शक्तं । अभिनतं धनमदत्तं ॥ शक्तेदीनार्थस्य लुब्धेतरूपं । अहभावच्छांसः ॥ उतापि च शयन एतज्जामकाय ऋषये ह्यवमानाह्यवमानौ युवां श्रुतं । अहृणुतं । यौ युवामध्रामां गामपिन्वतं अपूरयतं क्षीरेण । अपो न अङ्गिरिव नदी । तां यथोदक्तेन पूरयतस्तद्वत् । कीदृशीमध्रामां । स्तथे चित् स्तरीमपि निवृत्तप्रसवां वृक्षामपि शक्ती शक्त्या सामर्थ्येन दोहनलक्षण्येन युक्तां कृत्वा शचीभिर्द्विष्टादीभिः कर्मभिर्हे अशिनापित्त शयने चिञ्जासत्या पचीभिर्जसुरये स्तथे पिष्ययुगी । ऋषेः १, ११, २२ । इत्यादि ह्युक्तं ॥

॥ अथ नवमी ॥

एष स्य कारुर्जरते सूक्तै रथ्रं ब्रधान उषसां सुमन्ना ।

इषा तं वर्धदध्रगा पयोभिर्युं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ९

एषः । स्यः । कारुः । जरते । सुऽउक्तैः । अथ्रं । ब्रधानः ।

उषसां । सुऽमन्ना ।

इषा । तं । वर्धत् । अध्रगा । पयोऽभिः । युं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ९

एव सोता स प्रसिद्धो वसिष्ठ काः सोतोवसानप्य प्रातःपने वृषानो वृष-
जानः सुमन्वा योभनमतिः सुहृतिर्वा स्रक्तोपेरते । सोति । तमिवाजेन वधंतु ।
वधंतं ॥ पचनव्यत्यवः ॥ अघ्नग्राहंतव्या बोध वधंतु । वधंतु । अथवैकमेव वाक्यं ।
अघ्नग्रा गौरसिष्ठस्य प्रमिनिजताग्निहोत्राणां गौरिकाजेन । एतादिनेत्यर्थः । पयोभिश्च
सं वसिष्ठ वधंतु । वधंतु । एवमात्मानं परोषेषु निर्दिश्य । घिष्टं स्रष्टं ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे पंचदशो वर्गः ॥

आ वां रथ इत्यर्थं चतुर्दशं स्रक्तं वसिष्ठस्यार्धं जैहभमाश्रिनं । अतुक्रव्यते च ।
आ वां रथोऽहाविति ॥ प्रातरहुषाकाश्रिनयस्ययोर्विनियोग उक्तः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ वां रथो रोदसी वहधानो चिरस्यवो वृषभिर्यात्वश्वैः ।

हृतवर्तनिः पविभो रुचान इषां वोड्हा नृपतिर्वाजिनीवान् ॥ १

आ । वां । रथः । रोदसी इति । वहधानः । चिरस्यः ।

वृषभः । यातु । अश्वैः ।

हृतवर्तनिः । पविभः । रुचानः । इषां ॥ वोड्हा ।

नृपतिः । वाजिनीवान् ॥ १

हे अश्विनो वां रथो वृषभिर्युवभिरश्वैर्युक्तः सत्तायातु वज्रव्यदीवं । जीहयो
रथः । रथो विशेष्यते । रोदसो व्यावाष्टयिष्यो वहधानो वाधमानो चिरस्यवो
चिरस्यवो हृतवर्तनिर्घुनसुदकं पतन्त्यां वस्य तादृशः पविभो रथनेमिभिर्घुप्राज्ञैर्वा
रुचानो दीपमान इषां वोड्हा यजमानैदंक्षानां इषिणां वाक्को दातव्यानां
वाक्कानां वोड्हा नृपतिर्नृणां यजमानानां आसी वाजिनोवानसवान् ॥

। अथ द्वितीया ॥

स पंप्रयानो अभि पंच भूमां त्विबंधुरो मनसा यांतु युक्तः ।

विश्वो येन गच्छथो देवयंतीः कुत्वा चिद्यामंसश्चिवा दधानाः ॥ २

सः । प॒प्र॒धानः । अ॒भि । प॒ंच । भू॒मं । त्रि॒व॒धुरः । म॒नसा ।

आ । वा॒तु । वृ॒क्तः ।

वि॒श्रः । ये॒न । ग॒च्छ॒थः । दे॒व॒य॒न्तीः । कु॒त्र । चि॒त् । या॒मं ।

अ॒ग्नि॒ना । द॒धाना ॥ २

अ रथः पंच भूम भूतानि सर्वप्राणिनः प्रप्रधानः प्रथमानस्त्रिवधुरः । वधुरश्चत्वार्षं सारथ्यवस्थानं काष्ठमयं । तादृशैस्त्रिभिर्द्युक्तो मनसास्मरस्सुखा युक्तोऽभ्यावाह वेन रथेन देवयन्तीविंशो यज्ञमानान्प्रति गच्छथः । हे अग्निनाग्निनो कुत्र पितृ बलं कापि यामं मननं दधाना धारयतो वेन विंशो गच्छथः स यात्विति ॥

। अथ तृतीया ॥

सु॒श्र्वा य॒शसा या॑त॒मवी॒न्द॒स्तां नि॒धिं म॒धु॒म॒न्तं पि॒वाथः ।

वि वां रथो॑ व॒ध्वा इ॒ याद॑मानो॒ऽन्तान्दि॒वो वा॒धते॒ वर्त॑नि॒भ्यां ॥ ३

सु॒श्र्वा । य॒शसा । आ । वा॒तं । अ॒र्वाक् । द॒स्तां । नि॒धिं ।

म॒धु॒म॒न्तं । पि॒वाथः ।

वि । वां । रथः । व॒ध्वा । याद॑मानः । अ॒न्तान् । दि॒वः ।

वा॒धते॒ । वर्त॑नि॒भ्यां ॥ ३

हे देवो अन्वा घोभनाग्नेन यशसा चावांगच्छदभिह्वयं यातं । आगच्छतं । हे दस्तां यत्सुश्र्वायपञ्चपयितारो मधुमन्तं मधुररसोपेतं निधिं निधिवस्त्रिहितं सोमं पिवाथः । पिवतं । वां युवयो रथो वध्वा सूथंवा सङ्घ यादमानो गंतव्याग्रति गच्छन् । मनवस्त्रिथः । एवं कुर्वन् वर्तनिभ्यां अक्वताभ्यां दिवोऽन्तान् पर्वत-प्रदेशान् वाधते । ग्रीभ्रगमनेन पीडयति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

सु॒वोः॑ अ॒त्रि॒यं॑ प॒रि॒ योषा॑वृ॒णीत॑ सूर॒रो दु॒हि॒ता प॒रि॒त॒क्का॒ग्रायां॑ ।

यद्दे॒वय॑न्तमव॒यथः॑ श॒ची॒भिः॑ प॒रि॒ ब्र॑ह्मो॒मना॑ वा॒ वयो॑ गात् ॥ ४

सु॒वोः । अ॒त्रि॒यं । प॒रि॒ । योषा॑ । अ॒वृ॒णीत॑ । सूर॒रः । दु॒हि॒ता ।

प॒रि॒ऽत॒क्का॒ग्रायां॑ ।

यत् । दे॒व॒ऽय॑न्तं । अ॒व॒यथः॑ । श॒ची॒भिः । प॒रि॒ । ब्र॑ह्मं । अ॒मना॑ ।

वा॑ । वयोः । गात् ॥ ४

युवोर्ध्रुवयोः स्त्रियं अथत इति श्री रथः । तं सेवामेव वा योषा सर्वदा मित्ययंती योषित् सूरः सूर्यस्य दुहिता पर्यवृणीत । कदा । परितक्काग्रायां रात्रौ परितस्तकनवति संयामे यज्ञे वा गंतव्ये । किंच । यद्यदा देवयन्तं देवकामं यजमानं वस्य वा शचीभिर्ध्रुवयोगं वनादिलक्षणेः कर्मभिरवथः रक्षथः तदानो ब्रह्मं दीप्तं वयोऽर्षं सोमादिलक्षणे सोमनापनेन रक्षणेन निमित्तेन वा परिगात् । पर्यगात् ॥

॥ अथ पंचमी ॥

यो॒ ह॒ स्व॒ वां॑ रथि॒रा व॒स्त॑ उ॒स्रा रथो॑ यु॒जानः॑ प॒रि॒याति॑ वर्ति॑ ।

तेन॑ नः॒ शं॑ यो॒रु॒पसो॑ व्यु॒ष्टौ न्य॑श्चि॒ना व॒हतं॑ य॒ज्ञे अ॒स्मिन् ॥ ५

यः । ह॒ । स्यः । वां । रथि॒रा । व॒स्त॑ । उ॒स्राः । रथः ।

यु॒जा॒नः॑ । प॒रि॒ऽया॒ति॑ । वर्ति॑ ।

तेन॑ । नः । शं । योः । उ॒पसः॑ । वि॒ऽउ॒ष्टौ । नि । अ॒श्चि॒ना ।

व॒हतं॑ । य॒ज्ञे । अ॒स्मिन् ॥ ५

यो रथः । हेति पूरणः । स्व स प्रसिद्धो रथो हे रथिरा रथिनो ॥ जलर्षीवो रः प्र उसास्तेजासि वस्ते आम्नादयति । यच्च रथो युजानोऽन्यैर्युक्तः सन् वर्तिर्गर्गं

ध्वजमानन्वर्धं वा परिबालि परिगच्छति तेन रश्मिन्ने अग्निनाग्निनो नोऽस्माक-
नस्मिन्वत्त एवसो व्युष्टौ प्रातःकाले घं यमनाय पापानां बोधिं त्रयाय च सुखानां
नि वद्धतं । नितरां प्राप्नुतं ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

नरां गौरैर्ध्वं विद्युत् । तृषाणास्माकंमस्य सवनीयं यातं ।

पुत्रा हि वां मतिभिर्हृदंते मा वांमन्ये नि यमन्देवयंतः ॥ १

नरां । गौराः । ध्वं । विद्युत् । तृषाणा । अस्माकं । अद्य ।

सर्वना । उप । या ।

पुत्रा । हि । वां । मतिभिः । हृदंते । मा । वां । मन्ये ।

नि । यमन् । देवयंतः ॥ १

ये नरा येनाराग्निनो गौरैर्ध्वं गौराः तृषाणा विद्युत् । विशेषेण दीप्यमानं ध्वजं
प्रति तृषाणा तृषाणाः पुत्राणां अर्थं एवना सवनीयं यातं । अपागच्छतं । पुत्रा
बहुवचनेषु वां युवां यजमाना मतिभिः स्तुतिभिर्हृदंते हि । स्तुयन्ति । अतो वां
युवाभ्यो यदारा देवयंतो देवो कामजमाना वा युवां वा निवसन् । वा निवसन्त ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

सुवं सुच्युत्तुर्ध्वंविद्धं समुद्रं उदूहयुरर्धसो अस्त्रिधागैः ।

पतत्रिभिरग्रमैर्यथैर्ध्वंविद्धं सनाभिरग्निना पारयंता ॥ ७

सुवं । सुच्युत् । ध्वंविद्धं । समुद्रे । उदू । अह्युः । अर्धसः ।

अस्त्रिधागैः ।

पतत्रिभिः । अग्रमैः ॥ अर्धैर्ध्वंविद्धं । सनाभिः । अग्निना ।

पारयंता ॥ ७

ये अग्निराशिनो युवं सृज्युमीतआमकमवचिं निचिपं सन्धिभिः सङ्घे तन्मणे
 निमग्नवचंसं उवकापुदुवपुः । किं कुर्वताविति तदुच्यते । अग्निधानैरश्वीवनायैर
 अघैरज्जिभिश्च पजतिभिः पतनवज्जिनंघनवज्जी रथे निवृत्तैरचैर्दंशनाभिः धारीरैः
 कर्षाभिश्च पारवंता पारवंतो सङ्घरुवचंसं उदुववुरिति । नःसत्या सृज्युमुदुवपुः
 पतंगैः । अन्वे० १, ११६, ४ । इति श्रुतिं ॥

। अषाष्टमी ।

नू मे उवमा सृष्टं हुवाना यासिष्टं वर्तिरंश्लनाधिरावत् ।

धत्तं रवाग्निं अरंतं च सूरीन्मूषं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८

शु । मे । उव । आ । सृष्टं । हुवाना । यासिष्टं । वर्ति ।

अग्निनौ । अरावत् ।

धत्तं । रवानि । अरंतं । च । सूरीन् । य॒यं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ८

नू मे उवमिच्छाष्टमी सिद्धा ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे ऋग्वेदो गणः ॥

आ विन्धवारिति सप्तमं पंचदशं स्रुतं वसिष्ठस्वर्षिं जैष्टुभमाश्विनं । अत्रुक्तस्वते
 च । आ विन्धवारा सप्तमि ॥ प्रातरहुवाक आश्विनश्छे च विनिबोग उक्तः ॥
 आश्विनवसुवृषीमे अंदोमे प्रवगश्छे विनियुक्तः । आ विन्धवाराश्विना गणं नोऽर्षं
 शोभ संज्ञ । आ० ८, ११, । इति अग्निवत्सात् ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ विंश्रवा राश्विना गतं नः प्र तत्स्थानंमवाचि वां पृथिथ्यां ।

अश्वो न वाजी शुनपृष्ठो भस्थादा यच्छेदथुर्धुवसे न योनि ॥ १

आ । वि॒श्वऽवा॒रा । अ॒ग्नि॒ना । ग॒तं । नः । प्र । तत् ।

स्थानं । अ॒वा॒च । वां । पृ॒थि॒व्यां ।

अ॒ग्नेः न । वा॒ग्नी । शु॒नऽष्ट॑मः । अ॒स्मात् । आ । वत् ।

से॒ह॒र्षुः । ध्रु॒वस्य॑ । न । यो॒निं ॥ १

हे विश्ववारा सर्वैर्वरणीवावन्निनाग्निनोऽस्माकं अद्यागवागतं आगच्छतं वां
बुधयोस्तस्मान् पृथिव्या वेद्यां प्राणाधि । प्रोच्यते । तदर्थं शुनष्टमः सुखकरष्टमभागः ।
आत्मनिपुत्रमदास्त्वहानां सुखकरष्टमभाग इत्यर्थः । वाग्नी वेगवानसोऽस्मात् ।
तित्तु बुधयोः समीपे । घत् । यन्निष्कर्मः । अथशुनष्टिद्वयः आसीदथः सोऽभ्युः ।
अदा यदस्थानमीदृशः तदस्थानमस्य आम्भ्रप्रदियो गवमन्व । स्मितो वृष्टांतः । ध्रुवस्य
ध्रुवः निवासः योनिं न बोनिं स्नानमिव ॥

अथ द्वितीया ॥

सि॒र्व॒क्त्वि॒ सा वां सु॒स॒त्त॒श्च॒नि॒ष्ठा॒तापि॒ च॒र्मा॑ म॒सु॒षो॒ दुरो॒थे॒ ।

यो वां सु॒मु॒द्रा॒न्स॒रितः॑ पि॒प॒र्त्तिं॑त॒ग्वा चि॒त्त॒ सु॒जु॒जा॒ तु॒जानः॑ ॥ २

सि॒र्व॒क्त्वि॒ सां । वा । सु॒स॒त्त॒तिः॑ । च॒र्नि॒ष्ठा । अ॒तापि॑ । च॒र्मः ।

म॒सु॒षः । दुरो॒थे॒ ।

यः । वां । सु॒मु॒द्रान् । स॒रितः॑ । पि॒प॒र्त्तिं॑ । ए॒तं॒ग्वा । चि॒त् ।

न । सु॒जु॒जा॑ । तु॒जानः॑ ॥ २

सा सुसत्तिरस्त्राभिः क्रियमाणा घोभना स्तुतिश्चनिष्ठा कर्मनीयतयातिघनेनाक्षयती
ना वां बुनां सिर्वक्त्वि । सेवते । किंच धर्मः प्रवर्गश्च मसुषो मसुषश्च वज्रवानस्य
दुरोथे यागवृद्धेऽनापि । तत्रोऽसुषो वृद्धनं इत्यतपस्तद्वर्गश्च चर्मत्वमिति स्तुतिः ।
यदस्य शिरःस्थानीवत्वादस्य । यो चर्मो वां बुनं । प्राप्नु । र्चिस्ति श्रेयः । सुजुजाकु
श्चित्तश्च पिपर्त्तिं पूरयति वृष्टिद्वारा । एतन्वा चिन् । विदिति पूरयः । अद्वादिना

वया सुवुजा सुवु युक्तौ रथे भवतस्तथेत्यर्थः । नेत्रपुत्रार्थे तदव्ययं यत्ते बुजानो
बोजवत्यस्यः । स एवं करोति ॥

। अथ हतीया ।

यानि स्थानान्यग्निना दधाधे दिवो यज्ञीष्वोपधीषु विष्णु ।

नि पर्वतस्य मूर्धनि सदन्तेषं जनाय दाशुषे वहता ॥ ३

यानि । स्थानानि । अग्निना । दधाधे इति । दिवः । यज्ञीषः ।

ओषधीषु । विष्णु ।

नि । पर्वतस्य । मूर्धनि । सदन्ता । इषं । जनाय । दाशुषे ।

वहता ॥ ३

हे अग्निना युवा दिवो तुल्योकादागम्य यानि स्थानानि दधाधे कुरुषः ।
कृतेत्युच्यते । यज्ञीषु यज्ञतीपोषधीषु विष्णु प्रथमभावेषु च । तौ युवां पर्वतस्य मेघ-
ज्ञानरिषस्य वा मूर्धनि स्थाने सदन्तः । निरोदसामिपवर्जं दाशुषे इतिदन्ते जनास्त
सजमानाव वहता प्रापन्तो भवतमिति शेषः ॥

॥ अथ अतुर्थी ॥

चनिष्टं देवा ओषधीष्वसु सत्योन्वा अश्वरथे ऋषीणां ।

पुरुषि रत्ना दधतौ न्यस्ये अशु पृथीणि चख्यश्रुगानि ॥ ४

चनिष्टं । देवो । ओषधीषु । अश्वसु । यत् । योग्याः ।

अश्वरथे इति । ऋषीणां ।

पुरुषि । रत्ना । दधतौ । नि । अशु इति । अशु । पृथीणि ।

चख्यश्रुः । युगानि ॥ ४

हे देवा देवो यवानोषधीष्वोषधिविकारांश्चतुरोडायादिकानसु सोमरत्नानु
वनिष्टं । अश्वरथसमोयतनं कामदेवमित्यर्थः । अशुषाङ्गोन्वा युववोद्विष्ट

शोषधीरयश्च ऋषीणां संवंधिनीरश्रवैथे व्याप्तुः च तस्मादश्रदीया अपि कामयेषा-
नित्यरुः । ब्रह्मा ऋषीणामस्माकमिति पूजार्थं बह्वृचचनं । यत्तस्मादोषधीष्वसू च
चनिष्टं योग्याः स्तुतीश्राश्रवैथे तस्मादश्रे अस्माच्च पुरुषि बह्वनि रत्ना रमणीयानि
धनानि निदधतौ पूर्याणि युगानि मिथुनानि जापतीरूपायत्नतुष्ययुः ।
ख्यातवन्तौ । अब्रह्मवन्तावतुष्यार्थं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

शुश्रुवांसां चिदश्रिना पुरुष्यभि ब्रह्माणि चक्ष्वाथे ऋषीणां ।

प्रति प्र यातं वरमा जनायस्मो वांमस्तु सुमतिश्चनिष्ठा ॥ ५

शुश्रुवांसां चित् । अश्रिना । पुरुषि । अभि । ब्रह्माणि ।

चक्ष्वाथे इति । ऋषीणां ।

प्रति । प्र । यातं । वरं । आ । जनाय । अस्मै इति । वां ।

अस्तु । सुमतिः । चनिष्ठा ॥ ५

॥ इति अश्रिनाश्रिनौ । चिदिति पूरणः । युवां शुश्रुवांसां श्रुतवन्तौ सन्तौ पुरुषि
बह्वनि ब्रह्माणि परिहृद्दानि कर्माणि स्तुतिलक्षणांशु ऋषीणामस्माकं संवंधीन्यभि-
चक्ष्वाथे अभिपश्यथो युवां । अगो जनाय जनस्य यजमानस्य मन वरं बह्वं प्रति प्रयातं ।
वां यु वयोश्चनिष्टोक्तलक्षणा सुमतिरनुपहृतिरस्मै अस्माकस्तु । अथ ॥

॥ अथ षष्ठी ।

यो वां यज्ञो नासत्या इविषान्कृतब्रह्मा समयांश्च भवति ।

एष प्र यातं वरमा वसिष्ठमिमा ब्रह्माख्यन्ते सुवभ्यां । ६

यः । वां । यज्ञः । नासत्या । इविषान् । कृतब्रह्मा ।

सुवभ्यां । भवति ।

उप । प्र । यातं । वरं । आ । वसिष्ठं । इमा । ब्रह्माणि ।

ऋच्यंते । युवःश्र्यां ॥ ६

हे नासत्मान्निनो वा युवबोर्दो बभौ बजमानः समयं ऋषिभ्यः पैसंश्र्याः सङ्घितः सन् ऋषिभ्यान् ऋषिणा युक्तः कतब्रह्मा कतकोब्रह्मकर्षा भवति भवति तं वरं रणीयं वसिष्ठमाप प्र यातं । प्रकृषेणोपागच्छन् । इमेभानि ब्रह्माणि कर्त्तव्यानि युवभ्यां युवाभ्यामर्थावागतनाब ऋच्यंते । श्रूयंते । क्रियन्ते इत्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तम्या स्तुतिमुपसंहरति ॥

इयं मनीषा इवमंश्रिणा गीरिमां सुष्टुक्तिं वृषणा कुषेधां ।

इमा ब्रह्माणि युवयून्व्यगमन्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७

इयं । मनीषा । इयं । अश्रिणा । गीः । इमां । सुष्टुक्तिं ।

वृषणा । कुषेधां ।

इमा । ब्रह्माणि । युवःश्र्यां । अगमन् । युयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७

हे अश्रिणाश्रिणाविधं मनीषा स्तुतिर्बुवबोः कतेति शेषः । तदेषादराजं पुनश्च्यते । इयं गीः स्तुतिः कता । हे वृषणा कामानां वषंकाविमानसात्कृया सुष्टुक्तिं गोभनां स्तुतिं कुषेधां । सेवेधां । इमेभानि ब्रह्माणि कर्त्तव्यानि स्तुतिरूपाणि युवयूनि युवां कामयमानानि संत्यजन्तु । गच्छन्तु युवां । युव्यं पातेति सिद्धं ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे सप्तम्यो वरः ॥

॥ इति सप्तमे मंडले षष्ठ्योऽनुवाकः ॥

पंचमोऽनुवाक एकविंशतिक सूक्तानि । तत्रापि ऋषिरिति षड्वचं प्रथमं सूक्तं त्रैवभमाश्रिनं । अतुक्रम्यते च । अपि स्वसुः ऋषिति ॥ गतो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अथ स्वसुं० षसो नगिजंहीते रिणक्तिं कृष्णीररुषाय पंधी ।

अश्वामघा गोमघा वा हुवेम दिवा नक्तं शरुं सप्तयुयोतं ॥ १

अपं । स्वसुं० । उषसं० । नक् । जिहीते । रिणक्तिं । कृष्णीः ।

अरुषायं । पंधी ।

अश्वामघा । गोमघा । वां । हुवेम । दिवा । नक्तं । शरुं ।

सप्तयु । युयोतं ॥ १

असुः स्वसुं० स्थानः बाबा उषसः सकाशात् नक् नक्तं रात्रिरपजिहीते । अपगच्छति । तस्मात् अपकंशं दत्त्वा स्वयमपगतेत्यर्थः । असा स्वसुं० ज्यामस्यै योनिमारैक् । ऋणे० १, १२४, ८ । इत्युक्तं । कृष्णोः कृष्णपक्षां रात्रिररुषायारोचमानायाङ्गे कृष्णां वा पंधीं पंधानं अर्गं रिणक्तिं रेचयति । यथादेवं तेषां सुषयोरागमनसमवत्वात् हे अश्वरुषाश्वधनौ से गोमघा गोधनौ । उभयोः प्रदातारवित्यर्थः । इदमौ वा युवां हुवेम । सुमः । अहुवामः । दिवा नक्तं सर्वदा शरुं हिंसकगणदक्षसो युयोतं । इधक्त्वं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अथायातं दाशुषे मर्त्याय रथेन वाममश्विना वचंता ।

युयुनमस्रदनिं रासमीं वां दिवा नक्तं माध्वी त्रामौषां नः ॥ २

अप० अथायातं । दाशुषे । मर्त्याय । रथेन । वामं । अश्विना ।

वचंता ।

युयुनं । अस्रत् । अशिं० रां । अमींवां । दिवा । नक्तं ।

माध्वी इति । त्रामौषां । नः ॥ २

केन्द्रमती तृष्णां ब्रजमानानां पासकावन्विनी वा युवयोर्बो रथो नीहृष्टा
 युवयोर्बोऽक्रोऽस्ति संबंदा संनिहितो वर्तते । कीदृशोऽसौ । त्विष्वरः सगन्ध-
 धिष्ठीनस्वान्त्यथोपेतो वसुमान् धनवानुजयामोक्षं हिवसं प्रतिगता एतेन
 हे नासत्यान्विनी नोऽस्मानुपायात् । यदृषो वच रथो वा विश्वास्त्रो व्याप्नोऽधि-
 जिगाति अभिगच्छति । अथवाच । यद्यथाहिशास्त्रो वसिष्ठो वा जिगाति सौति
 अत उपायात् ॥

॥ अथ पंचमी ॥

युवं च्यवानं जरसोऽमुमुक्तं नि पेद्वं जह्युराशुमश्वं ।

निरंहेसस्यमंसः स्रत्स्रत्स्रं नि जाहुर्वं शिथिरे धातमंतः ॥ ५

युवं । च्यवानं । जरसः । अमुमुक्तं । नि । पेद्वं । जाहुर्वं ।

आशुं । अश्वं ।

निः । अंहेसः । तमंसः । स्रत् । स्रत् । जाहुर्वं । शिथिरे

धातं । अंतरिति ॥ ५

हे अग्निना युवं युवां च्यवानं जरसो जीर्णाद्द्रवादहसक्तं । अमुमुक्तं । युवं
 च्यवानमग्निना जरसं पुनर्बुधानं । ऋषे ० १, ११७, ११, । इति ह्यः । अश्वं
 पेद्वं एतस्मात्कायं राक्ष आशुं शीघ्रगामिभयं निरुह्युः । अथवा अश्वं
 युवं श्वेतं पेद्वे ॥ ऋषे ० १, ११८, ८, । इति निगमः । तथात्वं अश्वं
 ऋषोसादग्नेः सकायात्तस्य ऋहातःस्विताञ्च सकायात्तस्य । अश्वं
 युवन्वरीसकृत तप्तमन्त्र्य औमन्तं, वक्रुः । ऋषे ० १०, १८, ८, । इति निगमः ।
 तथा अश्वं शिथिरे शिथिरे अष्टे अराष्टेऽंतर्भ्ये पुनर्निवात् । अश्वं । अश्वं
 अश्वं विद्यतः सो । ऋषे ० १०, ५१६, २०, । इति ह्यः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

इयं मनीषा इयमंश्चिना गौरिमां सुदृक्तं दृषणा जुषेथा ।

इमा ब्रह्माणि सुवयून्वग्मन्युयं पांत स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६

द्व॒यं । म॒नो॒षा । द्व॒यं । अ॒श्वि॒ना । गीः । इ॒मा । सु॒ष्टु॒र्त्वि॒ ।

दृ॒षणा । जु॒षेथा॑ ।

इ॒मा । ब्र॒ह्म॒र्षि॒ण । सु॒व॒यू॒नि । अ॒ग्न॒न् । य॒यं । पा॒त ।

स्व॒स्ति॒भिः । स॒दा । नः ॥ ६

द्वयं मनोषेति षटी गता ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमेऽष्टादशो वर्गः ॥

आ गोमतेति पंचमे द्वितीयं सूक्तं षष्ठ्यष्टादशं त्रैष्टुभमान्विनं ॥ अतुक्रथ्यते च ।
आ गोमता पंचेति ॥ विनियोगः प्रातरनुवाकान्विनयस्यथोक्तः ॥ आन्विने
पथावाद्याचतस्रोऽयाज्यानुवाक्याः । सूत्रितं च । आ गोमता नासत्या रथेनेति
चतस्रः । आ० ३, ८ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

आ गोम॑ता नास॒त्या रथे॑नाश्राव॒ता पुरु॑श्च॒द्रेण॑ यातं ।

अभि॑ वां वि॒ष्वा॑ नि॒युतः॑ स॒चंते॑ स्या॒र्हवा॑ अ॒त्रिया॑ तन्वा॒ शुभा॑ना ॥ १

आ । गो॑म॒ता । ना॒स॒त्या । रथे॑ग । अ॒श्वे॑व॒ता ।

पु॒रु॒श्च॒द्रे॒ण॑ । या॒तं ।

अभि॑ । वां । वि॒ष्वाः । नि॒युतः॑ । स॒चंते॑ । स्या॒र्हवा॑ । अ॒त्रिया॑ ।

तन्वा॑ । शुभा॑ना ॥ १

हे नासत्यान्विनो गोमता गोरुक्तेनाश्रावताश्वपुक्तेन । अश्वैर्षुभैश्चोडेनेत्यर्थः ।
अहा गोमता गोपदेन पुरुश्चद्रेण बह्वधनेन धनप्रदेनेत्यर्थः । तादृशेन रथेनायातं ।
आगच्छतं । वां विन्वा बह्वो नियुतः स्तुतयः सचंते सेवन्तेऽस्मत्प्रेरिताः । हे स्यार्हवा
अश्वशीववा अत्रिवा गोमथा तन्वा शरीरेण च शुभाना दीपमानो युवां ॥

। अथ द्वितीया ॥

आ नो देवेभिरुपं यातभर्वाक्सजोषंसा नासत्या रथेन ।

सुवोर्हि नः सख्या पित्र्याणि समानो बंधुंरुत तस्यं वित्तं ॥ १

आ । नः । देवेभिः । उपं । यातं । अर्वाक् । सजोषंसा ।

नासत्या । रथेन ।

सुवोः । हि । नः । सख्या । पित्र्याणि । समानः । बंधुः ।

उत । तस्यं । वित्तं ॥ २

हे नासत्यान्निनो युवां देवेभिरितरैर्देवैः सच्च समोषसा समानप्रोतो प्ररक्षरं
संतो नोऽस्माकमवांगभिसुखं रथेनायातं । आगच्छतं । आगमने बंधुत्वातिशयवाच ।
सुवोर्ध्वयोर्नोऽस्माकं च सख्या सख्यानि पित्र्याणि पितृतः प्राप्तानि । नेदानीं
स्तुत्याद्युपाधिना प्राप्तानि भवन्तीत्यर्थः । तदेवाह । उतापि च युवयोर्मन च बंधुर्वंधकः
पितामहः समान एक एव । तस्य वित्तं ॥ तस्येति कर्मणि षष्ठी ॥ तं बंधुं तद्वंधुत्वं
वा वित्तं । जानीतं ॥ विवस्त्रान्वरुणसोभापि कश्यपाद्दितेजातो विवस्त्रानन्निनो-
भेनको वरुणो वसिष्ठस्तेतोऽप्येवं समानबंधुत्वं । तथा च बृहद्देवतावासुक्तं । अम-
वन्निचुनं त्वष्टुः सरयूस्त्रिधिराः सच्च । स वै सरयून् प्रायच्छत्सयसेव विवस्त्रते ॥
ततः सरयूनां जाते ते यमयभ्यौ विवस्त्रतः । तावध्युभो यमानेव ज्ञास्तां यन्वा च वै
वसः ॥ सृष्ट्वा भर्तुः परोक्षं तु सरयूः सद्यो स्त्रियं । निक्षिप्य निचुनं तस्मान्वा
भूत्वा प्रचक्रमे ॥ अविज्ञानाद्दिवस्त्रांस्तु तस्यामजनयन्वाहं । राजर्षिरासौत्तु ननुर्षि-
वस्त्रानिव तेजसा ॥ स विज्ञाय अपक्रांतां सरयूमात्स्रूपिषीं । त्वाष्ट्रीं प्रतिजगा-
नायु वाजी भूत्वा सख्ययः ॥ सरयूस्तु विवस्त्रं विज्ञाय हवस्त्रपियं । नैचुनाको-
पचक्राम तां च तत्वाहरोह सः ॥ ततस्तयोस्तु वेगेन युक्तं नदपतद्भुवि । उपाजिब्रह्म
सा तन्वा तच्छुक्रं गभंक्राव्यथा ॥ आघ्राणवात्स्रुक्रं तत्कुमारो र्वंभूवत्सः ।
नासत्याश्चैव दसश्च यो स्तुतावधिनावपीति ॥

। अथ तृतीया ।

उदु स्तोमासो अश्विनीरबुध्नन् जामि ब्रह्माण्यषष्टश्च देवीः ।

आविवासवोदंसी धिष्णोमे अष्ठा विप्रो नासंत्या विवक्ति ॥ ३

उत् । ज इति । स्तोमासः ॥ अश्विनीः । अबुध्नन् । जामि ।

ब्रह्माणि । उषसः । च । देवीः ।

आविवासन् । रोदंसी इति । धिष्णो इति । इमे इति ।

अष्ठा । विप्रः । नासंत्या । विवक्ति ॥ ३

स्तोमासः स्तोमाः सवा अश्विनाश्विनाउदु अबुध्नन् । उत्कृष्टं बोधयति । च इति धूरणः । 'जामि । बंधुनामैतत् । बंधुस्थानीयानि ब्रह्माणि परिहृदानि कर्माणि देवीर्द्यौर्वयाना उषसः । चकारादश्विनो च । अबुध्नन् । विप्रो मेधावी वसिष्ठ इमे रोदंसी द्यावापृथिव्यो धिष्णे धिष्णवर्हे स्तुत्ये आविवासन् परिकरन् नासत्याश्विना-
ब्रह्माणिषष्टं विवक्ति । स्मृति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

वि चेदुच्छं त्यश्विना उषासः प्र वां ब्रह्माणि कारवी भरते ।

ऊर्ध्वं भानुं सविता देवो अग्नेहृद्दग्नयः समिधा जरते ॥ ४

वि । च । इत् । उच्छंति । अश्विनी । उषसः । प्र । वां ।

ब्रह्माणि । कारवः । भरते ।

ऊर्ध्वं । भानुं । सविता । देवः । अग्नेत् । हृद्दत् । अग्नेयः ।

संद्घा । जरते ॥ ४

ये अश्विनाउवास उषसो व्युच्छंति चेत् तमांसि विवासयति । चेदिति पूरणार्थे वा । उ च ब्रह्माण्यषष्ट्यापेक्षतः । सेद्योगादनिष्ठाता ॥ अतो युग्मैः स्तुति-

हवत्वाद्गङ्गायि स्त्रीत्वायि कारणः स्त्रीतारः न भरति । प्रकर्षेण संपादयति । ऊर्ध्व-
मन्त्रे तु आश्रयति भातुं तेज सविता देवः । अग्नयोऽपि सविधा समिधनेन वृद्धदति-
मवृत्तं जरति । स्तूत्रे ॥

आ पश्चातादिति पंचम्याश्विने पशौ वपाया अतुवाक्या । छत्रितं च । आ
पश्चातावासत्या पुरस्तादा गोमता नःसत्या रघेन । आ० ३, ८ । इति ॥
तत्पाठस्तु ॥

॥ अथ पंचमी ॥

आ पश्चातावासत्या पुरस्तादाश्विना यातमधरादुदक्तात् ।

आ विश्वतः पांचजन्येन राया ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५

आ । पश्चातात् । नासत्या । आ । पुरस्तात् । आ ।

अश्विना । यातं । अधरात् । उदक्तात् ।

आ । विश्वतः । पांचजन्येन । राया । ययं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५

हे नासत्याश्विनौ पश्चातात्पञ्चदश्याद यातं । तथा पुरस्तात्पूर्वभाहेयात् तथा-
धरादधरनाहेयाद्दक्षिणत उदक्तादुदग्देगात् । सर्वत्रायातमिति संबंधः । किं वक्तव्यं
विश्वतः सर्वत्राहेयात्पांचजन्येन पंचजन्येन राया धनेन सहायातं । निपाद-
चमाच्चत्वारो वपायाः पंचजनाः ॥

॥ इति पंचमस्य पंचम एकोनविंशो वर्गः ॥

अतारिभ्योति पंचमं तृतीयं छत्रं वसिष्ठ्यापि जैष्टुभनाश्विनं । अतारिभ्योत्यस्तु-
क्रमणिका ॥ प्रातरतुवाकाश्विनगस्त्योरुक्तो विगिथोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अतारिभ्य तमस्यारमस्य प्रति स्तोमं देवयंतो दधानाः ।

पुरुदंसा पुरुतमा पुराजामंत्या इवते अश्विना गीः ॥ १

अ॒ती॒रि॒ष । त॒मंसः । आ॒रं । अ॒स्य । प्र॒ति । स्रो॒मं । दे॒वऽव॑र॒तः ।

द॒र्धा॒नाः ।

पु॒रु॒ऽदं॒सा । पु॒रु॒ऽत॒मा । पु॒रा॒जा । अ॒मं॒त्या । च॒व॒ते ।

अ॒श्वि॒ना । गीः ॥ १

अस्य तमसोऽज्ञानस्य तत्कार्यस्य अनन्यदण्यतः संसारदुःखस्य । अथवा प्रकृतत्वात् प्रबोगविषयाज्ञानस्य पारमत्तारिण्य । तीर्थाः स्रोमं किं कर्षतः देववरंतो देवकायाः स्रोमं स्तुतिं प्रतिदद्यात् देवेषु कुर्वाणाः । पुरुदंसा वयुर्कुर्वाणो पुरुतया प्रभूततमो पुराजा पूर्वजातापत एवामत्याभरणधर्मोऽश्विनाश्विनौ गीर्गता स्रोता बहिदो चरते । स्रोति । आह्वयति वा ॥

। अथ द्वितीया ।

न्यु॒ प्रि॒यो म॒नुषः॑ सा॒दि॒ होता॒ नासं॒त्या यो॒ यज॑ते॒ वंद॑ते च ।

अ॒श्वी॒तं म॒ध्वो॑ अ॒श्वि॒ना उ॒पाक॑ आ॒ वां वो॒चे वि॒द्वेषु॑ प्र॒यं॒स्वान् ॥ २

नि । जं॒ इति॑ । प्रि॒यः । म॒नुषः॑ । सा॒दि॒ होता॑ । नासं॒त्या ।

यः । यज॑ते । वंद॑ते । च ।

अ॒श्वी॒तं । म॒ध्वः । अ॒श्वि॒नौ । उ॒पाके॑ । आ॒ वां । वो॒चे ।

वि॒द्वेषु॑ । प्र॒यं॒स्वान् ॥ २

प्रियो युवयोः प्रियभूतो मनुषो मानुषो मनुषः सकाशाज्जातो वा होता देवा-
नावाह्वाता स्रोतार्यं निषादि । न्यसादि । निषस्रो भवति । युवयोः कर्मणि वतंत
इत्यर्थः । हे नासत्याश्विनो यो वजते वागं करोति वंदते स्रोति च तस्य संबंधिनं
मध्वो मधुरं सोमवचं हे अश्विनाश्विनामुपाकोऽंतिक एव सगीषे स्थित्वैवाश्वीतं ।
पिपतमित्यर्थः । विद्वेषु यज्ञेषु वां युवां प्रयस्वान् सवान् सन् आवोचे । आह्वये ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अहेम यज्ञं पथांमु॒राणा॒ इ॒मां सु॒ष्टुक्तिं॑ वृष॒णा जु॒षेथां ।

शु॒ष्टीवे॒व प्रे॒षितो॑ वा॒मबो॒धि प्र॒ति स्तोमै॑र्जर॒माणो॑ वसि॒ष्ठः ॥ ३

अहे॒म । य॒ज्ञं । प॒थां । उ॒राणाः॑ । इ॒मां । सु॒ष्टुक्तिं॑ वृष॒णा ।

जु॒षेथां ।

शु॒ष्टीवा॒ऽवृ॒ष । प्र॒ऽइ॒षितः॑ । वां । अ॒बो॒धि । प्र॒ति । स्तोमैः॑ ।

ज॒र॒मा॒णः । वसि॑ष्ठः ॥ ३

उराणा उरु स्तोत्रं कुर्वाणाः त्योतारो यथं पथां पततामागच्छतां देवानामपीव यज्ञं वागं तत्प्राधानं इविवाहेन । यथयेनहे । वृषणा यर्षको कामानामिमां सुष्टुक्तिं योभनस्तुतिं जुषेथां । सेवेथां । वां युवां शुष्टीवेव । शुष्टीति क्षिप्रनाम । क्षिप्रगता दूत इव प्रेषितोऽहमबोधि । बोधयति योभ्रं गंतव्यमिति । किं कुर्वन् । स्तोमैः स्तोत्रैः प्रतिजरमाणः प्रतिस्तुवन् । कः । वसिष्ठोऽहमबोधिति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

उप॒ त्या व॒ह्नौ ग॒मतो॑ वि॒शं नो॒ रक्षो॑ऽह॒णा सं॒भृ॒ता वी॒डु॒पा॒ण्यी ।

स॒म॒धां॒स्य॒ग्नत॑ म॒क्षरा॒णि मा॒ नो म॑र्धि॒ष्टमा॑ ग॒तं शि॒वेन॑ ॥ ४

उप॑ । त्या । व॒ह्नौ दू॒ति । ग॒मतः॑ । वि॒शं । नः । र॒क्षः॑ऽह॒ना ।

सं॒ऽह॒ता । वी॒डु॒पा॒ण्यी दू॒ति वी॒डु॒पा॒ण्यी ।

सं । अ॒ंधांसि॑ । अ॒ग्नत॑ । म॒क्षरा॒णि । मा । नः । म॑र्धि॒ष्टं ।

आ । ग॒तं शि॒वेन॑ ॥ ४

त्या त्यो तो वह्नौ इविषां वोढारो नोऽकाकं विशं प्रजःश्रुःजस्रपगमतः । उपगच्छतां । कीदृशो तो । रक्षोऽहणा रक्षसा हंतारो संभृता सस्यग्मतो पुत्रांगो

बीडू पाणी इठपाणी । वहायमर्धचोऽश्वपरतया व्यख्येयः । तथा सति तो रणस्य
 षोडशौ इडपादानश्विनोरश्वादुप्रगच्छतानिति तस्य रंः । अंघांरुजानि जस्यराणि
 मदकराणि सोनाः समन्त १ । समगच्छंत युवां । नोऽथान् जा नर्धितं । जा
 हिंसं । किंतु शिवेन भंगलेन धनेन सार्द्धमागतं । आगच्छतं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

आ पञ्चातात्नासत्या पुरस्तादाश्विना यातधधरादुदक्तात् ।

आ विञ्चत पांचजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥

आ । पञ्चातात् । नासत्या । आ । पुरस्तात् । आ ।

अश्विना । यातं । अधरात् । उदक्तात् ॥

आ । विञ्चतः । पांचजन्येन । राया । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५ ॥

आ पञ्चातादिति पंचस्त्वा निनिशोगो ध्याख्या च गता ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे विंशी वगः ॥

इमा च वानिति षडृचं चतुर्थं सूक्तसान्निभं वसिष्ठस्यैर्षिं । आद्याहृतीयापंचम्यो
 षडृच्यः शिष्टाः सतोषडृच्यः । तथा चतुर्कांतं । इमा च वां षट् प्रगाविति ॥
 प्रातरनुवाक आश्विने क्रतो वाचंते ऊदस्याश्विनशस्त्रे च सूक्तं । सूत्रितं च । इमा
 च वामयं वां । आ० ४, १५, । इति ॥ दशरात्रे पंचमंऽहनि प्रउगच्छ इमा च
 वामिष्यमाश्विनसृषः । सूत्रितं च । इमा च वां दिविष्टयः पिवा सुतस्य
 रग्धिनः । आ० ७, १२, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

इमा च वां दिविष्टय चस्रा चवते अश्विना ।

अयं वामस्यैऽवसे शचीवसू विश्वं विश्वं चि गच्छथः ॥ १ ॥

इ॒माः । जं॑ इति॑ । वां । दि॒वं॒ष्टयः॑ । उ॒सा । ह॒व॒न्ते ।

अ॒श्वि॒ना ।

अ॒यं । वा । अ॒ह्ने ॥ अ॒व॒से । श॒ची॒व॒सू दू॒तिं श॒ची॒व॒सू ।

वि॒श्वं॑ वि॒श्वं । इ॒ । गच्छ॑थः ॥ १

इमा दिविष्टवो दिवमिच्छन्त्यः प्रजापतिभ्योऽपि । उ इति चाहं । हे अश्विना उसा वासको वा हवन्ते ॥ आह्वयन्ति । अयं वसिष्ठोऽपि हे शचीवसू कर्मणो वां युवामवदः कद्रवचाय युवथोक्षर्वाय वह्ने । आह्वयामि । किमर्थमेवं प्रजा अपहृषम-
मीत्यादरोक्तिरिति तत्राह । इ यस्मात्कारवाद्युवां विश्वं विश्वं प्रजां प्रतिगच्छथः ॥

। अथ द्वितीया ।

यु॒वं चि॒त्रं द॒दय॑र्भो॒जनं॑ न॒रा चो॒र्दे॒थां सृ॒ष्टा॒वते॑ ।

अ॒र्वाग्र॑थ॒ स॒म॒न॒सा नि यच्छ॑तं पि॒व॒तं सो॒म्यं मधु॑ ॥ २

यु॒वं । चि॒त्रं । द॒दयुः॑ । भो॒ज॒नं । न॒रा । चो॒र्दे॒थां ।

सृ॒ष्टा॒वते॑ ।

अ॒र्वा॒क् । रथं॑ । स॒म॒न॒सा । नि । यच्छ॑तं । पि॒व॒तं । सो॒म्यं ।

मधु॑ ॥ २

हे अश्विने युवं युवा दित्रं चायनीयं भोजनं धनं ददधुः । धारयेथे । तद्वनं सृष्टतावते च्छतिवते स्तोत्रे चोदेमा । प्रेरयतं । तदर्थं समनसा समानमनस्को संतो रथं युवथोः संबन्धिनगवागकद्रविसुखं । नियच्छतं नियततं । तथा कृत्वा सोम्यं होमसंबन्धिनं मधु मधुररसं पिबतं ॥

। अथ तृतीया ।

आ॒ या॒त॒मु॒पं भू॒ष॒तं मध्वः॑ पि॒ब॒त॒म॒श्वि॒नेना॑ ।

दु॒ग्धं॑ प॒यीं दृ॒ष॒णा जे॒न्या॒व॒त् मा नो॑ म॒र्षि॒ष्ट॒मा ग॑तं । ३

आ । यातं । उप । भूषतं । मध्वः । पिवतं । अश्विना ।

दुग्धं । पयः । दृषणा । जिन्यावस्र इति । मा । नः । मर्षिष्टं ।

आ । गतं ॥ ३

हे अश्विना युवामायातं । आगच्छतं । आगत्य उप हवीषे भूषतं । भवतं मध्वो जसुरं सोसरसं पिवतं । पीत्वा च हे दृषणा वसंकौ हे जिन्यावस्र जितव्यधनौ । जितधनावित्यर्थः । युवां पयो वृष्टुदकमंतरिजद्भुव । नोऽस्मान् मा मर्षिष्टं वा हिंस्तं । ईदृशमार्शनाकरणमेव हिंसा । आगतं । आगच्छतं शीघ्रं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अश्वीसो ये वामुषं दाशुषी गृहं युवा दीयंति विभ्रतः ।

मक्ष्युभिर्नरा ह्येभिरश्विना देवा यातमस्मयू ॥ ४

अश्वीसः । ये । वां । उप । दाशुषः । गृहं । युवां । दीयंति ।

विभ्रतः ।

मक्ष्युभिः । नरा । ह्येभिः । अश्विना । आ । देवा ।

यातं । अस्मयू इत्यस्मयू ॥ ४

येऽश्वीसोऽश्वी वां युवयोः स्मभूता दाशुषो हविर्दीतुर्गृहं युवां विभ्रतो धारयन्ती । दीयंति । गमयन्तीत्यर्थः । मक्ष्युभिः शीघ्रं ह्येभिर्ह्येभिरश्वेर्हं नरा । नेतारावश्विनाश्विनौ देवा देवावस्मयू अस्मास्कागयमानावाधातं । अस्मयू इत्यस्मागच्छतं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

अधां ह यंतो अश्विना पृच्छः सचंत सूरयः ।

ता दंसतो मघवंङ्गो भुवं यशश्छर्दिरस्मभ्यं नासत्या ॥ ५

अधे । उ । यंतः । अश्विना । पृक्षः । सचंत । सूरयः ।

ता । यंसतः । मघवंतुऽभ्यः । ध्रुवं । यशः । कर्दिः । अस्मभ्यः ।

नासत्या । ५

अथा ऋषि चान्दिनाश्विनौ यंतः स्तुतिभिर्गच्छन्तो यजमानाः सूरयो मेधाविनः
स्तोतारः पृक्षोऽन्नं प्रभूतं सचंत । सचंते । संयंति वा । ता नो युवां मघवद्भ्योऽन्न-
वद्भ्योऽस्मभ्यं ध्रुवमविवलितं यशोऽन्नं यथा एव वा कर्दिर्गृह्यं यंसतः । प्रवच्छतं । हे
नासत्याश्विनौ ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

प्र । ये ययुरं वृकासो रथा इव वृपातारो जनानां ।

उत खेन शवंसा शुशुवुरं उत क्षियंति सुक्षितिं ॥ ६

प्र । ये । ययुः । अटकासः । रथाः । इव । वृपातारः । जनानां ।

उत । खेन । शवंसा । शुशुवुः । नरः । उत । क्षियंति ।

सुक्षितिं ॥ ६

ये यजमाना अटकासः परकीयधनस्थानादातारो जनाना मनुष्याणां मष्के
वृपातार ऋत्विग्भूपाणां ऋषां रक्षितारः संतो ययुः युवा प्राप्नुवंति इतिभिः ।
प्राप्नो वृषांतः । रथा इव ब्रह्मादिपूर्णा रथा यथा प्राप्नुवंति ज्ञानिगृहं । उतेत्यव-
सृत्तरथाक्यापेक्षः । अपि च ते नरो यजमानाः खेन शवंसा क्षीयेन बलेन शूशुवुः ।
वर्धते । उतापि च सुक्षितिं सुनिवसं क्षियंति । गच्छंति । प्राप्नुवंति ॥

॥ इति पंचमस्य पंचम एकविंशो वसः ॥

व्यूषा आवा इत्यष्टर्चं पंचमं चरुं नसिष्टस्याधि । अत्राहुक्रमणिका । व्यूषा अष्टा-
वुषस्यं त वा इति । त वा इत्युक्तत्वात्तुह्यादिपरिभाषयेद्गदादीनि सप्त षड्कान्ययो-
देवत्यानि ॥ प्रातरनुवाक एषस्ये क्रतौ त्रैष्टुभे कंदस्याश्विनशक्ते चेद्गदादीनि षट्
चरुक्रानि । तथा च चरुयते । व्यूषा आवा दिविद्या इति षडिति त्रैष्टुभं । आ०
३. १४. १ इति ॥ ऋग्विधान आख्यातो विनियोगोऽत्र किंचिद्व्यते ॥ रात्र्या अपरकाळे

ब उवाच प्रथमः शुनिः । व्युषा इत्युपतिष्ठेत् षड्विधः सूक्तैः कृतांशलिः ॥ प्राग् वात्स
 हिरण्यानि नानाहृषं धनं बद्ध । गा अन्धान्पुरुषान्ध्यात्थं स्त्रियो नासांस्तृणाविकं ।
 ऋषि० २, २८ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

ऋ० वा आ० शो दि० वि० जा ऋ० ने० ना० विष्कृ० ग० वा० ना म० हि० मान० मा० गा० त् ।

अप० दृ० हृ० तमं आ० वर० जु० षं गि० र० स्त० मा प० थ्या अ० जी० गः ।

वि । उ० षाः । आ० वः । दि० वि० जाः । ऋ० ने० । आ० वि० ष० कृ० ग० वा० ना ।

म० हि० मानं । आ । अ० गा० त् ।

अप० । दृ० हृः । तमः । आ० वः । अ० जु० षं । अं गि० रः । स्त० मा ।

प० थ्याः । अ० जी० ग० रिति ॥ १

इयसुषा दिविजा दिव्यंतरिक्षे प्रादुर्भूया सभी व्यावः । व्यौक्तत् । विमानं
 कृतवतीत्यर्थः ॥ षसिनेगसवान्यम विरूर्पा व्युक्त्वे भवेत् । अंतस्यापि वश्यव
 इत्याट् । वशिष्ठस्य विषंतरोपसंश्रयणांत्वादनजादेरप्याहागवः । इल्लङ्ग्राभ्य
 इति लोपः ॥ सैवोवा ऋत्रेनेकसा महिमानं कसहृत्तयःविष्कृपवानागात् । आगव-
 वती । आधत्थ ष दृष्टं षाद् गधुनजुष्टं सर्वेषामप्रथं तमन्वापावः । अपठस्योति ।
 किंवागिरस्तसा । अंगेगंत्वाथांदिगिराः । गंत्तमा पथ्या- पदवीरजीगः । उद्गिरति ष
 प्राणिनां व्यवहाराय प्रकाशयतीत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

म० हे० नो० अ० द्य सु० वि० ता० यं बो० ध्य० षो म० हे० सौ० भं० गाय० प्र० यं० धि० ।

चि० त्रं० र० यिं० य० श० सं० धे० ह्य० म्ने० दे० वि० म० ते० षु० मा० नु० षि० अ० व० स्यं० ॥ २

म० हे० । नः । अ० द्य । सु० वि० ता० यं । बो० धि० । उ० षः । म० हे० ।

सौ० भं० गाय० । प्र० यं० धि० ।

चित्तं । रयिं । यशसं । धेहि । अम्भो इति । देविं । मतेषु ।

मासुष । अवस्यं ॥ २

अद्य नोऽन्नाकं महे महेते सुविताय सुखप्राप्तये सुखगमनाय वा वोधि । भव ।
किं च हे उभो महे महेते सौभाग्य सौभाग्य य प्रमंथि । प्रयच्छाशानु । किं च चित्तं
चावनीयं यशसं यशोयुक्तं रयिं धनं मेहि धारयाधे अस्मासु । हे मासुषि ननुव्यहिते
देवि मत्सर्वेष्वस्मासु अंभस्मत्सर्वं पुत्रं वेहीत्यनुभंगः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

एते त्वे भानवो दर्शतः । या अन्ता उषसी अमृतास आसुः ।

जनयंतो देव्यानि व्रतान्याष्टमती अंतरिक्षा व्यस्यः ॥ ३

एते । त्वे । भानवः । दर्शतः । चित्राः । उषसः ।

अमृतासः । आ । अगुः ।

जनयंतः । देव्यानि व्रतानि । आऽष्टमतीः । अंतरिक्षा ।

वि । व्यस्यः ॥ ३

दर्शनाया दर्शनीयायाः प्रकाशयुक्ताया उषस एते पुरो दृश्यमानास्ये ते प्रसिद्धा-
यित्वाः पूज्या आचर्यभूता वा अमृतानोऽपरया अनन्वरा भानवो रश्मय आसुः ।
आगच्छंति । किं कुर्वन्तः । देव्यानि देवाना संबन्धीनि व्रतानि कर्माणि जनयंत
उत्पादयंतः । तदनुकूलप्रकाशप्रदानात्तदुत्पादकत्वमेवा । अंतरिक्षांतरिक्षाखण्डाष्टमती
आपूरयंतः । एकैकैवांतरिक्षस्य वायुमेष्वन्त्रिषाणालंबनोपाधिना त्रिविधत्वं । अतो
दृष्टुपचनसुप्रपन्नं । एवं कुर्वन्ता भानवा व्यस्युः । किं च तच्छितिः । सरंति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

एषा स्या रुंजाना पराकात्यंभोजितीः परि सद्यो जिगाति ।

अभिपश्यंती वयुना जनाना दिवा दंष्टिता मुथन य पत्नी ॥ ४

एषा । स्या । वृजाना । पराकात् । पंच । जित्तीः । परिः ।

सद्यः । जिगाति ।

अभिपश्यंती । वयुना । जनानां । दिवः । दुहिता ।

भुवन्त्य । घर्तनी ॥ ४

एषा स्या सोषाः पराकात् दूरदेशात् दूरे स्थितापि वृजानोद्योगं कुर्वाणा प्रकाशाय पंच जित्तीनिषादपंचमाश्रुता वयान् सद्यः परिजिगाति । किं कुर्वती । जनानां प्राणिनां वयुना प्रजानान्यभिपश्यंती साचित्तेनावलोकयंती । कीदृशी वा । दिवा दुहिता दुहितृस्थानीया भुवनस्य भूतजातस्य पत्नी पालयित्री परिजिगातीत्यन्वयः ॥

। अथ पंचमी ।

वाजिनीवती सूर्यस्य योषां चित्तामंघा राय ईशे वसूनां ।

ऋषिष्टुता जरयंती मघोन्यषा उच्छति वङ्गभिर्गृणाना ॥ ५

वाजिनीवती । सूर्यस्य । योषां । चित्तामंघा । रायः । ईशे ।
वसूनां ।

ऋषिःस्तुता । जरयंती । मघोन्यै । उषाः । उच्छति ।

वङ्गभिः । गृणाना ॥ ५

वाजिनीवती वङ्गजा । अत्राप्युपोनामैतत् तथापि चित्तामघेत्यस्याप्युपोनामकस्य इत्यप्युपानत्वादत्रैकी योगद्वयोऽवगंतव्यः । सूर्यस्य योषा योषित् चित्तामघा विशित्त्वधना विशित्त्वरश्मिप्रास्थधना वा रायो धनस्याविगिहस्य तस्य वसूनां देव-
मनुष्यादिष्वर्षिभ्याणां धनानां चेषे । ईशे । अथवा वसवो वासुका रश्मयः । तेषा-
मपीडे । ऋषिष्टुता ऋषिभिः स्तुताः जरयंती प्राणिक्रान्ति । उषा खड्ग पुनः
पुनरावतेशाना प्राणिक्रान्तुः अपयति । मघोन्यै धनवस्तुषा वङ्गभिः कुर्मवीट्टभिर्ध-
नानैर्गृणाना अथवा नोच्छति । विभानं करोति ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

प्रति द्युतानामरुषासो अश्वान्चित्रा अहश्नुषसं वहंतः ।

यातिं शुभ्रा विश्वपिशा रथेन दधाति रत्नं विधते जनाय ॥ ६

प्रति । द्युतानां । अरुषासः । अश्वान् । चित्राः । अहश्नु ।

उषसं । वहंतः ।

यातिं । शुभ्रा । विश्वपिशा । रथेन । दधाति । रत्नं ।

विधते । जनाय ॥ ६

द्युतानां द्योतमानासुषसं वहंतो धारयंतोरुषास आरोचमानाश्चित्राश्चाशनीया अश्वान्वाः प्रत्यहस्वन् । प्रतिदृश्यन्ते । सा षोषाः शुभ्रा दीप्यमाना विश्वपिशा बहुरूपेण रथेन याति । स रत्नं गच्छति । विधते परिचरते जनाय रत्नं रमणीयं धनं दधाति । ददाति च ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

सत्या सत्येभिर्महती महद्भिर्देवी देवेभिर्यजता यजत्रैः ।

रुजद्दृङ्हानि ददन्तुस्त्रियाणां प्रात गावं उषसं वावशंत ॥ ७

सत्या । सत्येभिः । महती । महत्सुभिः । देवी । देवेभिः ।

यजता । यजत्रैः ।

रुजत् । दृङ्हानि । ददन्तु । स्त्रियाणां । प्रति । गावं ।

उषसं । वावशंत ॥ ७

सत्यान्वै रवासा महती पूजनीया प्रष्टवा वा शुषेदेवी द्योतमाना वल्लता यजनी-
योषाः सत्येभिः सत्येभिरुद्भिर्देवैर्यजत्रैरुक्तलेख्यैः किरणैर्निपातभाग्निरन्यैर्देवैर्वा
सहिता सतो दृङ्हान्त्वयंतं स्त्रियाणि त्वासि रुजद् । भिनन्ति । स्त्रियाणां ।
गोनामैतत् । उस्त्रियाणि आसा भोगा इति तद्गुत्पत्तिः । तासां संचाराय ददत् ।

इहाति । सामर्थ्यात्मिकाशयित्वैः । अथबोक्षिया गा ददत् । ददाति स्तोत्रभ्यः ।
 विंश गावः । उग्रवृत्तसंतत् । सर्वेऽपि तसोऽपकृताः प्राणिन चससं पावयंत ।
 उयंत । कावयंत । विशेषेण गवां प्रभाते संवाराद्यवृत्तसोऽपेक्षितत्वात्सारां
 प्राधान्येनात्कः ॥

॥ अथाष्टमी ॥

नू नो गोमं॒दीर॒वं॒द्वे॒दि॒ र॒त्न॒मु॒षो॒ अ॒श्व॒व॒त्पु॒रु॒भो॒जी॒ अ॒स्त्रे॒ ।

मा नो॑ ब॒र्हिः॒ पु॒रु॒षता॑ नि॒दे क॒र्वु॒यं॒ पा॒त स्व॒स्ति॒भिः॒ सदा॑ नः ॥ ८

मु॒ । न॒ । गो॒मं॒त् । वी॒र॒व॒त् । वे॒दि॒ । र॒त्न॑ । उ॒षः॒ ।

अ॒श्व॒व॒त् । पु॒रु॒भो॒ज॑ । अ॒स्त्रे॒ इति॑ ।

मा नः॑ । ब॒र्हिः॒ । पु॒रु॒षता॑ । नि॒दे॒ । कः॒ । य॒यं॒ । पा॒त॒ ।

स्व॒स्ति॒भिः॒ । सदा॑ । नः ॥ ८

हे सोमो तु नोऽश्वभ्यं गोमद्वज्रभिर्गोभिर्धुक्तं वीरवहोरैः पुल्लैरुपेतं रत्नं रमणीयं
 धर्मं पुरुभोजा बल्लवं चाग्र अकाश मेदि । देदि । पादभेदादस्त्रे इति पुनरभिधानं ।
 नोऽस्त्राकं बर्हिर्धुक्तं पुरुषता पुरुयत यो पुरुषसमूहेष्वस्यत्सद्वेदिष्वस्त्रावः । निदे निंदावै
 वा कः । वा कार्पीः । यथा ते निंदांत तथा मा कुर्विष्यथः ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे द्वाविंशो वर्गः ॥

उदु ज्योतिरिति सप्रचं षट् स्त्रकं त्वैत् महपस्यं । तथाचानुक्रांतं । उदु सप्तेति ॥
 प्रातरनुवाकाश्चिनश्चयोक्तो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

उदु ज्योतिर॒स्वत॑ विश्व॒खं॒न्यं॒ विश्वान॑रः स॒विता॑ दे॒वो अ॒ग्नेत् ।

क्रा॒त्वा॑ दे॒वाना॑म॒जनि॑ष्ट च॒क्षुरा॑धि॒रं॒कभु॑र्वनं विश्वं॒मुषाः॑ ॥ १

उत् । ऊं इति । ज्योतिं । अस्वतं । विश्वऽनन्यं ।

विश्वानरः । सविता । देवः । अश्रेत ।

क्रत्वाः । देवानां । अजानः । चक्षुः । आधिः । अकः ।

सुवनं । विश्वं । उपाः ॥ १

अष्टमसष्टयस्यसाधकमविन शि वा विश्वजन्यं विश्वेषां जनानां द्विनकरं ज्योति-
विश्वानरः सर्वेषां देता सविता देव उदश्रेत् । ऊं इति अश्रति । देवानां व्यवहृत्तृणां
स्त्रोतृणां वा यजमानानां क्रवा कर्मणा निमित्तेन । यागासुष्ठानां चेत्यर्थः ।
तदर्थं यदा देवानां चक्षुश्चक्षुःस्त्वानीयशोषसं तेजः कृत्वा कर्मणा निमित्तेनाजनिष्ट ।
प्रादुरभूत् अत्यजा बोधा विश्वं सर्वं सुवनं भूतजातसाविरकः । प्रादुरकः । अकरोत् ।
ससस्तं जगदापि कृतवती ॥

। अथ द्वितीया ।

प्र मे पंथां देवयानां प्रदश्रन्ते वलुभिसो जोभिरिकृतासः ।

अभूत् । ऊं इति । जेतुः । उपसः । पुरस्तात् । प्रतीची ।

प्र । मे । पंथाः । देवयानाः । प्रदश्रन् । असंघतः ।

वलुभिरिः । इकृतासः ।

अभूत् । ऊं इति । जेतुः । उपसः । पुरस्तात् । प्रतीची ।

आ । अना । अधि । अर्येभ्यः ॥ २

मे मया देवयाना देवयायकाः पंथा देवयाना प्रादश्रन् । प्रदश्रन्ते । कीदृशाः
पंथानः । असंघतोऽसंघतो वलुभिसोजोभिरिकृतासः संस्त्राताः । पुरस्तात् पूर्वार्धात्
दिश्युषसः केषुः प्रज्ञापकं तेजऽभूत् । अवेति जायते । सोमाय प्रतीची प्रत्यगं च
नास्मदभिसुखी अर्येभ्योऽधि उक्त्वितेभ्यः प्रदेसेभ्यः ॥ अर्येभ्यः उक्तप्रदेशोपलक्षकः ॥
आगात् । आगच्छति ॥

। अथ तृतीया ।

तानीदृशानि बहुलान्यासन्वा प्राचीनमुदिता सूर्यस्य ।

यतः परिं जार इवाचरंत्युषी दृहजे न पुनर्यतीषं ॥ ३

तानि । इत् । अशानि । बहुलानिः । आसन् । या ।

प्राचीनं । उत्सृता । सूर्यस्य ।

यतः । परिं । जारःऽइव । आऽचरंती । अषः । दृहजे । न ।

पुनः । यतीऽइव ॥ ३

हे उपस्थानीत् तान्येव तव तेजांसि बहुलान्यासन्वासन् । अषःप्रकाशयुक्तस्यैव कालस्याहःशब्दव्यवहारात् । तानीत्यङ्गं कानीत्याह । आ यानि सूर्यस्योदितोदितानुदये सति प्राचीनं तस्य प्राग्देशं प्रत्युदयंति । यद्वा सूर्यस्य प्राचीने देशे वा बान्धु-दितोदितानि तानीत्यर्थः । हे उपो यतो यैश्च तेजोभिः परिदृहजे दृह्यसे त्वं । जार इव पत्न्यापिवाचरंती सभोषे संचरंती साध्वी नारीव जारे रात्रेर्जरथितरि सूर्ये संचरंती त्वं दृह्यसे । यथा लोके दुष्टं भ्रमणशीलमपि पतिगत्यथैव साध्वी संचरति तद्वत् तवपिसंचरती त्वमित्यर्थः । न पुनर्यतीष यती पतिं परित्यज्येतस्तः संचरंती व्यभिचारिणीव सूर्यमपरित्यजंती त्वं । पुनरित्यथं वैलक्षण्यद्योतनार्थः । एवं यैस्तेजोभिर्भुक्ता परिदृह्यसे तान्येवाहान्यासन्विति संबंधः ॥

। अथ चतुर्थी ।

त इहेवानां सधमादं आसकृतावानः कवयः पूर्यासः ।

गूड्ढं ज्योतिः पितरो अन्विंदन्सत्यमंत्रा अजनयन्नुषासं ॥ ४

ते । इत् । देवानां । सधऽमादः । आसन् । ऋतऽवानः ।

कवयः । पूर्यासः ।

गूड्ढं । ज्योतिः । पितरः । असु । अन्विंदन् । सत्यऽमंत्राः ।

अजनयन् । उषसं ॥ ४

त इत्सेऽगिरस एव ऋषीणां मथ्य देवानां सधनादः सङ्घं माह्व्यंत आसन् । अभवन् ।
 त इत्युक्तं क इत्याह । य ऋतावानः सत्यवन्त कवयोऽनूचानाः । ये वा अनूचानास्ते
 कवयः । ऐ० ब्रा० २, ३८, । इति श्रुतेः । पूष्यासः पूर्वाकाशीना पितरः पालवितारः
 सर्वस्यागिरसो गूङ्घं तमसाहृतं ज्योतिः सौर्यं तेजोऽग्नविंदन् सव्यवन्तो ऋत-
 साभय्यात् ते सत्यमन्वाः सत्यमृतयः संत उवाससुषसमजनयन् प्रादुरकुर्वन् । तुरी-
 येण ब्रह्मणाविंददत्विः । ऋषे० ५, ४०, ६, । अत्यस्तमन्वविंदन् । ऋषे० ५, ४०, ८, ।
 इति निगमो । अनागिरसां सुद्योषस एव सुतिज्ञांतव्या ॥

॥ अथ पंचमो ॥

समान ऊर्वे अधि संगतासः सं जानते न यतंते मिथस्ते ।

ते देवानां न मिनन्ति व्रतान्यमर्धतो वसुभिर्थादमानाः ॥ ५

समाने । ऊर्वे । अधि । संगतासः । सं जानते । न । यतंते ।

मिथः । ते ।

ते । देवानां । न । मिनन्ति । व्रतानि । अमर्धतः । वसुभिः ।

यादमानाः ॥ ५

समाने सर्वेषां साधारण ऊर्वे गोसमूहे पृथिविरपहृते पुनर्लब्धौ सति । अभी-
 त्यनर्थकः । संगतासो मिलिताः संतस्ते संजानते । एकयुद्धयो भवन्ति । न मिथः
 परस्परं यतंते । सङ्घेन साधनमनुनिष्ठंतीत्यर्थः । तेऽगिरसो देवानां व्रतानि कर्माणि
 वागलक्षणाणि न मिनन्ति । न हिंसन्ति । किंतु परिपालयंतीत्यर्थं । किं कुर्वन्तः
 अमर्धतोऽहिंसन्तो वसुभिर्वासकैरुपसां तेजोभिर्थादमाना गच्छन्त ॥

॥ अथ षष्ठी ।

प्रतिं त्वा स्तोमैरीडने वसिष्ठा उपवर्द्धः सुमगे तुष्ट्वांसः ।

गवां नेत्री वा० पत्नी न उच्छ्रांसः सुजाते प्रथमा जंरस ॥ ६

प्रति । त्वा । स्तोमैः । ईडते । वसिष्ठाः । उषः । बुधः । सुभ्यः ।

तुस्तुष्वांसः ।

गवां । नेत्री । वाजं । पत्नी । नः । उच्छ्र । उष । सुजाते ।

प्रथमा । जरस्व ॥ ६

हे तुभ्यो देव्यधस्ता त्वाऽऽपनृभ उषसि बुधं तस्तुष्वांसः सुवन्ती वसिष्ठाः स्तोमैः
जोत्रैरीडते । तुस्तुष्वांसः । गवां नेत्री वाजं पत्नी वाजपत्यकस्य वाजविराट् । अश्वदादी-
त्यर्थः । ईडती त्वं नोऽऽदधेऽथ । विभक्तिः । हे उषः सुजाते सुमातृणां प्रथमेतर ।
देवेभ्यो ह्यख्युता जरस्व ॥

॥ ५ ॥ ५ ॥ ५ ॥

एषा नेत्री राधसः स्रष्टतानां सुतीनां उच्छ्रतीं रिभ्यते वसिष्ठैः ।

दीर्घञ्चुतं रथिमस्ते दधाना मरुतां दधानां सदा नः ॥ ७

एषा । नेत्री । राधसः । स्रष्टतानां । उच्छ्रतीः । उच्छ्रतीः ।

रिभ्यते । वसिष्ठैः ।

दीर्घञ्चुतं । रथिम् । अस्मे इति । दधाना । युयं पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७

एषोषा राधसः स्तोतः स्रष्टतानां सुतीनां नेत्री सत्यच्छनी नमो विषासर्थी
वसिष्ठैर्वसिष्ठगोत्रोत्पत्तौ रिभ्यते । स्रष्टते । दीर्घञ्चुतं ॥ दीर्घं मरुताणां सर्पत्र प्रसिद्धं
रथिं धनवस्ते अस्मात्तु दधाना धारयती ॥

५ इति पंचमस्य पंचमे त्रयोविंशो वक्त्रः ॥

उपो ह्यव इति षड्रुचं मप्रभं स्रष्टं वसिष्ठैर्वापस्यस्यं । तथा चातुक्रान्तं उपो
ह्यवै षडिति ॥ १तरुवाकार्वाचिनमख्ये इती विनिर्वाणः ॥

धारयंत्यश्नेत् । वर्धते । ऋत्वरथ्यवर्षी ऋत्वरथ्यीवर्षोपिता सुहृषीकसंडक् । संदर्श-
यतीति संडक् तेजः । सुहृ दर्शनोव' संडक् तेजो यस्याः सा तादृसी । गोवां वाचां
गवामेव वा माता निनीली । असःकाले ऋ पञ्चमनुष्यादीनां वाचो निगच्छति ।
गवामपि तस्मिन्काले संचारान्तनिनीहृत्वं । अथवा रश्मोनां॥ निनीत्यरोचि रोच-
नेऽह्नां नेली दिवसानां प्रापयित्री ॥

॥ अथ तृतीया ॥

देवानां चक्षुः सुभगा वहंती श्वेतं नयती सुहृषीकमश्व ।

उषा अर्दशि रश्मिभिर्व्यक्ता चित्रामंघा विश्वमनु प्रभूता । ३

देवानां । चक्षुः । सुभगा । वहंती । श्वेतं । नयती ।

सुहृषीकं । अश्वं ।

उषाः । अर्दशि । रश्मिभिः । विश्वंक्ता । चित्रामंघा ।

विश्वं । अनुं । प्रभूता । ३

देवानां चक्षुश्चक्षुःस्वानोव' तेजो वहंती धारयती सुभगा योभनधना सुहृषीकं
सुदर्शनमश्वं सर्वादा गंतारनादित्यं नयती प्रापयंतो । किं । श्वेतं श्वेतवर्षोपितं
अश्वं । प्रकाशयुक्तं कुर्वतीत्यर्थः । कौटश्लुषाः । रश्मिभिः अकीयैर्व्यक्तादर्शि ।
दृश्यते च । चित्रामंघा विश्वधना विश्वमनु सर्गं जगदनुलक्ष्य प्रभूता प्रवृत्ता ।
सर्वजगद्व्यवहारोत्सर्धः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अंतिवामा दूरे अमितंमुच्छोर्वीं गच्छूतिमभयं हृषी नः ।

यावय द्वेष भा भंरा वसूनि चोदय राधो गृण्यते मंघोनि ॥ ४

अंतिवामा । दूरे । अमितं । उच्छ । उर्वीं । गच्छूतिं ।

अभयं । हृषी । नः ।

ववधे । द्वेषः । आ । भर । वसूनि । चोदय । राधः ।

गृण्यते । मघोनि ॥ ४

हे चमोऽतिवासा । अंत्यश्रद्धांतिके वामं वनमीधं धनं यस्याः सांतिवासा । त्वज-
निद्रमश्रद्धात्वं दूरेऽशक्तो विप्रकटदेशे वसंतवानं कृत्वा व्युत्थ । विभाहि । यथागिनी
दूरे भवति तथा अश्रद्धेत्यर्थः । तयोर्वीं गव्युतिं धूमिगभयं नोऽस्माकं कृषि । कुह ।
किं व द्वेषोऽश्रद्धे दृष्ट्वाभव । अश्रद्धः प्रयत्नः । वसूनि यत्नूणां धनान्वाभर । आहर ।
राधो धनं चोदय प्रेरय गृण्यते स्तुवते यद्वा हे मघोनि धनवति ॥

। अथ पंचमो ॥

अस्मि अहेभिर्भानुभिर्वि भाद्गुघो देवि प्रतिरंती न आयुः ।

इधं च नो दधती विश्ववारि गोमदश्रावद्वयं वसु राधः ॥ ५

अस्मि इति । अहेभिः । भानुभिः । वि । भाहि । उधः ।

देवि । प्रतिरंती । नः । आयुः ।

इधं । च । नः । दधती । विश्ववारि । गोमंत । अश्रावत् ।

वसुवत् । च । राधः ॥ ५

हे चमो देवि अस्मि अस्मभ्यं अहेभिः प्रयस्यैभानुभी रश्मिभिः प्रकाशैर्षिभाहि ।
प्रकाशव । किं कुर्वती । नोऽस्माकमायुरायुष्यं प्रतिरंती वर्धयती । हे विश्ववारि
विश्वैः संभजनैरे देवि नोऽकथ्यनिधं च गोमन्तोभिवंक्तुभिर्द्विपतमन्त्रावदश्रावदश्रावैर्षोपेतं
रथद्वयैर्द्विपतं राधो धनं च दधती विभाहीति ॥

। अथ षष्ठी ।

वां त्वां दिवो दुहितवर्धयंस्त्वयः सुजाते मतिभिर्वसिष्ठाः ।

सास्मासुं धा रयिष्वन्वं वृहते ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६

धां । त्वा । दि॒तः । दु॒हितः । वर्ध॑यति । अ॒घः । सु॒जा॒ते ।

म॒तिऽभि॑ ॥ व॒र्ध॑ष्ठाः ।

सा । अ॒न्ना॒शु॑ । धाः । र॒थि॑ । अ॒श्व॑ । ह॒र॑तं । य॒य॑ । पा॒त ।

स्व॒स्तिऽभि॑ः । स॒दा । नः ॥ ६

हे दिवो दुहितव्यः सुजाते यो भनजनने धां त्वा त्वां मतिभिः कौत्रैर्वसिष्ठा
वर्धयति सा त्वन्नशासु वसिष्ठेष्वृषं प्रदीप्तं वृष्टं मृष्टं रथिं धनं धाः । वैश्वि ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे ऋषिर्विश्वो वर्णः ॥

प्रति कोनन इति पंचमं नष्टमं सूक्तं वसिष्ठैर्ऋषिं तैत्तिरुभ उपस्थं । प्रति पंचेत्सुक्त-
व्यक्त्या ॥ अज्ञो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्रति॑ के॒तवः॑ प्रथ॒मा अ॒द्य॒न्न॒र्द्धा॑ अ॒स्या अ॒ज॒यो वि॒ अ॒य॑ते ।

अ॒घो अ॒वी॒चा॑ ह॒र॒ता र॒थेन॑ ज्योति॒यता॑ वा॒स॒स्य॑ ॥ १

प्रति॑ । के॒तवः॑ । प्र॒थ॒माः । अ॒द्य॒न्न॒र्द्धाः॑ । अ॒स्याः ।

अ॒ज॒यः॑ । वि॒ अ॒य॑ते ।

अ॒घः । अ॒वी॒चाः॑ । ह॒र॒ता । र॒थेन॑ । ज्योति॒यता॑ । वा॒स॒स्य॑ ।

अ॒स्य॑ ॥ १ ॥

अस्याः प्रथमाः प्रथमोत्पत्ताः केतवः प्रजापका रथव्यः प्रत्यद्यन्नं ।
प्रतिदृश्यंते । अस्या अजयो अजना रथस्य जर्द्धा जर्द्धुगुह्या वि अयंते । विविधं
सर्वं अयंति । हे अघो देवि अवीचास्मदभियज्ञेनागच्छता हरता वासस्य
ज्योतिष्मता तेजोयता रथेनास्यं पानं वननीधं धनं वाच । वैश्वि ॥

अथ द्वितीया ॥

प्रति॑ षी॒मग्नि॑र॒रते॑ स॒मि॒हः॒ प्रति॑ वि॒प्रो॒सो म॒तिभिः॑ गृ॒णंतः॑ ।

उ॒घा या॑ति॒ उ॒द्योति॑षा॒ वाध॑माना॒ वि॒ष्णा त॒मो॒सि दु॒रिता॑र्षं

दे॒वी ॥ २

प्रति॑ । सीं । अ॒ग्निः । ज॒रते॑ । सं॒गृ॒हः । प्रति॑ । वि॒प्रो॒सः ।

म॒तिभिः॑ । गृ॒णंतः॑ ।

उ॒घाः । या॑ति । उ॒द्योति॑षा । वाध॑माना । वि॒ष्णा । त॒मो॒सि ॥

दुः॒ऽऽता॑ । अ॒पं । दे॒वी ॥ २

अग्निः समिहः भन् सौ सर्वतः प्रतिजरते । अभिषर्धते । विप्रोसो विप्रा मेधापिन
कृत्स्नजघ गतिभिः स्तुतिभिर्हमसं गृणंतः स्तुषंतो जरते । उघाश्च देवी उद्योतिषा
विष्वा सर्वोषि तमोसि दुरिताश्च दुरितान्यपवाधमाना याति अर्षं गच्छति ॥

। अथ तृतीया ॥

ए॒ता उ॒ त्वाः॑ प्र॒त्य॒ह॒श्च॒ पुर॒स्ता॒ज्ज्योति॑र्ध॒च्छंती॒रुष॑सी॒ विभा॑तीः ।

अ॒जी॒जन॑न्सू॒यं य॒ज्ञम॑ग्नि॒मपा॑ची॒नं त॒मो॒ अगा॑द्कु॒ष्टं ॥ ३

ए॒ताः । जं॑ इति॑ । त्वा । प्रति॑ । अ॒ह॒श्च॒ । पुर॒स्ता॒त् ।

ज्योतिः॑ । यच्छंतीः॑ । उ॒षसः॑ । वि॒भा॑तीः ।

अ॒जी॒जन॑न् । सू॒यं । य॒ज्ञं । अ॒ग्निं । अ॒पा॒ची॒नं । त॒मः ।

अ॒गा॒त् । अ॒र्जु॑ष्टं ॥ ३

एता उ । उ इति पूरुषः । त्वास्ताः प्रसिद्धा एता विभातोविभातो विभानं
जुषंतो उद्योतिषो जो वच्छंतीः प्रवच्छंत्य उषसः पुरस्तात्पूरुषां दिशि प्रत्यहश्च ॥

प्रतिदृश्यन्ते । ता उषसः सूर्यं यज्ञमग्निं चाजीजनन् । प्रादुरकुर्वन् । उषस उद्वा-
नंतरं तेषां संभवात्सञ्जनकत्वमुपवर्धते । किंवापाचीनं नीचीनमणुष्टमप्रियं । सर्वेषां
दृष्टिनिरोधकत्वादपि यत्वं । तादृशं तकोऽगात् । अग्रगतमभूत् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अर्चेति द्विवो दुहित्वा मघोनी विश्वे पश्यन्त्युषसं विभाती ।

आस्थादर्थं स्वधया युज्यमानमा यमश्वासः सुयुजो वहति ॥ ४

अर्चेति । द्विवः । दुहित्वा । मघोनी । विश्वे । पश्यन्ति ।

उषसं । विभाती ।

आ । अस्थात् । रथं । स्वधया । युज्यमानं । आ । यं ।

यमश्वासः । सुयुजः । वहति ॥ ४

दिवो दुहित्वा मघोनी धनवत्पुत्रा अर्चेति । सर्वे ज्ञायते । विश्वे सर्वेऽपि प्राणिनो
विभातीष्वृच्छन्तीषुषसं पश्यन्ति । तादृशी देवी स्वधयाज्ञेन युज्यमानं रथनास्थात् ।
आतिष्ठत् । आरोहति । यं रथं सुयुजो शोभनधोजना अन्नासोऽन्ना आपर्हति
अभिषतदेवं प्रापयति तं रथनास्थादिति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

प्रति त्वाद्य सुमनसो बुधन्तास्माकांसो मघवानो वयं च ।

तिस्त्रिलायध्वंसुषसो विभातीयं पाति स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५

प्रति । त्वा । अद्य । सुमनसः । बुधन्त । अस्माकांसः ।

मघवानः । वयं । च ।

तिस्त्रिलायध्वं । उषसः । विभातीः । ययं । पाति ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः । ५

हे अथवा त्वाचम्याऽभिःकाले सुगमसः बोधनस्तुतिकामवधानो हविर्लक्षणात्
 चतोऽसाकासोऽसाका अथादीयाः पुरुषा ऋत्विजः । यद्वा नववान इत्येतद्व्यभिचयस्य
 नियोगर्थः । हविर्द्वान्तो यथं प्रतिबंधतः । प्रत्यबोधयन् स्तुतिभिः । हे अथवा ययं न
 विभातीर्बुद्धः सत्यस्तिस्विलयच्छं । जगत् स्तिग्धमिदं कुरु ॥ तिस्रः स्तोत्रे न
 इत्यथास्तु । तिलुरित्वा भूमिर्द्युत्तत्तद्विषयं । तत्कर्म विष्टं एव ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमे पंचविंशो वर्गः ॥

व्युषा आव इति पंचमं नवमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षसपत्न्यां तदुभं । व्युषा इत्यनुक्त-
 षणिका ॥ पातरनुषाकाश्चिनपच्छबोरुक्को विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

व्युषा आवः पथ्याः जनानां पंचं जितोमानुषीर्बोधयती ।

सुसंहम्भिरुक्षभिर्भानुमंशे हि सूर्या रोदसी चक्षसवः ॥ १

वि । उषः । आवः । पथ्याः । जनानां । पंचं । जितोः ।

मानुषीः । बोधयती ।

सुसंहम्भिरुक्षभिः । भानुं । अश्रेत् । वि । सूर्यः ।

रोदसी इति । चक्षसा । आरित्यावः ॥ १

जनानां सर्वद्वेषिणां पथ्या पथि जितोषा व्याव । व्योच्छत् । यद्वा जनानां
 द्विताय व्योच्छदिति योज्यं । किं कुर्वती । मानुषीर्भानुमंशुः । पंचं जितोर्निषाद-
 पंचमांशुस्तरो वषांशुबोधयती । ईदृश्युषाः सुसंहम्भिरुक्षभिः । संहस्यते संदर्शयतीति वा
 संहक्तेजः । सुतेजोभिरुक्षभिर्भानुमंशुः । अरुपुरुषा आत्मानुषावत् । १०
 ब्रा० ४, २ । इति हविःस्तुतिः । अरुण्यो गाव उपसामिति निरुक्तं । सूर्यस्य रोदसी
 द्यावापृथिव्यौ तमोयुक्ते चक्षसा प्रकाशकेन तेजसा व्यावः । विवृणोति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

व्यंजते दिवो अंतैष्वक्तून्विश्वो न युक्ता उपसो यतंते ।

सं ते गावस्तम आ वर्तयंति ज्योतिर्ऋति सविन्दं माह ॥ २

वि । अंजते । दिवः । अंतेंडु । अकून् । विर्यः । न । युक्ताः ।

उपसः । यतंते ।

सं । ते । गावः । तमः । आ । वर्तयंति । ज्योतिः । यच्छति ।

सविताऽध्व । वाह इति ॥ २

अपसोऽकून् तेषांसि दिवोऽंतरिक्षस्थानेषु पर्यंतप्रदेशेषु अंजते । व्यक्तीकूर्पतो-
त्यर्थः । युक्ताः परस्परं संबुक्ता विषो न प्रका इव नेना इव यतंते । प्रयटंते तपो-
नाथनाथात् गणनाथ वा । अथ प्रत्यक्षवाद् । हे उपसो तव गावो नश्ययस्यसोऽधकारं
उपगत्यतंति । नाथयंति । ज्योतिस्तेषो यच्छति प्रयच्छति सविता सूर्यो वाह इव ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अभू'दुषा इंद्रतमा मघोन्यजीजनत्सुविताय अवांसि ।

वि दिवो देवी दुहित्वा दधात्यंगिरस्तमा सुहते वसूनि । ३

अभू'त् । उषाः । इंद्रतमा । मघोर्नी । अजीजनत् ।

सुविताय । अवांसि ।

वि । दिवः । देवी । दुहित्वा । दधाति । अंगिरःऽतमम् ॥

सुहते । वसूनि । ३

इंद्रतमा अंशुविरतना मघोर्नी अजयत्सुवा' अभूत् । प्रादुरभूत् : सुविताय
कक्षायाश्च अवांस्यजान्यजीजनत् । उदप्रायत् । प्रकाशितवतीत्यर्थः । दिवो दुहितं-
गिरस्तमा मंहतमा । अवांगिरोमोक्षीभारहाजैः सुषु रात्रेरप्यत्यक्ते रात्र्यवसानम्योका-
रुपतादंगिरस्तमेत्युच्यते । भारहाजै रात्रेः कृशोत्पश्चरुत्कनय्याउक्ता । रात्री
दुविषः शोभरो रात्रिर्वा भारहाजी । अन्ते० १०. १२९. इति । तादृशुयोः
सुहते अजयनात् वसूनि धनानि विदधाति । करोति ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

तावद्दुषो राधो अस्मभ्यं रास्व यावत्सोऽह्यो अरदो गृणाना ।

यां त्वा जप्तुर्दृषभस्य रवेण वि दृङ्ङस्य दुरो अद्रेरौर्षोः ॥ ४

तावत् । उषः । राधः । अस्मभ्यं । रास्व । यावत् ।

सोऽह्यः । अरदः । गृणाना ।

यां । त्वा । जप्तुः । दृषभस्यं । रवेण । वि । दृङ्ङस्यं ।

दुरः । अद्रेः । और्षोः ॥ ४

ये उषो यावद्दुषो धनं सोऽह्यः पूर्वमरदो दक्षवल्कस तावद्दुषो धनं गृणाना
सूयमानास्मभ्यमपि रास्व । देहि । यां त्वा त्वां दृषभस्य रवेण । सुप्तोपमेका ॥
दृषभस्येति कर्मणि षटी ॥ दृषभं रवेणेन त्वां प्रकाशेन जप्तुः जानन्ति प्राचिनः ।
अथवा दृषभस्य प्रदृङ्ङस्य स्त्रीत्वस्य रवेण यद्धेन जप्तुः ज्ञापयन्ति । दृङ्ङस्य दृङ्ङा-
द्देर्दुरो द्वाराणि अणिभिर्गा प्रवेष्ट्य पिहितानि और्षोः विद्वतान्यकारोः ॥

॥ अथ पंचमी ।

देवंदेवं राधसे चोदयंत्वस्मद्द्रवत्सृता ईरयंती ।

स्युच्छंती नः सनये धिधी धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५

देवंदेवं । राधसे । चोदयंती । अस्मद्द्रवत् । सृताः । ईरयंती ।

विऽस्युच्छंती । नः । सनये । धियः । धा । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५

देवं देवं सर्वमपि स्रोतारं राधसे धनात् चोदयंती । प्रेरयंत्वस्मद्द्रवत् । अस्मद्भिस्तु
स्रज्जता वचासीरवन्ती प्रेरयंती स्युच्छंती स्युच्छन्नं कुर्वन्ती नोऽस्माकं सनये दानात्
धनसाभात् धिधो दुष्ठीर्षाः । देहि । षिटं सटं ॥

॥ इति पंचमस्य पंचमं ऋषिर्षो वचनं ॥

प्रति स्तोमेभिरिति तेषात्सकं दण्डं चक्रं वसिष्ठस्यै त्वेदुभयस्यं । प्रति
तत्रवित्तुक्तकणिका ॥ प्रातरनुवाकान्निगण्यदोक्तो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्रति स्तोमेभिरुपसं वसिष्ठा गीर्भिविप्रासः प्रथमा चंबुध्रन् ।

विवर्तयंती रजसी समंते आविष्कृण्वतीं भुवनानि विष्वा ॥ १

प्रति । स्तोमेभिः । उपसं । वसिष्ठाः । गीःऽभिः । विप्रासः ।

प्रथमाः । चंबुध्रन् ।

विऽवर्तयंतीं । रजसी इति । समंते इति संऽधंते ।

आवि ऽकृण्वतीं । भुवनानि । विष्वा ॥ १

विप्रासो मेधाविनो वसिष्ठा वसिष्ठगोत्राः स्तोमेभिः स्तोत्रभिः प्रयुज्यमाना
गीर्भः स्तुतिभिः प्रथमा इतरयजमानेभ्यः पूर्वभूताः संत उपसं पत्युध्रन् ।
प्रतिबोधति । कीदृशीउपसं च । रजसी द्यावापृथिव्यौ समंते इत्यनेन पर्यंते
एकीभूतप्रति विवर्तयंतीं द्यावर्तयंतीं विन्वा सर्वाणि भुवनानि भूतजातान्आविष्कृण्वतीं
वकटीकुर्वती अथाका ।

॥ अथ द्वितीया ॥

एषा स्या नश्यमाद्युर्दधाना गूढी तमो ज्योतिषोषा चंबोधि ।

अग्र एत सुवतिरङ्गयाणा प्रचिकित्स्यं यन्नमनिं । २

एषा । स्या । नश्यं । आद्युः । दधाना । गूढी । तमः ।

ज्योतिषा । उषाः । चंबोधि ।

अग्रं । एतः । सुवतिः । अङ्गयाणा । प्र । प्रचिकित्स्यं ।

स्यं । यन्नं । नमनिं ॥ २

एमीषाः स्त्रा सा गतदिपदेवु प्रनिष्ठा दृश्यमानैषा नख्यं नवतरपायुरायुर्ध्वं ।
 धीवन्नित्यष्टः । तादृशं दधाना धारयंती गूढो गूढं तमोऽंधकारं ज्योतिषा ज्ञातेजसा
 निवारयंत्यबोधि । बुध्यते । अप्ये पुरोदेशे सूर्यंश्च पुरस्तात् देवानामप्ये वा ।
 इतरदेशेभ्यः पूर्वमित्थर्थः । युवतिर्नित्यतद्वशी सर्वत्र मिश्रयंतो वाह्याया ।
 सुप्तोपबैषा । अलज्जा युवतिरिव । सा यथा पशुरप्ये संवरति तद्वत् सूर्यंश्च
 पुरस्तादेति । एवंभूता सती सूर्यं यज्ञसग्निं च प्राचिषितवत् । प्रज्ञापयति ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अश्वत्थीवतीर्नामंतीर्न उषासो वीरवंतीः सदैमुच्छंतु भद्राः ।

घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३

अश्वत्थीवतीः । गोऽमंतीः । नः । उषसः । वीरवंतीः । सदैः ।

उच्छंतु । भद्राः ।

घृतं । दुहानाः । विश्वतः । प्रपीताः । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥

अश्वत्थीवतीर्नामंतीर्न उषासो वीरवंतीः सदैमुच्छंतु भद्राः । घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीताः यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३

॥ इति पंचमस्य पंचमे सप्तविंशो वर्गः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशिन तमो चार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाहिद्यातीर्थमहेश्वरः ॥

इति श्रीमद्भ्राजगिराजपरमेश्वरवैदिकनागप्रवर्तकश्रीवीरबुद्धभूपावसास्त्राज्यपुरंधरेण

हायथाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये

पंचमोऽष्टकोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

अथ निःप्रसृतं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ॥

निर्ममं तमहं चंदे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥

अथ षडो व्याख्यायते । सप्रमे नंडले पंचमेऽनुपाकोऽदयः स्रक्तानि व्याजतानि । प्रत्यु अदर्शीति षडृचमेकादशं स्रक्तं वसिष्ठव्याख्यं षडक्षं । प्रथमाद्या अयुजो षडृचो द्वितीयाद्या युजः सतोऽहृच्यः । तथा चानुक्रांतं । प्रत्यु षट् प्रागाथमिति ॥ ज्ञात-
रनुवाक उवस्ये क्रतौ वाचंते अंदस्य।षिनथयो चेदं स्रक्तं । स्रक्तितं च । प्रत्यु अदर्शं
अहं वायेनेति वाचंते । आ० ४. १४. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्रत्यं अदर्शीयत्युः च्छंतीं दुहिता दिवः ।

अपो मर्हि व्ययति चक्षसे तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरीं ॥ १

प्रति । अं इति । अदर्शी । आऽयती । च्छंतीं । दुहिता ।

दिवः ।

अपो इति । मर्हि । व्ययति । चक्षसे । तमः । ज्योतिः ।

कृणोति । सूनरीं ॥ १

आवाचान्छंती व्यच्छंती तमांसि विवासवती वज्रंती दिवो द्यलोकश्च
अवंश वा दुहिता इत्यो । एवंभूतोपाः प्रत्यदर्शं सर्वैः प्रतिदृश्यते । अ इति
पूरकः सैवा मर्हि नक्षत्रमो नैषमंधकारं । अप अ इति निपातद्वयसमुदायोऽपेत्य-
स्याथे । अपो व्ययति : अपहृणोति । किमर्थं । चक्षसे दर्शनार्थं । एवं कृत्वा सूनरी
जनानां सुदु नेत्युवा ज्योतिः प्रकाशं कृणोति । करोति ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

उदुह्रियाः सृजते सूर्यः सचां उदुह्रयात्रमर्षिवत् ।

तवेदंपो व्यधि सूर्यस्य च सं भक्तो न गमेमहि ॥ २

उत् । उस्त्रियाः । सृजते । सूर्यः । सषा । उत्स्यत् । नक्षत्रं ।

अर्चिःवत् ।

तव । इत् । उषः । विऽउषे । सूर्यस्य । च । सं । भक्तेन ।

गमिमहि ॥ ३

सूर्यः सवस्य प्रेरक आदित्य उस्त्रिया रश्मीन् सषा सङ् युगपदेनोत्सृजते ।
उत्सृजयति । तथोत्सृज्यत् प्रादुर्भवं नक्षत्रं नभसि दृश्यमानं व्यङ्गनक्षत्रादिकमर्चि-
पक्षीभिर्गत्करोति । सौरिय तेजसा हि नक्षत्रं चंद्रप्रभृतीनि नक्षत्राणि भासते ।
सुशुभः सूर्यरश्मिसंज्ञा गंधर्वः । वा० सं० १८, ४० । इति हि निगमः । एवं च
सति हे उष उषोदेवते तव सूर्यस्य च अग्नि विधासने प्रकाशने सति भक्तेनासेन
संगमेनहि । तव संगमेनहि । इत्युक्तः पूरकः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

प्रति त्वा दुहितर्दिव उषी जीरा अभुत्सहि ।

या वक्षसि पुरु सार्धं वनन्वति रत्नं न दाशुषे मयः ॥ ३

प्रति । त्वा । दुहितः । दिवः । उषः । जीराः । अभुत्सहि ।

या । वक्षसि । पुरु । सार्धं ॥ वनन्वति । रत्नं । न ।

दाशुषे । मयः ॥ ३

हे दिवो दुहितर्दिवोऽतिरिक्तास्त्रावमाने हे उष उषोदेवते त्वा त्वा जीराः
क्षिप्रकारिषो वक्षं प्रत्यक्षःसहि । प्रतिबोद्धारो भवेत् । हे वनन्वति । वननं संभजनं
संभक्तव्यं धनं वा । तद्वति या त्वं पुरु वक्ष सार्धं स्मृत्तुषीयं धनं वक्षसि प्रापयसि
दाशुषे वक्षीं हि दत्तवते यजमानास रत्नं रमणीयं धनमिव मयः सुखं च वा त्वं
वक्षसि तां त्वां प्रत्यक्षःसहीत्यन्वयः ॥

। अथ चतुर्थी ।

उच्छ्रंती वा कृणोषिं मंहना महि । प्रख्यै देवि स्वहृषी ।

तस्यास्ते रत्नभाजं देमहे वयं स्यामं मातुर्न सूनवः ॥ ४

उच्छ्रंती । वा । कृणोषिं । मंहना । महि । प्रख्यै । देवि ।

स्वः । हृषी ।

तस्याः । ते । रत्नभाजः । देमहे । वयं । स्यामं । मातुः ।

न । सूनवः ॥ ४

हे महि महति देव दानादियुष्युक्त उभोदेवते व्युच्छ्रंती तर्नासि वज्रवंती मंहना महिन्ना बुद्ध्या । यद्वा महतिदानकर्त्री । दानयुक्ता या त्वं कः सर्वं जगत् प्रख्यै प्रबोधनार्थं दृष्टे दर्शनार्थं च कृणोषि करोषि तस्मास्तादृश्या रत्नभाजो रत्नानां रत्नशीबानां धनानां भाजयित्वाः सेवयित्वा देमहे । याचामहे । किं । रत्नभाज इति सनभिष्ठाचारारत्नानीति गम्यते । अपि च वयं प्रियतनाः स्नात भवेन मातुर्न सूनवः । यथा मातुर्जनन्या सूनवः पुत्राः प्रियतना भवति तद्वत् ॥

॥ अथ पंचमी ।

तच्चित्रं राघ आ भरोषो यद्दीर्घश्चुत्तमं ।

यत्ते दिवो दुहितर्मर्तभोजनं तद्रास्व भुनजामहे ॥ ५

तत् । चित्रं । राघः । आ । भरः । उषः । यत् ।

दीर्घश्चुत्तमं ।

यत् । ते । दिवः । दुहितः । मर्तभोजनं । तत् । रास्व ।

भुनजामहे ॥ ५

हे उवसाङ्गितं चावनीयं राधो धनवाभर । आहर । अस्मभ्यं प्रवच्छ । वचनं दीर्घंशुक्तमं देशकालयोर्विपुलकर्मैःप्यतिशयेन श्रोतव्यं । अपि च हे दिवो दुहितयो तव त्वया देवं मत्तभोजनं मत्तानां मनुष्याणां भोगयोग्यं यदस्मभ्यं तद्वासा । देह्यस्मभ्यं । वयं च त्वहंत्तं धनयज्ञं च मनुजानहै । अथवचरेम ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

अवः सूरिभ्योऽमृतं वसुत्वनं वाजां अस्मभ्यं गोमंतः ।

चोदयित्री मघोनः सृष्टतां वत्युषा उच्छ्रदप स्त्रिधः ॥ ६

अवः । सूरिभ्यः । अमृतं । वसुत्वनं । वाजान् । अस्मभ्यः ।

गोमंतः ।

चोदयित्री । मघोनः । सृष्टतां वती । उषाः । उच्छ्रत् ।

अप्यं । स्त्रिधः ॥ ६

हे उवः सूरिभ्यः सोऽहभ्योऽस्मभ्यममृतं नरपरहितं नित्यं वसुत्वनं वासकं वसुत्व-
बुक्तं वा अथः अथपीयं यद्यो रास्त्रेत्वनुषंगः । तथा गोमतो बहुभिर्गोभिर्बुक्त्वात्वा-
जानवानि वास्त्रभ्यं वासा । अथः परोक्षगतः । मघोनां दुहित्यतो मघनानां
चोदयित्री प्रेरयित्री पून्वतावती । प्रियसञ्चालिका वाक्यं नृता । तद्वत्युषाः स्त्रिधः
शोषकान् यत्नयोज्ज्वत् । अपगमयत् ॥

॥ इति पंचमसङ्ख्ये षष्ठे पद्यमो वगीः ॥

इंद्रावरुणोति दशर्षं द्वादशं कृत्वां वसिष्ठस्त्रिंशं जागतं । इदमादीनि अत्वादि
कृत्वादीनि द्वावरुणदेवतानि । तथा चानुक्तांतं । इंद्रावरुणा दशैन्द्रावरुणं च जागतं
त्विति ॥ ततोऽपि सवनं अश्विं प्रयास्तुः ५५ एतत्पूक्तं । कृतितं च । इंद्रावरुणा
सुवसा वां राजानौ । आ० ६. १. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

इंद्रावरुणा सुवसांश्चरायं नो विश्वे जनाय मदि शर्मं यच्छतं ।

दीर्घप्रयज्युमति यो वस्तुमति वयं येम एतं नासु दूष्यः ॥ १

सु॒द्रा॒व॒रु॒षा । सु॒र्व । अ॒ध्व॒रा॒र्य॒ । नः॒ । वि॒श्वे॒ । ज॒ना॒य॒ । म॒रि॒चि॑ ।

श॒र्म॑ । य॒च्छ॒तं॑ ।

दी॒र्घ॑प्र॒य॒ज्युं॑ । अ॒तिः॑ । यः॒ । व॒सु॒ध॒ति॑ । व॒यं॒ । ज॒ये॒म॒ ।

ए॒त॒ना॒सु॒ । दुः॒ध्यः॑ ॥ १

ये इन्द्रावरुषो इन्द्रावरुषो सुर्व युवां नोऽध्वार्यं विश्वे निवेशयित्वा परिचारकाय जनाय
इत्यपोत्सादिस्रष्टावाध्वराय यथातुष्टानार्थं मरिचि गृह्यन्तं ऋचं सुर्वं वा यच्छतं ।
प्रयच्छतं । अपि च दीर्घप्रयज्युं दीर्घप्रततयन्नमन्दीयं जनं यः यत्पुरतिवसुधति
अतिजिघांसति एतनासु संयामेद्दूष्यो दुर्धिषो दुष्टाभिसंधीन् ताच्छ्रुत्स्वबं जकेन ।
अभिभवेन ।

। अथ द्वितीया ॥

स॒म्रा॒ड॒न्य॒ स्व॒रा॒ड॒न्य॒ उ॒च्य॒ते॒ वां॒ म॒हा॒ता॒वि॒द्रा॒व॒रु॒षा॒ म॒हा॒व॒सू॒ ।

वि॒श्वे॑ दे॒वासः॑ । प॒र॒मे॒ व्यो॒म॒नि॒ सं॒ वा॒मो॒जो॒ वृ॒षणा॒ सं॒ ब॒र्ष॑ द॒धुः॑ ॥ २

सं॒ऽरा॒ट् । अ॒न्यः॑ । स्व॒ऽरा॒ट् । अ॒न्यः॑ । उ॒च्य॒ते॒ । वां॒ । म॒हा॒तौ॑ ॥

सु॒द्रा॒व॒रु॒षा॒ म॒हा॒व॒सू॒ इति॑ म॒हा॒ऽव॒सू॒ ।

वि॒श्वे॑ । दे॒वासः॑ । प॒र॒मे॒ । वि॒ऽव्यो॒म॒नि॒ । सं॒ । वां॒ । अ॒जोः॑ ।

वृ॒षणा॑ । सं॒ । ब॒र्ष॑ । द॒धुः॑ ॥ २

द्वितीयः पादः परोक्षकृतः षिष्टाः प्रत्यक्षकृताः । ये इन्द्रावरुषो वां युवयोर्भक्षेऽन्क
यको वरुषः सम्राट् नम्यक् राजमान इत्युच्यते । ता सम्राजा एतास्तुषी । ऋग्मे०
२, ४१, ६ । इत्यादिषु कीर्त्यते । अन्य इन्द्रः खराट् खयमेवाग्न्यनिरपेक्षयोव राजमान
इत्युच्यते । खराडिन्द्रो दमे । ऋग्मे० १, ६१, १५ । इत्यादिषु कीर्त्यते । तथाविधा-
भिन्द्रावरुषो इन्द्रावरुषो महातौ सुषैरधिको महावसू महाधनो च भवतः । ये वरुष
जापानां वषिताराविन्द्रावरुषो वां युवां परमे व्योमन्युत्कृष्ट आकाशे विश्वे देवासः

वर्षे देवा ऋजः संदधुः । समयोजयन् शरीरदास्ययि । तच्छेतुभूतं तदोज इत्युच्यते ।
 कार्यते च । ऋजः सात्त्विको दशेति । तथा वसं वृत्तवशादेः कार्यस्य शेतुभूतं सापत्न्यं
 च युगात्मां संदधुः । समयोजयन् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अन्वपां खान्यत्तमोजसा सूर्यमैरयतं द्विवि प्रभुं ।

दूद्रावरुणा मर्दे अस्य मायिनोऽपिन्वतमपितः पिन्वतं घियः ॥ ३

अनु । अपां । खानिं । अत्तं । ओजसा । आ । सूर्यं ।

ऐरयतं । द्विवि । प्रभुं ।

दूद्रावरुणा । मर्दे । अस्य ॥ मायिनः । अपिन्वतं । अपितः ।

पिन्वतं । घियः ॥ ३

हे इन्द्रावरुणावपाहृदकानां खानि द्वाराणि वृत्त्रेण पिशिताः योजसा वलेनाख्यतंतं ।
 अन्वपिचतं । आवरकस्य वृत्तस्य वधेन वृष्टिप्रतिबंधं निराकृतवन्तावित्यर्थः । तथा
 सूर्यं सर्वस्य प्रेरकमादित्यं दिव्यतरिजे प्रभुं प्रभुतं संतमैरयतं । अभ्यगमयतं ।
 आभातुनाहतं सूर्यं तद्वधेन प्रकाशितवन्तावित्यर्थः । हे इन्द्रावरुणेंद्रावरुणो मायिनः
 प्रज्ञाकरखास्य सोमस्य पानेन मर्दे वर्षे सत्यपितो जलरहिता नदीरपिन्वतं । जलेना-
 पूरयतं । तथा च निवित्यदमाह्वयते । अस्य मर्दे जरितरिंद्रोऽग्निवदनुजोऽपिन्वदपित
 इति । अपि च घियः कर्माण्यस्माभिरनुष्ठितानि कर्माणि पिन्वतं । सिंचतं । फलेन
 पूरयतं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

सुवामिद्युत्सु घृतनासु वक्रयो सुवा क्षेमस्य प्रसवे मितज्ञवः ।

ईशाना । वसं उभयस्य कारव दूद्रावरुणा सुहवा इवामहे ॥ ४

सुवां । इत् । सुत्सु । घृतनासु । वक्रयः । सुवां ॥ क्षेमस्य ।

प्रसवे । मितज्ञवः ।

ईशाना । वक्षः । उभयंस्त । कारवः । इंद्रावरुणा । सुऽहर्षा ।

इवामहे ॥ ४

हे इंद्रावरुणो वक्रयो इविषां शोत्राणां वा वोढार सत्वितो युत्सु बुधेह इतनासु
यत्सुवेनासु रक्षणार्थं युवानित् युवामेव इवन्ते । आह्वयन्ति । नितस्रवः संक्रुषित-
जातुका अंगिरसोऽपि जेमस्य रक्षणस्य प्रसव उत्पादने निमित्तभूते यति युवामेव
इवन्ते । अतः कारणात् हे इंद्रावरुणो कारवः स्तोतारो वयमयुभवस्य दिव्यस्य
पार्थिवस्य च वक्षो वसुनो धनस्येयाना ईश्वरो सुहृणा सुखेनैकात्म्यो युवामेव
युवावहे । आह्वयामहे ॥

॥ अथ पंचमी ॥

इंद्रावरुणा यद्दिमानि चक्रथर्विष्वां जातानि सुर्वनस्य मज्मना

ज्येमेण मित्रो वरुणां दुवस्यति मरुत्त्रिभ्यः शुभंमन्य ईयते ॥ ५

इंद्रावरुणा । यत् । इमानि । चक्रथुः । विष्वा । जातानि ।

सुर्वनस्य । मज्मना ।

ज्येमेण । मित्रः । वरुणां । दुवस्यति । मरुत्त्रिभिः । उग्रः ।

शुभं । मन्यः । ईयते ॥ ५

हे इंद्रावरुणो यत् वो युवां सुर्वनस्य लोकस्य संबंधीनीमानि परिदृश्यमानानि
मित्रा इषोषि जातानि जातिमन्ति भूतजातानि मज्मनास्त्रीमेव वसेन चक्रथुः कतवन्तो
तवोर्दुवसोर्नद्य एकं वरुणां ज्येमेण रक्षणेहेतुना मित्रो देवो दुवस्यति । परिचरति ।
मित्रावरुणो हि परस्परं प्राप्तस्यौ । अत एव सङ्घवरो दृश्येते । अन्य एक इंद्रो
मरुत्त्रिभ्यै ह्यप्युर्ध्वतः सन् शुभं शोभनमसांकारभीषते । प्राप्नोति । अहा
मरुत्त्रिभ्यश्चानेर्देवमगैः साचंदय्य ओजसोर्दुः शुभहृदकभीषते । प्रेरयति ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे हिंस्रो वो षष्ठः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

महे॒शु॒क्त्वा॒य॒ व॒रु॑णस्य॒ नु॒ त्विषे॒ ओजो॑ मिमा॒ते ध्रु॒वम॑स्य॒ यत॑स्व ।

अजा॑मि॒मन्यः॒ अथ॑यंत॒माति॑र॒द्भ्येभि॑रन्यः॒ प्र॒ वृ॒णोति॒ भूय॑सः ॥ ६

महे॒ । शु॒क्त्वा॒य॒ । व॒रु॑ण॒य॒ । नु॒ । त्वि॒षे॒ । ओजो॑ । मि॒मा॒ते॒ इति॑ ।

ध्रु॒वं । अ॒स्य॒ । यत् । स्व॑ ।

अजा॑मिं । अ॒न्यः । अ॒थ॒यंतं॑ । आ । अ॒ति॑रत् । द॒भ्येभिः॑ ।

अ॒न्यः । प्र॒ । वृ॒णो॒ति॒ । भू॒य॑सः ॥ ६ .

वरुणस्य । उपसङ्गणनतत् । इन्द्रस्य वरुणस्य च त्विषे दीप्यर्धेनो जो वरुं तु विप्रं मिमाते । स्तोत्रेषु निर्भिन्नाते यजमानपत्न्यौ । स्तोत्रेषु हि वरुं आचते । किमर्थं । महे महेते शुक्त्वाय धनाय । इन्द्रस्य धनस्य साभार्थं । अस्मैन्द्रस्य वरुणस्य च प्र र्भ नित्यं अं अकीयमसाधारणं अदो जो विद्यते तदो जो मिमाते इत्यन्यथः । तदीरिन्द्रा-वरुणवोरन्य एको वरुणोऽमानिषवंधुनस्तुवतं अथरंतं हिंसंतं कर्माच्छुर्षतमस्तो-तारमयजमानं चातिरत् । अभिचंति । अन्य एक इन्द्रो दम्भेभिरस्यै रेपोपावै भूवसो वस्तुतरः उच्छ्वल्नुम वृणोति । प्रकर्षेणावृत्तान् नाधितान् करोति । अद्वा भूवसो यजमानान् प्र वृणोति । प्रवरावृत्कृष्टां करोति ॥

॥ अथ सप्तमी ।

न तमं॑ हो॒ न दुरि॑तानि॒ मर्त्यै॑सि॒न्द्रावरु॑णा॒ न तपः॑ कुत॑चन ।

यस्य॑ दे॒वा गच्छ॑थो॒ वीथो॑ अ॒ध्वरं॒ न तं॑ म॒र्तस्य॑ नश्यते

परि॑कृतिः ॥ ७

न । तं । अ॒ध्वः । न । दुः॒इ॒त॒रि॒नि॑ । म॒र्त्यै॑ । इ॒न्द्रा॒वरु॑णा । न ।

तपः॑ । कुतः॑ । चन ।

यस्य । देवा । गच्छथः । वीथः । अध्वरं । न । तं । मर्तस्या

नशते । परिच्छृतिः ॥ ७

हे इंद्रावरुणो द्रावरुणौ तं मर्त्यं मनुष्यमन्वहः पापं न नशते । न ध्याप्नोति । न च
दुरितानि दुर्गमनानि पापफलानि च प्राप्नुवन्ति । कुतश्चन कक्षादपि निमित्ताप्तपः
संतापश्च तं न प्राप्नोति । हे देवा देवो दानादिगुणयुक्ताविन्द्रावरुणौ यस्य मर्त्यस्य
मनुष्यस्याध्वरं यच्च गच्छथः प्राप्नुथो युवां वीथः कारयेथे च यस्य हवीषि तं मनुष्यं
परिच्छृतिः परिवाधा न नशते । उक्तप्रकारेण न प्राप्नोति ॥

। अथाष्टमी ॥

अर्वाङ्गं रा दैव्येनावसा गंतं शृणुतं हवं यदि मे जुषीषथः ।

सुवोर्दि सख्यमुत वा यदाप्यं माङ्गीकमिन्द्रावरुणा नि यच्छतं ॥ ८

अर्वाक् । नरा । दैव्येन । अवसा । आ । गतं ॥ शृणुतं ।

हवं । यदि । मे । जुषीषथः ।

सुवोः । हि । सख्यं । उत । वा । यत् । आप्यं । माङ्गीकं ।

इन्द्रावरुणा ॥ नि । यच्छतं ॥ ८

हे नरा नेताराविन्द्रावरुणौ दैव्येन देवसंबन्धिनावसा रकषेण सहायांगक्षदभि-
सुखमागतं आगच्छतं आगत्य च मदीयं हवं स्तोत्रं शृणुतं । यदि मे मम
जुषीषथः प्रीयेथे । मयि प्रीतिरस्ति चेत् युवाभ्यामागतम्व्यं मदीयं स्तोत्रं श्रोतव्यं
च भवतीत्यर्थः । सुवोर्हि सुवयोः खलु यत्सख्यं सखित्वमुत वापि च यदाप्यमापित्वं
वांधवं माङ्गीकं ऋषीकस्य सुखस्य साधनं तदुभयं हे इंद्रावरुणौ नि यच्छतं । अस्मभ्यं
प्र यच्छतं ॥

अथ नवमी ॥

अस्माकमिन्द्रावरुणा भरेभरे पुरोयोधा भवंतं ह्यथोजसा ।

यद्वाहवंत उभये अघं सधि नरस्तीकस्य तजयस्य सातिषं ॥ ९

अस्माकं । इंद्रावरुणा । भरेभरे । पुरोयोधा । भवतं ।

हृष्टिभोजसा ।

यत् । वां । हवते । उभये । अघं । स्पृधि । नरः । तोकस्यं ।

तनवस्य । सातिष्ठु ॥ ९

हे कण्वोजसा । यत्पूणां कर्षकसौजी बर्लं ययोस्तादृशौ । हे इंद्रावरुणौ भरेभरे संपामे संपामेऽस्माकं पुरोयोधा पुरस्ताद्योद्धारौ भवतं । यत् यो वासुभय उभयविधा पूर्वकालीना इदानीतनाथ नरो नेतारः स्रोतारः स्पृधि युषे यो युवां हवते । कथापि च तोकस्य पुत्रस्य तनवस्य पौत्रस्य सातिष्ठु संभजनोयेषु निमित्तभूतेषु च यो युवां हवते तावस्माकं पुरोयोधा भवतमित्यन्वयः ॥

॥ अथ दशमी ॥

अस्मै इंद्रो वरुणो मित्रो अर्यमा युज्जं यच्छंतु महि शर्म

सप्रथः ।

अवधं ज्वोतिरदिते ऋतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे ॥ १०

अस्मै इति । इंद्रं । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । युज्जं ।

यच्छंतु । महिं । शर्मं । सप्रथः ।

अवधं । ज्वोतिः । अदिते । ऋतावृधः । देवस्यं । श्लोकं ।

सवितुः । मनामहे ॥ १०

अस्मै अत्रभ्यनिंद्रादयो यज्जं ज्योतिमानं धनं यच्छंतु । प्रयच्छंतु । तथा महि महत्त्वप्रथः संपतः पृथु विलोभं शर्मं गृहेह च प्रयच्छंतु । अपि च ऋतावृध ऋतस्य अज्ञस्य वर्धयित्वा अदितेरदोनाया देवमातृज्योतिस्तेजस्य गोऽस्माकमपप्रमहिंसकमस्तु । वधं च देवस्य दानादिगुणयुक्तस्य सवितुः संपस्य प्रेरकस्य श्लोकं सात्वं मनामहे ।

जातीयः । कुम् इत्यर्थः । यदा देवेन सवित्रास्त्र्यं देयं शौकं ययो जनापहे ।
वाचापहे ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे तृतीयो वगः ॥

युवां नरेति दशरथं तयोदयं अक्षं वसिष्ठस्यामे जागतं वैत्रावरुणं । युवां
नरेत्सुहृत्कान्तं ॥ अग्निभुविश्वेभूकथ्येणु क्षोमवृषो प्रयास्तुरिदं अक्षवावापार्थं ।
अक्षितं च । युवां तरा पुनीषे वां । आ० ७, ९ । इति ॥

। तत्र प्रथमा ॥

युवां नरा पश्यमानास आर्यं प्राचा गव्यंतः पृथुपर्शवी ययुः ।

दासा च वृत्रा इतमार्थीणि च सुदासंभिद्रावरुणावसावतं ॥ १

युवां । नरा । पश्यमानासः । आर्यं । प्राचा । गव्यंतः ।

पृथुपर्शवीः । ययुः

दासां । च । वृत्रा । इतं । मार्थीणि । च । सुदासं ।

भिद्रावरुणा । अवसा । अवतं ॥ १

हे नरा नेतारविन्द्रावरुणो युवां ॥ पृथुर्धे द्वितीया ॥ युवधोराय्यं वंधुभावं
पश्यमानासः पश्यंतो युद्धदांधवलाभार्धिनो गव्यंतो गा आत्तन इच्छंतो यजमानाः
पृथुपर्शवः । पृथुर्विंसीथः पयुः । पान्शीस्त्रि वेवां ते तथोक्ताः । विंसीथीन्धुपर्शुक्ताः
संतः प्राचा प्राचीनं ययुः वरिंद्रावरुणां गव्यंति । पन्शी च वरिंद्रावरुणते ।
तथा च तैत्तिरीयकं । अन्नपन्शी वरिंद्रावरुणोति । हे इन्द्रावरुणो युवां दासा
दासान्युपपन्नपत्नीषि च इत्याख्यावरुणाणि यत्तुजाताम्यावीणि च कर्मावृत्तानपराणि
च यत्तुजातानि इतं । विसं । अपि च सुदासनकृत्याद्येतत्संज्ञं राजानमवसा
रुण्येन सार्वभवं । आगच्छतं ॥

। अथ द्वितीया ।

यत्रा नरः समर्थे लतध्वजो वसिन्वाजा भवति किं चन
प्रियं ।

यत्रा भयंते भुवना स्वर्गस्तर्ता न इन्द्रावरुणाधिं वोचतं । २

यत्रं । नरः । संभयंते । लतध्वजः । वसिन् । वाजा ।
भवति । किं । चन । प्रियं ।

यत्रं । भयंते । भुवना । स्वः । स्वर्गः । तत्रं । नः । इन्द्राव+णा ।
अधिं । वोचतं । २

यत्र वसिन् संयामे नरो जलुषाः लतध्वज वसिन्वाजाः समर्थे बुधार्थे संगच्छंते । वसिन्वाजाजो युधे । चनेति निपातव्यसमुदायो विभज्य योजनीयः । किंच किमपि प्रियमनुकूलं न भवति । अपि तु सर्वं दुष्करं भवति । यत्र च युधे भुवना भुवनानि भूतजातानि स्वर्गः शरीरपातादूष्णं स्वर्गस्य इन्द्रारो वीताभ्य भवति विभ्यति तत्र तादृशे संयामे हे इन्द्रावरुणो नोऽज्ञानविषोचतं । अस्मत्प्रपातवचनो भवतं ॥

। अथ तृतीया ।

सं भूम्या चंतां ध्वसिरा अटक्षतेदावरुणा द्विवि घोष
आवहत् ।

अस्युर्जनानामुप मामरांतयोऽर्वागवसा हवनश्रुता गंतं । ३

सं । भूम्याः । चंतां । ध्वसिराः । अटक्षत । इन्द्रावरुणा ।
द्विवि । घोषः । आ । आवहत् ।

अस्युः । जनानां । सपं । मां । अरातयः । अर्वाक् । अवसाः ॥

इवनश्च्युता । आ । गतं ॥ ३

हे इंद्रावरुणो नृम्या अंताः पर्यंता ध्वंसिराः सैनिकैर्ध्वंसाः सवद्वसतः ।
 संदृश्यंते । तथा दिवि द्युक्तांशे घोषः सैनिकानां यज्ज्वारुहत् । आरुढोऽभूत् ।
 जनानामखदीयानां अटानामरातयः यत्नो मासुपास्युः । उपस्थिताः । एवं
 प्रवर्तमानेऽस्मिन्नुद्ये हे इवनश्च्युताङ्गानथीलादिंद्रावरुणावर्वागस्यदभिसृष्टमवसा
 रक्षणेन सङ्गागवां । आगच्छन् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

इंद्रावरुणा वधनाभिरप्रति भेदं वन्वता प्र सुदासंभावतं ।

ब्रह्माय्येषां शृणुतं इवीमनि सत्या तत्सूनामभवत्पुरोहितः ॥ ४

इंद्रावरुणा । वधनाभिः । अप्रति । भेदं । वन्वतां । प्र ।

सुदासं । आकतं ।

ब्रह्माणि । एषां । शृणुतं । इवीमनि । सत्या । तत्सूनां ।

अभवत् । पुरःऽहितः ॥ ४

हे इंद्रावरुणो इंद्रावरुणो वधनाभिरंधकरैरायुधैरप्रतिगततमप्राज्ञं भेदयेत्सुदंशं
 इवाशः यत्नं वन्वता हिंसंती युवां सुदासं । घोभनं ददातीति सुदाः । एतत्संशं मम
 वाक्यं राजानं प्राप्तं । प्रकर्मेषारजतं । एषा तत्सूनां मम वाक्यानां ब्रह्माणि
 श्लोकाणि शृणुतं । अशृणुतं । कदा । इवीमनि । आह्वयंतेऽस्मिन्नुद्ये परस्परमिति
 इवीम संघामः । तस्मिन् । अस्मादेवं तस्मात्तत्सूनामेतत्संज्ञानां मम वाक्यानां
 पुरोहितं पुरोधानं सत्या सत्यफलमभवत् । तेऽयं यन्मम पुरोहित्यं तत्सफलं
 आसन्नित्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमौ ॥

इंद्रावरुणावभ्या तपंति माघान्यर्यो बभ्रुषामरातयः ।

सुवं हि वस्त्रं उभयंस्त्य राजथोऽधं स्या नोऽवतं पाये दिवि ॥ ५ ॥

इंद्रावरुणी । अभि । आ । तपंति । मा । अघानि । अर्यः ।

बभ्रुषां । अरातयः ।

सुवं । हि । वस्त्रं । उभयंस्त्य । राजथः । अधं । स्या । नः ।

अवतं । पाये । दिवि ॥ ५ ॥

हे इंद्रावरुणावर्योऽरेः यतोः संबन्धीन्यघान्याहंतृन्व्यायुधानि वा नाभभ्यातपंति । अभितो वाधंते । अपि च बभ्रुषां हिंसकानां मध्येऽरातयोऽभिगमनशीलाः यत्रपक्षभामभितपंति । युवं हि युवां खलूभयस्त्य पायिंस्त्य दिव्यस्त्य वस्त्रो बभ्रुषो धनस्त्य राजथः । ईषाधे । राजतिरैश्वर्यकपी । अध स्यातः कारणात् पाये तरुणीवे दिवि दिवसे युवदिने नोऽस्मानवतं । रचनं ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे ऋषोर्ऋतः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

सुवां हवंत उभयांस आजिष्विद्रं च वस्त्रो वरुणं च सातये ।

वत्त राजभिर्दशभिर्निवाधितं प्र सुहासमावतं त्तरुंभिः सह ॥ ६ ॥

सुवां । हवंते । उभयांसः । आजिषु । इन्द्रं । च । वस्त्रः ।

वरुणं । च । सातये ।

वत्तं । राजभिः । दशभिः । निवाधितं । प्र । सुहासं ।

आवतं । त्तरुंभिः । सह ॥ ६ ॥

अथवाच उभयविधाः सुदाःसंघो राजा तत्सुदावभूतांस्तृप्त्यश्चैवं द्विप्रकारा जना
 आनिषु संपामेभिर्द्रं च वरुणं च युवां इवन्ते । आङ्गदन्ते । किरुधं । वसो धनस्य
 सातने संभजनार्थं । अत्र वेद्यानिषु दशभिर्दशसंख्याकै राजभिः यत्सुभूतैर्नृपैर्नि-
 वाधितं नितरां विंशितं सुदासं ऋक्षभिः सङ्घ वतंगानं प्राप्तं युवां प्रकर्वेणारुणतं
 तेद्याजिष्वित्यन्वयः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

दश राजानः समिता अयंज्यवः सुदासमिन्द्रावरुणा न यु सुधुः ।

सत्या वृणामस्य सुदासुपस्तुतिर्देवा एषामभवन्देवहृतिषु ॥ ७

दश । राजानः । संघताः । अयंज्यवः । सुदासं ।

इन्द्रावरुणा । न । सुधुः ।

सत्या । वृणां । अस्यासदां । स । स्तुतिः । देवाः । एषां ।

अभवन् । देवः हृतिषु ॥ ७

ये इन्द्रावरुणौ दशसंख्याका राजानः सुदासः यत्रपः समिताः संगताः वरुणस्य
 सप्तमेता अयंज्यवोऽयजमाना एवभूतास्ते सुदासमेतत्प्राप्तमेकमपि राजानं न युधुधुः ।
 न संग्रजसुः । युवाभ्यामनुष्टुभितं तं प्रहृतुं न शक्नुः । तदानोमयासदां । अद्यन्त्यके
 कर्मणि सोरंतीत्यस्य सद ऋषिजः । इविर्भवेत्तानां ऋषां यत्रस्य नेतृणांस्तुतिना-
 स्यस्तुतिः स्तोत्रं सत्या सफलभूत् । अपि चैषां देवहृतिषु । देवा हृतं एष्विति
 देव हृतको यज्ञाः । तेषु सर्वे च देवा अभवन् । युग्मदनप्यहत्यादुर्भवति ॥

॥ अथाष्टमी ॥

दाशराज्ञे परियन्ताय विश्वतः सुदासं इन्द्रावरुणावशिञ्जलं ।

स्वित्यंचो अत्र नमसा कपर्दिनी धिय धीवतो असंपत

ऋक्षः ॥ ८

दाशराज्ञे । परिचयत्ताय । विश्वतः । सुहासि ।

इंद्रावरुणौ । अशिक्षतं ।

श्रित्यंघ्रः । यत्नं । नमसा । कपर्दिनः । धिया । धीर्बतः ।

असंपत । त्वसंबः । ८

हे इंद्रावरुणौ दाशराज्ञे । दशमद्वयस्य कर्दसो दीर्घः । विश्वशिक्षयत्ययः ॥ दशमी राजभिः यत्नभूतैर्विश्वतः सर्वतः परिचयत्ताय परिवेष्टिताय सुहासि राज्ञेऽशिक्षतं । सर्वं प्रायच्छतं । यत्नं यत्किन्देये श्रित्यंघ्रः श्रितं श्रैत्यं नैवेद्यनंपतो गच्छतः कपर्दिनो जटिला धीर्बतः कर्मभिर्यत्नास्तृप्तयो वसिष्ठशिष्या एतत्संज्ञा कत्विको नमसा श्रित्यंघ्रणेनाज्ञेन धिया सुत्वासंपत पसंवरन् तत्किन्देये युवां तस्यै राज्ञे सर्वं प्रायच्छतमित्यर्थः ॥

। अथ नवमी ।

दृष्ट्वाप्यन्यः संमिथेषु जिघ्रते तान्यन्यो ब्रह्मभि रक्षते सदा ।

इवामहे वां दृष्ट्वा सुवृत्तिभिर्दक्षे इंद्रावरुणा शर्म यच्छतं ॥ ९

दृष्ट्वापि । अन्यः । संमिथेषु । जिघ्रते । व्रतानि । अन्यः ।

अभि । रक्षते । सदा ।

इवामहे । वां । दृष्ट्वा । सुवृत्तिभिः । दक्षे इति ।

इंद्रावरुणा । शर्म । यच्छतं ॥ ९

हे इंद्रावरुणौ युवयोरन्य एक इन्द्रो दृष्ट्वापि यत्नान् संमिथेषु संप्राप्तेषु जिघ्रते । इति । अन्य एको वरुणः सदा सर्वदा व्रतानि कर्माप्यभि रक्षते । अभितः सर्वतो रक्षति । हे इवामहे कानानां परिंतराभिर्इंद्रावरुणौ तथापि वां युवां सुवृत्तिभिः सुपुत्रताभिः स्तुतिभिश्च नामहे । आह्वयामहे । आह्वतो च युवावयो अस्मभ्यं शर्म सुखं यच्छतं । इति ॥

उभवाश्च उभयविधाः सुदासंस्तौ राजा तत्सुदासभूतांस्तुत्याश्चैव द्विप्रकारा जना
 आनिषु संप्रामेधिर्द्रुं च वरुणं च युषां च वृते । आह्वयंते । कसर्थं । वक्षो धनस्य
 सातमे संभजनार्थं । अत्र देव्यानिषु दशभिर्दशसंख्याकै राजभिः यत्सुभूतैर्नृपैर्नि-
 वाधितं निगरां चिंसितं सुदासं त्वत्सुभिः सद्य परतमानं प्रापतं युषां प्रकर्षेणारधतं
 मेष्वाजिष्वित्यन्वयः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

दश राजानः समिता अयंज्यवः सुदासंमिद्रावरुणा न सुसुधुः ।

सत्या वृणामस्यसदासुपस्तुतिर्देवा एषामभवन्देवहृतिषु ॥ ७

दश । राजानः । संस्रताः । अयंज्यवः । सुदासं ।

इन्द्रावरुणा । न । सुसुधुः ।

सत्या । वृणां । अस्यसदां । सुपस्तुतिः । देवाः । एषां ।

अभवन् । देवाः हृतिषु ॥ ७

ये इन्द्रावरुणौ दशसंख्याका राजानः सुदासः यत्नवः समिताः संगताः परस्परं
 समवेता अवज्यवोऽयजमाना एरंभूतास्ते सुदासमेतस्यां प्रमेकमपि राजानं न युयुधुः ।
 न संप्रजह्नुः । युवाभ्यामनुष्टुप्तीतं तं प्रहृतुं न शक्नुः । तदानीमद्भसदां । अद्यग्यजे
 हविषि सोदंतीत्यद्भसद ऋत्विजः । हविर्भिर्यज्ञानां ऋणां यत्सु नेतृषाम् ऋत्विजा-
 सुपस्तुतिः स्तोत्रं सत्या सफलभूत् । अपि चैवां देवहृतिषु । देवा हृतं एष्विति
 देवहृतबो वृत्ताः । तेषु सर्वे च देवा अभवन् । युद्धदनयत्वात्प्रदुर्भवन्ति ॥

। अथाष्टमी ॥

दशराज्ञे परिव्रज्याय विभ्रतः सुदासं इन्द्रावरुणावशिञ्जतं ।

शित्यं चो यत्र नमसा कपर्दिनी धियः धीर्बंतो असंपंत

तत्सवः ॥ ८

प्र । वा । घृताची । बाहोः । दधाना । परि । जना ।

विष्णुंरूपा । जिगाति ॥ १

हे राजानो राजवानानीश्वरो मे द्रावस्थापञ्चरे हिंसारहितेऽस्मिन्यामे वा युवां
हृद्येभिर्हृदिभिर्नमोभिः स्तोत्रैश्चावहृत्यां । आपतं वामि । अपि च बाहोर्हृत्तयोर्द-
धाना धार्यमाणा विष्णुरूपा । हृद्यत इति रूपं हृदिः । विषयहृदिर्दुःखा घृताची
घृतमंत्रंती जुहुकृत्मानात्मना स्वधमेव वा युवां परिप्रजिगाति । अभिप्रगच्छति । यद्वा
विष्णुरूपा नानाविधरूपौ वानिति योज्यं ॥

अथ द्वितीया ॥

युवो राष्ट्रं ब्रह्मदिन्वति द्यौर्वी सेतुभिर्रञ्जुभिः सिनीथः ।

परि नो हेङ्गी वरुणस्य वृज्या उरुं न इंद्रं जग्यवदु लोकं ॥ २

युवोः । राष्ट्रं । वृत्तत् । इन्वति । द्यौः । वी । सेतुभिः ।

रञ्जुभिः । सिनीथः ।

परि । नः । हेङ्गिः । वरुणस्य । वृज्याः । उरुं । नः । इंद्रं ।

जग्यवत् । उरुं इति । लोकं ॥ २

हे इंद्रावरुणौ युवोर्बुधवोर्बृहन्नाइन्द्राष्ट्रं राज्यं द्यौर्दुलोकं पबिन्वति । वृज्या
सर्वान् प्रीणयति । वी युवां सेतुभिर्विधैररञ्जुभी रञ्जुरहितै रोगादिभिः सिनीथः
पापकृतो बधीथः ॥ मित्र् बंधन इति धातुः ॥ तद्योमंथे वरुणस्य पारयितुर्देवस्य
हेङ्गिः क्रोधो नोऽस्मान्परिवृज्याः । परिवृणक्तु । परित्यज्यान्वत्प्र गच्छतु । इंद्र उ
इंद्रचोरं विस्तीर्थं लोकं स्थानं जग्यवत् । करोतु ॥

। अथ तृतीया ।

कृतं नो यज्ञं विदधेयु चारुं कृतं ब्रह्माणि सूरिषु प्रगप्ता ।

उपो रविदेवजंतो न ण्तु प्र ग्यः स्याद्भीमिकृतिभिर्हिरैतं ॥ ३

ऊ॒र्तं । नः॑ । य॒ज्ञं । वि॒दधे॑षुः । चा॒रं । ऊ॒र्तं । ब्र॒ह्मा॒णि ।

सूरि॑षु । प्र॒श॒स्ता ।

उ॒पो इ॒ति । र॒यिः । दे॒व॒जू॒तः । नः॑ । ए॒तु । प्र । न ।

स्यार्त्ता॑ भः । ऊ॒तिः॒भिः । ति॒रेतं॑ ॥ ३

हे इन्द्रावरुणो नोऽस्माकं विदधेषु ष्टयेषु क्रियमाणं यज्ञं चारं योभनं फल-
कहितं कर्तं । कुर्वतं । तथा सूरिषु स्रोतस्वस्मात् विद्यमानानि ब्रह्माणि परिष्ठानि
स्रोताणि प्रशस्ता प्रशस्तान्युत्कृष्टानि फलभाञ्जि कर्तं । कुर्वतं । अपि च देवजूतो
देवाभ्यां युवाभ्यां प्रेरितो रयिर्धनं नोऽस्मात्पैतु । प्राप्नोतु । तथा स्यार्त्ताभिः स्पृष्टयो-
जाभिरुतिभो रजाभिर्नोऽस्मान् प्रतिरेतं युषां वर्धयेथा । प्रपूर्वस्तिरतिवर्धनाथः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अ॒स्मो इ॒न्द्रा॒व॒रु॒णा॒ वि॒श्व॒वा॒रं॑ र॒यिं ध॒नं॑ ध॒त्तं॑ व॒सु॑म॒न्तं॑ पु॒रु॒षं॑ ।

प्र॒ य॒ आ॒दि॒त्यो॒ अ॒नृ॒ता॒ मि॒ना॒त्य॒मि॒ता॒ सूर॑ी॒ द॒द्यते॑ व॒सू॒नि ॥ ४

अ॒स्मो इ॒ति । इ॒न्द्रा॒व॒रु॒णा । वि॒श्व॒वा॒रं॑ । र॒यिं । ध॒नं॑ ।

व॒सु॑म॒न्तं॑ । पु॒रु॒षं॑ ।

प्र । यः । आ॒दि॒त्यः । अ॒नृ॒ता॑ । मि॒ना॒ति॑ । अ॒मि॒ता॑ ।

सूर॑ः । द॒द्यते॑ व॒सू॒नि ॥ ४

हे इन्द्रावरुणावभे अस्माभ्यं रयिं धनं धत्तं । प्रयच्छतं । कीदृशं । विश्ववारं
विश्वै सुर्वैरपीयं संभजनोयं वसुमन्तं निवासयुक्तं पुरुषं बह्वर्कं पुरुभिवञ्जभिः
प्रशस्तं वा । आदित्योऽदितेः पुत्रो यो वरुणोऽन्वतान्वतानि सत्यरहितानि भूतानि
प्रमिनाति प्रमिन्नस्ति ॥ नीङ् ङिंसाद्यामिति धातुः ॥ सूरः यौर्ववान् स वरुणोऽ-
मितामितान्यपरिमितानि वसूनि धनानि दद्यते । स्रोतस्यो ददाति ॥

॥ अथ पंचमी ॥

इयमिंद्रं वरुणमष्टमे गः प्राशन्ताके तनये तूतुजाना ।

सुरवासा देववीतिं गमेम युधं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥

इं । इंद्रं । वरुणं । अष्ट । मे । गोः । प्र । आवत् ।

तोके । तनये । तूतुजाना ।

सुरवासः । देववीतिं । गमेम । युधं । पात । स्वस्तिभिः ।

सदा । नः । ५ ॥

ये मदीयेषं गोः स्तुतिरिंद्रं वरुणं चाष्ट । अन्नुतां । व्याप्नोत । तथा तूतुजानां
जथा प्रथमाया सा तोके पुत्रे तनये पीत्रे च विषये प्रावत् । प्ररक्षतस्मान् । यद्यं च
सुरवासः शोभनधनाः संतो देववीतिं देवैः कानयितव्यं यज्ञं गमेम । प्राश्याम ।
ये इंद्रावरुणादयः सर्वे देवा युधं स्वस्तिभिः कल्पयेन्तोऽस्मान् इहा सर्वदा पात ।
रक्षत ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे षष्ठो वर्गः ॥

पुनीषे कानिति पंचमं पंचदशं सूत्रं वसिष्ठस्वर्षिं त्वेदु भवैद्रावरुणं । पुनीष
इत्यनुकृतं ॥ आभिप्लविकेपञ्चोऽहृ तनीयसवने इत्यनुकृतौ प्रमास्तुरिदनावापार्थं
स्त्वितं च । युष्वा नरा पुनीषे वा । आ० ७. ८ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

पुनीषे वामरक्षसं मनीषां सोममिंद्राय वरुणाय जुह्वत् ॥

इतप्रतीकामुषधं न देवीं ता न । यामनुष्यतामभीके ॥ १ ॥

पुनीषे । वां । अरक्षसं । मनीषां । सोमं । इंद्राय ।

वरुणाय । जुह्वत् ।

इतप्रतीका । उषधं । न । देवीं । ता । नः । यामनु ।

उष्यतां । अभीके ॥ १ ॥

इन्द्रावरुणो वा युवाभ्यां युवयोरथंवरुणसं रजोरहितं राक्षसैरसंस्पृष्टं मनीषां
 स्मृतिं पुनीषे । योमवापि । किं कुर्वन् । इन्द्राय वरुणाव च सोमं पुङ्गव् इन्द्रं वरुणं
 मोदिस्य सोममग्नीं प्रक्षिपन् । कोदयो मनीषां । देवी द्योतमानाहवसं न लयसमिप
 छतप्रतीकां दीप्ताववषां । शिष्टा परीक्षतः । ता ताविन्द्रावरुणावभीक्षेऽभिगते
 युषे याचन् याननि युद्धार्थं गमने सति नोऽक्नातुदप्यतां । रजतां ॥

। अथ द्वितीया ।

स्यर्धते वा उ देवह्ये अत्र येप ध्वजेषु दिद्यवः पतंति ।

सुवं तां इन्द्रावरुणावमित्वांहतं पराचः शर्षा विष्चः ॥ २

स्यर्धते । वै । उ । इति । देवह्ये । अत्र । येषु । ध्वजेषु ।

दिद्यवः । पतंति ।

सुवं । तान् । इन्द्रावरुणौ । अमित्वान् । हतं । पराचः ।

शर्षा । विष्चः ॥ २

देवह्ये । देवा विजिगीषो योहारो ह्यन्ते युद्धार्थं परस्परमाह्वयन्ति इति देवह्यः
 संपावः । अत्राश्विन्देह्ये संपावे स्यर्धते वै शत्रवोऽश्विभिः स्यर्धते खलु । उ इति
 पूरकः । येषु संपावेषु ध्वजेषु पताकासु दिद्यवः शत्रुश्चिप्रान्यायुधानि पतन्ति तान्
 तेषु संपावेषु विद्यमानानमित्वान् यत्नं हे इन्द्रावरुणौ सुवं युवां शर्षा वरुणा
 च्छिंसकेनायुधेन पराचः पराङ्मुखां विष्चो विविधगतीश्च हतं । चिंस्तं । यथा ते
 शत्रवः पराङ्मुखा इतस्ततः पलायमानाश्च भवन्ति तथा तान्दापेषागित्यर्थः ॥

। अथ तृतीया ।

आपंचिहि स्वयंशसः सदःसु देवीरिन्द्रंवरुणं देवता धुः ।

कृशीरन्वो धारयन्ति प्रविक्ता इत्राण्यन्वो संप्रतीनिं हन्ति ॥ ३

आपः । चित् । हि । स्वयंशसः । सदःसु । देवीः । इन्द्रं ।

वरुणं । देवता । धुरिति धुः ।

कृ॒टीः । अ॒न्यः । धा॒रय॑ति । प्र॒वि॒क्ताः । वृ॒त्रा॒णि । अ॒न्य ।

अ॒प्र॒ती॒निं । च॑ति ॥ ३

आपचिद्विकारः सोमाच्च अयमसः स्त्रायत्तपथस्त्वा देवीद्यौतमाना संतः
सदःसु सदनेषु स्थानेष्विंद्रं वरुणं च देवतैते द्वे देवते धुः । धारयति । अपस्थापयति ।
सोमेनाप्याधिता च देवताः स्त्रे स्त्रे स्थानेऽवतिष्ठते । यद्वा वसतीवर्षास्त्वा आप एव
सोमाभिववहारा सदनेष्विंद्रं वरुणं च धारयति । तद्योरिंद्रावरुणयोरन्य एकः
प्रविक्ताः पृथक्कृताः पृथ्यापृथ्याविवेकेन विचित्रफलभोक्त्रोः कृटीः प्रजा असांकर्येण
धारयति । अन्य इंद्रो वृत्राणि यजुजातांन्यप्रतीन्यन्यैरप्रतिगतागि चति । चिनष्टि ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

स सु॒क्रतु॑ ऋ॒तचि॒दस्तु॑ होता य आ॒दित्य॑ श॒वंसा॒ वां नम॑स्त्वान् ।

आ॒व॒वर्त॑द॒र्वसे॒ वां वृ॒विष्म॑ानस॒दित्य॑ सु॒वि॒ताय॑ प्र॒य॒स्त्वान् ॥ ४

सः । सु॒क्रतुः॑ । ऋ॒तऽचि॒त् । अस्तु॑ । होता॑ । यः ।

आ॒दि॒त्या । श॒वंसा॒ । वां । नम॑स्त्वान् ।

आ॒व॒वर्त॑त् । अ॒र्वसे॒ । वां । वृ॒विष्म॑ान् । अ॒स॒त् । इत् । सः ।

सु॒वि॒ताय॑ । प्र॒य॒स्त्वान् ॥ ४

सुक्रतुः शोभनकर्षा शोभनप्रज्ञो वा स होता जोता ऋतचिदस्तुदकस्य यज्ञस्य
वा वेता तिचेतास्तु । अयत् । हे आदित्यादितेः पुत्राविंद्रावरुणौ ॥ आदसः
सांज्ञितिको वृषः ॥ यो नमस्त्वान् नमसा नमस्कारेण सोत्रेण वा युक्तः सन्
श्रवता वलेन युक्तौ वां युवां । परिचरतीति जेवः । स सुक्रतरित्यन्वयः । अपि च
यो वृविष्मन् वृविभिर्मुक्तः सन् अर्वसे तपंयाद्यं वां युवानाववर्तत् आवर्तयेत् स
वज्रगानः प्रयस्त्रानस्रवान् भूत्वा सुविताय सुष्ठु प्राप्नव्याव फलायसदित् । भवेदेव ॥

॥ अथ पंचमो ॥

इ॒यमि॑ंद्रं वरु॒णम॑ष्ट मे गीः प्रा॒र्व॒प्तो॒के तन॑ये तू॒तु॑ जाना ।

सु॒र॒त्ना॒सो दे॒वर्षो॑तिं ग॒मेम॑ व॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः ॥ ५

द्वयं । इन्द्रं । वरुणं । अष्ट । मे । गी । प्र । आवत् ।

तोके । तन्वे । तृत्तुजागा ।

सुराज्ञोः । देवर्षीः । तं । गमेम । व्यूयं । पात ।

स्यस्तिः । सदा । नः ॥ ५

व्याख्यातेषु । नदीनां स्मृतिरिन्द्रं पदं चान्नुतां । नवा प्रेषणाया सा पुत्रे
यौत्रे च विषयेऽज्ञानं प्ररक्षत । पदं धोभनधनाः र्तत उत्तरोत्तरं यामं पान्नुथाम ।
हे इन्द्रावरुणादयो देवा अज्ञानं स्वदा कस्याप्यै रक्षत ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे सप्तमो वरुणः ॥

धीरा त्वस्येत्तद्वचं षोडशं सूक्तं षष्ठिः । तैत्तुभं पदं देवत्वं । तथा चानुक्रांतं ।
धीराऽपि पदं इति ॥ गतो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमः ॥

धीरा त्वस्य महिना जनुषि वि यस्तस्तंभ रोदसी चिदुर्वी ।

प्र नाकं ऋष्वं तुमुदे उचंतं द्विता नक्षत्रं पप्रथञ्च भूमं ॥ १

धीरा । तु । अस्य । महिना । जनुषि । वि । यः । तस्तंभं ।

रोदसी इति । चित् । उर्वी इति ।

प्र । नाकं । ऋष्वं । तुमुदे । उचंतं । द्विता । नक्षत्रं ।

पप्रथत् । च । भूमं ॥ १

अस्य पदं षष्ठं जनुषि जन्मानि महिना महिना तु चिद्रं धीरा धीरापि धैर्यवन्ति
अवन्ति । वा पदं उर्वी विश्वोर्वी रोदसी चित् । द्यावापृथिव्यापि पितृस्तंभ विविधं
काव्ये काकीये स्थाने स्थिते अकरोत् । यच्च उचंतं नक्षत्रं नाकमादित्यं नक्षत्रं च
ऋष्वं दर्शनीयं द्विता इन्द्रं प्रमुमुदे प्रेरयति च । अहनि सूर्यं दर्शनीयं प्रेरयति
रात्रौ नक्षत्रं तथेति द्विप्रकारः । भूम भूमि च यः पप्रथत् अप्रथयत् विश्वारितपान्नु
तस्याश्च पदं षष्ठेऽन्वयः ॥

। अथ द्वितीया ।

उ॒त स्व॒या तन्वा॑ऽ सं॒ वदे॑ तत्क॒दा न्वः॑ । तर्ष॒ण्ये सु॒वा॒नि ।
 किं॑ मे॒ इ॒ध्यं॑ म॒हृ॒णानो॑ ज॒पे॒त क॒दा च॑ डी॒कं सु॒मना॑ अ॒भि ख्यं॑ ॥२॥
 उ॒त । स्व॒या । तन्वा॑ । सं॒ । वदे॑ । तत् । क॒दा । सु॒ । अ॒नः॑ ।
 वरु॑ण्ये । सु॒वा॒नि ।
 किं॑ । मे॒ । इ॒ध्यं॑ । म॒हृ॒णानः॑ । ज॒पे॒त । क॒दा । च॒ डी॒कं ।
 सु॒मनाः॑ । अ॒भि । ख्यं॑ ॥ २

वरुणं धीमं दिव्यवृषणा अचिरमवा चिरकंवति । उतेति विचिकित्सायां ।
 उत किं स्वया तन्वा स्त्रीयेनास्त्रीयेन शरीरेण संबदे । सङ्घटनं करोति आहो अस्तु
 तत्तेन वरुणेन सङ्घटनं संबदे । कदा तु कदा क्वसु वरुणे देवेऽतर्षुणानि । अंतर्भूतो
 भवानि । वरुणस्य चित्ते संलम्बो भवानोत्पथः । अपि च मे नदीयं इध्यं स्त्रीकं
 इपिर्वाहृणानोऽक्रुथ्यम् वरुणः किं कोन हेतुना जपेत् । सेवेत् । सुमनाः यो धमनमस्तः
 सच सं कदा कश्चिद्काले नदीकं सुसधितारं वरुणमभिख्यं । अभिवश्येवं ॥

। अथ तृतीया ।

पृ॒च्छे तदे॒नो वरु॑ण॒ दि॒दृ॒क्षू॒षो॑ ए॒मि चि॒कित॒षो॑ प॒पृ॒च्छ ।
 स॒मा॒न॒मि॒न्धे॑ क॒वय॑श्चि॒दाहृ॒रयं॑ च॒ तुभ्यं॑ वरु॒ण्यो हृ॒षी॒ते ॥ ३॥
 पृ॒च्छे । तत् । ए॒मः॑ । वरु॑ण । दि॒दृ॒क्ष । उ॒पो इ॒ति॑ । ए॒मि ।
 चि॒कित॒षः॑ । वि॒पृ॒च्छ ।
 स॒मा॒नं॑ । इ॒त् । मे॒ । क॒वयः॑ । चि॒त् । आ॒हृः॑ । अ॒यं॑ । ह ।
 तुभ्यं॑ । वरु॑णः । हृ॒षी॒ते ॥ ३

हे वरुण तदेनः पापं पृच्छे । त्वां पृच्छामि । दिदृक्षु ॥ आंसः सुलोपः ॥
 इदृक्षिच्छवहं । येन पापेन हेतुना त्वदीयैः पापैर्बहोऽस्मि । पृष्टः सन् तस्यापं

कथय । अहं विष्टम् विनिधं प्रहं विकित्तपो विदुषो जनातुपो एष्टि । उपागां । ते
कथयन्ति क्रान्तदर्शिनो जनाश्च मे मह्यं समानमिदं समानमेवैकहृदपमेवाहः ।
अकथयन् । वदाऽऽकदाह । हे सोमस्तुष्टमयं दायमेव वदथो हृषीते क्रुष्यतीति ।
अतः क्रोधं परित्यज्याः सग्रायेभ्यो नोचय ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

किमागं आस वरुण ज्येष्ठं यत्स्तोतारं जिघांससि सखायंः ।

प्र तन्मे वोचो दूडभ स्वघावोऽब त्वानेना नमसा तुर इयां ॥ ४

किं । आगं । आस । वरुण । ज्येष्ठं । यत् । स्तोतारं ।

जिघांससि । सखायं ।

प्र । तत् । मे । वोचः । दुःऽदभ । स्वघावः । अब । त्वा ।

अनेनाः । नमसा । तुरः । इयां ॥ ४

हे २६ । ज्येष्ठमधिकं किमागं आस । कोऽपराधो मया कृतो बभूव । यद्येवागसा
सखायं नित्यभूतं संतं स्तोतारं जिघांससि इतन्मिच्छसि । हे दूडभ दुर्दभ अन्यैवाहित-
नयक्य स्वधावसोऽजिघांसु हे वरुण तदागो मे मह्यं प्रवोचः । प्रब्रूहि । एवं सति
तस्य प्रावचिन्तं कत्वानेना अपापः सन्नहं तुरस्वरनाथः शीघ्रो नमसा नमस्कारेण
हृषिता वा त्वापवेदां । समगच्छेत् ॥

॥ अथ पंचमी ।

अबं दुग्धानि पित्रां सृजा नोऽव या वयं चक्षमा तनूभिः ।

अवं राजग्पशुदपं न ता तायुं सृजा वसं न हान्नो वसिष्ठं ॥ ५

अबं । दुग्धानि । पित्रां । सृज । नः । अबं । या । वयं ।

चक्षमा । तनूभिः ।

अवं । राजन् । पशुदपं । न । तायुं । सृज । वसं । न ।

हान्नः । वसिष्ठं ॥ ५

हे वरुण पित्र्या पिहृतः प्राप्नानि नोऽस्मदीयानि द्रुग्धानि द्रोहान् बंधनहेतु-
भूतानवस्तुज । विष्टं च । अस्मत्तो विस्ते मय । पयं च या यानि द्रोहजातानि तनूभिः
धरोरैश्चक्रम क्रमबन्धः अस्मानि चावस्तुज । हे राजन् राजमान वरुण पशुहर्षं न
तायं स्तेन्यप्रायश्चित्तं कृत्वापसाने घासादिभिः पशूनां तर्पयितारं स्तेनमिव दान्तो
रज्जोर्बन्धं न वस्तुमिव च प्रसिष्टं मां बंधकात्यापादवस्तुज । विष्टं च ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

न स स्वो दत्तो वरुण भ्रतिः सा सुरा मन्यर्विभीदको

अचिन्तिः ।

अस्ति ज्यायान्कनोयस उपारे स्वप्नश्चनेदृष्टं स्यत प्रयोता ॥ ६

न । स । स्वः । दत्तः । वरुण । भ्रतिः । सा । सुरा ।

मन्युः । विभीदकोः । अचिन्तिः ।

अस्ति । ज्यायान् । कनोयसः । उपः । उपरे । स्वप्नः । चन ।

इत । अदृष्टं च । प्रयोता ॥ ६

हे वरुण स स्वो दत्तः पुरुषस्य स्वभूतं तद्रूपं पापप्रदत्तो कारणं न भवति । किंत्सिं
भ्रतिः स्थिरोत्पत्तिमगथ एव निर्भिता दैनसतिः कारणं ॥ प्र गतिस्थैर्ध्वोगिति
घातः ॥ सा च भ्रुतिर्बद्धभाषरूपा सुरा प्रसादकारिणी मन्युः क्रोधश्च युवादिप्रियधः
सन् अनर्हहेतुः । विभीदको द्युतः । चनेदृष्टः । स च दृष्टेः पुरुषं प्रेरयन्नर्थहेतु-
र्भवति । अचिन्तिरज्ञानवधिककारणं । अत इदं धी दैवत्कृद्भिरेव पुरुषस्य पाप-
प्रदत्तो कारणं । अयि च कनोयसोऽत्यश्च हीनस्य पुरुषस्य पापप्रदत्तादुपार उपागते
समीपे निर्यहत्वेन स्थितो ज्यायानमिव ईश्वरोऽस्ति । स एव तं पापे प्रवर्तयति ।
तथा चास्नातं । एष ह्येवासाधु क्रमं कारयति तं यद्यधो निनीवत इति । एवं च सति
स्वप्नश्च स्वप्नोऽप्यदृष्टस्य पापस्य प्रयोता प्रकथेय विस्मयिना यमनि । इदिति पूरकः ।
स्वप्ने कृतैरपि कर्मभिर्ब्रह्मनि पापानि जायन्ते । किञ्च वक्तव्यं जायति कृतैः कर्मभिः
पापान्युत्पद्यन्त इति । अतो भवापराधो, दैवागत इति हे वरुण त्वया चान्य इति
भाषः ॥

। अथ सप्तमी ।

अरं दासो न मीड्ङ्घ्वे कराप्यर्च देवाय भूर्णयेऽनागाः ।

अचेतवदचितो देवो अचीं गृक्षं राये कवितरो जुनाति ॥ ७

अरं । दासः । न । मीड्ङ्घ्वे । कराणि । अर्चं । देवाय ।

भूर्णये । अनागाः ।

अचेतयत् । अचितः । देवः । अचीः । गृक्षं । राये ।

कवितरोः । जुनाति ॥ ७

मीड्ङ्घ्वे वेङ्गे कामानां वभिन्ने भूर्णये जगतो भर्त्से देवाय दानादिगुणयुक्ताय
बह्वाधानागास्तत्रसादादपापः सलङ्घमरमलं पधीं कराणि । परिचरणं कर-
नाणि । दासो न । यथा भृत्यः खादिने सम्बक् परिचरति तद्वत् । अर्चं खासी स च
देवोऽचितोऽजानतोऽजानचेतवत् । चेतवत् । प्रज्ञापयत् । गृक्षं स्त्रीतां च कवितरः
प्राप्तरो देवो राये धनाय धनप्राप्त्यर्थं जुनाति जुनात् । प्रेरवत् ॥

एकादशिनो वाहणे पथावविति पुरोडासस्तुतवाक्या । अत्रितं च । अयं सु
तभ्यं वदथ खाद्याय एवा वंदक वदथं वृहंतं । आ० १, ७ । इति ॥

॥ सैषावाष्टमी ॥

अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावो वृदि स्तोम उपंश्रितचिदस्तु ।

यं नः क्षीमे शमु योगे नो अस्तु ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ८

अयं । सु । तुभ्यं । वरुण । स्वधाऽवः । वृदि । स्तोमः ।

उपंश्रितः । चिन् । अस्तु ।

यं । नः । क्षीमे । शं । अं इति । योगे । नः । अस्तु ।

ययं । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ८

हे ऋषयोऽस्यमन्वन्वत् स्रग्ं त्वदधं त्रिवनाषोऽयमेतत्सुक्तात्मकं ज्ञानः ज्ञानं
 हृदि त्वदीये हृदये स सुहृत्पञ्चित उपगतः समन्तोऽस्तु । चिदिति पूरकः । अप्राप्तस्य
 प्रापणं योगः प्राप्तस्य रक्षणं ज्ञेयः । नोऽस्यदीये ज्ञेये रक्षणे ब्रह्मपदवाचां घन-
 नमस्तु । योगे च नोऽस्यदीये प्रापणे ब्रह्म घननमेवास्तुपदवाचां । हे ऋषयोऽस्यो देवो
 नोऽज्ञान् सर्वदा स्रग्ंभिरविनाशैः पात । रक्षत ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठेऽष्टको वर्गः ॥

रदत्यथ इति सप्रथं सप्रदयं स्रग्ं वसिष्ठस्यार्थं ज्यैष्ठुं वाचयं । बहुज्ञातं च ।
 रदत्यमिति ॥ गतो विनीयोगः ॥

। तत्र प्रथमा ।

रदत्यथो वरुणः सूर्याय प्राणोसि समुद्रियां नदीनां ।

सर्गो न सृष्टो अर्षतीऋतायन् चकार महीरवनीरचभ्यः ॥ १

रदत् । पथः । वरुणः । सूर्याय । प्र । अर्षोसि । समुद्रियां ।

नदीनां ।

सर्गः । न । सृष्टः । अर्षतीः । ऋतायन् । चकार । महीः ।

अवनीः । अर्चभ्यः ॥ १

अथ वरुणो देवः सूर्याय सर्वं स्रग्ं प्रेरकायादित्याय पथो ज्ञानानंतरिचप्रदेया-
 ग्गरदत् । प्रावच्छत् । स्रग्ंभिरा स्रग्ं स्रग्ं स्रग्ं भवानि । ब्रह्मा सुभद्रं त्र्यम्बादाप इति
 स्रग्ंभन्तरिचं । तत्र भवान्यर्षोऽस्तुत्तानि नदीनां प्रावच्छत् । सर्गो न । स्रग्ंभ्यते
 सुभद्रं स्रग्ं स्रग्ंभ्यते इति सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते
 स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः ।
 स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः ।
 स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः । स्रग्ंभ्यते सर्गोऽर्थः ।

। अथ द्वितीया ॥

आत्मा ते वातो रज आ नवीनोत्पशुर्न भूर्णियवसे ससवान् ।
 अंतर्मही वृहती रोदसीमि विश्वा ते धामं वरुण प्रियाणि र
 आत्मा । ते । वातः । रजः । आ । नवीनोत् । पशुः । न ।
 भूर्णिः । यवसे । ससवान् ।

अंतः ॥ मही इति । वृहती इति । रोदसी इति । इमे इति ।
 विश्वा ॥ ते । धामं । वरुण । प्रियाणि ॥ २

हे वरुण ते तदीयस्वधांतरित्वं प्रथं आषो पशुः पातुरात्मा सशंस्य प्राणिजातस्य
 प्राणरूपेण धारयिता । स च रज उदकमा नवीनोत् । सशंतात् प्रेरयति । पातेन हि
 वृष्टिजायते । भूर्णियवसे भर्ता स वायुर्नयसे वासे प्रलिप्ते सति यद्यः पशुरक्षवान्
 भवति तद्दत्तसवान् । ससन्निव्यवनाम । गहान् भवति । इति लक्षणमस्यपि तस्मै
 प्रयच्छंतीत्यर्थः । यद्वा सन्तेः कसो रूपं । ततः ससवान् संशक्तवान्वातो वासो सति
 पशुर्नया भारवाही भवति तद्वृजगतो नवी । हे वरुण मही महत्यो वृहती
 परिवृष्टे इमे रोदसी द्यावापृथिव्यावन्तमन्थे । द्यावापृथिव्योर्नध्य इत्यर्थः । ते तव
 विश्वा सर्वाणि धाम धामानि स्थानानि तेजांसि वा प्रियाणि सर्वेषां प्रीतिकराणि
 भवति ॥

। अथ तृतीया ॥

परि सशो वरुण स्य स्रष्टिष्टा उमे पश्यंति रोदसी सुमेके ।

ऋतावानः कवयो यज्ञधीराः प्रचेतसो य इषयंत मन्त्र ॥ ३

परि । सशः । वरुणस्य । स्रष्टिष्टाः । उमे इति । पश्यंति ।

रोदसी इति सुमेके इति सुमेके ।

ऋतावानः । कवयः । यज्ञधीराः । प्रचेतसः । ये ।

इषयंत । मन्त्र ॥ ३

अर्थंति स्मृयंतीति स्मयचराः । वरुणस्य देवस्य स्मयचराः आदिष्टा । अदित्येतत् प्रथम्यार्थे सङ्घाटं च वर्तते । प्रथमगतयः । यद्वा सङ्घ प्रेषिताः सतः सुमेके योभन-
मेङ्गेने सुरूपे नीभे रोदसी द्यावापृथिव्यौ परि पश्यंति । परित ईक्षते । सभयोर्लोक-
योर्वर्तमानाग्न्यय्यापुण्यकारिणो जनागपश्यंतीत्यर्थः । यथादेशं तस्य तद्गोत्या ऋतावानः
कर्मवतो यज्ञधीरा यज्ञेभु कृतवृद्धयः प्रचेतसः प्राज्ञाः कवयः ज्ञातदर्शिनो वे जना
मन्त्र मन्त्रानि स्तोत्राणीषयंत ममयंति वरुणं प्रापयंति तानपि परिपश्यंतीत्यर्थः ।
अतोऽस्मानपि स्तोत्रं ज्ञात्वा पापाभ्रुचंतिव्युपिराण्यास्ते ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

उवाचंमि वरुणो मेधिराय त्रिः सप्त नामाध्यां विभर्ति ।

विद्वान्पदस्य गुह्या न वोचद्युगाय विप्र उपाय शिक्तन् ॥ ४

उवाचं ॥ मे । वरुणः । मेधिराय । त्रिः । सप्त । नाम ।

अध्यां । विभर्ति ।

विद्वान् । पदस्यं । गुह्यां । न । वोचत् । युगायं । विभुः ।

उपाय । शिक्तन् ॥ ४

मेधिराय मेधाधिने मे मह्यं वरुण उवाच । उक्तवान् । किमुक्तवान् तदाह । त्रिः
सप्तैकविंशतिसंख्य कानि नामान्यध्यां गौर्विभर्ति । धारयतीति । वागत्र गौरुच्यते ।
सा चोरसि कंठे शिरसि च वचनानि गायत्यादीनि सप्त खंडसां नामानि विभर्ति ।
यद्वा वेदात्मिका वागेकविंशतिसंख्यानां यजानां नामानि विभर्ति धारयति । अपर
आक्ष । गोः पृथिवी । तस्याय गोन्दी ऊचेति पठितान्येकविंशति नामानि ।
अपि च विद्वान् जानन् विप्रो मेधाधी स वरुणो युगाय युक्तायोपरायोप सधीपे
रमनायायातेवासिने मह्यं शिक्तन् अपदिद्यन् पदस्योक्तृष्टस्य स्थानस्य ब्रह्मकेक-
लक्षणस्य संबन्धीनि गुह्या गुह्यानि रश्म्यान्पु पदेणे गम्यानि । नमद्व्यर्थे । इमानि
च वोचत् । उक्तवान् । अतोऽहं वरुणस्य विष्योऽसि । तस्मात्स वरुणोऽस्मान्
धांपास्त्रोचथत्वर्थः ॥

। अथ पंचमी ।

ति॒स्रो द्या॒वो नि॒हिता अ॒न्तर॑स्मि॒न्तस्त्रो भू॒मीर॒पराः

षड्वि॑धानाः ।

ऋ॒क्षो रा॒जा व॒रुण॑श्च॒क्र ए॒तं दि॒वि प्रे॒खं चि॒रव्य॑थं शु॒भे कं । ५

ति॒स्रः । द्या॒वः । नि॒हि॒ताः । अ॒न्तः । अ॒स्मि॒न् । ति॒स्रः ।

भू॒मीः । अ॒प॒राः । षट्-वि॑धानाः ।

ऋ॒क्षः । रा॒जा । व॒रु॒णः । च॒क्रे । ए॒तं । दि॒वि । प्रे॒खं ।

चि॒रव्य॑थं । शु॒भे । कं । ५

तिस्त्रिस्त्रिप्रकारा उत्तममध्यमाधमभावेन त्रिविधा द्यावो द्यल्लोका अस्मिन्मध्ये इ-
तर्षथे निहिताः । तिस्रः पूर्ववत्त्रिविधा भूमीभूस्वथ षड्विधानाः । विधानं विधा ।
वसंताद्युत्तमेदेन षड्विधाः प्रकारा वासु तादृश्यः । उपरा अस्मिन्नेव वरुण उपरा
अंतर्भूताः । लोकानां तित्तं च त्रयो वा इमे त्रिततो लोका इत्यादिना ब्राह्मणेनाप-
मस्यते । तिस्रो भूमीधीरवन् । ऋ० २, २७, ८ । इति निगमश्च भवति । इषो
लोकानादहं वरुणस्त्रिततोत्तमः । अपि च ऋतः सुखो राजेश्वरः स वरुणो दिव्यं-
रिषे चिरव्यथं चिरव्यथं सुखंमवं चितरमणीयं वा प्रेखं दोषान्त् दिग्दक्ष-
संख्यंनमेतं सुखं शुभे कं दीप्यं चक्रे । कतवान् । दिवि सुखं वदघात्सोममदौ ।
ऋ० ५, ८४, २ । इति चि श्रूयते ॥

वारुणे प्रयागव सिंधुर्नति यथावा अनुवाक्या । सुखितं च । अत्र सिंधुं
वरुणो द्यौरिव स्यादथं सु तथ्यं वरुण संपावा । आ० ३, ७ । इति ॥

। षा षष्ठी ।

अथ सिंधुं वरु॑णो द्यौः॒रेव स्याद्द॒सो न श्चे॒तो अ॒गस्तु॑र्वि॒द्यान् ।

गंभी॑र॒थं सो॒ रज॑सी वि॒मानः॒ सुपा॑र॒क्षत्र॒ सतो॑ अस्य

राजा ॥ ६

अथ । सिंधु' । वरुणः । द्यौः । इव । स्यात् । द्रुसः । न ।

श्वेतः । अगः । तृषिकान् ।

गंभीरः शंसः । रजसः । विमानः । सुपारः चक्रः । सतः ।

अस्य । राजा । ६

द्यौरिव अथ इव दीप्तो वरुणः सिंधुं सहद्रुमवस्त्रात् । वेत्तावापनस्थापयति । यथा वेत्तां नातिक्रायति तथा करोतीत्यर्थः । कीदृशो वरुणः । द्रुसो न द्रुवणशील उदसिंदुरिव श्वेतः शुश्र्वण्यो अगः । सुप्रोपममेतत् । गौरव्यग इव तृषिकान् पशुपान् प्रहृषो वा गंभीरशंसः । गंभीरो पशुपान् शंसः श्लोत्रं यस्य स तथोक्तः । रजस उदकस्य विमानो निर्माता । सुपारचक्रः सुष्ठु दुःखात्कारणं चक्रं वरुणं वर्णं वा यस्य तादृशो वरुणः सतो विद्यमानस्यास्य जगतो राजेश्वरो भवति ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

यो अङ्घ्र्याति चक्रवे चिदागो वयं स्वाम वरुण्ये अनागाः ।

अनु व्रतान्यदितेऋषंतो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७

यः । अङ्घ्र्याति । चक्रवे ॥ चित् । आगः । वयं । स्वाम ।

वरुण्ये । अनागाः ।

अनु । व्रतानि । अदितेः । ऋषंतः । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७

आगोऽपरार्धं चक्रु वे चित्कृतवर्तेऽपि शीत्रे यो वरुणो अङ्घ्र्याति उपहरां करोति तस्मिन्वरुणेऽनागा अनागसोऽनपराधाः संतो वयं स्वाम । वर्तमाना भवेत् । किं कुर्वंतः । अदितेरदीनस्य वरुणस्य संबंधीनि व्रतानि कर्तव्यस्य आहुपूर्व्येण ऋषंतः समधंसंतः । हे वरुणादयो देवा यू वमस्मान् सर्वदा कस्यायैः पातयतः ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे नवमो वर्गः ॥

अधापुनास्व वरुणस्य संदधं संदर्शनं तु विप्रं जगत्यान् गमयान् वृषभेरीषं
ज्वालासंघं मंसि । स्वानि । तं वरुणं यदुच्यते शेषः । यद्यदा वरुणः सः सुखकर-
वज्राक्षरान्यभिववाधं पावाग्येवस्मितं । अभिपुनमित्यर्थः । ईदृशमंधः सोमलक्ष्य-
वस्यमधिपा अधिकं पाता भवेत् । कांदसः वज्राभावः । उ इति पूरकः ॥ तदानीं
मा मां वपुः शरीरं स्वकीयं । वपुरिति रूपनाम । प्रथमं रूपं वा दृश्ये दर्शनार्थं-
मभिनिनीवात् । अभिप्रापयेत् ॥

॥ अथ तृतीया ॥

जा यद्गुहाव वरुणस्य नाभं प्र यत्समुद्रमीरयाव मध्यं

अधि यद्पां स्र भिस्वराव प्र प्रेक्ष ईश्वयावचै शुभे कां ॥ ३

मा । यत् । रुहाव । वरुणः । च । नाभं । प्र । यत् । !

समुद्रं । ईरयाव । मध्यं ।

अधि । यत् । अपां । स्र भिः । चराव । प्र । प्र ईश्वे ।

ईश्वयावचै । शुभे । कां ॥ ३

यद्यदा वरुणे प्रसधे सत्यं वरुणसोमो नाभं द्रुमस्यो तरणसाधनभूताम रुहाव
उभावाकूटो वसूनिव । तां च नाभं यद्यदा समुद्रं मध्यं समुद्रस्य मध्यं प्रति प्रेरयाव
प्रकर्षणं गमयाव । यद्यदा चापासदकानामधि उपरि स्रुभिर्गन्तोभिरन्याभिरपि
नोभिसराव वतावचै तदानीं शुभे घोषार्थं प्रेक्षे नोरूपाया दःसायामेव प्रेक्षयावचै ।
निस्त्रोच्चनैररं गैरितसेतच प्रविचलंती [संक्रोडावचै । कप्रिति पूरकः । बहा
क्रियाविशेषणं । कं सुखं यथा भवति तच्छेत्स्ये ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

वसिष्ठं च वरुणो नाव्याधाह्विं चकार स्वपा महीभिः ।

स्तोतारं विप्रंः सुदिनत्वे अज्ञां यानु द्यासंस्तननन्यादुपासः ॥ ४

वसिष्ठं । च । वरुणः । नावि । आ । अधात् । ऋषिः ।

अकार । सुः । अपाः । । मङ्गः । भिः ।

स्योत्तारं । विप्रः । सुदिनत्वे । अङ्गां । यात् । सु ।

द्यावः । ततनन् । यात् । उषसः ॥ ४

एवं वसिष्ठेनात्मनोऽपि वरुण्येन कृतं तद्वर्धयति । वसिष्ठं च वसिष्ठं खलु वरुणो
नावि अकीयायाभावात् । आरोहयत् । तथा तदृषिणोभी रक्षयैः स्वपां स्वपसं
शोभनकर्मण्यं अकार । वरुणः कृतवान् । अपि च विप्रो मेधावी वरुणेऽङ्गां दिवसात्तां
अथ सुदिनत्वे उत्पलत्वेन शोभनदिनत्वं तत्र स्योत्तारवस्थापयदिति शेषः । किं
कर्मन् । यात् सातो गच्छतो द्यावो दिवसान् यातीरुवास असोपलक्षिता रात्रीश्च
तु विप्रं ततनन् अर्थात्मना विस्तारयन् ॥

। अथ पंचमी ॥

काः । त्यानि नौ सख्या बभूवुः सचावहे यदृष्टकं पुरा चित् ।

दृष्टं मानं वरुण सधावः सहस्रद्वारं जगमा दृष्टं ते ॥ ५

काः । त्यानि । नौ । सख्या । बभूवुः । सचावहे इति ।

यत् । अष्टकं । पुरा । चित् ।

दृष्टं । मानं । वरुण । सधावः । सहस्रद्वारं ।

जगम । दृष्टं । ते ॥ ५

हे वरुण त्वानि तानि दुरात्मनानि नावयथोः सख्या सख्यानि सखितानि क्व कुत्र
बभूवुः । दुरा पूर्वस्मिन् काशेऽऽकर्मिण्यमात्मंतिकं बभूवुवन्ति तस्यचावहे । चावः
सेवावहे । चिदिति पूर्वकः । अपि च हे आधावोऽस्यवरुण ते तदीयं दृष्टं जगम ।
गच्छानि ॥ कोडयं विदुः ॥ कोडयं दृष्टं । दृष्टं महान्तं मानं । मान्यस्मिन् सर्वाधि
भूतानीति मानं । सर्वस्य भूतजातस्य परिच्छेदकमित्यर्थः । सहस्रद्वारं बहुद्वारं ॥

। अथ षष्ठी ।

॥ अथापिर्निर्त्यो वरुण प्रियः सन्त्वामागींसि कृणवन्तस्वामी ते ।

मा त एनस्वंतो यच्चिन्भुजेम यंघि आ विप्रः स्तुवते वरु'यं ॥ ६

वः । आपिः । नित्यः । वरुण । प्रियः । सन् । त्वां ।

आगींसि । कृणवन्तु । स्वामी । ते ।

मा । ते । एनस्वंत । यच्चिन् । भुजेम । यंघि । आ । विप्रः ॥

स्तुवते । वरु'यं ॥ ६

हे वरुण यो वसिष्ठो नित्य भुव आपिर्विभुः । औरसः पुत्र इत्यर्थः । वः पूर्वं प्रियः सन् त्वां प्रत्यागांश्च पराधान् कृणवन् अकोरीत् स इदानीं ते तव सखा समानख्यानः प्रियोऽस्तु । हे अचिन्वजनोय वरुण ते तव अभूता वयमेनस्वंत एनसा पापेन युक्ताः संतो वा सजेन । वा सज्जमहि । त्वत्प्रसादात्पारहिता एव संतो भोगान् भुनक्तामहे । विप्रो मेधावी त्वं च स्तुवते स्तोत्रं कुर्वते वसिष्ठाय तद्व्ययमनिष्टनिवारकं वरुणोयं वा वरुणं यंघि । प्रयच्छ । अति पूरकः ॥

अत्र ऋषिभ्रानं । भ्रुवास्तु त्वास्तु क्षितिषु जगन् वंथात्प्रसृज्यते । तिष्ठन्नालो जपेदेतां पिचावसं न गच्छति । अन्वे० २, २६ । इति ॥

॥ सैषा सप्तमी ॥

भ्रुवास्तु त्वास्तु क्षितिषु क्षियंतो व्य'सत्पायं वरु'णो सुमोचत् ।

अवी वन्वाना अदितेरुपस्थाद्युयं पांत स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७

भ्रुवास्तु । त्वा । आस्तु । क्षितिषु । क्षियंतः । वि । असत् ।

पायं । वरु'णः । सुमोचत् ।

* अवीः । वन्वानाः । अदितेः । उपस्थात् । युयं । पांत ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः । ७

भिः वासुनत्यास्ता । उच्यमानाः सृष्टिस्तु भूमिस्तु चिद्यंतो निवसंतो वर्यं हे वरुण
 त्वा त्वां स्तुम इति शेषः । स च वरुणोऽसादत्तः पाशं बंधकं पापं विलुपोऽसौ ।
 भोचयेत् । तथादिनेरसंज्ञनीयायाः प्रथिव्या उपस्थादुपस्थानादपो रक्षणं वरुणेन दत्तं
 बन्तानाः संभजमाना वर्यं स्थान । अन्यद्गतं ॥

॥ इति पंचमस्योपखे दशमो वर्गः ॥

भो तु वरुणेति पंचममेकविंशं सूक्तं वारुणं । अंत्या जगतीः शिष्टाश्चतस्रो
 षावत्यः । तथा चातुक्रांतं । भो तु पंच गायत्रं जगत्संतमिति ॥ गतो विनिद्योगः ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

भो वरुण सुमयं गृहं राजन्नहं गमं ।

खड़ा सुचत्र खडयं ॥ १

भो इति । सु । वरुण । सुत्समयं । गृहं । राजन् ।

अहं । गमं ।

खड़ । सुचत्र । खडयं ॥ १

हे राजसीश्वर वरुण त्वदीयं सुमयं खडादिभिर्निर्मितं गृहं सो मा उच्येवाहं
 गमं । गतोऽस्मि । अपि तु सुयोधनं सुवर्णसयमेव त्वदीयं गृहं प्राप्नुवानिा स चं
 वां खड़ । सुखव । हे सुखत्र योऽभनपन वरुण खडय । उपदद्यां च कुर्व ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अहेमिं प्रस्फुरन्निव हतिर्न धातो अद्रिवः ।

खड़ा सुचत्र खडयं ॥ २

अत् । एमिं । प्रस्फुरन्निव । हतिः । न । धातः । अद्रिवः ।

खड़ । सुचत्र । खडयं ॥ २

हे अद्रि व आयुधवन्वस्य यद्यदा प्रस्फुरसि वः श्रेष्ठेन प्रविचससि व त्वङ्गवाहेपनाम्ने
 इति नं इति त्रिव ध्यातो वायुना पूर्यः सन् त्ववां अङ्गोऽङ्गमेति गच्छामि तदानो ऋषे ।
 सुखय । हे सुखत सुधन भृङ्गय । उपदवां कुरु ॥

॥ अथ तृतीया ॥

क्रत्वः समह दीनतां प्रतीपं जंगमा शुचे ।

ऋडा सुक्षत्र ऋडयं ॥ १

क्रत्वः । समह । दीनतां । प्रतिपं । जंगमा शुचे ।

ऋड । सुक्षत्र । ऋडयं ॥ १

हे समह सधन शुचे स्वभावतो निर्मल वरुण दीनता दीनतवायक्रतवा क्रत्वः
 कर्मणः कर्तव्यत्वेन विहितस्य श्रोतव्यातो दिलक्ष्यस्य प्रतीपं प्रतिकूलमनवृष्टानं जंगम १
 प्राप्नवानसि । अत एव त्ववा वरुः । तोडयं मां ऋषे । सुखय । अन्यद्गतं ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अपां मध्यं तस्थिवांसं तृणां विदज्जरितारं ।

ऋडा सुक्षत्र ऋडयं ॥ ४

अपां । मध्यं । तस्थिवांसं । तृणां । विदत् । जरितारं ।

ऋड । सुक्षत्र । ऋडयं ॥ ४

अपां ससृष्टाणासृष्टकानां मध्ये तस्थिवांसं स्थिरवन्तमपि जरितारं तत्र सोतारं
 यां तृणां पिपासा विदत् । आप्नवती । लक्ष्णेऽच्छठस्य सासृष्टमस्य पामानं त्वात् ।
 अतस्तादृशं मां ऋषे । सुखय । अन्यद्गतं ॥

हेमसुपां इतिः पु वाचयस्य इतिमो बलिं चेदिति वाक्या । अतिवत् । बलिं
 चेदं वरु व देव्ये जत उप ते सोवागपयुपा इत्यनरमिति हे । आ० ४, ११, इति ॥

॥ सैषात् पंचमी ॥

यत्किं चेदं वक्ष्य देव्ये जनेऽभिद्रोहं मनुष्याश्चरामसि ।

अचिंती यत्तव चर्मं बुवोपिम मा नस्तन्मादेनसो देव

रीरिषः ॥ ५

यत् । किं । च । इदं । वक्ष्य । देव्ये । जने । अभिद्रोहं ।

मनुष्याः । चरामसि ।

अचिंती । यत् । तव । चर्मं । बुवोपिम । मा । नः ।

तस्मात् । एमनः । देव । रीरिषः ॥ ५

हे वक्ष्य देव्ये देवसूक्त्युपे जने वरिदं किंनमाभिद्रोहमपकारत्वात् मनुष्या
वर्षं चरामसि चरामः निवर्तमानः । तथाचिंती अचिन्त्याज्ञानेन तव त्वदीयं यत्तव
धारकं चर्मं बुवोपिम वचं पिबोहितवतः हे देव यस्मादेनसः पापात्तोष्णात्मा
रीरिषः । भाङ्गिणीः ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे एकादशो वसः ॥

॥ इति सप्तमे ऋषे पंचमोऽनुवाचः ॥

षष्ठेऽनुवाके पंचमस्य सूक्तानि । तत्र प्र वीरयेति सप्तमं प्रथमं सूक्तं वसिष्ठस्यार्थे
श्रेष्ठुभं वाचव्यं । वासु पंचस्थाऽऽसु द्विषणमसि ता रेंद्रपायव्यः । तथा वासु-
क्तांतं । प्र वीरया सः वाचव्यं ह्यैद्राच वा द्विषदुक्ता इति ॥ तृतीये वंदीने प्रचगवले
प्र वीरयेति वाचव्यसृषः । सूक्तिं च । प्र वीरया शुचयो दद्विरे वां ते सत्वेन मनसा
दीशानाः । आ० ८. ११. इति ॥

। तत्र प्रथमः ॥

प्र वीरया शुचयो दद्विरे वामध्वसुं भिर्मधूमंतः सुतामः ।

वचं वायो निहुतीं याज्ञच्छा पिवां सुत एऽधंसो महान् ॥

प्र । वीरःवा । शुचं च । इन्द्रि । वा । अथर्वुऽभिः ।

मधुऽमंतं । सुतासः ।

वचं । वायो इति । निऽसुतः । याचि । अथर्वं पिव ।

सुतस्यं । अंधसः । मदीय ॥ १

हे वायो वीरवा वीराय विधिषवीरवित्ने ॥ सुपां सुसुगिपि चतुष्टयी वाजादेशः ॥ वां ते ॥ अथर्वेन इत्यथर्वं ॥ तभ्यं शुचयः शुचा मधुमंतो माधुर्वीपिताः सुतासोऽभि-
सुताः सोमा ऐतरेविभिर्नयनेऽहनि प्रचगेऽध्वर्युभिरध्वरस्य नेहभिक्षं त्विग्भिः प्ररुद्रि-
रेद प्रदीयंते ॥ वद दान इत्यस्यैतद्वचं ॥ यत एवमतः कारणात् हे वातो निमुतो
वचवा वच । रथं प्रापय । तेन च रथेसाथ्य याचि । अथर्वस्यभिमगच्छ । अभिगत्वा
च सुतस्याभिपुतस्त्रांधसोऽस्य सोममन्त्रस्य रुकीधं भागं पिव । किमर्थं । अथाव
मोत्सक्यर्थं ॥

गुनासीरीये पर्वणि वाचस्यस्य इतिव ईयानवेति वाच्या । सूत्रितं च । स त्वं
नो देव मनसेयानाव प्रहृतिं वक्त आनट् । आ० २, २० । इति ॥ वाचस्ये पश्चादेव
पशुपुरोडासस्य वाच्या । सूत्रितं च । ईयानाव प्रहृतिं वक्त आनट् प्र वो वाहुं
रथयुजं कण्ठध्वं । आ० ३, ८ । इति ॥

। सैषात्र द्वितीया ।

ईयानाय प्रहृतिं वक्त आनट् शुचिं सोमं शुचिपास्तुभ्यं वाचो ।

स्योषि तं मत्स्यं पु प्रशस्तं जातोजातो जायते वाच्यं स्य ॥ २

ईयानायं । प्रहृतिं । वः । ते । आनट् । शुचं । सोमं ।

शुचिपाः । तभ्यं । वाचो इति ।

स्योषि । तं । मत्स्यं पु । प्रशस्तं । जातःजातः । जायते ।

वाचो । अस्य ॥ २

हे वायो देवानाद्येश्वराय ते त्वभ्यं त्वदर्थं प्रकृतिं प्रकृष्टाभाकृतिं चक्षुपुरोडायादि-
 खाच्यां यो यजमान आनट् प्राप्तात् । इत्यादित्यर्थः । तथा हे शुचिपाः शुचस्य
 सोमस्य पागत्रावो त्वभ्यं शुचिं शुचं सोमं च यः प्रयच्छति मत्स्येणु मत्स्येणु मच्छे तं
 यजमानं प्रयच्छं सुख्यं क्षयोवि । करोवि । स च जातो जातः सर्वत्र प्रादुर्भूतः
 प्रख्यातः सन् वाजस्य प्राप्तव्यस्य धनस्य प्राप्तये जायते । अत्रकल्पते । सर्वं धनं
 लभत इत्यर्थः ॥

नियुत्वङ्ग ण्विषिष्टवायुदेवताकौ पयौ राये तु वभिति पुरोडासस्य वाक्या ।
 'सूत्रितं च । राये तु यं जज्ञतू रोदसीमे प्र वायुमच्छा इच्छती मतीषा । आ० ३, ८ ।
 इति ॥

॥ सैषात् तृतीया ॥

राये तु यं जज्ञतू रोदसीमे राये देवी धिषणां धाति देवं ।

अधं वायुं निःस्युतः सञ्चत स्वा उत श्वेतं वसुधितिं निरेके ॥ ४

राये । तु । यं । जज्ञतुः । रोदसी इति । इमे इति । राये ।

देवी । धिषणा । धाति । देवं ।

अधं । वायुं । निःस्युतः । सञ्चत । स्वाः । उत । श्वेतं ।

वसुधितिं । निरेके । ३

इमे रोदसी आवापृषिष्यो यं वायुं राये धनार्थं तु क्षिप्रं जज्ञतुर्जनयानासदाः
 तं देवं दानादिगुणयुक्तं वायुं देवी श्योतमाना विषया स्तुती राये धनार्थं धाति ।
 धारयति । धनं यथा लभ्यते तथा प्रेरयतीत्यर्थः । अधापुनैवं स्तुतौ 'प्रवृत्तायां स्वाः
 स्वकीया नियुतो वक्ष्वा रथवाहा वायुं सञ्चत । सचते । सेवते । उतापि च श्वेतं
 शुभ्रवर्णं निरेके । नितरां रेकी रिक्तता निरेकः । दारिद्र्यमित्यर्थः । तस्मिन् सति
 बहुधितिं वसुनां धातारं प्रदातारं तं वायुं नियुतोऽकृत्यत्तं प्रापसंतीति शेषः ॥

द्वितीये संज्ञेये प्रथमयक्ते वाचव्यहवस्यो अक्षुचस इति तृतीया । सूत्रितं च ।
 अक्षुचसः सुदिना अरिप्रा इत्येकपतिन्यः । आ० ८ १० । इति ॥

॥ सैषाल चतुर्थी

उच्छ्रमसः सुदिना अरिप्रा उरु ज्योतिर्विविदुर्दीधानाः ।

गर्भं चिद्रूर्वसुश्रिजो वि बन्नुस्तेषामनु प्रदिवः ससुरापः ॥ ४

उच्छ्रम् । उषसः । सुदिनाः । अरिप्राः । उरु । ज्योतिः ।

विविदुः । दीधानाः ।

गर्भं । चित् । ज्वं । उश्रिजः । वि । बन्नुः । तेषां । अनु ।

प्रदिवः । ससुः । आपः ॥ ४

येऽगिरसो वायुनकोपत तेवायरिप्राः पापरहिता उषसः सुदिनः शोभनदिनश्च
हेतुभूताः सस्य उच्छ्रम् । औच्छ्रम् । अवासधम् । ते च दीधाना दायमानाः संत
उरु विस्तीर्णं ज्योतिः स्रयोष्यं विविदुः । वायोः प्रसादादलभंत । अपि शोश्रिजः
कावधमानासोऽगिरसो गर्भं चित् गोसंवरूपमर्घ्यं धनं पशुभिरपकृतं विपद्मः ।
अवश्यम् । अवर्षत । तथा तेषामगिरसावर्षात् प्रदिवः पुरायथ आपोऽनुसस्रुः ।
अन्वसरन् । अन्वगच्छन् । हिताहितापरथपरा आसद्यत्सः । आवरकस्याश्चरत्
वायुना ज्वनादसुरेणाकृतातुवःप्रष्टतोन् पुनर्लक्ष्यंत इत्यर्थः ॥

इतीये कंदोमे प्रउगथके त सःपिनेतैइवाथपसृचः । स्रवितं च । ते सत्येन मनसा
दीधाना दिवि अयंता रजसः पृथिव्या । आ० ८. ११. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा सूक्ते पंचमी ॥

ते सत्येन मनसा दीधानाः स्येन युक्तासः क्रतुना वर्चति ।

इंद्रवायु वीरवाहं रथं वामीशानवीरभि पृच्छः सचंते ॥ ५

ते । सत्येन । मनसा । दीधानाः । स्येन । युक्तासः ॥

क्रतुना । वर्चति ।

इंद्रवायु इति । वीरवाहं । रथं । वां । ईशानवीः । अभि ।

पृच्छः । सचंते ॥ ५

ते प्रसिद्धाः सत्त्वेन यथाद्येन मनसा मननीयेन सोत्रेण युक्ता दीघाना दीघ्यनानाः
स्त्रेण अकीयत्वे विहितेन क्रतुना कर्मणा नियन्त्रैमित्तिकात्मना युक्ताः षी युक्ता
एवंभूता बलमाना हे इंद्रवायू भोगवाहं वीरैर्विश्वेभ्येरथितभिः सोहृभिर्वचनीयं
प्रापणीयं । यद्वा वीरैरश्वैर्वचनीयमीघानयोरोश्वरयोषां युवयोः श्वभूतं रथं वहति
स्वं स्वं यज्ञं प्रापयति । तत्र च पृच्छोऽज्ञानि हविलं जषान्यभिसचन्ते । युवानभिसुपन्ते ॥

॥ अथ षष्ठी ।

द्वैशानासो ये दधते स्वर्णां गोभिरश्वैर्भिवसुभिर्हिरण्यैः ।

इंद्रवायू सूरयो विश्वमायुरर्द्धिवीरैः पृतनासु सद्यः ॥ ६

द्वैशानासः । ये । दधते । स्वः । नः । गोभिः । अश्वैःभिः ।

वसुभिः । हिरण्यैः ।

इंद्रवायू इति । सूरयः । विश्वः । आयुः । अर्ध्वत्सुभिः । वीरैः ।

पृतनासु । सद्यः ॥ ६

इंद्रवायू द्वैशानास इन्द्राः प्रभवो ये जना नोऽस्माभ्यं गोभिरश्वैर्भिवसुभिर्निषा-
सकैर्हिरण्यैश्च सहितं ज्ञाः सुष्टरणाथं सुखं दधते ददति प्रयच्छति । यद्वा हिरण्य-
भ्यतिरिक्तानि धनानि वसूनि । तैर्हिरण्यैश्च सचेत्यर्थः । ते सूरयो दत्तारो विश्वं
व्यापनायुत्सं जीवनं वा शत्रुपः अभूतं पृतनासु संप्राप्तेष्वर्द्धिवीरैः सूरभटैश्च
साधनभूतः सद्यः । अभिसचन्तः । यद्वा सद्यर्थे ततोवा । अर्ध्वत्सुभिः पुलैश्च सहितं
शत्रुणांमायुरभिवेयुरित्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ।

अर्धतो न अर्धसो भिक्षमाणा इंद्रवायू सुष्टुतिर्भिवसिष्ठाः ।

वाजयंतः स्ववंसे हुविम द्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७

अर्धतः । न । अर्धसः । भिक्षमाणाः । इंद्रवायू इति ।

सुस्तुतिभिः । वसिष्ठाः ।

वाजऽयंतः । सु । अर्षसे । हुवेम । यूयं । पात । स्वस्तिऽभिः ।

सदा । नः ॥ ७

अर्षतो न अश्वा इव कृविषां षोढारः अर्षसोऽलम्ब ॥ द्वितीयार्धे षटी ॥ अर्षं भित्तमायुः वायमाना वाजयंतो वाजं बलमात्मन इच्छंतो षसिष्टा षयं अर्षसे षोभन-
रक्षणाय सुष्ठु तर्पणाय वा सुष्ठुतिभिः षोभनाभिः स्तुतिभिर्द्विष्टमायू इदं वायुं च
हुवेम । आह्वयेमयि । अन्यद्गतं ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे द्वादशो वर्गः ॥

कुविदंगेति सप्रर्षं द्वितोषं स्रक्तं षसिष्टयार्धं त्वैष्टुभं वायव्यं । कुविदंगेत्यनुक्रांतं ॥
गतः स्रक्तविनियोगः । वायव्ये षष्ठी कुविदंगेति षपाया । वाज्या । स्रक्तिं च ।
कुविदंगं नमसा ये वृधास इयानाय प्रकृतिं यत्न आनट् । आ० १, ८ ॥ इति ॥

॥ सैषात्र प्रथमा ॥

कुविदंगं नमसा ये वृधासः पुरा देवा अनवद्यास आसन् ।

ते वायवे मनवे बाधितायावांसयन्नुषसं सूर्येण ॥ १

कुवित् । अंग । नमसा । ये । वृधासः । पुरा । देवाः ।

अनवद्यासः । आसन् ।

ते । वायवे । मनवे । बाधितायं । अवांसयन् । उषसं ।

सूर्येण ॥ १

दीक्ष्यंति सुवन्तीति देवाः स्तोतारः । पुरा पूर्वाभिन्नाख्ये ये इयासो वृधा देवाः
स्तोतारः । कुविदिति वक्तव्यमः । अंगेति विप्रनाम । कुविदङ्गयोऽंगं विप्रं कतेन
नमसा वायुविषयेण स्तोत्रेषु नमस्कारेण वानवद्यासोऽवद्यरक्षिता आसन् तेऽद्यापि
वायवे कृषीषि दातुं सूर्येण सङ्घोषसमवांसयन् । उषसो व्युष्टं सूर्येर्दधं च वायुयागार्धं
कुर्वन्तीत्यर्थः । किमर्थं । मनवे गनुष्याणां बाधिताय बाधितानां पुत्रादीनां रक्षणार्थ-
मित्यर्थः । यद्वा मनवे बाधितायेति षष्ठीर्धे चतुर्थ्या । बाधितस्य मनोः प्रजापतेयांसे
वायवे कृषीषि दातुमित्यन्वयः ॥

पी३ःऽचक्षान् । रविऽदृघः । सुऽमिघाः । श्वेतः । सिसृक्ति ।

निऽद्युतां । अभिऽश्रीः ।

ते । वायुर्थे । सुऽमंससः । वि । तस्युः । विष्ठा । इत् ।

नरः । सुऽअपत्यानि । चक्रुः । ३

पीबोक्षन् । पीवांस स्थूलानि प्रभूतान्यश्नानि शेषां तान् । रविदृघी रव्या
घनेन दृक्षान् एषंभूतानाद्यजनान् सुमेघाः घोभनप्रसो नियुतां बद्धवानां क्षवाहाना-
नभिन्नीरभिन्नयपीथः श्वेतः श्वेतवर्षो वायुः सिसृक्ति । सेवते । ते च जनाः सपनसः
सपानपनस्त्राः संतो वायवे वायुसृष्टिश्य बद्धुं पि तस्युः । विविधमवतिष्ठते । स्थित्वा
च ते नरः कर्मणां नेतारो जना पिश्वेत् पिश्वानि सपीत्येव रूपत्यानि घोभनापत्य-
हेतूनि । यद्वा सृष्टपतनकारणानि वायुदेवत्यानि कर्माणि चक्रुः कुर्वन्ति ॥

द्वितीये बंदोमे प्रथमशक्य ऐंद्रवायवदृघस्य धावत्तर इत्यादिके हे कपो कृतं
तु पूर्वमेवोदाहृतं ॥

॥ तयोः प्रथमा सूक्ते चतुर्थी ॥

धावत्तर'प्तन्वोइ यावदो जो यावत्तरश्चक्षसा दीध्यानाः ।

शुचिं सोमं शुचिपा पातमस्त्रे इंद्रवायू सदंतं बर्हिरेदं । ४

यावत् । तरं । तन्वं । यावत् । प्रोजः । यावत् । नरः ।

चक्षसा । दीध्यानाः ।

शुचिं । सोमं । शुचिपा । पातं । मस्त्रे इति । इंद्रवायू

इति । सदंतं । बर्हिः । आ । इदं । ४

हे इंद्रवायू युवधोक्तन्वः शरीरस्य तरो वेगो यावदस्ति । यावत्प्रोजो वरं । यावत्तर-
नरः कर्मणां नेतार ऋत्विजश्चक्षसा ज्ञानेन दीध्याना दीप्यमाना भवन्ति तस्य सर्व-
स्यानुत्तरं शुचिपा शुचेः सोमस्य पाताराविंद्रवायू शुचिं शुचं सोममस्त्रे अस्त्रदीधं पातं
पिबन्तं । इदं वेद्यां स्त्रीषां बर्हिं वासुदंतं । पानार्थं वासोदंतं । बर्हिं अर्घ्यविद्यतमित्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमो ॥

नि॒यु॒वा॒ना नि॒यु॒तः॑ स्था॒र्च॒वी॒रा इ॒न्द्र॑वा॒यु॒श्च॒रथं॑ या॒तम॒र्वाक् ।
इ॒दं हि॑ वां प्र॒भृ॒तं म॒ध्वो अ॒प्र॒म॒ध त्री॒णा॒पा वि सु॑मु॒क्तम॒स्त्रे ॥ ५

नि॒यु॒वा॒ना । नि॒यु॒तः॑ । स्था॒र्च॒वी॒राः । इ॒न्द्र॑वा॒यु इति॑ ।

स॒रथं॑ । या॒तं । अ॒र्वाक् ।

इ॒दं । हि॑ । वां । प्र॒भृ॒तं । म॒ध्वः॑ । अ॒प्र॒म॒ध । अ॒धं ।

त्री॒णा॒ना । वि॑ । सु॒मु॒क्तं॑ । अ॒स्त्रे इति॑ ॥ ५

ये इन्द्रवायू स्थार्चवीराः स्मृत्तृतीयस्तोत्रकात्रियुत आत्मीयान्वान् सरथसुभयोः
स्वामनेकं रथं नियुवाना निमिन्द्रभंतो युवामर्वागस्तदभिसुखं यातं गच्छतं । इदं
हीदं खलु मध्वो मधुरस्य सोमस्याप्यं पचेष्वाद्भ्रमैर्द्रवायवाख्यं अर्चं वां युवयो रथं
प्रभृतं प्रकर्षेण हृतं होमार्थमन्तरवेदिं प्रति नीतं । अधाय तादृशस्य सोमस्य पानानं-
तरं प्रीयाना प्रोयन्वाथो युवामस्त अस्त्रान् विसृष्टान् । पापादिमोचयतं ॥

प्रथमे छंदोमे प्रचगद्यस्त ऐन्द्रवायवत्प्रथम्य वा वां यतमिति तृतीयया ॥ सूत्रितं
च । वा वां यतं नियुतो वाः सहस्रमित्येकपातित्यः । आ० ८, त्, । इति ॥

॥ सैषात्र षष्ठी ॥

वा वां य॒तं नि॒यु॒तो॒ याः॑ स॒ह॒स्र॒मि॒न्द्र॑वा॒यु॒ विश्व॑वी॒रा स॒चं॒ते ।

आ॒भि॒र्या॒तं सु॒वि॒द्व॒त्रा॒भि॒र॒र्वा॒व॒पा॒तं न॑रा॒ प्रति॑भृ॒तस्य॑ म॒ध्वः॑ ॥ ६

याः॑ । वां । य॒तं । नि॒यु॒तः॑ । याः॑ । स॒ह॒स्रं॑ । इ॒न्द्र॑वा॒यु इति॑ ।

वि॒श्व॑वी॒राः । स॒चं॒ते ।

आ॒भि॒ः । आ॒भिः॑ । या॒तं । सु॒वि॒द्व॒त्रा॒भिः॑ । अ॒र्वा॒क् । पा॒तं ।

न॒रा । प्रति॑भृ॒तस्य॑ । म॒ध्वः॑ ॥ ६

हे इंद्रवायु या नियुतः शतं युतसंख्याकाः सत्यो वां युवां सचंते सेवते । याच
विश्ववारा विश्वैर्वरणीया नियुतः सस्रं सस्रसंख्याकाः सत्यो युवां सचंते
सुविदत्वाभिः शोभनधनप्रदाभिः शोभनिर्गुह्यैर्वागदधिष्ठस्वमावातं । आगच्छतं ।
नरा नेतारो प्रतिभ्यतस्त्रोत्तरवेदिं प्रति नीतस्य मध्वो यथुरस्य सोमस्य ॥ द्वितीयाद्य
वष्टी ॥ इंद्रयं सोमं पातं । पिषतं ॥

॥ अथ सप्तमौ ॥

अर्वतो न अर्वसो भिक्षमाणा इंद्रवायु सुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः ।

वाजयंतः स्ववंसे हुवेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७

अर्वतः । न । अर्वसः । भिक्षमाणाः । इंद्रवायु इति ।

सुस्तुतिभिः । वसिष्ठाः ।

वाजयंतः । सु । अर्वसे । हुवेम । यूयं । पात । स्वस्तिभिः ।

सदा । नः ॥ ७

व्याख्यातेयं : अक्षराद्यंस्तु । अन्वा इव इतिषां षोडशोऽक्षं याचभाना वक्षं
कामयमाना वसिष्ठा वयं शोभनरक्षणाय शोभनैः स्तोत्रैरिन्द्रवायु आह्वयेन शीति ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे त्रयोदशो वर्गः ॥

आ वायो इति पंचमं तृतीयं सूक्तं वसिष्ठस्याद्यं त्रैष्टुभं वायव्यं । अनुक्रांतं च ।
आ वायो षंचेति ॥ सुनासोरीत्रे पर्वाण्य वायोर्नियुततो वागस्या वायो ईत्यनुवाक्या ।
सूक्तितं च । आ वायो भूष शुचिपा उप नः प्र वाभियोसि दान्वांसमच्छ । आ०
२, २० । इति ॥ नियुतहायुदेवताके पद्यावेषैव वपावा अनुवाक्या । आ० ३, ८ ॥
प्रथमे कंदोमे प्रसंगस्यैव वायव्यत्वस्यैवाद्या । सूक्तितं च । समुद्रादूर्ध्वरित्वाज्यवा
वायो भूष शुचिपाः । आ० ८, ६ । इति ॥

॥ सैषा प्रथमा ॥

आ वायो भुव शुचिपा उप नः सस्रं ते नियुतो विश्ववार ।

उपो ते मध्वो मयमयामि यथ देव दधिषे पूर्वयेथ ॥ १

आ । वायो इति । भुष । शुचिःपाः । उप । नः । सहस्रं ।

ते । निःसृतः । विश्वःवार ।

उपो इति । ते । अंधः । मद्यं । अयाभि । यस्यं । देव ।

दक्षिणे । पूर्वःपेयं ॥ १

हे शुचिपाः शुचोः शुचस्य सायस्य पातवायो नोऽस्माकवप समीप आभूष ।
आगच्छ ॥ भू प्राप्तावित्यस्यतद्रूपं ॥ हे विश्ववार विश्वैर्वरणीय ते तव वाहनभूता
निवृत्तो वरवाः सहस्रं सहस्रसंख्याक विद्यन्ते । यत एवमतः शीघ्रमागच्छ । ते तव
जह्यं मदकरं सोमलक्षणमंधोऽज्यपो जप च उपायाभि । उपवतं वान्नि नृहीतमासोत् ।
हे देव वावो यस्य सोमस्य पूर्वपेयं प्रथमपानं दक्षिणे दधासि धारयसि । ऐंद्रवायव्ये
प्रथमे षष्टकारे क्षेत्रांश्च वायवे ज्ञयते द्वितीये त्विंद्रवायुभ्यानिति वावोः प्रथमपानं ।
तादृशमंध उपायाभीत्यन्वयः ॥

प्रथमे अंदमे प्रथमस्य ऐंद्रवायव्यस्य प सोतेत्याद्या । अस्मितं च । प्र
सोता जीरो अध्वरेष्वस्यासोममिंद्राय वायवे पिवंश्चै ।

। सैषा द्वितीया ।

प्र सोता जीरो अध्वरेष्वस्यासोममिंद्राय वायवे पिवंश्चै ।

प्र यद्वा मध्वी अग्रियं भरतृध्वर्यवो देवयंतः शचीभिः ॥ २

प्र । सोता । जीरः । अध्वरेषु । अस्यात् । सोमं । इंद्राय ।

वायवे । पिवंश्चै ।

प्र । यत् । वां । मध्वः । अग्रियं । भरति । अध्वर्यव ।

देवयंतः । शचीभिः ॥ २

जीरः क्षिप्रकारो सोताभिपोताध्वर्वुर्ग्राह वाचने च पिबथै पानार्थंनध्वरेहु
 वागेहु सोमं प्राख्यात् । प्रातिष्ठिपत् । पुरस्तादुत्तरवेदिं प्रापितवान् । हे इंद्रवाच
 वक्षु वेतु यज्ञेहु नध्वः सोमास्त्रापियमपभवं प्रथमभागं देवदंतो देवतागा अध्वर्यवः
 यवीभिः कर्मभिरभिववाहितवर्षैर्वा सुवयोरथं प्र भरति प्रकर्षेण भरति इंद्रादर्वति
 तेष्वध्वरेष्वित्यन्वयः ॥

गुनासीरोये पर्नपि नियुत्वद्वाद्योयोगस्य प्र याभिरिति वाज्या । सूत्रितं च ।
 प्र याभिर्वांसि दाश्यांसमच्छा स त्वं नो देव मनसा । आ० २, २० । इति ॥ नृहेपत्ये
 पयार्थेण पुरोडाशस्यासुवक्या । सूत्रितं च । प्र याभिर्वांसि दाश्यांसमच्छा स
 नियुङ्गि । यतिनीभिः । आ० ३, ८ । इति ॥ प्रथमे कंदोसे प्रसगध्वस्त एषं यत्
 गच्छवस्य तृतीया । सूत्रितं च । आ वाचो सुप गुचिपा चप नः प्र याभिर्वांसि दाश्या-
 संमच्छा । आ० ८, ६ । इति ॥

॥ सैषात्र तृतीया

प्र याभिर्वांसि दाश्यांसमच्छा नियुङ्गिर्वा यिष्ट्ये दुरोणे ।

नि नो रथिं सुभोजसं सुवस्य नि वीरं ग यमश्वेय च राधः ॥ ३

प्र । याभिः । वांसि । दाश्यांसं । मच्छा । नियुत् । भिः ।

वायो इति । इष्ट्ये । दुरोणे ।

नि । न । रथिं । सुःभोजसं । सुवस्य । नि । वीरं ।

गथ्यं । अश्वेयं । च । राधः ॥

हे वाचो दुरोणे यज्ञस्य हे स्थिं दाश्यांसं इतिवां दातारं यजनानमिष्टये वागाव
 याभिर्नियुङ्गिर्वाडवाभिरच्छ वासि यभिगच्छसि ताभिरस्त्रागमत्यागच्छेति शेषः ।
 आगत्य च नोऽस्मभ्यं सुभोजसं योभनाद्युक्तं रथिं धनं नि युवस्य । नितरं पित्र्यव ।
 प्रयच्छ । तथा वीरं सुतं गच्छीं गोसंघमश्वसंघमेतदुभयात्सकं राधो धनं च नि
 युवस्य । प्रयच्छ ॥

प्रथमे कंदोसे प्रसगध्वस्त इंद्रावाचपत्यस्य ये वाचव इंद्रेति द्वितीया । सूत्रितं
 च । ये वाचव इंद्रमादनासो या वां यतं नियुगो यः स इत्तं । आ० ८, ६ । इति ॥

॥ सैषा चतुर्थी ॥

ये वायव इन्द्रमादनास आदेवासो नितोशनासो अर्यः ।

घ्नन्ती वृत्राणि सूरिभिः स्याम ससहस्री युधा वृभिरमितान् ॥

ये वायवः । इन्द्रमादनासः । आदेवासः । नितोशनासः ।

अर्यः ।

घ्नन्ती वृत्राणि । सूरिभिः । स्याम । ससहस्रीः । युधा

वृभिः । अमितान् ॥ ४

ये सूरयः सोमार इन्द्रमादनसः सोमैरिन्द्रास्य तर्पयितारः । तथा वायवे वायोश्च मादानास्यर्पका भवन्ति । ये आदेवासो जागतैरूपेता अथ एवार्थोऽदेः यदो-
र्नितोशनासो निघ्नन्तारः तैरश्वदीयैः सूरिभिः सोहृभिर्वृत्राणि घ्नन्तु घ्नन्ती । घ्नन्ती-
स्याम । भवेम । किं कुर्वन्तः । अमितान् यत्नुभटान् वृभिरश्वदीयैः पुरुवैर्गुधा युधेभिः
ससहस्रीसोऽभिभवन्तः ॥

नियुत्वाद्वायुदेवताके पथाया नो नियुङ्गिरति इतिपोऽनुपावदा । सुत्विसं च । आ
नो नियुङ्गिः शतिनीभिरध्वरं पीबोष्यन्नुषिदधः सुरोधाः । आ० ३, ८, इति ॥
प्रथमे ऊंदोसे प्रथमस्यै वायव्यत्वे च स्थेयैव हतोया । सुत्विसं च । आ नो नियुङ्गिः
शतिनीभिरध्वरं प्र सोता जीरो अ ध्वरेयस्यात् । आ० ८, १, इति ॥

॥ सैषा सूक्ते पंचमी ॥

आ नो नियुङ्गिः शतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरुपं याहि यज्ञं ।

वायो अस्मिन्सर्वमे मादयस्व यथं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥

आ । नः । नियुत्ऽभिः । शतिनीभिः । अध्वरं ।

सहस्रिणीभिः । उपं । याहि । यज्ञं ।

वायो इति । अस्मिन् । सर्वमे । मादयस्व । यथं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ५

हे वायो नोऽस्माकमध्वरं हिंसारहितं वृत्तं यतिनीभिः यतसंग्रह्यावतीभिः
सहस्रिणीभिः सहस्रसंख्यावतीभिश्च नियुङ्गिष्वडवाभिरुपायाहि । उपागच्छ । तद-
नंतरमस्मिन् सवने प्रातःसवने षादयस्व । सोमेन हृष्यस्व । अन्यद्गतं ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे चतुर्थेऽथ वर्गः ॥

शुचिं न्वित्यर्धं चतुर्थं सूक्तं षष्ठिष्ठस्यार्धं त्रैष्टुभमैर्द्राग्निं । अतुक्रस्यते हि । शुचिं
[न्वृष्टावैर्द्राग्निं न्विति ॥ शतः सूक्तविनियोगः । ऐंर्द्राग्नेस्य पशोर्वपायाः शुचिभित्पेवा
याज्या । सूत्रितं च । शुचिं तु स्तोमं नवजातमद्या गोभिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमानः ।
आ० ३, ७, । इति ॥

। सैषा प्रथमा ।

शुचिं तु स्तोमं तवजातमद्यैर्द्राग्नी वृत्रहृणा जपेथां ।

उभा हि वां सुहवा जोहवीमि ता वाजं सद्य उग्रते धेष्टा ॥ १

शुचिं । तु । स्तोमं । नवजातं । अद्य । इर्द्राग्नी इति ।

वृत्रहृणा । जपेथां ।

उभा । हि । वां । सुहवा । जोहवीमि । ता । वाजं ।

सद्यः । उग्रते । धेष्टा ॥ १

हे वृत्रहृणा वृत्राणां घ्नूणां हंतारविर्द्राग्नी शुचिं शुचं निरवद्यं नवजातनि-
दानीहृत्पत्रं स्तोममग्रदीयं स्तोत्रमद्यास्मिन्काले तु त्रिप्रं जपेथां । सेवेथां । हि
यस्मात्सुहवा सुखमाह्लातं यक्यदुभीभौ वां युवा जोहवीमि पुनः पुनराह्वायामि अत
आगत्य सेवेथामित्यर्थः । किंच ता तौ तथाविधौ युवाहृथने कामयमानाय यजमानाय
वाजमर्चं बलं वा सद्यस्तदानीमेव योन्नं धेष्टा धाहृत्तमौ भवतं ॥

। चथ द्वितीया ।

ता सानसी शंबसाना हि भूतं साकंहृधा शवंसा न्युशुवांसां ।

चथती रायो यवसस्य भूरेः षंक्तं वाजस्य स्थविरस्य वृषेः ॥ २

ता । सानसी इति । शवसाना । हि । भूतं । साकंऽवृषर्षं ।

शवसा । म्रुशुवांसा ।

अथती । रायः । यवसस्य । भूरेः । पृंक्तं । वाजस्य ।

स्यविरस्य । वृष्वः ॥ २

हे इंद्राग्नी ता तो तादृशो सानसी सर्वैः संभजनीवो युवां शवसाना । यवो बलं । तद्गदाचरंती हि खलु भूतं । बलमिव शत्रूणां भंजकावाक्तामित्यर्थः । कीदृशो संतो । साकंभद्रा सद प्रवृद्धो शवसा बलेन म्रुशुवांसा वर्षमानो तथा रायो भनस्य भूरेवंकृत्वर्थं यवसस्य न्यस्य अथंतावोश्चरो । एवंविधो युवं युवां स्यविरस्य स्थूलस्य वृष्वैः शत्रूणां वर्षकस्य वाजस्यस्य । क्रियायश्चपि कर्मव्यमिति कर्मणः संप्रदान-त्वाङ्गुर्थ्ये षष्ठी ॥ ईदथमसं पृंक्तं । संयोजयतं । अरुभ्यं प्रयच्छतमित्यर्थः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

अपीं च यद्विदयं वाजिनो गुर्धोभिर्विप्राः प्रसन्तिमिच्छमानाः ।

अथती न काष्ठा नक्षमाणा इंद्राग्नी जोह्वतो नरस्ये ॥ ३

अपा इति । च । यत् । विदयं । वाजिनः । गुः । धीभिः ।

विप्राः । प्रसन्ति । मिच्छमानाः ।

अथती । न । काष्ठा । नक्षमाणाः । इंद्राग्नी इति ।

जोह्वतः । नरः । ते ॥ ३

वाजिनो ऋषिभ्यो विप्रा मेधाविनः प्रसन्ति प्रकृष्टां वतिमिन्द्राग्न्यं अनुपशुद्धि-
विश्रुत्यासः । च । यत् । विदयं । यत् । ते यजमाना विदयं । विदंति जानंति देवांस्तत्र
प्रसन्तिमिच्छमानाः । प्रसन्ति धीभिः कर्मभिर्विभिर्विप्यो गुः । अप गच्छंति । अ
थती न काष्ठा नक्षमाणा इंद्राग्नी कर्माणि व्याप्नुवंत इंद्राग्नी इंद्रमग्निं च
आह्वतः । पुनः पुनराह्वयंत, अवंति ॥

अनायास्यायामैद्वाग्नेस्य इविषो गोभिर्विप्रो वाज्या । स्रुतिर्भ च । इन्द्राग्नी
अथसा मतं गोभिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमानः । आ० २, ३, । इति ॥ ऐद्वाग्ने पथो
पुरोऽर्चयत्यैवैव वाज्या । स्रुत्वं त्दरः स्रुत्वं ॥

॥ सैषा चतुर्थी ॥

गोभिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमान ईद्वै रयिं यशसं पूर्वभाजं ।

इन्द्राग्नी इद्रवृषा सुवजा प्र नो नर्थेभिस्तिरतं देव्यैः । ४

गोःऽभिः । विप्रः । प्रमतिं । इच्छमानः । ईद्वै । रयिं ।

यशसं । पूर्वभाजं ।

इन्द्राग्नी इति । इद्रवृषा । सुवजा । प्र । नः । नर्थेभिः ।

तिरतं । देव्यैः ॥ ४

हे इन्द्राग्नी प्रमतिं युवद्योरतुम्यइद्रुविमिच्छमान इच्छन् विप्रो मेप्राप्तो वसिष्ठो
यशसं यशसा युजां पूर्वभाजं पूर्वमेव संभजनीयं रयिं धनस्रुद्दिश्य गोभिः स्तुति-
भिरीद्वे । युवां स्तौति । हे इद्रवृषा इद्रस्य इन्द्रारो सुवजा धोभनायुधाविन्द्राग्नी
नव्येभिर्नवतरैः प्रयसैर्देव्यैर्दातव्यैर्धर्मैर्नोऽस्मान् प्रतितरतं । प्रयधंयतं ॥

॥ अथ पंचमी ॥

सं यन्मही मिथती स्पधमाने तनून्चा शूरसाता यतैते ।

अद्वयुं विदथे देवयुभिः सत्रा इतं सोमसुता जनेन ॥ ४

सं । यत् । मही इति । मिथती इति । स्पधमाने इति ।

तनून्चर्चा । शूरसाता । यतैते इति ।

अदेवयुं । विदथे । देवयुभिः । सत्रा । इतं । सोमसुता ।

जनेन । ५

बही नक्षत्रौ निषती परस्परं चिंसेत्सौ । यद्वा मेघतिराक्तोयकनी । परस्पर-
नाक्तोयंतौ स्पर्धमाने स्पर्धा कुर्वन्तौ तदूर्वा - - - इतं । चिंसेत् । तथा सोमसुता
सोमनि वृषलता जनेन यजमानसंज्ञेनासोमसुतं जन् चिंसेत् ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे पंचदशोऽङ्कः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

इमासु पु सोमसुनिमूयं न इंद्राग्नी सौरुमसायं यातं ।

नू चिद्धि परिमन्त्रार्थे अस्माना वां शश्वत्त्रिर्बृतीय वार्जेः ॥ ६

इमां । जं इति । सु । सोमसुतिं । उप । नः । आ ।

इंद्राग्नी इति । सौरुमसायं । यातं ।

सु । चित् । चि । परिमन्त्रार्थे इति परिमन्त्रार्थे । अस्मान् ।

आ । वां । शश्वत्त्रिभिः । बृतीय । वार्जे ॥ ६

ये इंद्राग्नी इमासु इमानेव बोऽसादीनां सोमसुतिं सोमाभिवक्त्रिणां सौरु-
मसाय सुमनसो भावाय सु सुहूपयातं । उपगच्छतं । अपि च युवामस्मान् परित्यज्य
नू चित् नैव मन्त्रार्थे । अस्मान् न वन्त्ये । अस्मानेभ्यः सर्वदा वुध्येते । चि यस्मादेवं
तस्मादां युवां शश्वत्त्रिभिरुभिवर्जैरसैर्विष्वक्वैरः बृतीय । आपतंथापि ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

नो अय एना नमसा समहोऽच्छा मिलं वरुणांसिद्रं वोचेः ।

यस्त्रीभागं चक्षमा यस्म सृड तदथंमदिंतिः शिश्रयंतु ॥ ७

सः । अग्ने । एना । नमसा । संऽइ'द्वः । अच्छं । मिलं ।

वरुणां । इंद्रं । वोचेः ।

अत् । सी । आगः । चक्षम । तत् । सु । सृड । तत् ।

अर्थमा । अदिंतिः । शिश्रयंतु ॥ ७

हे अग्ने स त्वमेनेन नमसासेनाकदीयेन इषिषा ससिषः संदीप्तः सन् मित्रं
 पद्मनिर्द्धं वाच्य बोधेः । अभिप्रूयाः । अयमस्मदीवो रक्षणीय इति क्लृपय । नयं
 यदागोऽपरार्धं । सोमिति परिपद्मार्थीयः । सो सर्वतो वायूनःकायैश्चक्षुष ज्ञतयंतो
 नयं तप्तसादागसः सु ऋषु । अस्मान् सुष्टु रज । तद्भागोऽयंमादितिभिर्त्वादयश्च
 यिन्नयंतु । अकान्तो विबोजयंतु ॥

॥ अथाष्टमी ॥

एता अग्ने आशुषाणासं इष्टीर्बुधोः सचाभ्यश्याम वाजान् ।

मेन्द्रो नो विष्णुर्मरुतः परिं ख्वन्यूं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥८

एता । अग्ने । आशुषाणासं । इष्टीः । बुधोः । सचा । अभि ।

अश्याम । वाजान् ।

मा । इन्द्रः । नः । विष्णुः । मरुतः । परिं । ख्वन्यू ।

यूयं । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ८

हे अग्ने । उपसन्नपते तत् । हे इन्द्राग्नी एता इष्टीरिमाभ्यन्तनाशुषाणास आशु
 गोत्रं संभजमाना नयं बुधोर्वेधयोः अभूतान्वाजान्वाजानि सचा सह युगपदेवा-
 भ्यश्याम । अभिप्राशुयाम । अपि वेन्द्रो विष्णुर्मरुतश्च नोऽस्मान् मा परि ख्वन्यू ।
 स्वशामपरित्यज्यान्वान् मा इशुः । सर्वदाकानेष पश्यंतु ॥ अन्वद्वतं ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे षोडशो वगः ॥

इयं वापिति द्वादशर्षं पंचमं सूक्तं षष्ठिदशार्षमेन्द्राग्ने । द्वादशतुष्टुपु षिष्टा
 गाथत्यः । तथा चानुक्रांतं । इयं वां द्वादश गाथत्वंत्वानुष्टुपिति ॥ ज्योतिष्टोत्रे
 प्रातःसग्नेऽच्छावाकथञ्च आदितो नवचंः षष्ट्यै । सूत्याश्च षु । इयं वापस्य अग्नेन
 इति नव । आ० ५, १० । इति ॥ आभिर्द्विविकेपूक्येभु सोमेभु इच्छावच्छावाकस्य
 प्रातःसवन इदं सूक्तमावापार्थंस्तप्तमाथर्जं । भूत्वितं च । इयं वापस्य अग्नेन इत्ये-
 कादश । आ० ७, ५ । इति ॥ चाद्विर्विकेऽहनि . प्रातःसवने तस्यैवाद्यसृषः ।
 सूत्वितं च । इयं वापस्य अकान्तु इन्द्राग्नी बुवापिमे । आ० ७, २, इति ॥

। तत्र प्रथमा ॥

इ॒वं वा॑म॒स्य म॒न्म॑न इ॒न्द्रा॒ग्नी पू॒ष्य॑स्तु॒तिः ।

अ॒भ्रा॒हृ॒ष्टि॒रि॒वा॒जनि ॥ १

इ॒व । वा॑ । अ॒स्य । म॒न्म॑नः । इ॒न्द्रा॒ग्नी इ॒ति । पू॒ष्य॑स्तु॒तिः ।

अ॒भ्रा॒त् । हृ॒ष्टिः । इ॒व । अ॒जनि ॥ १

ये इन्द्राग्नी इव पूष्यस्तुतिः पूष्या हव्यास्तुतिरस्य मन्मन स्तोत्रभाटासिष्टः इन्द्राग्नी युवयोरेषांभ्राह्मणेवाहृष्टिरिव बह्वो सत्यजनि । प्रःडुर्भुता । तां शृणुन-
मित्युत्तरत्र संबध ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

शृ॒णु॒तं ज॑रि॒तु ई॒षमि॑न्द्रा॒ग्नी व॒न॒तं गि॒रः ।

ई॒शाना॑ पि॒प्य॒तं धि॒यः ॥ २

शृ॒णु॒त् । ज॒रि॒तुः । ई॒ष॑ । इ॒न्द्रा॒ग्नी इ॒ति । व॒न॒तं । गि॒रः ।

ई॒शाना॑ । पि॒प्य॒तं । धि॒यः ॥ २

ये इन्द्राग्नी जरितुः स्तोत्रचंगमाह्वानं युवां शृणुतं । शृ वा च गिरस्तदीयाः
स्तुतीर्वनतं । संभजतं । तथेशानेश्वरौ युवां धियोऽनुष्ठितानि कर्षीणि पिप्यतं ।
तरथैः फलैः पूरयतं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

मा पा॑प॒त्वाय॑ नो न॒रे॒न्द्रा॒ग्नी मा॑ भ॒श॑स्तये ।

मा नो॑ री॒रघ॑तं नि॒दे ॥ ३

मा । पा॒प॒त्वाय॑ । नः । न॒रा । इ॒न्द्रा॒ग्नी इ॒ति । मा॑ ।

अ॒भि॒श॒स्तये ।

मा । नः । री॒रघ॑तं । नि॒दे ॥ ३

शे नरा नेताराविद्भ्रान्ति नोऽस्मान् पापत्वाय जीनभावाव वा रीरधत् । तथा-
भिद्यस्तये यत्त्रभिः कृतावाभिर्गंसनाव वा रीरधत् । तथा निदे निंदकाय जनाय
नोऽस्मान् वा रीरधत् । वा वयोकुहत् ॥

चातुर्विंशितोऽहनि प्रातःसवनेऽस्त्वावाकस्त्रे अग्नेत्ययं षडहसोत्तिबसंघ
कस्तुवः । स्तुतितं च । इंद्रे अग्ना नमो षडहसा कृत्रे यवोरिदं । ७, १, । इति ॥

। त्वचे प्रथमा सूक्ते चतुर्थी ॥

इंद्रे अग्ना नमो षडहसुत्तिभिरयामहे ।

धिया धेनां अयच्छवः ॥ ७

इंद्रे । अग्ना । नमः । षडहत् । सुत्तिं । अ । इरयामहे ।

धिया । धेनाः । अयच्छवः ॥ ४

अथस्यो रक्षणकामा यथनिंद्रे देवेऽग्नाग्नी चोत्तुहत् इत्थं वसंघं नमो इतिरंक्षण-
मसं सुत्तिं सुप्रहसां स्तुतिं चेरयामहे । आभिप्रेरयामः । तथा धिया कर्णेषा युक्ता
धेनाः । वाङ्मातेत् । अत्रगीताः स्तुतिवाचयाभिप्रेरयामः ॥

। अथ पंचमी ॥

ता हि शश्वंत ईडंत इत्या विप्रास ऊतये ।

सवाधो वाजंसातये ॥ ५

ता । हि । शश्वंत ॥ ईडंत । इत्या । विप्रास' । ऊतये ।

सवाधः । वाजंसातये ॥ ५

ता हि तो खलिवंद्वाग्नी यन्त्रंनो वक्तुनो विप्रासा सेधाविनो जना ऊतये रक्षणवाये-
त्यत्यमनेन प्रकारेणोडुते । स्तुतिं । तथा सवाधः समानं वापमानाः परस्परं वाच्य-
माना जना वाजसातयेऽक्षलाभाय तावन्वेद्वाग्नी इडंत । स्तुतिं । यद्वा वाजसाति-
रिति संश्रामनाथ । संश्रामाथं ॥

। अथ षष्ठी ।

ता वां गीर्ध्विषिन्यवः प्रयस्वतो इवामहे ।

मेघसाता सनिष्ववः ॥ ६

ता । वां । गीःऽभिः । विपन्यवः । प्रयस्वतः । इवामहे ।

मेघःसाता । सनिष्ववः ॥ ६

विपन्यवः ऋत्विभिश्चतः प्रयस्वतो इविलक्षणेनाज्ञेनोगिताः सनिष्ववः सनि धनि-
 पात्तन इच्छन्तो षष्ठं मेघसाता मेघानां वागानां सातो संभजदे निगित्तभूते सति हे
 इन्द्राग्नी ता तो वां युवां गीभिः स्तुतिभिर्इवामहे । आह्वयामहे ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे सप्तदशो षष्ठः ॥

अमावास्यास्यायामेन्द्राग्नेस्य इविव इन्द्राग्नी अवसेत्यनुवाक्या । सूत्रितं च ।
 इन्द्राग्नी अवसा गतं गीर्ध्विषिनः प्रवृत्तिनिष्क्रमणः । आ० २, ६, । इति ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

इन्द्राग्नी अवसा गतमन्मथ्यं चर्षणीसहा ।

मा नो दुःशंसं ईशत ॥ ७

इन्द्राग्नी इति । अवसा । आ । गतं । अन्मथ्यं ।

चर्षणिऽसहा ।

मा । नः । दुःशंसः । ईशत ॥ ७

हे चर्षणिसहा चर्षणीनां षड्व्याणां षड्भूतानामभिभवितासौ हे इन्द्राग्नी
 अन्मथ्यं ऋत्विभ्यो देवेनावसाज्ञेन सहागतं । आगच्छतं । दुःशंसो दुष्टाभिर्शंसनः
 पाद्व्यादी षड्भूत नोऽस्मान्मथत । ईशत । अस्मान्वाधितं मा षक्तोत ॥

॥ अथाष्टमी ॥

मा कस्य नो अररुषो घृतिः प्र णस्यस्य ।

इन्द्राग्नी शर्म यच्छतं ॥ ८

मा । कस्य । नः । अररुषः । घृतिः ॥ प्र । णक् । मत्स्य ।

इन्द्राग्नी । शर्म । यच्छतं ॥ ८

हे इन्द्राग्नी कस्य कस्य चिदप्यररुषोऽरेमत्स्य महस्यस्य संबन्धिनी घृतिः षण्ण
नोऽस्यास्या प्रणक् । मा प्राप्नोह । शर्म । सुखं वास्यभ्यं प्रयच्छतं । दत्तं ॥

॥ अथ नवमी ॥

गोमद्विरण्यवदसु यद्दामम्भावदीमहे ।

इन्द्राग्नी तद्वनेमहि ॥ ९

गोऽमत् । द्विरण्यवत् । वसु । यत् । वां । अम्भवत् ।

द्वेमहे ।

इन्द्राग्नी इति । तत् । वनेमहि ॥ ९

हे इन्द्राग्नी गोमद्वोभिर्यक्तं द्विरण्यवद्विरण्यैः सुवर्णैर्बुक्तमन्वावदस्यैः जोषेतं वदसु
वां सुवामोमहे याचामहे तद्वसु युवयोः प्रसादाद्द्वयं वनेमहि । संभजेमहि ॥

वात्सविंशिकेऽङ्गि प्रातःसवनेऽच्छावाकशक्ले यत्सोम आ सुते इत्यारंभणीयाङ्-
गंणेषु च द्वितीयादिष्वङ्गः स्त्रिया प्रातःसवने तेनैव संसनीया । अत्रित्तं च । वात्सोम ऋ-
सुते नर इत्यारंभणीयाः शक्ला । आ० ७, २, । इति ॥

॥ सैषा दशमी ॥

यत्सोम आ सुते नर इन्द्राग्नी अजोऽवुः ॥

सप्तैः ता सपर्यवः ॥ १०

यत् सोमं । चा । सुते । नरः । इन्द्राग्नी इति । अजीवतुः ।
सप्तिसंता । सपर्ययः ॥ १०

सोमे सुतेऽभिपुते सति नरः कर्मणां नेतारः सत्विकः सपर्ययः परिवरणकायाः
संतः सप्तिसंता प्रथमाऽन्वाविन्द्राग्नी इन्द्रमग्निं च यद्यदाजोहवुः अभिह्वयंते तदा
युवाभागच्छतमिति शेषः ॥

॥ अथैकादशी ॥

उक्थेभिर्वृत्रहंतमा या मंदाना चिदा गिरा ।

आंगूषैराविवासतः ॥ ११

उक्थेभिः । वृत्रहन्तमा । या । मंदाना । चित् । आः
गिरा ।

आंगूषैः । आःविवासतः ॥ ११

वृत्रहंतया एवाणामारकाणां हंततमौ मंदानो चोदनागौ या याविन्द्राग्नी
उक्थेभिः अजैरिवा च सुत्या वाविवासतः परिवर्षेते ॥ व्यत्ययेन कर्मणि कर्तृ-
प्रत्ययः ॥ आंगूषैराघोषैरस्यैष सोमैर्यावाविवासतः परिवर्षेते तौ युवाभागच्छत-
मिति शेषः ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

ताविह्वुःशंसं मत्स्यं दुर्विज्ञांसं रक्षस्विनां ।

आभोगं हन्ताना ह्यसुद्धिं हन्ताना हतं ॥ १२

तौ । इत् । दुःशंसं । अत्स्यं । दुःविज्ञांसं । रक्षस्विनां ।

आभोगं । हन्ताना । हतं । असुद्धिं । हन्ताना । हतं ॥ १२

ये इन्द्राग्नी तौ युवा दःशंसं दुष्टाभिघंसनं दुर्विज्ञांसं दुर्विज्ञानं रक्षस्विनां बलवं-
तमाभोगमाह्वयात्सोऽपहृत्य भोक्तारं यत्नं मत्स्यं यत्नं हन्ताना ह्यनघाघनेना-

युधेन हतं । हिंसां । अज्ञमेवार्थं तृष्टानेन दृढयति । उदधिं । लुप्तोपममेतत् ।
उदधानं कुंभनिन । यथा कुंभोऽनायासेन भिद्यत एवमनायासेन यत्रपायुधेन
युधो हिंसा ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठेऽष्टादशो वगः ॥

प्र चोदमेति षड्रुवं षष्ठं सूक्तं षष्ठिह्यार्षं त्रैष्टुभं सरस्वतीदेवताकं । तृतीया तु
सरस्वत्येवताका । अत्रुक्तस्यते च । प्र चोदसा षट् सारस्वतं तु तृतीया सरस्वत
इति ॥ गगः सूक्तविनिर्धोगः ॥ प्रथमे छंदोमे प्रउगयस्त्रे प्र चोदसा धायसा सस्त्र
एवेति प्रउगं । आ० ८, ९, । इति ॥ सारस्वते पथो प्र चोदतेति त्रपाया याज्या ।
स्र्वितं च । प्र चोदसा धयसा सस्त्र एषा पावीरवी कन्या चित्रायुः । आ० ३, ९, ।
इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

प्र चोदसा धायसा सस्त्र एषा सरस्वती धरुणमायंसी पूः ।

प्रवावंधाना रथ्येव याति विश्वा अपो महिना सिंधुरन्याः ॥ १

प्र । चोदसा । धायसा । सस्त्रे । एषा । सरस्वती ।

धरुणां । आयंसी । पूः ।

प्रवावंधाना । रथ्याऽद्वय । याति । विश्वाः । अपः ।

महिना । सिंधुः । अन्याः ॥ १

सरस्वत्या एषा नदीवत्त्रिगणा । एषा दृश्यमाना नदीरूपा सरस्वत्यायस्त्रयसा
निर्भिता पूः पुरीत धरुणं ॥ खिगव्यत्ययः ॥ धरुणा धारयित्री धायसा धारकोऽप
चोदसोदकोन प्रसस्त्रे । प्रधावति । शीघ्रं गच्छति । सिंधुः छंदनशीला नदीरूपा
सान्या विश्वाः सर्वा अप आपगा महिना षष्ठिस्त्रा प्रयावधाना भृशं बाधमाना रथ्येव
प्रतेशोव चिन्तोषां सतो याति । गच्छति । यद्वा रथ्येव रथिनेव यथा रथी रथेन
भागस्थं तद्गुह्यादिकं चूर्णीकृत्य गच्छति तद्गुह्यं स्वकोयेन वेगेन सर्वं संपिबती
गच्छतीत्यर्थः ॥

सारस्वत एव पथो त्रपाया एकाचेनदित्यनुवक्त्या । स्र्वितं च । एकाचेतस्य-
रस्वती नदीनासुत स्या नः सरस्वती जुषाया । आ० ३, ७, । इति ॥

॥ सैषा द्वितीया ॥

एकाचेतसरस्वती नदीनां शुचिर्द्युती गिरिभ्य आ समुद्रात् ।

रायचेतती शुवनस्य भूरैष्टं पयो दुदुहे नाहुषाय ॥ २

एका । अचेतत् । सरस्वती । नदीनां । शुचिः । यती ।

गिरिभ्यः । आ । समुद्रात् ।

रायः । चेतती । शुवनस्य । भूरैः । ष्टं । पयः । दुदुहे ।

नाहुषाय ॥ २

सहस्रवत्सरेण ऋतुना यज्यमाणो नाहुषो नाम राजा सारस्वती नदीं प्रार्थयामास सा च तस्मै सहस्रसंवत्सरपर्याप्तं पयो दत्तं च प्रददौ । अयमर्थोऽत्र प्रविपाद्यते । नदीनामन्यासां मध्ये शुचिः शुचा गिरिभ्यः सकाशादा समुद्रात्समुद्रपर्यन्तं यती मन्त्रत्येका सरस्वती नद्यचेतत् । नाहुषस्य प्रार्थनामज्ञासीत् । तथा सप्तनस्य भूतजातस्य भूरैः ष्टलस्य रायो धनानि चेततीं प्रज्ञापयती मयन्ती नाहुषाय राशे दत्तं पयश्च सहस्रसंवत्सरकृतोः पर्याप्तं दुदुहे । दुग्धवती । दत्तवती ॥

सरस्वहेवताके पयो स बाहुष इति पुरोडाशस्य यज्या । स्रजितं च । स बाहुषे नयो योषणासु बस्य व्रतं पयसो वंति सर्वे । आ० ३, ८, इति ॥

॥ सैषा तृतीया ॥

स बाहुषे नयीं योषणासु वृषा शिशुवृषभो यज्ञियासु ।

स वाजिनं मधवद्भ्रुवो दधाति वि सातये तन्व मासजीत ॥ ३

सः । बह्वेषे । नयीः । योषणासु । वृषा । शिशुः । वृषभः ।

यज्ञियासु ।

सः । वाजिनं । मधवद्भ्रुवः । दधाति । वि सातये ।

तन्व । मासजीत ॥ ३

अथस्थाने वायुः सरस्वान् । नर्वो ऋभ्यो वृत्तो वृषा सेचनसमर्थः विश्वरत्यः प्रादुर्भाषसमयेत्यतश्चा इह्यमानो वृषभो वर्षिता । एवंभूतः स सरस्वान् यज्ञियासु यज्ञाद्वांसु योषणासु योषित्वात्मनः कलत्रभूतासु अथमस्थानासासु अथे बहधे । वर्धते । स तादृशः सरस्वान् अथमङ्गो वृषिमङ्गो यजमानेभ्यो वाजिनं पत्न्यं पुत्रं दधाति । ददाति । तथा सातये साभार्थं तन्वं तेषां शरीरं विभाज्यतीत । विभाजि । साभार्थं संस्कारोतीत्यर्थः । यद्ध्येया सरस्वतः स्तुतिस्तथापि सरस्वत्याः प्रीयनार्थं तत्प्रवर्धयति आदोषिके सारस्वते ऋचेऽस्या उक्तो विनियोगो न विद्ध्यते ॥

दशरात्रेऽष्टमं हविं प्रथमं उत स्या न इति सारस्वतः सप्तमं कृषः । स्रजितं च । उत स्या नः सरस्वती जुषाणेति प्रथमं । आ० ८, १० । इति ॥ सारस्वते प्रथो पुरो-
डाशस्योत स्या न इत्यनुवाक्या । स्रजितं च । उत स्या नः सरस्वती जुषाणा सरस्वत्यभि नो नेषि पशुः । आ० १, ७ । इति ॥

। सैषा सूक्ते चतुर्थी ।

उत स्या नः सरस्वती जुषाणोपं अवंत्सुभगा वञ्चे अस्मिन् ।

मितस्रुभिर्नमस्यैरियाणा राया युजा चित्तंरा सखिभ्यः ॥ ४

उत । स्या । नः । सरस्वती । जुषाणा । उपं । अवंत् ।

सुभगा । वञ्चे । अस्मिन् ।

मितस्रुःभिः । नमस्यैः । रियाणा । राया । युजा । चित्तं ।

उत्तरा । सखिभ्यः ॥ ४

उतापि च जुषाणा प्रीयमाना सुभगा योभनधना स्या सा सरस्वती नोऽस्माकम-
स्मिन् च उपपन्नत् । अस्मदोवाः स्तुतीरूपमहपोत । कीदृशी सा । मितस्रुभिः प्रस्रु-
जातुभिर्नमस्यैर्नमस्कारैर्देवैरियानोपगम्यापाना । विश्वव्युत्थायै । युजा मित्ययुक्तेन
राया धनेन च संगता सखिभ्य उत्तरात्कृततरा । ईदृश्यादीवाः स्तुतिरूपमहपोति-
त्यन्वयः ॥

पवित्रेऽद्यां सारस्वतस्य हविष इमा जुह्वाना इति वाक्या । स्रजितं च । इमा
जुह्वाना युद्धदा नमोभिर्दंष्ट्रिणाभ्यो अकारिषं । आ० २, १२ । इति ॥

॥ सैषा पंचमी ॥

इ॒मा जु॒ह्वाना॑ यु॒भदा॑ नमो॒भिः॑ प्रति॒ स्तोमं॑ सर॒स्वति॑ ऊ॒षस्य॑ ।

तव॑ शर्म॑प्रि॒यत॑मे॒ दधाना॑ उप॒ स्येवाम॑ शर॒णं न॑ वृ॒क्षं ॥ ५

इ॒मा । जु॒ह्वानाः॑ । यु॒भत् । आ । नमः॑ऽभिः॑ । प्रति॑ । स्तोमं॑ ।

सर॒स्वति॑ । ऊ॒षस्य॑ ।

तव॑ । शर्म॑न् । प्रि॒यत॑मे । दधानाः॑ । उप॑ । स्ये॒वाम॑ ।

शर॒णं । न॑ । वृ॒क्षं ॥ ५

ये सरस्वति इमेमान्मन्त्रदीयाणि जपौषि जुह्वानास्तुभ्यं जुह्वानो वयं नमोभिस्त्व-
द्विषयेनेमस्कारेर्धुष्मत्सुकाशादा ॥ असंशुतेर्धोग्यक्रियाप्याहारः ॥ आददोमहि
धनानोनि शेषः । स्तोमं चास्मदीयं स्तोत्रं प्रतिजुषस्व । प्रतिजुषस्व । वयं च प्रिय-
तमेऽगिषयेनऽ प्रिये तव त्वदोये शर्मन् शर्मन्सि सुखे दधाना निधयमानाः संतः शरणं
न वृक्षमाश्रयधृतं वृक्षविषोपस्थेयाम । त्वासुपतिष्ठेम । संगच्छेमहि ॥

॥ अथ षष्ठी ।

अ॒यम्॑ ते सर॒स्वति॑ वसि॒ष्ठो द्वा॒रावृ॒तस्य॑ सु॒भगे॑ व्या॒वः ।

व॒र्धं शु॒भ्रे स्तु॒वते॑ रा॒सि वा॒जान्य॑यं पा॒त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः ॥ ६

अ॒यं । ऊ॒ इति॑ । ते । सर॒स्वति॑ । वसि॒ष्ठः । द्वा॒रा ।

वृ॒तस्य॑ । सु॒भगे॑ । वि॑ । आ॒व॒रि॒त्याः ।

व॒र्धं । शु॒भ्रे । स्तु॒वते॑ । रा॒सि । वा॒जान् । य॒यं । पा॒त ।

स्व॒स्तिभिः॑ । सदा॑ । नः॑ । ६

हे सुभने शोभनघने सरस्वति अथ वसिष्ठस्तेषां धंशकं तस्य वसन्त संवत्सिन्धो
 द्वारो पूषीपरे व्यावः । विद्वयोति । उ इति पूरकः । हे शुभ्रे शुभ्रवर्णे देवि वधं ।
 वधं स्य । तथा सुवने स्तोत्रं कुर्वते वसिष्ठान् वाजानशानि । राशि । प्रदेहि अन्वयगतं ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठ एकोनविंशो वगः ॥

वृहद् गायित्र इति षड्रुचं सप्रथं स्रक्तं वसिष्ठस्त्वं । आद्या वृहती द्वितीया
 सतोवृहती तृतीया प्रसारपंक्तिः षिष्टास्त्रिंशो गायत्र्यः । आद्याः षड्रुचः सरस्वती-
 देवताकोऽत्यथ सरस्वदेवताकः । तथा चातुर्जातं । वृहद् प्रगाथः प्रसारपंक्तिः
 परास्त्रिंशो गायत्र्यः सरस्वत इति ॥ पंचमेऽङ्गनि प्रथमस्य आद्याः प्रसाधः
 सरस्वतस्त्रुचः । स्रक्तं च । वृहद् गायित्र इति वाचं प्रथमं प्रगाथानेके ।
 आ० ७. १२. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

वृहद् गायित्रि वचीऽसुर्या नदीनां ।

सरस्वतीमिन्द्रया सुवृक्त्तभिः स्तोमैर्वसिष्ठ रोदसी ॥ १

वृहत् । अं इति । गायित्रि । वचः । असुर्या । नदीनां ।

सरस्वती । इत् । मइय । सुवृक्त्तभिः । स्तोमैः । वसिष्ठ ।

रोदसी इति ॥ १

अनया ऋचिराऽज्ञानं संबोध्य सरस्वत्याः स्तुतौ प्रेरयति । हे वसिष्ठ त्वं वृहद्
 वृहदेव मइदेव वचः स्तोत्रं गायित्रि । गायत्रि । किमर्थं । नदीनां मध्येऽसुर्या ॥
 असुरायन्दाज्ञतथ्येकवचनस्य आदेशः ॥ असुरायै वचनस्यै नदीरूपानै सरस्वत्यै ।
 अज्ञाः प्रीणनार्थमित्यर्थः । तथा रोदसी द्यावापृथिव्योः स्थिता दिवि देवतारूपेण
 भूम्यां वायुपेथ निवसती सरस्वतीनिवृ सरस्वतीमेव सुवृक्त्तभिः स्रक्तं दोषवर्जितैः
 स्तोमैः स्तोत्रैर्ब्रह्म । पूजय । सर्वदा सरस्वतीमेव स्तुतिं नाम्ना देवतामिति भावः ॥

। अथ द्वितीया ।

उमे वर्त्ते महिना शुभ्रे अंधसी अधिच्छियंति पूरवः ।

सा नो बोध्यवित्नी महत्सखा चांद रांधी भवोन्नी ।

उ॒मि इ॒ति । यत् । ते । म॒हि॒ना । य॒त्रे । अ॒ध॒सी इ॒ति ।

अ॒धिऽश्चि॒र्यंति॑ । पू॒रवः॑ ।

सा । नः । बो॒धि । अ॒वि॒त्री । अ॒रुत्ऽसं॒खा । चो॒द ।

रा॒धः । अ॒घो॒नीं ॥ २

ये शुभ्रे शुभ्रवर्षे सरस्वति यत् ब्रह्मास्ते तव महिना महिन्तोभे चंधसी स्रग्-
विर्धं दिव्यं पार्थिवं चान्निं पान्यवारण्यं वा पूरवः पूरयितव्या भद्रव्या अधिचिर्धंति
अधिगच्छंति सा स्ववित्री रक्षित्री स्ती नोऽभान्योधि । बृध्यस्व । अपि च अरुत्संखा ।
अरुतो जायन्तिका देवगणाः । ते सखासो यस्या वाप्यभिकाया । पाचस्तादृशी त्वं भवोन
उपिखं चपथनोपेतानामस्त्राकं टाधो धनं चोद । प्रेरथ ॥

। अथ तृतीया ।

अ॒द्र॒भि॒द्भ॒द्रा॒ छ॒ण॒व॒सर॑स्व॒त्य॒कं॒वारी॑ चेतति वा॒जि॒नी॒वती॑ ।

शृ॒णा॒ना ज॑म॒द॒ग्नि॒वत्स्तु॑वा॒ना च॑ वसिष्ठ॒वत् ॥ ३

अ॒द्रं । इत् । अ॒द्रा । छ॒ण॒वत् । सर॑स्व॒ती ॥ अ॒कं॒व॒ऽवारी॑ ।

चे॒त॒ति॑ । वा॒जि॒नी॒वती॑ ।

शृ॒णा॒ना । ज॑म॒द॒ग्नि॒वत् । स्तु॒वा॒ना । च॑ । व॒सि॒ष्ठ॒वत् ॥ ३

अद्रा कल्याणो भजनीया वा सरस्वती अद्रभिद्भद्रमेव कल्याणमेव छणवत् ।
अस्त्राकं करोतु । तथाकथादेकुत्थितगवना वाजिनीवत्त्वसवती चेतति । चेतवत् ।
अस्त्रान् प्रज्ञापयतु । यद्वा अदीयं स्तोत्रं चेतति । जानातु । तथा जमदग्निवत्
जमदग्निना अविष्येव अवा शृणवाना वसिष्ठवत् ॥ अर्द्धार्थे वतिप्रत्ययः ॥
वसिष्ठार्थं वसिष्ठस्तुतुष्टुपं स्तुवाना स्तुयमाना च अथ ॥

सरस्वदेवताके पथो जनीधंत इति तिस्रः पुरोडासवृषिवां क्रमेणोक्तवाक्या ।
स्त्रुतिं च । जनीधंतं ध्रुवप इति तिस्रो दिव्यं सुपर्चं वावर्चं वृचंतं । आ०, ३, ८, ।

॥ तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी ॥

जनीयंतो ज्यग्रवः पुत्रीयंतः सुदानवः ।

सरस्वतं ज्वामहे । ४

जनिऽयंतः । सु । ज्यग्रवः । पुत्रीऽयंतः । सुऽदानवः ।

सरस्वतं । ज्वामहे । ४

जनीयंतः । जायंत आस्वपानोवि जनवो ज'याः । ता रश्मंतः पुत्रीयंतः
इत्याकाशवपानाः सुदानवः शोभनदाना ज्यग्रव उपगंतारो यवं सु'षद्य सरस्वतं देवं
ज्वामहे । सुजहे । आहुवामहे वा ॥

॥ अथ पंचमो ॥

ये ते सरस्वतः कर्मयो मधुमती घृतशृतः ।

तेभिर्नोऽविता भव ॥ ५

ये । ते । सरस्वतः । कर्मयः । मधुमती । घृतशृतः ।

तेभिः । नः । अविता । भव ॥ ५

ये सरस्वतः सरस्वतु देव ते त्वदीया व कर्मयो जलसंधो मधुमती रसवती घृतशुतो
घृतस्य हृष्य दक्षस्य चारिणो भवति तेभिस्त्रैर्कर्मिभिर्नोऽविता अविता भव ॥

अन्वार'भयोवावां सारस्वतयागस्य पोषिवांसमित्यहुवाक्या । सूत्रितं च । पोषि-
वांसं सरस्वतो दिव्यं सुपर्णं वायवं हृष्टं । आ० २, ८ । इति ॥

॥ षष्ठाऽङ्की ॥

पोषिवांसं सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शनः ।

भक्षीमहि प्रजाभिर् ॥ ६

पोषिऽवांसं । सरस्वतः । स्तनं । यः । विश्वदर्शनः ।

भक्षीमहि । प्रजां । इध ॥ ६

योपिपासं प्रवृत्तं सरस्वतो देवस्य कर्म यद्वाचमानं जनपदसाधारं वा मेकं
अधीनम् । अधीनम् । प्राप्नुयान् । सो विद्मदधंतो विन्धैः सर्वे दधंतो भवति इन्द्र-
वानो भवति तं स्तनं मेघमित्यर्थः । तथा प्रजाः पुत्रादिकृपाविषयम् च सरस्वतः
प्रसादाद्गधीनम् ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे विंशो वगैः ॥

यस्ये दिव इति दशममस्यं स्रुतं वसिष्ठस्यार्थं जैष्ठ्यं । प्रथमैश्रो हतीयानव-
श्वोर्गिन्द्रावृष्ट्यास्यती देवता दशम्या रंद्रानृष्टस्यती विष्टानां स वृष्टस्यतिः । तथा
चातुर्कान्तं । यश्चे दशैश्रादि वाहस्यत्यमंशैश्रो च हतीयानवश्वोर्गिन्द्रावृष्ट्यास्यत्ये
इति ॥ आधिष्ठात्रिकोपकथ्ये तु हतीयसवने सोमदृष्टो वाञ्छयाच्छंसिन इदमस्यं च
स्रुतमन्तापार्थं । स्रुतितं च । यस्ये दिवः । आ० ७, ९, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

यस्ये दिवो वृष्टदने पृथिव्या नरो वल्लं देवयवो मदति ।

सुद्राय यत्र सर्वमानि सुन्वे गमन्मदाय प्रथमं वयंस ॥ १

यस्ये । दिवः । वृष्टदने । पृथिव्याः । नरः । वल्लं । देवयवः ।
मदति ।

सुद्राय । वल्लं । सर्वमानि । सुन्वे । गमन्त् । मदाय । प्रथमं ।
वयंसः । च ॥ १

यत्र वल्लिन्यस्ये देवयवो देवागकामयमाना नरो नेतार पृथिव्यो मदति कृष्यति ।
यत्र वल्लिं च सवनान्यभिषोतव्याः सोमा रंद्राभैर्द्रार्थं सुश्लोऽभिषूयते पृथिव्याः संवंधिनि
वृष्टदने वृष्टां नेतृणां सदनभूते तस्मिन्न्यस्ये प्रथमं सर्वेभ्यो देवेभ्यः पूर्वं दिवो
स्रुतलोकाद्भवत् । आगच्छत् । क्रियर्थं । मदाय मदार्थं । सोमं पातुमित्यर्थः । तथा
वयंसं संतारसादीनां अस्माच्च गमत् । आगच्छत् ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

आ दैव्या वृषीमहेऽवांश्च वृष्टसतिर्नो मह आ संखायः ।

यथा अवेम मोड्दुषे अनागा यो नो दाता पंदावतः पितेव ॥ २

अ० । द० । दृ० । अ० । नः ।

अ० । अ० । अ० ।

अ० । अ० । अ० । अ० । अ० । अ० । अ० । अ० ।

अ० । अ० । अ० । अ० । अ० ।

हे सखायः सजानखानाः सोतारो नयं देखा देव्यानि देवसंबंधीयवाक्कि
रक्षयान्वावृषोमहे । अभिषजापहे । प्राथंषामहे । नोऽस्माकं हविर्बृहस्पतिर्बृहतरं
पाकयितो देव आनहे । अहतिदीनार्थः । आनहते । आदत्ते ॥ सोपत्य आत्मने-
षहेष्विति तलापः ॥ सो बृहस्पतिः परावती दूरदेशाजनाभ्याङ्कृत्य पुत्रेभ्यः पितेभ्यः
नोऽस्मभ्यं दाता भवति तस्यै नीङ् ह्रस्वे सेङ्गे बृहस्पतयेऽनागा अनागस अनपराधाः ।
यथा नयं भवेत् हे सखावसथा अर्थं परिचरतेति शेषः ॥

। अथ तृतीया ।

तमु ज्येष्ठं नमंसा हविर्भिः सुशिवं ब्रह्मण्यस्यति गृणीषे ।

इ० श्लोकी अ० दैव्यः सिषक्तु यो ब्रह्मणो देवकृतस्य

राजा ॥ ३

तं । जं इति । ज्येष्ठं । नमंसा । हविःऽभिः । सुशिवं ।

ब्रह्मण्यः । पति । गृणीषे ।

इ० । श्लोकीः । अ० । दैव्यः । सिषक्तु । यः । ब्रह्मण्यः ।

देवकृतस्यः । राजा ॥ ३

ज्येष्ठं प्रथम्यनमं सुशिवं सुसुखं ब्रह्मणो भवेत्स्य पतिं पाकयितारमेतत्पुत्रं तस्य
अमेव देवं नमसा नमस्कृत्यैव हविर्भिषक्पुरोडायादिभिश्च सार्धं वृणीषे । वृष्ये ।
सुवे । अपि च अहि नष्टातभिर्दं दैव्यो देवाः श्लोकोऽस्मदीयः आनको नः ।
सिषक्तु । सिषतां । तस्योऽस्मद्य नःस्य वा देवकृतस्य देवैः सोऽभिः कृतस्य च
इ० ब्रह्मण्यस्यतिवा राजेश्वरो भवति तभिर्दं तं बृहस्पत्यतिर्निति संबंधः ॥

॥ अथ चतुर्थी ।

स आ नो योनिं सदतु मेष्ठो वृहस्पतिर्विश्वारो यो अस्ति ।

कामो राय सुवीर्यस्य तं दात्पर्षतो अति सञ्चतो अरिंशान् ॥ ४

सः । आ । नः । योनिः । सदतु । मेष्ठः । वृहस्पतिः ।

विश्वारः । यः । अस्ति ।

कामः । रायः । सुवीर्यस्य । तं । दात् । पर्षत् । नः ।

अति । सञ्चतः । अरिंशान् ॥ ४

मेष्ठः प्रियवचनः स वृहस्पतिर्नोऽस्माकं योनिं स्यान् वेदिलक्षणवासदतु । आसीदतु । आगत्योपनिषत् । यो वृहस्पतिर्विश्वारो विश्वैर्वरणीयोऽस्ति भवति । अपि च रामो वनस्य सुवीर्यस्य योवनवीर्यस्य च यः कामोऽस्माकमभिलाषोऽस्ति तं काममन्वयं दात् । ददातु । कास्यमानं प्रयच्छत्वित्यर्थः । तथा सञ्चत उपद्रवैः संसक्ताणोऽस्मान्-रिष्टानिञ्चिसतान् कृत्वातिपर्षत् । अतिपारयति यन्नू ॥

॥ अथ पंचमी ॥

तमा नो अर्कममृताय जुष्टममे घासुरश्चतासः पुराजाः ।

शुचिंक्रंदं यजतं पस्यानां वृहस्पतिमनर्वाणं हवेभ ॥ ५

तं । आ । नः । अर्कं । अमृताय । जुष्टं । ममे । घासुः ।

अश्चतासः । पुराजाः ।

शुचिंक्रंदं । यजतं । पस्यानां । वृहस्पतिं । अनर्वाणं ।

हवेभ ॥ ५

तं सर्वत्र बोद्धव्यमवा प्रसिद्धमनुतावापरत्वात्वा जीवनाय कुटं पयोप्रपकं-
 चर्पेनसाधनमचं पुराणाः पुरा जाता इमेऽनुतासोऽपरथा देवा बृहस्पतेराज्ञवा
 नोऽक्षयवाधासुः । प्रदद्युः । यथं च युचिक्तं युचस्तोत्रं वस्त्यानां । पस्त्यभिति
 ष्टवनाम । तैम तदंतो लक्ष्यतेः ष्टवित्वां वजनं ष्टव्यमनर्वाचनप्रत्युतं जेनाप्य-
 प्रतिगतं ष्टव्यतिं ष्टवतां पाचक देवं ष्टवेन । आहुषाम । सुवेन वा ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठ ऐकविंशो वगः ॥

। अथ षष्ठी ।

तं शग्मासी अरघासो अग्ना ष्टव्यतिं सहवाही वचंति ।

सहचिद्य अ नीडवस्यं नभो न रूपमंरुयं वसनाः ॥ ६

तं । शग्मासं । अरघासं । अग्ना । ष्टव्यतिं । सहवाहः ।
 वचंति ।

सहः । चित् । यस्य । नीडवत् । सहस्यं । नभः । न ।

रुयं । अरुयं । वसनाः ॥ ६

अग्नासः अग्नाः सुखकराः अग्ना पारुवास आरोचमानाः सहवाहः संवृत्
 वाहवा अग्नासं ष्टव्यतिं वचंति । वचंति । यस्य ष्टव्यतेः सहचिद्यं वचं चं
 अवति । नीडवत् । नीडं निलवो निवासः । तद्वत् न सधस्यं सहस्यानं च यस्य
 तं बृहस्पतिमित्यन्वयः । कोदया अग्नाः । नभो नादित्यनिवास्वारोचमानं रूपं
 वसना अरुयंतः ॥

। अथ सप्तमी ।

स हि युधिः शततत्रः स शुभ्युर्चिरेव्यवाशीरिधिरः स्यर्षीः ।

ष्टव्यतिः स स्वविश ऋष्यः पुरु सुखिभ्य आसुतिं करिष्ठः ॥ ७

सः । हि । शुचिः । यतःपत्रः । सः । सुः । सुः ।

हिरण्यवायीः । इधिरः । स्वःसा ।

वृहस्पतिः । सः । सुःस्वावेद्यः । ऋष्वः । पुत्र । सुखिभ्यः ।

आसुति । करिष्ठः । ७

स हि स खसु वृहस्पति शुचिः पुत्रः यतपत्रो वसुविधवाहनः । स एव सुःखः सुर्वेषां शोधयिता हिरण्यवायीः । वायीति वाङ्मन । हितरमणीयवाक् । यदा वायोभिरुत्ताराङ्गकवीभिः । ऋषे० १० १०१ ८ । इति निगमादाभ्यामुषं । स्वर्णनवायुष इविरो गंताभ्येनपीयो वा स्वर्गः स्वर्गंस्व संभक्ता । यदा सरण्योलसो-
दकस्य सन्निवा दाता स एव वृहस्पतिः स्वावेद्यः सुनिवास ऋषो दयनीयः । ईदृशो देवः सुखिभ्यः शोचभ्यः पुत्र वसुलमासुतिवक्त्रं करिष्ठः कर्मान्नो दाह्यतन्नो भवति ॥

। अथाष्टमी ॥

देवी देवस्य रोदसी जनित्री वृहस्पतिं वदधतुर्भद्वत्वा ।

दद्याव्याय दक्षता सखायः करत् प्रथमे सुतरा सुगाथा । ८

देवी इति । देवस्यः । रोदसी इति । जनित्री इति ।

वृहस्पतिं । वदधतुः । भद्वत्वा ।

दद्याव्याय । दक्षता । सखायः । करत् । प्रथमे । सुतरा ।

सुगाथा । ८

देवी देव्यो दानादिगुणयुक्त देवस्य वृहस्पतेर्जनित्री जनयित्व्यौ रोदसी द्यावा-
पृथिव्यौ भद्वत्वा वदधतेन युक्तं वृहस्पतिः वदधतः । वधंवावासतः । हे सखावो
वृष्यपि दद्याव्याय वधनीवाय ॥ द्वितीयायै वदधती ॥ वधनीयं तं वृहस्पतिं दक्षत ।
वधं वत । स च वृहस्पतिर्दद्याये वृद्धितावुप्रभूतावाजाय तदर्थे सुतरा सुतरानि
सुखेन तरणीवानि सुगाथा सुखेनापगाङ्गनीवाभ्यदकानि करत् । करीद ॥

॥ अथ नवमी ॥

द्वयं वां ब्रह्मणस्पते सुवृत्तर्षद्विंशतय वज्रिणे अकारि ।

अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्जजस्तमया वनुषामराती ॥ ९

द्वयं । वां । ब्रह्मणः । स्पते । सुवृत्तः । ब्रह्मं । द्वंशतय ।
वज्रिणे । अकारि ।

अविष्टं । धियः । जिगृतं । पुरंधीः । जजस्तं । अयः ।
वनुषां । अरातीः ॥ ९

ये ब्रह्मणस्पते तभ्यं वज्रिणे वज्रवत् इन्द्राय च वां युवाभ्यां ॥ तादर्थ्यं चतुर्थी ॥
ब्रह्म षत्वहूपेयं सुवृत्तः सुमहत्ता सुनिरकारि । तथा कताभूत् । नो युवा धियाःस्थ-
दोयानि कर्माव्यवष्टं । रजतं । तथा पुरंधीः पुरुधीवृद्धोः स्तुनीकित्तं । निगिरतं
शृणुवन्ति यावत् । अर्षऽदोरभिगंतोषंनुषां संभक्तृषामस्माकमरातोः यत्रसेना
अजस्तं । उपचपयतं ॥

तमोवसवन चत्थो ब्रह्मणस्पते सुवृत्तये युवनिनि यव्ययाख्या । अत्रित्तं
च । वृहस्पते युवमिंद्रश्च वस्त्र इति याज्या । आ० ६, १ । इति ॥ वाजपेयेऽति-
रिक्तोऽथस्यैवेव परिधानोया । अत्रित्तं च । वृहस्पते युवमिंद्रश्च वस्त्र इति परि-
ध नोया । आ० ९, ९ । इति ॥

॥ सैषा दशमी ॥

ब्रह्मस्पते युवमिंद्रश्च वस्त्रो दिव्यं देवाथे उत पार्थिवस्य ।

धत्तं रथिं स्तुवते कीरथं चित्र्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः । १०

वृहस्पते । युवं । इन्द्रः । च । वस्त्रः । दिव्यस्यं । देवाथे इति ।
उत पार्थिवस्य ।

धत्तं । रथिं । स्तुवते । कीरथं । चित्र्यं । यूयं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ १०

ये दृष्टव्यं त्वं चेंद्र्यं युवा दिव्यस्य दिवि भवस्य वक्षी वसुमी जनस्त्रेयाये ।
 अतः कारणात् स्तुयते सोमं जुवते कीरवे । सोऽनानैतत् । सोऽत्रे रविं धन वक्षी ।
 दत्तं । विदिति पूरणः । अन्यत्रतं ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठे हाषिंशो षष्ठः ॥

अध्वर्यव इति सप्रथं दयमं चूर्कं पचिदस्यार्धं त्वैष्टु भवेत् सप्रथ्येद्रावः सैसात्वा ।
 तथा चानुकामं । अध्वर्यवः सप्रोक्तदेवतात्येति । पूर्वचूर्कं न सङ्गोक्तो विनियोगः ॥

॥ तत्र प्रथमः ॥

अध्व॑र्यवोऽरु॒णं दु॒ग्धमं॑युं जु॒होत॑न वृष॒भाय॑ क्षि॒तीनां ।

गौरा॑वेदो॒या अव॑पानमं॒द्री वि॒श्वो॒द्याति॑ सुत॒सीम॑मिच्छन् ॥१॥

अध्व॑र्यवः । अरु॒णं । दु॒ग्धं । अं॑युं । जु॒होत॑न । वृष॒भाय॑ ।

क्षि॒तीनां ।

गौरा॑त् । वेदो॒यान् । अव॑पानं । इ॒न्द्रः । वि॒श्वो॒द्यात् । इत् ।

याति॑ । सुत॒सीमं॑ । इच्छन् ॥ १ ॥

ये अध्वर्यवोऽध्वरस्य नेतार ऋत्विजः क्षितीनां जनानां मध्ये वृषभाय अष्टौ-
 वेद्रावाह्वयमारोचनानं दुग्धमभिद्रुतमंयु सोमं जुहोतन । जुहुत । अवपानमवक्रम्य
 स्थितं दूरस्थं पातय्यं सोमं गौरात् गौरवृगादपि वेदीयानतिथयेन विहानिन्द्रः
 सुतसोममभिद्रुतसोमं यजमानमिच्छन् अमिच्छन् विश्वाद्या विश्वान्वृषानोदेव
 संपदैव याति । गच्छति । अतस्तस्मा इन्द्राय सोमं जुहुतेत्यन्वयः ॥

। अथ द्वितीया ॥

यह॑धिषे प्र॒दिवि॑ चार्च॒न् दि॒वेदि॒वे पी॒तिमि॑दं॒स्य व॒क्षि ।

उत॑ च॒क्षेत् मन॑सा जुषा॒ण्य उ॒यचि॑न्द्र प्र॒स्थिता॑प॒ञ्चि सो॒मान् ॥२॥

वत् । द॒घ॒षे । अ॒ष्टि॒वि॒ । आ॒ह॒ । अ॒न्न॑ । दि॒वे॒ दि॒वे॒ । पी॒त्रिं ६

इ॒त् । अ॒स्य॒ । व॒चि॒ ।

उ॒न॒ । हृ॒दा॒ । उ॒त॒ । म॒न॑सा । ज॒षा॒ण॒ । उ॒य॒न् । इ॒न्द्र॒ ।

प्र॒स्थि॑तान् । पा॒त्रि॒ । सो॒मा॒न् ॥ २

ये इन्द्रं प्रदिक प्रगतेषु दिवसेषु पूर्वखिन्नकाले चारु घोभनं यत्प्रोक्तस्य चर्चं इषिषे पानेनोदरे धारयसि अस्य सोमस्य पीतगित् पानमेव दिवे दिवे प्रतिदिव-
कभिदानीमपि वचि । कामयमे ॥ नय कांतापित्यस्य सिपि यपो तुकि मत्वकत्व-
त्वेष्वेतद्रूपं ॥ उतापि च ये इन्द्रं हृदा हृदयेन । उतयद्दर्शये । मनसा च जुषाणः
शिवमान उयन् अस्मानकामयमानस्तं प्रस्थितान् पुरस्तातोतुत्तरवेदस्थान्
सोमाग्पात्रि । पिव ॥

॥ अथ तृतीया ॥

ज॒ज्ञा॒वः॒ सो॒मं॒ स॒ह॑से प॒पाथ॒ प्र॒ ते॒ मा॒ता॒ मं॒हि॒मा॒न॑मुवाच ।

इ॒न्द्रं॑ प॒प्रायी॑र्षि॒ त॒रि॑र्क्षं यु॒धा दे॒वेभ्यो॑ वार॒य॒स्य॒क॒र्थं ॥ ३

ज॒ज्ञा॒नः॒ । सो॒मं॑ । स॒ह॑से । प॒पाथ॒ । प्र॒ । ते॒ । मा॒ता॒ ।

मं॒हि॒मा॒नं॑ । उ॒वाच॒ ।

आ॒ । इ॒न्द्र॒ । प॒प्रथ॒ । उ॒त॒ । पं॒तरि॑र्क्षं । यु॒धा॒ । दे॒वेभ्यः॑ ।

वा॒रि॑वः । अ॒क॒र्थं ॥ ३

ये इन्द्रं त्वं जज्ञानो जायमान एव सहमे चलाय सोमं प्रपाथ । पीतवानसि
ते तव मंहिमानं मङ्गलं गता त्वदीया अनन्यदितिः प्रोवाच । प्रोक्तवती । मंवाद-
स्त्रमेवैवं पंथा इत्यादिके नृषी न्वस्य । ऋषेः ४ । १८ । ४ । इत्यर्चं वांदाख्यादित्येन्द्र-
मङ्गलस्योक्तत्वात् । अनः कारयान् ये इन्द्रं त्वद्दृक् विदीर्ष्यं मंतरिक्षनापप्रथ । कनेज-
सापूर्वतवानसि । अपि च युधा युद्धेन देवेभ्यः सोमेभ्यो देवेभ्य एव वा वरिषो
भवं चकथं । उतवानसि ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

यज्ञोधरा महतो मन्वमानान्साक्षीम तान्वाहुभिः

शाशदानान् ।

यद्वा वृ मर्तृ त इन्द्राभियुध्यास्तं त्वयाजिं सौम्यवसं जयेम ॥ ४

यत् । याधयाः । महतः । मन्वमानान् । साक्षीम । तान् ।

वाहुभिः । शाशदानान् ।

यत् । वा । मृभिः । मर्तः । इन्द्र । अभियुध्याः । तं ।

त्वया । याजिं । सौम्यवसं । जयेम ॥ ४

हे इन्द्र महतः मन्वमानान् मन्वमानान्वाहुभिः योधयाः अस्माभिर्बोधयेः । तैः
 अहं वाहुं त्वं प्रयच्छस्वित्यर्थः । महतो शाशदानान् इन्द्रोक्तः अहं वाहुभिः यो-
 धनिरपि हे इन्द्रोरेव सत्यसादात्साक्षीम । यज्ञेन । अभिवसेन । यद्वा यदि वा हे इन्द्र
 मृभिर्वाहुभिः इन्द्रोः तः परित्तत्त्वमेवाभियुध्यां अहदीयः अहं त्वं नभियुध्यात् सौम्य
 वसं । अवाजिं यथा वा । योभनेत्य अवसा हेतुं तयाजिं संयाजं त्वया सहायेन
 वयं जयेम ॥

॥ अथ पंचमी ॥

प्रे इन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि प्र नूतना मधवा या चकारः

यद्रेददेवोरसंसिष्ट माया अथाभवत्केवल सोमी अथ ॥ ५

प्र । इन्द्रस्य । वोचं । प्रथमा । कृतानि । प्र । नूतना ।

मन्त्रवा । या चकारः ।

यद्वा । इत् । अदेवः । असंसिष्ट । मायाः । अथ ।

अभवत् । केवल । सोमी । अथ ॥ ५

इन्द्रस्य कृतानि वीरकनोपि प्रथमा प्रथमानि पुत्रानानि प्रवोचं । प्रवोचि ।
 अथवा अवधानिन्द्रा यद्वा यानि वक्तुं कृतान् नूतना नूतनाख्यमथवापि व ताजि

अथेवं । यदेतु यदेवादेवोदासुरोनीयास्तैः कृतान्यसृष्टिः अथामंतरमेका-
स्येद्रस्य सानः केवलासाधारणोऽभवत् । तदाप्रभृत्येव सागस्येद्रस्य सासाधारणः
संबंधो जात इत्यर्थः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

तदेदं विश्वं भवतं पश्यन्तं यत्पश्यंसि चक्षसा सूर्यस्य ।

गवांसि गोपतिरेकं इन्द्र भक्षीमहिं ते प्रयतस्य वस्यः ॥ ६

गः । इदं । विश्वं । अभितं । पश्यन्तं । यत् । पश्यंसि ।

चक्षसा । सूर्यस्य ।

मवां । असि । गोपतिः । एकः । इन्द्र । भक्षीमहिं । ते ।

प्रयतस्य । वस्यः ॥ ६

हे इन्द्र पश्यन्तं पश्यन्तो द्विधा द्विधादयत्तुपादय । तेभ्यो हिनमभितः सर्वतो
विद्यमानमिदं विश्वं सर्वं जगत्तवत् तमेव स्मभूतं । सूर्यस्य प्रेरकस्यादित्यस्य चक्षसा
तेजसा बहिर्भूतं पश्यंसि त्वं प्रकाशयसि । अपि च हे इन्द्र एक एव त्वं गोपतिरसि ।
न केवलमेकस्या एव गोपतिरपि तु सर्वासाभित्याह । गवाभिति । अथा कारयास्ते
मवा प्रयतस्य प्रयतस्य ॥ द्वितीयार्थे षष्ठी ॥ प्रयत् वस्यो धनं भक्षीमहि । भजेमहि ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

बृहस्पते येषामिन्द्रेण वस्यो दिव्यस्यैश्याये उत पार्थिवस्य ।

धत्तं रयिं स्तुवते कीरये चिद्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७

बृहस्पते । ब्रुवं । इन्द्रः । च । वस्यः । दिव्यस्यै । ईश्याये इति ।

उत । पार्थिवस्य ।

धत्तं । रयिं । स्तुवते । कीरये । चिद्यं । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः । ७

स्वस्तिभिः सदा । नः । ७

व्याख्यातेषु । अक्षराण्यसु । हे इहसते त्वं वेदेषु युषां दिव्यस्य पार्थिवस्य
 मोभयविषस्य धनस्यैवरो भवथः । तो युवा स्तुवते लोके धनं दक्षमिति ॥

॥ इति पंचमस्य षष्ठं त्रयोविंशो वरः ॥

प्ररो जात्रवेति सप्तमंमेकादयं सूक्तं षष्ठस्य षं त्रैष्टुभं । एवं अत्रावेत्याद्या-
 विस्र ये द्रावेष्टव्यः शिवाः केवलविष्णुदेवताकाः । तथा चातुर्कांतं । परो वैष्णवं
 त्स्वमित्येद्राच तिस्र इति ॥ गतः सूक्तविनियोगः ॥ विष्णुदेवताके पथो परो
 जात्रवेति पुरोडाशस्य याज्या । सूत्रितं च । परो जात्रया तन्म्य इधानेरावन्ते
 वेतुमती हि भूतं । आ० ३, ८, । इति ॥

॥ अथ प्रथमा ॥

परो मात्रया तन्वा इधान न ते महित्समन्व्युर्वन्ति ।

उभे ते विद्म रजंसी वृथिव्याः विष्णो देव त्वं परमस्यं विष्णे ॥ १

परः । मात्रया । तन्वा । इधान । न । ते । महिऽत्सं ।

अनु । अन्वुर्वन्ति ।

उभे इति । ते । विद्म । रजंसी इति । वृथिव्याः ।

विष्णो इति । देव । त्वं । परमस्यं । विष्णे ॥ १

पर इति सकारांतं परस्तादित्यस्यार्थः । परमत्वात्त्वात्दसीऽस्मिप्रत्ययः । परो दिवां
 पर एना वृथिव्या । ऋग्वे० १०, ८२, ५, । इति अथा । जात्रवेति व्यत्ययेन तृतीया ।
 अत्रावेत्याद्याः परः रपस्ताइतमानवापरिमिताया तन्म्यः पुरोदेवा इधान षष्ठंभाज इ दे विष्णो
 ते तव जात्रत्वं मज्जत्वं नान्वन्नुर्वन्ति । नातुव्यान्नुर्वन्ति । त्रिविक्रमसमये यत्तव
 जात्रात्स्यं तत्सर्वैरपि अनेष्टात्वं न भवत्यत इत्यर्थः । ते तत्राभे रजसी उभौ लोकौ
 वृथिव्या आरभ्य वृथिवीमंतराणं च विद्म । जानोरः । वर्यं अशुचोपलभाजहो नान्यत ।
 हे देव द्योतमान विष्णो त्वसेव परमस्य अर्गादेरत्कष्टनोक्तस्य ॥ द्वितीयार्थे षष्ठी ॥
 परमं लोकं विष्णे । जानासि । अतस्त्व मज्जत्वं न कौतापि ५, १० यत्कामिति आन. ॥

पूर्वोक्त एव पथो न ते विष्णो इति वपावा अतुयत्सः । सूत्रितं च । न ते विष्णो
 अःसधाना न अ. तस्त्वं विष्णो सुगति विद्मजन्त्यां । आ० ३, ८, । इति ॥

॥ शेषा द्वितीया ॥

न ते विष्णो जायमानो न जातो देव महिम्नः परमंसमाप ।

उद्दत्तम्ना नाकं च स्वं वृद्धं दाधर्थं प्राचीं ककुभं पृथिव्याः ॥ २

न । ते । विष्णो इति । जायमानः । न । जातः । देव ।

महिम्नः । परं । अंतं । अप ।

उत् । अद्दत्तम्नाः । नाकं । ऋष्वं । वृद्धं । दाधर्थं । प्राचीं ।

ककुभं । पृथिव्याः ॥ २

ये देव दानादिगुणयुक्त विष्णो ते तप महिम्नी महत्तस्य परं विप्रकृतं तपसमानं जायमानः प्रादुर्भवन् जनो नाप । न प्राप्नोति । तथा जातः प्रादुर्भूतोऽपि जनो नैव प्राप्नोति । तप महत्तस्यापसमानं नास्ति । अत एव सर्वे नं ज्ञात इति भावः । कोऽसौ महिमा तमाच । ऋष्वं दर्शनोऽं वृद्धं महत्तं नाकं व्युत्कृतदत्तम्नः । त्वसूक्तं-सधारयः । यथाऽप्ये न पतति तथा । पृथिव्या भूमेः संबन्धिनीं प्राचीं ककुभं च दाधर्थं । धारितवानस्मि । उपलक्ष्यमेतत् सर्वस्य भूतजातस्य । तथा च महत्तरं । य उ त्विधातु पृथिवीहत श्यामेको दाधार सुवनानि विन्वा । ऋष्वे ० १, १५४, ४ । इति ॥

पूर्वोक्त एव पद्याविदावती इति उच्यते वाक्या । सूत्रितं च । इदावती चेतुवती च भूतं विन्वन्मन्वविषा वाहधान इति हे । आ० १, ८ । इति ॥

॥ शेषा तृतीया ॥

इदावती चेतुवती च भूतं सूयवसिनी मनुषे द्यस्या ।

व्यंस्तम्ना रोदंसी विष्णवेते दाधर्थं पृथिवीमभितो मयूखैः ॥ ३

इदावती इतीदावती । चेतुवती इति चेतुवती । च ।

भूतं । सुयवसिनी इति सुसुयवसिनी । मनुषे । द्यस्या ।

वि । अस्तम्नाः । दोदसो इति । विष्णो इति । एते इति ।

दाधय । वृषिषी । अभित । मयूखे ॥ ३

हे द्वापावृषिव्यो मनुषे स्तुवते मनुष्याय दण्ड्या दिक्त्वा युक्ते युवाभिरावती
अस्तम्यौ सेतुमती गोग्यो अथवसिनो घोभनयवने च भूतं । अपूतं । विष्णवः
प्रसिद्धोः विष्णुना विक्रांतन्याद्युवासेवमेव खलु पूर्वमभूतमित्यर्थः । हे विष्णो एते
इमे दोदसो द्वापावृषिव्यो व्यस्तम्नाः । विविधमभारयः वृषिषीभूद्बुद्धखलेन द्वापसो-
सुखत्येनेति विविधत्वं । अपि च वृषिषी प्रथिताभिषां भूमिभित्तः सर्वत्र स्थितैर्भयूखैः
परमैर्दोदसैः । धारितवानसि । यथा न उदति तथा दृढीकृतवानित्यर्थः । यथैत
इति विष्णोः अभूताः । विष्णुः परमतानाभिषिपतिरिति श्रुतेः ॥

। अथ चतुर्थी ।

उत् यज्ञाय चक्रयुक् लोकं जनयता सूर्यमुषासंमग्निं ।

दासंख्यविद्वृषशिष्यं प्रमाथा जघ्नथुर्नरा वृतनाज्येषु ॥ ४

उत् । यज्ञाय । चक्रयुः । उत् इति । लोकं । जनयता ।

सूर्यं । उषसं । अग्निं ।

दासंख्य । चित् । वृषशिष्यं । माथाः । जघ्नथः । नरा ।

वृतनाज्येषु ॥ ४

हे इंद्राविष्णु यज्ञाय यजमानायोत् विलीपिं लोकं स्वर्गाख्यं चक्रयुक् । कृतवती
खनु युवां । किं कुर्वती । सूर्यं सर्वत्र प्रेरकमादित्यपुत्रसं तनोनिव रक्त इषः कालमग्निं
वासुदेवाहते जनयती पुनः प्रादुर्भावयती । हे नरा नेतारामिमांविष्णु वृषशिष्य-
स्यैतस्मिन् जगत् जगत्स्य विदुष्यपविद्वरररर माथाः वृतनाज्येषु संप्राप्तेषु जघ्नथुः ।
किंचिंसयुः युवां सूर्यादिकं जनयतावित्युच्यते ॥

वृक्षतो जहतीयं वनीषा वननीषा स्तुतिर्वृक्षता वृक्षतो जहतांतावृक्षका विस्तीर्य-
निक्रमौ । विष्णोः सञ्जेकार्थीषावादिन्द्रस्यः युक्तमत्वं । तवसा । तव इति वसस्य
वृक्षेवा नामधेयं । तद्वंमौ । एवंनूतो युवां वर्धसंतो प्रवृषौ कुशंश्रयाभिः कृता । जे
विष्णो जे इन्द्र विदधेनु यज्ञेनु वां युवाभ्यां क्रीणसुक्तस्यथं क्रीणं ररे ददे ॥ रा
दान इति वाङ्मः ॥ तौ युवां वृक्षनेष्विषोऽस्मानि पिन्वतं । अक्षभ्यं वर्धयतं ॥

अभ्यदयेऽपी विष्णोः शिपिविष्टस्य वषट् इत्सेवास्तुवाक्या । स्रुतितं च । अद्वा ते
वृक्षा सुक्ततोत पाषी वषट्ते विष्णुवास आ कृषोमि । आ० १, ११, । इति ॥

॥ भैषा सप्तमी ॥

वषट्ने विष्णुवास आ कृषोमि तवै जुषस्व शिपिविष्ट इथ्यं ।

वधं तु त्वा सुष्टायो गिरौ मे यूथं पात स्वस्तिभिः सदा नः । ७

वषट् । ते । विष्णो इति । आसः । आ । कृषोमि । तत् ।

मे । जुषस्व । शिपिविष्ट । इथ्यं ।

वधं तु । त्वा । सुस्तुतयः । गिरौ । मे । यूथं । पात ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः । ७

जे विष्णो ते तव्यवास आस्तादा अभियस्वं वषट् कृषोमि । करोमि । वषट्कारेण
वृक्षनीषाभिः । सं शिपिविष्ट । शिपयी वृक्षस्यः । तैराविष्ट विष्णो तद्वषट्कृतं मे
पातं नः । इति कृषोमि । सुस्तुतयः । गिरौ पातयः । योभनस्तुत्याऽगिर्दा गिरौ वाचस
। १ । १ । ५ । १ । १ ।

॥ इति पंचमस्य षष्ठी षड्विंशो वर्गः ॥

नू मत्तं इति मन्त्रेण इन्द्रोऽं वृक्षो वषिष्ठस्यार्थं त्रैलुभं वैष्णवं । नू मत्तं इत्युक्तं ॥
अभ्येऽभ्यः वाक्यस्य इदं धंसनोयं । स्रुतितं च । ऋतुर्जनिनी नू मत्तो भवा मितः ।
आ० १, १, १, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

सू० मर्तो॑ दयते॒ सनिष्यन्त्या॑ विष्णवे॒ चरुगा॒याय॑ दाशत् ।

प्र यः॑ स॒त्राचा॑ मन॒सा यजा॑ति एता॒वेतं॑ न॒र्यमा॑विवासात् ॥ १

सु । मर्तः॑ । दयते॒ । स॒निष्यन् । यः॑ । विष्ण॑वे । च॒रु॒गा॒याय॑ । दाशत् ।

प्र ॥ यः॑ । स॒त्राचा॑ । मन॒सा । यजा॑ति । एता॒वेतं॑ । न॒र्यं ।

आ॒विवा॑सात् ॥ १

स मर्तो मनुष्यः सनिष्यन् धनमिच्छन् तु क्षिप्रं दयते । धनमादत्ते ॥ दयति-
राष्ट्रदूतार्थे दृष्टव्यः ॥ यो मनुष्य उरुगायाय वज्रभिः कीर्तनीयाय विष्णवे दाशत्
हवीं दद्यात् । यश्च सत्राचा सहाचमा मनसा मननेन कृत्रियेण प्र यजाते प्रकर्मण्य
पूजयेत् । एतावेतमेतावत्परिस्रायं नृजातं नर्यं नरेभ्यः क्षिप्रं विष्णुमाविवासात्
मण्डकारादिभिः परिवरेत् स मर्तो दयत इत्यन्वयः । यद्वा सनिष्यन्निति सनते-
क्षाभाष्यस्य छटि रूपं । स मर्तः सनिष्यन् धनादौ न लक्ष्मणानी भवन्नेन हविरादिकं
तु क्षिप्रं दयते विष्णवे ददातीति योज्यं ॥

विष्णुदेवस्ये पथो पुरोडाशस्य त्वं विष्णो इत्यनुवाक्या । छत्रितं च । त्वं विष्णो
सुमतिं विश्वजन्यां नि चक्रमे पृथिवीमेव एसा । आ० ३, ८ । इति ॥

॥ शेषा द्वितीया ॥

त्वं विष्णो॑ सु॒मतिं॑ वि॒श्वज॑न्या॒मप्र॑दुता॒मिव॑यावो म॒तिं दाः॑ ।

ष॒चीं यथा॑ नः सु॒वित॑स्व भू॒रेर॑स्त्वा॒वितः॑ पु॒नश्च॑न्द्र॒स्य रा॒यः ॥ २

त्वं । विष्णो॑ इति । सु॒मतिं॑ । वि॒श्वज॑न्यां । अ॒प्र॑दुतां ।

एव॑यावः । म॒तिं । दाः॑ ।

द्वौह दम वधी वि चक्रव इति वधावा कहुवावा । अतिरं च । वि चक्रव
इतिनेवेन दधां त्रिहेवा इतिनेवेन दधां । आ० १, ८, । इति ॥

। देवा चक्रवर्ती ।

वि चक्रमे इतिनेवेन एतां जेतां विष्णुर्नृदे इत्यन्तम् ।
प्रवासी अक्ष क्रौरजो जनांश्च अक्षः अक्षिं अक्षानिमा अक्षार । ३
वि । चक्रमे । इतिने । एतः । एतां । जेतां । विष्णुः ।

अक्षुषे । इत्यन्तम् ।

प्रवासीः । अक्षः । क्रौरजः । जनांश्चः । अक्षः अक्षिं ।
अक्षानिमा । अक्षारः । ३

एत द्वौ विष्णुर्देवा इतिनेवेन इतिनेवेन इतिनेवेन इतिनेवेन इतिनेवेन इतिनेवेन
अक्षुषे अक्षुषे देवमन्त्राव दमन्त्राव अक्षुषेणाऽप्युक्त मन्त्रान्त्रम् इतिनेवेन । विष्णुर्नृदे ।
अक्ष च विष्णुः क्रौरजः अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा । इतिनेवेन-
इतिनेवेन इतिनेवेन अक्षः अक्षानिमा । अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा ।
अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा ।
अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा ।

इतिनेवेन इतिनेवेन इतिनेवेन इतिनेवेन इतिनेवेन इतिनेवेन इतिनेवेन इतिनेवेन
अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा ।
अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा ।
अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा ।
अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा अक्षानिमा ।

। देवा ईश्वरी ।

अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे ।
अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे अक्षुषे । १

प्र । तत् । ते । अद्य । शिपिः । विष्ट । नाम । अर्थः । शंसामि ॥

वयुनानि विद्वान् ।

तं । त्वा । गृणामि । तवसं । अतं वयान् । अर्थं । अस्य ।

रक्षसः । पराके ॥ ४

हे शिपिविष्ट रक्षिभिराविष्ट विष्णो ते तव तत्प्रविष्टं विष्णुरिति प्रख्यातं नामाद्यः स्वापो स्तूतीनां वृषिषां वा तथा वयुनानि ज्ञातव्यान्वर्धत्वात्तानि विद्वान् ज्ञानवृद्धमद्योदानो' प्र शंसामि । प्रकर्षेण ज्ञोमि । तवसं प्रवृष्टं तं त्वा त्वां विष्णु ज्ञातव्यान्तवोदानवृद्धतरोऽहं गृणामि । ज्ञोमि । कीदृशं । अद्य रक्षसो लोकस्य पराके दूरदेशे अर्थं निवसंतं ॥

। अथ षष्ठी ।

किमिच्छे' विष्णो परिचक्ष्य' भूय यद्वचो शिपिविष्टो अस्मि ।

मा वपा' अस्मदपं गूढ एतद्यदन्यरुपः समिधे वभूथं ॥ ५

किं । इत् । ते । विष्णो इति । पारिचक्ष्य' । भूत् । प्र ।

यत् । वचो । शिपिः । विष्टः । अस्मि ।

मा । वपेः । अस्मत् । अपं । गूढः । एतत् । वत् ।

अन्यरूपः । सं । इधे । वभूथं ॥ ५

दुर्गा खलु विष्णुः स्वं रूपं परित्यज्य कृत्स्नं रूपान्तं धारयन् संपासे वसिष्ठस्य वाचाद्यं चकार । तं जानन्नृषिरनया प्रत्याचष्टे ॥ अत्र निवृत्तं । शिपिविष्टो विष्णुरिति विष्णोह्वं नामनो भवतः । कृत्स्नताशीर्षं पूर्वं भवतोऽप्यौपमन्यवः । किं तेः विष्णोऽप्रख्यातमेतद्भवत्यप्रख्यापनीयं यद्यः प्रब्रूरे जेप इव निर्घटितोऽस्योत्पत्ति-
यत्परिचक्ष्यः । अपि वा प्रशंसानामंभाभिप्रेतं स्यात् । किं ते विष्णो प्रख्यातमेतद्भवति

प्रख्यापनीयं बहुत प्रज्ञे शिपिविष्टोऽस्तीति प्रतिपन्नरश्मिः । शिपयोऽत्र रश्मि
 उच्यंते तैराविष्टो भवति । या वर्षो अक्षरपगूह एतत् । वर्ष इति रूपमात्र
 दृशोतीति सतः । वदन्यरूपः सन्निधे संघामे भवसि संवतरश्मिः । ५, ८ । इति ॥
 तत्र कुशितायंपद्ये योजना । हे विष्णो ते तव तस्मान् किं परिचक्ष्यं प्रख्यापनीयं
 भूत् । भवति । किंशब्दः शेषे । अप्रख्यापनीयमेव तज्जतति । ब्रह्माभास्यं प्रपद्ये
 प्रज्ञे शिपिविष्टोऽस्तीति । अंतर्धीतोपमानमेतत् । शेष इव निर्वेष्टितस्तेजसानां
 दिवो भवामोति । तदस्त्रोत्पाद्यदिदं नाम न प्रयस्तमित्यर्थः । तस्मान् किं परिचक्ष्यं
 वक्षंतीयं परिचक्ष्यं । विस्वायंप्रतिपादकत्वात्त्वत एव परिचक्ष्यं च तत् । शिष्टं
 सप्तमं पूर्वेण । अत उक्तरूपविलक्षणं बहैष्यवरूपमस्ये तद्दर्पो रूपमक्षरकार्कं
 मापगूहः । अपगूढं संवृतं वा कुह ॥ गुह्य संवरणे ॥ अपि तु तदेव रूपं प्रकटय ।
 वैष्णवस्य रूपस्य गूहने वा प्रसन्निरिति चेत् । अद्याद्यादन्यरूपो रूपांतरमेव धारयतु
 सन्निधे संघामे बभूव अकार्कं सद्भावो भवसि तस्मादिदं गूहनं न कार्कमिति ॥
 प्रसंसापद्ये तु हे विष्णो ते तव तस्मान् किं परिचक्ष्यं भूत् । किं प्रख्यापनीयं भवति ।
 न प्रख्यापनीयं । किं तस्मान् । शिपिविष्टो रश्मिभिराविष्टोऽस्तीति ब्रह्मात्र प्रज्ञे ।
 यत एवं प्रख्यातरूपस्त्वमतोऽस्माकमेतद्वैष्णवं रूपं संवृतं वा कार्कीः । इदानीं गूढ-
 रूपोऽपि अद्याद्यात् सन्निधे संघामेऽन्यरूपः कृत्स्नरूपं वदन्वद्वैष्णवं रूपं योयोवि-
 लक्षणं तादृश्य एव बभूव भवसि तस्मात् गूढोऽपि ज्ञायस एवेति स्वर्थमेव तस्मात्
 रूपस्य गूहनं । अतो बहूतेजस्त्वं बहैष्यवं रूपं तदस्माकं प्रदद्यंवेति तात्पर्यार्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

वषट्ते विष्णवाच या कथामि तन्मै जुघस्य शिपिविष्ट इयं ।
 वधं तु त्वा सुष्टतवो गिरी मे ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७
 वषट् । ते । विष्णो इति । आसः । या । कथामि । तत् ।
 मे । जुघस्य । शिपिविष्ट । इयं ।
 वधं तु । त्वा । सुःस्तुतयः । गिरिः । मे । ययं । पात ।
 स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ७

आचार्यैः । अक्षरार्थम् । ये पित्रो ह्यसमाह्वयस्तेनपुत्रवत् करोषि वपत् इति
 अक्षरार्थं उच्यते विधिवत् प्रथमम् । अक्षरार्थम् अत्राशु मदीना दास्यते ॥ अक्षर-
 विधिः । अक्षरः पादः विधिः ॥

॥ इति अक्षरार्थं मते अक्षरार्थो अक्षरः ॥

वेदाङ्गस्य अक्षरार्थं मदीना दास्यते विधिः ।

अक्षरार्थं मदीना दास्यते विधिः ।

इति अक्षरार्थं मदीना दास्यते विधिः । अक्षरार्थं मदीना दास्यते विधिः ।
 अक्षरार्थं मदीना दास्यते विधिः । अक्षरार्थं मदीना दास्यते विधिः ।
 अक्षरार्थं मदीना दास्यते विधिः । अक्षरार्थं मदीना दास्यते विधिः ।

अस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेश्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमसं वन्दे विद्यातीर्थमहेम्बरं ॥

अथ सप्तमी व्याख्यायते । सप्तमं ब्रह्मण्येऽतुवाक एकादश सूक्तानि व्याख्या-
तानि । तिस्रो वाच इति वचुचं वृद्धं सूक्तं । अत्रातुक्रथ्यते । तिस्रः षट् पार्श्वं
त्विति । एते कुभार आग्नेवोऽपद्य हसिष्ठ एर वेति वक्ष्यमाणत्वाद्ग्निपुत्रः कुभार
अविर्षसिष्ठो वा । अतुक्त्वान्तिटुप् । इदं वचुचं च पार्श्वदेवस्यं । अत्र योनकः ।
आश्वदत्तं विगाह्यापः प्राङ्मुखः प्रयतः युधिः । सूक्ताभ्यां तिस्रन्वादिभ्यामुपतिष्ठेत्
भास्करं । अनन्तैतज्जप्रथ्यं वृष्टिकाभेन यत्नतः । प्रं चरात्रेऽप्यतिक्रान्ते मङ्गतीं
आस्तर्यं । अनन्तैतज्जप्रथ्यं वृष्टिकाभेन यत्नतः । पंचरात्रेऽप्यतिक्रान्ते मङ्गतीं
वृष्टिमाप्नुवात् । अन्वि० २, ३० । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

ति॒स्रो वा॒चः प्र॒ वंद॒ ज्योति॑र॒या या ए॒तद् दृ॒क् म॑धु॒दोष॒मूषः॑ ।

स व॒चं कृ॒ण्वन् ग॒र्भं भोष॑धीनां स॒द्यो जा॑तो वृष॒भो री॑र॒वीति ॥ १

ति॒स्रः । वा॒चः । प्र । व॒द । ज्योति॑ःऽअ॒याः । याः । ए॒तत् ।

दृ॒क् । म॑धु॒दोष॒ । अ॒धः ।

सः । व॒चं । कृ॒ण्वन् । ग॒र्भं । भोष॑धीनां । स॒द्यः । जा॒तः । ।

वृष॒भः । री॑र॒वीति ॥ १

अविरात्मानं स्तुतो प्रेरयति । हे ऋषे तिस्रस्त्रिविधा ऋग्यजुःसामाह्निकाः
स्तुतिरुप्रा वाचः प्रवद । प्रवृद्धि । कीदृश्यो वाचः । ज्योतिरयाः । ज्योतिर्द्योतमानः
प्रयसोऽप्ये प्रसखी वासं ताडयोः । या वाचो मधुदोषं मधुन चदकस्य दोषकं
वृश्च दकस्य क्रतोरमेतत्तमसि दृश्यमानमूष उच्यते मेघं । यद्वा क्षुप्रोपमसितत् । अध
इव पवस आश्वयभूतं मेघं दृष्टे दृष्टते ॥ दृष्टेर्वाटि लोपस्त आत्मनेपदेश्विति तलोपः ।
पाङ्कलको इट् ॥ लोत्रैः प्रोतो हि पक्षी मेघैर्भवंति । अतो वाच एव दुर्बन्तीत्य-

पचन्ते । अद्वा वदेति अत्रत्येन मध्यमः । तिस्र इति द्रुमविसंवितामध्यमभदेन त्रिविधा
 अत्र तिरपा विद्युत्प्रसृता वाचः प्रवदतेति । या गर्जितमध्यमया वाचो दृष्टिप्रदमेतं
 मेधं दुष्णे उदकानि दुष्न्ति । एवंभूतः म च पभेन्दो वत्सं स च निवपंतं वैद्युताग्निं
 क्वाप्तुं प्रादुम्बुवन्तु तमेवौषधीनां त्रीन्नादीनां स गर्भं कुर्वन्तु सद्यः शोत्रं जातः
 प्रादुर्भूतो ह्यमथो वर्धिता सन् रोरवोति । अर्थं शब्दायते ॥

। अथ द्वितीया ।

यो वर्धन ओषधीनां यो अयां यो विश्वंस्य जगतो देव ईशे ।

स त्रिधातु शरणं शर्मं यंसन्निवर्तु ज्योतिः स्वभिष्टि ॥ २

यः । वर्धनः । ओषधीनां । यः । अयां । यः । विश्वंस्य ।

जगतः । देवः । ईशे ।

सः । त्रिधातुं । शरणं । शर्मं । यंसत् । त्रिवर्तुं । ज्योतिः ।

सुः । स्वभिष्टि । अस्मि इति ॥ २

यः पभेन्दो ओषधीनां वर्धनो वर्धयिता । अन्वापास्तदकानां वर्धकः । अथ देवी
 ज्योतिमानः पभेन्दो विश्वस्य सर्वस्य जगत इमे ईशे ॥ सोपस्त आत्मनेपदेति तस्योपः ।
 अधोगच्छति कर्मणि जेवत्वेन विवक्षिते षठी । अतुदात्ते आत्तुसांघातुकात्तुदात्तत्वे
 घातुकारः । बहुसात्तुत्वमिति निघातप्रतिषेधः ॥ स पभेन्दो त्रिधातु त्रिभूनिषं शरणं
 त्वर्षं शर्मं सुखं च संसत् । अश्नत् । अन्नाभ्यं ददाति त्वर्षः ॥ समर्षेणुहागमः ।
 सिक्कस्तुमिति सिप् । इतश्च सोप इतोकारलोपः ॥ तथा त्रिवर्तुं त्रिवृत्तिसंघवेन
 वर्तमानं । चूर्वते चि । त्रीणि वा आदित्यस्य तेजासि षन्ते प्रातर्पीथि अर्थादिने
 शरद्यपराह्ण इति । एवंविधं स्वभिष्टि अन्वेषणं ज्योतिस्तोत्रवासो अन्वेष्यं प्रवच्छत् ॥

। अथ तृतीया ।

अरौव त्वद्वर्तिसूतं च त्वद्यथावशं त्वं चक्र एषः ।

पितुः पयः प्रतिं गृह्णाति माता तेन पित्वा वर्धते तेन पुत्र ॥ ३

सरोः । जं इति । त्वत् । भवति । सूते । ऊं इति । त्वत् ।

यथाऽवशं । तन्व । चक्रे । एषः ।

पितुः । पयः । प्रति । गृह्णाति । माता । तेन । पिता ।

वर्धते । गुनं । पुत्रः ॥ ३

त्वदिति तकारांतोऽन्यथब्दपद्यावोऽनुदात्तः सर्वनामसु पठितः ॥ अथ पञ्चम्यस्य
त्वद्व्यद्वपं सरोर्निवृत्तप्रसवा गोः । सा यथा न दोग्ध्री तद्वदुक्तं न भवति । अ इति
पूरकः । द्वितीय उथब्दार्थे । त्वद्व्यस्य रूपं सूते । वेदुवत्प्र सूते । उदकानि प्रपयति ।
एष पञ्चम्यस्तन्वं सूक्ष्मं यरोरं यथापसं यथाकामं सरोत्वेन वेदुत्वेन च चक्रे ।
करोति । अपि च पितृदिवः सकाशात्प्रथो वृष्ट्वा दकं जाता इष्टिषी प्रतिवृत्तार्थात् ।
प्रतिवृत्तार्थात् ॥ वृष्ट्वाहोर्भ इति भव्यं ॥ प्रतिवृत्तार्थेन तेन उपिरात्मना परिचरितेन
प्रिता द्युक्तोको वर्धते । तेनैवोदकेन पुत्रः इष्टिव्यां भवः प्राणिसंघोऽपि वर्धते ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

यस्मिन्विश्वानि भुवनानि तस्युत्पत्सो यावस्त्रेधा सस्वरापः ।

त्रयः कोशास उपसेचनासो मध्यः चोतंस्त्रिभती विरह्यं ॥ ४

यसिन् । विश्वानि । भुवनानि । तस्युः । तिस्रः । द्वावः ।

त्रेधा । ससुः । आपः ।

त्रयः । कोशासः । उपसेचनासः । मध्यः । चोतंति ।

अभितः विरह्यं ॥ ४

वस्मिन्पञ्चमे विश्वानि भुवनानि सर्वाणि भूतजातानि तस्युः तिष्ठति । तदधीक-
वृत्तीनि भवतीत्यर्थः । वस्मिन् च द्वावो द्युमभ्यतवो लोका अवतिष्ठते । वस्मात्प्राप्योत्पत्-
ससु प्राञ्च्यः प्रतीच्योऽवाच्य च सत्यो निगच्छति । उपसेचनास उपसेचनारत्नयः पौरवाः
प्रतीच्य उदीच्येति त्रिप्रकाराः कोशासो त्रेधा विरह्यं मज्जातं पञ्चम्यनविस्रः
वरितो मध्यः ॥ वस्मिन् षष्ठी ॥ कपूर्वकं चोतंति । चारयति । यत् ॥ ४

॥ अथ पंचमो ॥

इदं वचः पर्जन्याय स्वराजं हृदा अस्वंतरं तज्जुजोषत् ।

मयोभुवी वृष्टं संत्वन्ने सुपिप्यला ओषधीर्देवगीपाः ॥ ५

इदं । वचः । पर्जन्याय । स्वराजं । हृदः । सुपिप्यला । अंतरं ।

तत् । जुजोषत् ।

मयःभुवः । वृष्टयः । संत् । अन्ने इति । सुपिप्यलाः ।

ओषधीः । देवगीपाः ॥ ५

इदं वचो वचनं स्तोत्रं स्वराजे स्वामन्तदोमये पर्जन्याय क्रियते । एतच्च हृदस्तदीयस्य हृदयस्यांतरगतमतस्तु । स च तस्कोत्रं जुजोषत् । सेवतां ॥ जुषो प्रीतिसेवनयोः ॥ वेङ्कटागमस्य दसः । यथा क्लुः ॥ मयोभुवः सुखस्य भावधित्यो वृष्टयोऽन्ने अन्नात् तत्प्रसादात्संतु । अर्षत् । तथा देवगीपा देवः पर्जन्यो योपायिता रक्षिता यासां तत्राविधा ओषधीरोषधयश्च सुपिप्यलाः सुफला अन्नात् अर्षत् ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

स रेतोधा वृषभः शश्वतीनां तस्मिन्नात्मा जगतस्तस्युषंश्च ।

तन्मं ऋतं पातु शतशारदायैयुयं पातु स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ६

स । रेतःधा । वृषभः । शश्वतीना । तस्मिन् । आत्मा ॥

जगतः । तस्युषः । च ।

तत् । मा । ऋतं । पातु । शतशारदायैयुयं । पातु ।

स्वस्तिभिः । सदा । नः ।

स पर्षेतः शश्वतीना वृद्धीनामोषीना रेतोषः रेतस्य उदकस्य पीजभूतस्य भातस्य विनिधाता भवति । वृषभ इत्यामा । यथा ऋषिद्वेषभा वृद्धीना गवां गर्भस्थाधातस्य

भवति बह्वह । अतस्तस्मिन् पर्वेभ्यो जगतो जगत्सु तस्युषः स्यात्परस्य चात्मा देवो
वर्तते । तत्पर्वेभ्यो न दत्तस्तु न हृदकं वा मां अतश्चारदाव अतसंभस्वरजोवनाभं पातु ।
रक्षतु ॥ मायच्छेदक कृत्वक इति प्र तिभाषो लुक्कर्म च ॥ अनग्रहत् ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे प्रथमो वर्गः ॥

पर्वेनग्रायेति त्वचं त्वयोदयं सूर्यं गायत्रं । पूर्ववद्विदेवते । तथा चातुक्रांतं ।
पर्वेनग्राय त्वचं गायत्रमिति ॥ वैश्वानरपर्वेनग्रायानन्वारंभषोवायां पर्वेनग्राय चरोः
पर्वेनग्रायेत्यनुवाक्या । सूच्यते हि । पर्वेनग्राय प्र गायत प्र वाता कांति पतर्यति
विद्युतः । आ० २, १५, । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

पर्वेनग्राय प्र गायत दिवसुत्राय मीड्डुषे ।

स नो यवसमिच्छतु ॥ १

पर्वेनग्राय । प्र । गायत । दिवः । पुत्राय । मीड्डुषे ।

सः । नः । यवसं । इच्छतु ॥ १

हे कोनारः पर्वेनग्राय देवाय प्र गायत । प्रकर्मण्य कोत्रसुञ्चारयत । कीदृशाय ?
दिवोऽंतरिक्षस्य पुत्राय । तत्र हि पर्वेनग्राः प्रादुर्भवति । मीड्डुषे संज्ञे । स तादृशः
पर्वेनग्रा नोऽस्मभ्यं यवसमोवप्यादिलक्षणेनकं दातुमिच्छतु ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

यो गर्भमोषधीनां गर्वां कृणात्वर्थितां ।

पर्वेनग्रायः पुरुषीणां ॥ २

यः । गर्भे । मोषधीनां । गर्वां । कृणात्वर्थितां । अर्थितां ।

पर्वेनग्रायः । पुरुषीणां ॥ २

यः पर्वेनग्रायं पर्वीनां ब्रह्म देनां गर्वासर्थितां गर्वतीनां पुरुषीणां नारीणां च यः
पर्वेनग्रायं गर्भं प्रकृतिमेहे वीज उदककल्पं कृणाति करोति तस्यै पर्वेनग्रायेत्युत्तरत्र
संबंधः ॥

। अथ तृतीया ॥

तस्मा इडास्यै चविर्जुहोता मधुमत्तमं ।

इडां नः संयतं कारत् ॥ ३

तस्यै । इत् । आस्यै । चविः । जुहोतं । मधुमत्तमं ।

इडां । नः । संयतं । कारत् ॥ ३

तस्मा इत् तस्मा एव पर्जन्यावाख्ये देवानामाख्य धूतेऽग्नौ मधुमत्तमं रसवत्तमं चविर्जुहोत । जुहुत हे ऋत्विजः । स च पर्जन्या नोऽन्नमिदामन्नं संयतं सव्यक् वियतं अथा भवति तथा कारत् । करोत । ददात्विति यावत् ॥

॥ इति पंचमस्य अग्नये द्वितीयो वगः ॥

संवत्सरं प्रति द्युषं चतुदंशं सूर्यं वसिष्ठस्यार्षं ज्यैष्ठ्यं । आद्या त्वत्तुष्टम् । मंडूका दीपता । तथा चातुक्रातं । संवत्सरं द्युषं पर्जन्यस्तुतिः संहृष्टान्मंडूकास्तुटावाद्यानि जुहुवति ॥ वृष्टकामेनेतत्सूर्यं जप्यं ॥

॥ तत्राद्य ॥

संवत्सरं शशयाना ब्राह्मणा व्रतचारिणः ।

वाचं । पर्जन्याजिब्वितां प्र मंडूकां अवादिषुः ॥ १

संवत्सरं । शशयानाः । ब्राह्मणाः । व्रतचारिणः ।

वाचं । पर्जन्याजिब्वितां । प्र । मंडूकाः । अवादिषुः ॥ १

अत्र निदकं । वसिष्ठो वर्षकामः, पर्जन्यं तुष्टाव तं मंडूका अग्नौदंत स मंडूकान्तुष्टोद्मानान् इष्ट्वा तुष्टाव । नि० ८, ६, । इति ॥ मंडूका मच्छका मच्छनाम्नादतेषां जोदतिकर्मणो मंदतेषां, वृष्टिकर्मणो मंडवतेरिगि वैशाकरणा मंड एषामोक्त इति वा मंडा, मदेषां लदेषां तेषामिवा भवति । नि० ८, ५, । इति ॥ व्रतचारिणो व्रतं संवत्सरं सवत्स्रं कर्णावरतो व, श्रुत्याः । जुष्टोपसेवेतत् । एवंभूतः

प्राज्ञाया इव संबन्धरं चरत्प्रभृत्या पर्वतीरेकं संबन्धरं यथयानाः शिष्टाना पर्वतीर्षे
तपस्वरंत इव निह एव संत एते बंधूकाः पर्वस्त्रिन प्रीतां वया वाचा पञ्चनः प्रीती
भवति तादृशां वाचं प्राणादिषुः । प्रवर्द्धति ॥

। अथ द्वितीया

दिव्या आपो अभि यदेनमायन्दृतिं न शुष्कं सरसी शयानं ।

गवामह न माधुर्वक्षिणीनां मंडूकानां वग्गुत्वा समेति ॥ २

दिव्याः । आपः । अभि । यत् । एन । आयन् । इति । न ।

शुष्कं सरसी इति । शयानं ।

गवां । अहं । न । माधुः । वक्षिणीनां । मंडूकानां । वग्गुः ।

अत्रं । सं । णति ॥ २

दिव्या दिवि भवा आपो इति न इतिनिव शुष्कां नीरसं सरसी ॥ नक्षत्रः
सरसी । गौरानिलस्यो ऊर्ध्वः । सरसा । सुपां सुसुगिति सप्रत्या सुक् रीदूतो
य सप्रस्ययं इति प्रवृत्त्युसंज्ञा ॥ अहति सरसि निजले पर्वकाले ययानं निवसंतपेनं
बंधूकगणं यद्यदावनु अभिगच्छति तदात्रास्मिन्वर्षे पर्वनेत्र वा सति वक्षिणीनां
पक्षयुक्ताना गवा न माधुशंवा यद् इव बंधूकानां वग्गुः यद् समेति । संगच्छते ।
वया वक्षैः संगतासु गावु नहानु धोवा जायते तद्वदृष्टे पर्वनेत्र नहानु कलकलघट्टो
जायत इत्यर्थः । अहति पूरकः ॥

। अथ तृतीया ॥

यदीमेनां उद्यनो अभ्यवर्षीत्प्रावतः प्रावृष्यागतायां ।

अखखलीकृत्यां पितरं न पुत्रो अन्यो अन्यस्य वदंतमेति ॥ ३

यत् । ई । एनान् । उद्यतः । अभि । अवर्षीत् । तृष्याऽवतः ।

प्रावृषिं । प्रावृष्यागतायां ।

अखखलीकृत्यां पितरं । न । पुत्रः । अन्यः । अन्यं । उप ।

वदंतं । एति । ३

उपतः कामयमानान् तृष्यापतस्तृष्यापत एतान्मंडूकान् प्रावृषि वर्षतांवागता-
 यावागते सति यद्यदाभ्यवर्षीत् पथेनगो जसैरभिविं चति । ईनिति पुरथः ।
 तदानोमसखलोक्तव्य । अखल इति षट्कृत्करणं । अखलथब्दं क्त्वा पुत्रः पितरं
 न पितरनिवानगो मंडूको वदंतं यद्दंतं नृ मंडूकसुपैति । प्राप्नोति ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अन्यो अन्यमसुं गृध्र्यात्वेनोरपां प्रसर्गं यदमंदिषातां ।

मंडूका तदभिवृष्टः कनिष्कगृध्रिः संपृक्ते हरितेन वाचं । ४

अन्यः । अन्यं । असुं । गृध्र्याति । एनोः । अपां । प्रसर्गं ।

यत् । अमंदिषातां ।

मंडूकः । यत् । अभिवृष्टः । कनिष्कन् । गृध्रिः । संपृक्ते ।

हरितेन । वाचं । ४

एनोरेनवोहंषोमंडूकधोरनगो मंडूकोऽनं मंडूकमनुगम्य गृध्र्याति । गृध्र्याति ।
 अपसुदकानां प्रसर्गं प्रसर्षेने वर्षणे सति यद्यदाभदिषाता कृष्टो बभूतां । यद्यदा
 वाभिवृष्टः पजनेनाभिविष्कः कनिष्कन् ॥ खंदतेमंडूकगंतस्य रूपं ॥ मृशं खंदन्
 चरुवं कुवं गृध्रिः वृध्रिधर्षो मंडूको हरितेन हरितवर्षेनानेन मंडूकेन वाचं
 संपृक्ते संबोजयति । उभावप्येकविधं यद्दं कुर्वाते । तदानोमनगोऽख्यमनुगृध्र्या-
 तोत्यन्वयः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

यदेषामन्यो अन्यस्य वाचं शाक्तस्यैव वदति शिञ्जमाणः ।

सर्वं तदेषां सखधैव पर्वं यत्सुवाचो वदधनाध्यसु ॥ ५

यत् । एषां । अन्यः । अन्यस्यं । वाचं । शाक्तस्यैव । इव ।

वदति । शिञ्जमाणः ।

सर्वं । तत् । एषां । सखधाऽइव । पर्वं । यत् । सुवाचः ।

वदधन । अविं । अप्सु ॥ ५

हे नंदका यज्ञद्वैपा युष्माकं मध्येऽन्यो नंदकोऽन्यस्य महुकस्य वाचं वदति अतुव-
इति अतुक्रोति शिष्यनाथः शिष्यनाथः शिष्यः शाक्तस्यैव शक्तिमतः शिष्यकस्य
वाचं वधानुवदति नदत् । यज्ञदा न सुवाचः शोभनवाचो युथं सर्वेऽस्य् हृष्टेवृद्धोप्य-
च्युपरि सुवंतो वदन्न वदत यद्दं कुरुत तत्तद्वैपां युष्माकं सर्वं पवं परुणत् शरीरं
सकृदेव सकृच्चमेवाधिकलापयमेव भवति । इवयद्दोऽवधारणे । घनं काले कृद्वाप-
जापजा नंदूकाः पुनर्वंशे सत्यनिकलांगाः प्रादुर्भवंतोत्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे तृतीयो वर्गः ॥

। अथ षष्ठी ।

गोमा॑युरे॒कौ अज॑मा॒युरे॒कः । ए॒श्रिरे॒कौ च॒रित॑ एकं॒ एषां॑ ।

स॒मानं॑ नाम॒ विभ्र॑ंतो॒ विरू॑पाः । पु॒क्त्वा वाचं॑ पि॒पिशु॑र्वदंतः ॥ ६

गोऽमा॑युः । एकः । अजऽमा॑युः । एकः । ए॒श्रिः । एकः ।

च॒रितः॑ । एकः । ए॒षां ।

स॒मानं॑ । नामं॑ । विभ्र॑ंतः । वि॒रू॒पाः । पु॒क्त्वा । वाचं॑ ।

पि॒पिशुः॑ । वदंतः ॥ ६

एषां नंदूकानां मध्य एको नंदूको गोमायुर्गोमायुरिव मायु यद्दो यस्यः तादृशो
भवति । एकोऽन्यो नंदूकोऽजमायुरजस्य मायुरिव मायुयंस्य तादृशो भवति । एकः
एश्रिः एश्रिवशं । पकोऽपरो चरितो चरितरुषं । एवं विरूपा नानारूपा अपि
समानमेवं नंदूका इति नाम विभ्रंतो धारयंतः पुक्त्वा वक्तुं देवेषु वाचं वदंतः
यद्दं कुरुतः पिपिशुः । अवशनीभवति ॥ प्रादुर्भवति ॥ पिपि अवशवे । पुद्गद्वादेव-
कतुषेत्यादिना त्वाप्रत्ययः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

ब्राह्म॑णा॒सी अति॑रा॒त्रे न सोमे॑ स॒रो न पु॒र्याम॑भतो॒ वदंतः॑ ।

सं॒वत्सर॑स्य॒ तद॒धः परि॑ ह॒ यन्म॑डू॒काः प्रा॒वृषी॑णं॒ वभू॑व ॥ ७

ब्राह्मणासः । अतिरात्रे । न । सोमे । सरः । पूषं ।

अभितः । वदंतः ।

संवत्सरस्यं । तत् । अहरितिं । परि । स्य । यत् । मंडूकाः ।

प्रावृषीयं । बभूवः ॥ ७

रात्रिसमीप्य वतंत इत्यतिरात्रः । अतिरात्रे न सोमे । यथातिरात्राख्ये सोमयाने ब्राह्मणासो ब्राह्मणा रात्रौ स्तुतयस्त्रानि पशयेण वसंसि हे मंडूकाः द्वितीयो नमस्त्वये । न संप्रति पूषं सरोऽभितः सर्वतो वदंतो रात्रौ यद्दं कुर्वाणा पूषं तदहस्तद्धिनं परि ष । परितः सर्वतो भवथ । वदहः प्रावृषीयं प्रावृषीयं प्रावृषि भवं बभूव तस्मिन् अहनि सर्वतो वतमाना भवथेत्यर्थः ॥

। अथाष्टमी ।

ब्राह्मणासः सोमिनो वाचंमकत ब्रह्मं कृण्वंतः परिवत्सरोषं ।

अध्वर्यवी घर्मिणाः सिध्विदाना आविर्भवन्ति गुह्या न के चित् ॥ ८

ब्राह्मणासः । सोमिनः । वाचं । अकत । ब्रह्मं । कृण्वंतः ।

परिवत्सरोषं ।

अध्वर्यवः । घर्मिणाः । सिध्विदानाः । आविः । भवन्ति ।

गुह्याः । न । के । चित् ॥ ८

सोमिनः सोमयुक्ताः परिवत्सरोषं संवत्सरिकं गवामयनिकं ब्रह्म स्तुतयस्त्रात्मकं कृण्वंतः कुर्वन्तो ब्राह्मणासः । सुप्रोमपममेतत् । ब्राह्मणास्य वाचं मध्वमकत । ककपतेने मंडूकाः । अपि च घर्मिणो घर्मिण्य मवर्गेषु चरन्तोऽध्वर्यवोऽध्वरस्य नेतार ऋत्विज इव सिध्विदानाः सिध्विदाना गुह्या घर्मिकाले विलोऽभिगूढाः के चित् केचन मंडूका न संप्रति दृष्टो सत्यानादिर्भवन्ति । जायन्ते ॥

॥ अथ नवमी ।

देव॒चित्तिं॑ ज॒गुपु॑र्द्वा॒दशस्य॑ ऋ॒तं नरो॑ न प्र॒मि॒न॒त्येते॑ ।

सं॒वत्स॒रे प्रा॒वृष्या॑ग॒तायां॑ त॒प्ता घ॒र्मा अ॒श्रु॒वते॑ वि॒सर्गं॑ ॥ ८

दे॒व॒चित्तिं॑ । ज॒गु॒पुः । द्वा॒द॒शस्य॑ । ऋ॒तं । नरः॑ । न । प्र ।

मि॒न॒ति । ए॒ते ।

सं॒वत्स॒रे । प्रा॒वृषि॑ । आऽग॒तायां॑ । त॒प्ताः । घ॒र्माः । अ॒श्रु॒वतेः॑

वि॒सर्गं॑ ॥ ८

नरो नेतार एते मंडूका देवचित्तिं देवैः कृतं विषान्मन्त्रतोरेषं धर्म इत्येवंरूपं
जुगुपु । गोपार्थंगि । काले काले रक्षति । एत एव द्वादशस्य द्वादशमासात्मकस्य
संवत्सरस्य ऋतं तं वसंसादिकं न प्रमिनति । न चिंछति । पर्जन्यस्तृतेरनुभोदनेन
तत्तत्काले पृष्टिजेतवो भवतीत्यर्थः । संवत्सरे संपूर्णे प्रावृषि वर्षतांवागतायावागते
इति घर्माः पूर्वं घर्माकाले वर्तमानास्तप्रास्तापेन पीडिताः संप्रति विसर्गं विसर्पेर्न
विसान्मन्त्रमन्त्रवते । प्रावृषति ॥

॥ अथ दशमी

गो॒मा॒युर॒दा॒दज॑मा॒युर॒दा॒त्पृ॒श्चिर॒दा॒हरि॑तो नो वसू॑नि ।

ग॒र्वा मंडू॑का द॒दंतः॑ श॒तानि॑ स॒हस्र॑सा॒धे प्र॒तिर॑न्त॒ आर्यः॑ ॥ १०

गोऽमा॑युः । अ॒दात् । अ॒ज॒मा॑युः । अ॒दात् । पृ॒श्चिः । अ॒दात् ।

ह॒रि॑तः । न । वसू॑नि ।

ग॒र्वा । मंडू॑काः । द॒दंतः॑ । श॒तानि॑ । स॒हस्र॑सा॒धे । प्र ।

ति॒र॑न्ते । आ॒र्यः॑ ॥ १०

गोनायुर्गौरिव नायुः घट्टो बल्य तादृशो मंडूको वसुनि धमानि नोऽस्मभ्यमदात् ।
 ददात् । अजनायुषादात् । ददात् । हरितो हरितवर्षादात् । ददात् । घृन्निः
 घृन्निवर्षादात् । ददात् । तथा सङ्घससावे सङ्घससंख्याका ओषधवः सूर्यंत
 उत्पद्यंत इति वर्षंतुः सङ्घससावः । तस्मिन् सति सर्वे मंडूका गवां घतान्घपरिमिता
 गा ददतोऽस्मभ्यं प्रयच्छंत आगुर्जीषनं प्रतिनंत । प्रपधेवंतु ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे षष्ठ्योर्वर्गः ॥

इंद्रासोमं ति पंचविंशत्यं पंचदशं सूक्तं वसिष्ठस्यार्षि । आद्याः षट् जगत्यः
 सप्तमी जगती त्विष्टुं वाटादश्याकविंशोत्थोत्थविंश्या जगत्योऽत्या प्रति षष्ठे त्व-
 तुष्टुप् शिष्टाचतुदश त्विष्टुभः । नवमीद्वादशोत्थोदश्याः सावदेवत्या एकादशी देव-
 देवत्याऽमीषोऽश्याविंश्रदेवताके सप्तदशी यावदेवत्याऽदशी कुरुहेवताका दशमी-
 चतुर्दश्यावग्निदेवताके प्र वतयेत्याद्याः पंचदशं इंद्रदेवताकाः । मा नो रक्ष इति
 त्वयोविंश्याः पूर्वोऽर्षेर्वी वसिष्ठस्य प्राथंनपरः । अतस्तद्देवताकः । अक्रुरोऽर्षेः
 घृषिद्यंतस्त्रिंशदेवत्यः शिष्टानां रक्षोऽश्याविंश्रासोमौ देवता । तथा चानुक्रांतं ।
 इंद्रासोमा पंचाधिवेद्रासोमं राक्षोन्नं यापाभिषापप्राथं षट् सप्त वाद्या जगत्स्य
 एकविंशोत्थोत्थविंश्या त्वाटादशी भाक्तो च दशमीचतुर्दश्यावाक्नेयौ दैविकादश्या-
 त्यातुष्टुप् नवमीद्वादशी त्वयोदशी सौम्य । सप्तदशी यावद्यष्टमीषोऽश्यावेद्रो प्र
 वतयेति पंचेद्रो मा नो रक्ष इत्युषेराक्षन आधीरुक्त्रोऽर्षेः घृषिद्यंतस्त्रिंशदेवत्य
 इति ॥ अत्र दशदेवतायामनुक्रुष्यते । संवत्सरं तु मंडूकानैंद्रासोमं परं तु यत् ।
 ऋषिर्ददयं रक्षोन्नं पुलयोक्परिभूषः । इते पुलयते क्रुचः सोदासैर्द्विःखितस्तदेति ॥
 अतो रक्षोनिवर्ष्याथंमे तस्यंत्वांत्वायं ॥

तत्र प्रथमा

इंद्रासोमा तपंतं रक्षं उन्नतं न्यर्ययतं वषणा तमोवृधः ।
 परां नृस्वीतमचतो न्योषतं इतं नुदेयां नि शिंशीतमत्रिण्यः ।
 इंद्रासोमा । तपंतं । रक्षः । उन्नतं । नि । अर्षयतं ।
 वषणा । तमःऽवृधः ।

परां । मृणीतं । अचितः । नि । अघतं । चतं । मुदेयं ।

नि । शिथीतं । अत्रिणः ॥ १

हे इंद्रासोमा । इंद्रश्च सोमश्चेन्द्रासोमौ ॥ देवतादंद्दे चेति पूर्वपदस्थानञ्च ।
आमं त्विताद्युदात्तम् ॥ रञ्जो रजांसि ॥ जातान्विकवचनं ॥ युवा तपतं । संतापयतं ॥
आमं त्वितं पूर्वाभिव्यक्त्यामानवदित्यभिव्यक्त्यामानवत्त्वाद् तपतमिति तिङन्तस्य निघाता-
भावः ॥ तथोज्जतं । हिंसं ॥ चञ्जतिर्जिसाकर्मो । तिङ्ः परत्वनिघाताभावः ॥ हे
वृषथा वृषणौ कामानां वधितारौ न्यर्पयतं । रजांसि नीचैष्टुं प्रापयतं । तपोवृ-
षक्षमसावरकोषांधकारेण अयाहूपेण वधमानान् तर्जसि रात्रौ वधमानान्वाचितो
ज्ञानरहितान्मूढानाञ्चसान् पराङ्मुखां । पराङ्मुखा यथा भवति तथा हिंसं ।
तथा व्योषतं । नितरा दहते ॥ चष दाहे ॥ चयं । तान्मारयतं । मुदेयं । अघत्तो
चतासान् प्रेरयेथा । अत्रिणोऽदनशीलांस्तान्नाञ्चसाञ्चि शिथीतं । नितरां तनूकुरतं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

इंद्रासोमा समघशंसमभ्य १ घं तर्पुथ्यस्तु चररग्निवां इव ।

ब्रह्महिषे क्रव्यादे घोरचक्षसे द्वेषी भक्षमनवायं किमीदिने ॥ २

इंद्रासोमा । सं । अघशंसं । अभि । अघं । तर्पुः । ययस्तु ।

चरः । अग्निकान्ऽइव ।

ब्रह्महिषे । क्रव्याऽअदे । घोरऽचक्षसे । द्वेषः । भक्षं ।

अनवायं । किमीदिने ॥ २

हे इंद्रासोमावधंसमघस्यानघंस्तु वधितारमघमानस्य वधितारं राक्षसं सं चर्षेव ।
अधीति मृतेषीव्यक्रियायाश्चारः । अभिभवतं । स च तर्पुर्नयोक्तृत्वसा तप्यमानो
राक्षसोऽग्निवाग्निवाग्निमुक्तोऽग्नी पत्वि चररिव ययस्तु ॥ यद्यु प्रयत्ने । क्रव्याऽत्वव-
नाहूपूर्वाधे इत्यर्थः ॥ आघस्तु । आघासं प्राप्नोतु । परंजीयमानत्वर्थः । अपि च
ब्रह्महिषे ब्राह्मणेभ्य ऽसभ्यं द्वे द्वे क्रव्यादे क्रव्यं वासं भक्षयित्वा घोरचक्षसे घोरदयंनाक

तद्वभापियो वा किमोद्दिने किमिदानीमिति चरते पियुषाय देवो ह्येषामवन-
वायमव्यवायवनवसवं नैरंतर्वेण यथा भवति तथा धत्तं । दत्तं ॥

॥ अथ तृतीया ॥

इंद्रासोमा दुष्कृती वव्रे अंतरं नारंभणे तमंसि प्र विध्यतं ।

यथा नातः पुनरेकं च नोदयत्तद्वा मस्तु सहसे मन्युमच्छवः ॥ ३

इंद्रासोमा । दुःऽकृतः । वव्रे । अंतः । अनारंभणे । तमंसि ।

प्र' विध्यत ।

यथा । न । अतः । पुनः । एकः । चन । अतः अयत् । तत् ।

वा । अस्तु । सहसे । मन्युमत् । शवः ॥ ३

हे इंद्रासोमो दुष्कृतो दुष्करंकापियो राक्षसान् वव्रे वारक्रेऽतमं चोऽनारंभण
आखंवनरहितं तमसंधकारे प्रविष्यतं । प्रवेश्य ताडयथं । यथा येन प्रकारेणैवां मध्य
दकचनेकोऽपि राक्षसोऽतोऽप्राक्तमसः पुनर्नोदयत् अदृच्छेत् तथा विष्यतमित्यर्थः ॥
एतेलोक्यडागमः । इतश्च लोप इतीकारलोपः । गुणायामेणो ॥ तत्रसिचं मन्यु-
मत्कोधयुक्तं वा युवयोः ययो वलं सहसे रक्षसानभिभवनायास्तु । भवतु ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

इंद्रासोमा वर्तयंतं दिवो वधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्ह्यं ।

अत्तक्षतं स्वयं पर्वतेभ्यो येन रक्षी वारधानं निजूर्वथः ॥ ४

इंद्रासोमा । वर्तयंतं । दिवः । वधं । सं । पृथिव्याः ।

अघशंसायः । तर्ह्यं ।

अत् । तक्षतं । स्वयं । पर्वतेभ्यः । येन । रक्षः । वारधानं ।

निजूर्वथः ॥ ४

हे इंद्रासोमो दिवोऽन्तरिक्षात् द्यौल्लोकाद्वा वर्धं जनसाधनसायुधं सर्वतयतं ।
 अत्यादवतं । दृषिष्या अन्नादपि लोकात्तर्षणं विश्वकनायुधमध्वंसायावशंसमनर्ष-
 स्थाशंसकं राक्षसं हंतुमत्यादयतं । तथा पर्यतेभ्यः परं वज्रा मेघेभ्यः सकाशात्स्वयं ॥
 स्तृशब्दोपनापयोः ॥ उपतापकमयनिसुस्तवतं । उद्धृतं कृतं । येनायनिना वाधधानं
 वर्धमानं प्रवृष्टं वा रक्षो राक्षसं निज्जूर्यथः निहृद्यक्षुर्षीं हिंसायां ॥ तमयनिसुस्त-
 नित्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

इंद्रासोमा वर्तयंतं दिवस्यग्निमतोभिर्द्वमशम'हमभिः ।

तर्पुर्वधेभिरजरैभरत्रिणो नि पर्शानि विध्यतं यंतं निस्वरं ॥ ५

इंद्रासोमा । वर्तयंतं । दिवः । परि' । अग्निऽतप्तोभिः । युवं ।

अशम'हमभिः ।

तर्पुःऽवधेभिः । अजरैभिः । अत्रिणः । नि । पर्शानि । विध्यतं ।

यंतुं । निऽस्वरं ॥ ५

हे इंद्रासोमो दिवोऽन्तरिक्षात्परितः सर्वतो वर्धयतं । आंयुधानि प्रेरयतं । युवं
 तो युवामग्नितप्तेभिरग्निना संतप्तं स्तपुवधेभिस्तापकप्रहारैरजरैभिरंरारिहृत्तैर्द्वै-
 ररक्षहमभिररक्षसारभूतस्थायसो विकारैर्जननसावनेस्तेरायुधैरत्रिणो राक्षसस्य
 पशाने पान्शस्थाने निविध्यतं । निहृतं । ते च राक्षसा निःस्वरं निःशब्दं यंतुं ।
 अपवंतु । निर्गच्छंतु ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे पंचमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

इंद्रासोमा परि'वां भूतु विश्वतं इयं मतिः कक्ष्याश्वेव वाजिर्ना ।

यां वां हात्वां परिहृजोभिं मेधयेमा ब्रह्माणि नृपतीव

जिन्वतं ॥ ६

इंद्रासोमा । परि । वां । भृतु । विश्वतः । इयं । मतिः ।

कक्ष्या । अश्वान् । इव । वा । जिना ।

वा । वां । जोतां । परिऽहि नोमि । मेधया । इमा ।

ब्रह्मा ण्य वृपतो र्वेति वृपतो इव । जिन्वतं । ६

हे इंद्रासोमाविद्यमन्वाभि क्रियमाणा मतिर्जननीया स्तुतिर्वाजिना वाजिनो
वसवतो वा वृषां विश्वतः सर्भतः परिभूत । परिष्टह्लात् । व्याघ्रात् वा । तत्र
दृष्टांतः । कक्ष्या । कक्षं र्वधनो रञ्जुरश्वेव यथाश्वं 'परिष्टह्लाति तद्वत् । वां जोतां
वाशं वां युवाभ्यां मेधया परिऽहिनोभि प्रेरयाभि संयं मतिरिति संबंधः । अपि
वेदेभ्योऽन्वाभिः कृतानि ब्रह्माणि जोताणि - - - यथा धनैः पूर्यन्ति तथा
जिन्वतं । फलै पूरयतं ॥

॥ अथ समसो ॥

प्रति अरेथां तुजयंश्चिरे वैर्हसं द्रुहो रक्षसो भंगुरावतः ।

इंद्रासोमा दुष्कृते मा सुगं भूद्यो नः कदा चिदभिदासति

द्रुहा ॥ ७

प्रति । अरेथां । तुजयंश्चिभिः । एवैः । इतं । द्रुहः । रक्षसः ।

भंगुरावतः ।

इंद्रासोमा । दुऽक्षते । मा । सुगं । भृतु । यः । नः ।

कदा । चित् । अभिऽदासति । द्रुहा ॥ ७

हे इंद्रासोमो तुजयंश्चिरेवैर्हसिभिरस्यै प्रतिअरेथां । अभिगच्छतं ॥
उपसर्गपञ्चेन अरतिरत्नार्थोतरे वर्तते । यथा प्रस्मरणं प्रस्थानमिति ॥ अभिगम्य च
द्रुहो द्रुग्वृत्तं भंगुरावतो भंजनकर्मवतो रक्षसो राक्षसान् इतं । चिंस्तं । हे इंद्रा-
सोमो दुष्कृते पापकारिणे राक्षसाय सुगं सुखं मा भूत् । मा भवत् । द्रुहा द्रुहेषु
वृत्तो यो नोऽस्मान् कदाचिदभ्यभिदासति अभिहति तस्यै दुष्कृत इत्यन्वयः ॥

। अथाष्टमी ॥

यो मा पाकेन मनसा चरंतम'अचष्टे अन्त'तभिर्वचोभिः ।

आप इव काशिना संगृहीता असन्नस्वासेत इंद्र वक्ता । ८

यः । मा । पाकेन । मनसा । चरंतं । अचिष्टे ।

अन्त'तेभिः । वचोऽभिः ।

आपःऽइव । काशिना । संगृहीताः । असन् । अस्तु ।

असतः । इंद्र । वक्ता । ८

पाकेन पकेन युचेन मनसा चरंतं वर्तमानं सत्यवादिनं यो मां राक्षसोऽन्तेभिर-
न्तैरसत्यैर्वचनैरचिष्टे अभिशंसति भयसत्यवचनमारोपयति हे इंद्रकाशिना
सुहिना संगृहीता सत्यकृत्स्योता आप इव यथापो विधीर्णा भवति तथासतोऽ-
सत्यस्य वक्ता च राक्षसोऽसन्नस्तु । अपिद्यमानो भवतु । नश्यत्वित्यर्थः ॥

। अथ नवमी ॥

ये पाकशंसं विहरंत एतैर्वा अद्रं दूषयंत स्वधाभिः ।

अचंते वा तान्प्रददातु सोम आ वा दधातु निऋतेरुपस्थे ॥ ९

ये । पाकशंसं । विहरंते । एतैः । वा । अद्रं । दूषयंत । स्वधाभिः ।

दूषयंत । स्वधाभिः ।

अचंते । वा । तान् । प्रददातु । सोमं । आ । वा । दधातु ।

निःऽऋतेः । उपस्थे ॥ ९

ये राक्षसाः पाकशंसं परिपक्वचनं सत्यभाषिणं नाभेवैरेतद्यैः प्राप्रञ्चैरात्कीवैः
कानैर्हेतुभूतैर्विहरंते विज्ञेयेषु हरंति उपस्यपर्यंति । यथाकामं परिषदंतीत्यर्थः ।
ये वा स्वधाभिर्वस्त्रैर्बुक्ता अद्रं कल्प्याद्यवननं वा दूषयंति इद्रं कुर्वंति तान् सर्वांन्
सोमोऽचंते वा सर्वाव वा प्रददातु । निऋतेः पापदेवतायऽउपस्थं हस्तं वा दधातु ।
प्रक्षिपतु ॥

॥ अथ दशमी ॥

यो नो रसं दिसति पित्वा अग्ने यो अश्वानां यो गवां
यप्तनूनां ।

रिपुः स्नेनः स्नेयः कृतं नृषीयतां तन्वां तनां च ॥ १०

वः । नः । रसं । दिसति । पित्वाः । अग्ने । यः । अश्वानां ।
यः । गवां । यः । तनूनां ।

रिपुः । स्नेनः । स्नेयः कृतं । दभ्रं । एतु । नि । सः ।

नृषीयतां । तन्वां । तनां । च ॥ १०

ये अग्ने यो राक्षसो नोऽन्नाकं पित्वाऽप्यस्य रसं सारं दिसति जिघांसति ।
अश्वानामप्यश्वीयानां रसं दिसति । यश्च गवां रसं दिसति । यश्च तनूनामप्य-
श्वीयानां शरीराणां रसं दिसति रिपुवीथकः स्नेनचौरः स्नेयकचनकापचतो स सर्वो
जनो दभ्रं जिघांसते । पाप्नोतु । अपि च स वाथकसन्ना स्वकीयेन शरीरेण तना
च तनवेन च निज्जीयतां । निज्जीनो भवतु ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे षष्ठो वनेः ॥

॥ अथैकादशी ॥

परः सो अस्तु तन्वां तनां च तिस्रः पृथिवीरघो अस्तु विश्वाः ।

प्रतिं शश्वतु यशो अस्य देवा यो नो दिवा विघंसति यश्च नक्तं ॥ ११

परः । सः । अस्तु । तन्वां । तनां । च । तिस्रः । पृथिवीः ।

अथः । अस्तु । विश्वाः ।

प्रति । शश्वतु । यशः । अस्य । देवाः । वः । नः । दिवा ।

विघंसति । यः । च । नक्तं ॥ ११

स रीचसक्त्या तना च ॥ व्यत्ययेन हतोवा ॥ तस्याः घरीरस्य तनवस्य च परः
परस्तादस्तु । पर्वणामो भवतु । अथास्यां विद्युक्तो भवत्वित्यर्थः । विद्या व्याप्राप्तिस्यः
इतिबीजोन् लोकानयोःस्तु । अथसाङ्गवत् । लोकत्रयादपि प्रच्युतो भवत्वित्यर्थः ।
ये देवा अथ यज्ञोयंथोऽसं कोत्तिर्वा प्रनिघृष्यतु । वो राक्षसो मोऽकाण्डिनाहनि
दिद्युति जिवांसति यथ मङ्गं रातो जिवांसति अस्त्रोभवविषयस्य अथा प्रतिगुण्यत्विति
संबन्धः ॥

। अथ द्वादशी ।

सुविज्ञानं विक्रिणुषे जनाय सञ्जासञ्च वचंसी पस्पृधात्रे ।

तयोर्वन्तत्वं यंतरहजौवस्तद्विभोभोऽवति संत्यासंत ॥ १२

सुविज्ञानं । विक्रिणुषे । जनाय । सत् । च । असंतु । च ।

वचंसी इति । पस्पृधात्रे इति ।

तयोः । सत् । सत्त्वं । यंतरत् । अजौवः । तत् । इत्

सोमं । अवात । संति । असंत ॥ १२

प्रायेषेदथादिषिण्णमी राक्षसेन सञ्च अविद्या यपयः क्रियते । अत्र केचिदाहुः ।
इत्या पुत्रवत् पूर्वं वसिष्ठस्य वचाऽज्ञानः । वसिष्ठं राक्षसोऽसि तं वासिष्ठं रूप-
वाहितः ॥ अहं वसिष्ठ इतिवं जिवाधू राक्षसाऽज्ञयोत् । अलोत्तरा अयो इटा
वसिष्ठेनेति नः अज्ञविति ॥ विक्रिणुषे विदुषे जनवेदं सुविज्ञानं विज्ञातं युषकं
भवति । किं तत् । सञ्जासञ्च सत्यं वासत्वं च । वचंसी मन्वाऽज्ञादृष्टे वचने पस्पृधात्रे ।
विषयः अपेते । तथाः सदसदनाम्ये वत्सत्वं यथासं वचनं । यंतरत्सञ्च अजीय
अज्ञानवचकृटिलं तद्विस्तरेवाकृटिलं सत्यभाषणं सोमोऽवति । रक्षति । असदुक्त-
विलक्षणवसत्वं संति । विनासि । एषं सत्यावयोम्ये कतरोऽन्तनामोति विहाङ्गः
सुविज्ञानमित्यर्थः ॥

। अथ त्रयोदशी ।

न वा ल सोमो वृजिभं १२नोत न ज्ञात्रियं मिष्टया धारदंत ।

संत रक्षा तत्पारुहं तनुभाविंदंस् प्रहितौ शयाने ॥ १३

नः वै । जं इति । सोमः । वृजिनं । वृजिनोति । न ।

स्रस्त्रिये । मिथ्यायाः । धारयंतं ।

इति । रक्षः । इति । अमंतु । वदंतं । उभौ । इंद्रस्य ।

प्रसंसितौ । श्रयाते । इति । १३

वृजिनं पापकारिणं राक्षसं सोमो देवो न वा च न खसु वृजिनोति । प्रेरयति । गच्छत्वमिति न संचति । तथा स्रस्त्रियं । स्रस्त्रं यत्नं । स्रस्त्रं मिथ्याया मिथ्याभूतं वचनं धारयंतं विभ्रतमसत्यपादिनं पुनश्च न च वृजिनोति । न विसृजति । अपि तु रक्षो राक्षसं इति । असदसत्यं वदंतं च इति । वृजिनस्ति । उभौ राक्षसान्धत-वादिनो नो सोमेन वृजाविंद्रस्य संबन्धिनि प्रसिनो वंधने श्रयाते । निवसतः । इन्द्रस्येति तृतीयार्थे वृजौ । इंद्रेणेश्वरेण सोमेन प्रसिनो वृजौ ॥ मिथु वंधने । अस्मात्कर्मणि निष्ठा । गतिरनंतर इति गतेः प्रकृतिस्यारत्वं ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

वदं वाहमवृत्तदेव आस मोघं वा देवाँ अय्यं चग्ने ।

किमस्मभ्यं जानवेदो वृषीषे द्रोघवाचंस्ते निःश्रुतं संचतां ॥ १७

वदं । वा । अहं । अवृत्तदेव । आसं । मोघं । वा ।

देवान् । अपि । जहृ । अग्ने ।

किं । अस्मभ्यं । जानवेद । वृषीषे । द्रोघवाचं । स्ते ।

निःश्रुतं । संचतां ॥ १४

वदि वाहमवृत्तदेवः । अस्मत्ता असत्यभूता देवा यस्य तावदो वदन्वृत्तमास अस्ति । अथवा मोघं वा निष्कर्मं वा देवानभ्यं उपगच्छानि । अहं यत्नकरूपोऽस्मि हे अग्ने तर्हि मा वधस्व । न ह्यहं तेषाविधोऽस्मि । एवं मति से जानवेदो जानानां वेदितरन्ने अस्मभ्यं किंकारणं वृषीषे । क्र आह । तत्र क्रोषोऽस्ति न आदित्यः ॥

द्रोणवाचोऽब्रुवत्वाचो राजन्नास्ते तव निष्कंठं ॥ निःपूर्वोऽतिर्हिंसावां वतंते ॥
निष्कंठं निःशेषान्तिं हिंसां सचंतां । सेवतां ॥

॥ अथ पंचदशौ ॥

अद्या मुरीय यदि यातुधानो अस्मि यदि वायुस्ततप पुरुषस्य ।

अथा स वीरैर्दशभिर्द्यूया यो मा मोघं यातुधानेत्याह ॥ १५

अथ । मुरीय । यदि । यातुऽधानः । अस्मि । यदि । वा ।

आयुः । ततप । पुरुषस्य ।

अथ । सः । वीरैः । दशभिः । वि । द्यूयाः । यः । मा ।

मोघं । यातुऽधान । इति । आह ॥ १५

इत्यपि उपपद्यते । अद्यहं वसिष्ठो यातुधानो राजसोऽस्मि अद्यास्मिन्नेव दिने
हरीय । म्रियेव । अपि वा पुरुषस्य अनुष्यन्त्यायुर्वीषितं अद्यहं राजसो भूत्वा ततप
हिंसितवानस्मि तद्दुःखं च मद्य म्रियेयेत्यन्वयः । अथाद्यैवं स्यात् अहं वसिष्ठस्त्वं राजस
इति त्विहं स त्वं दशभिर्वीरैः पुत्रैः । उपलक्षणेन तत् । सर्वैर्बभूवुषानैर्पुत्रैः ।
वियुक्तो भवेः । यो राजसो मा मां मोघं ब्रूषेव हे यातुधान हे राजससि
संबोधाह ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे सप्तमो वगः ॥

॥ अथ षोडशौ ॥

यो मायातुं यातुधानेत्याह यो वा रक्षाः शुचिरस्मीत्याह ।

इंद्रस्तं हंतु मज्जता वधेन विश्वस्य जंतारं धमस्यदीट ॥ १६

यः । मा । अयातुं । यातुऽधान । इति । आह । यः । वा ।

रक्षाः । शुचिः । अस्मि । इति । आह ।

इंद्रः । तं । हंतु । मज्जता । वधेन । विश्वस्य । जंतोः ।

अधमः । पदाष्ट ॥ १६

यो राक्षसो नामवातुवराक्षसं संतं हे वातुधान हे राक्षसिति संबोधाच्च ब्रूते ।
 यो वा यथ रक्षा राक्षसः सुविरिष्णि सुबो जवावि न राक्षसोऽस्योन्वाह ब्रूते
 तस्यभवविषं राक्षसं पंड्रो पण्डता प्रोचैन वपेनासुमेन पञ्चये च तं । चिनक्षु । स च
 विन्वक्षु सर्वश्च जंतोर्जंगक्ष्याधनो निकटः सन् पदीष्ट । पतत् ॥

॥ अथ सप्तदशी ।

प्र वा जिगाति खर्गलैश्च नक्तमपं दृष्टा तन्वं ? गूहमाना ।
 वव्रां अमंतां अब सा पदीष्ट प्रावाणो व्रंत रक्ष सं उपदैः ॥१७
 प्र । वा जिगाति । खर्गलाऽइव । नक्तं । अपं । दृष्टा । तन्वं ।

गूहमाना ।

वव्रान् । अमंतान् । अबं । सा । पदीष्ट । प्रावाणः । व्रंत ।
 रक्षसं । उपदैः ॥ १७

या राक्षसी नक्तं रात्रौ दृष्टा होत्रेषु युद्धा खर्गलैर्बोल्कीव प्रजिगाति प्रगच्छति ।
 किं कुर्वती । तन्वं खर्गीयं घरीरमपगूहमानापक्ष्मणी प्रकाशयती सा राक्षस-
 तानपधंताम्ब्रान् गतानवपदीष्ट । अवाङ्मुखी पतत् । प्रावाणः सोषाणिववाणीः
 प्रावाणोपदैरभिववधदै रक्षसो राक्षसान् व्रंत । चिनंसं ॥

॥ अथाष्टादशी ।

वि तिष्ठध्वं मरुतो विच्छि ? क्तं गृभायतं रक्षसः सं पिनटन ।
 वयो ये भ्रुवी पतयंत नक्तभर्षे वा रिपी दधरे देवे अर्धरे ॥१८
 वि । तिष्ठध्वं । मरुतः । विच्छु । इच्छतं । गृभायतं ।

रक्षसः । सं । पिनटन ।

वयः । ये । भ्रुव् पतयंत । नक्तभर्षे । ये । वा । रिपेः ।
 दधरे । देवे । अर्धरे ॥ १८

हे मरुतो वसं त्रिभु प्रजासु वि तिष्ठध्वं । विविधं तिष्ठत । तत्र गृहान्नाक्षसान्
 चतुर्विधं । अग्निच्छत । तदन्तरं रक्षसस्त्रान्नाक्षसान् ऋभयत । ऋभ्योत ।
 ऋद्धीत । ऋद्धीत्वा च संपिनटन । सूर्यं वत । ये राक्षसः यथ पक्षिणो भूमी भूत्वा
 नक्षत्रो राक्षिभो राक्षिषु पतन्ति आगच्छन्ति । ये वा ये च देवे दीप्तेऽध्वरे धाने
 रिपो विंसा दधिरे विदधिरे तान्नाक्षसान् संपिनटनेत्यन्वयः ॥

॥ अथैकोनविंशो ॥

प्र वतंय दिवो अश्मानमिन्द्र सोमंश्चितं मघवन्त्सं शिशाधि ।

प्राक्तात्पाक्तात्तदधरादुदक्तात्तदधि जंङ्घि रक्षसः पर्वतेन ॥ १८

प्र । वतंय । दिवः । अश्मानं । इंद्र । सोमंश्चितं । मघवन् ।

सं । शिशाधि ।

प्राक्तात् । अपाक्तात् । जघरात् । उदक्तात् । अधि । जंङ्घि ।

रक्षसः । पर्वतेन ॥ १८

हे इंद्र, दिवोऽंतरिक्षादश्मानमघनिं प्रवतंय । प्रेरय राक्षसान् चतुं । तथा
 सोमंश्चितं सोमेन तीक्ष्णोक्तं यजमानं हे मघवन् मघवजिंङ्घ संघिशाधि । संस्कारं ।
 अपि च प्राक्तात् प्राच्या अपाक्तात् प्रतीच्या जघरादवाच्या उदक्तादुत्तरतः सर्वा-
 ञ्चादपि दिग्भागाद्गच्छतो राक्षसान् पर्वतेन पर्वतता वज्रोप्याभिज्जङ्घि । मारय ॥

॥ अथ विंशो ॥

एत उ त्वे पतयंति म्वर्यातव इंद्रं दिशंति दिशसवोऽदाभ्यं ।

शिशीते शक्तः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सृजदशनिं यातुमङ्गः ॥ २०

एते । जं इति । त्वे । पतयंति । म्वर्यातवः । इंद्रं ।

दिशंति । दिशसवः । अदाभ्यं ।

शिशोते । शक्तः । पिनेभ्यः । वधं । नूनं । सृजत् । अश्रुनि ।

यातुमत्स्यः ॥ २० ॥

ये त एते राज्ञाः श्रुयानवः श्रुभिः परिकरभूतैश्चिसंतः श्रुभिः सृष्ट्वांतो
वा पतसंति । पतसति । ये दिशुवो जिघासवः संतोऽदाभ्यसच्चिंभ्यनिर्द्धं दिशति
जिघांसति तेभ्यः पिशुनेभ्यः पिशुनान् कपटान् संतं शक्रः यत्राः दंडो बभवायुध-
सयनिरूपं शिशोते । तीक्ष्णो करोति । यातुमत्स्यो राजसभ्यो नूनं चिद्रमशनिं
सृजत । विष्टजत जनार्थं ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमेऽष्टमोऽध्यायः ॥

॥ अथैकविंशो ॥

दंडो यातूनामभयपराशरः चविभ्योनामभ्याश्चिवांसता ।

अभीदु शक्रः परशुश्चा वनं पात्रैव भिन्दः सत एति रक्षसः ॥ २१ ॥

दंडः । यातूनां । अभयत् । पराशरः । चविःसभ्योनां ।

अभि । आःचिवांसतां ।

अभि । इत् । ऊं इति । शक्रः । परशुः । यथा । वनं ।

पात्राश्चैव । भिन्दन् । सतः । एति । रक्षसः ॥ २१ ॥

यातूनां चिसक्रानां रक्षसाम्यभिद् पराशरः परातयिता चिसिताभवत् । कीदृ-
शाना । चविभ्योनां चवोषि वपुतामभिसुखगाविवांसतांसागच्छता । अपि चार्थं
शक्र दंडो वनं दृक्जातं परशुश्चा भिन्दन् कुटार इव पात्रैव रुम्भवानि पात्राणि
भिन्दन् सन्नर इव च सतः । प्राप्ननामेतत् । यदाच वास्तुः । तिरः सत इति
प्राप्नस्येति । प्राप्नान्क्षसो राजसान् भिन्दन् चिसन् अभ्येति । अभिगच्छति ।
इदं पूरणे ॥

। अथ द्वाविंशो ।

उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जह्वि श्वयातुमुत कोकयातुं ।

सुपर्ण्यातुमुत गृध्रयातुं हृषदेव प्र च्छण रक्ष इंद्र ॥ २२

उलूकऽयातुं । शुशुलूकऽयातुं । जह्वि । श्वऽयातुं । उत ।

कोकऽयातुं ।

सुपर्ण्यातुं । उत । गृध्रऽयातुं । हृषदाऽइव । प्र । च्छण ।

रक्षः । इंद्रः ॥ २२

उलूकयातुं । उलूकैः परिकरभूतैः सञ्च यातयति विनसीति याति गच्छतीति
 षोडशकयातुः । यद्दोलूकरूपी यातीत्युलूकयातुः । हे इंद्र तादृशं राजसं जह्वि ।
 विनाशय ॥ तथा च हृषदेवतायासुक्तं । उलूकययातुं जह्वितान् नानारूपान् निशा-
 चरान् । स्त्रीपुरुषांश्च तिर्यंबो जिघांसुर्निद्र मे जह्वीति ॥ एषसुत्तरत्वापि जोज्यं ।
 शुशुलूकयातुं । उलूका द्विविधाः । हृषदुलूका अत्योलुकाश्चेति तत्रोलूकयातुमिति
 हृषदुलूकाभिप्रायेणोक्तं । शिशुरत्य उलूकः शुशुलूकः । तद्रूपेण वर्तमानं राक्षसं
 श्वयातुं श्वरूपेण वर्तमानं राजसहतापि च कोकयातुं । कोकचक्रवाकः । तद्रूपेण
 वर्तमानं राक्षसं सुपर्ण्यातुं । श्येनः । तदाकारं यातुधानसहतापि च गृध्रयातुं
 गृध्ररूपं च यातुधानं । एतान् सनीचानाकारान् हे इंद्र जह्वि । किं बह्वना हृषदेव
 पापाथेनेव बज्रं च रक्षो राजसमाह्वं प्रभृष । चारय ॥

। अथ त्रयोविंशो ॥

मा नो रक्षो अभि नद्यातुमावतामपोच्छत मिथुना वा

किंमीदिना ।

पृथिवी नः फथिवात्पात्वंसोऽंतरिंशं द्विधात्पात्वस्मान् ॥ २३

मा । नः । रक्षः । अभि । नट् । यातुऽमावतां । अर्धं ।

उच्छत् । मिथुना । या । किमीदिना ।

पृथिवी । नः । पार्थिवात् । पातु । अंहसः । अंतरिक्षं ।

दिव्यात् । पातु । अस्मान् ॥ २३

रक्षो राक्षसानिर्गोऽस्मान् माभिनट् । माभिव्यात्रोत् ॥ नयनेर्व्यांप्रिकर्णपो
सृष्टिं गत्वे वधेति ल्लो लुक् । न माऽऽजोग इत्यडभावः । तद्यो यातुमावता यातना-
वतां राक्षसानां मिथुना मिथुनानि स्त्रीपुंरूपाणि युगलान्यणोच्छत् । उवा अपि
विनाशयत् । अपयजंबत् । या यानि मिथुनानि किमीदिना किमीदिनानि किमिदं
किमिदमिति जिघांसया वर्तमानानि अर्धंति । अपि च पृथिवी पृथिवेयं भूमिश्च
नोऽस्मान् पार्थिवात्पृथिव्या अंतरिक्षस्य संबंधिनोऽंहसः पापात्पातु । रक्षतु ।
अंतरिक्षं च दिव्यादिति भवात्पापादस्मान् पातु । रक्षतु ॥

। अथ चतुर्विंशो ॥

इंद्रं जहि पुमांसं यातुधानंमृत स्त्रियं मायया शशदानां ।

विश्वीवासो मूरदेवा ऋदंतु मा ते दृशंकूर्यमुच्चरंतं ॥ २४

इंद्रं । जहि । पुमांसं । यातुऽधानं । उत । स्त्रियं । मायया ।

शशदानां ।

विऽश्वीवासः । मूरऽदेवाः । ऋदंतु । मा । ते । दृशन् । कूर्यं ।

उत्सुच्चरंतं ॥ २४

हे इंद्र पुमांसं पुंरूपभारिणं यातुधानं राक्षसं जहि । मारय । उतापि च मायया
बन्धनया शशदानां चिंसंतो स्त्रिः । राक्षसो च जहि । अपि च मूरदेवा मारणक्षीडा
राक्षसा विश्वीवासो विश्वस्त्रयोवाः संत ऋदंतु । नश्यंतु । ते तथाविधा राक्षसा
उच्चरंतसद्यंतं कूर्यंमादित्यं वा दृशन् । वा दृशन् ॥

उपाकरपोत्सुजनयोर्भंडलाद्यांतद्वेमे प्रति चक्षेत्येवा । सूत्रितं च । यो नः
क्षोऽग्निं नरः प्रति चक्ष । ऋ० सू० १, ५, इति ॥

॥ रैषा पंचविंशती ॥

प्रति चक्ष वि चक्षेद्रश्च साम जागृतं ।

रक्षीभ्यो वधमश्नतश्चिन्मि यातुमङ्गः ॥ २५

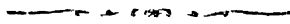
प्रति चक्ष वि चक्ष इन्द्रः च सोम जागृतं ।

रक्षःभ्यः वधं अश्नतश्चिन्मि यातुमत्भ्यः ॥ २५

ये सोम त्वमिन्द्रश्च प्रतिचक्ष । प्रत्येकं पश्य राक्षसान् । तथा वि चक्ष । विविधं पश्य । यथास्त्राक्ष वाचेरन् तथा पश्येत्यर्थः । युवां च संवृतौ जागृतं । जागरूकौ रक्षोवधोद्युक्तौ भवतं । यातुमङ्गो चिन्मिवाङ्गो रक्षोभ्यो राक्षसभ्योऽधनिमर्शानरूपं वधमायुधमस्त्यं । क्षिपतं ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे नवमी वर्जः ॥

॥ इति सप्तमे नक्षत्रे षष्ठोऽनुवाकः । सप्तमं चण्डलं समाप्तं ॥

अथाष्टमं मंडलं ।

अष्टमे मंडले दद्यात्तुवाकाः । तत्र प्रथमेऽनुवाके पंच सूक्तानि । तेषु ना चिदन्य-
 दिति चतुस्त्रिंशत्तमं प्रथमं सूक्तं । अत्राहुक्रम्यते । ना चिदनुस्त्रिंशत्तमेधातिथिमे-
 ष्यातिथौ ऐंङूं वाङूं तं द्विप्रगाथादि द्वित्रिष्टुभंतमाद्यां हृचं प्रगाथोऽपश्यत् स घोरः
 सन् आतुः कण्वस्य पुत्रतामगात् ज्ञायोगिशासंगो यः स्त्रीभूत्वा पुमानभूत् स
 मेध्यातिथये दानं दत्त्वा सुष्टिं सुष्टीति चतस्रभिरात्मानं तुष्टाव पत्नी चास्यागिर्षी
 यन्वती पुंस्त्वहपलभ्येनं प्रीताह्यया तुष्टावेति । अस्यायमर्थः । अस्य सूक्तस्य मेधा-
 तिथिमेध्यातिथिनामानौ द्वावपि तौ च कण्वगोत्रौ । ऋषिशातुक्तगोत्रः प्राशुत्या-
 त्काण्व इति परिभाषितत्वात् । आद्यास्य हृष्यस्य तु घोरस्य पुत्रः स्वकीयन्नातः
 कण्वस्य पुत्रतां प्राप्त्वात्काण्वः प्रगाथास्य ऋषिः । ज्ञायोगनाज्ञो राक्षः इव आर्ष-
 गाभिधानो राजा देवथापात् स्त्रीत्यननुभूय प्रचात्तपोवलेन मेधातिथेः प्रसादात्पुमान्
 भूत्वा तस्मै वक्तुं धनं दत्त्वा स्वकीयवन्तरात्मानं दत्तदानं सुष्टिं सुष्टीत्यादिभिरचतस्रभि-
 ष्कं गिरक्षौत् । अतश्चासास्यसंज्ञास्यो राजा ऋषिः । अस्यासंगस्य भायीगरसः
 सुता अश्वत्याख्या भर्तुः पुंस्त्वहपलभ्य प्रीता पती स्वपतीरचन्वस्य स्वरत्नियनका
 स्यतवती । अतस्तस्या ऋषः भस्वत्पृषोका । अंत्ये द्वे द्विष्टौ द्वितीयाचतुर्थ्यौ
 सतोवृष्ट्यौ षिष्टा वृष्टयः । अत्रास्य सूक्तस्येदो देवता । सुष्टिं सुष्टीत्याद्याचतस्र
 आत्महतस्य दानस्य स्यमानत्वात्तद्देवताकाः । अन्वस्येत्यस्या आसंगास्यो राजा
 देता । ना तेनोच्यते सा देवतेति सा देवतेति न्याथात् ॥ महाव्रते निष्कप्लो वाईत-
 द्वायोत्तमादिन एकोनत्रिंशद्दिनियुक्ताः । तथैव पंचनारयणके सूत्रिनः । ना चिदन्यद्वि
 सा चिदन्यद्वि शंसतेत्येकमात्रं त्रिंशत् । ऐ० अ० ५, १० । इति ॥ चानुर्विश्वेऽ-
 ऋनि माथंदिनसवने सैत्वावहस्य ना चिदन्यदिति वैकल्पिकः स्तोत्रिया प्रगाथः :
 सूत्रिनं च । ना चिदन्यद्वि शंसत वज्रिषि त्वा जना इव इति स्तोत्रिणाहुत्स्यौ ।
 आ० ७, ४ । इति ॥ आकस्त्रिद्विष्याद्या विनियुक्ता । सूत्रिनं च । आ त्त्र न इष्ट
 चुरन्तं ना चिदन्यद्वि शंसत । आ० ५, १२ । इति ॥ उपाकरयोत्सजनयोर्नडस्यदि-
 शोभेऽयेवा । सूत्र्यने ऋ । ना चिदन्यदग्ने ऋषिं सादिष्टयेति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

मा चिदन्वद्भि शंसत सखायो मा रिषय्यत ।

इन्द्रमित्तोना वृषणं सवा सुते मर्षुरुक्था च शंसत ॥ १

मा । चि॒त् । अ॒न्यत् । वि॒ । शंस॑त । स॒खायः॑ । मा ।

रि॒षय्य॑त ।

इ॒न्द्र॑ । इ॒त् । स्तो॑त । वृ॒षणं॑ । स॒वा । सु॒ते । म॒र्षुः । उ॒क्था॑ ।

च । शंस॑त ॥ १

हे सखायः समानख्यानाः स्तोतार इन्द्रस्तोत्रादन्यत्स्तोत्रं मा विद्भिषंसत । मैत्रोच्चारयत । मा रिषय्यत । मा हिंसितारो भवत । अन्यदीयस्तोत्रोच्चारणेन वृषोपकीया मा भवत । सुतेऽभिपुत्रे सौमे वृषणं कामानां वर्धितारगिन्द्रमित्द्रमेव हे प्रस्तोत्रादयः सवा सह संवीभूय स्तोत । स्तुत । हे प्रयस्तादय एक्या चोक्त्यानि यथाऽपि चन्द्रविषधापि यथं सङ्घः पुनः पुनः शंसत ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

अवक्रक्षिणं वृषभं यथाजुर गा न चर्षणीसहं ।

विद्वेषणं संवननोभयंकरं मंहिष्टं उभयाधिनं ॥ २

अव॑क्र॒क्षि॒णं । वृ॒षभं॑ । यथा॑ । अ॒जुर॑ । गा॒ । न । च॒र्ष॒णी॑स॒हं ।

वि॒द्वे॒ष॒णं॑ । सं॒व॒न॒ना॑ । उ॒भ॒यं॑क॒रं॑ । मं॒हि॒ष्टं॑ । उ॒भ॒या॑धि॒नं॑ ॥ २

वि॒द्वे॒ष॒णं॑ । सं॒व॒न॒ना॑ । उ॒भ॒यं॑क॒रं॑ । मं॒हि॒ष्टं॑ । उ॒भ॒या॑धि॒नं॑ ॥ २

वृषभं यथा वृषभमिषावक्रक्षिणमवकर्षणशीलं शत्रूणां विंसितारमजुरं जरादहित-
वहिंसितं वा गां न गासिष वृषभमिषव सर्षणीसहं वर्षणीयां चतुष्याणां शत्रूसूता-
मानभिभवितारं विद्वेषणं विद्वेषारं शत्रूणां संवनना संवननं सव्यक् संभजनोर्थं
स्तोत्रभिरुभयंकरं विम्रहःतुम्रहयं रूभयोः कर्तारं मंहिष्टं दाह्यतमसुभयाधिनं

द्विष्यप्रार्थि-लक्षणोभयविधधनेजीपितं । यद्वा स्यात्परजंगगरूपेण द्विप्रकारेण रजि-
तव्येनोपेतं । अथनोभयविधैः स्तोत्रभिरुद्भिन्नापेतं । एवंविधैरुद्भिन्नु स्तोत्रेत्यन्वयः ॥

चातुर्विधिकेऽहनि नार्पादिनसवने यज्ञिहि त्वेति प्रयास्तुधैकाल्यकोऽतुल्यः
प्रगाथः । सूक्तं तदाहृतं ॥

। तत्राद्या सूक्ते ततोया ।

यज्ञिहि त्वा जना इमे नाना हवंत जतये ।

अस्माकं ब्रह्मिदमिदं भूत तेऽद्या विष्ठा च वर्धनं ॥ २

यत् । चित् । हि । त्वा । जनाः । इमे । नाना । हवन्ते ।

जतये ।

अस्माकं । ब्रह्म । इदं । इदं । भूत । ते । अद्या । विष्ठा ।

च । वर्धनं ॥ ३

इपे दृश्यमानाः सर्वे जना हे इदं त्वाभूतये रक्षणाय तर्पणाय वा नाना पृथक्
पृथक् यज्ञित् यद्यापि हवंत स्तुवन्ति । ज्योति पूरणः । तथाप्य आकाशितं ब्रह्म स्तोत्रमेव
हे इदं ते तव वर्धनं वर्धकं भूत । अयम् । न केवलमिदानीमेवापि तु द्विष्वाद्या
सर्वाण्यहनि सर्वेष्वहःसु चेदमेव स्तोत्रं त्वां वर्धयत्वित्यर्थः ॥

। अथ चतुर्थी ॥

वि तूर्थ्यंते मघवन्वपश्चतार्या विषो जनानां ।

उपं क्रमस्व पुरुरूपमा भर वाजं नेदिहंमृतये ॥ ४

वि । तूर्थ्यंते । मघवन् । विषः । चितः । अर्थः । विषः ।

जनानां ।

उपं । क्रमस्व । पुरुरूपं । आ । भर । वाजं । नेदिहं ।

जतये । ४

हे ऋषभन् धनवसिंद् विपश्चितो विद्वांसस्त्वदीयाः स्तोतारोऽर्थोऽभिर्गन्तारो
जनानां शत्रूणां विपो वेपथिनारः संनो वितर्तुंभन्ते । ऋणयापदो वितरन्ति ।
अतिक्रान्ति । तादृशस्त्वसुपक्रमस्य । अपगच्छात्तान् । पुद्गलपं बहुलपं नेदिह
मतिक्रान्तं वाजयन्तसूत्रये तर्पणायाभराकथ्यं ॥

॥ अथ पंचमी ।

महे चन त्वामद्रिवः परां शुल्कायं देवां ।

न सहस्राय नायुताय वज्रिवो न शतायं शतामघ ॥ ३

महे । चन । त्वां । अद्रिवः । परां । शुल्कायं । देवां ।

न । सहस्राय । न । आयुताय । वज्रिवः । न । शतायं ।

शतामघ ॥ ५

हे अद्रिवो वज्रवसिंद् त्वा त्वां । अनेति निपातद्वयसमुदायो विभक्त्य योजनीयः ।
महे च ऋतेऽपि शुल्काय सूल्काय न परादेवां । न विक्रीषानि । हे वज्रिवो
वज्रवसिंद् सहस्राय सहस्रसंख्याय च धनाय न परादेवां । आयुताय दशसहस्राय
च शुल्काय न परादेवां । हे शतामघ बहुवनेद् शताय । बहुनामैतत् । अपरिभि-
ताय च धनाय न परादेवां । न विक्रीषानि । अज्ञसंख्याचनादपि त्वं ऋण
प्रियतमोऽसीत्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे दशमो वगः ॥

॥ अथ षष्ठी ।

वस्यो इद्रासि मे पितृवत भ्रातृरभुंजतः ।

माता च मे हृदयथः समा वसो वसुत्वनाय राक्षसे ॥ १

वस्यान् । इन्द्र । असि । मे । पितृ । वत । भ्रातृः ।

अभंजतः ।

माता । च । मे । हृदयथः । समा । वसो इति । वसुत्वनायः ।

राक्षसे ॥ १

हे रंद् त्वं मे मदीवात्प्रितर्जनकः।दपि वखान् वखीवान् वखमत्तरोऽसि । वखानि
वाखंजतेऽपाखवतो जन खान्तरपि वखीवान् त्वमधिकोऽसि । हे वखो वाखकेन्द्र मे
मदीवा माता च त्वं च वखा समो वखानो संतो ॥ वुमान् खिर्वेति रंद्ः वेधः ॥
अदवयः । अर्धतिकावीं । भां पूजित कुह्वः । खिमर्थं । वखत्वनाम व्यापनाम
राधसे वगाव च । वखोखीभावेत्त्वर्थः ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

कौयथ कौदसि पुरुता चिद्वि ते मन ।

अखर्षिं वुध खजस्त्युरंदर प्र गावता अंगासिधुः ॥ ७

कौ । कूयथ । कौ दूत् । असि । पुरुता । चिद्वि । वि । ते ।
मन ।

अखर्षिं । वुध । खजस्त्युत् । पुरंदर । प्र । गावताः ।

अंगासिधुः ॥ ७

हे रंद् क कुल ,देय इवथ । गतनामसि पुरा । कौत् कुल चासि । भवसि ।
इदानीं वतंसे । पुरुता चिद्वि वयुपु वि यजमानेवु ते त्वदीयं जनः संवरति । हे
वुध वुधकुमल खजस्त्यु वुधस्त्यु कर्तव्ये पुरंदरास्तरीणां पुरां दारवित्वे रंद् अखर्षिं ।
आगच्छ । गानता गागकुमला अखदीवाः खोतारः प्रागासिधुः । प्रगार्धति ।
स्तुपति ॥ अखर्षीत्वेत् दाधःखादो । पा० ७, ४, ६५, । इवर्तेनिपात्यते ॥

॥ अथाष्टमी ॥

प्राखीं गावत्तमर्चत वावातुर्वः पुरंदरः ।

वाभिः काखस्त्योपं बर्षिरासदं यासद्विषी भिनत्पुरः ॥ ८

प्र । अखो । गावत्तं । अर्चत । ववातुः । वः । पुरंदरः ।

वाभिः । काखस्त्यं । उपं । बर्षिः । आसदं । वासत् ।

वषी । भिनत् । पुरः ॥ ८

अथा इन्द्राय गायत्रं गान्त्र्यं साण गायत्रसंज्ञं वा प्राचत । प्रगायत पुरंदरः पुरां
 दारविता व इन्द्रो वापातुर्धननीयः संभजनोयः । बद्धा वापातुः संभक्तुः सोम्यं इन्द्र
 पुरंदरः यत्पुराणां दारविता । वाभिर्वाग्भ्यः वाणस्य कण्वपुत्रस्य मेधातिथेर्मेष्वा-
 तिथे च वशिष्ठं तस्यपासदस्यपासस्तुत्रपगंत्वं वासत् गच्छेत् पत्नी पत्न्युक्तः सन् ।
 वाभिश्च चग्भिः स्तूयमानः सन् पुरः प्राक्पोभिर्नत् भिन्द्यात् तास्वृशु गायत्रं साण
 गायतेत्यर्थः ॥

॥ अथ नवमी ।

ये ते संति दशग्विनः शतिनो ये सहस्रिणः ।

अथासा ये ते वृषणो रघुद्रुवस्तेभिर्नस्तूयमा गच्छि ॥ ८

ये । ते । संति । दशग्विनः । शतिनः । ये । सहस्रिणः ।

अथासः । ये । ते । वृषणः । रघुद्रुवः । तेभिः । नः । तूयं ।

आ । गच्छि ॥ ८

ये इन्द्र दशग्विनो दशबोजनगायिनो येऽन्वास्ते तव संति विद्यंते ये चान्ये शतिनः
 शतसंख्याकाः सहस्रिणः सहस्रसंख्याकाः संति । ये ते त्वदीया आन्वासोऽन्वा वृषणः
 स्येचनसमथो युवानो रघुद्रुवः घोघ्नगायिनश्च तेभिर्नैः सर्वैरन्वैर्नोऽन्वान् त्वं
 चिप्रमागच्छि । आगच्छ ॥

॥ अथ दशमी ।

आ त्वद्य संबर्द्धं हुवे गायत्रधेपसं ।

इन्द्रं । धेत्तुं स्रुदुघामन्यामिषं मुरुधारा मरं हतं ॥ १०

आ । तु । अद्य । सबः । दुर्घां । हुवे । गायत्रधेपसं ।

इन्द्रं । धेत्तुं । स्रुदुघां । अन्यां । इषं । मरुधारां ।

मरं हतं ॥ १०

जनश्रेष्ठं वैतृरूपेण वृष्टिरूपेण च निरूपयन् जीति । अद्योदानीं वैतृं वैतृरूप-
मिदं तु क्षिप्रमाह्वये । आह्वये । कोदशो वैतृं । सर्वदुषां पयसो दोग्ध्रीं गायत्र्यवेपथुं
प्रथस्यवेगा सुदुषां सुत्रेण दोग्ध्रं शक्यां । अन्यासुक्तविक्रमसासुधारां बह्वदकधारा-
मिषमेवथीषां वृष्टिं । एतद्रूपेण पतमानमरं कृतमर्ककतीरं पवीत्रकारिणं वेदं
चाह्वये ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तम एकादशो वर्गः ॥

। अथैकादशी ।

यत्तदत्सूर एतंशं वंकू वातंस्य पर्णिना ।

वहत्कुसुमार्जुनेयं शतक्रांतुस्वरं गंधर्वमस्तृतं ॥ ११

यत् । तदत् । सूरः । एतंशं । वंकू इति । वातंस्य । पर्णिना ।

वहत् । कुसुमं । आर्जुनेयं । शत-क्रांतुः । स्वरत् । गंधर्वं ।

अस्तृतं ॥ ११

सूरः सूर्य एतद्योगेत्वंत्तं राजर्षिं यद्यदा तदत् अथ्यथवत् तदानीमेतशं रश्मिं
वंकू वक्रगामिनो वातस्य वायोः सहशो पर्णिना पर्णिना पतनधंतावीहयावन्धौ यत-
क्रातुर्षं कुविधकर्म इ आर्जुनेयमर्जुन्याः पुत्रं कत्यमृषिं वहत् । अवरुं । अनयत् । कुसुमेण
सार्धं समानं रथगारुह्यैतशरक्षणायागच्छदित्यर्थः । तथा च निगमात्सूरं । त्रैतयं
सूर्ये पश्यमानं सोमश्चेत् तत्रिणावर्तिद्वः । अथे० १. ६१. १५. इति । गंधर्वं गवां
रश्मिनां धतीरं सूर्यमस्तृतं केनाप्यर्षिंसितं त्वरत् । अत्यरत् । अथुगत्यागच्छत् ।
सूर्येण बोधु गतवानित्यर्थः ॥

। अथ द्वादशी ।

य ऋते चिदभिप्रियः पुरा जत्रभ्य आःहृदः ।

संधाता संधिं मघवा पुरुवसुरिष्कती विष्कृतं पुनः ॥ १२

असंमहि । इत् । अनाशवं । अनुग्रहः । च । इत् । इत् ।

सहत् । सु । ते । मजता । अर । राधसा । अनु । स्तोमं ।

सुहोमहि । १४

ये इत्तन् इत्तन्नाहुरस्य चंतरिद्र अनाशवोऽनीला अत्यदनाया अतुपासोऽतुपा
अतुत्तुत्तुत्तु संतो वधं अत्तिअशपुःसरं यनेस्वामयन्नीत् । सुत एव । ये अर
भीषंमहिद्र ते त्वदर्थं सलदेकवारमपि मजता प्रभूतेन राधसा यनेन इतिवंचयेन सह
सु मोधनं स्तोमं स्तोमपतुहदीमहि । अतुमोदेमहि । अतुमपायेत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचदश्या ॥

यदि स्तोमं मम अवंदस्माकमिंद्रमिदं वः ।

तिरः पवित्रं सहवांसं आशवो मंदंतु तुग्रमदधः ॥ १५

यदि । स्तोमं । ममं । अवंत् । अस्माकं । इंद्रं । इदं वः ।

तिरः । पवित्रं । सहवांसः । आशवः । मंदंतु ।

तुग्रमदधः ॥ १५

अवमिंद्रो मम मदीमं स्तोमं यदि अवंत् इत्तुयात् तदागौ ममिंद्रमस्माकमस्मादीव
इदं वः स्तोमं मंदंतु । आदवंत् । इदं वः । कीदृशः सोमः तिरस्त्रियंगवस्त्रितं
पवित्रं पवनसाधनं दशापवित्रं सहवांसः प्राप्रवंतः । दशापवित्रेषु पूता इत्यर्थः ।
आशवः घोत्रं मदननकालुप्राहवस्तुप्राभिः सतीकथेकधनाख्याभिरङ्गिबंधनामाः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे द्वादशो वर्गः ॥

॥ अथ षोडश्या ॥

आ त्वं अ सधस्तु तं वावातुः सख्यरा गंहि ।

अपस्तुतिर्मघोनः प्र त्वावत्वधा ते वशिमं सुटतिं । १६

आ । तु । अद्य । सधःस्तुतिं । ववातुः । सख्यः । आ । गहि ।
 सधःस्तुतः । मघोनीं । प्र । त्वा । अवतु । अध । ते । वस्मि ।
 सुःस्तुतिं ॥ १६

हे इंद्र वावातः संधः एषां सेवनागस्तु सख्युः स्रोतः सधस्तुतिमन्वेष्टं त्विभिः
 सध क्रियायां स्तुतिमद्योदानीं तु सधप्रणागहि । आगच्छ । मघोनीं वृषिभ्यता-
 न्मन्वेषामपि यजमानानामुपस्तुतिः स्रोतं त्वा त्वां प्रावतु । प्रगच्छतु । प्रतपंयतु वा ।
 अथाधुना सुस्तुतिं द्विषयां घोभनां स्तुतिमद्यनपि वस्मि । कामवे ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

सोता हि सोममद्रिभिरेमैनमस्तु धावत ।

गव्या वस्त्रैव वासयंत इतरां निर्धुं चन्वक्षणाभ्यः ॥ १७

सोतं । हि । सोमं । अद्रिभिः । आ । ईं । एनं । अप्सु ।

धावत ।

गव्या । वस्त्रैः । वासयंत । इतरां । निर्धुः । चन्व । क्षणाभ्यः ।

वक्षणाभ्यः ॥ १७

हे अश्वयंने इद्रिभिर्योवभिः सोमं सोत । हिरवधारणे । अश्विभ्युत्तैव ॥ एन-
 निममस्तु तसतीवरीष्वाधावत । अस्तु सोमस्य धवनं कुहत् । अदाभ्यस्यं हिमादास्तु
 इत्यादिभिर्भक्षैवसतीवरीष्वाधपं सोमस्य क्रियते । मत्कुहतेत्यर्थः । गव्या गवि
 भवानि वस्त्रैव वस्त्राण्यच्छादकानि चर्माणीव मेघान् वासयंत इत्याच्छादरंत एव
 नरो नेतार इंद्रश्चास्तुपरा कुहते वक्षणाभ्यो नदीभ्यो नदीनामर्षांश्च निर्धुं चन्वुः ।
 अदकानि निर्धुं चन्ति । आरयन्ति । यम एवमतः आरणादिद्रव्यानां च सोममद्रि-
 भिरश्विभ्युत्तैव । सोदाश्वयंनेत्यर्थः ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

अध उमो अधं वा दिवो वृहतो रोचनादधि ।

अथा वर्धस्व तन्वा गिरा ममा जाता सुक्रतो पृथ ॥ १८

अधं । उमः । अधं । वा । दिव । वृहतः । रोचनात् । अधि ।

अथा । वर्धस्व । तन्वा । गिरा । ममं । आ । जाता ।

सुक्रतो इति सुक्रतो । पृथ ॥ १८

हे इंद्र अधाधुना उमः । जन्मन्ति गच्छन्त्यस्मानिति ज्मा पृथिवी । तस्याः सकाशादथ
वापि वा दिवोऽंतरिक्षाद्बृहतो बृहतो रोचनात् नक्तत्रैदीप्यमानात्स्वर्गाहागन्ध ?
अधिः पंचम्यर्थात्तुवादी । अवावना तन्वा ततया विस्तृता मम मदीयया गिरा
स्तन्वा वर्धस्व । वृहो भय । हे सुक्रतो शोभतकसंबन्धिर् जाता जातानस्वदीवान्
जनानांपृथ । अभिलगितैः फलेरापूरय ॥

॥ अथैकोनविंशो ॥

इंद्राय सु मदिन्तमं सोमं साता वरेण्यं ।

शक्र एनं पीपयद्विश्वं धिया चिन्वानं न वाजयं । १९

इंद्राय । सु । मदिन्तमं । सोमं । सात । वरेण्यं ।

शक्रः । एनं । पीपयत् । विश्वं धया । चिन्वानं । न ।

वाजयं ॥ १९

हे अश्वरथ इंद्रावैद्वार्धं मदिन्तमं सादयित्तमं वरेण्यं वरणीयं वंभजीयं सोमं
सु सोत । अधिपुत । कुत इत्यत आह । शक्र इंद्रो विश्वया धिया सर्वथा क्रि-
यान्निष्टोपादिलक्षणा चिन्वानं प्रीयन्तं ॥ वाजयुगसमात्मन इच्छन्तमेनं यजनार्नं ।
नेति संप्रत्यर्चीयः संप्रति पीपयत् । वर्धयति । अतः, कारणात्तत्रा इंद्राय साधं
सुसुतेत्यर्थः ॥

। अथ विंशती ।

मा त्वा सोमस्य गवदंया सदा वाचं च न गिरा ।

भूर्ध्विं खगं न सवनेषु चुक्रुधं क ईशानं न वाचिषत् ॥ २०

मा । त्वा । सोमस्य । गवदंया । सदा । वाचं च । अहं । गिरा ।

भूर्ध्विं । अहं । न । सवनेषु । चुक्रुधं । कः । ईशानं । न ।

वाचिषत् ॥ २०

ये इन्द्र त्वां सवनेषु वषोषु सोमस्य गवदंया गालनेनास्वारखेन गिरा स्तुत्या च चुक्रुधं सदा सवदा वाचन् वाचमानः सन् मा चुक्रुधं वा क्रोधवानि । वक्रुधो वाच्यमाने त्वमि क्रोधो जायते तं सोमस्य गालनेन स्तुत्या चापनयामोत्यर्थः । कीदृशं त्वां । भूर्ध्विं भर्तारं खगं न सिंहुमिव भीमं । आभिन इन्द्रस्य वाचने लौकिकग्यावं दर्शयति । लोक्रे के वा पुरुष ईशानभीश्वरं आभिनं न वाचिषत् । न वाचेत । सर्व एव हि वाचते । अतोऽहमपि त्वां आभिनं वाच इति भावः ॥

॥ इति पंचमस्क सप्तमे त्रयोदशो वनः ॥

। अथैकविंशती ।

मदनेषितं मदमुग्रमुश्रेण शवसा ।

विश्वेषां तवतारं मदच्युतं मदे हि सा ददाति नः ॥ २१

मदेन । इषितं । मदं । उग्रं । उश्रेण । शवसा ।

विश्वेषां । तवतारं । मदच्युतं । मदे । हि । सा ।

ददाति । नः ॥ २१

मदेन मादयित्वा सोमेषितं प्रेषितं मद मदेकरं सोमस्यग्रमुश्रेणं रवहृष्येषोद्भू-
 र्येनाधिकेन शवसा वसेन वुक्र इन्द्रः पिरत्विति शेषः । योत्वा च पिचेषां सपेनां
 यत्तृषां तवतारं तरीतारं जीतारं मदच्युतं मदस्य शभूषां गवस्य आपयितारं
 पुत्रं मदे सोमपानेन जनिते इवे सति गोऽग्न्यभ्यं ददाति खड्ग । अतः सोचं
 पियत्पितृभ्यः ॥

। अथ द्वाविंशो ।

शेवारे वार्गी पुरु देवा मर्तीय दाशुर्धे ।

स सुन्वते च स्तुवते च रासते विश्वगूर्तो अरिष्टतः ॥ २२

शेवारे । वार्गी । पुरु । देवः । मर्तीय । दाशुर्धे ।

सः । सुन्वते । च । स्तुवते । च । रासते । विश्वऽगूर्तः ।

अरिऽस्तः ॥ २२

शेवारे । शेषं सुखं । तस्य गमके यज्ञे दाशुधे चरुपुरोडायादीनि दत्तवते यज-
मानाय एह पुच्छिषि वज्जनि वार्याणि वरषीयानि धनानि देवो दानादिशुण्युक्त इन्द्रो
रासते । ददाति । स एव सुन्वते च सोमामिषमं कुर्वते च स्तुवते च सोमं कुर्वते च
धनानि रासते । कीदृशः सः । विश्वगूर्तो विश्वेषु सर्वेषु कार्येषूक्तः अतः प्रहसोऽ-
रिष्टुतोऽरिभिः प्रेरयित्वभिः प्रयत्नः ॥

। अथ त्रयोविंशो ॥

एन्द्र याहि मत्स्व चित्रेण देव राधसा ।

सरो न प्रायुदरं सपोतिभिरा सोमेभिरुक् स्फिरं ॥ २३

आ । इन्द्र । याहि । मत्स्व । चित्रेण । देव । राधसा ।

सरं । न । प्राःस । उदरं । सपोतिऽभिः । आ । सोमेभिः ।

उक् । स्फिरं ॥ २३

हे इन्द्र यायाहि । आगच्छ । हे देव श्रोतमान चित्रेण दर्शनीयेन राधसा धनेन
सोमसङ्घेन मत्स्व । माद्य । सपोतिभिर्गृह्णः सङ्घे पीथमानैः सोमेभिः सोमेभिरुक्
विस्तीर्णं स्फिरं वृक्षवृक्षमात्मीयं जठरं सरो न सर इवाप्रासि । आपूरय ॥ प्रा
पूरयेऽदादिकः ॥

चातुर्विधिकेऽहनि पार्श्वदिने ब्रह्मश्स्व आ त्येति सैकल्यिकः सोमसङ्घः ।
पूष्यते हि । आ त्वा सङ्घसना यतं नम त्वा सूर उदित इति ब्राह्मणान्दंष्टिनः ।
आ० ७. ४. इति ॥

॥ तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्विंशौ ॥

आ त्वा सहस्रमा शतं युक्ता रथे हिरण्यथे ।

ब्रह्मयुजो हरय इन्द्र केशिनो वहेतु सोमपीतये ॥ २४

आ । त्वा । सहस्रं । आ । शतं । युक्ताः । रथे । हिरण्यथे ।

ब्रह्मयुजः । हरयः । इन्द्र । केशिनः । वहेतु । सोमपीतये ॥ २४

हे इन्द्र त्वा त्वां सहस्रं सहस्रवन्त्याका हरयस्वदीवा अन्वा आपवहेतु । आनसंत्व-
कव्यथ । तथा शतं शतसंख्याकाश्च भवदीया अन्वास्वासावहेतु । यद्यपि दानेपाश्च
हरी तथापि तद्विभूतयोऽप्येऽपि वहेतोऽन्वाः संतिः ननु युगपदनेकैरथैः कथं वातं
शक्यत इत्यत आह युक्ता इति । हिरण्यथे अर्थविकारे ॥ हिरण्यथद्विहकारार्थे
निश्चितस्य मयट फलत्रवास्वत्यादौ मखापो निपात्यते ॥ तादृशे रथे युक्ताः संवथाः ।
संवथाः । ब्रह्मनामन्वानां शीघ्रगमनाय रथे नियुक्तत्वाद्युगपदेव सभै रथैर्गतं शक्यत
इति भावः । कीदृशा हरयः । ब्रह्मयुजो ब्रह्मणा परिहृतेर्नेद्रेण युक्ताः । यथा
ब्रह्मणाकरीयेन स्तोत्रेणाथाभिर्दत्तेन हविषा वा युक्ताः केशिनः । केषाः केशराः ।
तैर्युक्ताः । किमर्थं इन्द्रश्च वहेतुं तत्वाह । सोमपीतये सोमस्य पानाय । यथास्वादीर्षं
सोमं पिबेदत आपवहेतित्वथर्थः ॥

॥ अथ पंचविंशौ ॥

आ त्वा रथे हिरण्यथे हरी मयूरशिष्य ।

श्रितिशृष्टा वहेतां मध्वो अंधसो विवक्ष्णस्य पीतये ॥ २५

आ । त्वा । रथे । हिरण्यथे । हरी इति । मयूरशिष्या ।

श्रितिशृष्टा । वहेतां । मध्वः । अंधसः । विवक्ष्णस्य ।

पीतये ॥ २५

पूर्वं हवीर्विभूतिरूपा अन्वा इन्द्रमवहेतित्ति प्राथितं । अद्युना तावेवेद्रपावह-
तामिति प्राथ्यते । हिरण्यथे हिरण्यमने रथे युक्तौ मयूरशेष्या मयूरशेष्यो । मयूर-

वर्षशेषो वृषोक्तो ॥ सुपां सुकृमिति विभक्त्यां देवः ॥ कितिष्टटा चेतष्टवो । एवं-
भूतापशो हे इह त्वापावृतां । किमर्थं । मध्वा मधुररसस्य विवक्ष्यस्य चकृमिष्टस्य
सुत्वस्य । यद्वा नोटव्यस्य प्राप्नव्यस्यांघसोऽस्य सोमरूपस्य पीतये पानार्थं ॥

॥ इति पंचमस्य सम्पदे चतुर्थो वचनः ॥

॥ अथ षड्विंशो ॥

पिवा त्वस्य गर्बणाः सुतयं पूर्वपा इव ।

परिष्कृतस्य रसिन इयमासुतिश्चाकर्मदाय पत्यते ॥ २६

पिबं । तु । अस्य । गर्बणाः । सुतस्यं । पूर्वपाःऽइव ।

परिष्कृतस्य । रसिनः । इयं । आसुतिः । चाकर्मदाय । मदाय ।

पत्यते ॥ २६

हे गर्बणो गीर्भन्वनोय सुतिभिः संभजनोय इह सुतस्याभिपुतस्यास्य सोमस्य ॥
क्रियापहणं कर्तव्यमिति कर्तव्यः संप्रदानत्वाच्चतुर्थ्येण वशी ॥ इयमभिपुतं सोमं त्व
विभं पिब । तत्र दृष्टान्तः । पूर्वपा इव । पूर्वः सर्वेभ्यो देवेभ्यो देवेभ्यः प्रथमभाषो सन्
पिबतीति पूर्वपा वायुः । स इवेहवायवे सुख्ये यत्ते सर्वेभ्यो देवेभ्यः पूर्वं पिबेत्यर्थः ।
कीदृशस्य सोमस्य । परिष्कृतस्याभिषवादिभिः संस्कृतस्य ॥ संपद्ये येभ्य इति करोते-
भूषणे सुट् । परिनिषिध्य इति सुटः क्तं ॥ रसिनो रसपतः । अपि चेषमासुति-
रवभाषणो मदकरश्चाकः शोभनः सोमरसो मदाय चर्वाय चर्धजननाय पत्यते ।
संभवति ॥ परस्य प्रतो ॥ यद्वा पत्यतिरैश्वर्यकर्ता ॥ मदाय मदस्य पत्यते । इहै ।
मदीत्यादने यत्न इत्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तविंशो ॥

य एको अस्ति दंसना मचां उग्रा अभि व्रतैः ।

ममत्स्यिमी न स योषदा गंसहवं न परं वर्जति ॥ २७

यः । एकं । अस्ति । दंसना । मचान् । उग्रः । अभि । व्रतैः ॥

गमत् । सः । शिप्रौ । न । सः । योषत् । आ । गमत् ।

हव । न । परि । वर्जति ॥ २७

य इन्द्र एकः केषलोऽसहाय एव ब्रह्मैरात्मैः कर्मभिरभ्यस्मि मत्तन्निभमिति ।
यस्य दंसना कर्मणा महानधिकोऽन एभीय उद्गृह्यन्वः शिप्रौ । शिप्रं शिरस्त्रायं ॥
प्रथंसावाग्निनिः ॥ घोभनशिरस्त्रायः । यद्वा शिप्रे हनू नासिके वा । तद्वा न स
इन्द्रो गमत् । गच्छत् । प्राप्नोत् सर्वदा । स नादभो न योषत् । न पृथग्भवत् । न
वियुक्तो भवत् ॥ गमेर्यौतेषु लेखडागमः । इतश्चलोप इतोकारलापः । गमेर्बहुलं
ऊदसोति सपो लुक् । यौतेः सिष्णुलमिति सिष् ॥ हृषमन्नादीयं स्तोत्रं चागमत् ।
अभिगच्छत् । प्राप्नोत् । न परि वर्जति । न परि वर्जयत् । न परित्यजत् । सर्वदा
नन्नादीयं स्तोत्रं चैन्द्रः प्राप्नोत्विति यावत् ॥

॥ अथाष्टाविंशी ॥

त्वं पुरं चरिष्वं वधैः शुष्णस्य सं पिषाक् ।

त्वं भा अमुं चरो अधं हिता यदिन्द्र हव्यो भुवः ॥ २८

त्वं । पुरं । चरिष्वं । वधैः । शुष्णस्य । सं । पिषाक् ।

त्वं । भाः । अमुं । चरः । अधं । हिता । यत् । इन्द्र ।

हव्यः । भुवः ॥ २८

हे इन्द्र त्वं शुष्णस्य घोषकस्यासुरस्य चरिष्वं । चरणशीलं ॥ वा ऊदसोत्यानि
पूर्वत्वञ्च विकल्पितत्वाद्याणादेशः ॥ पुरं निवासस्थानं वधैर्बज्रादिभिरायुधैः संपि-
षाक् । समचर्षयः । अभाञ्जीरित्यर्थः ॥ पिनष्टे लङि षष्ठ्यनैकवचने रूपमेतत् ॥
अथापि च भा भासमानरूपमनुचरः । तं शुष्णं हंसमन्वगच्छः । यद्वा च शुष्णस्य
पुरमेतदनानंतरं भा दोषीत्यमनु चरः । अन्वगच्छः । प्राप्नवानित्यर्थः । हे इन्द्र त्वं
यद्यदा हिता द्विधा द्विवधैः स्तोत्रभियं अभिच हव्यो ज्ञानव्यो भवः भवेः तदानीं
त्वं शुष्णास्य पुरं संपिषागित्यस्य ॥ अत्रतेर्लेटि सिष्णुडागमः । त्वादसः सपो लुक् ।
भुष्णोस्तितीति शुष्णप्रतिषेधादुपङ् ॥

आठुविंशिकेऽहनि माध्यंदिनसमने ब्रह्मण्यस्ते सम त्वेति वैकल्पिकेऽनुरूपकृपः ।
अन्तं तु पूर्वदाहृतं ॥

। तत्र प्रथमा सूक्त एकोनत्रिंशो ॥

मम त्वा सूर उदिते मम मध्यंदिने दिवः ।

मम प्रपित्वे अपिशर्वरे वसवा स्तोमांसो अट्कत ॥ २८

मम । त्वा । सूर । उदिते । मम । मध्यंदिने । दिवः ।

मम । प्रपित्वे । अपिशर्वरे । वसो इति । आ । स्तोमांसः ॥

अट्कत ॥ २८

सूर उदय उदित उदयं प्राप्ते पूर्वाह्नसमये मम स्तोमांसः स्तोत्राणि हे वसो मासकेंद्र त्वामावृतत । आवृतं तु । अष्टदशमुखं गमयं तु । तथा दिवा दिवसस्य मध्यंदिने गच्छाङ्गेऽपि मदीया स्तोमास्त्वामावृतं तु । तथा प्रपित्वे प्राप्ते दिवसस्यावसाने सायाङ्गेऽपि मदीयाः स्तोमास्त्वामावृतं तु । अपिशर्वरे । शर्वरो रात्रिपरिमतः कालःऽपिशर्वरः । शर्वरे कालेऽपि मदीयाः स्तोमास्त्वामावृतं तु ॥

। अथ त्रिंशो ॥

स्तुहि स्तुहीदिने घा ते मंहिंशासो मघोनीं ।

निंदिताश्वः प्रपथी परमज्या मघस्यं मेध्यातिथे ॥ ३०

स्तुहि । स्तुहि । इत् । एते । घ । ते । मंहिंशासः । मघोनीं ।

निंदिताश्वः । प्रपथी । परमज्याः । मघस्यं ।

मेध्यातिथे ॥ ३०

आश्विनो राजर्षिर्मेध्यातिथये नरु धनं दत्वा इतश्च विं दत्तदानस्यं अश्व स्तुतो जैरयनि । हे मेध्यातिथे यज्ञः स्तोत्राणि एतस्यं च ऋषे स्तुहि स्तुहीत् । पुनः पुनरश्वान् प्रपथैव । मोदाश्व । मोदासोऽन्तं मा कार्षी । एते च एते खलु वयं मघोना धनवतां मध्ये ते तुभ्यं मघस्य धनस्य मंहिंशसा दाहयवाः । अनीश्वान् स्तुहात्यर्थः । कासो स्तुतिः तामाह । निंदिताश्वः । यश्च तीर्थेषु परेभ्यश्चा ! निंदिताः कुत्सिता अर्वाङ्

तादृशः । प्रपथी । प्रकटा पंथाः प्रपथः । तद्वान् सन् । मार्गवर्तिस्त्वथः । परमवत्ता
 अत्कृष्टव्यः । अनेन धनुरादिकं चक्ष्यते । अत्कृष्टायुधयुध इत्यर्थः । यद्वा परमात्कृष्टा-
 व्यत्कृष्टानाति चिन्मनोति परमवत्ताः ॥ अथा वयोवानौ । अथादातो वनिक्रिपि
 ऋच् ॥ एवभूतोऽहनासंग इति स्तुहीत्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे पंचदशो वगः ॥

॥ अथैकत्रिंशी ॥

आ यद्दधान्वमन्वतः अहवाह रथे रुहं ।

उत वामस्य वसुनश्चिकेतति यो अस्ति वाहः पशुः ॥ ३१

आ । यत् । अश्वान् । वनन्वसतः । अहवा । अहं ।

रथे । रुहं ।

उत । वामस्य । वसुनः । चिकेतति । यः । अस्ति । वाहः ।

पशुः ॥ ३१

वनन्वता वननवतः सर्वशक्तवतोऽश्वास्तुरगानहं प्रायोगिः अहवाटराति यथेन युक्तः
 सन् यद्वादा हे मेघानिथे त्वदीये रथ आरुहं आरुहयं ॥ इहेरंतधीवितख्यधीत्
 छिच्छि कष्टदृष्टिभ्य इति क्षीरकादेशा ॥ तदानो मार्गं स्तुहि । अतापि च ।
 प्रकृतस्त्वपेक्ष एष सवसुथः । वामस्य वननीयस्य वसुनो धनस्य ॥ पूर्ववत्कर्मणि
 वयो । ईदृशं धनं चिकेतति । एष आसंगो दातुं जानाति । याहो यद्वोर्ध्वश्रवः ।
 यद्वा यद्वो वद्व्याः । तेषु प्रसिद्धः पशुः ॥ सुप्रभवधर्मतत् ॥ पशुमान् । यद्वा पशुः
 अश्वानोः । अश्वस्य इटा य आसंगोऽस्ति विद्वते एष चिकेततोत्वयवः ॥

॥ अथ द्वात्रिंशी ॥

य ऋष्या मघ्नं मामहं सह त्वचा रिरयया ।

एष विश्वान्यभ्यस्तु सौभगाभंगस्य सनद्रवः ॥ ३२

॥ अथ चतस्त्रिंशो ॥

अन्वस्य स्थूरं ददृशे पुरस्तादनस्य ऊरुवरंबमाणः ।

शश्वती नारीभिचक्ष्याह सुभद्रमर्थं भोजनं विभर्षि ॥ १४

अनु । अस्य । स्थूरं । ददृशे । पुरस्तात् । अनस्यः । ऊरुः ।

अवरंबमाणः ।

शश्वती । नारी । अभिचक्ष्याह । आह । सुभद्रं । अर्थं ।

भोजनं । विभर्षि ॥ २५

अथमासंगो राजा कदाचिद्देवयापेन नपुंसको बभूव । तस्मै पत्नी यन्वती अर्त्तनं । सकलेन विद्या सती महत्तपस्तेषु । तेन च तपसा स च पुंस्व' प्राप । प्राप्न-
सु' अंजनं तं रात्रानुपसभ्य प्रीता यन्वत्यनया तमस्तौत् ॥ अस्यासंगस्य पुरस्तात्पूरो-
भागे गृह्णद्देशं स्थूरं स्थूलं वृक्षं सत्पुंजनमनुददृशे । अतुदृश्यते । अनस्योऽस्थिरश्चित्तः
स चावस्य ऊरुर्विस्तीर्णोऽवरंबमाणोऽन्विदोषंतिगोऽसुखं लवमानः ॥ यहोरुः सुर्पा
ससृगिति द्विवचनस्य सुः ॥ ऊरु प्रत्यलंबमानो भवति । यन्वती नामांगिरसः सुता
भारी तस्य संगस्य भार्ताभिचक्ष्याह' बभूवसवपय' निधि दृष्ट्वा हे अर्थं स्वाग्निन् अतः
सुभद्रमतिशयेन कल्याणं भोजनं भोगसाधनं विभर्षि' धारयसात्याह । ब्रूते ॥

॥ इति पंडमस्य सप्तमे षोडशो वर्गः ॥

इदं वसो इति द्विचत्वारिंशद्वचं द्वितीयं छत्रं काण्वस्य मेधातिथेरांगिरसस्य च
प्रियमेधस्यार्षं । विद्या विभिन्द इत्यादिके हे मेधातिथेरेव । स्वादतः सोमा रथ्ये-
नातुष्टुप् शिष्टा गावथ्यः । इन्द्रो देवता । अथ्ये हे ऋषौ विभिन्दोदीनस्तत्तित्वात्तद्दे-
वनात्के । तथा चथानुक्रांतं । इदं वसो द्विचत्वारिंशन्मेधातिरांगिरसस्य प्रियमेधः
स्वादव' इतुष्टु बंध्याभ्यां मेधातिथिर्विभिन्दोदीनं तूष्टावेति ॥ गतः छत्रनिनियोगः ॥
व्यातिष्टामे महत्वनीय आद्यस्तुष्टुचरः । छत्रप्रते हि । इदं वसो सुतनंध इति
महत्वनीयस्य प्रतिपदचरौ । आ० ५ । १४ । इति ॥ द्वितीये रात्रिपथाय ब्रह्मयज्ञेऽ-
यमेध स्तोत्रियस्तृचः । छत्रितं च । इदं वसो सुतनंध इद्रेहि पत्यंधसः । आ० ६ । ४ ।
इति ॥ अथर्वो चतुर्थेऽहर्वापि महत्वनीयस्यातुष्टुचरः । छत्रितं च । तं त्वा वसो
भिरौचह इदं वसो सुतनंध इति महत्वनीयस्य प्रतिपदचरौ । आ० ७ । ११ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

इदं वसो सुतसंधः पिवा सुपूर्णमुदरं ।

अनाभयिरिमा ते ॥ १

इदं । वसो इति । सुतं । संधः । पिवं । सुपूर्णं । उदरं ।

अनाभयिन् । ररिम । ते ॥ १

हे वसो वासवितारिंद्र इदं पुरो वर्तमानं सुतमभिपुतसंधोऽक्षं सोमलक्षणं पिब । अथोदरं त्वदीयं जठरं सुपूर्णमतिशयेन सुपूर्णं भवति तथेत्यर्थः । हे अनाभयिन् । आ समंताद्दिशेतीत्याभयो ॥ विभेनेरौषादिक इति ॥ नाभयनाभयो । तादृश हे इंद्र त त्वत्त्वं त्वदर्थं ररिम । उल्ललक्षणं सोमं दद्याः ॥ रा दाने । आदयो षिट् ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

वृभिर्घृतः सुतो अग्रैरथ्यो वारैः परिपूतः ।

अश्वो न निक्तो नदीषु ॥ २

वृभिः । घृतः । सुतः । अग्रैः । अथ्यः । वारैः । परिपूतः ।

अश्वः । न । निक्त । नदीषु ॥ २

वृभिरध्वरस्य भेदभिष्टं त्विभिर्घृतं आधूनोऽदाभ्यग्रह आधवनेन संस्कृतोऽग्रै-
रंशुभिर्घृताभिः करणभूतैः सुतोऽध्वर्युभिर्भुतोऽथ्योऽत्रेभेषु वारैवांसः परि-
पूतः । दशोपवित्रस्य नाभिं कुर्वते युक्तं बलव्याः पवित्रमनोत्वं भवतीति । नदीषु
नदनास्य पृच्छन्वो न अश्व इव निक्तो निर्घिक्तः शोधितः । यथाशु, क्षानोऽश्वोऽप-
गतमलः सन् दीप्तो भवत्येवं वसतीवशोऽस्वाभिरङ्गिरभिपुतः सोमो दीप्तो भवतीत्यर्थः ।
इदयो यः सोमस्तं ते वसन्तित्युत्तरया संबंधः ॥

। अथ तृतीया ॥

तं ते यत्र यथा गोभिः स्वादुमं कर्म आयांतः ।

इंद्रं त्वास्मिन्संधमादे ॥ ३

तं । ते । यत्र । यथा । गोभिः । स्वादुं । अकर्म । आयांतः ।

इंद्रं । त्वा । अस्मिन् । संधमादे ॥ ३

तं पूर्वोक्तगुणं सोमं चे इंद्रं ते त्वदर्थं यत्र यथा यवमयं सवनोद्यपुटोष्ठाद्यनिव
गोभिर्गोवि अथैः क्षोरादिभिः अथ परूष्यैः श्लोचानो निम्बोर्कर्मः स्वादुं रसत्वेन
स्वादनीयमकर्म । अकाष्णं ॥ करोतेर्लुक् संते षथेति लृक् ॥ अथादेवं तस्मात्
चे इंद्रं त्वा त्वां तादृशं सोमं पातुगभिमन्वतमाने संधमादे संधमदने अथ आहुथा-
धीनि जेषः ॥

ब्रह्माग्ने निष्करोल्ले मायत्रवृथाशीतादिंद्र इत्योमया इत्येतदादिसूक्तजैवः संस-
नीयः अंश्यास्तिस्रो वर्जयित्वा मत्वापि स्वादव इत्येतां परित्यज्य तत्र स्थाने न ह्युत्थं
ब्रह्माकरमित्येतामावपेत् । तत्रैव पंचगारगयके सूक्तितं । इंद्र इत्योमया एक
इत्येतत्प्रभृतीनां तिस्र उक्तवा उच्यते । तासां स्वादवः सोमां आ याहीत्येतासुत्थ
न ह्युत्थं ब्रह्माकरमित्येतां प्रत्यवदप्रति । ऐ० आ० ५, ६ । इति ॥ पंचसेऽहनि
महत्त्वतोय इंद्र इदित्यनुचरस्तवः । सुत्थने चि । इंद्र इत्योमया एक इति महत्त्वतो-
यस्य प्रतिपदबुधरो । आ० ७, १२ । इति ॥

। तत्र प्रथमा सक्तौ चतुर्थी ॥

इंद्रं इत्सोमया एक इंद्रं सुतया विश्वायु ।

अंतर्देधास्यर्थाश्च ॥ ४

इंद्रं । इत् । सोमःपाः । एकः । इंद्रं । सुतःपाः ।

विश्वःआयुः ।

अंतः । देवान् । मर्त्यान् । च ॥ ४

इंद्र इतिंद्र एव एवे देवान् मत्वीजं मत्तुस्यां चानर्णथे देवेषु च मथे सोमपाः ।
 जम्बस्य सोमस्य पाता । नान्ये । ते ह्येकदेशमाजः । अत एव सुतपाः सुतस्याभिपु-
 तस्याऽऽदीयस्य सोमस्य काऽऽर्त्त्रेण पाता । इंद्र एक एव विश्वायुः । स चेंद्र-
 स्यासौ भवति । धानाकरंभादिहृवीषि सवनेष्विंद्राद्यैव ह्यंते तदभिप्रायेणेदृश्यते ॥
 अत एव विष इंद्रोऽऽदीयं हविः स्लोकरोत्वित्यर्थः ॥

॥ अथ पंचमी ॥

न यं शुक्रो न दुराशीर्न त्प्रा च कव्यचंसं ।

अपस्यगवते सुहाः ॥ ५

न । यं । शुक्रः । न । दुराशीः । न । त्प्राः । च । कव्यचंसं ।

अपस्यगवते । सुहाः ॥ ५

चक्यवसं विस्तीर्णव्यापनं सुहादिं सुहृदयं यनिंद्रं शुक्रो रसाभिक्रमेण दीपः
 सोमो नापस्यगुने ॥ स्य प्रीतिधनयारक्षोपसर्गवसान पीठभावे वर्तते ॥ नस्या च
 प्रीत्यभावो निराद्यते । न प्रीणयतीति न आप तु प्रीणयत्येव । तथा दुराशीर्द्वेन
 निष्पाद्याशीरश्रयणद्वयं यस्तु तार्तीयसवनिकस्य सोमस्य सोऽपि यनिंद्रं नापस्यगुने
 प्रीणयत्येव । त्प्रास्तपंका अन्ये चरुपुरोडाशादयश्च यनिंद्रं नापस्यगुने न न प्रीण-
 यति तु प्रीणयत्येव तनिंद्रं स्तुत इति शेषः । यद्वापेत्यपसर्गो घालघातुवादकः ।
 त्वनिंद्रं शुक्रादयो नापस्यगुने न प्रीणयंति । चक्यवसमिति चेतुगर्भविषयं ।
 यतौऽयनिंद्रं चक्यवसा विस्तीर्णव्यापिक्रोऽनः कारणादपयोप्राः संतः शुक्रादवः
 प्रीणयितुं न शक्नुवतीति भावः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे सप्तदशो वसः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

गोभिर्यदौमन्ये अस्मन्गुं न वा अगयंते ॥

अभिसरंति प्रेमुभिः ॥ ६

गोभिः । यत् । ईं । अन्ये । पक्तू । वृगं । न । वाः ।

ऋगयंते ।

अभिऽत्सरंति । घेनुऽभिः । ६

यत् वेऽस्यदस्यतोऽन्य ऋत्विग्यजमाना ईमेनसिद्धं गोभिर्गवि भवैः क्षीरादिकिः
 संस्तैः सोमैः सञ्चिताः संतो ऋगयंते अन्विष्यंते । तत्र वृष्टांतः । त्रा वरीतारो
 जालादिभिः । यैर्निर्हंधाना त्राधा नृगं न । यथा नृगमत्विष्यंति तद्ददनधिकारिण
 यव बलाडिंद्रस्यान्वेषणे वसंत इहः ॥ नृग अन्वेषण इति धातुः ॥ ये च जना
 घेनुभिः । घेनुरिति वाङ्म । वाग्भिः । सुतिभिश्चाभिऽत्सरंति अभिषुखं कुत्सितं
 गच्छंति । सभ्यक् कोठं न यत्तु वंतोत्यर्थं ॥ त्वर वृद्धगतौ ॥ तथापि जना ईर्द्ध
 नोप्रसभंत इत्यर्थः ॥

दशरात्रे तृतीययेऽग्नि मरुत्वथीयस्य त्वय ईर्द्धस्येति तृचोऽनुवरः । सूत्रप्रते हि ।
 तं तमिद्राधसे महे त्वय ईर्द्धस्य सोमा इति मरुत्वथीयस्य प्रतिपदनुषरौ । आम्
 ७. १० । इति ॥

॥ तृचे प्रथमा सुतो सप्तमी ॥

त्वय ईर्द्धस्य सोमाः सुतासः संतु देवस्य ।

स्वे चये सुतपावः । ७

त्वयः । ईर्द्धस्य । सोमाः । सुतासः । संतु । देवस्य ।

स्वे । चये । सुतऽपावः । ७

देवस्य दानादिगुणयुक्तस्वैर्द्धस्य पानार्थं त्वयः सप्तमत्रयदूपेण त्विधा वसंतानाः
 स्वे चये चाकीये वसन्तरे सुनासोऽभिपुताः संतु । भवंतु । सुतपावः । घेनुगर्भ-
 विवेकप्रेततु । यथादवसिद्धोऽभिपुतस्यैव सोमस्य पाना तत्रादिभिपुताः संतिःत्वयः ॥

। अथाष्टमी ।

त्रयः कोशासः श्रोतंति तिस्रश्चभ्यः । सुपु'र्णाः ।

सुमाने अघि भामे'न् ।

त्रयः । कोशासः । श्रोतंति । तिस्रः । चभ्यः । सुपु'र्णाः ।

सुमाने । अघि । भामे'न् ॥ ८

त्रयस्त्रिसंख्याकाः कोशासः कोशा सोमस्याश्रयभूता द्रोणकलशपूतवृदाधवनी-
वाख्याः श्रोतंति । श्रंति । इन्द्रार्थं सोमं स्थावयंति । तिस्रस्त्रिभिधाः सवनत्रये
वर्तमानाश्चभ्यश्चमसाश्च सुपु'र्णा इन्द्रयागाय सामैः सुपूरता आसन् । एतत्सु'र्णं कुर्वन्ति
चेत् उच्यते । सुमान एकाक्षणेन भामे'न् नम'णि भर कृत्विष्मिन्मयमाये यज्ञे ॥
अघि सप्तम्यघातुनादी ॥

। अथ नवमी ।

शुचिंरसि पुरुनिःष्ठाः क्षीरै'मध्यत आशीर्तः ।

दध्ना मंदिष्ठः शूरस्य ॥ ९

शुचिः । आस । पुरुनिःऽस्थाः । क्षीरैः । मध्यतः । आऽशीर्तः ।

दध्ना । मंदिष्ठः । शूरस्य ॥ ९

हे सोम त्वं शुचिरसि । दद्यापिबलेण घोषितो भवसि । स त्वं पुरुनिःष्ठा पुरु-
बहुषु पालेषु यज्ञचमसादिषु निःशेषेण स्थाता मध्यतोऽमध्वे नै त्वापरु'यज्ञादौ
क्षीरैः पयःप्रवृत्तिभिः अतण्डुलैरशीर्तो मिश्रणेन संस्कृतवा । तृतीये सवने दध्ना
आशीर्तः । सर्वभूतस्व' शूरस्य विक्रातस्त्रे'द्रस्य मंदिष्ठो मादधिततनो भव ॥

॥ अथ दशमी ॥

इमे तं इन्द्र सोमार्सांवा अस्मो सुतासः ।

शुक्रा आशिरं याचन्ते ॥ १०

इमे ते । इन्द्र । सोमाः । तीव्राः । अस्त्रे इति । सुताभः ।

शुक्राः । आशिरं । याचन्ते । १०

हे इन्द्र ते त्वदीया इमे सोमासो ब्राह्मणीव्रजदा अस्त्रे अस्त्राभिरभ्यर्शुभिः सुता-
सोऽभिप्लुताः शुक्राः शुभाः संत आशिरं क्षीरादिकं अयणद्वयं त्वा याचन्ते । ताम्
श्रीश्रीश्रीश्रीश्रीश्रीश्रीः ॥

॥ इति षष्ठ्यस्य सप्तमेऽष्टादशोऽङ्कः ॥

॥ अथैकादशी ॥

तां आशिर पुरोडाशमिन्द्रेभं सोमं श्रीशीङ् ।

रेवंतं हि त्वां शृणोमि ॥ ११

तान् । आशिरं । पुरोडाशं । इन्द्रं । इमं । सोमं ।

श्रीशीङ् ।

रेवंतं । हि । त्वा । शृणोमि ॥ ११

हे इन्द्र तान् पूर्वोक्तान् सोमानाशिरं अयणद्वयं च क्षीरादिभ्यं श्रीशीङ् ।
निम्नय यायाचं । तदनन्तरं पुरोडाशं भक्षनाकरं भादिलक्षणं सप्तमीयपुरोडाशनि-
गमकदीर्घं सोमं च श्रीशीङ् । निम्नय । प्रथमं भक्षितं पुरोडाशं पञ्च त्योतेन
सोमेन संयोजयेत्प्रथमं । तत्र प्राग्ने को नेतृतिनि चेत् । हि यस्माद्देवंतं रेवंतं ॥
दयेनो बहुलान्ति संसारणं ॥ बहुलपन्नं त्वां शृणोमि त्वं बहुलपन्न इति सर्वत्र
श्रूयते अतः कारणात् स्वामेव प्रार्थयामहे ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

सुतस पीतामो यध्वन्ते दुर्दासा न सुतां ।

अध्वनं नन्वाजंरते ॥ १२

कृतः । पीतामः । सुधने । दुःसदीसः । नः सुरायां ।

अधः । न । नग्नाः । जरते ॥ १२

ये इन्द्र पीतामख्यवा पीताः संजा हृष्य हृदयेषु तदीयेषु युष्मत्त्रि । परस्परं
संप्रहारं कुर्वते । तत्र इहात्मः । सुरायां पीतायां जायमाना दमंदायो न दुष्टमदा
यथा पातारं मादसंति तदुत्सां मादयित्तं परस्परं युष्मंग इत्यर्थः । अपि च नग्नाः ।
अंदांसि तानि न जहृमीति नग्ना ज्योत्सारः । ते चोर्धनं पथसा पूर्वं गवादेरुध
इव सासपूर्वां त्वां जरते । कुर्वन्ति ॥ जरतिः स्तुतिक्रमो ॥

वसेऽङ्गनि यदि रेवतसामसाध्यं इष्टज्योत्वं तदा निष्केवस्ये रेवां इदित्यनुवच-
नस्यः । अत्रात्रते च । रेवतीर्नः सधमादे रेवां इरेवतः ज्योतिषि ज्योतिष्यानुवचो ।
आ० ८. १. इति ॥

। त्वेषे प्रथमा सूक्ते त्रयोदशौ ।

रेवां इरेवतः ज्योता स्यात्त्वावंतो मघोनः ।

प्रेदुं हरिव अतस्यं ॥ १३

रेवान् । इत् । रेवतः । ज्योता स्यात् । त्वाऽवतः । मघोनः ।

प्र । इत् । जं इति । हरिवः । अतस्यं ॥ १३

ये हरिवो हरिवन् ॥ अतस्यो हरिति नकारश्च हत्वं ॥ हरौ अश्वौ । तद्वचिंश्च
रेवतो रविमतो बहुवचनीयेतस्य तत्र ज्योता रेवान् स्यात् । रविमान् भवेत् ।
इत्यन्वयोऽन्यथाये । धनवान् अवदेव न तु दारिद्र्यं प्राप्नोति । अन्नमेवार्थं कैवल्य-
कन्यायेन वदन्ति । त्वापस्तस्यवच ॥ युष्मदस्यज्जरां अंदांसि तादृश उपसंख्या-
मिति वक्ष्ये ॥ मघोनो मघवतो धनाद्यस्य अगस्य विश्वतस्य सर्वत्र प्रख्यातस्यान्यस्यापि
ज्योता प्रेदुं स्यादित्यनुवच्यते । पस्यात् । प्रभवदेव न तु निहीयते । किञ्च अन्नस्यं तत्र
ज्योता धनवान् अवदेवेति ॥

। अथ चतुर्दशौ ॥

उक्थं चन शशमानमगौरिररा चिकेत ।

न गाथत्वं गीयमानं ॥ १४

उकथं । चन । शव्यमानं । अगोः । अरिः । आ । चिक्रेत ।

न । गायत्रं । गीयमानं ॥ १४

गायतेर्गोः । अगोरस्तोतुररिः यत्ररिंद्ः यस्मान् होता पस्मानसुक्यं चन यस्मानप्याचिक्रेत । अभिजानाति ॥ कित ज्ञाने । छादसो छिट् ॥ नेति संप्रत्यर्थे । न संप्रति प्रस्तोत्वादिभिर्गीयमानं गायत्रं गातव्यं सान यद्वा गायत्राख्यमपि चिक्रेतेत्येव । अतः कारणाद्वयमपि तनिंद्ं स्तुम इत्यर्थः ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

मा नं इंद्र पीयत्रवे मा शर्धते परा दाः ।

शिक्षा शचीवः शर्चौभिः । १५

मा । नः । इंद्र । पीयत्रवे । मा । शर्धते । परा । दाः ।

शिक्षां । शचीवः । शर्चौभिः ॥ १५

हे इंद्र त्वं, पीयत्रवे ॥ पीयतिबंधवर्णा ॥ वधशीलाय चिंसाकारिणे यत्रवे नोऽस्मान्मा परादाः । मा परित्याक्षाः । मा च शर्धतेऽभिभवन्निऽस्मान्मा परादाः ॥ अद्भु प्रसङ्गम इति धातुः ॥ अपि तु हे शचीवः शक्तिमजिंद्ः शचीभिरात्मवैः कर्णभिः शिक्षा । अस्मान्तुयाधि । यद्वा शिक्षतिर्दानकर्ता । अभीष्टं धनमस्माभ्यं देहि । यद्वा यत्नू जेतं शिक्ष । यज्ञान् कर्तुमिच्छ ॥ यज्ञे सनंतस्य सनि नीमेती-
सादेशेऽभ्यासलोपे च कृते लाटि रूपमेतद् ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तम एकोनविंशो वग् ॥

प्रथमे रात्रिएवाये ब्रह्मयज्ञे वयड त्वेति स्तोत्रियस्तृचः । छ्वितं च । वयड त्वा तदिदयो वयनिंद्ः त्वायनोऽभि । आ० ६, ४, । इति ॥

। तत्र प्रथमा सूक्ते षोडशी ।

वयमुं त्वा तदिदर्थी इंद्रं त्वायंतः सखावः ।

कख्वां उकथेभिर्जरते । १६

वयं । ज इति । त्वा । तटित्वाचर्षीः । इन्द्र । त्वाऽयंतः ।

सखायः ।

कण्ठाः । उकथेभिः । जरते ॥ १४

ये इन्द्र त्वायवत्त्वासात्कान् टच्छंतः यस्मात्तः समानख्याना वयं तटित्वाचर्षी यन्मद्विषयं स्तोत्रं तद्विस्तरेषांः प्रयोजनं येषां तादृशाः संनस्ता त्वां जरायते । स्मृते । उ इति पूरणः । कण्ठाः कण्ठगोलोत्पन्ना अन्तर्दोषाः पुत्रादवचोक्ष्ये भिद्वक्ष्यैः यस्मैर्जर्भते । त्वां स्तुयति ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

न घेमन्यदा पपन वज्जिन्नपसो नविष्टौ ।

तवेदुस्तोमं चिक्रेत ॥ १७

न । घ । इ । अन्यत् । आ । पपन । वज्जिन् । नपसं ।
नविष्टौ ।

तव । इत् । ज इति । स्तोमं । चिक्रेत ॥ १७

ये वज्जिन् वज्जवज्जिन्द्र अपसोऽपस्विनः कर्मवत्स्वतव संबंधिनि नविष्टावभिनवे वागे घतमानोऽहसन्त्यत् त्वद्विषयादन्यत्स्तोत्रं न घे नैवापपन । अविष्टौमि ॥ पपनेः स्तुतिकर्मण्य उक्तमे वल्लि लिटि रूपं ॥ अपि तु तवेदु तवेऽ स्तोमं स्तोत्रं चिक्रेत । अविष्टानामि । त्वामेव सर्षटा स्तोमीत्यर्थः ॥

॥ अथाष्टादशी ।

इच्छंति देवाः सुन्वतं न स्वप्राय सृष्टयंति ।

यंति प्रमादमतेन्द्राः ॥ १८

इच्छंति । देवाः । सुन्वतं । न । स्वप्राय । सृष्टयंति ।

यंति । प्रमादं । अतेन्द्राः ॥ १८

सुख्यं सोमाभिषसं कुर्वन् यजमानं देवा इन्द्रादयः सर्वं इच्छन्ति रक्षितं ।
 अत्राय न स्पृहयति । स्वप्रात्रस्थ्या तस्य सुखतो नष्पति । सर्वदा प्रवुचमेव कुर्वन्ती-
 त्यर्थः ॥ स्पृहेरीक्षित इति कर्मणि षत्वर्थी । स्पृह ईप्सायां चुरादिरटन्तः ॥ अत
 एवमतः कारणादत्तं द्रा अनालसा देवा प्रसादं प्रकथंय सदकरं तदीयं सोमं इति ।
 प्राप्तं वति ॥

॥ अथैकोनविंशो ॥

आ पु प्र याहि वाजेभिर्भा हृणीया अभ्य॑ स्मान् ।

महान् इव युवजानिः ॥ १८

आ इति । सु । प्र । याहि । वाजेभिः । मा । हृणीया ।

अभि । अस्मान् ।

महान् इव । युवजानिः ॥ १८

हे इन्द्र वाजेभिर्वाजेरभ्यं दातव्यैः सार्द्धं वस्थानभि आभिसंस्थेन सु सुपु प्र
 प्रकथंय आ आ च याहि । यीम्रगायाह्येव ॥ आगच्छेव । मा हृणीयः । मा
 क्रु अथ । हृणीयतिः क्रुध्यतिक्रमो । यद्वा मा लज्जा प्राप्तुहि ॥ हृणीङ् लज्जाया-
 नाम्ना कण्डादो ष्यन्ते ॥ तत्र दृष्टातः । महानि व युवजानिः । युवतिर्जाया यस्य
 स तथातः । जायाया षिङ्ङिति समासातो निडादेशः ॥ ईदृशो महान् गुणैरधि-
 कोऽपि यथा अभायो प्रति निहंज्जः सन् यीम्रं गच्छति तद्वत् ॥

॥ अथ विंशो ॥

मो स्व इव दुर्हणांवात्माय करदारे अस्मत् ।

अश्रीर इव जामाता ॥ २०

मो इति । सु । अद्य । दुःहनांवात् । सायं । करत् ।

आरे । अस्मत् ।

अश्रीर इव । जामाता ॥ २०

दुर्हणानान । परैर्दुःसङ्गं दुर्हणं । तद्वानिङ्गेऽद्योदानीमहदानेऽस्माकं समीप-
 प्यागच्छतु । स सुदृतिघनेन सायं दिवसस्यापसानं साङ्कालं मो करतु । ए-
 कार्थीम् ॥ करोतेमोर्द्धः क्षुब्धं अस्तुर्द्धिभ्य इति च्लौरङ्गादेशः ॥ जामाता । जाय-
 इति जि अयत् । तस्य निर्माता दुर्हितुःपतिः । अश्वीर इव । न अश्वीरश्वीः ।
 तदस्यास्तोत्रश्वीरः ॥ मत्सर्थाथो रः ॥ गुणो विंशतीनः कुक्षितो जामातासहदाह्वयमा-
 नोऽप्यासाङ्कालं विलंबते । तद्वत् कालत्रिंशं मा लथा इत्यर्थः ॥

१ इति पंचमस्य सप्तमे विंशो वचः ॥

॥ अथैकविंशी ॥

विद्या द्यैत्य वीरस्य भूरिदावरीं सुमतिं ।

त्रिषु जातस्य मनांसि ॥ २१

विद्या । द्वि । अथ । वीरस्य । भूरिदावरीं । सुमतिं ।

त्रिषु । जातस्य । मनांसि ॥ २१

अथैकविंशी वीरस्य विक्रान्तस्य भूरिदावरीं बहुधनस्य दात्रीं सुमतिं कल्याणं
 प्रतिभतुपचक्रुर्द्धिं विद्या द्वि । जानीमः खलु । तथा त्रिषु पूस्यादिषु त्रिषु ल कोऽ-
 जातस्य तत्कार्यार्थं प्रादर्शयन्स्य मनांसि हृदयानि च जानीमः । अतस्तस्मैदस्य यथा
 शीतवनिष्यते तथा स्तोत्रं कर्म इत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वाविंशी ॥

आतूषिच कण्वमंतस्य प्राद्वयस्यः

यशस्तंरं शतमूतेः ॥ २२

आ । तू । सिच । कण्वमंतं । न । घ । विद्या । श्वसनात्

यशःस्तंरं । शतमूतेः ॥ २२

हे अध्वर्यो कण्वमंतं ॥ कण्वतिः शब्दकर्म ॥ कण्वाः सोतारः । ब्रह्मा कण्वगोत्रं
 कण्वः तैत्तिरीयमिन्द्रसहित्य ५ चिद्रमासिंच । सोमं वृद्धधि । शक्यमानात् । शको
 बलं । तद्विवाचरतोऽतिबलात् शक्यमूनेः । शतं वृद्धनाभैतत् । बह्व्यं जतयो रक्षा
 शक्यन् स शतभूतिः । तादृशादक्षादिद्राक्ष्यशब्दरं यशस्वितरं पुरुषं न स नैव विद्मः ।
 जानीमः । अतस्त्वमेवोद्दिश्य सोमं वृद्धधात्येषः ॥

॥ अथ तृतीयं ॥

ज्येष्ठेन सोतविद्राय सोमं वीरायं शक्राय ।

भर । पवन्तीय ॥ २३

ज्येष्ठेन । सोतः । इंद्राय । सोमं । वीरायं । शक्राय ।

भर । पिबन्तु । नर्थाय ॥ २३

हे सोतरभिषोतरक्षायो वीराय विक्राताय शक्राय शक्रियुक्ताय नर्थाय ऋष्यो
 द्वितायेद्राय ज्येष्ठेन भव्यो नैद्रायवपद्वेथ । स हि पाराय हावां मध्ये ज्येष्ठः । तेन
 सोमं भर । हर । आहर । पीथं प्रापय । स चंद्र पिबतु । तं साग पिबतु ॥

॥ अथ चतुर्विंशः ॥

यो वेदिष्ठो अथ्यथिष्वश्वीवंतं जरित्थ्यः ।

वाजं स्तोत्रथ्यो गोमंतं ॥ २४

यः । वेदिष्ठः । अथ्यथिषु । अश्वीवंतं । जरित्थ्यः ।

वाजं । स्तोत्रथ्यः । गोमंतं ॥ २४

य इंद्रोऽथ्यथिष्वथिषु सुखकरेषु स्तोत्रेषु वदिष्टोऽतिथयेन वेदिता जतस्व
 स्तोत्रस्य प्राता स इंद्रो जरित्थ्यः शंसत्थ्यः ज्ञात्वादिथ्यः स्तोत्रथ्या प्रस्तोत्रादिथ्य-
 चान्नावंतं वल्लभिरश्वैर्दत्तं गोमंतं कष्टुभिर्गोभिर्दत्तं सतं वाजमसं बलं वा
 ददातीति शेषः ॥

अङ्गीनामगंतेऽगिरात्रे पृथगे पवाये जोतः शस्त्रे पथ्यं पथ्यमिति स्तोत्रियकृपः ।
 वंदोर्गैरस्तु त्वस्य कृथमानत्वात् वंदोर्गं प्रत्ययं सोमे स्तोत्रिय इति हि स्वयत् ॥

। तत्राद्या सक्ते पंचविंशौ ।

पन्य पन्यमित्तीतार आ धावत मद्याय ।

सोमं वीराय शूराय ॥ ५

पन्यंऽपन्यं । इत् । सोतारः । आ । धावत । मद्याय ।

सोमं । वीराय । शूराय ॥ ५

हे सोतारोऽभिषोतारोऽध्वर्यवो मद्याय जादयितव्याव वीराय विक्रान्ताय शूराय शौर्यवत इन्द्राय पन्यं पन्यमित् सर्वत्र सुत्यमेव सोमनाधावत । अभिमनयत । प्रवच्छतेत्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तम एकविंशो वर्गः ॥

। अथ षड्विंशौ ।

पातां वृत्रहा सुतमा घा गमन्नारे अस्मत् ।

नि रंमते शतमूर्तिः ॥ २६

पातां । वृत्रहा । सुतं । आ । घ । गमत् । न । आरे ।

अस्मत् ।

नि । यमते । शतंऽजतिः ॥ २६

सुतमभिवृत्तं सोमं पाता पानशीलः ॥ ताच्छीलिकस्तृणु । न लोकाव्यवेत्ति कर्मणि षष्ठाः प्रतिषिधः ॥ वृत्रहा वृत्रस्याघोरस्य चतुर्भुजं भगवत् । धेत्यवधारणे । आगच्छतिव । अस्मदस्मत् आरे दूरदेशे वा भवतु । आगत्य च शतमूर्तिर्बहुविध-रक्षण इन्द्रो नियमते । अस्मदीकान् शतमूर्तिवच्छत । तिरस्कारोऽयम् । यद्वा धनान्यस्मदर्थं नियच्छत । ददातु ॥

। अथ सप्तविंशौ ।

एकं हरौ ब्रह्मसृजां शग्मा वंशतः सखायं ।

गोभिः श्रुतं गिवंशसं । २७

आ । इह । हरी इति । ब्रह्मयुजा । शम्मा । वक्षतः ।

सखायं ।

गोःऽभिः । श्रुतं । गिर्वेषसं ॥ २७

(ब्रह्मयुजा ब्रह्मणा मंत्रेण स्तोत्रेण हविषा वा युज्यमानो शम्भो सुखकरो यज्ञो वा देवयो हरो अन्वाविद्यास्त्रिन्वक्षे सखायं समानस्थानं भिन्नभूतनिदमानक्षतः । आवहतां । कीदृशमिदं । गोभिः स्तुतिभिः श्रुतं प्रापिमसाहास्यं गिर्वेषसं गिरां संभक्षारं स्तुतिभिः संभजनीयं वा ॥)

॥ अथाष्टाविंशती ॥

खादवः सोमा आ याहि श्रीताः सोमा आ याहि ।

शिप्रिन्नृषीव शचीवो नायमच्छी सधमादं ॥ २८

खादवः । सोमा । आ । याहि । श्रीताः । सोमाः ।

आ । याहि ।

शिप्रिन् । ऋषीवः । शचीवः । न । अयं । अच्छी ।

सधमादं ॥ २८

हे शिप्रिन् । शिप्रं शिरस्कार्यं । यद्वा शिप्रे ऋन् नासिके वा । तदन् हे ऋषीन् ऋषिभिः स्तोत्रभियुक्तं शचीवः शक्तिवन् । एवंभूतं हे इन्द्र अस्मदीया इमे सोमाः खादवः । अभिभवादिभिः संस्कृतत्वेनाखादनाही जाताः । अतस्त्वमाताहि । आगच्छ । तथा ते सोमाः आताः । पयसादिभिः अयणद्रव्यैर्भिन्विताः संस्कृताः । अतोऽप्यायाहि । आगच्छ । नेति समर्थे । न संप्रक्षयं स्तोत्रा सधमादं सद्धादित्यस्यं व्यामच्छामिमुखं स्तोतीति शेषः । अतोऽप्यायाहीत्यर्थः ॥

॥ अथैकविंशती ॥

स्तुतश्च यास्त्वा वर्धति मन् राक्षसे वृष्णाय ।

इंद्रं कारिणं वर्धतः ॥ २९

स्तुतः । च । याः । त्वा । वर्धंति । महे । राधसे वृष्णाय ।
इंद्र । कारिणं । वृधंत ॥ २८

हे इंद्र कारिणं कर्मणां कर्तारं वृधंतो वर्धयंतो ये स्तुतः स्रोतारः । याश्च तदीयास्तुतवस्त्वा त्वां वर्धति । किमर्थं । ऋषे मङ्गल राधसे धनाव वृष्णाय बलाय च । उभयोर्हीमाद्यं । त तदुभयं लभंत इत्यध्याहारः । यद्वात्तरत्वा ते सत्त्वा दधिरे सवासोति संबंधः ॥

। अथ त्रिंशो ॥

गिरञ्च यास्तीं गिर्वाह उक्था च तुभ्यं तानि ।

सत्त्वा दधिरे श्वांसि ॥ ३०

गिरः । च । याः । ते । गिर्वाहः । उक्था । च । तुभ्यं । तानि ।

सत्त्वा । दधिरे । श्वांसि ॥ ३०

हे गिर्वाहो गीर्भः स्तुतिभिर्इन्द्रोऽहो ते तुभ्यं क्रियमाणा गिरञ्च स्तुतिरूपाश्च वाचो वाः संति । उक्था चोक्थानि च अस्त्ररूपाणि च श्वांसि तुभ्यं त्वदर्थं क्रियमाणानि वाणि संति तानि सर्वाणि सत्त्वा सङ्घेय श्वांसि बलानि दधिरे । तत्र विदधिरे ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे द्वाविंशो वगः ॥

। अथैकत्रिंशो ॥

एवेदेष तुविकूर्मिर्वाजाँ एको वज्रं हस्तः ।

सनादष्टंक्तो दयते ॥ ३१

एव । इत् । एषः । तुविऽकूर्मिः । वाजान् । एकः ।

वज्रं हस्तः ।

सनात् । अष्टंक्तः । दयते ॥ ३१

एष एरेद्रस्तुविकृर्निर्भक्तकर्मो । इदिति पूषकः । एकाः सर्वेषु देवेषु, यस्मिन्
 पञ्चहस्तो पञ्चबाहुः सनात् विरकासादारभ्याः ऋक्तः यत्कृत्विर्वाचितः । एवंभूतः
 स इन्द्रो वाजानसानि बलानि वा दयते । सोऽस्यो इदिति ॥

॥ अथ त्रयस्त्रिंशो ॥

हंता । इत्वं । दक्षिण्येनेद्रः । पुरु यंरुहृतः ।

महान्महीभिः यचौभिः ॥ ३२

हंता । इत्वं । दक्षिण्येन । इन्द्रः । पुरु । पुरुःहृतः ।

महान् । महीभिः । यचौभिः ॥ ३२

अथनिन्द्रो दक्षिण्येन हस्तेनैकेनेव इत्वंभावरकमासुरं हंता सान् इतवान् ॥ इतिः
 साधकारिणि ऋन् । न लाकाव्ययेति षष्ठोपुत्तियेनः ॥ पुरु पुरुः ॥ सुपां सुसुगिति
 विभक्तोरुक् ॥ बहुषु देवेषु पुरुहृती महीभिनं इतीभिः यचौभिः क्रियाभिः गच्छि-
 भिनो महान् सर्वेभ्य उत्कृष्टः । एवंभूत इन्द्रोऽस्मान्प्रक्षतित्यर्थः ॥

॥ अथ त्रयस्त्रिंशो ॥

यस्मिन्विष्वाः चर्षणयं एत यौत्रा अर्धांसि च ।

असु घेन्दी मघोनः ॥ ३३

यस्मिन् । विष्वाः । चर्षणयं एत । यौत्रा । अर्धांसि । च ।

असु । घ । इत् । मंदी । मघोनः ॥ ३

विष्वाः सर्वाचर्षण्य पूजा यस्मिन्दिष्टे वर्तते महधीना भवति । एनापि च
 यौत्रा यौत्रानि । पक्षनाभै तत् । प्रच्युतिसाधनानि बलानि च अर्धांसि यत्कृ-
 त्विषयाः एतन्निभवनानि यस्मिन्दिष्टे वर्तते ॥ जि जिं अभिभवन इति धातुः ॥ स इन्द्रो
 महान् । मघं इषिषं चर्षं धनं । तद्वतो यजमानानामनु मंष्टानुमोदको भवान् ।
 वेदिति पूरको । महा मं दी स्तुत्यः स इन्द्रस्ताननुष्टुङ्घातीति शेषः । अथवा यस्मिन्
 मघोनो धनवत् इन्द्रस्य मं दी स्तोतातृकुलो भवति एष एतानोत्पत्तरत्नैकवाक्यम् ॥

। अथ चतुस्त्रिंशो ।

एव एतानि चकारिंद्रो विष्वा योऽति मृषे ।

वाजहावा मघोर्ना ॥ ३४

एषः । एतानि । चकार । इंद्र । विष्वा । यः । अति । मृषे ।

वाजऽहावा । मघोर्ना ॥ ३४

एव इंद्रो विष्वा विष्वाणि व्याप्येतानि वृत्तवधादीनि नीर्वाणि । यद्वा वृषिष्या-
दीनि भूतजातानि तानि चकार । ज्ञतवान् । य इंद्रो बलैरतिशयितः शृङ्खले श्रूयते
सर्वत्र श्रूयते । अपि च स इंद्रो मघोर्ना वृषिष्वा यजमानानां वाजहावा वाज-
स्यासक्त दाता भवति ॥

। अथ पंचत्रिंशो ।

प्रभंती रथं गथ्यंतंमपाकाश्चिद्यमवति ।

इनो वसु स हि वोङ्क्षा ॥ ३५

प्रभंती । रथं । गथ्यंतं । अपाकात् । चित् । यं । अवति ।

इनः । वसु । सः । हि । वोङ्क्षा ॥ ३५

प्रभती प्रभती प्रहरणधीय इंद्रो रथं रं ह्यं गथ्यंतं गा इच्छंतं अं स्तोतारमपा-
कादपिक्कप्रसाच्छतोः । विञ्जुन्दोऽहुक्तससुसुवायं । विपक्कादज्ञापयति रक्षति
स हि स खलु लोतेन रंहरः सन् वसु धनं वोङ्क्षा साधुवाची भवति ॥ वसुः
साधुकारिण्य इन् । अतो न लोकाव्यवेति कर्षयि मच्छाः प्रतिभेधः ॥

॥ इति पंचमस्य वप्रमे त्रयोविंशो वसः ॥

। अथ षट्त्रिंशो ।

सनिंता विप्रो अर्धद्विर्जता वृत्तं वृभिः शूरः ।

सत्थोऽविता विधंतं ॥ ३६

स॒नि॒ता । वि॒प्रं । अ॒व॒त्भिः । इ॒ता । वृ॒त्रं । वृ॒भिः । अ॒रः ।

स॒त्यः । अ॒वि॒ता । वि॒ध॒तं ॥ ३९

विप्रो मेधापो इन्द्रोऽर्द्धिर्चैवीचनभूतैः सनिता गंतव्यं संभङ्गा । तथा अरः
शौर्योपेतः सन् ऋभिर्नेहृभिर्दृङ्भिः सार्धं वृत्रमापरकमसुरं इता साधुवासी ।
अपि च विधतं परिचरतं यजमानं सत्यः साधुरपितृयस्यभावो वा स इन्द्रोऽविता
धरिचरतो यजमानस्य रक्षिता भवति ॥ सर्वविधोनां रुद्रसि विकल्पितत्वादेव
कर्मसि यतो न प्रयतते ॥

॥ अथ समन्त्रिंशी ॥

यज॑ध्वे॒नं प्रिय॑मे॒धा इ॒ंद्रं स॒त्राचा॑ म॒न॒सा ।

यो भू॒त्सोमैः॑ स॒त्यम॑ह॒दा ॥ ३७

यज॑ध्व । ए॒नं । प्रि॒य॒मे॒धाः । इ॒ंद्रं । स॒त्राचा॑ । म॒न॒सा ।

यः । भू॒त् । सो॒मैः । स॒त्यम॑ह॒दा ॥ ३७

हे प्रियमेधाः । प्रियोऽतृकूलो मेधो यज्ञो येषां ते तद्योक्ताः । आत्मानि पूजार्थं
ब्रह्मवचनं । प्रियमेधा अस्व ऋषिरात्मानं संबोध्य ब्रूते । हे प्रियमेधाः सत्राचा
सहायता सोमस्य नेद्रेण सङ्घ वतंगानेन मनसा वित्तेनैतमिंद्रं यजध्वं । यजध्वं ।
दुश्चिपूर्वकं यजत्वर्धः ॥ यजध्वेनिति निपातेनाहर्णलोपः ॥ य इंद्रः सोमैः
करणभूतैः सत्यमहा भूत् सत्यमदोऽपितृयपदी भवति ॥

॥ अथाष्टात्रिंशी ॥

गाथ॑अ॒वसं॑ स॒त्प॑तिं अ॒व॒स्कामं॑ पु॒रु॒त्मानं॑ ।

क॒र्त्तासं॑ गा॒त वा॒जिनं॑ ॥ ३८

गा॒थ॑अ॒वसं॑ । स॒त्प॑तिं । अ॒व॒ऽकामं॑ । पु॒रु॒त्मानं॑ ।

क॒र्त्तासः॑ । गा॒त । वा॒जिनं॑ ॥ ३८

६. कएदासः कएवपुत्रा मेधातिथयः । पूर्ववद्भुवपममात्मनः र्धोमं च । हे कएवस्य पुत्रा मेधातिथयो ययं गावश्चयसं गातव्यययसं सत्वतिं सतां पासयितारं त्रवक्ष्यामं । अयःसखे तु ऋषिः तु कामोऽभिलाषो यस्य तद्वशं । पुत्रत्तानं बह्नुत्तानं यदा पुत्रुषु पुत्रेषु प्रदेशेष्वतंतं यतंतं गच्छतं वाजिनं वेगवतं । एवंशुषकसिद्धं गाव । गावत । सुध्वं ॥

। अथैकोनचत्वारिंशो ।

य ऋते चिह्नाम्यदेभ्या दाक्ष्णा ऋभ्यः शीवान् ।

ये अस्मिन्काममश्रियन् ॥ ३८

यः । ऋते । चित् । गाः । पदेभ्यः । दात् । सखा । ऋभ्यः ।

शचीऽवान् ।

ये । अस्मिन् । कामं । अश्रियन् ॥ ३८

पथिभिर्देवगवीषपकृतासु पदेभ्यो गतानां गवां चार्गे संलम्बेभ्योऽन्वेषयसाधन-
भूतेभ्य ऋते चित् ऋतेऽपि विनापि सखा मिलभूतः शचीवान् कर्षवान् प्रथस्तकर्षो
य इन्द्रो ऋभ्यो नेहभ्या देवेभ्यो गाः पथिभिरपकृता दात् पुनर्दत्तवान् । देवे वा
अश्रियन्ते काममभिलाषमश्रियन् असंवतं प्राप्नुवन् । तेभ्यो ऋभ्य इत्यन्वयः ।
तसिद्धं गतेति पूर्वेषु सचैकवाक्यता ॥

। अथ चत्वारिंशो ।

इत्या धीर्वंतमदिवः कागवं मेधातिथिं ।

मेघो भूतोर्भि यद्यथः ॥ ४०

इत्या । धीऽवंतं । अद्विऽवः । कागवं । मेधाऽतिथिं ।

मेघः । भूतः । अभि । यन् । यथः ॥ ४०

इत्येत्थमनेनोक्तेन प्रकारेण धीर्वंतं स्तुतिमंतं कागवं कएवतुवं मेधातिथिं
वक्ष्यामिनिधिसेतत्संज्ञार्थं हे अद्विषो वज्रिषसिद्धं मेघो भूतो मेघरूपतां प्राप्नो
अभिवन् अभिगच्छन् ॥ य इत्यनुवर्तते । तद्योगात् तिका निष्ठाताभावः ॥ अक्षयः

अगवचः तं त्वां स्तुत इत्यर्थः । मेधातिथेर्भेति सुप्रज्ञायामां त्रैकरीषस्य व्याख्यात-
 क्तुं प्राण्युषं संदोगैरेवमाभ्यायते । मेधातिथिं हि काण्वायनिं मेधो भूत्वोदाजहात् ।
 ऋक्० ब्रा० १, १, । इति । तदर्धप्रवेयेषं स्तुतिः कृता ॥

। अथैकचत्वारिंशी ।

शिक्षां विभिंदो अस्मै चत्वार्ययुता ददत् ।

अष्टा परः सप्तसा ॥ ४१

शिक्षां । विभिंदो इति विभिंदो । अस्मै । चत्वारिं ।

अयुता । ददत् ।

अष्ट । परः । सप्तसा ॥ ४१

विभिंदुनाम्नो राज्ञः सकाशाद्भक्तुं धनं लब्ध्वा तदीयं दानमिदमादिक्षेन हृत्वेन
 प्रयंथति । हे विभिंदो राजन् ददस् दाता त्वमस्मै सप्तसप्तये चत्वार्ययुतायुतानि
 दशसप्तसाणि चत्वारिंशत्सप्तसाणि शिक्ष । अशिक्षः । दत्तवानसि । परः पर-
 कादूर्ध्वं सप्तसप्तसाकानि सप्तसा सप्तसाणि च दत्तवानसि ॥

। अथ द्वाचत्वारिंशी ॥

उत स त्वे पयोवृषां माकी रणस्य नमरा ।

जनित्वनायं मामहे ॥

उत । सु । त्वे इति । पयःसृष्टा । माकी इति । रणस्यः ।

नमरा ।

जनिःत्वनायं । मामहे ॥ ४२

उतायि च सु सुहृ ये ते सर्वे प्रसिद्धे पयोवृषा पयस उदकस्य र्भयित्थौ माकी
 दिनोत्थौ भूतघातक रणस्य स्रोतनःपैतव् । स्त्रीदन्व्या नम्यो न पातयित्थौ

सर्वदाहृत्पक्षीके द्यावापृथिव्यो जनित्वनाय पूर्णोद्धवनस्त जनमाय प्रादुर्भावाक
लोभाय चक्रे । सुतवानसि द्यावापृथिव्योः प्रसन्नकोरेवेदं दानं कथ्यते मास्यदेति
दानवाङ्मास्यप्रसंसाधिगंतव्या ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे चतुर्विंशो वसः ॥

पिषा सुतस्येति चतुर्विंशत्यं हतीं कर्त्तुं काष्ठास्त मेधातिशेराभं । अयुयो
दृष्टो ब्रह्मः सतोदृष्ट्य एकविंशत्युत्तुप् ताविंशीत्तुर्विंशो गावस्यो चतुर्विंशी
दृष्टो । एतावन्तस्तः कुरवाणस्त दृष्टस्य पाकस्वात्मन्तो राशो दानस्तुतिप्रतिपा-
दिकाः । अतस्तद्देवताकाः । षिष्टा ऐंद्रः । तथा चानुज्ञातं । पिषा चतुर्विंशति-
भेधातिथिः प्रागाद्यं तदुत्तुप् गावस्यो दृष्टो वासाः कौरवाणस्त पाकस्वात्मो
दानस्तुतिरिति ॥ अङ्गाग्रते निष्केषत्ये वाचंतदवाचीतो दानस्तुतीर्विनेदं कर्त्तुं
सप्तस्यदस्योचोद्वारः । अथैव पंचवारयको कृत्तितं । पिषा सुतस्य रसिन इति
विंशतेः सप्तमीं चाष्टमीं चोद्वरति । ऐ० आ० ५, १० । इति ॥ उद्योतिष्टोमे
निष्केषत्ये चाद्यो रथंतरसाचप्रगाथः संसनीवः । सुत्त्यते इति । पिषा सुतस्य रसिन
इति सावप्रगाथः । आ० ५, १५ । इति ॥ चातुर्विंशिकेऽहनि निष्केषत्येऽप्ययं
प्रगाथः सुत्त्यते इति । अतो रथंतरस्योभयं अष्टवज्ज न इति दृष्टतः । आ० ७, १ ।
इति ॥ एषवन्त्यत्रापि यदि रथंतरं दृष्टं भवति तत्र सर्वज्ञातं प्रगाथो दृष्टव्यः ॥
पंचसेऽहनि प्रसगयत्ये पिषा सुतस्येत्यनेंद्रः प्रगाथः । कृत्तितं च । पिषा सुतस्य
रसिनो देवं देवं चोत्तसे । आ० ७, १२ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

पिषा सुतस्य रसिनो मरुतां न इंद गोमंतः ।

आपिनो बोधि सधमाद्यो वधेर् अां अंबंतु ते धियः ॥ १

पिष । सुतस्य । रसिनः । मरुतः । नः । इंद । गोऽमंतः ।

आपिः । नः । बोधि । सधऽमाद्यः । वधे । अम्बान्तु ।

अंबंतु । ते । धियः ॥ १

ये रंद् रसिनो रसगतो गोमतो गोविकारैः पञ्चप्रभृतिभिः सवकसूयैर्दत्तस्य
 नोऽप्यादीयस्य सुतस्याभिपुतस्य ॥ क्रियापचयं कर्तव्यमिति कर्मणः संप्रदानत्वाच्च-
 य्येषं वदी ॥ ईदृशं सोमं पिब । पीत्वा च मत्स्य । हृष्टो भव । अवि च सधमादाः
 सङ्गमादवितस्यः संचितैरप्याभिस्तर्पितव्यस्वमापिरापयिता वंसुः सन् नोऽप्याकं
 वृषे वर्धनाय वोधि । दुष्यस्य । ते त्वदीया वियो दुष्वोऽनुप्यचालिका अक्षान्
 क्षीतमण्डं । रक्षंत ॥

। अथ द्वितीया ॥

भूयामं ते सुमती वाजिनो वयं मा नः स्तरभिमातये ।

अक्षान् चित्राभिरवताद्भिष्टिभिरा नः सुक्नेषु यामव ॥ २

भूयामं । ते । सु॒मती । वा॒जिनः । व॒यं । मा । नः । स्तः ।

अभि॑मा॒तये ।

अ॒क्षान् । चि॒त्राभिः । अ॒वतात् । अ॒भिष्टि॑भिः । आ । नः ।

सु॒क्नेषु॑ । य॒मव ॥ २

ये रंद् ते तव सुमती गोमनायां मतावतुप्यदुषो वाजिनो वृषिणां तो वयं
 भूयाम । वर्धनाया भवाम । अभिमातये । अभिमन्यत इत्यभिमातिः शत्रुः । तथै
 तदर्थं नोऽप्यान्वा सा । मा हिंसोः ॥ सुक्नेषु शिंसायां । वाजि सुक्ति कादस्ये लुक् ।
 यथापि त्वनिष्टिभिरव्येवधीवाभिः प्राथनीयाभिचित्राभिः यानोवाभिधेकुविधाभिर्षी
 त्वदीवाभिस्तुतिभिरक्षानवतात् । अथ । रक्ष । तथा नोऽप्यान् सुक्नेषु सुक्नेष्वामव ॥
 आवतान् कुक् । सर्वदा हस्तिन एव कुक् ॥

। अथ तृतीया ॥

इमा उ' त्वा फुरुवसो गिरी वधेत्तु या मम ।

यावकवंधीः शुचंयो विषासितोऽभि स्तोमैरनुषत ॥ ३

दू॒माः । अ॒ इति॑ । त्वा । पु॒रु॒व॒सो इति॑ पु॒रु॒व॒सो । गिरः॑ ।

व॒ध॑न्तु । याः । म॒म॑ ।

पा॒व॒कः॒व॒र्णाः । शु॒च॑य॒ । वि॒पः॑ऽचितः । अ॒भि । स्तो॒मैः॑ ।

अ॒न॒घ॒त॑ । ३

हे पुरुवसो वल्लभनेंद्र मम मदीया इमा गिरः शस्त्ररूपा पावसवा त्वं वधंस्तु । वधंस्तु । तथा पावकवर्णा अग्निसमानतेजस्का अत एव शुचयः शुधा विपश्चितो विद्वांस उद्दानारच स्तोमैः स्तोत्रैर्बहिःपवमानाद्दधिरभ्यनूयत । त्वावभिधुवन्ति ॥ नू स्तुतो कुटादिः ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

अ॒यं स॒हस्र॑स्र॒धि॑भिः स॒ह॑स्कृतः स॒मु॒द्र॒ पू॒व॒ प॒प्रथे॑ ।

स॒त्यः सो अ॒स्य॑ म॒हि॒मा गृ॒ण्ये श॒र्वो य॒ज्ञेषु॑ वि॒प्र॒रा॒ज्ये॑ । ४

अ॒यं । स॒ह॑स्रं । ऋ॒धि॑ऽभिः । स॒हः॑ऽकृतः । स॒मु॒द्रः॑ऽपू॒व॒ । प॒प्रथे॑ ।

स॒त्यः । सः॑ । अ॒स्य॑ । म॒हि॒मा । गृ॒ण्ये । श॒र्वः । य॒ज्ञेषु॑ ।

वि॒प्र॒रा॒ज्ये॑ । ४

अयनिंद्रः सहस्रं सहस्रसंख्याकैर्बहिर्भिरातीन्द्रिबाणंदधिभिः स्तोत्रभिः सहस्रकृतः सहसा वनेन युक्तः क्षतः । स्तुत्या हि देवताया वलं वधंते । स चैवंधृतः सन् सहस्र इवोदधिरिव पप्रथे । प्रथितो विस्तोर्षी बभूव । अस्य चेंद्रस्य सत्योऽपितथः स प्रसिद्धो महिमा महत्त्वं शर्वो वलं च यज्ञेषु यागेषु विप्रराज्ये । राज्ञः क्षत्रं राज्यं । विप्राणां स्तोत्राणां राज्ये स्तुतयस्त्रसंघे गृण्ये । स्तुवन्ते ॥

चातुर्बिधिकेऽहनि निष्कोवस्य इंद्रमिहेवतातय इति रैवतसाधप्रगाथः पंचमीयः पृथ्वेऽहनि निष्कोवस्ये त्वं प्रगाथः । स्रज्जाने हि । इंद्रमिहेवतातय इतीतरेर्ना पृथ्व्य एवैकैवमन्त्रं । आ० ७, ३, इति ॥

॥ त्वचे प्रथमा वृत्ते पंचमौ ॥

इंद्रमिहोवतातये इन्द्रं प्रवत्यध्वरे ।

इंद्रं समीके वनिनीं उवामह इन्द्रं घनस्य सातये । ५

इन्द्रं । इत् । देवतातये । इन्द्रं । प्रवति । अध्वरे ।

इन्द्रं । संदीके । वनिनीः । उवामहे । इन्द्रं । घनस्य । सातये ॥ ५

देवतातये । देवैः कोऽपिस्तामने विज्ञासंत इति देवतातिर्बन्धः । तदर्थमिन्द्रमित्
देवेषु यत्ने इन्द्रमेवाहुवाणहे । अध्वरे यत्ने प्रवति प्रगच्छत्युपजातिं सतीं इं
उवाणहे । तथा समीके सम्बन्धते संपूर्णं य वाने वनिनः संघनमाना ववर्षिंइमे-
वाहुवाणहे । यद्वा समीकमिति संप्यामनात् । समीके संप्याण इन्द्रवाहुवाणहे ।
घनस्य सातये लाभावेन्द्रमेवाहुवाणहे । अतः योऽपि इंद्रं वागच्छतित्यर्थः ॥

॥ इति पंचमका अग्ने पंचावंगो वर्णः ॥

। अथ षष्ठी ।

इंद्रो मङ्गा रोदसी पप्रथच्छव इन्द्रः सूर्यमरोचयत् ।

इंद्रं च विष्णा सुवमानि येमिरे इन्द्रं सुवानास इन्द्रवः ॥ ६

इन्द्रः । मङ्गा । रोदसी इति । पप्रथत् । श्ववः । इन्द्रः ।

सूर्यं । अरोचयत् ।

इंद्रं । च । विष्णा । सुवमानि । येमिरे । इन्द्रं । सुवानासं ।

इन्द्रवः ॥ ६

अवर्षिंइः यवः यवस आत्मीयस्य वलस्य मङ्गा वदिष्णा वचुचेन रोदसी
द्यावापृथिव्यो पप्रथत् । अप्रथयत् । विचारितवान् । तथा अर्षीतुनाइतं सूर्यंयव-
सेवेन्द्रोऽरोचयत् । अरोचयत् । तथाऽश्वरथ वसेन प्रकाशितवान् । अपि येइ
वाऽश्वसेवेद्रे विष्णा विद्मानि श्यापानि सुवमानि भूतजातानि येमिरे । उपरन्ते ।
इंद्रेषु नियम्यंत इत्यर्थः । तथा सुवानासः सूर्यमाना अग्निव्यवाया इन्द्रवः सोमा-
वाऽश्वसेवेद्रे नियम्यंते । अंतर्धतोत्यर्थः ॥

उद्योऽद्यो नो यदि रघंतरदृष्टकदा निष्केवस्तेऽभि त्वा पूर्वपीतव इति प्रगावोऽनु-
 रूपः । सूत्रमे हि । अभि त्वा पूर्वपीतव इति प्रगावो स्तोत्रियाहुरूपो । आ० ५,
 १५ । इति ॥ अत्रात्रनेऽपि निष्केवस्ते दक्षिणपक्षेऽप्यथं प्रगावः । सूत्रितं च । अभि
 त्वा पूर्वपीतव इति रघंतरदृष्ट स्तोत्रियाहुरूपो प्रगावो । ऐ० आ० ५, ८ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा मन्त्रे सममी ॥

अभि त्वा पूर्वपीतव इन्द्र स्तोमैभिरायवः ।

समीचीनासं ऋभवः संस्वरनुदा गृथंत पूर्थ्यं । ७

अभि । त्वा । पूर्वपीतये । इन्द्र । स्तोमैभिः । आयवः ।

संस्त्रीनासः । ऋभवः । सं । संस्वरन् । रुद्राः । गृथंत ।

पूर्थ्यं । ७

ये इन्द्र आयवो मनुष्यः ॥ स्तोतारः स्तोमैभिः स्तोत्रैस्त्वामिष्टवन्ति । किमर्थं ।
 पूर्वपीतये सर्वेभ्यो देवेभ्यः पूर्वं प्रथमत एव सोमस्य पात्राव । मवनसुखे हि चमस
 मयैरिन्द्रस्यैव सोमो ऋयते । तथा समीचीनासः संगता ऋभवः । प्रथमवाचकोन
 यद्देन त्रयोऽप्युपलक्ष्यते । ऋसुर्विन्वा पात्र इत्येते च संस्वरन् । त्वामेव सम्यगस्तु-
 वन् ॥ स्रु यद्भोपतापवोः ॥ रुद्रा रुद्रपुत्रा मरुतश्च पूर्थ्यं पुरातनं वृषं त्वामेव
 गृथंत । अभ्यस्तुवन् । इत्यवधसन्वे प्रह्वर भगवो जहि वीरयस्तेर्वैर्ब्रह्मपा पापा
 त्वां स्तुतवन्त इत्यर्थः ॥

। अथाष्टमी ।

अस्येदिद्री वावृधे वृणां शवो मदे सुतस्य विश्वावि ।

अथ्या तमस्य महिमानमायवोऽनुष्टुर्वन्ति पूर्वाथा । ८

अस्य । इत् । इन्द्रः । ववृधे । वृणां । शवः । मदे । सुतस्य ।

विश्वावि ।

अद्य । तं । अस्य । महिमानं । आयवः । अनु । स्तुर्वन्ति ।

पूर्वाथा ॥ ८

अथोदस्यैव यजमानस्य सुभ्यः एवार्थं वीथं प्रथो वर्त्तं चेंद्रो वाहसु । वर्धवति ।
 सुतस्याग्निपुत्रस्य सोमस्य पानेन विष्वाग्निं हरन्तरेचस्य व्यापके चरे चर्त्तं सति तस्यैव
 यजमानस्य वर्त्तं वर्धवतीत्यर्थः । अथाग्निं कातेऽस्यैरुक्त्वा तस्यैव सुभ्यः अग्निं
 मन्त्रमायवो ननुत्या अमुदुर्वति । आसुपूर्वस्य सुभ्यः । पूर्वया ॥ पूर्वयद्वादिवाचं
 मन्त्रपूर्वैत्यादिना यत्प्रत्ययः ॥ यथा पूर्वस्यैव कातेऽसुवन् एवमिदानीमपि
 तेनैव क्रमेण सुभ्यंतीत्यर्थः ॥

व्योतिष्टोमे चाथ्यं दिनसवने ब्रह्मणस्य तत्रा वाचीति प्रगाथोऽहुरूपः । सूत्रितं
 च । तत्रा यामि सुवीर्यमिति प्रगाथो व्योतियानुरूपो । आ० ५ । ११ । इति ॥
 चासुर्विषयेऽग्निं चाथ्यं दिनसवनेष्वथं प्रगाथस्यैवानुरूपः । सूत्रितं च । तत्रा
 यामि सुवीर्यमिति प्र वः सुराधसं । आ० ७ । ४ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा सूक्ते नवमी ॥

तत्त्वा यामि सुवीर्यं तद्ब्रह्मं पूर्वचिन्तये ।

येना यतिभ्यो ऋगवे धने चित्ते येन प्रस्त्वंगवमाविध ॥ ८

तत् । त्वा । यामि । सुवीर्यं । तत् । ब्रह्मं । पूर्वचिन्तये ।

येन । यतिभ्यः । ऋगवे । धने । चित्ते । येन । प्रस्त्वंगवं ।

अथ ॥ ८

हे इन्द्र तत्सुवीर्यं योभनवीर्यं त्वा त्वां यामि । वाचापि ॥ वादसो वर्यंलोपः ॥
 तथा तद्ब्रह्म परिचयार्थं पूर्वचिन्तये पूर्वप्रदानावाच्येभ्यः पूर्वमेव लाभाय त्वां
 वाचापि । धने चित्तेऽपीडे सति येन सुवीर्येण यतिभ्यः कर्त्तव्यपरत्वेभ्योऽयदृभ्यो
 जनेभ्यः सक्तायाचननाहृत्य भगवे मन्त्रव्ये प्रदच्छसि । यद्वा कर्त्तव्यं नियता चं गरसो
 यतयः । तेवानर्थं धनं प्रदच्छसि ॥ तादर्थ्ये चतुर्थी ॥ येन च ब्रह्मणा प्रस्त्वंगवं
 कण्वप्रभवं कण्वस्य पुत्रस्यविवापिच ररच्छिद्य तद्ब्रह्मं याचावीत्यन्वयः ॥

॥ अथ दशमी ॥

येना सुसुद्रमसृजो महीरपस्तदंद्रं दृष्ट्वा ते शवः ।

सद्यः सो अंस्य महिमा न संनशे यं सोणीरनुचक्रदे । १०

येन । समुद्रं । असृजः । मञ्जोः । अप । तत् । इन्द्र ।

दृष्टिं । ते । ज्ञावः ।

सृष्टः । स । अथ । महिमा । न । संनये । यं । क्षीणीः ।

असृचक्रदे ॥ १० ॥

हे इन्द्र येनात्कीयेन बलेन समुद्रमस्मिं द्रुमि मञ्जोः क्षीणीरप सृष्टकाम्पसृजः
असृजः । मञ्जान् समुद्रो यः सृष्टिबलैः पूर्वमे तावन्ति जलानि पुरा त्वं सृष्टयान्निवृत्तः ।
ते त्वदीयं तच्छब्दो यत्नं दृष्ट्या वर्धयं । अथोत्पन्नसदमित्यर्थः । अस्मिंस्सृष्ट्युक्त्वा महिमा न
संनये । न सस्यगापनीयः । परैरप्रधृष्य इत्यर्थः ॥ मञ्जोः महिमायै कोशप्रयः ॥ यं
मञ्जुवानं क्षीणीः क्षीणी इत्यव्ययुक्तदे असृगच्छति । क्रुदिरत्न गत्यर्थः । सदधीन
वर्तत इत्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे षड्विंशो वगः ॥

॥ अथैकादशी ॥

शग्धि नं इन्द्र यत्त्वा रयं यामि सुवीथं ।

शग्धि वाजाय प्रथमं सिंघासते शग्धि स्तोमाय पूर्ण ॥ ११ ॥

शग्धि । न । इन्द्र । यत् । त्वा । रयिं । यामि । सुवीथं ।

शग्धि । वाजाय । प्रथमं । सिंघासते । शग्धि । स्तोमाय ।

पूर्ण ॥ ११ ॥

हे इन्द्र सुवीथं योभनवीर्योपेतं ॥ वज्रवीर्यो वीरवीर्यं चेतुस्तरपरात्परात्तन् ॥
यद्दुष्टं धनं त्वं यामि याचामि ॥ सांसो वपुःशोपः ॥ नोऽकथ्यं तथमं शग्धि ।
देहि ॥ यत्किरत्न दानार्थः । तच्छाब्दोऽत्रैव सांसो । विकरणस्य लुक् । लुक्कथ्य
इति हेधित्वं ॥ तथा सिंघासते संभक्तमिच्छते ॥ समतेः सति समीचनार्थेति विकल्प-
नादिदभावे लक्षणखनानित्यात्वं ॥ वाजाय । वाज इत्यस्यनाम । तेन च तद्वाजं
कथ्यते । इतिश्रुते ब्रह्मनायाय प्रथमं सर्वेभ्यः पूर्वेमेव शग्धि । धनं प्रथमं इन्द्रे

वाजावेति द्वितीयाद्ये चतुर्थी ॥ कर्मविध्यां संभक्तुनिष्पत्तेः कनाय प्रथमं वाजाय
 वाजयन्तं यग्धि । देहि । पञ्चाशोषाय स्तोत्रे हे पूष्यं पूर्वाश्विन् कावे भक्त
 चिरन्तनेद् यग्धि । देहि ॥ स्तोत्रेः कर्तव्यंतिस्तुतिभ्यादिना मन्त्रव्ययः ॥

। अथ द्वादशी ॥

यग्धी नो अस्य यद्द पौरमाविथ धियं इन्द्र सिंसासतः ।

यग्धि यथा रुशमं श्यावंकं रूपमिन्द्र प्रावः स्वर्धरं ॥ १२

यग्धि । नः । अस्य । यत् । इ । पौरं । आविथ । धियः ।

इन्द्र । सिंसासतः ।

यग्धि । यथा । रुशमं । श्यावंकं । रूपं । इन्द्रं । प्रावः ।

स्वःऽनरं ॥ १२

हे इन्द्र धियः कर्मणि स्तोत्राणि वा सिंसासतः संभक्तवतो नोऽस्माकं संधि-
 नोऽस्य यजमानस्य तद्धनं यग्धि प्रदेहि यद्य वेन खलु धनेन पौः । पुराणेषु राजा ।
 तस्य पुत्रमाविथ ररक्षिषे । अपि च हे इन्द्र रुशमं श्यावंकं रूपं चैतन्नामकास्त्रोन्म-
 र्त्विन् यथा वेन प्रकारेण प्रावः प्रारब्धः तथा स्वर्धरं सर्वं च विषो नेतारं प्रापयि-
 तारं । यथा स्वः स्वर्गं प्रति नेतव्यमिदं यजमानं यग्धि । यत् कुर्व । धनादिसंपत्त्या
 आगातुष्टानाय यथा यज्ञो भवति तथा कुर्वत्यधः । इन्द्रेऽर्थाभित्तस्य पादादित्सेना-
 धिकनिवातः भावे वाटिकमानं त्विताद्युदात्तत्वं ॥

वातविधिः इति पार्थोदिनसपने ब्रह्मण्यस्य कचव्य इति कदाचनमायः । सूत्रितं
 च । कचव्यो अमसीनां कद्रु व्यस्यः कुतमिति कद्वन्तः प्रगाथाः । आ० ७, ४ । इति ॥
 अङ्गमेवेदु द्वितीयादिष्वःसु तस्मिन् यद्ये तस्यैवायं प्रगाथः सूत्रात्ते हि । आरंभ-
 षीयाः पञ्चासन् कचनोऽङ्गरुः यस्यानीति इति का द्वितीयादिष्वेव । आ० ७, १, १
 इति ॥

। तत्राद्या सक्ते त्रयोदशी ।

कचव्यीं चतस्रीनां तुरो गृ षीत मर्त्यैः ।

महो न्यस्य महिमानंमिन्द्रियं स्वर्गं चांतं आनयुः ॥ १३

कत् । नख्यः । अतसीनी । तुरः । गृणीत । मख्यः ।

नहि । सु । अस्य । मदिमानं । इन्द्रियं । सः । गृणीतः ।

आनयः । १३

अतसीनामसीनां अततगाभिनीनां सुतीनां तुरः प्रेरकित्वा मख्यो वरपधनी
मख्योऽभिनव एदानोऽतनः कत् को नाथ सोता गृणीत । इन्द्रं सुवात् । अस्यप्रची-
रिनानीतनेरिन्द्रः सोतं न यक्यत इत्थं । गृ घन्डे । क्रौ व्यादिकः । प्रादीनां सुख्य
इति इत्थत्वं ॥ तु पुरा पूर्वाश्वपि काठे विद्यापानाः सः सधे तुषंतः सोतारः ।
बहा सः सुदुरणीवं प्राप्स्यमिन्द्रं गृणीतः स्रुपतो जना इन्द्रियं । इन्द्रियमिन्द्रस्य
सिंमिन्द्रस्यैवासाधारणं । अस्यैन्द्रस्य मदिमानं मदिचं न ह्यानयुः । न सत्तु प्राप्नुवन् ॥
अन्तोनेर्लिङि व्यत्ययेन परस्मैपदं । अत आदेरित्यध्यासश्चात्वं । अन्तोनेर्भेति नट् ।
इति चेति निघातप्रतिषेधः ॥

। अथ अतुर्दृशो ॥

कटुं सुवंतं ऋतयंत देवत ऋषिः को विप्रं ओचते ।

कदा इषं मघवसिन्द्रं सुन्वतः कटुं स्तुवत आ गमः ॥ १४

कत् । ऊं इति । सुवंतः । ऋतऽयंत । देवता । ऋषिः ॥

कः । विप्रः । ओचते ।

कदा । इषं । मघवन् । इन्द्र । सुन्वतः । कत् । ऊं इति ॥

स्तुवतः । आ । गमः ॥ १४

ये इन्द्रं सुवंतः सोतं कुर्वंतः कटुं के खणु जना देवता ॥ देवास्तस्मिन् सार्धैक-
कत्प्रत्ययः । व्यत्ययेन प्रथमा ॥ देवं त्वावुदिय्य ऋतयंत । ऋतं यत्तुमैच्छन् ।
तदीययानेऽपि दुर्लभा दूरे त्वद्यागकथा । अमिन्द्रं विप्रो मेधावी कः सोतोऽहते ।
न इति । त्वां सुतोः प्रापयति । न कश्चिदपि त्वा सोतं यच्छोतीत्यर्थः । अथ एवमतः
कारणात् इ मघवन् धनवसिन्द्रं स्तुवतीत्या त्वयैवाज्ञातव्यं । स त्वं कदा कश्चिन्काठे
सुन्वतः सोवाभिषयं कुर्वतो यजमानस्य इषनाह्वानं प्रत्यागमः । आगच्छः । कटुं कदः

य कश्चिंश्च काशे स्तुवतः क्षेत्रं स्वोत्वं कुर्वन्तो यजमानस्तु इवमाहुजानमज्जगः ।
 अथ्यगच्छः ॥ तन्वतः स्तुवत इत्युक्तयत्न यत्परतुव इति विचक्षेत्तदात्तः । गमस्तुं छि
 क्कदिवात् सुं रकारदेशः ॥

ज्योतिष्टोमे माथ्यं दिनसप्तने प्रक्षयस्तु उदु त्क इति प्रमाथोऽतुहृपानंतरं
 मंसनोषः । अस्मिन् च । उदु त्वे मधुमत्तमा इन्द्रः पूर्भिः । आ० ५. १६. । इति ॥
 याद्विंशिक्षे माथ्यं दिनसप्तने तस्मिन्नेव यज्जोऽथः प्रमाथो वैकल्पिकोऽतुहृपः । अस्मिन्
 च । उदु त्वे मधुमत्तमास्तमिन्द्रं प्रतृतिं । आ० ७. ४. । इति ॥

॥ इत्याद्या मन्त्रे पंचदशी ॥

उदु त्वे मधुमत्तमा गिरः स्तोमांस ईरते ।

समाजितो धनसा अक्षितोतयो वाजयंतो रथा इव ॥ १५

उत् । अं इति । त्वे । मधुमत्तमाः । गिरः । स्तोमांस । १

ईरते ।

समाजितः । धनसाः । अक्षितः । जतयः । वाजयंतः ।

रथाः इव ॥ १५

त्वे ते प्रसिद्धा मधुमत्तमा अतिशयेन मधुरा गिरोऽप्रगीताः यस्वरूपा वाच
 स्तोमांसः प्रगीतानि वाङ्मयमानादीनि स्तोमाणि चोदीरते । के इन्द्रं त्वास्तु
 ह्योदुच्छंति । अर्धं प्रसरति ॥ ईर गतौ । अदादिभः ॥ तत्र इटागः । समाजितः
 सचैव यत्नू जयंतोऽसु एव धनसा धनानि बंधजंतः ॥ वन यथा बंधजो । जनसन्
 खनक्षणयो विट् । विष्णुनोरतुनासिककादिमारुं ॥ अक्षितोतयः । अक्षितः
 अवरक्षिता जतयो रथा येषां ते तथोज्ञाः ॥ शिवो भाव निष्ठा । निष्ठावा-
 भय्यदक्ष इति मयुं दासः होषाभाषः । अत एव शिवो दीर्घादिति निष्ठा नत्वाभावश्च
 वाजयंतो वाजयन्ति ॥ क्यपि न इंदस्तुपत्नस्येभीत्वदीर्घोः प्रतिषेधः ॥
 त्वं सुषविषिटा रथा इव । ते यथा विविधगितरु त उत्तंतां त तद्दुदीरत इत्यर्थः ॥

॥ अथ षोडशी ॥

कण्ठा इव अग्नयः सूर्या इव विश्वमिहोत्तमानशः ।

इंद्रं सोमैर्भिर्महवंत आयवंः प्रियमेषासु अस्वरन् ॥ १६

कण्ठाःऽइव । अग्नयः । सूर्याःऽइव । विश्वं । इत् । धीतं ।

आनशः ।

इंद्रं । सोमैर्भिः । महवंतः । आयवंः । प्रियमेषासुः ।

अस्वरन् ॥ १६

कण्ठा इव कण्ठगोत्रोत्पन्ना अग्नय इव सुवन्तो अग्नो अग्न्युगोत्रोत्पन्ना अग्नो
धीतवाच्यातं विश्वमित् व्याप्तं तत्रैवेन्द्रवानशुः । व्यापुः । सूर्या इव । यथा सूर्यं रश्मयः
सर्वं जगत्प्राप्नुवन्ति तद्वत् । अपि च प्रियमेषासुः प्रियमज्ञा एतत्सुंता गायत्रो
ननुप्यास्तत्रैवेवं महवंत पूजवंतः जोषेभिः जोषैरस्वरन् । अस्वरन् ॥ अ
शब्दोक्ततापयोः । औषादिकः ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

बुद्ध्या हि इन्द्रं चतस्रं चरीं इन्द्रं परावततः ।

अर्वाचीनो मघवन्सोमपीतये उग्र ऋषेभिरा गच्छि ॥ १७

बुद्ध्या । हि । इन्द्रं चतस्रं । चरीं इति । इन्द्रं । परावततः ।

अर्वाचीनः । मघवन् । सोमपीतये । उग्रः । ऋषेभिः ।

आ । गच्छि ॥ १

हे इन्द्रं चतस्रं । इन्द्रं चतस्रं इन्द्रं अतिशयेन चतस्रं इन्द्रं चतस्रं । यथा
पुनर्नोपिदति तथा चतस्रमित्यर्थः ॥ अना बुद्धिति तमपो बुद्ध् ॥ हे तादृशेन्द्रं चरी
त्वदीयावन्मो बुद्ध्या । इन्द्रवचारणे । आत्मीये रथे योजयेत् । हे मघवन् धनवन् उग्र
उग्रं चतस्रं सोमपीतये सोमपानार्थं ॥ दासीभारादिभ्यामप्युपमत्तस्वरत्वं ॥ अर्वा-

धीनोऽश्वदभिक्षस्य ऋषे विश्वं जैर्देवमोषेनं वृद्धिः सार्धं परावतः । दूरानामैतत् । दूरे
वतंभानाद्याश्चकाद गच्छि । आगच्छ ॥ गन्वेर्लोठः सेचिं । कादसः यपो सुक् ।
अतुदासोपदेयेत्सुतुनासिककोपः । तस्यासिचवदत्वा धादित्र्यसिचत्वाचेसुं गभावः ॥

अथाष्टादश्या

इमे हि ते कारवी वावशुधिया विप्रासो मेघसातये ।

स त्वं नो मघवसिन्द्र गिर्वणो वेनो न मृणुधी इव ॥ १८

इमे । हि । ते । कारवः । वावशुः । धिया । विप्रासः ।

मेघसातये ।

सः । त्वं । नः । मघवन् । इन्द्र । गिर्वणः । वेनः । न ।

न । मृणुधि । इव ॥ १८

कारवः कर्मणां कर्तारो विप्रासो मेघाविन इमे हीमे खलु यजमाना धिया
कत्या हे इन्द्र ते त्वां वावशुः । पुनरक्तवन् ॥ वाष्ट यव इत्याद्याश्चसुगंताद्रूप-
मेतत् ॥ यद्वा वावशुः पुनः पुनरकामधेत ॥ यद्य कालो । अस्याद्याश्चसुगंताद्रुचि-
सिजभ्यसेति केजुम् । वाञ्छलकोऽवभावः । लिटि वा तुजादित्वाद्भ्यासदीर्घत्वं ।
हि वेति निघातप्रविधेयः ॥ क्रिमर्षः । मेघसातये मेघस्य यागस्य संभजनार्थः ॥
समतेः क्लिप्ति जनसनखनामित्यात्वं । दासीपारादित्वात्पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं ॥ हे
सववन् धनवन् गिर्वणो गोधिवं ननीय नोऽन्नाकं इव सौत्रं सवंपूर्वोऽङ्गुणस्यं
इष्टुधि । इष्टु । वुच्यस । वेनो न ॥ वेननिः कात्तिकनी ॥ यथा कालो जानामिज्ञावः
पुष्टवः कामयितव्यमैकाग्र्येण इष्टोति तद्वत् ॥ ऋष्टुपृक्तस्य इति हेधित्वं ।
अन्वेनामपोति सोऽहितिको दीर्घः ॥

॥ अथैकोनविंशती ।

निरिन्द्र वृद्धतीभ्यो वृत्रं धनुभ्यो अस्फुर ।

निरवँ इस्य स्रग्यस्य भायिना निः पवँतस्य गा साजः ॥ १९

निः । इन्द्रं । वृद्धतीभ्यः । वृत्तं । धनुभ्यः । अस्करः ।

निः । अर्धं इ य । छगं य । माचिनः । निः । पर्वतस्य ।

गाः । आजः ॥ १८

ये इन्द्र इत्यगावरकगसुरं वृद्धतीभ्यो गङ्गाः । लिंगव्ययवः ॥ धनुभ्यो धनुभ्यः
क्रोदंकेभ्यः ॥ छांदसो रेफलपः । छेतो पंचगो ॥ मङ्गुद्धिचंतुभिर्हेतुभिर्निरस्फुरः ॥
स्फुरतिर्ब्रह्मकर्ता ॥ किररभीः । निःशेषेणः इतयानसि । यदा इत्यगावरके मेघं
धनुभ्यः । धत्वंति गच्छतीति चनव चापः । मङ्गुतीभ्योऽङ्गाः ॥ तादर्थ्यं चतुर्थी ॥
इन्द्रधीनामप्य सामार्थं निरवधीः । अपि च आधिना मायाविना र्षेदस्यैगत्वांताकस्त्रा-
सुरस्य नमयस्येष्टशंताकस्य च ॥ यत्रयत्र कर्तव्यं पत्तो ॥ इगाव यसुरो निरस्फुरः ।
निःशेषेणावधीः ॥ सागागद्वस्य श्रोत्र्यादिषु पाधात् श्रोत्र्यादिभ्यश्चेत् सत्वर्षीवो
निनिः ॥ तथा पर्वतस्य चलनाच्चासुरेण गवागदर्शनाय निरङ्गस्य गिरेः संबन्धिनीर्गा
श्लेनापहृता निराजः । निरगभवः ॥ आज गतिशेषयोः ॥

। अथ विंशो ॥

निरन्तरीं कुरुचूर्निक सूर्यो निः सामं इन्द्रियो रणः ।

निरंत रं च्छादधमो महामर्चिं कृषे तदंष्ट पौंस्यं ॥ २०

निः । अग्नयः । कुरुचूर् । निः । ऊं इति । सूर्यः । निः ।

सामं । इन्द्रियः । रणः ।

नि । अंतरेच्छात् । अधमः । महर्चा । अर्चिं । कृषे । तत् ।

इन्द्रं । पौंस्यं ॥ २०

ये इन्द्र महर्चां कुरुचूर्णं कुरुचूर्णं जगतो व्यापकगङ्गिनाचननशीलं वृत्तं यदा त्वर्च-
नरिच्छादाकायादिरभयो किरगभवः ॥ अग्निसाग्निकमो । नसदानो पौंस्य इत्यचनन-
चेतुभूतं यत्तं कृषे । कुरुचूर्णे । पुरस्करुषे ॥ करोतेच्छादसोः विकरणस्य कृक् ॥ अग्नयश्च
त्विस्वानगाता नो कुरुचूर् । निःशेषेण दिदीपरे । अर्चः प्रेरक आदिभ्योऽपि

निःशेषेण दिदोषे । इन्द्रिय इन्द्रिय मेष्यो रसो रसाऽऽत्तमवयः सोमश्च निःशेषेण
दिदोषे । अग्न्यादयः सर्वं पूर्वं त्वेषात्तमत्वात्निःप्रभाः संत इदानीं तस्मिन्नापरकौ
चते सस्यक् प्राकाशितेत्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमेऽष्टाविंशो वरः ॥

॥ अथैकविंशः ॥

यं मे दारद्री मरुतः पाकंस्थामा कौरयाणः ।

विश्वेषां त्वना शोभिंस्तमुपेव दिवि धावमानं ॥ २१

यं मे । दु । चंदः । मरुतः । पाकंस्थामा । कौरयाणः ।

विश्वेषां । त्वना । शोभिंस्तं । उपेव । दिवि । धावमानं ॥ २१

इदमादिकेन चतुश्चनेन कुरयाणपुत्रत्याकस्यापनान्नो राशो दानं सस्यु
मेष्यातिथिलदोषं दानं शोति । सं यादृशं धनमंघं मल्लुमिंद्रो मरुतश्च दुः दत्तवतः
तादृशमेव धनसस्युं कौरयाणः । शतान् प्रति युष्वाभिसुख्येन कृतं धानं इत्ययथादिकं
येनागो कुरयाणः । तस्य पुत्रः कौरयाणः । पाकस्थामा । तिष्ठन्नेनेति स्यात्त वलं ।
परिपकवतः । एतत्तंशो राजा मर्हं प्रादात् ॥ ददानेत्सुक्तिं गतिस्थितिं सिसो लुक् ।
आवभाषणं दसः ॥ कोदृशं धनमंघं । विश्वेषां सर्वेषां धनानां मध्ये त्वनात्तना अत
एव शोभिंस्तं येन शोभावंतं ॥ वंत्वेनात्त्यादेरित्यात्तना आकारलोपः । शोभा-
णं ददातिशयान्क २४त् । यस्मिन्लोपः । यस्मिन्लोपः ॥ अपिशयेन शोभावत्त्वे
इदंशः । दिव्याकाशे उपेव भावनानं प्रभाभिरुपेतं शीघ्रगामिनं सूर्यमिव ।
शोभावत्तमचित्यः

॥ अथ द्वाविंशो ॥

रोहितं मे पाकंस्थामा सुधुरं कक्ष्यमां ।

अदाद्रायो विबोधनं ॥ २२

रोहितं । मे । पाकंस्थामा । सुधुरं । कक्ष्यमां ।

अदात् । रायः । विबोधनं । २२

पाकस्थाना राज्ञा रोहितं लोहितवर्णं दृष्यमानं वा मे मञ्जुमतात् । दक्षिणम् ।
कीदृशं । घुरं योभनघरं योभनवहनप्रशश ॥ ऋवपूरध्वः । प ० ५ ४ १२,
इत्यकारः सगासानः । क वादप्रथेति बहुव्रीह्यात्तुत्तर दादादात्ता ॥ ११२ ॥
कव्यं क जयावा कुसूलयोत्रे ध्वगाना रज्जुः तस्याः प्रातारं पूरयितारं । प ०
मित्यर्थः ॥ प्रा पूरणे ॥ रायो धनस्य विशेषणं विशेषेण बोधकं । बहुधनप्राप्तिहेतु-
मित्यर्थः ऊडिदमित्यादिना रायो विभक्तिरदात्ता ॥

॥ अथ त्रयाविंशौ ॥

यस्मा अन्ते दश प्रति धुरं वृहति वृहयः ।

अस्त वयो न तुग्र्य ॥ २३

यस्मै । अन्ते । दशं । प्रति । धुरं । वृहति । वृहयः ।

अस्तं वयः । न । तुग्र्यं ॥ २३

पूर्वोक्त एवाश्वो विशेष्यते । यस्मै ॥ षष्ठ्यर्थे षत्वर्थी ॥ अस्यान्त्यस्य दृष्यस्य वा
घुरं बोधकं युगघुरमन्ते प्रकृतादभाहिलक्षणा दशसंख्याका वृहयो वे टारोऽश्वा
बलीवदो वा प्रतिनिधयः संता वा बोद्ध वृहति विभ्रति । वृहनासकत्व षडने
दृष्टान्तः । अस्तं । अस्त्यते क्षियते तस्मिन्पदार्थजातामत्यक्तं गृहं । प्रति वयो न
गंतारोऽश्वा यथा तृप्यं तृप्युत्वं भुज्यु संसृज्जोरदवृहन् तद्वत् । तादृशमन्त्रं मद्यं
प्रादादिति पूर्वस्यान्त्यन्वयः ॥ सुख्योत्रं हनं च नासत्या सुखुसुख्युः । ऋथेः ० १,
११६, ४ । इत्यादाववगतव्यं । यदा यथा इति कर्मणि षत्वर्थी । यं रथमन्ते
दशसंख्याका वृहयो वे टारोऽश्वा घुरं षडनप्रदेशं प्रति गता संतो वृहति तादृशं
रथमपि बन्धुं दक्षिणमित्यर्थः ॥

॥ अथ चतुर्विंशौ ॥

आत्मा पितृन्तनू र्वासं ओजादा अभ्यंजनं ।

तुरीयमिद्रोहितस्य पाकस्थमान भाजं दातारं मब्रवं ॥ - ४

आत्मा । पितुः । तनू । वामः । ओजाऽदाः । अभ्यंजनं ।

तुरीयं । इत् । राहितस्य । पाकस्थमान । भाजं

दातारं । मब्रवं । २४

अथं पाकस्थ्यागात्ता स्रष्टे पितृव्यं न कस्य तनून् जनयः । पिता यथा सन्नागर्भं नित्यक
 प्रयत्न एव न यथो-वर्थः । तथा वासा वासधिता निवासधिता ॥ वासयनेरोषादिकोऽ-
 स्तुतु ॥ अथं जनमधि व्यः यथा अयति मथोजं द । अजसो बलस्य दाता चारयिता
 वा । सदाः सततगामो । पितृरित्यसनाग । व्यः सर्वं वेन दत्तं । तनून् क्तं वासो
 कस्य अथं जनमथं जनसाभनं एतन्नेत्यादिकं च येन दत्तं । यज ज द । बलस्य दातारं
 पाकस्थ्यातानं तुरीयं स्रक्तीयप्रपिताकहापेक्षयः चार्थः । यथा तुरीयं भक्षणां तूषकं
 चिंसितारं भोजं यत्त्वा भोजयितारं राहितस्य लाहितस्य पूर्वोक्तस्यास्य
 दातारं । एवंशुषकं पाकस्थ्याभावनव्रवं । अज्ञेन प्रकाशेवास्तौषं । इदिति पूरकः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तम एकोनविंशो वगः ॥

वदिद्रेत्येकविंशत्यर्थं चतुर्थं सूक्तं काण्वगोत्रस्य देवानिधेराभं । वृक्षाचिन्ना इत्येव
 पुरउष्णिक् मिष्टास्वयुजो वृक्षलो युजः सतो वृक्ष्यः । स्युरं राध इत्यादिभिः क्लृभिः
 कुर्गदानस्य क्लृगानत्तात्तात्तहेववाकाः । तत्पूर्वोः पचदश्याद्याश्चतस्रः पूषदेव-
 ताका इद्रेवताका वा मिष्टा ऐं ३१ । तथा चानुक्रान्तं । यदं द्र सैका देवातिधि-
 क्षुर्वोऽस्यः पुरउष्णिगंतं । कुर्गं स्य दानस्तु निस्तुत्वांश्चतस्रः पौष्णो वेति ॥ अहाव्रते
 निष्केवत्ये वाचं तत्र वाधीतावाद्याश्चतुदश्वर्षः शंसनीयः । तद्वच पंचमारण्यकं ।
 वदिद्रे प्रागपागुदगति चतुर्वेद्यः । ऐ० अ० ५ । १० । इति ॥ चातुर्विंशिकोऽङ्गि
 वाचं दिने सवनेऽष्टावाकयस्य आद्यः प्रमाणा वैकल्पिकसोत्रियः । सूत्राते ङि ।
 वदिद्रे प्रागपागुदव्यसा गौरो अग क्तं । आ० ७ । ४ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

वदिद्रे प्रागपागुदङ्ग न्यंवा ह्यमं वृभिः ।

सिमां पु० वृषंतो अस्यानवेऽसिं प्रशर्त्तुर्ष्ये ॥ १

वत् । इ० । प्राक् । अर्षाक् । उदंक् । न्यंक् । वत् । ह्यस्यै ।

वृभिः ।

सिमं । पु० । वृषंतः । असि । आ वे । अर्षि । प्रशर्ष्ये ।

तुर्ष्ये ॥ १

हे इन्द्र यद् यदि प्राक् भ्राज्या दिशि पतमानैः ॥ सप्रस्यंतास्त्विच्छब्दादिहितस्त्रा-
 जानेरंवेर्लुक् । पा० ५, ३, ३० । इति ऋक् ॥ अपाक् प्रतोच्या दिशि पतं-
 मानैः । यदि बोदक् चदोच्या दिशि पतमानैः । यद्वा व्यक् नीच्या दिश्वभ्रान्नाहृतं-
 मानैः ॥ व्यधी इति नेः प्रकृतिस्वरत्वं । चदात्तक्षदितयोर्ण्य इति परश्चानुदात्तस्य
 स्वरितत्वं ॥ एषंभूनेर्नूभिः क्लोत्नित्त्वं ह्ययम स्वश्रुक्रायांयाङ्गयमे के सिम अयेर्दे ।
 सिम इति वै अत्रिमाचक्षत इति बाजसनेयकं । यद्यप्येषं ब्रह्मधिराङ्गयमे तथात्यानवे ।
 आनुनीम राजा । तस्य पुत्रे राजर्षी पुरु ब्रह्मणं नृपूतो नृभिःकदीयैः क्लोत्भिः
 प्रेरितोऽसि भवसि । राज्ञा हितकरणे त्वां क्लोत वः प्रेरयंतीत्यर्थः ॥ ५ प्रेरणे ।
 अथात्कर्मणि निष्ठा । तृतीया कर्मणीति पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं ॥ अपि च हे
 प्रथर्ष पकर्मणे शशंयितरभिभविमरिंद् त्वदेयं यतस्तुज्ञे च राजानि नृपूताऽऽसि ।
 नृभिः नेरितो भवसि ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

यद्वा रुमे रुशमे श्यावके क्षप इन्द्रं भादयमे सचा ।

कग्वसस्त्वा ब्रह्मभिः स्तोमंवाहस इन्द्रा यच्छ्रुत्या गञि ॥ २

यत् वा । रुमे रुशमे । श्यावके । क्षप । इन्द्रं । भादयसे ।

सचा ।

कग्वस । त्वा । ब्रह्मभिः । स्तोमंवाहसः । इन्द्रं । आ ।

यच्छ्रुति । आ । गञि ॥ २

यद्वा यद्यपि रुमादिषु चतुर्षु राजसु हे इन्द्र त्वं सचा सङ्ग भादयसे माहात्म्ये
 तथापि क्लोमवाहसः क्लोमाना क्लोत्वाया वोढारः क्लवः क्लवगोत्रा क्लवयो
 ब्रह्मभिः परितोऽर्कं त्रैर्षिभिर्षो के इन्द्र त्वासायच्छ्रुति । आगमर्थति । यद्वा द्विती-
 यार्थे तृतीया । ब्रह्मभिर्ब्रह्मणि चवीडाभिःस्येन प्रयच्छति । ददति ॥ दाष् ढाने ।
 प्राप्ते आदिना यच्छ्रादेशः ॥ अतस्त्वमायश्चि । वीज्रमागच्छ ॥ गन्तव्येऽटि कादसः
 यपो नृक् ॥

चातुर्विंशितेऽङ्गनि नाथं दिनसवनेऽच्छापाकयच्छे यथेति प्रगाथोऽनुक्षपः ।
 सुक्लिं च । यथा गौरी अपा क्लतभिःशब्दाकाकस्य । पा० ७, ४ । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा सक्ते तृतीया ॥

यथा गौर। अपा कृतं तृथनेत्यवे।रणं ।

आपिपत्वे नः प्रापत्ते तूयमा गतिः कर्ग्वेषु सु सचा पिपत्ते ॥ ३

यथा। गौर। अपा। कृतं। तृथन्। एतं। अव। इरिंणं।

आपिपत्वे। नः। प्रापत्ते। तूथं। आ। गतिः। कर्ग्वेषु।

सु। सचा। पिपत्ते ॥ ३

गौरो गौररुग्गस्तृथन् पिपासन् अपाङ्गिरदकैः ॥ व्यत्ययेनैकवचनं । ऊडिद-
रित्वादिना विभक्तेरुदात्तत्वं ॥ कृतं संपूर्णं कृतमिरीणं निस्तृणं तटाकदेशं यथा येन
प्रकारेणावैति अवगच्छति । अवशब्दीऽभिषब्दस्यार्थे । अभिसुखः धनु शीघ्रं गच्छति
तथापिपत्वे वंघुत्वे प्रापत्ते प्राप्ते सति चे इङ् लं नोऽस्मान् त्वयं क्षिप्रनामैतत् ।
शीघ्रगामश्च । आगच्छ । आगत्य च कर्ग्वेषु कर्ग्वेषुत्वेऽप्यस्य सचा सचैक्यत्वेनैव
विद्यमानं सचं सोमं सु सुहु पिप ॥

। अथ

मंदंतु त्वा मघवकिंरुदं देवो राधो देयाय सुन्वते ।

आमथ्या सोमगपवश्चमू सुतं ज्येष्ठं तद्दधिघे सचः ॥ ४

मंदंतु। त्वा। मघवन्। इंदं। इंदवः। राधो। देयाय।

सुन्वते।

आमथ्या। सोमं। आपिपत्ते। चमू इति। सुतं। ज्येष्ठं।

तत्। दधिघे। सचः ॥ ४

ये मघधन् धनवकिंरु इंदवः क्लेदनाः सोमः क्लानं रं दंतु । नादर्थं इव धंतु ॥
मदेर्ष्यत्वेन परस्मैपदं ॥ इति च ॥ पुनत सोमा मघं कुंते बलमानाव राधो देवाव
राधसो धनश्च दानार्थं ॥ ददातेरधो यदिति भवत्यत् । इत्यतीतीकारः । सतोऽनाव

इत्याद्यादात्तत्वे कौटुम्बरपदप्रकृतिस्यारत्नं । अक्षररत्न इति सुन्दरकव्यात्मराजभक्ति-
 हृदात्ता ॥ अपि च त्वं सोमनासुष्याभोवर्षं क । अददमपि बलापपङ्कटापिषः ।
 पीतवानसि । स यत्तवंधुं कत्वा प्रासङ्गा सोमनपिषदिति श्रुतेः । कीदृशं सोमं ।
 असू । चम्बोरशिष्यः शकलकथोः पुनसभिहुः । यद्वा चभूभ्यां चनपाभ्यां होत-
 र्भोलावद्भ्यश्च संबन्धिभ्यां शकृताभिर्वसतीवरीभिः सुतमभिहुः । यथादेशं
 तत्तथात्कारणात् उष्टं प्रयस्यगमं वृक्षमं वा सङ्घो बल दधिषे । हे इन्द्र
 त्वं धारयसि । अतो गदीया अपि सोमास्त्वां मादयंतिति प्राय्यते ॥

॥ अथ पंचमी ॥

प्र चक्रो सचंसा सचो बभंजं मन्यभोजसा ।

विश्वे त इन्द्र एतनायवो यचो नि वृक्षा इव येभिरे ॥ ५

प्र । चक्रे । सचंसा । सचः । बभंजं । मन्युं । भोजसा ।

विश्वे । ते । इन्द्र । एतनायवः । यचो इति । नि ।

वृक्षाः इव । येभिरे ॥ ५

स इन्द्रः सचसात्कीयेनाभिभवेन पीथकमंथा सचः यत्प्राणभिभवनं प्रचक्रि ।
 प्रकसेप कृतवान् । तथोभसा बलेन मन्युं परकीथं क्रोधं बभंज । भजनवान् ।
 अक्षरोऽर्चः प्रत्यक्षकृतः । हे यचो । सङ्घानेतत् । हे सङ्घिन्द्र विश्वे सर्वे
 एतनायवो बुद्धकामाः यत्नयस्ते त्वया वृक्षा इव सङ्घीरुक्षा इव नियेभिरे । नियता
 आसन् । यथा वृक्षा निचलास्तदन्ति तद्वत्सिद्ध्यापारा अभूवत्सिद्धयः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे त्रिंशो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

सइसेषोव सचते यवीबुधा यस्त आनङ्गपस्तुतिं ।

पुत्रं प्राङ्गं क्वाणते सुवीये दाम्नोति नमस्तुतिभः । ६

स स्रग्वा इव । स चने । यावः सुभ्रा । यः । ते । आनट् ।

उपःस्तुतिं

पुत्रं । पावगं । कृणाने । सुःवीर्ये । दाश्र्योति । नमस्तस्मिन्भिः ॥६

ये इन्द्र ते तथापस्तुतिं स्तुतं यः । इव आनट् पू प्रानि त्वां प्रापयति ॥ अश्रो-
 सेत्स्रिः (इ) अत्ययेन परस्मैपदं ॥ - - - स चने स चनेति ॥ यव स चनेति ॥ स चनेत्येव
 यथा स चनेत्येव अनेन अथेत्यर्थः । यच्च यजमानो नमस्तस्मिन्निति नमस्तस्मिन्भिः
 स्तोत्रैः सार्धं दाश्र्यति इति अर्थः । दाश्र्यति ॥ दाश्र्य दाने । स यजमानं सुवीर्ये
 योभनवीर्यबुद्धौ संयासे प्रावर्षं प्रकृषेत् यत्प्रयौ वक्ष्यितारं पुत्रं कृणुते । करोति ।
 मत्पादयति । त्वत्पादादास्तुत इत्यर्थः ॥ प्रपूर्वाद्दृजेः कृणुते इति वक्तव्यं । कर्त्तरि
 षड् । उपसर्गश्च षड्ग्रन्थ इति दीर्घः । याथादिनोत्तरपदातोदात्तत्वं ॥ यद्वा
 सुवीर्यं इत्येतत्पुत्रस्य विषयः ॥ द्वितीयाद्यं सप्तमो ॥ योभनवीर्यं पुत्रं ॥ वज्रवीर्यो
 वीरवोर्यो नोत्तरपदात्तुदात्तत्वं ॥

॥ अथ सप्तमो ॥

मा भेम मा अमिषोयस्यं सख्ये तव ।

महत्ते वृषाणां अभिचक्ष्यं कृतं पश्येम तुर्वशं यदु ॥ ७

मा । भेम । मा । अमिष । उग्र्य । सख्ये । तव ।

महत् । ते । वृषाणां । अभिचक्ष्यं । कृतं । पश्येम । तुर्वशं ।

यदु ॥ ७

ये इन्द्र उपसर्गोद्गुणवत्सुतव सख्ये सखित्वे सति तव मा भेम । मा भैद्य ।
 कुतश्चिदपि यत्कीर्त्तना मा भूम । मा अमिष । आताः पीडिताश्च मा भूम । अथाः
 काशानां वरिषं कृते तव संभंति महत्प्रभृतं कृतं धृत्वधादिलक्षणं कर्मोपचक्ष्यं ।
 अभिगतः ख्यापनीयं स्तोत्रं । अतो महानुभावस्य तव सख्यं प्राप्तानां भीमश्रमो
 न ज येने इत्यर्थः । तत्कथमपगत्यत इति चेदुच्यते । त्वं यमेतत्संघं राजाः यदु-
 सेवसंघं च त्वत्पादादास्तुतेन जीवन्ती पश्येम । इत्यर्थः । खलु परं । अतः कार-
 णात्सख्यं प्राप्तस्य अथादिकं न जायत इत्येतदुपपन्नमित्यर्थः ॥

॥ अथाष्टमी ।

स॒थ्याम॑नुं॒ स्फि॒ग्यं॑ वा॒वसे॒ वृषा॑ न॒ दानो॑ अ॒स्य॒ रोष॑ति ।

म॒ध्वा सं॑पृ॒क्ताः सा॒र॒घेण॑ घे॒नव॑स्तू॒यमे॒हि॒ द्र॒वा पि॒वं ॥ ८

स॒थ्यां । अ॒नुं । स्फि॒ग्यं । व॒वसे॒ । वृषा॑ । न । दानः॑ । अ॒स्य॒ ।

रोष॑ति ।

म॒ध्वा । सं॑पृ॒क्ताः । सा॒र॒घेण॑ । घे॒नव॑ । तू॒यं । आ । द्र॒वि॒ ।

अ॒नुं । पि॒वं ॥ ८

वृषा कामानां वधितेन्द्रः सव्यां दक्षिणेतरां स्फिग्यं कटिप्रदेशमनु ॥ तृतीयार्थेऽनोः कर्मप्रवचनीयत्वं ॥ सव्यया स्फिग्या घरोरेकदेशेनैव वावसे । वस्ते । सर्वभूतजात-
पाच्छादयति । स्वयं कस्त्रं जगदतीत्य वतंत इत्यर्थः । निगमातरं च भवति ।
यदन्यथा स्फिग्या ज्ञानवस्थाः । ऋषेः १, ३२, ११ । इति । अपि च दानोऽप-
खंडयिता ॥ दान अपखंडने ॥ पचाद्यच् ॥ स चाख्येनमिंद्रं न रोषति । न
हिनस्ति ॥ रिष रूप हिंसायां ॥ इंद्रं हिंसितं यक्तः कश्चिदपि नास्तीत्यर्थः ।
यद्वा दानो हविषां दाना यजमानस्याख्येन्द्रस्य न रोषति । रोषं न जनयति । सर्वदा
हविषं परिचरतीत्यर्थः । अन्तरोऽर्च्यः प्रत्यक्षकृतः । सारघेण । सरधा मधुमक्षिका ।
तस्य बंधिना मध्वा मधुना । सुप्रोपगंगमत् । मधुनेव रसवता क्षीरादिना अयथ-
द्रव्येण संपृक्ताः संस्तुताः संस्तुता घेनवो घेतुवत् प्रीतिजनका अथादीवाः
सोमाः । यहा धिवेः प्रीणनायांघेनव । प्रीणयितार इत्यर्थः । यत एवमतः कारणात्
चे इंद्रं तूयं क्षिप्रमेहि । अथाष्टमीपनागच्छ । सागत्य च द्रव । सोमा यस्मिन्नन्तर-
वेदिलक्षणे स्थाने क्लृप्ते तं देशं नीघ्रं गच्छ ॥ द्रु गन्तविति धातुः । द्रुचोऽतस्मिन्न-
इति सांज्ञिको दीर्घः ॥ तदनंतरमध्वर्षुणा दत्तं सोमं पिषा तेन सोमेन सव्यक-
खोदरं पूरयेत्यर्थः ॥

। अथ नवमी ।

अ॒ग्नी रथी॑ सु॒रूप॑ इ॒होमाँ॑ इ॒दिंद्र॑ ते स॒खा ।

आ॒त्रभा॑जा वयंसा स॒चते॑ सदा॒ चंद्रा॑ याति स॒भामु॑प ॥ ९

अग्नी । रथी । सुऽरूपः । इत् । गोऽमान् । इत् । इन्द्र । ते ।

सग्ना ।

श्वात्त्रभाजा । वदसा । सचते । सदा । इन्द्र । याति । सभा ।

उप ॥ ८

हे इन्द्र ते तत्र सग्ना कित्त्रभूतं पुरुषोऽश्वत्त्रादिगुणत्रिगुण एव भवति । इच्छद्ः प्रत्यक्षमभिसंबध्यते । अथ सुऽरूप इत्यत्र एव भवति । न कदापिदशैर्वियुज्यते । रथी रथवानेष स भवति । सुऽरूप इत् शोभनरूपः शोभनावयव एव स भवति । गोमान् इत् बद्धीभर्गीभियुक्ता एव स भवति । न कदापिदशैर्वियुज्यत इत्यर्थः । अपि यश्चात्त्रभाजा । श्वात्त्रभित्ति धननाम । आश्वत्त्रनीयं शीघ्रं प्राप्स्यं शोभनं धनंय संभजतेऽग्निसंयुक्तेन वदसा । अश्वनाभैतन् । अश्वन स सर्वदा सचते । सगवैति । संगच्छते ॥ वव समवाये ॥ अत एव इन्द्रः सधमानाङ्गादकः सन् सभां जनसंसदं उपवाति । उपगच्छति ॥

॥ अथ दशमी ।

ऋश्यो न तृष्णपानमा गच्छि पिवा सोमं वशान् अनु ।

निमेघमानो मघवन्दिवेदिव ओजिष्ठं दधिषे सहः ॥ १०

ऋश्यः । न । तृष्णन् । अवाऽपानं । आ । गच्छि । पिवं ।

सोमं । वशान् । अनु ।

निऽमेघमानः । मघवन् । दिवेऽदिवे । ओजिष्ठं । दधिषे ।

सहः ॥ १०

हे इन्द्र ऋश्यो न ऋश्यः ख्यो ऋग इव तृष्णन् पिपाससंस्तमवपानमवनीतं यद्-
वमसादिषु पात्रेष्वानीतं पातय्यं सोममागच्छि । अभिगच्छ । गत्वा च तमच्छदीयं
सोमं वशान् अतु अतुकाः यथाकाशं पिब । यावता पीतेन पर्याप्तिजायते तावता
सोमेन ओदरं पूरयेत्थम् । अत एव सोमपानात् प्राप्स्यलस्तं दिवे दिवे प्रतिदिवसं
निमेघमानो यद्यववाङ्मुखानि ऋक्षदक्षानि सिंचन् हे मघवसिन्द्र ओजिष्ठमोजिष्ठत-

मसद्गणतं सङ्घो वसं दधिषि । धारयसि ॥ ओजस्विगद्गादिष्ठनि विद्यातोर्गुमिति
विनो लुक् । टेरिति टिले पः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तम ए क्विंशो वगः ॥

॥ अथैकादशः ॥

अध्वर्यो द्रावया त्वं सोममिदं पिपासति ।

उप ननं युयुजे वृषणा हरी या च जगाम वृत्रहा ॥ ११

अध्वर्यो इति । द्रवयं । त्वं । सोमं । इदं । पिपासति ।

उपं । नूनं । युयुजे । वृषणा । हरी इति । आ । च ।

जगाम । वृत्रहा ॥ ११

हे अध्वर्यो अध्वरस्य नेतृत्वं सोमं द्रावय । उत्तरवद्विलक्षणं ध्यानं प्रापय ।
यदा रसात्मना द्रवणशीलं कुरु । अभिपुण्यवर्षं । किं कारणमिति चेत् । इदं
पिपासति । इमं सोमं पातुमिच्छामि । त्वयैवत्कथमवगतमिति चेत् । यत्राह । वृषणा
वर्षितारो युवानो वा हरी अश्वो नूनमश युयुजे । अपमस्य सारथिर्भोजितवानुषे ।
वृत्रहा वृत्रस्य हतैर्दृष्टाजगाम । आगतवान् ॥

॥ इत्यैकादशी ॥

स्वयं चित्स गीन्यते दास्ये राजेना दत्ता सोमस्य त्वपि ।

इदं ते अन्नं युज्यं समुज्जं विद्वि प्र देवा यद ॥ १२

स्वयं । चित् । सः । दास्ये । राजेना । दत्ता । सोमस्य । त्वपि ।

सोमस्य । त्वपि ।

इदं । ते । अन्नं । युज्यं । समुज्जं । विद्वि । प्र । देवा । यद ।

प्र । द्रव । पिबं ॥ १२

उप । ब्रह्म । ववाता । वृषणा । हरी इति । इन्द्र । अमस्तु ।

वचनतः ।

अर्वाच । त्वा । समथः । अध्वरत्रियः । बभूवु । सर्वना ।

इत् । उप । १४

वचनतरिचं वावाता संभक्तवतो ॥ वननेनिटायां खांदसं हिंसनमिच्छामाव
आत्वं धातुस्वरच । अन्येवाभपि दृष्टान इति सांज्ञिकोऽभ्यासदीर्घः । यद्वा वावाता
पुनःपुनर्गतो ॥ वा गतिकंधनयोः । अस्मात्पुनःपुनःतात्करि निटा ॥ वृषणा वृषणौ
सेक्तारौ हरी हरणशीलावशादुक्तगुणौ संतापपस्त्रादोयेषु कर्गसु ॥ अपभ्रष्टः
सकारांतः कर्मवचनः । पीत्रापवसनानां खांदसि लोपो वक्तव्य इतीह सकारा लुप्यन्ते ॥
तत्रेवमिन्द्रसुपवचनतः । उपवचनं । उपानयनं ॥ बभूवुर्बभूवुः । सिद्धस्तिति
सिप् ॥ अपि चाध्वरत्रियोऽध्वरः संवतानाः सप्रथः संप्रणयौला अन्येऽपि त्वदीवा
अश्वाः सवना सवनानि प्रातःगवनादीन्यश्वागसंबंधीनि प्रति हे इन्द्र त्वावर्षाक-
॥५॥ सुखसुपवचनं । उपगमयंतु । इदिति पूरकः ॥

॥ अथ पंचदशौ ॥

प्र पूषणो वृषोमहे युज्याय पुरुषसुं ।

स शक्र शिञ्ज पुरुहृत नाधिया तुर्जे राये विमोचन । १५

प्र । पूषणं । वृषोमहे । युज्याय । पुरुषसुं ।

सः । शक्र । शिञ्ज । पुरुहृत । नः । धिया । तुर्जे । राये ।

विमोचन ॥ १५

इदसाद्याद्य चतसृषु पूषा इन्द्रस्य च शिंसङ्गावादेता उभयथा व्याख्यायन्ते ।
पुरुषसुं वक्तव्यं पूषणं पोषकमिन्द्रं यद्वा नत्वांशं देवं प्र वृषोमहे । प्रकर्षेण संभवा-
वच । किमर्थं । युज्याय । युंक्त इति युञ्ज् सखा । तस्य भावाय । सखित्वायेत्यर्थः ।
हे शक्र शक्र पुरुहृत वक्तव्यिराशुत हे विमोचन, पापादिभोव्यतिरिद्ध पूषणा स
त्वं नोऽस्मिन् त्रियःत्वावरा दुश्चा शिञ्ज । शक्रन् चतसिम्ब । किमर्थं । राये धनाय

धनप्राप्तये त्वजे शत्रून् नो जयितुं हिंसितु ॥ त्वज हिंसायां गच्छात्कृत्यार्थे कोऽप्रत्ययः ॥
यदा राय इति क्रियाप्रवृत्तयं कर्तव्यमिति कर्मणः संदानत्वाच्चतुर्थी । जातायेकवचनं
रायो धनानि धिया स्तुत्या प्रीतः सन् नोऽस्त्वभ्यं शिष्य । देहि ॥ शिष्यति-
दानकर्म । अहिदमिति रायो विभक्तिरुदात्ता ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे द्वात्रिंशो वगः ॥

। अथ षोडशी ।

सं नः शिशीहि भुरिजोरव च्चुरं रास्व रायो विमोचन ।

त्वे तन्नः सुवेदंसुस्त्रः वसु यं त्वं हिनापि मत्स्यं ॥ १६

सं नः । शिशीहि । भुरिजोः । इव । च्चुरं । रास्व । रायः ।

विमोचन ।

त्वे इति । तत् । नः । सुवेदं । सुस्त्रं । वसुं । यं । त्वं ।

हिनापि । मत्स्यं ॥ १६

हे इन्द्र पृषत्वा नोऽस्मान् सं शिशीहि । सम्यक् निश्चय । मीजगुपीन् कुह ।
भुरिजोरिव । वाङ्मनामैतत् । नापिमथ वाङ्मोचित स्थितं चुरमिव । अपि च हे
विमोचन [पापाद्द्विमोचन पापाद्द्विमोचयितः राय । धनानि रास्व । अस्त्वभ्यं देहि ॥
रा दाने ॥ तत्कस्य हेतोः । त्वे त्वयि खनूषिषं । उस्ता गावः । तत्सं वदं तदसु
निकाशकं । धनं नोऽस्माकं सुवेदं सुसुखं नाम्येषु देवेषु । यं धनसमूहं मत्स्यं मत्स्यं
जातारं प्रति त्वं हिनापि प्रेरयति तदसु त्वयीत्यन्वयः । यत एव तस्माद्वास्तुति
बोध्यं ॥

। अथ समदशी ।

वेमिं त्वा पृषत्वं जमे वेमि स्तोतं च आष्टयो ।

न तस्य वैम्यरथं हि तदंसो स्तुषे पत्राय सान्नि ॥ १७

वेमि । त्वा । पूषन् । ऋजसे । वेमि । स्तोतवे । आष्टये ।

न । तय । वेमि । अरथं । हि । तत् । वसो इति । स्तुषे ।

पञ्चाथ । सन्ने । १७

हे पूषन् पोषकेन्द्र एतन्मन्त्रं वा देव त्वा त्वाऋजसे प्रसाधयित्वां वेमि । कामये । आष्टये आगतदीप्ति स्तं तव त्वा स्तोतुं वेमि । कामये । यत्कृत्वातिरिक्तं देवतांतरं तस्य स्तोत्रं न वेमि । न कामये । यत्कृत्वा इति चेत् । हि यस्मादरण्यपरमणुसुखकां । अतस्त्वामेष स्तोतुं कामय इत्यर्थः । हे वसो वासकं सुषे स्तुषते पञ्चाथ प्रार्जकाय स्तोत्राणां सान्ने । साम स्तोत्रं । सामर्थ्यादत्र तद्दानं लक्ष्यते । तद्वृत्ते । यद्वा पञ्च इति कञ्चीवत् आख्या । आम्नात्वं हि । यदा पञ्चासा अग्निना हवन्ते । ऋषे ० १, ११७, १० । इति । तस्मै कञ्चीवत् इव मद्भ्यं । सामर्थ्यादुपमार्थो लभ्यते । अयेष्वितं धनं देह्यति शेषः ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

परा गाथो यवसं कञ्चिदाष्टये नित्यं रेकणो अमर्त्य ।

अस्माकं पूषन्नविता शिवो भव मञ्चिष्ठो वाजसातये ॥ १८

परा । गाथः । यवसं । कत् । अित् । आष्टये । नित्यं ।

रेकणः । अमर्त्य ।

अस्माकं । पूषन् । अविता । शिवः । भव । मञ्चिष्ठः ।

वाजसातये ॥ १८

हे आष्टये आगतदीप्ति पूषन्मन्त्रं वा कञ्चित् कञ्चिद्विक्तालोकादीया गाथो यवसं ह्यथं भक्षित्वां परा गच्छति । हे अमर्त्य अमरश्च देव तदानो रेक्यस्तद्गोक्ष्यं धनं नित्यमस्माकं ध्रुवमस्तु । चोरव्याघ्रादिभिर्हिंसितं वा भूत् । अपि च हे पूषन् पोषयितरसाकृत्वावना रक्षिता भूत्वा शिवः सुखकरो भव । तथा वाजसातये वाजसातस्य वल्लभ वा संभनार्थं मञ्चिष्ठो दाह्यतगो भव ॥

। अथैकोनविंशी ।

स्यूरं राघं शताश्वं कुरुंगस्य दिवाष्टसु ।

राज्ञस्त्वेषस्य सुभगस्य रातिषु तुर्व्येष्वमन्वहि ॥ १८

स्यूरं । राघं । शतःश्वं । कुरुंगस्यं । दिवाष्टसु ।

राज्ञः । त्वेषस्यं । सुभगस्यं । रातिषु । तुर्व्येषु ।

अमन्वहि ॥ १८

इदमादिकेन त्वेन देवातिथिः कुरुंगनान्नो राघो दानं स्तौति । कुरुंगस्य । कुरुङ् जीतं गच्छति कुरुं गच्छतीति वा कुरुंगः ॥ ङोऽन्यत्रापि इत्यत इति गमेङ् । एषोदरादिः ॥ एतत्संज्ञस्य त्वेषस्य दीप्तस्य सुभगस्य शोभनधनस्यैव भूतस्य राघः संबन्धिनोऽसु दिवाष्टसु दिनः स्वर्णस्येषु प्राप्तिज्ञेऽतृभूतासु यागक्रियःसु रातिषु दानेषु दक्षिणारूपेषु सस्य तुर्व्येषु । मनुष्यनासैतत् ॥ निर्धारणे सप्तमी । मनुष्येषु मध्ये पयं स्यूरं स्यूलं प्रभूतं शतान्मन्वानां शतेन युक्तं राघो चनमन्वहि । अत्रासद्म । अत्रभाषणोत्तर्यः ॥

। अथ विंशी ।

घोभिः सातानि काण्वस्यं वाजिनः प्रियमैधैरभियुभिः ।

घटिं सहस्रानु निमंजामजे नियूथानि गवाश्घधिः ॥ २०

घोभिः । सातानि । काण्वस्यं । वाजिनः । प्रियमैधैः ।

अभियुभिः ।

घटिं । सहस्रां । अनुं । निःसंजां । मजे । निः । यूथानि ।

गवां । गधिं ॥ २०

काखल्य कखपुत्रस्य वाजिनो हृदिपुता मेधातिथेः संबधिभिर्भीभिर्वाहृभिः
 कोहृभिः सात्तानि संमक्राण्यभित्तिभिरभिसगदीप्रिभिः प्रियमेधंनेतत्तं सौच क्वभिः
 संवितानि निमंजां निःशेषेण शुद्धाना गवा षट् सप्तष्टा षट्संख्याकानि सप्तष्टाभि
 य्थान्यृषिर्वातिधिरहमनु पचात् निरजे । निःशेषेणागच्छं । साकल्येन प्राप्त-
 चानसि ॥ अत्र गतिस्त्रेपणयोः ॥ यथा प्रियमेधानां काखाना च गवा हृषानि राश्या
 दत्तानि तत्रतिष्ठहृतं एतं तत्र दत्तानि भया प्रतिष्ठहृतं दत्थेयं ॥

। अथैकविंशो ।

हृत्ताःश्वन्मे अभिपित्वे अरारणः ।

गां भजंत मेहनाश्वं भजंत मेहना ॥ २१

हृत्ताः । चित् । मे । अभिपित्वे । अरारणः ।

गां । भजंत । मेहना । अश्वं । भजंत । मेहना ॥ २१

मे भयाभिपित्वे पूर्वेकै धनेऽभिप्राप्ते सति हृत्ताचित् हृत्ता अथारारणः । अथश्व-
 पनु । कथयति तदाह । इव ऋषयो मेहना मेहनाया प्रायस्यां गां भजंतः ।
 अत्रयंत । अलभन । मेहना मेहनीयसम्पत्तं च भजंत । अलभंतति ॥ । गानश्वमिति
 जात्यभिप्रासमेकवचनं ॥ यदा मेहनेति अ इह नेति पदत्वयात्प्रकमेकं पदं । यदाह
 यास्कः । यदिदं चित्तं चयनीयं यं हनीयं प्रनमति । यन्म इह नास्तीति वा त्रीषि
 मध्यमानि पदानि ॥ तदेवं व्याख्येयं । इव ऋषयो गानश्वं चाभभंत । इहाश्विनाजनि
 प्रयत्तस्य प्रनम्य तद्वानं मम ग सोन्मम नासीदिति हृत्प्रसुखा सर्वेऽपि जनाः
 प्रोचुरित्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्य सप्तमे त्रयस्त्रिंशो वगः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशनं तमो षाटं निवारयन् ।

पुमर्थीश्वतुरा देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकभागप्रवर्तकश्रीवीरबुद्धभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण

सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये

पंचमोऽष्टके सप्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥

यस्य निःश्रुतं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं वंदे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥

अथाष्टमो व्याख्यातमारभ्यते । अष्टमे अंडले प्रथमंऽनुवाकौ चत्वारि सूक्तानि व्याकृतानि । दूरादित्येकोनचत्वारिंशद्वचं संवर्णं सूक्तं कण्वगीतस्य ब्रह्मातिथेराहं । आदिनः षट्त्रिंशत्त्रायत्रः । तथा हे नृच्यौ । अंतिमानुष्टुप् । अंत्येष्टु पंचम्वचंष्टेष्टु चेदिष्टुस्य कथुनाम्ना राज्ञो दानं कथ्यते । अतस्तद्देवताकाः । शिष्टा आश्विन्यः । तथा चानुक्रांतं । दूरादेकात्रयत्वारिंशद्ब्रह्मातिथेराश्विनं द्विष्टुस्यनुष्टुपंतमंत्वाः पंचाहं चोचैद्यस्य ऋषोदीनस्तुतिरिति ॥ प्रातरनुवाक आश्विनस्यख्योराश्विने क्रतौ गायत्रे अंदस्यंत्वात्तवर्णमिदं सूक्तं । सूक्त्यते च । दूरादिहेवेति तिस्र उक्तमा उच्यते । आ० ४. १५. । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

दूरादिहेव यत्तस्य कण्वपुराश्रितत् ।

वि भानुं विश्वधातनत् ॥ १

दूरात् । इष्टऽइव । यत् । सती । अरुणऽसुः । अश्रितत् ।

वि । भानुं । विश्वधा । अतनत् ॥ १

दूरात् दूरत एवविद्यते एव नभसः प्राक्प्रदेशे वर्तमानेहेव समीह चनीपि विद्यमानेव ॥ अस्ते यतरि असोरस्योप उगितयेति डोप् । यतरनुम इति नद्या उदात्तत्वं ॥ अरुणस्यारोचमानरूपा । ईदृश्यं वा यथादाश्रितत् अश्वेतयत् ॥ श्विता वर्णे । अस्माद्यत्तासु ऊ चडि रूपं । यदुत्ताश्विनिति निव्यातप्रथिवेधः ॥ तदा भानुं दीर्घं विभवा वज्रविधं व्यतनत् । विस्तारितवती ॥ तनोतेर्ध्यात्वेन यत् ॥ ईदृशीवचं हे अश्विनो सवेधे इत्युत्तरसैकवाक्यता । यथा प्रातरनुवाक्य उच्येन काण्डेनोवा स्तना समी प्रादुर्बभूव । हे अश्विनो शंसिष्यगाथमाश्विनं क्रतुं श्रोतुं युवापि प्रादुर्बभूवतनिष्पन्नाहारेण वाक्यं पूरणीयं ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

दृवह'स्त्रा मनोयुजा रथेन पृथुपाज'सा ।

सचेथे अश्विनोघसं ॥ २

दृवह'त् । दस्त्रा । मनः'युजा । रथेन । पृथु'पाज'सा ।

सचेथे इति । अश्विना । उघसं ॥ २

हे दस्त्रा दस्त्रो दशमोयो शत्रूणासपक्षपथितारो वा ॥ सुपां अतिगत्याकारः ॥ ईदृशो हे अश्विनाश्विनो नृवत् नृभिर्नेहृभिस्तुल्यं वतंगानो युवा ॥ तन तुल्यमिति प्रथमार्थे वतिः ॥ अहा नृवती ॥ नृशब्दान्नातुपम्कादसत्त्वं । रश्वुतिसामान्याहा कंदरीर इति वचं । उलोपम्कादसो लृक् । पक्षनुद्गां मत्सुवति मत्सुप उदात्तत्वं ॥ ईदृशीसुवसं रथेनात्तोयेन वाङ्मेनेन सचेथे । सम्यगागच्छथ ॥ सव सगवाये ॥ अहा सवतिः श्वेवार्थः । सचेथे । जेवेथे । तदाह यास्कः । सवस्त्रानः सवस्त्रय सवस्त्रानः सवस्त्रव इति । कीदृजेन रथेण । मनोयुजा सममैव व्यापारानामिरपञ्चेथ अरण्येणात्तेशानैर्युज्यमानेन पृथुपाजसा त्रिकीर्णबलेन बहुबलेन वा उघस इति अन्तर-मन्दिनोः सवमानत्वात्सावन्दिनो गच्छत इत्यच्यते ॥

॥ अथ तृतीया ॥

सुवाभ्यां वाजिनीवसू प्रति स्तोमां अहृक्षत ।

वाचं दूतो यथोदिषे ॥ ३

सुवाभ्यां । वाजिनीवसू इति । वाजिनी'वसू । प्रति ।

स्तोमां । अहृक्षत ।

वाचं । दत । यथा । योदिषे ॥ ३

हे वाजिनोवसू । वाजो वृषिर्लक्ष्यमसं । तद्गुणा यागक्रिया वाजिनी । तस्यै वसू धन यथोरक्षित तो तथोक्तो । यदासवुक्तं साहभ्यो देवं वसू धनं यथोरक्षित तादृशो । हे अश्विनो सुवाभ्यां स्तोमा अन्नाभिः कृतानि स्तोत्राणि प्रत्यहृक्षत ।

प्रतिदृश्यंतां ॥ दशच्छांद्सः कसं वि सुड् । लिङ्मि वावात्तने । देलिति किञ्चत्सुङ् ।
 द्यौरित्त्वमथावः । मत्सकत्वमत्वानि ॥ अहं च सद्य येन प्रकारेण दूतः प्रेष्टा वाचं
 आभिनी वाक्कां वाचते तथा युवयोः प्रीतिपूर्विं कां वाचमोहये ॥ पुरुषव्यत्यथः ॥
 याचे ॥ अहिरदने याचन दत्यथः । व्यत्ययेनात्तनेपः ॥ यद्वा दूतो यथा आभिनींक्ता
 वाचं विद्वेशस्यमन्थं प्रापयति एवमहमपि स्तुतिरूपं वाचमाह्वये । वहे । युवां
 प्रापयामि ॥ वहे व्यत्ययेन मन्थमः कादसं संसारणं । इदं सुमयत्थाहं धातुकत्वादि-
 ङामकः । शवभाषो लघूपधशुणच । एङि पररूपमिति पररूपम् ॥

॥ अथ चतुर्थी ॥

पुरुप्रिया वां जतये पुरुमंद्रा पुरुवसू ।

स्तुषे कण्वांसो अश्विना ॥ ४

पुरुप्रिया । नः । जतये । पुरुमंद्रा । पुरुवसू इति पुरुवसू ।

स्तुषे । कण्वांसः । अश्विना ॥ ४

पुरुप्रिया वरुनां प्रियौ पुरुमंद्रा वरुणदौ वरुणां सादृशितारौ वा । यद्वा पुरु
 वरुणं नाद्यंतौ पुरुवसू वरुणधनौ । ईदृशीवश्विनाश्विनौ नः श्वाकृमनये रक्षणाय
 । एतसः कण्वगोत्रा वथं स्तुषे । स्तुमहे ॥ पुरुषवचनयोर्व्यत्यथः ॥ यद्वा कण्वास
 । पूजायै वरुणवचनं । अश्विरात्मानं संवाच्य व्रते । हे अंनरात्मानं कण्वास कण्व-
 मन्तानं स्तुषे । अश्विनौ स्तुष्टि ॥

॥ अथ पंचमी ॥

मंहिंश वा जसातंमेषता शमपती ।

गंतारा दाशुषी गृहं ॥ ५

मंहिंश । वाजसातंमा । इत्ययंता । शमः । पती इति ।

गंतारा । दाशुषः । गृहं ॥ ५

र्षिभ्योऽर्षिभ्योऽर्षिभ्यो पूजनीयो यद्वा दत्तमो राजसागमा । वाजोऽर्कं
 वरुं वा । तस्मात्प्रियेन दातारो । यद्वा वाजा इति सर्वं पणकं तस्य संभक्तमो ॥
 मनोनेः मनोनेषां जनसनेति षिट् । विजुनोरनुनासिकस्यात्वं ॥ द्रव्यंता स्तोत्रभ्य
 इवपत्रं कुर्वन्ती ॥ इट् यद्वात्करोतीति षिच् । योरिष्टवद्भावनादलोपे प्राप्ते प्रक-
 त्यैकाजिति प्रकर्मभाः ॥ यद्वा चर्वते चर्वन्ती अर्थासि प्रापयन्ती ॥ इव गतो । अस्मादे-
 त्तवर्षिच् । संज्ञापूर्वकस्य विधेरनित्यत्वाद्गुणाभावः ॥ शभः शोभनस्य धनस्य दकस्य
 वा पत्नी स्त्रामिनौ ॥ षष्ठा . पतिपुत्रेति षिक्केन यस्य सः ॥ दाशुष्यरूपुरोडाया-
 दोनि दत्तवतो यजमानस्य ऋचं भित्तारा गमनशं ल ॥ गमंस्वाच्छीर्ल्लमस्तृन् । अतो
 न लोकाव्ययेति कर्मणि षष्ठाः प्रतिषेधः ॥ देहयावश्चिनौ स्तुम इति शंभः ॥

॥ इति पंचमस्याष्टमे प्रथमो वगः ॥

। अथ षष्ठी ॥

ता सुदेवाय दाशुष्ये सुमेधामर्षितारिणी ।

दृतेर्गव्यंति सत्तं ॥ १ ॥

ता । सुदेवाय । दाशुष्ये । सुमेधाः । अर्षितारिणी ।

दृतेः । गव्यंति । सत्तं ॥ २ ॥

हे अग्निनामो तौ तादृशौ एव सुदेवाय । शोभना देवा एव यद्व्याः स
 तयोक्तः ॥ वक्तव्योऽपि नञ् सुभ्यामित्युत्तरपदानोदात्तत्वं ॥ तस्यै दाशुष्ये इति दत्तवतो
 यजमानाय ॥ तादृशे चतुर्थी ॥ ईदृग्यजमानार्थे सुमेधा शोभनशक्त्याऽर्षितारिणी ।
 वितरणं विगमनवपाद्यः । अनवाचिनौ ॥ नञ्सप्तमानव्यत्र्युपपदप्रकृतस्वरत्वं ॥
 ईदृशी गव्यंति । गावो गव्यंते संयुज्यंतेऽत्रेति गव्यंतिर्गोसंनारभूषिः ॥ गोऽन्तो
 चंदसोऽयवादेयः ॥ ता धृतैः चरणयोसै र्दृक्कैश्चतं । संचनं चक्षु संचने ॥

॥ अथ सप्तमी ॥

या नः स्तोममपं द्रवत्तयं श्येनेभिराशुभं ।

यातमश्नेभिरश्चिना । ०

आ। नः। स्तोमं। उपं। द्रवत्। तूयं। श्येनेभिः। अश्वऽग्निः।
 यातं। अश्वेभिः। पश्विना ॥ ७

ये अश्विनाश्विनो नोऽस्त्राकं स्तोमं स्तोत्रमश्वेभिरश्वैः। द्रवत् तूयमित्यने चिम-
 नाश्विनौ। एकः पूरकः। तूयं चिमस्रपायातं। उन्नगच्छतं। अद्वा द्रवदिति स्तोम-
 विशेषणं। द्रवत् शीघ्रं प्रवर्तमानं स्तोत्रमित्यर्थः। कोटशैरश्वैः। श्येनेभिः शंसनीक-
 गाभिः प्रशस्यगमनैराशुभिः शीघ्रगैः ॥

। अथाष्टमी ॥

येभिंस्तिष्ठः परावतीं दिवो विश्वानि रोचना ।

वीरत्तृग्यं परिदीयथः ॥ ८

येभिः। तिष्ठः। परावतः। दिवः। विश्वानि। रोचना ।

वीन्। अत्तन्। परिदीयथः ॥ ८

ये अश्विनो तिष्ठो दिवस्त्रोन्दिपसान् वीनरून् तिष्ठो रात्रीश्च ॥ आद्यंतस्यीगे
 द्वितीया ॥ एनापंतं कासं विश्वानि सर्वाणि व्याप्तानि वा रोचना रोचमानानि
 मत्तल्ल्याणि देवष्टद्याणि परावतो दूरदेशाद्योभिर्यै रश्वैः परिदीयथः परिगच्छथः ॥
 दीयतिगंतिकमी ॥ तैरस्त्रां स्तोत्रस्रगयाननिनि दूर्वात्वान्यथः ॥

। अथ नवमी ।

उत नो गोमतीरिधं उत सातीरं हविदा ।

वि पथः सातथे सितं ॥ ९

उत। नः। गोऽमतीः। इषं। उत। सातीः। अहःऽविदा ।

वि। पथः। सातथे। सितं ॥ ९

उतापि च हे अहर्विदा अहो संभयितारो । यदाह्नि प्रभातसमये वेदितव्यो
 ज्ञोनव्यो नेऽभ्यं गोमतीबन्धुभिर्गोभियुंक्ता इवोऽस्मानि दत्तमिति शेषः । उतापि
 च साती बंधजनीया दातव्या वा रायसाख्यं दत्तं ॥ सनतेः सनं तेषां कर्मणि
 क्लिप्तं । जनसनखनाभिव्यात्वं । जतिवूंतोत्यादिना क्लिप्तं उदात्तत्वं निपात्यते ॥
 अपि चास्माकं सातय उक्तानां गवादीनां लभ्याश्च संभजनान्य वा पयस्तदुपायरूपा-
 न्नागान् वि सितं । विभेषेण बन्नीतं । यद्यन्ते न प्रविशन्ति तथा कुहलमित्यर्थः ॥
 विम्बु बंधने । कादसो विकरचस्य सुक् । यद्वोपसगंघयादयं धातुः स्वार्षाविपरीते
 बंधनाभावे परंते । प्रस्वरणं प्रस्थानमिति यथा ॥ पञ्चो भागान् वि सितं । वि संघतं ।
 प्रदर्शयतयित्यर्थः ॥ पथिनृषब्देऽंतोदात्तः । तस्य षसि टिलोप उदात्तनिवृत्ति-
 स्वरेश षस उदात्तत्वं ॥

॥ अथ दशमी ॥

आ नो गोमंतमश्विना सुवीरं सुरथं रथिं ।

वोडूहमश्वीवतीरिषं ॥ १०

आ । नः । गोऽमंतं । अश्विना । सुवीरं । सुरथं । रथिं ।

वोडूहं । अश्वीवतीः । दूषः ॥ १०

हे अश्विनाश्विनो नेऽस्माभ्यं रथिं धनमावोडूहं । आवहृतं । आवहृतं वहेर्लोटि
 आंदसः षपो सुक् । टत्वघलट्ठठलोठिषु कृतेषु सङ्घबन्धोन्मोदपर्यस्येत्योत्वं ॥ कीदृशं
 रथिं । गोमंतं बन्नीभिर्गोभियुंक्तां सुवीरं । वोषीञ्जायं - इति वीराः पुत्राः । योभ-
 नैस्तेरूपेत् । विविधवोरथानि यत्नमिति वा वीराः शूराः । नैरूपेत् । सुरथं योभन-
 रथेन युक्तं । अपि वाह्यावतीरश्वयुक्ताः ॥ मंते सोमाश्चेति मतो दीर्घः ॥ इषः
 इष्यमाषान्वासानि चास्माभ्यमावहृतं ॥

॥ इति पंचमस्याष्टमे द्वितीयो वगः ॥

द्विद्वेवत्यस्मान्निनप्रहस्य वाहधानेत्येवा वाक्या । सूत्रप्रते हि । श्रोता यच्चद्विना
 माहवा वाहधाना शुभस्यती । आ० ५, ५, इति ॥

॥ सैषैकादशी ॥

वात्रधाना शुभम्यती दद्याद्द्विरण्यवर्तनी ।

पिवंतं सोम्य मधु ॥ ११

वदधाना । शुभः । पतं इति । दद्यात् ।

द्विरण्यवर्तनी इति द्विरण्यवर्तनी ।

पिवंतं । सोम्यं । मधु ॥ ११

ये शुभम्यती शुभः शुभमस्यः संस्कारस्योदकस्य वा पती स्नापिनो हे अस्मिन्ने ॥ सुवामं त्वित इति मच्छं तस्य पर गण्डवात् वच्छामं त्वितसमुदायस्य एतिकां सर्वाहु-
दास्तव ॥ दद्याद्दशमीयो मत्स्यासुपक्षपायतारौ वा द्विरण्यवर्तनी द्विरण्यवर्तनी ॥
यद्वा वर्ततेऽस्मिन्निति वर्तनी रथः । द्विरण्यवर्तनी रथा यथोक्ते । यद्वा वर्तते वर्तन-
माशरणं । द्विरण्यवर्तनी रथो । वात्रधाना प्रष्टव्यौ ॥ वृषे लिटः कानच् ॥ इदं शो-
बुवा सोम्यं सामगयं मधु वाघर्थोपेतं मदकरं वा रथं पिवंतं ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

अस्मभ्यं वाजिनीवसू मघवद्भ्यश्च सप्रथः ।

कृदित्यंतमदाभ्यं ॥ १२

अस्मभ्यं । वाजिनीवसू इति वाजिनीवसू । मघवत्भ्यः ।

च । सप्रथः ।

कृदित्यः । एतं । अदाभ्यं ॥ १२

ये वाजिनीवसू । वाजिनी इति युक्ता वागक्रिया । तस्यं वसू धनं इति भाग-
वत्स्यं यथास्तथापि यो हे अस्मिन्नावस्यं स्तोत्रभ्यो मघवद्भ्यः । मघं धनं इति लक्षणं ।
मघवद्भ्यः यजमानेभ्यश्च सप्रथः सवतः इत्यु विधीयंतमदाभ्यं क्षेत्रात्परिच्छं कृदित्यः ।
वदधाना इति । वदं यतं । नियच्छतं दत्तमिति यावत् वसेच्छां दसः यथोक्तं ।
इदं स्तोत्रभ्यो वा वातुकादिनि विद्याभावादनुनासिकलोपाभावः ॥

। अथ त्रयोदशी ।

नि षु ब्रह्म जनानां याविष्टं तूवमा नतं ।

मो ष्वान्वाँ उपारतं ॥ १३

नि । सु । ब्रह्म । जनानां । या । अविष्टं । तूयं । आ । नतं ।

मो इति । सु । अन्यान् । उप । अरतं ॥ १३

हे अश्विनो वा यो युवां जनानां प्रापिनां मध्ये ब्रह्म ब्राह्मणजातिं तु त्र-
नितरामविष्टं अरविष्टं । यद्वा जनानां वजसानानां ब्रह्म परि. ट - तं ॥ १३ ॥
मखं वा यो युवां न्यविष्टं न्यगच्छतं ॥ अत्रतिर्गत्यथः ॥ सो युवा तूवं विषमगतं ।
प्रशानप्यागच्छते । अन्यानपह्यतिरिक्त्वा न्यासानान् मो नैव रूपारतं । उपगतं ।
कदाचिदपि नैव प्राप्नोति मन्थयः ॥ अतस्माच्छुक्तिं कृत्वा कतिंशात्कृतिभ्यश्चेति
श्लोकादेशः ॥

आपराह्णिके प्रथमं समं सुवृषोऽथ पितृवर्गति द्वितीया वाक्या । अत्रिंश-
ष । अथ पितृवर्गानेति वा प्रोक्तो जाता । आ० ४. ७ । इति ॥

॥ सैषा सती चतुर्दशी ॥

अ य पितृवर्गमश्विना युवं मदेयं चारुणाः ।

मध्वीं रातयं विषया ॥ १४

अप्यः । पितृवर्गं । अश्विना । युवं । मदेयं । चरुणाः ।

मध्वः । रातस्यं । विषया ॥ १४

हे अश्विनाश्विनो हे विषया । विषया स्तुतिः । तदर्थं युवं युवां मदेयं
मदेकस्य चरुणं शोभनस्य रातस्यश्चाभितेस्यस्य मध्वो नमुरस्य सः ॥ १४ ॥
तदर्थं भागं पितृवर्गं ॥ यद्वा द्वितीयाथ मद्यो ॥ इमं सानं पितृवर्गं ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

अ॒ग्ने वा व॑च॒तं र॒थिं श॒तव॑तं स॒हस्रि॑ण्यं ।

पु॒रु॒क्षुं वि॒श्वधा॑यसं ॥ १५

अ॒ग्ने इ॒ति । वा । व॒च॒तं । र॒थिं । श॒तव॑तं । स॒हस्रि॑ण्यं ।

पु॒रु॒क्षुं । वि॒श्वधा॑यसं ॥ १५

हे अग्निनामस्मै अकथ्यं रथिं धनमानवृत्तं । आनयतं । कथंभूतं । शतवतं
शयसंख्योपेतं सहस्रिण्यं सहस्रसंख्यापेतं च पुरुक्षुं बहुनिवासं बह्व्वा पुरुधिपंशुभिः
स्तुत्यं विश्वधायसं विश्वेषां सर्वेषामकथीयानां धारकं ॥ बहुविधाधातुशब्दं दधीति
दधातेरुत्तम् । षिदित्यनुत्पत्तेरिहङ्गायेन युगागमः ॥

॥ इति पंचमस्याष्टमे तृतीयो वगः ॥

॥ अथ षोडशः ॥

पु॒रु॒त्रा चि॒ह्नं वा॑ न॒रा वि॒ह्वय॑न्ते म॒नीषि॑ण्यः ।

वा॒घत्सि॑र॒ग्निना॑ ग॒तं ॥ १६

पु॒रु॒त्रा । चि॒ह्नं । वा॑ । न॒रा । वि॒ह्वय॑न्ते । म॒नीषि॑ण्यः ।

वा॒घत्सि॑भिः । अ॒ग्निना॑ । आ । ग॒तं ।

ते नरा नरो ज्योत्स्ना धमस्तु नेवारावृत्तिनो मनोविगो मनस इधितारः
ज्योत्सरो वां युवां पुरुत्रा चिह्नं बहुषु च देवेषु विह्वयन्ते । विश्वधायकंति । तथा
सति हे अग्निने वाघत्सिवांघकेरन्वैरागतं । अकानेवामक्यतं ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

ज॒नासा॑ वृ॒क्षो॒ वृषो॑ वृ॒षिभ॑तो अ॒रं ह॑तः ।

यु॒वां वृ॑वन्ते अ॒ग्निना॑ ॥ १७

जनांसः । हृत्तः वृष्टिषः । हविषतः । अरं कृतः ।

सुवा । हवंते । अश्विना ॥ १७

हृत्तवृष्टिषः । हृत्तं वृष्टिं वृष्टिं स्ते तद्योक्ताः । हविषतो हविर्भयुक्ता अरं कृतः ।
वर्षाप्रकारिणः । यद्वा हविरादीनामलंकृतारो जनास हृत्विग्लज्जया जना हे
अश्विनाश्विनौ सुवा हवंते । आह्वयति । अत आगच्छतामिति शेषः ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

अस्माकमद्य वामयं स्तोमो वाहिंस्तो अंतमः ।

सुवाभ्यां भूत्वश्विना । १८

अस्माकं । अद्य । वां । अयं । स्तोमं । वाहिंस्तोः । अंतमः ।

सुवाभ्यां । भूत् । अश्विना ॥ १८

अद्योदानीमस्माकमद्यं स्तोमोऽन्वदायं स्तोमं हे अश्विनौ वा सुवामेवाह्वयो
वाह्विस्तमः प्रापविस्तमः सन सुवाभ्यामनेनोऽतिकतमोऽभिगयेन समीपवर्ती भूतः
भवतु ॥ तमे तादेवेत्तंति कथं त्वाक्लिंयते । भवतोऽन्वदासः यपो मृक् ॥

॥ अथैकानविंशती ॥

यो ह वां मधुनो हतिराहितः रयचर्षणे ।

ततः पिवतमश्विना । १९

योः । ह । वां । मधुनः । हतिः । आऽहितः । रयचर्षणे ।

ततः । पिवतं । अश्विना ॥ १९

हे अश्विनाश्विनौ रयचर्षणे रयस्य चर्षणे द्रष्टव्ये मध्ये देये यो हतिचर्षणो
मधुरस्य आभिर्दत्तस्य सोमस्य संबन्धे तेन मधना पूर्णं अदित्यं अदित्यं यः
हतेः सदाशाश्विनं पिवतं ॥

कदा । वां । तोग्राः । विधत् । सते जहित । नरा ।
यत् । वां । रथः । विऽभिः । पतात् ॥ २२

हे नरा नरो नेतारान्भिन्नी तोग्रास्तुग्रपुत्रा भव्यं । समूहे जल गे कङ्कितोऽसुरैः
प्रसिद्धः सन् कदा कश्चिन्नरुहे वां यत्रं विधत् । अरिधत् । स्तुतिभिः पर्यवरत् ।
यदादा वां युवधोर्विभिर्भिरभिरश्वैरुदो रथः पतात् तं यज्जमानेत् ॥ पतेत् गच्छेत्
नदानां भव्यरस्तौदिति पूर्वपाथेन दृष्टस्य प्रतिपत्तनं ॥

॥ अथ त्रयोविंशो ॥

युवं कगवाय नासत्यापिरिमाय ह्य्ये ।

शश्वदूतीदशस्यथः ॥ २३

युवं । कगवाय । नासत्या । अपिरिमाय । ह्य्ये ।

शश्वत् । ऊतीः । दशस्यथः ॥ २३

हे नावेत्या षष्ठ साच सत्यो । न सत्वावसत्यो । न असत्यो नासत्यो ॥ नञ्कार्यन्-
वादिति नञः प्रकृतिभावः ॥ गृह्णा सत्यस्य नेतारो नासिकाप्रभवो वा । उक्तं च
भगवता यास्त्रेण । सत्यं वेत्त नासत्यावित्थोर्णव भ । सत्यस्य प्रणेतागवित्थाद्यायथः ।
नासिकाप्रभवो वेति । यौ युवः कण्वथैतत्संज्ञाय कण्वे ह्य्ये ह्य्ये लोपविग्राया-
वाधिनाय शतत् अश्वती-होहोती रक्षा दशस्यथः । दत्तवती । युव कण्ववापिरि-
माय नयुः प्रायधत्तं । कण्वे ० १, ११८, ७ । इत्यत्रेतिहास उक्तः । सोऽत्र दृष्टव्यः ॥

॥ अथ चतुर्विंशो ॥

ताभिरा यातमूतिभर्नव्यंसीभिः सुशस्तिभिः ।

यदा वृषणवसू ह्वे ॥ २४

ताभिः । आ । यातं । ऊतिभिः । नव्यंसीभिः । सुशस्तिभिः ॥

यत् । वां । वृषणवसू इति वृषणवसू । ह्वे ॥ २४

हे इमं एव सूक्त्वं यधो ॥ इमं एव सूक्त्वं यो कपसंख्यानमिति इमं भागो निपात्यते ॥
तदानीं ताभिः पूर्वोक्ताभिरन्यसोभिर्नवतराभिः सुप्रसिद्धिभिः सुप्रसख्याभिर्हृत्तिभी-
रक्षाभिः साहसं साधतं । अ गच्छतं यद्यदा वां कृते स्तुतिभिराह्वयानि ॥

॥ अथ पंचविंशो ।

यथा चित्कण्ठमावतं प्रियमेधमुपस्तुतं ।

अत्रिं शिंजारमश्विना ॥ २५

यथा । चित् । कण्ठं । आवतं । प्रियमेधं । उपस्तुतं ।

अत्रिं । शिंजारं । अश्विना ॥ २५

हे अश्विनाश्विनौ यथा चित्केन खलु प्रकारेण कस्त्वमेतत्संज्ञष्टविगापतं अरक्षतं ।
प्रियमेधं प्रियवक्त्रमेतत्संज्ञं चोत्स्तुतमेवदाख्यं च शिंजारं गच्छतं स्तुतं तमत्रिभिरा-
श्विनोश्च येन प्रकारेण अरक्षतं तथाभानपि रक्षतमिति शेषः । यद्वै तावद्वा इमं एव सू-
क्त्वं नयेत्कवाक्यता ॥

॥ इति पंचमस्तोत्रे पंचमो वर्मः ॥

॥ अथ षड्विंशो ॥

यद्योत कृत्वे घनेऽंशं गोष्वगस्त्यं ।

यथा वाजेषु सोमंरिं ॥ २६

यथा । उत । कृत्वे । घने । अंशं । गोषु । अगस्त्यं ।

यथा । वाजेषु । सोमंरिं ॥ २६

उतापि च यथा येन प्रकारेण धमे कृत्वे कर्त्तव्ये प्राप्त्र्ये सत्यंशुमेतत्संज्ञं सोमार-
जापतं अरक्षतं । गोषु च सन्दध्यासु यथागस्त्यस्तुविनरक्षतं । वाजेषु चो-
ष्वगस्त्ये च यथा येन प्रकारेण सोमंरिमेतत्संज्ञं चोषिं चारक्षतं अत्रापि पूर्ववदाख्येन
उत्तरवैकवाक्यता वा ॥

॥ अथ सप्तविंशो ॥

एतावद्वा वृषणसू अतो वा भूयो अग्निना ।

गृथांतः सुन्नमीमहे ॥ २७

एतावत् वा । वृषणसू इति वृषणसू । अतः । वा ।

भूयः । अग्निना ।

गृथांतः । सुन्नं । ईमहे ॥ २७

हे वृषणसू वर्षणघनाग्निनाग्निनो गृथांतः सुचंतो वयमेतावत् यथा चित्
क्षपलित्यादिना यावदनुक्रांतमेतत्परिभाषं सुन्नं सुखमतो वाक्साहा भूयो वस्तु-
वधिकं सुन्नं वा युवाजीवहे । वाचामहे ॥

॥ अथाष्टाविंशो ॥

रथं हिरण्यबंधुरं हिरण्याभीशुमग्निना ।

या हि स्याथो दिविऽसृशं ॥ २८

रथं । हिरण्यबंधुरं । हिरण्यऽभीशुं । अग्निना ।

या । हि । स्याथः । दिविऽसृशं ॥ २८

हे अग्निनाग्निनो हिरण्यबंधुरं । सारथिस्थानं बंधुरं हिरण्यसारथिस्थानं
हिरण्याभीशुं हिरण्यप्रपद्यं दिविऽसृशमन्त्यस्रतत्वाहिनं सृशंतं ॥ सृशेः क्तिन् ।
दिव्यत्वात् द्वितीयादं सप्तमो बहुभुभ्यां, ऊनपसंखानमित्यलुक् ॥ रथं रथना हि
स्याथः । युवाजातिवच एव । हिरण्यकारणे । अक्षदोषो स्रतिं श्रोतं शीघ्रं रथ-
वाक्सावागतमिति भावः ॥ हा गतिनिवृत्तौ । अटि चांदसः यपो लुक् ॥

॥ अथैकान्विंशो ॥

हिरण्यथौ वा रभिरोषा अक्षौ हिरण्यथः ।

उभा चक्रा हिरण्यथौ ॥ २९

हिरण्ययो । वां । रभः । ईषा । अक्षः । हिरण्य . .

उभा । अक्रा । हिरण्यया ॥ २८

ये अश्विनौ वां बुधवो रश्मिरारंभयोः खलंभनभूना रथस्त्रेणा हिरण्ययो हिरण्ययो
हिरण्यविकारा । अक्षश्च हिरण्ययो । हिरण्यया हिरण्यनिमित्तः । ईषा अक्षादिभु
खंडसीति प्रकृतिभावः ॥ अपि चोभाभे हे अपि अक्रा अक्रो रथवरणे विरण्यया
हिरण्यये सुवर्णनिमित्तं ॥ उभा स्वर्णगिति द्विरचनश्लाकारः । अल्पप्रस्तप्रवास्त्रे-
त्यादिना हिरण्यवशब्दात्कवटा कलापा निपात्यते ॥

॥ अथ ॥

तेन ना वाजिनीवसू परावतः श्वदा गतं ।

उपेमा सुष्टुतिं मम ॥ ३०

तेन । नः । वाजिनीवसू इति वाजिनीवसू । परावतः ।

चित् । आ गतं ।

उपं । इमां । सुस्तुतिं । मम ॥ ३०

ये वाजिनीवसू अक्षरचनावश्विनौ च अक्रो हिरण्ययसर्वावसवो रथः तेन रथेन
भोःश्वान्परावतचित् दूरदेशादप्यागतं । आगच्छतं ॥ गृह्यकांदसः शपो सुक् ।
अनुदात्तापदेशेयत्तुनासिकलोपः ॥ इदानींश्वविकवदाह । अथ मदीयाभिमाविदानी
कियनाथा सुष्टुतिं शोधनां कृतिं शोपगच्छतं ॥

॥ इति पंचमश्लाक्ये षष्ठो वर्गः ॥

॥ अथैकत्रिंशो ॥

आ वंहेये पराकात्पूर्वोऽश्वतःश्विना ।

इषो दासीरमत्यी ॥ ३१

आ वंहेये इति । पराकात् । पूर्वीः । अश्वतौ । अश्विना ।

इषः । दासीः । अमत्यी ॥ ३१

हे अश्वत्थीभरणावन्निनाश्विनौ दासोः । दासा उपलपयितारोऽसुरा । तत्संबन्धिनीः
पूर्वीः पुरीरन्नंती भक्षयंतो भंजंतो युनामिषोऽन्नानि पराकाल्यरागताह्रदेयादवहेथे ।
अस्मान्प्रापयथः । यदाश्वत्थी व्याप्रवंतो ॥ अन्मू व्याभ्रौ । अस्माह्वान्येन न्ना
परभ्रूपदं च ॥ पूर्वीसंज्ञोदीसोदीसस्थोपलपयितुः यत्नोः संबन्धिनीरिषोऽन्नानि
यत्नभ्योऽपहृत्यास्मान्प्रापयथः ॥

॥ अथ द्वाविंशी ॥

आ नो द्युन्नै रा अवीभिरा राया यातमश्विना ।

पुरुस्यंदा नामत्या ॥ ३२

आ । नः । द्युन्नैः । आ । अवीःभिः । आ । राया ॥ यातं ।

अश्विना ।

पु । संज्ञा । नामत्या ॥ ३२

हे पुरुस्यंदा बहुद्विरपथो । यद्वा पुरुषा बहुनागाह्लादको त्रस्राञ्चोत्तरपदे
भंज इति सुट् । पादादि वात्पृथिकसामंत्वित्वाद्युदात्तत्वं ॥ हे नामत्या सत्यस्वाभावो
सत्यम् नेतारो नासिकाभयो वा ॥ आसंत्वितं पूर्वमविद्यमानवदिति पूर्वस्था-
संत्वितस्यापि गृह्णानबहुत्वादिदमप्यासंत्वितमाद्युदात्तं । न च नामंत्विते समानाधि-
करण इत्यपि गृह्णानबहुनिषेधः पुरुस्यंद्रत्स्य विशषवचनत्वात् ॥ इदं ॥ अश्विना-
श्विनौ द्युन्नै रीतमानंरदात्तय्यैः सार्द्धं प्रोक्षानायामं । आगच्छतं । तथाऽश्विनोभः
अवशोयैथंयानिवास्मानागच्छतं । तथा क्राया धनेन चास्मानागच्छतं ॥

॥ अथ त्रयोविंशी ॥

एह वां प्रधितस्रवो वयो वचंतु परिगिनः ।

अच्छा स्वध्वरं जनं ॥ ३३

आ । इह । वा । प्रधितःस्रवः । वयं । वचंतु । परिगिनः ।

अच्छा । सुऽअध्वरं । जनं ॥ ३३

कृष्णः ।

प्रश्निकाविष्णुविष्णुने वा युवां मुषितशुभः ॥ मुषिः स्त्री कुनकनी ॥ स्त्रियरूपाः
 पक्षोपेताः । यदा सुप्रोपममेतत् । पक्षिषु इव श्रीमद्गानिनो ब्रह्मो गंतारोऽहः
 भनवत्तं थजमानलक्षण जनसंख्याभिसुखमावहंत । आनधंत ॥

॥ अथ चतुर्लिंशो ॥

शामनुगायसं य इषा वर्तते सङ्घ ।

बक्रमभ वाधते ॥ ३४

२ । वां । अनुगायसं । यः । इषा । वर्तते । सङ्घ ।

। चक्रं । अभि । वाधते ॥ ३४

। नो खो रथोऽस्यं देयेनास्तेन सङ्घ वर्तते वां युवयोः स्वभूतमनुगायसं
 चक्रं तं रथं चक्रं परसेन्यं नाभिवाधते । नाभिहंति । यदा चक्रं
 धनं ॥ चक्रं कविघानगिति कः । लजादीनां क इति द्विर्बचनं ।
 चक्रुरिति कर्तृपदमप्याहृतं ॥

॥ अथ पंचलिंशो ॥

रथेन रथेन द्रवत्पाणिभिरथैः ।

वना नासत्या ॥ ३५

रथेन । रथेन । द्रवत्पाणिभिः । अथैः ।

वना । नासत्या ॥ ३५

५ । वना नासत्या ॥ ३५
 वना मनोहेगवंतो ॥ आनं त्विताद्युदात्तत्वं ॥ चे नासत्या सत्वकाभाषी
 नी वा ॥ आनं त्वितं पूर्वगविद्यमानवदिति पूर्वस्यापिद्यमानत्वेन पदाद-
 कनिघाताभावः । न च नामं त्वितपिद्यमानवत्त्वनिधेधो धीजननेत्वस्व
 गमान्यवचनत्वाभावात् । व्यापनं हि विजेष्यं ॥ ईदृशौ युवा
 प्रगमनपदैरश्वैर्युं केन चिरगययेन चिरयलयेन स्वर्णमयेन रथेना-
 यदा धीजनना नामत्येतद्व्ययमपि प्रथमांतमेव नामं त्वितं । धियो
 ये की । वद्वीहो पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं ॥ ईदृशेन रथेन श्रीमद्गमनी
 वागं कृतमिति ज्ञेयः ॥

॥ इति पंचमस्याएने सप्तमो वर्गः ॥

॥ अथ षट्त्रिंशो ॥

युवं ह्यगं जागृवांसं स्वदंथो वा वृषण्वसू ।

ता नः षंक्तमिषा रयिं ॥ ३४

युवं । ह्यगं । जागृवांसं स्वदंथः । वा ।

वृषण्वसू इति वृषणावसू ।

ता नः । षंक्त । इषा । रयिं ॥ ३४

वायव्यः सप्तम्ये । अपि च हे वृषण्वसू वर्षणधनावश्विनौ युवं युवां जागृवांसं जागरणशीलं स्वकार्यं मदजननेऽव्यग्रं कृगं कृष्यमन्वेषणीयं श्लोमं वृदध । आस्तादयथः । यद्वा जागृवांसं जाग्रतं कृगं कृगनामानमसुरं स्वदथः । स्वदयथः । सिंस्थ इत्यर्थः । ता तौ युवां नोऽभ्यदंमिषास्तेन रयिं धनं षंक्तं । संषंक्तं । इति ईदृशं धनमभ्यं प्रयच्छतमित्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तत्रिंशो ॥

ता मे अश्विना सनीनां विद्यातं नवानां ।

यथा चिच्चैद्यः कशः शतमुष्टाना ददत्सहस्रा दश गोनां ॥ ३७

ता मे । अश्विना । सनीना । विद्यातं । नवानां ।

यथा । चित् । चैद्यः । कशः । शतं । उष्टानां । ददत् ।

सहस्रा । दश । गोनां ॥ ३७

हे अश्विनाश्विनौ ता तादृशौ युवां नवानामभिनवानां अश्विनां सनीनां संभनी-
वाना धनानां ॥ कनपि कष्टो ॥ ईदृशानि धनानि मे गृह्यं दापयित्वां विद्यातं ।
जानीतं । यथा चित् येन खलु प्रकारेण चैद्योदिपुत्रः कशुरेत्कानो
शतं तथा गोना गवां दश सहस्रा दशसंख्यानि सहस्राणि ददत् दद्यात् कशः
विद्यातमिति पूर्वलाभ्यः ॥

। अथाष्टाविंशो ।

यो मे हिरण्यसंहृगो दश राज्ञो अभंरत ।

अधस्पदा षडैद्यस्य कृष्टयश्चर्मन्ना अभितो जना ॥ ३८

यः । मे । हिरण्यसंहृगः । दशः । राज्ञः । अभंरतः ।

अधःस्पदा । इत् । षैद्यस्य । कृष्टयः । चर्मन्नाः । अभितः ।

जना ॥ ८

यः कस्यसंज्ञो राजा मे मह्यं हिरण्यसंहृगो हिरण्यसंदर्शनान् हिरण्यसमान-
तेनस्थान् दश राज्ञोऽभंरत परिचरणार्थं दत्तवान् । दशसंख्यकान् राज्ञो युद्धे परा-
जितान् गृहीत्वा दासत्वेनास्मै दत्तवानित्यर्थः । नन्वादधाना वृद्धविधाना राज्ञा
दान एकः कथं यत्कुर्यादिति तत्राह । कृष्टयः सर्गः प्रजाकस्य चैद्यस्य चेदिपुत्रस्य
कथोरधस्पदा इत् पादयोरधस्तादेव वर्तते । न काश्चदपि गतमानस्तदधिको वा
विद्यते । अभितः सर्वतो वर्तमाना जनाश्चर्मन्नाश्चर्मयस्य कपपादेवोरण्ये कृता-
भ्यासाः । यद्वा चर्मणि चरणसाभनान्यश्वादीनि वाहजगनि । तेषु चर्मण्यभ्यस्यंतीति
चर्मन्नाः ॥ न्ना अभ्यासे । आतो मनिस्रिति विच् ॥ सर्वे मनुष्योक्तस्य भटा इत्यर्थः ॥

। अथैकानचत्वारिंशो ।

माकिरेना पथा गाद्येनेमे यंति चेदयः ।

अन्यो नेळररोहते भूरिदात्तरो जनः ॥ ३९

माकिः । एना । पथा । गाद्यः । नेने । इति । यंति । चेदयः ।

अन्यः । न । इत् । भूरि । आहते । भूरिदावत्तरः ।

जनः ॥ ३९

नेन चार्गेणेमे चेदयोस्तु राज्ञः पिष्टपितासहादयो यति गच्छंति एनानेन पथा
चार्गेण माकिर्गात् । अन्यो न गतं गच्छति । अपि चास्माद्राज्ञोऽन्यो भूरिदावत्तरो
वहुदात्ततपः स्वरिर्दिहान् ननु जनो नेत् नैवौहते । वृत्ति । सोऽन्यो धनं

प्रापयति । बह्वा बहुदाह्वयनां च जगत्कर्मणाम् अस्माद्गण्यः ॥ व्यत्ययेन प्रकृष्यात् ॥
 न्यस्यं सूरिः स्तोत्रा नदीहते । नैव याचते ॥ ओङ्कारोऽङ्गुलीकृतो ॥ यथास्यं न
 याचते तथा बहु धनं प्रवच्छतीत्यर्थः ॥

॥ इति पंचमस्याष्टमेऽष्टमो वगः ॥

॥ इत्यष्टमे मंडले प्रथमोऽष्टमः कः ॥

द्वितीयेऽनुवाके सप्त श्रुक्तानि । तत्र मर्हो इंद्र इत्यादावतिरिंशत्तमं प्रथमं श्रुक्तं
 काण्वस्य वत्सस्याधिं गायत्वं । अंत्यहृषपथैर्हं । तस्मिन्परशुनाभ्रो राक्षः पुत्रश्च
 तिरिंदिरस्य दानं स्वयते । अतः स हृषस्तहेवताकः । तथा चातुक्रांतं । मर्हो
 इंद्रोऽदावतिरिंशत्सकृत्पुंस्त्यक्तिरिंदिरस्य पारश्वस्य दानस्तुतिरिति । मर्हो इत्येते
 गायत्र्यहृषाशीतापंत्यहृषवर्जमितं श्रुक्तं । तथैव पंचमाराख्यके सूत्र्यते । मर्हो इंद्रो
 य ओजसि तिष्ठ उत्तमा चरति । ऐ० आ० ५. ८. । इति ॥ प्रातःसपने सोमा-
 तिरिके मर्हानिन्यादिकाः स्तोत्रातिशंसनायाः । सूत्रितं च । मर्हो इंद्रो य ओजसातो
 देवा अपंत न इत्येद्रोऽधिष्णोषीभिस्य स्तोत्रनातिशस्य । आ० ६. ७. । इति ॥ तृतीये
 पयाये ह्योदः यस्मि मर्हो इंद्र इति हवंऽतुरुकपः । सूत्रितं च । मर्हो इंद्रो य ओजसा
 हृषस्य मन्यवे विषय इति । आ० ६. ४. । इति ॥ अप्रथमि ब्रह्मणोऽतिरिक्तं कथं
 अयमेव हवंऽतुरुकपः । सूत्र्यते हि मर्हो इंद्रो य ओजसा नूनपस्विनैः । आ०
 ६. ११. । इति ॥ दशमं मे मर्हेद्रयाजिनः साजाय्यस्य मर्हानि देवाभुव कथा । सूत्र्यते
 हि । मर्हो इंद्रो य ओजसा तुवक्तमिंद्र ब्रह्म ॥ मर्हान् । आ० १. ६. । इति ॥

॥ सैषा प्रथमा ॥

मर्हो इंद्रो य ओजसा पर्जन्यां वृष्टिमां इव ।

स्तोमैर्वक्तस्य वारुधे ॥ १

मर्हान् । इंद्रः । यः । आजसा । पर्जन्याः । वृष्टिमान् इव ।

स्तोमैः । वक्तस्य । वारुधे ॥ १

य इंद्र ओजसा वलेन मर्हान् सर्वेभ्योऽधिकः । क इव । वृष्टिमानिव । यथा
 वृष्ट्या युक्तः पथेन्या रसाना पाजयता देतो मर्हान् स इवेत्यर्थः । स इंद्रो वक्तस्य
 पुत्रस्य नोवस्य स्वात्तुवत्सनाम्न एव वृधे; स्तोमैर्वृधे । प्रवर्धते ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

प्रजापतस्य पिप्रंतः प्र यद्भरंत वक्रयः ।

विप्रा ऋतस्य वाचसा ॥ २

प्रजाः । ऋतस्य । पिप्रंतः । प्र । यत् । भरंत । वक्रयः ।

विप्राः । ऋतस्य । वाचसा ॥ २

ऋतस्य यज्ञस्य सत्यस्य वा प्रजां प्रकर्षेण जातेभिर्द्रं पिप्रतो जभसः प्रदेशान्
पूरयंता वक्रयो वाचका अन्वा वयदा प्र भरंत प्रकर्षेण भरंति वक्रंति तदा
विप्रा मेधापिन ऋतस्य यज्ञस्य वाचसा प्रापकेण सोत्सेण ताभिर्द्रं स्तुवंतीति जेभः ॥

॥ अथ तृतीया ॥

कषा इंद्रं यदक्रंत स्तोमैर्यज्ञस्य साधनं ।

जामि ब्रुवतः आयुधं ॥ ३

कषा । इंद्रं । यत् । अक्रंत । स्तोमैः । यज्ञस्य । साधनं ।

जामि । ब्रुवते । आयुधं ॥ ३

कषाः । सोमनामै तत् । सोतारः कषलगोत्रा वेद्रं स्तोमैः श्रोत्रैशंशस्य यागस्य
साधनं साधयितारं निष्पादकं वयदाक्रंत अक्रवत ॥ करोतेर्लुङ् मन्त्रे घसेति
प्तेसुंक् ॥ तदानोपायुधं यज्ञस्यं हिंसकं वापादिकं जामि । अतिरेकनामै तत् ।
अतिरिक्तमहितं प्रयोजनरहितं ब्रुवते । कथयंति । आयुधसाध्यस्य सर्वकार्यस्येद्रेण
कतत्वादायुधं निष्प्रयोजनमित्यर्थः । यज्ञायुधभाषो धनघोलभिर्द्रं जामि जामिं
आतरं ब्रुवते । वदंति । सर्वकार्येषु भ्राह्मणइनेत इत्यर्थः ॥

तृतीये पदोत्रे सोमः यज्ञोः समस्य मन्यव इत्याद्या द्विचत्वारिंशदक्षः । सूर्यते
हि । समस्य मन्यवे निष इति द्विचत्वारिंशद्विभजितेः आ० ६, १, इति ॥

॥ तत्र प्रथमा सृक्ते चतुर्थी ॥

संमस्य मन्थवे विश्वो विश्वा नमंत छटयः ।

समुद्राथैव सिंधवः ॥

सं । अथ । मन्थवे । विश्वः । विश्वाः । नमंत । छटयः ।

समुद्रायऽव । सिंधवः ॥ ४

विश्वो विश्वतो विश्वाः सर्वाः छटयः प्रजा अस्मिंश्च मन्थवे क्रोधात् । ब्रह्मा मन्थुर्नमसाधनं स्तोत्रं । तर्ह्यसंनमंत । सम्यक् स्तत एव नमंति ॥ नमतेः कर्त्तृकतरि क्त्वादेशो लप् । न दुश्स्मृत् नमसिति अविचयोः प्रतिषेधः ॥ प्रह्वीभवंति । तत्र छटांतः । समुद्राथैव । यथा समुद्रमब्धिं प्रति सिंधवः स्तंदनशीला नद्यः । स्वभवेव नमंते तद्वत् ॥

॥ अथ पंचमी ॥

ओजस्तदस्य तित्विष उभे यत्नमवर्तयत् ।

इंद्रश्चर्मैव रोदसी ॥ ५

ओजः । तत् । अथ । तित्विषे । उभे । इति । वत् ।

संऽअवर्तयत् ।

इंद्रः । अमोऽव । रोदसी इति ॥ ५

अस्मिंश्च तदंजो बलं तित्विषे । दिदीपे ॥ त्विष दीप्तौ ॥ वत् येनोपसायनिंद्र उभे रोदसी व्यापृष्टिभ्यो अर्भेव समवर्तयत् सम्यक्वर्तयति । यथा कश्चित्कश्चिच्चर्मं कदाचिद्द्विस्तारयति कदाचित्कंचोचयति एवं तदधीने अमूनापिस्तयः ॥

॥ इति पंचमस्याष्टमे नवमो वर्गः ॥

॥ अथ षष्ठी ॥

वि चिंहृतस्य दोधंतो वज्रैश्च शतपर्षण्या ।

श्विरो विभेद् दृष्टिना ॥ ६

वि। चित् । उत्र यं । दोधतः । वर्ज्ण । शतःपर्णः ।

धिरः । विभेद । वृष्णां ॥ ६

चिच्छेदोऽप्यर्थे । उ च भिन्नक्रमः । इत्यस्य चिदापरकस्यापि दोधतेऽस्यर्थे
जगत्कंपयत् ऽसुरस्य शिरः सूचीनं यतः वंथा यतसंख्यापयोपि धारा यस्य तादृशेन
वृष्णाया रोधवगा वज्रगैर्द्र विविभेद । विचिच्छेद ॥

आभिलषित्कर्मण्येषु तृतीयसप्तने प्रयास्तु यस्मद्दमा अभोति त्वयो वैकल्पि-
कोऽनुकृपः । सुखितं च । दमा अभि प्र योनुम इत्यथ ब्राह्मणाच्छंसिनः ।
आ० ७. ८. । इति ॥

॥ तत्र प्रथमा सूक्ते सप्तमी ॥

इमा अभि प्र योनुमो विषामग्रेषु धीतयः ।

अग्नेः शोचिर्न दिद्युतः ॥ ७

इमाः । अभि । प्र । योनुमः । विषां । अग्रेषु । धीतयः ।

अग्नेः । शोचिः । न । दिद्युतः ॥ ७

विषां स्तोत्रगामयेषु पुरस्तादिमा अग्नेदीया धीतयो धियः स्तोत्राण्यभि प्र
योनुमः । आभिलष्येन पुनः पुनः प्रयदासः ॥ यु यद्धे ॥ कोढधीः स्तुतीः । अग्नेः
शोचिर्न दोषिरेव दिद्युतो दीप्यमाना बद्धरूपाः ॥

॥ अथाष्टमी ।

गुहा सतीरुप त्वना प्र यच्छाचंत धीतयः ।

कग्वां ऋतस्य धारंया ॥ ८

गुहां । सतीः । उप । त्वनां । प्र । यत् । शोचंत । धीतयः ।

कग्वाः । ऋतस्य । धारंया ॥ ८

गुह्या गुह्यायां सतीः सत्यो भर्षत्यो वत् या धीतयः स्तुतयः कर्षीयि वा तन्ना-
 त्कन। स्वेनेद्रे षोपगम्यमानाः प्रयोचंत प्रादीप्यंत । बहात्कना खत एवेद्द्रुपगच्छंतः
 प्रदीप्यंत ताः स्तुतीः कण्वाः कण्वगोत्रा ऋषयः ऋतस्योदकस्य सोमात्मकस्य धारवा
 सङ्घिताः कुर्वतीति शेषः ॥

॥ अथ नवमी ॥

प्र तमिंद्र नशीमभि रथिं गोमं तमश्चिनं ।

प्र ब्रह्मं पूर्वं चिन्तये ॥ ९

प्र । तं । इंद्र । नशीमहि । रथिं । गोमंतं । अश्चिनं ।

प्र । ब्रह्मं । पूर्वं चिन्तये ॥ ९

हे इंद्र गोमंतं गोमिदं अश्चिनमश्वैरुपेतं तं प्रसिद्धं रथिं त्वदिद्यं घनं प्रनशी-
 महि । प्राप्र याम । तथा ब्रह्मं परिदृढमत्तं च पूर्वचिन्तयेऽन्येभ्यः पूर्वमेव ज्ञानात्
 प्राप्रयाम ॥

॥ अथ दशमी ।

अहमिहि पितृप्यारं मेघाऋतस्यं जग्रभं

अहं सूर्यं इवाजनि ॥ १०

अहं । इत् । हि । पितुः । पतिः । मेघां । ऋतस्यं । जग्रभं ।

अहं । सूर्यं । इव । अजनि ॥ १०

पितुः पालकस्य ऋतस्य सत्यस्यावितथस्येद्द्रुस्य मेघामनुपपत्तिकां बुद्धिमहिमतु
 अहमेव परिजग्रभ । परिदृष्टीतवानश्विं नान्ये । हि यथादेवं तस्मादहं सूर्यं
 इवाजनि सूर्यो यथा प्रकाशमानः सन् प्रादुर्भवति तथ,जनिषं । प्रादुरभूवं ॥

॥ इति पंचमस्याष्टमे दशमी पदं ॥

॥ अथैकादशी ॥

अहं प्रत्ने न मन्मना गिरः शुभामि कणाववत् ।

येन इंद्रः शुभामिदधे ॥ ११

अहं । प्रत्ने न । मन्मना । गिरः । शुभामि । कणाववत् ।

येन । इंद्रः । शुभामि । इत् । दधे ॥ ११

कण्वावत् अथ जनकः कण्व इवाहं प्रत्ने न नित्येन वेदरूपेण मन्मना मननसाधने-
नेद्रविषयेण स्तोत्रेण गिरा वाचः शुभामि । अलं करोमि यदा ऋद्रविषये प्रयुज्यंते
तदानां यथार्थवाहाचोऽलं कता भवति । येन यत्तु स्तोत्रेण इंद्रः शुभामि कणाववत् योषकं
बलं दध इत् धत्त एव धारयत्यत्र । यस्तोत्रमिंद्र ईदृशं बलमवश्यं जनयति तेन
कन्वानेत्यर्थः ॥

॥ अथ द्वादशी ॥

ये त्वामिंद्र न तृष्टवर्चसो ये च तृष्टुवुः ।

ममेहर्धस्व सुष्टुतः ॥ १२

ये । त्वा । इंद्र । न । तृष्टुवुः । ऋषयः । ये । च । तृष्टुवुः ।

मम । इत् । वर्धस्व । सुष्टुतः ॥ १२

हे इंद्र ये जनास्त्वां न तृष्टुः न सुवर्ति । ये च ऋषयो मंत्राणां द्रष्टारो जना-
स्तृष्टुः त्वां सुवर्ति सभयेषा मध्ये ममेत् ममेव स्तोत्रेण सुष्टुतः योभनं सुतः सनु
वर्धस्व । तृष्टो मम ॥

॥ अथ त्रयोदशी ॥

यदस्य मन्यर्ध्वनीहि त्वत् पर्वशो रुहन् ।

अप. समुद्रमै रयत् ॥ १३

यत् । अ॒स्य । म॒न्यः । अ॒ध्व॑नीत् । वि॒ । ह॒तं॑ । प॒र्व॑ऽथः ।

व॒ज॒न् ।

अ॒पः । स॒म॒द्रं॑ । ऐ॒रं॑यत् ॥ १३

अखेन्द्रस्य मन्यु क्रोधां हतमाहृत्य निष्ठं नमस्तुरं मेघं वा पर्वणः पर्वणि पर्वणि पर्वणि पर्वणि विवृजन् विभंजन् यथादाध्वनीत् स्तनवित्तु लक्षणं गजदण्डकान् तदादीं ससुद्रं ससुदनीधसुदधिं प्रत्यया दृष्ट्वा दक्षान्तेऽयम् । स इन्द्रं प्रेरितवान् ॥

॥ अथ चतुर्दशी ॥

नि शु॒णां॑ इ॒न्द्रं॑ ध॒र्षा॑सिं व॒ज्रं॑ जघ॑न्थ द॒स्य॑वि ।

दृ॒षा॑ ह्य॒ग्रं॑ शृ॒णा॒व॒षे ॥ १४

नि । शु॒णां॑ । इ॒न्द्रं॑ । ध॒र्षा॑सिं । व॒ज्रं॑ । जघ॑न्थ । द॒स्य॑वि ।

दृ॒षां॑ । ङि॒ । अ॒ग्रां॑ । ङि॒ । अ॒ग्रं॑ । शृ॒णा॒व॒षे ॥ १४

चे इन्द्रं शुणो घोषक एतत्संज्ञे दक्षव्युध इत्येव ह्ये धर्षासिं चारयितव्यं वज्रं कुलिशं त्वं निजघन्थ । निहतवानसि । यजेथ तस्सुरं न्यवधोरित्यर्थः । छ अग्रो-इन्द्रवर्षेन्द्र दृषा कानानां वर्धितेति ङि ङट्प्रिविषे श्रूयसे । अतोऽअदपचितं धर्षं देहोति धेषः ॥

॥ अथ पंचदशी ॥

न द्या॒व इ॒न्द्र॒मो॒ज॑सा ना॒तरि॑क्षा॒णि व॒ज्र॑ण्यं ।

न वि॒व्य॑च॒न्त॑ भू॒मं॑य ॥ १५

न । द्या॒वः॑ । इ॒न्द्रं॑ । आ॒ज॑सा । न । अ॒तरि॑क्षा॒णि । व॒ज्र॑ण्यं ।

न । वि॒व्य॑च॒न्त॑ । भू॒मं॑यः ॥ १५

द्यापो द्युलोका इमनिंद्रभोजसा वलेन न विव्यचंन । न व्याप्नुवंति । द्युलोके
 भ्योऽप्यस्य बलगणिकमित्यर्थः । तथांतरिक्षागत्यंतरा ज तानि द्यावापृथिव्यांमध्ये
 वर्तमाना लोका वच्छ्रयं वच्छ्रयंतिसिद्धं न व्याप्नुवंति । तथा भूयसो मूलोकाश्च
 तनिंद्रं व्याप्नुवंति । तयो वा इमा त्रिशतो लोका इति ब्राह्मणपादैकैकणा लोकस्य
 त्वित् । तिस्ते भूमीः । ऋषे० २, २७, ८ । इत्यादिनिगमाच्च ॥

॥ इति पंचमस्याष्टम एकादशो वरः ॥

॥ अथ षोडशी ।

यस्तं इंद्र महीरपः स्तंभूयमान आश्रयत् ।

नि तं पद्यासु शिश्रयः ॥ १६

यः । ते । इंद्र । महीः । अरपः । स्तंभूयमानः । आ ।

अश्रयत् ।

नि । तं । पद्यासु । शिश्रयः ॥ १६

हे इंद्र ते तव संबंधिनीमं हीमं महीरप आतरिक्षान्तरा इति यो ह । स्तंभूय-
 मानः स्तंभयन् वधाधो न परंतति तथा कुर्वन् आश्रयत् आ-त्वाजित तगच्छत् पद्यासु
 गमनशीलास्यस्य मध्ये निश्रयः । न्याहंसोः ॥ अथ शिश्रयः ॥ यज्जंथ तमस्तुतं
 चत्पा नदीषु पातितवानित्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तदशी ॥

य इमे रोदंसी मही संमीची समजग्रभीत् ।

तमीभिरिंद्र तं गुहः ॥ १७

यः । इमे इति । रोदंसी इति । मही इति ।

समीची इति मंइची । संऽअजग्रभीत् ।

तमःऽभिः । इंद्र । तं । गुहः ॥ १७

यो वृत्तो मन्वी मन्वी १०००० मन्वी मन्वी इमे प्रत्यक्षत एतन्मन्वी रोदही
 द्यावापृथिव्यौ समलज्जाम् । सत्यगम्यहीत् । आः थोदित्यर्थः । तमसुरं हे इंद्र त्वं
 तमोभरंधकारैर्गुह्य । संदृतमकरोः । अनाद्यनंतं मरुत्तलक्षणं तमः प्रागेयस इत्यर्थः ॥

॥ अथाष्टादशी ॥

य इंद्र यतंयस्त्वा भृगंवा ये चं तुष्टुवुः ।

ममेदुंय अुधो हव ॥ १८

ये । इंद्र । यतंयः । त्वा भृगंवः । ये । च । तुष्टुवुः ।

मम । इत् । अय । अुधो हव ॥ १८

हे इंद्र ये यतयो नियता अंगिरसस्तां तुष्टुवुः । ये च भृगवो भृगुगोत्रास्तां
 तुष्टुवुः स्तुवंति तेषु मध्ये ममेत् ममेव हवं स्तोत्रं हे अपोजसिचिंद्र अुधो । इत्यु ॥

॥ अथैकोनविंशी ॥

इमास्तं इंद्र पृथ्वीयो वृत्तं दुहते आशिरं ।

एनाद्यतस्य पिपुषीः ॥ १९

इमाः । ते । इंद्र । पृथ्वीयः । वृत्तं । दुहते । आशिरं ।

एना । अतस्य । पिपुषीः ॥ १९

हे इंद्र ते त्वदीया इमाः पृथ्वीयः प्राणवर्णा मावो वृत्तं क्षरणील्लेनेनासाशिरमा-
 अत्रणद्रत्वं पयो वृत्तं दुहति क्षारयंति । कीदृश्यः पृथ्वीयः । अतस्य मत्स्यापित्तस्य
 खेंद्रं यत्तस्य वा पिपुषीवर्धयिष्यः ।

॥ अथ विंशी ॥

मा इंद्र प्रसंत्वासा गर्भमचंक्रिदन् ।

परि धमैव सूर्य ॥ २०

याः । इन्द्र । प्रसू । त्वा । आसा । गर्भे । अर्धक्रियन् ।
परि घर्भेऽइव । सूत्र्ये ॥ २०

हे इन्द्र प्रसूः । प्रसूयते गर्भं विसृजन्तीति प्रसूः ॥ सूत्रेः सत्सु द्विषेति कृष् ।
इन्द्रश्चो या गाव आसास्येन त्वा त्वदीयं पीयं वृत्तवधानं नरभोष्यादिकूपेण परिणतं
भक्षयित्वा गर्भमवक्रियन्न अकुर्वन् त्वदीयं पीयं गतरधारवन् । तत्र वृष्टांतः । सूत्र्यं
परितः सूत्र्यं डल्लोपरि घर्भे व धारकं पोषकभुदकं यथा रश्मयो गर्भरूपेण
विभ्रति तद्वत् । यद्वा पति घर्भे व परितो धारयितारं सूत्र्यं निव । यथा सूत्र्यं परितः
सर्वं जगद्वत्ते तद्वत् । हस्तस्य जगता धारकमिन्द्रस्य पीयं भिष्यते । ओषध्यादि-
रूपेण परिणतस्यैव पीयं गोभिरात्मनि धारयमिन्द्रस्य वृत्तं जन्तुष इत्यारभ्य
तैत्तिरीयके विस्तृष्टमाह्नात् । तत्पश्च ओषधीभ्योऽप्यात्मन समनयन् तत्प्रत्यदु-
र्धति । पयोरूपेण परिणतं तद्दीर्घनिगा गाव आशिरार्थं दुहते इति पूर्वस्मा-
त्सूच्यन्वयः ॥

॥ इति पंचमस्याष्टमे द्वादशो वर्गः ॥

वाजपेयेऽतिरिक्तोक्ते त्वामिच्छवसस्यते इत्येवा । सूत्रितं च । त्वामिच्छवसस्यते
तं प्रत्यथा । आ० ६. ६. । इति ॥

॥ सैपै कविंशी ॥

त्वामिच्छ'वसस्यते कगवां अकथेन' वाहृधुः ।

त्वां सुतास इंदवः ॥ २१

त्वां । इत् । शवसः ॥ पते । कगवांः अकथेन । वाहृधुः ।

त्वां । सुतासः । इंदवः ॥ २१

हे शवसस्यते वलस्य त्वामिच्छ त्वामेव कञ्जाः स्तोतारः कण्वगोत्वा वा कण्व
अकथेन यस्त्वेण वाहृधुः । वर्धयंति । सुतासाऽऽर्धभिरभिपुता इंदव सोमाश्च
त्वामेव वर्धयंति ॥

। अथ द्वाविंशी ।

भवेदिंद्र प्रणीतिभूत प्रशस्तिरद्रिवः ।

यज्ञो वितंतसाय्यः ॥ २२

तव । इत् । इंद्र । प्र. नीतिषु । उत । प्रशस्तिः । अद्रिवः ।

यज्ञ । वितंतसाय्यः ॥ २२

उतापि च हे अद्रिवः । आढण्यात्यनेनेत्यदिबंज्जः । तद्वचिंद्र तवेत् तवैव प्रणी-
तिषु प्रकृष्टेषु नयनेषु धनप्रदानेषु सन्सु प्रशस्ति प्रकृष्टा स्तुतिः क्रियते । तथा
वितंतसा यो विसृततमः ॥ तनोतेऽस्कादस.समतद्रूपं । यद्वा तंतसिः कंडुादिर्द्रप्रथः॥
तस्मादौषादिक आकाशप्रत्ययः ॥ प्रवृक्षो यज्ञश्च तवैव क्रियते ॥

॥ अथ त्रयोविंशी ॥

आ न इंद्र महीमिषं पुरं न दधि गोमतीं ।

उत प्रजां सुवीथीं ॥ २३

आ । नः । इंद्र ॥ महीं । इषं । पुरं । न । दधिं । गोमतीं ।

उत । प्रजां । सुवीथीं ॥ २३

हे इंद्र नोऽस्मभ्यमस्मदर्थं मही मही गोमती गोभिर्धुक्त्तानिषमसमादधिं ।
आदियज्ञ । दातुं कामथस्य । नयद्दधादे । पुरं न । पालनं पूः । पालनं रक्षणं
आस्मभ्यं कर्तुमाद्रियस्य ॥

। अथ चतुर्विंशी ।

उत त्वदाश्वश्वं यद्विंद्र नाहु षीष्वा ।

अग्नें विक्षु प्रदीदयत् ॥ २४

उत । त्यत् । आशः॑ अश्वं॑ यत् । इन्द्र॑ । नाहु॑षीषु । आ ।
 अश्वे॑ । विष्णु॑ । प्रदी॑दयत् ॥ २ ॥

हे इन्द्र नाहुषीषु । अश्वना इति मनुष्यनाम । तत्संबन्धनाषु । यद्वा नाहुषो
 नाम कश्चिद्रजः । तदीयासु विष्णु प्रज सप्ये पुरस्तादादान्श्वं शीघ्रगास्यश्वसंघा-
 त्त्वं वलं प्रदीदयत् प्रादीप्यत अतापि च त्यसदप्यश्वस्यं देहीति शेषः । आकारः
 पूरकः ॥

॥ अथ पंचविंशो ॥

अभि॑ ब्रजं॑ न तन्न॑षे सूरं॑ उपाक॑चक्षसं ।

यद्वि॑द्र सृ॒ड्यासि॑ नः ॥ २५ ॥

अभि॑ । ब्रज॑ । न । तन्न॑षे । सूरं॑ । उपाक॑चक्षसं ।

यत् । इन्द्र॑ । सृ॒ड्यासि॑ । नः ॥ २५ ॥

न संप्रत्यर्थे । न संप्रतीदानीं हे इन्द्र सूरः प्राप्तस्त्वं ब्रजं गोपहृपाकचक्षसं ।
 उपाक इत्यंतिकनाम । अंतिके इष्टव्यमभितन्निषे । अभितनोषि । अभिविस्तार-
 यसि । गोभिः पूर्णं करोषीत्यर्थः ॥ तनोतेच्छादसं किटि तिनपत्योच्छदसीत्युपधा-
 खापः । यदादा हे इन्द्रत्वं नोऽहान् सृड्यासि सृड्यासि सुखयसि ॥

॥ इति पंचमस्य एते ऋग्वेदो षष्ठः ॥

॥ अथ षड्विंशो ॥

खट॑ंग त॒विषी॑यस इन्द्रं॑ प्र॒राज॑सि चि॒तोः ।

म॒हा॑ अपार॑ योज॑सा ॥ २६ ॥

यत् । अंग॑ । त॒विषी॑यसे । इन्द्रं॑ । प्र॒राज॑सि । चि॒तोः ।

महान् । अपार॑ । योज॑स ॥ २६ ॥

अंगे यमिषुखोकरणे । हे इंद्र यत् यत्वं तविषो नसे । तविषीति बलनाम ।
बलमिवाचरसि । इत्यन्तरथादिकं बलं यथा सर्वं यत्नजानं भनक्ति तद्वत्तमसङ्घवा
एव सन् सर्वमेव यत्नजानं मारयसीत्यर्थः । यच्च त्वं चितीः । मनुष्यनामैतत् ।
मनुष्यान् पराजसि प्रकर्षेष्यसि ॥ राजनिरैश्वर्यकर्मो ॥ अस्यापि यद्वृत्तयोगात्
निघातः ॥ स इंद्र आजसा बलेन मङ्गान् सर्वेष्वप्रोऽधिकः । अत एवापरः पाररहितः
केनाप्यवसानं प्रापयित्तवणक्य इत्यर्थः ॥

॥ अथ सप्तविंशो ॥

तं त्वा हविष तोर्विश उप ब्रुवत जतथे ।

उरुञ्जयसमिन्दुभिः ॥ २७

तं । त्वा । हविषती । विशः । उप । ब्रुवते । जतथे ।

उरुञ्जयसं । इन्दुभिः ॥ २७

हे इंद्र तं पूर्वाक्तं उरुञ्जयसं विन्तागव्यापिनं त्वा हविषतीर्हविषिभिरुपरो-
डायादिभिरुक्ता विषयः प्रजा उप ब्रुवते । उरुञ्जयः स्तुवति । किमर्थं । इन्दुभिः सोमै-
रुत्तय तपस्याय । अर्द्धेन्दुभिः सोमैरुञ्जयसं विन्तोपजनमृतये रक्षणाय स्तुवति ॥

॥ अथाष्टाविंशो ॥

उपहरे गिरीणा संगथे च नदीनां ।

धिया विप्रो अजायत ॥ २८

उपहरे । गिरीणां । संगथे । च । नदीनां ।

धिया । विप्रः । अजायत ॥ २८

गिरीणां पर्वतानामुपहृत् उपहृतं व्ये प्राप्ते नदीनां सरितां संगने संगमने च ।
रैद्विषधे देवे क्रियमाणया धिया यागक्रियया स्तुत्या वा विप्रो भेषावोद्भोजायत ।
प्रादुर्भवति । अतो वयमपि तादृशे देवे यजामः स्तुत्या वैति भावः ॥ गिरीणां विन्ता-
नामन्यतरङ्गानिति नाम उदात्तत्वं ॥

॥ अथैकानत्रिंशी ॥

अतः समुद्रमुदतींश्चिकित्वा अव पश्यति ।

यतीं विपान एजति । २६

अतः । समुद्रं । उतऽवतः । चिकित्वा न । अव । पश्यति ।

यतः । विपानः । एजति । २६

यतो यस्मिन् दुर्लोकं विपानी व्याप्नुवन् विशिष्टपानयुक्तो वेद्र एजति चेदने उदृत लङ्गतात् ॥ उपमगाच्छदसि भात्यथ इति वतिः ॥ अतोऽश्वाद्युक्ताकात् चिकित्वा न जानन् स इन्द्रः समुद्रं समुदनशीलं रुजमानेदीयमानं सोममवपश्यति । अथाद्भुखः सन् ईक्षते । यथा सूर्यात्मनेन्द्रः स्तूयते । यस्मिन् अथसि विपानी व्याप्नुवन् सूर्यात्मनेन्द्र एजति वर्तते चिकित्वा न जानन् विद्वान्ना स इन्द्र उदृत उदृतादतोऽश्वा-दन्तरिजात्सुद्रं । उपलक्ष्यते तद् । समुद्रोपलक्षितं सर्वं जगदवपश्यति । अथाद्भुखं मसूतैः किरणैः प्रकाशयति ॥

॥ अथ त्रिंशी ॥

आदित्यव्रतस्य रेतंसो ज्योतिष्यश्यांत वासरं ।

पर। यदिध्यते दिवा ॥ ३०

आत् । इत् । व्रतस्य । रेतंसः । ज्योतिः । पश्यंति । वासरं ।

परः । यत् । इध्यते । दिवा ॥ ३०

परो दिवा दिवः परस्तात् दुनोकस्योपरि यद्यदाथर्षिन्द्रः सूर्यात्मनेष्यते दीप्यते आदिदनंतरमेव व्रतस्य चिरंतनस्य रेतसो गंतुः ॥ री गतिरेषणयोः । अस्मात् सुरीश्यात्सुत् चेत्यसु न्तुडागमस्य ॥ यथा रेत इत्युदकनःस । रेतस्त्रिनोपुदकवतः । सोमध्यान्म त्वर्षो लक्ष्यते । ईदृशस्येन्द्रस्य सूर्यात्मनो तासरं निवासकं वासरस्य निवासस्य हेतुभूतं वा ज्योतिर्द्योतमानं तेजः पश्यंति सर्वे जनाः । यथा वासरदिवस्यन्तमंत्रयोगे दिताया । कस्मिन्मन्त्रेऽयमत्यन्थास्तमन्त्रं यावन् ज्योतिष्य श्योत्यथ ॥ इत्युसाः सागर्थ्यं इति विसर्जनोद्यत्तं ॥

॥ इति पंचमस्यापमे षट्त्रिंशो वरगः ॥

। अथैकांशो ।

कण्ठास इन्द्र ते मतिं विश्वे वर्धेति पौंश्ये ।

उतो शविष्ठ वृषाण ॥ ३१

कण्ठासः । इन्द्र । ते । मतिं । विश्वे । वर्धेति । पौंश्ये ।

उता इति । शविष्ठ । वृषाण ॥ ३१

हे इन्द्र ते त्वदीयां मतिं बुद्धिं पौंशं । बलनामैगत् । बलं च रिश्वे मर्धं कण्ठासः
कण्ठासः स्तोतारः कण्ठासो वा ऋषयो वचन । वर्धयति ॥ इन्द्रस्य भयमिति शप
आहं वासुक्त्वात् येरनिटोति षिलोपः ॥ उतो अपि च हे शविष्ठ शवस्वित्तम्
बलवत्तम् ॥ विन्नातोल्लक् । टेरिति टिलापः ॥ इन्द्रश्चेन्द्र वृषाणं त्वदीयं पौंशं बलकम्
च कण्ठासो वर्धयत्येव ॥

। अथ द्वात्रिंशो ।

इमां मे इन्द्र सुष्टुतिं जुषस्व प्र सु भामव ।

उत प्र वर्धया मतिं ॥ ३२

इमां । मे । इन्द्र । सुऽस्तुतिं । जुषस्व । प्र । सु । मा । भव ।

उत । प्र । वर्धय । मतिं ॥ ३२

हे इन्द्र इमां पुरोवर्तिनी मे मदीयां सुष्टुतिं योभन स्तुतिं जुषस्व । सेवस्व ।
सेवित्वा च स्तोतारं मां सु योभसं प्राव । प्रकष्य रक्ष । उयापि च मतिमन्नादीयम्
बुद्धिं प्रवर्धय । प्रष्टवां कुह । यथा बह्वर्थदयिना भदति तथा कुत्रेत्यर्थः ॥

। अथ त्रयोस्त्रिंशो ।

उत व्र ह्याय्या वयं तुभ्यं प्रष्टव वीज्रवः ।

विप्रं अतस्म जीवसे ॥ ३३

उत । ब्रह्मण्या । वधं । तुभ्यं । प्रष्टुह । वज्रिः ।

विप्राः । अतस्म । जीवसे ॥ ३३

उतापि च हे प्रष्टुह स्तुतिभिः प्रकटा वृद्धिं प्राप्नोते वज्रवो वज्रवर्षिर् ॥
 शको मत्पर्यायोऽनुवादः । यदा वज्रोऽस्माक्रीति वज्री हकः । तद्वा न । बंदसीर
 इति अनुपो पत्वं । अनुपसा करिति अकारस्य कत्वं ॥ ईदमेद्र तुभ्यं त्वर्थं विप्रा
 मेधाविनो ब्रह्मण्या ब्रह्माणि स्तोत्राणि हविर्लक्ष्यान्वयज्ञानि वा ॥ सुपां सुसुगति
 सुपो वाजादेशः ॥ जीवसे जीवनार्थमतस्म । अक्रामं ॥ तन्नू तनूकरणे नञि
 आंदसः यपो लुक् ॥

॥ अथ चतुस्त्रिंशो ॥

अभि कथां अनूषतापो न प्रवतां यतीः ।

इंद्रं वनन्वती मतिः ॥ ३४

अभि । कथाः । अनूषत । आपः । न । प्रवतां । यतीः ॥

इंद्रं । वनुन्वती । मतिः ॥ ३४

कथाः कथनगोत्रा ऋषयोऽभ्यनूषत । इंद्रं अभिष्टुति ॥ नू स्तुती । कुटादिः ॥
 प्रवता प्रवणेन मार्गेण यतीगच्छत्य आपो न आप इव । मतिर्जननीया कण्ठैः
 क्रियमाणा स्तुतिः स्तुत्यभिंद्रं नवन्वती स्वयमेव रंभजनपती ३ व. त ॥

॥ अथ पंचत्रिंशो ॥

इंद्रं सुवथानिं बवधुः समुद्रां व सिंधवः ।

अनुत्तमन्युमजरं ॥ ३५

इंद्रं । सुवथानिं । बवधुः । समुद्रां । व । सिंधवः ।

अनुत्तमन्युं । अजरं ॥ ३५

उक्तानि यस्माद्यथाभिः यस्मानानौद्रं वःपुः । वधं वंति । सिधवः स्यंदन-
 शीला नद्यः सवद्रमिव सयद्रं जलधिं यथा वधं वंति तद्वत् । कोदपमिंद्रं । अनुक्त-
 वन्यं । अनुक्तोऽप्रेरितः परैरनभिभूतो वन्युः क्रोधो यस्य तादृशं ॥ सुदविदोन्दत्वे-
 त्वादिना । पा० ८. २. ५६ । विकल्पितत्वाच्चिदान्वाभावः ॥ अजरं जरारहितं ॥
 कञ्जव्रीहौ नञा जरभरमितिवृत्ता इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वं ॥

॥ इति पंचमस्याष्टमे पंचदशो वर्गः ॥

॥ अथ षट्त्रिंशो ॥

आ नी याहि परावतो हरिभ्यां हर्यताभ्यं ।

इममिंद्र सुतं पिब ॥ ३६

आ । नः । याहि । परावतः । हरिभ्यां । हर्यताभ्यं ।

इमं । इंद्र । सुतं । पिब ॥ ३६

हे इंद्र परावतः परागतान् दूरे वर्तमानान् शूलोकाहर्यताभ्यां कांताभ्यां
 हरिभ्यामभ्यां नोऽस्मानायाहि । आगच्छ । आगत्य चेममभ्यदीयं सुतमभिषुतं
 सोमं पिब ॥

॥ अथ सप्तत्रिंशो ॥

त्वामिह त्वर्हतम जनासो वृक्तवर्हिषः ।

हवंते वाजसातये ॥ ३७

त्वां । इत् । वृक्तवर्हतम । जनासो । वृक्तवर्हिषः ।

हवंते । वाजसातये ॥ ३७

हे वृक्तवर्हतम अतिशयेन वृत्ताणामाः एतानं यत्पूर्णां हंतस्वामिन्नामेव वृक्त-
 वर्हिषः । वृक्तं यागायं वृक्तं वर्हिषं तथाविधोक्ताः प्रवृत्तयज्ञा जनासो जना-
 ष्टित्ग्लक्षणा हवंते । आह्वयंति ॥ ह्रौजः अपि वृक्तं कंदसोति संप्रसारणं ॥
 किमर्थं । वाजसातये वाजसातस्य वसस्य वा सातये लाभाय । यथा २ व्याख्या । तन् ।
 वाजसातस्य सातिर्वाजसातस्य संयामे तत्र साहाय्याय त्वानाहुवन्तीत्यर्थः ॥

॥ अथ द्विचत्वारिंशी ।

अस्माकं त्वा सुता उपं वीतष्ट'ष्टा अभि प्रथः ।

शतं वचंतु हरयः ॥ ४२

अस्माकं । त्वा । सुतान् । उपं । वीतः । ष्ट'ष्टाः । अभि । प्रथः ।

शतं । वचंतु । हरयः ॥ ४२

हे इन्द्र अस्माकमश्वदीवान् समानुपलब्ध प्रथः । अश्वनामैतत् । धानाकरंवादि-
दिङ्निर्गलणमस्य चाभिलक्ष्य वीतष्टष्टाः प्रथस्तोपरिभागाः शतं शतसंख्याका
हरयोऽश्वान्वा वचंतु । प्रापयंतु ॥

॥ अथ त्रिचत्वारिंशी ।

इमां सु पूर्यां धिय नघोष्ट'तस्य पिप्युषी' ।

कण्वाषं चकथेनं वाहधुः ॥ ४३

इमां । सु । पूर्यां । धियं । नघोः । ष्ट'तस्यं । पिप्युषी' ।

कण्वाषं ।

चकथेनं । वाहधुः ॥ ४३

इमानिदानीं क्रियमाणां सु सुप्तं पूर्यां पूर्यैः पित्रादिभिः कृतां भवोर्गुणरस्य
इतस्य अरण्यशोलेनोदकस्य पिप्युषीं वर्धयित्वा । यद्वा मधुरेषु इतेनाज्येना प्रवृत्ता धियं
यागक्रियां कण्वाः कण्वगोत्रा ऋषय उर्येने यस्त्रेण वाहधुः । एन्द्रार्थं वर्धयंति ।
कथ्यैश्च यागो वर्धते । अश्वतोमादिभूत्तरासु संख्यासु यस्त्रेणैर्दृष्टत्वात् । यद्वा
पूर्यां विरतनामिनाभिन्द्रस्य त्रियमनुग्रहवृद्धिं अरण्यशोलेन मधुरेषु सोमेन पिप्युषीं
वर्धनीयासुक्थेने स्तोत्रेण वाहधुः । वर्धयंति ॥

॥ अथ चतुश्चत्वारिंशी ।

इन्द्रमिहिमंहीनां मेघे वृतीत मत्यः ।

इन्द्रं अनिष्यूरुतये ॥ ४४

इंद्र । इत् । वि॒मं॒हीनां । मे॒धे । वृ॒णो॒त । म॒र्त्यैः ।

इ॒द्रं । स॒नि॒धुः । ज॒त॒र्ये ॥ ४४

विमंहीनां विशेषेण बहूनां देवानां मध्य इन्द्रमिन्द्रिन्द्रमेव मेधे वज्रं मर्त्यां मृत्यो
ज्ञोता वृणोत । स्तुतिभिः संभजते । तथा सनिधुर्धनवानस्य ज्ञोतोतमे रणषा-
सेंद्रमेव वृणोते । स्तुत्या संभजते ॥

। अथ पंचचत्वारिंशी ।

अ॒र्वा॒चं॑ त्वा पु॒रु॒ष्टु॒त प्रि॒य॒मे॒धः॒स्तु॒ता इ॒रौ ।

सो॒म॒पे॒याय॑ व॒क्षतः ॥ ४५

अ॒र्वा॒चं॑ । त्वा । पु॒रु॒ः॒स्तु॒त । प्रि॒य॒मे॒धः॒स्तु॒ता । इ॒रौ इति॑ ।

सो॒म॒पे॒याय॑ । व॒क्षतः ॥ ४५

ये पुरुष्टुत वृद्धभिः स्तुतेंद्र प्रिवमेधस्तुता प्रिवमेधैः प्रियवसैर्जंभिभिः स्तुतौ ॥
हृतीया कर्मणोति पूसंपदप्रकृतिस्वरत्वं । सुपां सुबुगित्याकारः ॥ ईदृशो इरी अज्ञौ
सोमपेयाय सोमपानीयं त्वामर्वां वषस्यदभिस्रुखं वक्षतः । बहूतां ॥

। अथ षट्चत्वारिंशी ।

श॒त॒म॒सं॑ ति॒रि॒दि॒रे॒ स॒हस्रं॑ प॒र्था॒वा द॑दे ।

रा॒धांसि॑ या॒हानां॑ ॥ ४६

श॒तं । अ॒सं॑ । ति॒रि॒दि॒रे॒ । स॒हस्रं॑ । प॒र्था॒ । आ॒ । द॑दे ।

रा॒धांसि॑ । या॒हानां॑ ॥ ४६

इदमादिकेन हचेन तिरिंदिरस्र राज्ञो दानं कृत्यते । पर्थो परशुमान्नः श्वे ॥
उपपाराज्जन्ये जनकशब्दः ॥ तिरिंदिर एतत्वं ज्ञे राजनि याहानां । यदुरिति मनु-
ष्यनाम । यद्व एव याहाः ॥ स्थाधिकसहितः ॥ तेषां दध्युषं शतं शतसंख्याकानि
सहस्रं सहस्रसंख्याकानि च राधांसि धनान्यादद । स्त्रीकरोमि । यद्वा याहानां
यदुकुलजनानामन्येषां राज्ञां सभूतानि राधांसि बलादपहृतानि तिरिंदिरे पर्तमान-
नान्यहं प्राप्नोमि ॥

॥ अथ सप्तचत्वारिंशी ॥

त्रौषिं शतान्यर्षेता सहस्रा दशगोनरी ।

ददुष्यप्यय सार्धे ॥ ४०

त्रौषिं शतानि । अर्षेतां सहस्रं । दशं । गोनरीं ।

ददुः । पञ्चायं । सार्धे ॥ ४०

पूर्वस्याञ्चि सप्तदानकं दानसक्तं । अचुनान्येभ्योऽप्यृषिभ्यश्चिरिंदिरी वक्तु
दानं दक्षयानित्वात् । अर्षेतां गंतृषामन्धानां त्रौषिं शतानि शोनां गणां दश दश
शुषितानि सहस्रा सहस्राश्चि च पञ्चायं स्तुतीनां पाजंकाय सार्ध एतस्यं ज्ञाय सप्तये ।
बहा सार्धे । साम स्तोत्रं । तद्वते पञ्चायं पञ्चकुसजायाव कश्चोपते ददुः । तिरिंदि-
राख्या राजानो दक्षवर्तः ॥

॥ अथाष्टाचत्वारिंशी ॥

उदानटककुहो दिवमुष्ट्रान् चतुर्थुजो ददत् ।

अर्षसा वाहं जनं ॥ ४८

उत् । आनट् । ककुहः । दिवम् । उष्ट्रान् । चतुःशुजः । ददत् ।

अर्षसा । वाहं । जनं ॥ ४८

अथ राजा ककुह उच्छ्रितः ननु अर्षसा कीर्त्या दिवं स्वगंसुदानत् । उत्कृष्टतरं
आप्नोत् । किं कुर्वन् । चतुःशुजशुभिः स्वर्णभारं शुंक्ताशुष्ट्रान् ददत् प्रयच्छन् । तथा
वाहं जनं च दासत्वेन प्रयच्छन् ॥

॥ इति पंचमख्यारणे सप्तदशोऽध्यायः ॥

प्र बह इति षट्त्रिंशदर्थं द्वितीयं स्रक्तं कल्पगोत्रस्य पुनर्वस्यस्यार्थं भावतं गायत्रं ।
तथा चानुक्रान्तं । प्र बहः षट्त्रिंशत्पुनर्वस्यो भावतमिति ॥ अष्टुं हे दशरात्रे प्रथमे
कंदोष आग्निमाहृतयस्य इदं स्रक्तं भावतमिषदानं । स्रक्तित् च । प्र बहस्यष्टुं
दूतं च दश्याग्निभावतं । आ० ८, ९, इति ॥

॥ तत्र प्रथमा ॥

अं यद्वस्त्रिष्टुभमिषं मरुता विप्रो अक्षरत् ।

वि पर्वतेषु राजय ॥ १

अ । यत् । वः । त्रिःस्तुभं । इषं । मरुतः । विप्रः । अक्षरत् ।

वि । पर्वतेषु । राजय ॥ १

हे मरुतो नितदापिको नितरोचिनो वा एतत्पञ्चा माप्यनका रेवमणः ॥
 वादादित्वाद्वादादापिति प्रबुंदादादापिकनिघाताः।आके वाटिकमानं त्रिनाद्यु-
 दाकार्णं ॥ नो बुध्नायं विप्रो मेघागो स्रोता त्रिष्टुभं त्रिषु सवनेषु प्रथम्या त्रिभिर्देवैः
 स्तुतां वा । यदा त्रिष्टुपुंदासा संवत्सा कार्ण्यदिनसर्पनिकीर्णमं सोमस्यथमर्ण
 बद्यदा प्राचरत् प्राचिं यत् अग्नौ प्राच्यपत् । यदा त्रिषुभं त्रिष्टुपुंदासां सोमनिर्ण
 सोमं चेति सोळं । तदानौ ययं पर्वतेषु पर्वतरसु शिलोच्चयेषु वि राजय ।
 तेन सोमेन सत्यवलाः संता विश्वेभ्य दीप्ता भवथ ॥

॥ अथ द्वितीया ॥

वदंग तंविषीयवो यामं शुभ्रा अचिंध्यं ।

नि पर्वता अहासत ॥ २

वत् । अंग । तंविषीऽयवः । यामं । शुभ्राः । अचिंध्यं ।

नि । पर्वताः । अहासतः ॥ २

हे तंविषीयवः । तंविषीति वलनाय । तां कापकमानाः । यदा वदंगुक्ता हे
 शुभ्राः वाधवाना अंग हे मरुतो यामं । वाति गच्छतीति कापो रथः । तं वदु-
 दाविच्यं समचिदुध्यं अन्नादिभिः साधनैः संचितं संज्ञात् गुण्य गणनार्थं तदानीं
 पर्वता मरुचोऽपि व्यहासत । नितरां मच्छंति । बुध्नायुधेगः स्त्रीताः संतः सत्याना-
 व्यचरंति ॥ आहासुं गतो । आदसा सुहृ ॥

। अथ तृतीया ॥

उदीरयंत वायुभिर्वाग्नासः पृश्निमातरः ।

धुक्षंत पिप्युषीमघे ॥ ३

उत् । ईरयंत । वायुभिः । वाग्नासः । पृश्नि मातरः ।

धुक्षंत । पिप्युषी । इधे ॥ ३

वाग्नासो वासनधीलाः शब्दकारिणः पृश्निमातरः । पृश्निर्वाग्नासो वाक् । सा
जाता जननी येषां ते तद्योक्ताः ॥ कृतम्हंसोति कपः प्रतिषेधः ॥ ईदृशा भततो
वायुभिः । यांति गच्छंतीति वायवः प्रपत्यः । प्रपतीभिर्वाहनदूताभिः स्नापय-
न्धूलैर्वायुभिरिव उदीरयंत । उद्गलयंति मेधादिकं । तथा पिप्युषी वर्धयित्रीरिषमन्
व सोढभ्यो धुक्षंत । दुक्षंति ॥

। अथ चतुर्थी ॥

वर्षति मरुतो मिहं प्र वेपयंति पर्वतान् ।

बद्यामं यांति वायुभिः ॥ ४

वर्षति । मरुतः । मिहं । प्र । वेपयंति । पर्वतान् ।

वत् । यामं । यांति । वायुभिः ॥ ४

मरुत इत्यत्रज्ञा देवा मिहं वृष्टिं वर्षति । विकिरंति । विकल्पति । तथा
पर्वतान् गिरीन् प्रवेपयंति । प्रवेपयंति । अथमघं कर्तेति चेत् । बद्यादा वायुभिः
वर्धयामं रघं गमनं वा यांति प्राप्नुवंति तदनोक्तार्थः ॥६

॥ अथ पंचमी ॥

मि वद्यामाय वो गिरिर्नि सिंधवो विधर्मणे ।

महे शुसाय येमिदे । ५

नि । यत् । यामाय । वः । गिरिः । नि । सिंधवः । विऽधर्मयो ।

महे । शुषाय । येमरे ॥ ५

हे मरुतो यो युष्माकं यामाय रथाय गजनाय वा गिरिः ॥ सुपां सुसुमिति जसः
सुः ॥ गिरवः पर्णता बहदा नियेभरे स्वयमेव नियन्ते । तथा सिंधवः स्यंदनशीलाः
स सुद्रा नद्यो वा विधर्मणे विधरथाय महे मरुते युष्माय भोषकाय युष्मदीयाय बलाय
नियेभरे स्वयमेव नियन्ते । गिरवो नद्याश्च युष्मद्यामाह्वलाश्च भोष्येकलैकस्थाने
नियता वर्तन्त इत्यर्थः । तदानीं वर्पति मरुतो निह्वयति जेषः ॥ यमः कर्मकर्तृदि
लिङ् यद्वाच्यमित्यमिति निवातप्रतिषेधः ॥

॥ इति पंचमस्याष्टष्टादशो वगः ॥

। अथ षष्ठी ।

युष्माँ उ नक्तमूतवे युष्मान्दिवाँ इवामहे ।

युष्माग्रंयत्यध्वरे ॥ ६

युष्मान् । अं इति । नक्तं । अतये । युष्मान् । दिवाँ । इवामहे ।

युष्मान् । प्रवति । अध्वरे ॥ ६

हे मरुतो युष्माँ उ युष्मानेव नक्तं रात्राक्तये रक्षार्थं इवामहे । दिवाङ्गि
व युष्मानेवाह्वयामहे । अध्वर । ध्वरो नालाप्रक्षिप्तध्वरो भागः ॥ नखसुभ्या-
मित्युच्चरपदातोदात्तं । भावे प्रवति प्रगच्छति प्रवर्तमाने सति रक्षार्थं युष्मा-
नेवाह्वयामहे ॥

। अथ सप्तमी ॥

उदु त्ये अरुणस्य वसिन्ना यामेभिरोरते ।

वाया अधि षुनाँ दिवः ॥ ७

उत् । ऊं इति । त्वे । अरुणः । अरुणः । चित्रः । वामेभिः ।
 ईरते ।

वात्राः । अर्धे । सूना । द्विः ॥ ७

त्वे ते पूर्वोक्तगुणा अरुणोऽरुणवर्णः कृष्णः । वायव्यो वा वाचवर्णः वा
 वात्राः । अर्धकारिण्य एवभूता भवती वामेभिर्वाचै यो नैर्दिवोऽधि सुलोकेऽपि
 सूना सातुना सप्तऋतप्रदेशेनोदीरते । अरुणंति । अ इति पूरणः ॥ पदादिदुः
 वाचसूक्तानामपसंख्यानमिति सातुपदस्य च भावः ॥

कारीयां सौर्यं च इति चः सृजति रश्मिस्तोमसुवाक्या । सृजति चि । सृजति
 रश्मिस्तोमसा पश्चिमेभिविं चरन्त्यासि तंतुं । आ० २, १३, इति ॥

॥ सैषाटमी ॥

सृजति रश्मिस्तोमसा पंथां सूर्याय वातवे ।

ते भातुभिर्वि तस्थिरे ॥ ८

सृजति । रश्मिं । ओजसा । पंथां । सूर्याय । वातवे ।

ते । भातुभिः । वि । तस्थिरे ॥ ८

तच्छब्दश्चतेर्वशाद्वाध्याहारः । ते भवतः सूर्याय सूर्यं ॥ पदार्थे पदार्थो
 कृष्णोति पदार्थो ॥ वातवे तंतुं रश्मिं व्याप्तं ॥ अथे रथ सेव्यन्तोतिरौषादिको
 विप्रत्यतो रथादेश्च ॥ यदा रश्मिस्तोमोभिर्धुक्तं पंथां पंचमनोऽजसा पसेन
 सृजति सत्यासंति । इत्यादिभिराहतं सूर्यपथनापरकस्य इत्यादेश्चपनवनेन जनसं-
 कीत्यर्थः । ते भवतो भातुभिस्तोमोभिविंतस्थिरे । इत्यं अग्राप्यावतिष्ठते ॥

॥ अथ नवमी ॥

इमां मे भवतो गिरमिमं स्तामं च भुक्षयः ।

इमं मे भवता इव ॥ ९

• दुर्गा । मे । महतः । गिरं । दुमं । सोमं । ऋधुञ्जयः ।

दुमं । मे । महत । उवं ॥ ८

ये महत इमां पुरो वतिनीं मे वन गिरं ऋधुञ्जयां वारं वनत । संभजत ।
ये ऋधुञ्जयः । मङ्गलानैतद् । मङ्गलतः ॥ असौतोऽस्यर्पनामस्थान इत्यकारः । वा
मपूषेण निगम इति शेषः भावः ॥ ते ऋधुञ्जयं सोमं सोमं प्रनीतमंजसाभं ।
ये मनेषं पुरो वतिनं ऋधुञ्जयानदपं च याचुर्न मंलं वनत । संभजत । सेवध्वं ॥

॥ अथ दशमी ॥

जीषि । सरांसि । ष्टम्बा । दुदुक्ते । वज्रिये । मधुं ।

उखं । कर्वधमुद्रियं ॥ १०

जीषि । सरांसि । ष्टम्बः । दुदुक्ते । वज्रिये । मधुं ।

उखं । कर्वधं । उद्रियं ॥ १०

ष्टम्बो मङ्गलात्प्रभूता वापो वज्रिये मङ्गलत इन्द्राय ॥ तदर्थ्ये वज्रयी ॥ इन्द्रार्थं
मधु मधुरं श्रीरादिकण्यवचमङ्गलं जीषि सरांसि सर इव सोमैः पूरितानि जीषि
सवनानि त्रिष्वपि सवनेषु अथवापि इदुक्ते । इदुक्तेरे । यदा मधु मधुरं सोमं
वज्रिये मङ्गलुक्ताव मङ्गलाथ जीषि सरांसि श्लोककथाधवनोऽपूतभङ्गलक्ष्यानि
मति ष्टम्बां माञ्जिका वापो इदुक्ते । उद्वहारा इदुक्तेति । यदा ष्टम्बत इति
माञ्जिकायना मङ्गेन पुत्रा उच्यन्ते । ष्टम्बतरो महत इन्द्रार्थं जीषि सरांसि
श्लोककथादीनि मधु मधुना सोमेन पूरयित्वाऽऽप्यवचमं कर्वधमुद्रियं-
उद्वहर्तं मेधं इदुक्ते । इदुक्ते ॥ इदुक्तेऽदसो षिट् । इरयो रे इति शेषः ।
पादादित्वाद्दिशतः ॥

॥ इति पंचमोऽष्टक एकोनविंशो वर्गः ॥

। अथैकादशी ॥

महं तो यङ्गं वो द्विः । सुञ्जायंतो । हवामहे ।

आ तू न उपं गंतव ॥ ११

मरुतः । यत् । उ । वः । दिवः । सुन्नऽयंतः । उवांमहे ।

आ । तु । नः । उपं । गंतन । ११

हे मरुतो यत् यदा खलु नो युष्मान् उन्नागंतः सुन्नं सुखमात्मन इच्छंतो पर्यं
दिवो द्युलोकाद्भवामहे स्तुतिमिराह्वयामहे आ तु अनंतरमेव यीज्जं नोऽन्नाह्वय-
गंतन । उपनच्छत ॥ यमेर्लोठि तप्रनप्रनयनाच्चेयि तनवादेयः ॥

॥ अथ द्वादशो ॥

यूयं हि षा सुदानवो रुद्रा ऋभुक्षणा दमै ।

उत प्रचेतसो मदै । १२

यूयं । हि । ष्य । सुदानवः । रुद्राः । ऋभुक्षणाः । दमै ।

उत । प्रचेतसः । मदै ॥ १२

इतापि च हे सुदानवः शोभनदाना हे रुद्रा रुद्रपुत्राः ॥ पादादित्वादाभंजित-
निघाताभावः ॥ हे ऋभुक्षणा महांत उरुतेजस्वा वा । दैवशा हे मरुतो यूयं हि
खलु दमे यन्नष्टहे मदे मदकरे सोमे पीते सति प्रचेतसः स्य । प्रकटज्ञाना भवथ ॥

॥ अथ त्रयोदशो ॥

आ नो रयिं मदच्युतं पुरुक्षुं विश्वघायसं ।

दूर्यतां मरुतो दिवः । १३

आ । नः । रयिं । मदच्युतं । पुरुक्षुं । विश्वघायसं ।

दूर्यतां । मरुतः । दिवः ॥ १३

हे मरुतो नोऽन्नाकं रयिं धनं दिवो द्युलोकाद्देवतं । आनयवत ॥ ऋ गता-
वित्यन्नादंतभीषितयवषाञ्छ्रुतोत्यादिकाहोठि तस्य तप्रनप्रनेति तवादेयः । अतु-
दाप्तं चेत्यभ्यस्ताद्युदात्तत्वं ॥ कोदशं रयिं । मदच्युतं मदं स्वरतं । यद्वा यात्वपथ
मदश्च व्यावहितारं पुरुक्षुं बहुनिवाधं बहुभिः खूववानं वा विश्वघायसं विश्वेषां
सर्वेषामसदीवानां धारयाव पोषयाव पर्याप्तं ॥

। अथ चतुर्दशी ।

अधीव शङ्करीणां यामं शुभ्रा अर्चिध्वं ।

सुवानैर्मदध्व इंदुभिः ॥ १४

अर्चिः इव । यत् । गिरोणां । यामं । शुभ्राः । अर्चिध्वं ।

सुवानैः । मंदध्वे । इंदुभिः ॥ १४

हे शुभ्राः शोभमाना मरुतो गिरोणां पर्वतानामधीनोपरीव यद्यदा वामं
सुप्रसन्नो रथवर्चिध्वं गगनसावनैरस्त्रादिभिरुपचितं कुक्ष्य तदानीं सुवानैरभिमुख-
भाष्यैरिंदुभिः सोमैर्मदध्वे । मादध्वे ॥

। अथ पंचदशी ।

एतावन्तश्चिदेषां सुन्नं भिजेत मत्स्यं ।

अदाभ्यस्य मन्दाभिः ॥ १५

एतावन्तः । चित् । एषां । सुन्नं । भिजेत् । मत्स्यं ।

अदाभ्यस्य । मन्दाभिः ॥ १५

मत्स्यो मनुष्यः सोता मन्दाभिः सोत्रैः सुन्नं सुखं धनं वैर्षा वपतां कर्षणं भिजेत् ।
वाषेत । इदानीं गणाभिः । येषीकृत्वा । एतावन्तश्चित् यत्परिमाणस्य अदाभ्यस्य
केनापि चिंसितमयकाद्य मन्दाभ्यस्य सुन्नं भिजेत् ॥ एतच्छब्दात् यत्तदेतेभ्य इति
परिमाणेऽर्थे वदन् । आ सर्वनाम्न इत्यात् ॥

॥ इति पंचमोऽष्टके विंशो वक्त्रः ॥

। अथ षोडशी ।

ने दप्सा इव रादसी धमंत्यनुं वृष्टिभिः ।

धसं दुर्दंतो अर्चितं ॥ १६

वे । द्र॒प्साःऽद्व॒व । रोद॑सी इति । ध॒म॑ति । अ॒शु॑ । वृ॒ष्टिऽभिः ।

उ॒त्स॑ । दु॒ष्टं॑ । अ॒श्वि॑तं ॥ १६

वे ऋ॒तौ ऋ॒ष्या इ॒वोद॑विन्द॒व इ॒व रो॑दसी द्यावापृथिव्यौ वृष्टिभिर्षधनैरनुषन्ति
अन्नगच्छन्ति साकल्येन व्याप्नुवन्ति । बहानुध्याते उच्छ्वसितामयवे कुर्वति । किं
कुर्वन्तः । अश्वितमन्त्रीणसुदकसत्त्वं मेघं दुष्टन्तः पुरयन्तो मेघादवाङ्मुखं पातन्तः ॥
दुष्टेर्लक्षणहेत्वोः । पा० ३, २, १२६ । इति हेतो षष्ठप्रत्ययः ॥ अत एव दुष्टन्ति
ततो रोदसी अनुषन्तीत्यर्थः ॥

। अथ सप्तदशौ ॥

उदु॑ स्त्रानेभि॑रीरत॒ उद॒श्वैरुद॑ वा॒शुभिः॑ ।

उ॒त्सोमैः॑ पृ॒श्नि॑मातरः ॥ १७

उत् । उ॒ इति । स्त्रानेभिः॑ । ई॒रते॑ । उ॒त् । र॒थैः॑ । उ॒त् ।

उ॒ इति । वा॒शुभिः॑ ।

उत् । स्त्रा॑मैः । पृ॒श्नि॑मातरः ॥ १७

स्त्रानेभिः स्त्रानैः शब्दैर्षकृत उदीरते । उन्नच्छन्ति ॥ स्त्रान शब्दे । स्त्रानशोषा ।
पा० ३, ३, ६२ । इत्यपो विकल्पितत्वात्पञ्चे घञ् । कर्षात्पत इत्वंतोदात्तत्वं ।
षष्ठ्यं कन्दसीति भिन्न ऐसभाषः । उ इति पूरणः । तथा रथै रथप्रसूयैर्षोषनैश्चो-
दीरते । पृश्निमातरः - - - ॥

। अथाष्टादशौ ।

येना॑ष त॒र्वशं॑ यदु॒ येन॑ क॒ण्व॑ ध॒नस्य॑तं ।

रा॒ये सु॑ त॒स्य॑ धी॒महि॑ ॥ १८

येन॑ । आ॒ष । त॒र्वशं॑ । यदु॑ । येन॑ । क॒ण्व॑ । ध॒नस्य॑तं ।

रा॒ये । सु॑ । त॒स्य॑ । धी॒महि॑ ॥ १८

वेनात्कीयेन रक्षणेन सुपंथमेतत्संज्ञं वदुमेतत्संज्ञं च राजर्षिनाम सुबं रक्षित-
वंतः स्व ॥ अथतेलिंठि मध्यमवस्तुवचने रूपमेतत् ॥ वेन च धनस्युत्तं धनकानं
कण्ठस्य रक्षितवंतः स्व तस्य युद्धदोषं रक्षयं राये धनार्थं सु धीमहि । धोभनं
आवाह ॥

॥ अथैकोनविंशती ॥

इमा उ वः सुदानवो हृतं न पिप्युषीरिषः ।

वर्धाकागलस्य मन्मभिः ॥ १८

इमाः । उं इति । वः । सुदानवः । हृतं । न ।

पिप्युषीः । इषः ।

वर्धान् । कागलस्यं । मन्मभिः ॥ १८

हे सुदानवः शोभनदाना महतो हृतं न हतमिव पिप्युषीवर्धिवस्यः शरोर-
दृष्टिहेतुभूता इमा इदानौ प्रदीयमाना इषोऽस्त्रानि सोमलक्षणानि काण्वस्य कण्व-
गोत्रस्य नम संबंधिभिर्मन्मभिः स्तोत्रैः सार्धं वो युष्मानु वधोन् वधयंत ॥ इधेस्यं-
तास्ते हि रूपमेतत् । उ इति पूरणः ॥

॥ अथ विंशती ॥

कां नूनं सुदानवो मदथा वृक्तवर्चिषः ।

ब्रह्मा को वः सपर्यति ॥ २०

कां । नूनं । सुदानवः । मदथ । वृक्तवर्चिषः ।

ब्रह्मा । कः । वः । सपर्यति ॥ २०

महागमनस्य विस्ववसससमान ऋषिरनवा विनर्कयति । सुदानवः शोभन-
दाना हे वृक्तवर्चिषः । वृक्तं वृक्षं विलं वसिंशं वागाव । ब्रह्मा वसिंशति
वृक्षमाव । वृक्तः प्रवृक्तो वसो येषां ते तयोक्ताः । हे ईडया महता क कुल देवे

सं । ऊं इति । त्थे । मङ्गलीः । अथः । मं । ज्ञाप्ती इति ।

सं । ऊं इति । सूर्ये ।

सं । वज्रं । पर्वऽथः । दधुः ॥ २२

त्वे ते पूर्णोक्तयुष्मा भक्तो मङ्गलीर्भधीरपोःद्वेष्य दकानि सप्त दधुः संदधति ।
 ज्योत्स्नादिभिः संयोजयति । यद्वा वनं काले सूर्यं राश्र्मभिराङ्गता उपरि सञ्चक-
 चारयति ॥ इत्युक्तानोद्यपसंस्थानमिति मङ्गलः परस्य उदा । उदात्तत्वं । ऊर्ध्वदि-
 न्नादिनाप्युदात्तरः यस् उदात्तः ॥ तथा ज्योत्स्नाज्योत्स्नी द्यावापृथिव्यो च ते मङ्गलः
 संदधुः । यथा स्त्रे स्त्रे स्थानेष्वपिष्ठेते तथा चारयति । स्रज्जातना वायुना सर्व-
 जगदायते । तथा च म्युधते । वायुने गीतम तत्त्वं वायुना वै गीतम स्त्रिषां
 च लोकः सर्वाणि च भूतानि संदध्यानि भवति । बृहदा० उ० ६, ७, २, । इति ।
 तथा सूर्यं सर्वस्य प्रेरकमादित्यं चानरिचे सं दधुः । सस्यङ्कारयति । उद्यत्-
 उद्यत्सुवे । ईदृशाखे रक्षा । मन्त्रनात्तोयमायुधं पर्वथः पर्वणि पर्वणि इत्यस्य
 सर्वेस्त्रववमसंभिक्षु जननाथं संदधुः । सनभूयुजम् ॥

॥ अथ त्रयाविंशी ॥

वि इत्वं पर्वशां यज्ञवि पर्वतां अराजिनं ।

अक्राणा इषिण पौंस्थं ॥ २३

वि । इत्वं । पर्वऽथः । ययुः । वि । पर्वतान् । अराजिनः ।

अक्राणाः । इषिणः । पौंस्थं ॥ २३

अराजिनो राज्ञा जेनचित्तमिमानविडिताः । यदा राज्ञा स्नास्यथ न कियत्त
 म्बराजेंद्रः । तद्युक्ता इषिण वीःवत्पौंस्थं वत्वं अक्राणाः कुर्वाणा रक्षो इत्यनारकम-
 सुरं मेघं वा पर्वशः पर्वणि पर्वणि रुदन वि ययुः । विविष्टं वचन- यमथम् ॥
 तथा पर्वतान् गिरीच विविष्टं क्वं प्रापयन्तौ ।

। अथ चतुर्विंशो ।

अमुं त्रितस्य युध्यतः शुभमावसुत क्रतुः ।

अन्विं द्रं वृत्रतूये ॥ २४

अमुं । त्रितस्यं । युध्यतः । शुभं । आवन् । उत । क्रतुः ।

अमुं । इंद्रं । वृत्रतूये ॥ २४

त्रितस्याग्रसौतस्यं जस्य युध्यतः शत्रुं संप्रहरतो राजर्षेः शुभं परेषां शोभकं वरुं अहोऽन्वापन् । साहाय्याद्यंनन्वगच्छन् । यद्वास्तुशुभकरचन् । अतापि च क्रतुं तदीयं कर्म चारचन् । अपि च वृत्रतूये वृत्रपथाद्यैः संपात इंद्रं चास्त्रापन् । अरचन् ॥

॥ अथ पंचविंशो ॥

विद्युद्धंस्ता अभिद्यवः शिप्राः शीर्षन्चिरस्यवीः ।

शुभ्रा व्यंजत त्रिये ॥ २५

विद्युत्संस्ताः । अभिद्यवः । शिप्राः । शीर्षन् । चिरस्यवीः ।

शुभ्राः । वि । व्यंजत । त्रिये ॥ २५

विद्युद्धस्ता विद्योत्पानानुधवाहवोऽभिद्यवोऽभिगतदीपयः शुभ्रा शोभनाना अहतः शीर्षन् शीर्ष्यं शिरस्त्रास्त्रिवेषु शिरःसु चिरस्यवीचिरस्यवीः स्रष्टंमवाति शिप्राः शिरस्त्रास्थानि त्रिये शोभाद्यं व्यंजत । व्यंजन्ति । व्यक्तीकुर्वन्ति । भारवन्तीत्यर्थः ॥

॥ इति पंचमब्राह्मणे द्वाविंशो वसः ॥

। अथ षड्विंशो ।

उग्रना बल्यरावतं उच्यते रभ्रमयातज्ज ।

द्यूर्न चक्रदश्रिया ॥ २६

उद्यमः । वत् । वराऽवतः । उद्यमः । रंभः । अर्वातन ।

द्यौः । न । अक्रद्दत् । भिया । २४

हे अद्भुत उद्यमाः ॥ व्यङ्ग्येन प्रथमा ॥ उद्यमसा काञ्चिन्मपिथा सुखमाना
अद्भुतः ॥ अद्भुतस्य अद्भुतस्य सुखगतिः असः सुः ॥ उद्यमसः सौमन् काममाना
अद्भुतस्य संक्रुः कामानां वरिष्ठराक्षीयस्य रथस्य दृष्टिमतो रंतरेषु वा रंभं
अद्भुतं परावतो दूरस्थो धाव्यदायातन अगच्छत ॥ वातं संक्रु मध्यवक्त्रु पतस्य
तप्तनप्तनयनाश्चेति तनादेशः ॥ तदानीं द्यौर्न । अत्र द्युध्वेन नक्षत्रो जनसंघा
अस्त्वते । द्युलोके अंतमानो जनसंघ इव पार्थिवर्षाप सर्वं भूतानं भिया बुद्धदेगजवि-
सका भीत्या अक्रद्दत् । अगच्छत् अक्षपत वा ॥

। अथ सप्तविंशो ।

आ नी मखस्यं हावनेः अर्धैर्हिरण्यपाणिभिः ।

देवास उषं गंतन । २७

आ । न । मखस्यं । हावने । अर्धैः । हिरण्यपाणिभिः ।

देवासः । उषं । गंतन । २७

हे देवासो दानादिगुणवक्त्रा अद्भुतो नोऽद्याकं अखस्य वक्षस्य हावने 'दानाव ॥
ददानैरौषादिको भाव ननिः ॥ हिरण्यपाणिभिः अर्धमवपादैः अर्धांशं कृतैर्हिरण्य-
मखीयपादैर्धैरोपगंतन । उपागच्छत । आग्नूत ॥ गमेशोऽटि आदसः यपो सुक् ।
तप्तनप्तनयनाश्चेति तनवादेशः । अत एव अत्र आवाद्भुनासिधनापो न क्रियते ॥

। अथ अष्टाविंशो ।

अर्धेणा पृषती रथे अष्टिर्वर्षति रोचतिः ।

वातिं शुभ्रा रिषवपः ॥ २८

वत् । एषा । पृषतीः । रथे । अष्टिः । वर्षतिः । रोचतिः ।

वातिं । शुभ्राः । रिषवम् । अयः ॥ २८

